

и. 23886 / 1,2

06

Литературный додатокъ „Дѣла“

БИБЛИОТЕКА НАИЗНАМЕНИТШИХЪ ПОВѢСТЕЙ

ПОДЪ РЕДАКЦІЮ И. БЕЛЕЯ

Томъ XXIV.

ВИНА И КАРА

ПОВѢСТЬ

ВЪ ШЕСТИ ЧАСТЯХЪ ЗЪ ЭПИЛОГОМЪ

Ф. М. ДОСТОЕВСКОГО

(зъ велико-русского)

~~3092~~ / 24-25

Томъ I.

У ЛЬВОВѢ

Накладомъ редакціи „Дѣла“

Зъ друкарнѣ „Товариства имени Шевченка“ подъ зарядомъ К. Беднарского.

1887.

117

ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ 11- 23886

Ф. М. Достоевскій.

Федоръ Михайловичъ Достоевскій

родився сыномъ лѣкаря въ м. Москвѣ 1822 року. Вже першою, въ 1845 році печатаною повѣстею „Бѣднй люде“ звернувъ онъ на себе увагу загалу, именно же знаменитого критика Белінского. И дальшй его творы зъ сеи doby: „Двѣйникъ“, „Нечочка Незванова“ и иншй вѣщували авторови велику будучиность. Ажъ ось надѣйшовъ памятный рокъ 1848. Запутанный въ процесъ Буташевича-Петрашевского попадаеся Достоевскій пѣдъ судъ за „тайну политичну змову“ (подобно якъ нашъ безсмертный кобзарь), и его засуджують на смерть. Царь Николай змѣняе сю кару на каторжнй работы. Пѣсля чотырохъ рокѣвъ, пережитыхъ въ „мертвѣмъ домѣ“, мусить Достоевскій ще дальшихъ три роки, (знову якъ нашъ Тарасъ) служити въ вѣйску, почѣмъ вже вертае до Петербурга, зломанный на здоровлю, епилептичный. Мимо того пише онъ ще найкрасшй свои творы: „Униженй и зъобидженй“, „Записки зъ Мертвого Дому“ и нынѣшню нашу повѣсть „Вина и кара“ („Преступленіе и наказаніе“). Они розносять его славу по всѣй Европѣ. Однакожь перебутй замолоду злиднѣ одражаються чимъ разъ бѣльше и бѣльше на нервовѣмъ, епилептичнѣмъ организмѣ писателя и послѣднй творы Достоевского, писанй пѣдъ конецъ его жита, суть вже лишь выразѣмъ тяжкого душевного розетрою, у якій понавъ передъ смертію великій мученикъ за волю. Достоевскій умеръ въ лютѣмъ 1881 року.

Авторъ „Вины и кары“ есть вразъ зъ Тургеневѣмъ и Львомъ Толстоѣмъ найзнаменитшймъ повѣстярѣмъ велико-русской літературы. Критика признала ему одноголосно недорѣвнанный талантъ психичной анализы и вѣрного зъображеня „страшной правды“ жита. Але Достоевскій бувъ не тѣлько знаменитымъ писателемъ-психологомъ чи тамъ психіатромъ, що умѣе розбѣрати до найбѣльшой тонкости всѣ, навѣтъ и хоробливй проявы душй, онъ бувъ ще и горячимъ защитникомъ униженныхъ и зъобидженыхъ, онъ філантропъ, поетъ полишенныхъ паріасѣвъ. Онъ умѣе найти людске почуте навѣтъ въ души найзапеклѣйшого розбѣйника и бездушного на першій поглядъ каторжника. Изъ всѣхъ его писемъ проглядае не тѣлько великій знавецъ людского сердца, але и незвычайно добрый, сердечный человекъ, що любить свѣтъ и людей. Всежь таки и правда ему свята и нѣякихъ пороковъ представленныхъ собою веретвъ сусѣльности онъ не укрывае. Его свѣтъ е дѣйстнымъ свѣтомъ, а не выдуманымъ; онъ задоволяеся нимъ такимъ, якій знае, и не шукае для него новыхъ основъ, а радъ бы лишь побороти истнуюче на свѣтѣ зло не якими-тамъ новыми, але звѣстными вже, одѣчными правдами. Достоевскій не новаторъ à tout prix. Всѣ тй свѣтлы прикметы роблять его однимъ зъ найсимпатичнѣйшихъ писателѣвъ. Подобна же до Тарасовой судьба надае ему особливше право до симпатіи кожного Русина-Украинца. Маємо проте надѣю, що поданный нами творъ его найде у нашихъ землякѣвъ заслужене признане.

ЧАСТЬ ПЕРША.

I.

Въ початку липня, въ надзвычайно жарку пору, пòд вечерь, оденъ молодой чоловѣкъ выйшовъ изъ своей комòрки, котру óднаймавъ зъ другои руки при С***мъ переулку, на улицу, и звòленька, мавбы въ нерѣшимости, пустився до К***го мосту.

Онъ щасливо уникнувъ стрѣчь зъ своею господинею на сходахъ. Комòрка его находилась пòд самую крòвлею высокаго пятиповерховаго дому и подобала радше на шафу, чимъ на квартиру. Господиня же его, у котрои онъ наймавъ отсю комнатку зъ обѣдомъ и прислугою, помѣщалась о одни сходы низше, въ окремòй квартирѣ, и каждый разъ при выходѣ на улицу ему доконче було треба переходити мимо еи кухни, що майже заедно була отворена наостѣжь на сходы. И каждый равъ молодому чоловѣкови при отсѣмъ переходѣ чинилось якось хоробливо-лячно, котрого то чувства онъ стыдався и óдъ котрого хмурился. Онъ бувъ задовженный по самй уха у господинѣ и боявся зъ нею стрѣчатися.

Не те щòбъ онъ бувъ такий трусливый або чудакъ, цѣлкомъ навѣтъ противно; але óдъ якогось часу онъ бувъ въ роздразненòмъ и напряженòмъ станѣ, похожòмъ на ипохондрю. Онъ до той степени понурился въ собѣ и óдчужився óдъ всѣхъ, що боявся навѣтъ каждой стрѣчь, не тòлько стрѣчь зъ господинею. Онъ бувъ задавленный бѣдностью; але навѣтъ гòрке положене перестало въ послѣднй часы до-

скуляти ему. Буденными справами своими онъ цѣлкомъ переставъ и не хотѣвъ заниматься. Нѣякои господинъ на дѣлѣ онъ не боявся, щó бы нѣ тая задумувала проти него. Але остановлятися на сходахъ, слухати усякихъ теревенѣвъ про усю ту скучну буденщину, до котрой ему нѣякого дѣла, усѣ тѣ напасти о заплату, угрозы, жалѣ, и притомъ самому выкручуватись, звинятись, кривити душею, — нѣ, радше вже промкнутись якъ-небудь кóткою по сходахъ и втечі, щóбъ нѣхто не бачивъ.

А все-жъ таки на сей разъ страхъ передъ стрѣчею зъ своею вѣрителькою ажъ и его самого поразивъ, коли найшовся на улиці.

„На яке дѣло хочу покуситись и въ той самъ часъ якихъ марницъ боюся!“ подумавъ онъ зъ дивною усмѣшкою. „Гм... Такъ, усе въ рукахъ чоловіка, и усе те онъ мимо носа пропустить, єдино тóлько задля трусости... се вже аксіома... Цѣкава рѣчь, чого люде бóльшь всего бояться? Нового кроку, нового власного слова они бóльшь всего боять ся... Та втómъ, я надто богато балакаю. Тому-то и нѣчого не роблю, щó балакаю. Та хто зна', бути-може и такъ: ддятого балакаю, бо нѣчого не роблю. Се я въ отсей послѣдній мѣсяць вивчився балагурити зъ самымъ собою, лежачи цѣлыми добами въ кутѣ и роздумуючи... о Царю Горосѣ.*) Ну чого-жъ я теперъ иду? Або-жъ я способный на *се*? Або-жъ *се* на правду задумане? Зовсѣмъ не на правду. Такъ задля фантазіѣ самъ себе тѣшу; забавочка! Такъ, справдѣ щó забавочка!

На улиці жарá стояла страшна, до того ще духота, тискъ, всюды вапно, руштованя, цогла, пылъ и тая особливша лѣтня вонь, такъ добре звѣстна кождому Петербуржцеві, щó не має можности наняти лѣтникъ, — все те разомъ неприємно потрясло и безъ того вже розстроєніи нервы молодця. Незносный же сопухъ изъ шинкóвъ, котрыхъ въ тóй части мѣста незмѣрна сила и пьяницѣ, щó стрѣчались леда хвиля — хочъ бувъ се будень, — доповнили óдражающій и сумный кольоритъ картины. Чувство крайного омер-

---

*) Велико-руска казочна особа.

зѣнія промкнулось на хвилинку по тонкихъ очертахъ молодого чоловѣка. А треба знати, онъ бувъ незвычайно гарный собою, зъ прекрасными темными очима, темно-русявый, ростомъ выше середнёго, стрункій и складный. Але швидко онъ попавъ начебъ въ глубоку задуму, та, вѣрнѣйше сказати, начебъ въ якесь забутє, и пошовъ вже не бачучи нѣчого, що чинилось кругомъ его, тай не бажаючи бачити. Зрѣдка лишь воркотѣвъ онъ щось-тамъ про себе, въ наслѣдокъ своєї привычки до монологѣвъ, до котрой що-лишь самъ собѣ признався. Въ отсю хвилию онъ и самъ помѣчавъ, що мысли его на часы плентаються, и що онъ вельми ослаблений: другій день онъ вже майже зовсѣмъ нѣчого не вѣвъ.

Онъ бувъ до того зле одагнений, що другій, навѣть и привычный чоловѣкъ не рядо рѣшивсь бы во дни виходити въ такихъ лахахъ на улицу, хотяй часть мѣста була така, що уборомъ тутъ годѣ було зачудувати кого-небудь. Близкѣсть Сѣннои, велика сила шинкѣвъ и переважне цехове та ремѣсниче населене, збите въ отсихъ осередочныхъ петербургскихъ улицахъ и переулкахъ, пестрили инодѣ загальну панораму такими людцями, що неприродно було бы и дивуватись при стрѣчи зъ незнати якимъ костюмовымъ чудовищемъ. Але стѣлько злобнои погорды вже нагромадилось въ души молодого чоловѣка, що мимо всеи своєї, часами ажъ надто молодой дразливости, онъ нѣ крыхту не соромився своихъ лахѣвъ на улицѣ. Ипакше малася рѣчь при стрѣчи зъ знакомыми, або зъ колишними товаришами, зъ котрыми загаломъ онъ не любивъ подыбуватись... А все-жь таки, коли оденъ пяниця, котрого не знати дячого и куды перевозили въ отсю хвилию улицею въ великѣмъ, дустѣмъ возици, запряженѣмъ великаньскою тягаровою конякою, крикнувъ ему несподѣвано, переѣзжаючи: „Ей ты, нѣмецкій капелюшнику!“ и зареготався на усе горло, показуючи на него рукою, — молодой чоловѣкъ якъ-стѣй зъупинився и судорожно схопився за свѣой капелюхъ. Капелюхъ сей бувъ высокій, круглый, шовковый але цѣлкомъ вже переношенный, зовсѣмъ рудый, вытертый и замарганный, зъ обѣрванными крысами и въ найпоганѣйшій спосѣбъ похилений на бакирь. Але не соромъ, а зовсѣмъ инше чувство, похоже навѣть па перелякъ, обгорнуло его.

— Я такъ и знавъ! воркотѣвъ онъ занепокосеный, — такъ и думавъ! Се вже горше всего! Ось така першачушна марница, будь-яка найнѣкчемнѣйша дробница весь замысль може зѣпсувати! Дѣйстно, надто впадаючій въ око мой капелюхъ... Смѣшний, тому-то и впадае въ око... До моихъ лаховъ доконче потрібна шапка, хочбы старый блинъ будь-якій, а не се чудовище. Нѣхто того не носить, на версту заглядять, запам'ятають... именно по тѣмъ запам'ятають и ось незбитый доказъ. Тутъ треба бути о скѣлько можь незамѣтнымъ... Дробницѣ, дробницѣ головна рѣчь!... ось тѣ то дробницѣ и гублять завсѣгды и усе...

Ити було ему небогато; онъ ажъ и знавъ, скѣлько кроковъ одъ ворѣтъ его дому: рѣвно сѣмсотъ-тридцать. Якось такъ разъ онъ ихъ перечисливъ, коли вже надто розмаячився. Тогдѣ-то онъ и самъ ще не вѣривъ симъ мрѣямъ своимъ и тѣлько дразнивъ себе ихъ беззмысною, але привлѣкающею смѣливостю. Теперъ же, мѣсяць опѣсля, онъ вже починавъ смотрѣти инакше и, мимо всѣхъ роздразняючихъ монологовъ о своѣй безсилности и нерѣшимости, „беззмысну“ гадку якось навѣтъ мимохѣтъ привыкъ уважати вже підприємствомъ, хотя усе ще самъ собѣ не вѣривъ. Онъ навѣтъ ишовъ теперъ робити *пробу* своему підприємству, и зъ каждымъ крокомъ зворушене его росло чимъ разъ бѣльше и бѣльше.

Зъ замираючимъ сердцемъ и нервовою дрощею наблизився онъ до величезного дому, що выходивъ одною стѣною на каналъ, а другою на ***у улицу. Сей дѣмъ мѣстивъ въ собѣ самі дробні кватиры и заселеный бувъ всякими промышленниками, — кравцами, слюсарями, кухарками, рѣзными Нѣмцями, дѣвчатами, що живутъ на вольну стопу, дробнымъ чиновництвомъ и т. д. Входячій и выходячій такъ и шырали попѣдъ обома брамами и по обохъ подвѣряхъ дому. Тутъ служили три або чотыри двѣрники.*) Молодой чоловѣкъ бувъ вельми задоволеный, що не стрѣтивъ нѣ одного зъ нихъ, и незамѣтно метнувся бѣгцемъ заразъ зъ ворѣтъ направо на сходы. Сходы були темні и узкі, „чорні“, але онъ вже

*) Домові надзирателі, сторожі.

у се те знавъ и провѣдавъ, и ему уся тая обстано́ва по-
балась: въ такой темнотѣ навѣтъ и цѣкавый поглядъ не бу́дъ
небезпечный. „Коли я вже теперъ такъ боюсь, що́ же було
бы, наколибъ и справдѣ якъ-небудь лучилось дойти до самого
дѣла?...“ подумавъ онъ мимохотѣ, по́днимаючись на четвер-
тый поверхъ. Тутъ загородили ему дорогу одставнїи салдаты-
носильщики, що выносили зъ одной кватиры меблѣ. Онъ уже
зъ давнѣйшого знавъ, що въ той кватирѣ живъ оденъ Нѣ-
мецъ, чиновникъ, зъ родиною: „отже сей Нѣмецъ теперъ вы-
проваджуєсь, и значить, на четверто́мъ поверсѣ при отсихъ
сходахъ и въ отсѣмъ передсѣнку зостає на якийсь часъ одна-
лишь кватира старухи занята. Се гарно... на всякій случай...“,
подумавъ онъ знову и подзвонивъ въ кватиру старухи. Дзвон-
нокъ брякнувъ слабо, мовбы бувъ зроблений зъ бляхи, а не
зъ мѣди. Въ подобныхъ дробныхъ кватирахъ такихъ домо́въ
майже завсѣгды такі дзвонки. Онъ вже забувъ звукъ сего
дзвонка, и теперъ сей особливый звукъ мовбы одразу ему
щось нагадавъ и ясно представивъ... Онъ такъ и здрогнувся,
надто вже послабли его нервы на сей разъ. Необавки опо́-
сля дверь отворились на мацѣсенку щелину: властителька
ко́мнаты оглядала зъ щелины прищельця зъ очевиднымъ недо-
вѣремъ, и то́лько виднѣлись ей полыскуючы зъ темноты очи.
Але побачивши въ передсѣнку богато народу, она набрала
одваги и отворила зовсѣмъ. Молодой чоловікъ переступивъ
черезъ поро́гъ въ темный передпокои́къ зъ перегородкою, за
кото́рою була мацѣсенка кухня. Старуха стояла передъ нимъ
мовчаливо и споглядала на него запытуючо. Була се дроб-
ненька, худощава бабуся, лѣтъ шестидесяти, зъ острыми
и злыми очками, зъ маленькимъ носомъ, зъ непокрытою го-
ловою. Рѣдкіи, трохи посивѣлыи волосы еи були мо́цно нама-
щенїи масломъ. На еи тонкой и довгой шифъ, похожий на ку-
рячу ногу, була накручена якась флянелева шмата, а на пле-
чахъ, хочъ було жарко, телѣпалась зношена до чиста и по-
жовкла, ко́жушкомъ подложена кацабайка. Старушка заедно
кашляла и кричала. Наверно молодой чоловікъ поглянувъ
на неѣ jakimсь особливимъ поглядомъ, бо и въ еи очахъ
забысла доразъ знову давнѣйша недовѣрчиво́сть.

— Раскольниковъ, студентъ, бувъ у васъ мѣсяць тому

назадъ, поспѣшивъ пробормотѣти молодой чоловѣкъ зъ пѣвуклономъ, нагадавши, що треба бути привѣтливѣйшимъ.

— Памятаю, батечку, дуже добре памятаю, що вы були, зъ натискомъ промовила старушка, якъ перше не зводячи своихъ пытаючихъ очей зъ его лица.

— Такъ ось я, матусю... и знову, зъ такую самую орудкою... тягнувъ далѣй Раскольниковъ, трохи занепокоєный и здивуваный недоувѣрчивостю старухи.

„Хто знає, може она и завсѣгды така, та я тогдѣ сего не завважавъ“, подумавъ онъ зъ неприємнымъ чувствомъ.

Старуха помовчала, мовбы надумуючись, ѳдакакъ ѳдступила на бѳкъ и вказавши на дверь въ свѣтлицю, заговорила пропускаючи гостя впередъ:

— Заходѣть, батюшка.

Невеличка кѳмнатка, въ котру увѳйшовъ молодой чоловѣкъ, зъ жовтыми обоями, гераніями и мусліновыми занавѣсами на ѳкнахъ, була въ отсю хвилию ясно освѣчена заходячимъ сонцемъ. „И тогдѣ, здаєсь, такъ само буде сонце свѣтити!...“ якось несподѣвано блыснуло въ души Раскольникова, и быстрымъ поглядомъ окинувъ онъ все въ кѳмнатѣ, щѳбъ по можности розвѣдати и запам'ятати мѣсцевѳсть. Та въ кѳмнатѣ не було нѣчого особлившого. Кѳмнатна утварь, уся дуже стара и зъ жовтого дерева, складалась зъ дивану зъ здоровенными выгнутыми деревяными спинками, круглого стола овальной формы передъ диваномъ, туалеты зъ зеркальцемъ мѣжъ ѳкнами, крѣселъ била стѣнъ, та двоухъ-треухъ дешевенькихъ образкѳвъ въ жовтыхъ рамкахъ, що представляли нѣмецкихъ панночокъ зъ пташками въ рукахъ, — ось и вся утварь. Въ кутѣ передъ невеличкимъ образомъ горѣла лампада. Всѳ було незвычайно чистеньке; и меблѣ и долѳвка були выхарені; усе блестяло. „Лизаветина робота“, подумавъ молодой чоловѣкъ. И одной пылинки годѣ було найти въ цѣлой кѳмнатѣ. „Се у злющихъ и старыхъ вдовиць буває така охарнѳсть“, тягнувъ далыше про себе Раскольниковъ и зъ цѣкавостю пѳдсунувся до мусліновой занавѣски передъ дверми, що вели до другои мацѣсьскои кѳмнатки, де стояли постѣль и комода старушки, и куды онъ ще нѣ разу не заглядавъ. Цѣле помешканѣ складалось зъ отсихъ двоухъ кѳмнатъ.

— Чого вамъ треба? строго промовила старушка, входячи въ кѣмнату и уставившись якъ передже просто передъ нимъ, щобъ дивитись ему прямо въ лице.

— Заставъ принѣсь, ось вамъ и онъ! — И онъ вынявъ зъ кишенѣ старый пласкатыи сръбный годинникъ. На заднѣй его покрывцѣ бувъ вырытый гльобусть. Ланцушокъ бувъ сталевый.

— Та треба-бъ упершь выкупити старый заставъ. Ще позавчора якъ минувъ мѣсяць.

— Я вамъ нарѣсть ще за мѣсяць доплачу; потерпѣть.

— Та въ томъ моя добра воля, батечку, терпѣти або рѣчь вашу таки заразъ продати.

— Сила-жь на отсей годинникъ дасте, Олено Ивановна?

— Етъ, зъ дрянею ходишь, батечку, нѣчого, дивись, не стоить. За перстѣнь вамъ минушого разу два папѣрки дала, а оно и купити его нового у ювилера за пѣвтора рубля можно.

— Все-жь таки рублѣвъ чотыри дайте, я выкуплю, батькѣвскій. Я невдовзъ грошъ дѣстану.

— Пѣвтора рубля и нарѣсть зъ горы, коли хочете.

— Пѣвтора рубля! скрикнувъ молодець.

— Ваша воля. — И старуха ѡдала ему назадъ годинникъ. Молодой чоловікъ взявъ его и такъ розѣзлився, що хотѣвъ-було вже выйти; однакъ заразъ надумався, нагадавши, що ити бѣльшь нѣкуды, та що онъ ще и за чимъ иншимъ прийшовъ.

— Давайте! сказавъ онъ грубо.

Старуха ползла въ кишеню за ключами и пѣшла въ другу кѣмнату за занавѣски. Молодець остався самъ оденъ посередъ кѣмнаты и цѣкаво прислухувався та кмѣтувавъ. Чути було, якъ она отворила комоду. „Здаєсь, верхня засувка“, догадувався онъ. „Ключъ она, значить, въ правѣй кишени носитъ. Всѣ въ однѣй купцѣ, на сталевѣмъ ланцушку... Мѣжь ними оденъ ключъ найбѣльшій, зъ тричи бѣльшій ѡдъ другихъ, зубчастый, очевидно не ѡдъ комоды... Зъ сего выводитъ, есть ще десь якась шкатула, або скриня... Онъ щѣ цѣкаве. У скринь завсѣгды такіи ключѣ... Однакожь, гей! яке се все нѣкчемне та пѣдле...“

Старуха вернулась.

— Отже батюшка : коли по гривенничку на мѣсяць одъ рубля, такъ за пѣвтора рубля прийдеся менѣ одъ васъ пятнадцять копѣекъ за мѣсяць папередъ, наноньку. Та за два давнѣйшій рубль одъ васъ ще належитья менѣ по сему рахунку двадцять копѣекъ напередъ. Отже разомъ тридцять пять. Проте маєте дѣстати теперъ за вашъ годинникъ всего рубля и пятнадцять копѣекъ. Ось вамъ и грошѣ.

— Щѣ! такъ всего лишь рубель и пятнадцять копѣекъ!

— Такъ, не иначе.

Молодой чоловікъ не ставъ перечитись и взявъ грошѣ. Онъ дививсь на старуху и не квапився одходити, якбы ему ще хотѣлось щось сказати або зробити, але якбы онъ и самъ не знавъ щѣ именно...

— Я вамъ, Олено Иванѣвно, може-бути необавки ще одну рѣчь принесу... сръбну... гарненьку... цигарницю одну... ось якъ вернусь одъ приятеля... Онъ запявся и замовкъ.

— Ну, тогдѣ и будемъ говорити, батюшка...

— Прощавайте... А вы заедно дома самі сидите, сестрицѣ щось нема? запытавъ онъ, яко мога найрѣвнодушнѣйше, выходячи до передпокою.

— А вамъ яке до неи, батечку, дѣло?

— Та нѣчого особлившого. Я такъ запытавъ. Вже вы заразь... Прощавайте, Олено Иванѣвна!

Раскольниковъ выйшовъ въ очевидномъ занепокоеню. Занепокоене те чимъ разъ бѣльше и бѣльше вмагалось. Коли спускався долѣ сходами, онъ кѣлька разѣвъ ажъ пристанувъ, мовбы напрасно чимсь пораженный. И наконецъ, вже на улици, онъ покликнувъ :

„О Боже, якъ се все одражающе! И мавъ же бы я, мавъ же бы я... нѣ, се дуреньство, се погано! додавъ онъ рѣшучо. И якъ отся страшна рѣчь могла менѣ прийти до головы! На яку-то мерзѣсть способне, однакожь, сердце мое! Нѣ, нѣ : се обридливѣ, гидкѣ, мерзене!... И я цѣлый мѣсяць...“

Але онъ не мѣгъ выразити нѣ словами, нѣ выкликниками своего зворуженя. Чувство безконечной одразы, що починало душиити и каламутити его сердце ще тогдѣ, якъ онъ лишь иншовъ до старухи, достигло теперъ такихъ размѣровъ

и такъ ярко выяснилось, що онъ не знавъ, куды дѣтись одъ переляку своего. Онъ ишовъ по хѳднику мовъ той няниця, не видячи прохожихъ и вдаряючись зъ ними, и опамятався що-лишь въ сусѣднѳй улицѳ. Розглянувшись, онъ завважавъ, що стоить бѳля шинку, до котрого вхѳдъ бувъ зъ хѳдника по ступеняхъ внизъ, въ пѳдземелѳ. Зъ дверей якъ-разъ въ отсю хвилю выходило двоѳ пяныхъ, котрѳ пѳддержуючись взаимно та ругаючи, пѳднимались на улицу. Не надумуючись довго, Раскольниковъ таки заразъ спустився внизъ. Нѳколи до сей поры не заходивъ онъ до шинковъ, але теперъ голова его крутилась, и надто ще пекуча спрага мучила его. Ему захотѳлось выпити холодного пива, тымъ бѳльше, що напрасну немѳчь свою онъ почастѳ односивъ и до того, що бувъ голодень. Онъ усадовився въ темнѳмъ и грязѳмъ кутику за липкимъ столикомъ, попросивъ пива и зъ жадностью выпивъ першу склянку. Таки заразъ ему ѳдало и мысли его прояснѳли. „Все те пусте“, сказавъ онъ зъ надѳєю, „и нѳчимъ тутъ було непокоитись! Попросту фѳзичный розстрой! Будь яка тамъ одна склянка пива, кусень сухаря — и ось, въ мѳ ока крѳпне умъ, яснѳе мысль, тверднуть замѳры! Тѳфу! Яка се нѳкчемнѳсть те все!...“ Але мимо сего взгѳрдного осуду житя, онъ смотрѳвъ вже весело, мовбы напрасно освободився ѳдъ якогось страшного тягару, и приязно окинувъ очима зѳбранныхъ. Однакожь навѳть и въ отсю хвилю онъ мрачно ѳчувавъ, що увесь сей порывъ до лѳпшого бувъ такожь хоробливый.

Въ шинку на той часъ оставалось вже лишь мало народу. Кромѳ сихъ двоухъ пяницъ, що стрѳтились зъ нимъ на сходахъ, вслѳдъ за ними вѳйшла ще разомъ цѳла шайка, чоловѳкъ въ пять зъ одною дѳвкою и зъ гармонѳєю. Пѳсля нихъ стало тихо и просторо. Остались: оденъ пѳдхмѳленный, але небогато, що сидѳвъ при пивѳ, зъ виду мѳщанинъ; товаришь его, грубый, здоровенный хлопище, въ сибѳрцѳ и зъ сивою бородою, вельми нахлыстаный, сей дрѳмавъ на лавцѳ и зрѳдка, нѳ сѳло нѳ пало, мовбы зъ просоня, починавъ пштыкати пальцами, розставивши руки на боки, та пѳдкидывати верхнѳю частею тѳла, не встаючи зъ лавки, причѳмъ пѳдспѳвувавъ ягусь нѳсенетницю, силуючись пригадати стихи въ родѳ:

Цѣлый рѣкъ жѣнциѣ годивъ,
Цѣлый рѣкъ жѣнциѣ годивъ...

Або наразъ прокинувшись знову :

По Пѣддѣчѣй пѣйшовъ
Свою давну найшовъ ..

Але нѣхто не бравъ участи въ его щастю ; мовчазливый товаришь его смотрѣвъ на всѣ тѣ порывы навѣтъ ворожо и недовѣрчиво. Бувъ тутъ ще оденъ чоловѣкъ зъ виду похожий щось такъ на ѡдставного чиновника. Онъ сидѣвъ окреме, передъ своею склянкою, зрѣдка попиваючи и роззираючись надовкола. Онъ бувъ мабуть такожь въ якѣмсь зворушеню.

II.

Раскольниковъ не привыкъ до товпы и, якъ вже сказано, уникавъ всякого товариства, особливо послѣдними часами. Але теперъ его ѡдразу щось потягнуло до людей. Зъ нимъ чинилось щось якбы нове, и разомъ зъ тымъ почувъ онъ якусь потребу людей. Онъ такъ зѡхлявъ ѡдъ цѣлого мѣсяця сеи грыжѣ на самотѣ и мрачного роздразненя, що хочъ одну хвилинку хотѣлось ему ѡдѣхнути въ иншѣмъ свѣтѣ, въ якѣмъ бы то нѣ було, и мимо всеи грязи мѣсяця, онъ зъ доволенемъ найшовся теперъ въ шинку.

Господаръ шинку бувъ въ другѣй кѣмнатѣ, але часто входивъ въ головну, спускаючись до неи ѡдкись-тамъ по сходкахъ, причѣмъ бѣльшь всего вызначались его приманливи черевики, зъ великими червоными ѡдворотами. Онъ бувъ въ сорочцѣ и въ страшенно замарганѣй, чорнѣй атласовѣй камизолѣ, безъ хустки на шиѣ, а цѣле его лице було начебъ вымазане масломъ, мовъ той зелѣзный замѣкъ. За заставою, при напиткахъ находився хлопецъ лѣтъ чотырнадцати и бувъ ще другѣй, молодшій хлопчина, котрый подававъ, коли чого зажадано. Передъ напитками стояли квашенѣй огѣрцѣ, чорнѣй сухары и краяна на кусочки рыба ; все те воняло страхъ неприемно. Було такъ душно, що годѣ навѣтъ було тутъ высидѣти, и надто ще воздухъ бувъ пересыченый горѣлочнымъ запахомъ, такъ що видѣлось, ѡдъ самого сего воздуха можъ було за пять минутъ стати пьянымъ.

Бувають иногдѣ встрѣчѣ, цѣлкомъ навѣтъ зъ незнако-
мыми намъ людьми, котрыми мы починаємо займатись зъ пер-
шого погляду якось такъ одразу, напрасно, скорше заки
промовимо слово. Якъ-разъ таке вражѣне зробивъ на Расколь-
никова той гѣсть, що сидѣвъ оподаль и подобавъ на одстав-
ного чиновника. Молодий чоловѣкъ неразъ опѣсля нагадувавъ
собѣ се перше вражѣне и навѣтъ приписувавъ его предчутю.
Онъ безнастанно позиравъ на чиновника, очевидно ще и для-
того, що и самъ той упѣрно споглядавъ на него, и видко
було, що ему вельми хотѣлось почати розмову. На другихъ
же, що находились въ шийку, не выймаючи и господаря, чи-
новникъ смотрѣвъ якось привычно и навѣтъ зѣ скукою, а
рѣвночасно и зъ ѳтѣнкомъ деякого зарозумѣлого легкова-
женя, мовбы на людей низшого стану и образования, зъ ко-
трыми нѣчого ему говорити. Се бувъ чоловѣкъ лѣтъ вже
звышь пятидесяти, середнѣго росту и крѣпкого строю, пѣд-
сивѣлый и зъ великою лысиною, зъ одутымъ ѳдъ безнастан-
ного пѣяньства жовтымъ, ажъ призеленоватымъ лицемъ и зъ
набрѣлыми повѣками, изъ-за котрыхъ свѣтились дробненькѣ
якъ цяточки, однакожь одушевленѣй, червонявѣй ѳчка. Але щось
въ нѣмъ було дуже дивне: въ поглядѣ его свѣтився ажъ
мовбы захватъ, — бути може бувъ и змысль и умъ, — але
рѣвночасно проблыскувало зъ него и щось въ родѣ боже-
вольства. Одѣтый онъ бувъ въ старый, цѣлковито обѣдраный чор-
ный фракъ, зъ пообрываными гудзиками. Одѣнь тѣлько дер-
жався ще сякъ-такъ, и на него то онъ запинався, видимо
стараючись не ѳддалятись ѳдъ приличности. Зъ-пѣдъ нанкино-
вой камизолѣ выставлявъ ковнѣрикъ, весь зѣмятый, запачканный
и перепрѣлый. Лице було выголене по чиновницки, але давно
уже, такъ що вже густо засѣялась сива щетина. Та и въ
движеняхъ его дѣйстно було щось солѣдно-чиновничого.
Однакъ онъ бувъ неспокоѣйный, ерошивъ на собѣ волосе
и пѣдпиравъ часъ до часу въ розпуцѣ обома руками голову,
опираючи прѣдранѣй лѣктъ на захляпанный и липкѣй стѣлъ. На-
конецъ онъ прямо поглянувъ на Раскольникова и голосно та
твердо заговоривъ:

— А чи вѣльно менѣ буде, ласкавый добродѣю, звер-
нутись до васъ зъ приличною розмовою? Бо хочъ вы и въ
непоказнѣмъ видѣ, однакъ мѣй досвѣдъ пѣзнае въ васъ чо-

ловѣка просвѣченого и до напитку непривычного. Я завсѣгды поважавъ просвѣту, сполучену зъ сердечными чувствами, та и самъ дослужився чину титулярного радника. Мармеладовъ — таке мое прѣзвище; титулярный радникъ. Осмѣляюсь спытати, чи зволили такожь служити?

— Нѣ, учусь... Ѡдповѣвъ молодой чоловікъ, по части здивуваный и особливый, пописовый тономъ мовы и тымъ, що такъ нѣ сѣло нѣ пало звернувся бесѣдникъ до него. Мимо недавнёго, хвилевого бажаня зѣткнути зъ людьми будь якими, онъ при першомъ, дѣстно зверненомъ до него словѣ, наразъ почувъ звычайну свою тяжку Ѡдразу до всякой чужой людини, що дотронулась або тѣлько хоче дотронути его особы.

— Отже студентъ, чи тамъ колишній студентъ! покликнувъ чиновникъ, — такъ я и думавъ! Досвѣдъ, ласкавый добродѣю, чималый досвѣдъ! и на знакъ сказаного, онъ приложивъ палець до чола. — Були студентомъ и занимались науками! А позвольте... Онъ припѣднѣвся, похитнувся, ухопивъ свою склянку и пѣдсѣвъ къ молодому чоловікови, трохи бокомъ до него. Онъ бувъ пѣдхмѣлений, але говѣркій и выражався гладко, зрѣдка лишь мѣсяцами путаючись по трохи, и безъ потребы розволькаючи бесѣду. Онъ накинудъ зъ якоюсь жадностю на Раскольникова, немовбы цѣлый мѣсяць такожь зъ нѣкимъ не говоривъ.

— Ласкавый добродѣю, почавъ онъ майже торжественно, — бѣднѣсть не порокъ, се признана правда. Знаю я, що и пѣяньство не чеснота, а навпаки. Але нужда, ласкавый добродѣю, нужда — се порокъ. Въ бѣдности вы ще задержуете свое достоинство и вродженіи благородніи чувства, въ нуждѣ же нѣколи и нѣхто. За нужду и не кимъ выганяють, а мѣтлюю вымѣтають зъ товариства людского, щобъ тымъ обиднѣйше було; и справедливо, бо въ нуждѣ я першій самъ готовъ обижати себе. И Ѡдси шинокъ! Ласкавый добродѣю, мѣсяць тому назадъ жѣнку мою побивъ панъ Лебезятниковъ, а жѣнка моя не те що я! Розумѣете, добродѣю? Позвольте ще васъ запытати, такъ, хочбы задля престои цѣквості: чи зволили вы ночувати на Невѣ, на сѣнныхъ чайкахъ?

— Нѣ, не лучилось, Ѡдповѣвъ Раскольниковъ. — Се щѣ таке?

— Ну паночку, а я збѣдтамъ, и вже п'яту нѣчь, ба-
ечку...

Онъ наливъ склянку, выпивъ и задумався. Дѣйстви, на
его одежи и навѣть волосяхъ мѣсями видко було прилиплі
стебельця сѣна. Дуже правдоподѣбнымъ було, що онъ пять
день зъ ряду не роздягався и не мывся. Особливо руки були
запачкані, масні, червоні, зъ чорними нѣхтями.

Его розмова, здавалось, збудила загальну, хочъ и лѣ-
ниву увагу. Хлюпцѣ за заставою стали кихкати. Господарь,
здався, нарочно збѣшовъ зъ горѣшнѣи кѣмнаты, щобы по-
слухати „забавника“, и сѣвъ собѣ оподагкѣ, лѣниво, але
голосно позѣхаючи. Очевидно Мармеладовъ бувъ тутъ давно
знакомый. Та и склоніость до говорливости набувъ онъ имо-
вѣрно въ наслѣдокъ привычки до частыхъ шинковихъ роз-
мовъ зъ рѣзными незнакомцями. Ся привычка перемѣняєся
у деякихъ п'яковъ въ потребу, а особливо у тыхъ мѣжъ
ними, зъ котрыми дома обходяться строго и котрыми помѣ-
тують. Тому-то въ п'ючѣмъ товариствѣ они и стараються
завсѣгды виробити собѣ оправданє, а коли можно, то навѣть
и поважанє.

— Забавникъ! голосно промовивъ господарь. — А
чомъ же не працюєшь, чомъ не служите, коли вы чиновникъ?

— Чомъ я не служу, ласкавый добродѣю? пѣдхопивъ
Мармеладовъ, звертаючись выключно до Раскольниковова, на-
чєбъ се онъ поставивъ єму пытанє, — чомъ не служу?
Або-жь сердце у мене не болить ѡдъ того, що дармо хлѣбъ
ѣмъ? Коли п. Лебезятниковъ мѣсяць тому назадъ жѣнку мою
власноручно побивъ, а я лежавъ п'яненькій, або-жь я не стра-
давъ? Позвольте, молодой чоловічє, лучалось вамъ... гм...
ну хочъ просити о позыченє грошей безнадѣино?

— Лучалось... то єсть якъ безнадѣино?

— Та такъ зовсѣмъ безнадѣино, знаючи напередъ, що
зъ сєго нѣчого не выйде. Отъ: вы знаете, прикладомъ, на-
передъ и досконало, що сєй чоловікъ, сєй добряцій и вельми
пожиточный горожанинъ нѣзащо въ свѣтѣ вамъ грошей не
дасть, бо чого-жь, пытаюсь, мавъ бы и дати? Адже онъ знає,
що я не ѡддамъ. Зъ милосердя? Але п. Лебезятниковъ, ко-
трый слѣдитъ за новыми мыслями, об'яснявъ оногдѣ, що ми-
лосерде въ нашій часы навѣть наукою заборонєне, и що такъ

Библиотека найзи цов. т. XXIV. Ф. М. Достоевского, „Вина и кара.“ 2

ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА

АН УРСР

№ 11- 73 886

вже поступаєся въ Англіи, де политична економія. Чо пытаю я, мавъ бы онъ дати? И отъ, знаючи напередъ, що не дасть, вы все таки выбираєтесь въ дорогу и...

— Чого-жь ходити? закинувъ Раскольниковъ.

— А коли нѣ до кого, коли ити бѣльшь нѣкуды? Та треба же, щобы кождому чоловѣкови хочъ куды-небудь можно було пойти. Бо буває така пора, що чоловѣкови доконче треба бодай хочъ куды-небудь та пойти! Коли найстарша донька моя першій разъ зъ жовтымъ билетомъ пошла, я такожъ тогдѣ пошовъ... (бо донька моя за жовтымъ билетомъ живе, добродѣю...) додавъ онъ въ скобкахъ, зъ деякимъ несупокоемъ споглядаючи на молодого чоловѣка. — Нѣчого, ласкавый добродѣю! нѣчого! поспѣшивъ онъ таки заразъ и на око цѣлкомъ спокѣйно заявити, якъ стали душитись зѣ смѣху оба хлопцѣ за заставою и усмѣхнувся самъ господарь. — Нѣчого, панове! Симъ хитанємъ головъ мене на прибете, бо вже всѣмъ усе вѣдоме, и усе тайне стає явнымъ; и не зъ погордою, а зъ покорою до сего ѳдношуся. Нехай буде! Нехай и такъ! „Се чоловѣкъ!“ Позвольте, молодой добродѣю: чи можете вы... Але нѣтъ, треба выразитись яснѣйше и сильнѣйше: не чи можете вы, але чи осмѣлитесь вы, споглядаючи въ отсю хвилию на мене, сказати потакуючи, що я не безрога?

— Раскольниковъ не ѳдповѣвъ нѣ слова.

— Ну, добродѣю, продовжавъ бесѣдникъ, холодно та навѣтъ зъ подвоєною на сей разъ повагою переждавши знову кихикане, яке наступило въ кѳмнатѣ. — Ну, я нехай и безрога, але она дама! Я звѣррячу постать маю, а Катерина Иванѳвна, подруга моя, особа образована та зъ роду штабъ-ѳфицерска дочка. Нехай, нехай я пѳдлецъ, але она и сердца высокого и чувствами, убагороднеными вихованємъ, наповнена. А все-жь таки... о, колибъ она пожалувала мене! Ласкавый добродѣю, ласкавый добродѣю, адже треба-жь, щобъ у кождого чоловѣка було хочъ одно таке мѣсце, де бы и его пожалували! А Катерина Иванѳвна, дама хотай и великодушна, однакъ несправедлива... Та хочъ я и самъ понимаю, що коли она и чуприну мою скубе, то скубе еѣ не инакше, якъ ѳдъ жалю сердца (бо, повтараю безъ сорому, она скубе менѣ чуприну, молодой чоловѣче, потвердивъ

зъ подвобною повагою, почувши знову хохоть), але, боже, щó, колибъ она хочь оденъ разъ... Та нѣ! нѣ! все те надаремне, и нѣчого говорити! Нѣчого говорити... Бо и не оденъ вже разъ бувало те, за чимъ такъ зóтхаю, и не оденъ вже разъ жалували мене, але... така вже моя вдача и я родився скотиною!

— По, по! та вже-жъ! завважавъ позѣхаючи господарь. Мармеладовъ крѣпко стукнувъ кулакомъ по столѣ.

— Така вже моя вдача! Чи знаєте, знаєте вы, добродѣю, що я навѣтъ панчохи еи пропивъ? Не черевики, панцю, бо се хочь крыхóтку подобало бы на порядокъ рѣчей, а панчохи, панчохи еи пропивъ, пане! Хустку еи, вовняну, та-кожь пропивъ, подаровану, давню, еи власну, не мою; а жиємо мы въ холоднóй дѣрѣ, и она въ отсю зиму простудилась и кашляти стала, вже кровю. Дѣтей же маленькихъ у насъ трое, и Катерина Иванóвна при роботѣ óдъ ранку до ночи скребче и пере и дѣтей обмывае, бо до охарности зъ малку лѣтъ привыкла, а грудь въ неи слаба и до сухотъ склонна, и я се знаю и мене се болить. Або-жъ я безъ сердца? И чимъ бóльше пю, тымъ бóльше мене болить. Тымъ то и пю, що въ питю тóмъ жаю и сердца шукаю... Пю, бо подвóино страдати хочу! — И óнъ, мовбы въ розпуцѣ, склонивъ на стóлъ голову.

— Молодýй чоловѣче, продолжавъ óнъ, пóднимаючи голову зновъ óдъ стола: — въ лици вашóмъ я читаю начебъ якусь грыжу. Коли увóйшли, я заразъ завважавъ еѣ и тымъ-то заразъ и звернувся до васъ. Бо, розповѣдаючи вамъ повѣсть житя мого, не на глумъ себе выставляти хочу передъ отсими дармоѣдами, котрымъ и безъ того все знакове, а чоловѣка зъ серцёмъ и образованого чоловѣка глядаю. Знайте же, що жѣнка моя въ благороднóмъ губернскóмъ дворянскóмъ институтѣ виховувалась и при выпускѣ зъ шалемъ*) танцовала при губернаторѣ и при другихъ достойникахъ, за що золотый медаль й похвальну грамоту одержала. Медаль... ну медаль той мы продали... вже давно... гм... похвальна грамота до сеи поры у неи въ скрини лежить, ще колись-

---

*) На ладъ балетничокъ-солистокъ. М. П.

туть єѣ господини показувала. И хотяй зѣ госмѣдинею въ ней безнастаннѣй звады, але бодай передѣ кимъ-небудѣ по-величатись захотѣлось и розповѣсти о щасливыхъ колишнихъ дняхъ. И я тѣй за те не докоряю, не докоряю, бо се послѣдне у ней и осталось въ памяти, а друге все зѣ вѣгромъ пѣшло! Такъ, такъ; дама горяча, горда и неподатлива. Доловку сама мые и на чорномъ хлѣбѣ сидитъ, а неповажания для себе не допустить. Тому-то и п. Лебезятникову грубѣсть его не захотѣла спустити, и коли побивъ єѣ за те панъ Лебезятниковъ, то не стѣлько ѡдѣ кулакѣвъ, скѣлько ѡдѣ сорому и пересердя въ постѣль лягла. Вдовою вже взявъ я єѣ, зѣ трѣма дѣтьми, одно менше ѡдѣ другого. Выйшла замужь за першого мужа, за офѣцѣра пѣхотного, по любви, и зѣ нимъ втекла зѣ родительского дому. Мужа любила непомярно, але пустився грати въ карты, пѣдѣ судѣ понавѣ, зѣ тымъ и померѣ. Бивъ ѡнѣ єѣ пѣдѣ конецъ; а она хочѣ и не спускала ему, о чѣмъ менѣ докладно и по документамъ вѣдомо, та по сєсь день згадує его зѣ слезами и менѣ нимъ докоряє, и я радѣ, я радѣ, бо хочѣ въ мысляхъ своѣхъ бачитъ себе колисъ-то щасливою... И зѣсталась она по его смерти зѣ трѣма малолѣтними дѣтьми въ уѣздѣ далекѣмъ и звѣрскѣмъ, де и я тогдѣ находився, и осталась въ такѣй невыхѣднѣй нуждѣ, що я, хочѣ и богато бачивъ рѣзныхъ пригодѣ, то навѣтъ и описати не въ силѣ. Свояки же всѣ ѡдцурались єи. Та и горда була, надто горда... И тогдѣ то, ласкавый добродѣю, тогдѣ я, такожь вдовецъ и зѣ дочкою чотырнадцятьлѣтнѣю ѡдѣ першой жѣнки, руку свою предложивъ, бо не мѣгъ смотрѣти на таке терпѣнє. Можете судити изъ того, до якои степени єи клопоты доходили, що она, образована и добре вихована и знатного роду, за мене згодилась пѣйти! Та пѣшла! Плачучи и рыдаючи, и руки заломуючи — пѣшла! Бо нѣкуды було ити. Чи розумѣете, чи розумѣете вы, ласкавый добродѣю, що значить, коли вже нѣкуды бѣльшь ити? Нѣ. Сєго вы ще не розумѣете... И цѣлый рѣкъ я обовязокъ своѣй сповнявъ чесно и свято и не дотыкався сєго (ѡнѣ ткнувъ пальцемъ у фляшку), бо въ мене є сердце. Але и симъ не мѣгъ догодити; а туть мѣсце стративъ, и такожь не зѣ вины, а про зменшенє числа чиновникѣвъ, и тогды дѣткнувся... Буде вже тому пѣвтора року, якъ

опинились мы наконецъ послѣ рѣзныхъ переселень и незмѣрныхъ хлопотѣвъ въ отсѣй пышной и украшенной многочисленными памятниками столицы. И тутъ я мѣсце доставъ... Доставъ, и знову стративъ. Чи розумѣете, добродѣю? Тутъ вже зъ власной вины стративъ, бо моя вдача зновъ взяла верхъ... Проживаємо же теперъ кутомъ, у хозяйки Амаліѣ Федоровны Ліпневексель, а чимъ жиємо и чимъ платимо, не знаю... Жиють же тамъ многі кромѣ насъ... Содома, добродѣю, найстрашнѣйша... гм... такъ... А за той часъ доросла и донька моя зъ першого подружя, и щѣ ось вытерпѣла она, донька моя, одъ мачихи своєї пѣдростаючи, о томъ я замовчую. Бо хочъ Катерина Ивановна и переповнена великодушными чувствами, але дама горяча и роздразнена, и руки не жалує... Такъ, пане! Ну, та нѣчого и згадувати объ томъ! Выхованя, якъ и представити собѣ можете, Зоня не одержала. Прѣбувавъ я зъ нею передъ чотырома роками переходити географію и всесвѣтну исторію; але щѣ я самъ въ вѣдомостяхъ сихъ бувъ не тугій, та и одповѣдныхъ до сего пѣдручникѣвъ Бѣгъ давъ, бо деякі книжки, щѣ остались,... гм!... ну, ихъ вже теперъ и нема, сихъ книжокъ, то тымъ и скѣнчилась вся наука. На Кирѣ перскѣмъ и станули. Опѣсля, вже дѣйшовши до зрѣлыхъ лѣтъ, перечитала она кѣлька повѣстей, та недавно ще, черезъ посередництво добродѣя Лебезятникова, одну книжку, *Фізіологію* Луіса — чи зволите знати, пане? — зъ великимъ занятѣмъ перечитала, а навѣтъ намъ мѣсцями въ голосъ одчитувала: отъ и вся еи просвѣта. Теперъ же звернуся до васъ, ласкавый добродѣю мѣй, самъ одъ себе, зъ пытанѣмъ приватнымъ: чи багато може, по вашѣй думцѣ, бѣдна, але чесна дѣвчина, чеснымъ трудомъ заробити?... Пятнадесятъ копѣекъ въ день, добродѣю, не заробитъ, коли чесна и не має окремыхъ талантѣвъ, та и то рукъ не спускаючи зъ працѣ! Та ще ось статскій радникъ Клопштокъ, Иванъ Ивановичъ, — чи зволили чути? — не толькѣ грошей за шите шести голяндскихъ сорочокъ до сей поры не оддавъ, але ще зъ обидою прогнавъ єѣ, затупѣтѣвши ногами и выругавши неприлично пѣдъ покрывкою, будьтобы обшивка одъ сорочки ушита не по мѣрѣ и скѣсно. А тутъ дѣтворя голодна... А тутъ Катерина Ивановна руки заломуючи по кѣмнатѣ ходитъ, та червоні пятна въ ней на

лицяхъ выступають, — що въ отсій слабости завсѣгды буває: „Жиєшь, каже, ты дармоѣде у насъ, ѣшь и пєшь и тепломъ выгрѣваєшься“, а щѣ тутъ пєшь и ѣшь, коли и дѣтвора по три днѣ и крыхѣтки хлѣба не бачить! Лежаѣ я тогдѣ... ну, та щѣ-жъ!... лежавъ пяненькій, добродѣю, и чую, говорить моя Зоня (несмѣленька она и голосокъ въ неи такой смиренный... бѣлявочка, и личенько засѣдно блѣдненьке, худеньке), говорить: „Щѣ-жъ, Катерино Ивановна, або-жъ менѣ на таке дѣло пойти?“ А вже Дарія Францовна, женщина плюгава и полици не трохи звѣстна, разѣвъ три черезъ господиню навѣдувалась. „А щѣ-жъ“, одвѣчає Катерина Ивановна усмѣхаючись, — „чого берегти? Якій тамъ скарбъ!“ Але не виноватѣтъ єѣ, не виноватѣтъ, ласкавый добродѣю, не виноватѣтъ! Не въ здоровѣмъ розсудку отсе сказане було, а при зворушєныхъ чувствахъ, въ слабости и посередѣ плачу дѣтей, що не ѣли, та и сказане було „больш ради зѣбиджєня, нѣжъ въ дословнѣмъ змыслѣ... Бо Катерина Ивановна такого вже характеру, якъ розплачуться дѣти, хочбы и зѣ голоду, то заразѣ бити ихъ починає. И бачу я, такъ коло шестой години, Зонечка встала, надѣла хустинку, надѣла бурнусикъ и зѣ квартиры мыкъ, а о девятѣй годинѣ и назадъ прийшла. Прийшла, и просто до Катерины Ивановны, и на стѣлъ передъ нею тридцять цѣлковыхъ мѣвчи поклала. Нѣ словечка при тѣмъ не выговорила, хочбы споглянула, а взяла тѣлько нашу велику зелену хустку (спѣльна така у насъ хустка єсть, жѣноча), накрыла нею голову и лице и лягла на постѣль, лицємъ до стѣны, тѣлько плечицѣ та тѣло цѣле на часы дрожать... А я, якъ и передже въ тѣмъ самѣмъ станѣ лежавъ, добродѣю... И бачивъ я тогдѣ, молодой чоловѣче, бачивъ я, якъ опѣсла Катерина Ивановна, такожъ нѣ слова не кажучи, пѣдѣйшла до Зониного лѣжочка и увєсь вѣчѣрь въ ногахъ у неи навколѣшки перестояла, ноги ѣй цѣлувала, встати не хотѣла, а потѣмъ такъ обѣ и заснули разомъ, обнявшись... обѣ... обѣ... такъ, добродѣю... а я... лежавъ пяненькій, панѣнку.

Мармєладѣвъ замѣвкъ, начєбъ голосъ въ него перєрвался. Одакъ, погода, поспѣшино налиєвъ, выпивъ и крикнувъ.

— Зѣ той поры, панѣнку мѣй, продовжавъ онѣ, помовчавши щє хвилию, — зѣ той поры, по однѣй немилѣй

пригодѣ и въ наслѣдокъ доносу злонамѣренныхъ людцѣвъ, — до чого особливо причинилась Дарія Францовна, за те будьтобы, що їй не оддали приналежної чести, — зъ той поры донька моя Зофія Семеновна жовтій билетъ приневолена була взяти, и вже разомъ зъ нами по той причинѣ не могла оставатись. Та ще и господиня, Амалія Федоровна, сего допустити не хотѣла (а сама-жъ передже Даріи Францовнѣ помагала), та и добродѣй Лебезятниковъ... гм... Ось за Зою се и вийшла у него тая исторія зъ Катериною Ивановною. Зразу самъ добивався одъ Зонечки, а тутъ и въ амбіцію наразъ попавъ: „Якъ се, бачь, я, такій просвѣченный чоловікъ, въ одной квартирѣ зъ таковою жити буду?“ А Катерина Ивановна не вытерпѣла, уймилась... ну и зчинилось... И заходить до насъ Зонечка теперь переважно лишь въ сумерки, и Катерину Ивановну облекшає, и поживу та одежу достарчає. Мешкає же на квартирѣ у кравця Капернауова, комнату въ нихъ наймає, а Капернауовъ кулявенькій и гикавий, и уся численна родина его такожь гикава. И жена его такожь гикава... Въ одной комнатѣ помѣщаються, а Зоя свою має окрему зъ перегородкою... Гм., такъ... Люде страхъ бѣдній и гикавий... Такъ... Только вставъ я тогдѣ раненько, надыгъ свои лахи, поднявъ руки къ небу и пустився до его превосходительства Ивана Атаназіевича. Его превосходительство, Ивана Атаназіевича вы, ласкавий, може знаете?... Нѣ? Ну, такъ божого чоловіка не знаете! Се — воскъ... воскъ передъ лицемъ Господнимъ: яко таетъ воскъ!...“ Ажь прослезилсь, зволивши все выслухати. „Ну, говорить, Мармеладовъ, разъ вже ты завѣвъ мои надѣ... беру тебе ще разъ на особисту мою одвѣчальность,“ — такъ и сказали, — „памятай, небоже, а теперь забирайся!“ Выцѣлувавъ я порохъ ногъ его, въ мысли, бо на правду не дозволили бы, будучи достойникомъ и чоловікомъ новыхъ и образованныхъ мыслей; вернувся домоу, и коли оповѣстивъ, що до службы назадъ принятый и платню побираю, Господи, що тогдѣ було!.. Мармеладовъ зновъ остановився въ сильномъ зворушенію. Въ отсю хвилю увойшла зъ улицѣ цѣла громадка паниць, и безъ того вже залитыхъ, и озвались при входѣ звуки нанятои катаринки и дитячий, надорванный, семилѣтній голосокъ, спѣваюцій *Хуторокъ*. Стало шумно. Господарь и при-

слуга занялись новыми гостями. Мармеладовъ, не звертаючи уваги на прихожихъ, ставъ продолжати оповѣдане. Онъ, здавалось, вже сильно охлявъ, та чимъ бѣльше запоморочувало его, тымъ стававъ говорливий. Згадки о недавной удачи на службѣ начебъ оживили его и навѣтъ одбили на обличю его якимсь блескомъ. Раскольниковъ слухавъ уважно.

— Було же се, паночку вы мой, пять недѣль тому назадъ. Такъ... Тѣлько що довѣдались они объ Катерина Ивановна и Зонечка, Господи, начебъ я въ царство небесне переселився. Бувало лежи якъ скотина, тѣлько ругають! А теперъ: на пальцахъ ходять, дѣтямъ збороняють: „Семень Захаричъ на службѣ втомився, спочивае, цыть!“ Кавою мене передъ службою напувають. Сметанку справедливо давати почали, чуєте! И зѣдкись-тамъ они спромоглись менѣ на порядну одежину, одинадцать рублѣвъ пятьдесятъ копѣекъ, не розумѣю! Чоботы, мереженный нагрудникъ — пышный, мундуръ, усе за пѣвдванадцата рубля вышукали майже цѣлкомъ новѣсенке. Прийшовъ я першого дня ранкомъ зѣ службы, бачу: Катерина Ивановна двѣ стравы приготвила, зупу и солонину зъ хрѣномъ, о чѣмъ и понятя доселѣ не бувало. Одѣня, бачъ, въ неи нѣякого... дословно нѣякого, а тутъ цѣлкомъ мовбы въ гостѣ ишла, вырядилась и то не, щобы будь-якъ, а такъ якъ лишь жѣнки умѣють: зъ нѣчого усе зробити годий, причешуться, обшивочку яку-тамъ чистеньку, нарукавчики, словомъ цѣлкомъ инша особа выходить, и од-молоднѣла, и погарнѣла. Зонечка, голубка моя, тѣлько грѣшми пѣдпомагала, а самѣй, говорить, менѣ теперъ, до часу, у васъ частенько бувати не ялося, такъ хйба лишь въ сумерки, щобы нѣхто не бачивъ. Чуєте, чуєте? Прийшовъ я пѣсля обѣду подрѣмати, такъ щѣ-жъ бы вы думали, не вытерпѣла вже Катерина Ивановна: ще передъ тыжнемъ зъ господинею, зъ Амалією Федорѣвною въ ганебскій спѣсѣбъ повадилась, а тутъ на склянку кавы запросила. Двѣ години пересидѣли и разъ-вразъ шептали: „Бачите, теперъ Семень Захаричъ въ службѣ и платню побирае и до его превосходительства самъ заходивъ, и его превосходительство самъ выйшовъ, всѣмъ ждати приказавъ, а Семена Захарича по-при всѣхъ за руку въ кабинетъ провѣвъ.“ Чуєте, чуєте? „Я, бачъ, говорить, Семене Захаричу, памятаючи ваші заслуги, и хотй вы

и придерживались сей легкомысленной слабости, однакъ коли вы вже теперь общюетесь, та що при томъ безъ васъ у насъ завѣвся непорядокъ (чуєте, чуєте!), то я спускаюсь, говорить, на ваше чесне слово“, словомъ усе те она взяла та й выдумала, скажу вамъ, и не те, щобъ зъ легкодушности, або для одной хвальбы, добродѣю! Нѣ, пане, сама всему вѣрять, власными выдумками сама себе вѣшає, ей-Богу такъ! И я не осуждаю; нѣ, сего я не осуждаю!... Коли же передъ тыжнемъ я першу платню мою — двадцать три рублѣвъ, срокъ копѣекъ — повну принѣсь, красавчикомъ мене назвала: „Красавчикъ, говорить, ты такой!“ И на самотѣ, чи розумѣете? Ну бѣдна-жь, здається, отся моя краса, та и якій то зъ мене мужъ? Нѣ, ущипнула въ лице: „красавчикъ ты такой!“ говорить.

Мармеладовъ зъупинився, хотѣвъ було усмѣхнутись, але наразъ пѣдбородокъ его задрожавъ. Онъ всежь таки удержався. Отсей шинокъ, запущенный выгядъ, пять ночей на чайкахъ зъ сѣномъ и фляшка, а разомъ зъ тымъ тая хороблива любовь до жѣнки и родины, збивали его товариша зъ толку. Раскольниковъ слухавъ уважно, але зъ прикримъ чувствомъ. Ему было досадно, що зайшовъ сюды.

— Ласкавый добродѣю, ласкавый добродѣю! покликнувъ Мармеладовъ, оправившись, — о, паночку вы мой, вамъ, бути може, все отсе въ смѣхъ, якъ и другимъ, и тѣлько непокою я васъ глупостю всѣхъ тыхъ нѣкчемныхъ подробиць домашнѣго жита мого, ну, а менѣ не въ смѣхъ. Бо я усе те могу ѡдчувати... И увесь сей райскій день мого жита и увесь сей вечеръ я и самъ въ летючихъ мрѣяхъ провѣвъ: и ось якъ усе те я уладжу, и дѣточокъ зѣодягну и тѣ спочинокъ дамъ, и доньку мою, одиначку, ѡдъ сорому на нѣдро родины назадъ поверну... И неодно, неодно!... Адже-жь се дозволене, добродѣю. Ну, паночку вы мой, (Мармеладовъ наразъ немовбы здрѣгнувся, пѣднявъ голову и уважно подивився на своего сусѣда), ну, добродѣю, а на другій таки день, пѣсля всѣхъ отсихъ мрѣй (а дѣялось се рѣвно передъ пятѣма добами) пѣдъ вечеръ, я хитрымъ обманомъ, паче злодѣй въ ночи, вкравъ у Катерины Ивановны ѡдъ куфра еи ключъ, выймивъ що осталось зъ принесеной платы, — скѣлько всего не памятаю, — и ось вамъ я тутъ, дивѣться на мене,

усь! Пятый день зъ дому, и тамъ мене шукають, и службъ конецъ, и мундуръ въ шинку бия Египетского мосту лежить, въ замѣнъ котрого и доставъ я отси лахп... и усему конецъ!

Мармеладовъ калатнувъ себе кулакомъ по чолъ, стиснувъ зубы, заслонивъ очи и сильно оперся локтемъ на столъ. Але черезъ минуту лице его одразу змѣнилось и зъ якимсь неприроднымъ лукавствомъ и штучною безвстыдностью споглянувъ онъ на Раскольниковъ, засмѣявся и промовивъ:

— А сегодня у Зонъ бувъ, на похмѣле ходивъ просити! Хе, хе, хе!

— И може дала? крикнувъ хтось зъ боку зъ промѣжь тыхъ, що увѣйшли, крикнувъ и зареготоввся на цѣле горло.

— Ось тую то флящину за еи гроши купивъ, промовивъ Мармеладовъ, выключено звертаючись до Раскольниковъ.

— Тридцать копѣекъ вынесла своими руками, послѣднихъ, усе що було, самъ бачивъ... Нѣчого не сказала, тѣлько мовчки на мене споглянула... Такъ не на земли, а тамъ... надъ людьми сумують, плачуть, и имъ не докоряють, не докоряють! се бѣльше болить, паночку, болить бѣльше, коли не докоряють!... Тридцать копѣекъ, такъ, добродѣю. А вже-жъ и вѣй теперъ они потрібнѣи, а? Якъ вы думаете, любый мой пане? Адже-жъ она теперъ про чистоту дбати повинна. Грошей коштуе отся чистота, своєродна, розумѣете? Розумѣете? Ну, адже помадки треба купити, безъ сего не обѣйдеся, юбки крохмаленѣи, черевичокъ онтакѣи, по можности чепурненькѣи, щобъ нѣжку можъ выставити, коли калюжу прийдеша переходити. Чи розумѣете, чи розумѣете, добродѣю, що значить тая чистота? Ну, бачите, а я ось, рѣднесенькѣи батько, сихъ тридцать копѣекъ и забравъ для себе на похмѣле! И пю собѣ! И вже пропивъ усє!... Гей, хто жъ такога якъ я пожалуе? чи не такъ? Жаль вамъ теперъ мене, добродѣю, чи нѣ? Говори, рѣдненькѣи, жаль, чи нѣ? Хе, хе, хе, хе!

Онъ хотѣвъ-було налити, але вже не було чимъ. Фляшка була порожна.

— Та чога-жъ тебе жалувати? крикнувъ господарь, що найшовся бия нихъ.

Роздався смѣхъ и навѣтъ наруги. Смѣялись и ругались

тї, що слухали и не слухали, такъ тѣлько смотрячи лишъ на лице ѳдставного чиновника.

— Жалувати! пощо мене жалувати! наразъ заголосивъ Мармеладовъ, встаючи зъ протягнуною впередъ рукою, въ справдешнѣмъ одушевленію, начебъ тѣлько и дожидавъ сихъ слѣвъ. — Пощо жалувати, говоришь ты? Такъ! мене жалувати нѣзачо! Мене розпяти годилось бы, розпяти на крестѣ, а не жалувати! Але розпни, судіе, розпни и розпявши пожалуй его! И тогдѣ я самъ до тебе поїду на розпяте, бо не радости жажду, а журбы и слѣзь:... Чи думаєшь ты, шинкарю, що отся фляшка твоя менѣ на розкѣшъ пошла? Журбы, журбы шукавъ я на днѣ еи, журбы, горя и слѣзь, и выпивъ и найшовъ; а пожалуй насъ Той, Кто всѣхъ пожалувавъ и Кто всѣхъ и вся разумѣвъ, Онъ Єдиный, Онъ и Судія. Прийде въ той день и запытае: „А де донька, що мачисъ злѣй и сухотници, що дѣтямъ чужимъ малолѣткамъ себе ѳдала? Де донька, що батька свого земного, паницю-непотрѣба, не зражаючись его звѣрствомъ, пожалувала? И скаже: Прийди! Я вже простивъ тебе разъ... простивъ тебе разъ. Прощаються же и теперъ грѣсѣ твои мнозѣ, за те что возлюбила еси зѣло...“ И простить мою Зоню, простить, я вже знаю що простить... Я отсе тогдѣ, якъ у неи бувъ, въ моѣмъ серци ѳдчувъ!... И всѣхъ розсудить и простить, и добрыхъ и злыхъ, и премудрыхъ и смирныхъ... И коли вже покѣнчить надъ всѣми, тогдѣ возглаголе и намъ: „Выходѣть, скаже, и вы! Выходѣть пьяненькїй, выходѣть слабенькїй, выходѣть безсоромники!“ И мы выйдемо всѣ, не соромячись, и станемо. И скаже: „Безроги вы! звѣрячою подобы и зѣ еи пятномъ; але приходѣть и вы.“ И промовлять премудрїй, возглаголять розумнїй: „Господи! почто сихъ прїемлеш?“ И скаже: „Потому ихъ прїемлю, премудрїи, потому прїемлю розумнїи, что нѣ єдиннїй зъ нихъ самъ не вважавъ себе гѣднымъ того...“ И простретъ къ намъ руцѣ свои и мы припадемо... и заплачемо... и усе поїмемо! Тогдѣ всѣ поїмутъ!... Всѣ порозумѣють... и Катерица Иванѣвна... и она поїме... Господи, да прїидетъ царствїе Твое!

И ѳнъ опустился на лавку, изнеможенный и обезсиленный, нѣ на кого не смотрячи, мовбы забувъ, що чинилось надовкола его, и глубоко задумавшись. Слова его зробили деяке

вражбне; на минуту запанувала мовчанка, але хутко роздались давнѣйшій смѣхъ и наруги...

— Розсыпався!

— Набрехавъ!

— Чиновникъ!

И сему подѣбне, и сему подѣбне.

— Ходѣмо, пане, сказавъ наразъ Мармеладовъ, піднімаючи голову и звертаючись до Раскольника: — доведѣть мене... Дѣмъ Козеля, на подвѣрю. Пора... до Катерины Ивановны...

Раскольникову давно вже хотѣлось вийти; помочі же ему онъ и самъ думавъ. Мармеладовъ показався о много слабшій въ ногахъ нѣжъ въ словахъ, и крѣпко оперся на молодого чоловѣка. Ити було кроківъ двѣсти-триста. Занепокоєнє и страхъ чимъ разъ бѣльше и бѣльше обгортали паницю въ мѣру того, якъ наближався до дому.

— Я не Катерины Ивановны теперъ боюся, воркотѣвъ онъ въ зворушеню, — и не того, що она менѣ волосє скубсти стане. Щѣ волосє!... дурниця волосє! Я вамъ се скажу! Оно навѣть и лѣпше, коли скубсти стане, а я не сего боюся.. Я... очей еи боюся... такъ... очей... Червоныхъ знаківъ на лицахъ такожъ боюся... Чи бачивъ ты, якъ въ тѣй слабости дыхають... при зворушеню? Плачѣ дѣтей рѣвножъ боюся... Бо коли Зоня не накормила, то... вже не знаю щѣ! не знаю! А бѣйки не боюся... Знай, добродѣю, що такі удары мене не тѣлько не болять, але ще менѣ приємні... Безъ нихъ я и самъ обѣйтись не можу. Оно лѣпше. Нехай побє, душу заспокоить... Оно лѣпше... А ось и дѣмъ. Козеля дѣмъ. Слюсаря, Нѣмця, богатого... веди!

Они увѣйшли зъ подвѣря на сходы и выбрались на четвертый поверхъ. Сходы чимъ дальше, тымъ становились темнѣйшій. Була вже майже одинадцята година, и хотя въ отсю пору въ Петербурзѣ нема справдешнєи ночи, то нагорѣ було таки дуже темно.

Малі, закоптѣлі дверѣ при кѣнци сходѣвъ, на самѣмъ верху, були ѣдинєні. Недогарокъ освѣтлювавъ крайно бѣдну кѣмнату, кроківъ десять задогуг; цѣлу сѣ було видно зъ сѣней. Все було розкиненє и въ нѣладѣ, особливо рѣзні дитинячі лахи. Передъ заднимъ кутѣмъ була протягнута дѣ-

рава плахта. За нею правдоподобно помѣщалось лѣжка. Въ самой же комнатѣ было всего лишь два кресла и ператова, дуже обдрана софа, передь котрою стоявъ старый кухонный сосновый стѣлъ, немальованный и нѣчимъ непокрытый. На краю стола стоявъ долѣвающій лѣвый недогарокъ въ зелѣзномъ подсвѣчнику. Выходило, що Мармеладовъ помѣщався въ особнѣй комнатѣ, а не въ кутику, та комната его была переходна. Дверѣ въ дальшій житла, чи радше клѣтки, на котрѣй подѣлена была квартира Амаліѣ Липпексель, були одхилені. Тамъ було шумно и крикливо. Було чути регѣтъ. Здається, грали въ карты и пили чай. Выгѣтали на часы слова вельми безцеремоннѣ.

Раскольниковъ заразъ пѣзнавъ Катерину Иванѣвну. Се была страшно вымарнѣла женщина, тононька, досыть висока и струнка, ще зъ дуже гарнымъ, темно-русывымъ волосемъ и дѣйстно зъ червоными пятнами на лицѣ. Она ходила взадъ и впередь по своѣй невеличкѣй комнатѣ, зложивши руки на груди, зъ спраженими губами, и дыхала сопучи нерѣвно. Очи еи свѣтились мовъ въ лихорадѣ, але поглядъ бувъ быстрый и неподвижный; ажъ жаль брало дивитись на се сухотниче и неспокойне лице, при послѣднѣмъ блеску догорѣвающого недогарка, що трѣпотався на еи лицѣ. Раскольникову она показалаь тридцятьлѣтнѣю, и на правду была не до пары Мармеладову. Входячихъ она не чула и не завважала; видѣлось, она была въ якѣйсъ задумѣ, не слухала и не бачила. Въ комнатѣ було задушнѣ, однакъ ѣкна она не ѣдчинила; зѣ сходѣвъ несло вонею, але дверѣ на сходы були незапертѣ; зъ внутрѣшнихъ комнатъ крѣзь незачиненѣй дверѣ неслись хмары тютюневого дыму, она кашляла, але дверей не примкнула. Найменша дѣвчинка, лѣтъ шести, спала на долѣвѣ, сидячи, скулившись и уткнувши головку въ софу. Хлопчикъ, рокомъ ѣдъ неѣ старшѣй, дрожавъ цѣлый въ кутику и плакавъ. Его вѣдай що-лишь попобили. Старша дѣвчина, лѣтъ девяти, смугленька и тоненька мовъ сѣрникъ, — въ вельми бѣдненькѣй и скрѣзь дѣравѣй сорочѣ та въ накинѣнѣмъ на голѣй плечѣ старѣмъ бурнусику, ушитѣмъ для неѣ мабуть ще передь двома роками, бо не сягавъ теперъ и до колѣнъ, — стояла въ кутѣ бѣля маленького брата, обгорнувши его шию своєю довгою, высохлою якъ сѣрникъ, ру-

кою. Она, здається, зацтыкувала его, щось нашентувала ему, всіми способами здержувала, щобъ онъ, не дай Боже, зновъ не зашльоховъ, и рѣвночасно зѣ страхомъ слѣдила за матерю своими великими-великими очницами, котрї здавались ще бѣльшими на єи помарнѣломъ и заполошенѣмъ личку. Мармеладовъ, не входячи въ комнату, клякнувъ въ самыхъ дверяхъ, а Раскольникова пхнувъ впередъ. Женщина, побачивши незнакомаго, розсѣяно задержалась передъ нимъ, на хвилию опамятавшись и мовбы роздумуючи, чого се онъ увѣйшовъ? Але мабуть їй заразъ таки привидѣлось, що онъ иде до дальшихъ комнать, бо-жь ихъ комната була переходна. Певна сего и не звертаючи вже бѣльш на него уваги, она пѣдѣйшла до сѣннихъ дверей, щобъ примкнути ихъ, и наразъ вскрикнула. Она побачила на самѣмъ порозѣ клячучога мужа.

— А! закричала она въ крайнѣй скажености: — вернися! Колоднику! Пѣкиде людскости!... А де грошъ? Щѣ въ тебе въ кишени, показуй! И одѣне не те! Де твое одѣне? де грошъ? говори!...

И она кинулась его обшукувати. Мармеладовъ же разъ послушно и покѣрно розвѣвъ руки въ оба боки, щобъ тымъ облегчити перетрясенѣ кишень. Грошей не було нѣ копѣйки.

— Де-жь грошъ? кричала она. — О, Господи, неже-жь онъ все пропивъ! Адаже дванадцять цѣлковыхъ въ куфрѣ оставалось!... и наразъ, въ приступѣ божевѣльства, она схопила его за чуприну и потягнула въ комнату. Мармеладовъ самъ облегчавъ їй роботу, покѣрно повзаючи за нею на колѣнкахъ.

— И се для мене роскѣшь! И се мене не болить а роскѣшь для ме-не, ла-ска-вый до-бро-дѣ-ю, голосивъ онъ, телѣпняный за волосе и разъ навѣтъ гримнувши чоломъ о помѣсть. Хлопчикъ, що спавъ на долѣвцѣ, прокинувся и заплакавъ. Мальчикъ въ кутѣ не выдержавъ, затрясся, закричавъ и кинувся до сестры въ страшнѣмъ переляку, трохи не въ судорогахъ. Старша дѣвчина дрожала крѣзь сонъ мовъ листокъ.

— Пропивъ! все, все пропивъ! кричала въ розпуцѣ бѣдна женщина, — и одѣне не те! Голоднїй, голоднїй! (и за-

ломуючи руки, она вказувала на дітей.) О, трекляте жите! А вамъ, вамъ не соромъ, наразъ накинулась она на Раскольниково: — зъ шинку! Ты зъ нимъ пивъ? Ты такожъ зъ нимъ пивъ! За дверь!

Молодой чоловікъ поспѣшивъ выйти не кажучи нѣ слова. Въ добавку ще внутрѣшній дверь отворились на-остѣжь и зъ-за нихъ выглянуло кѣлька цѣкавыхъ. Вытягались насмѣшливій, веселі головы зъ папѣросками, зъ люльками, въ домашнихъ шапочкахъ. Видко було людей въ шляфрокахъ и зовсѣмъ роздягненихъ въ лѣтнихъ до неприличности костюмахъ, деякі зъ картами въ рукахъ. Особливо весело смѣялись они, коли Мармеладовъ, сѣпаний за волосе, впевнявъ ревучи, що се для него роскошь. Почали навѣтъ входить въ кѣмнату, почувся наконецъ зловѣщій пискъ: се продиралась впередъ сама Амалія Липпексель, щобъ зробити ладъ по-своему и по сотный разъ настрашити бѣдну женщину глумливымъ приказомъ таки заразы очистити квартиру. Одходячи, Раскольниковъ встигъ всунути руку въ кишеню, зачеръ скѣлько попалося мѣднихъ грошей, що ихъ доставъ зъ розмѣняного въ шинку рубля, и незамѣтно положивъ на ѣкно. Потѣмъ, вже на сходахъ, ѣнъ роздумався и хотѣвъ було вернутись.

„Ну, що се за дурницю таку я зробивъ!...“ подумавъ ѣнъ, „тутъ у нихъ Зоня є, а менѣ и самому треба.“ Але розваживши, що брати назадъ було таки годѣ, та що и безъ того ѣнъ уже не взявъ бы, ѣнъ махнувъ рукою и пѣшовъ домѣвъ. „Адже Зони помадокъ такожъ треба“, говоривъ ѣнъ до себе, ступаючи по улици и лукаво усмѣхаючись: „грошей коштує отся чистота. Гм!... Та втѣмъ, хто его знає, Зоня сегодня може и сама збанкрутує, не заробить нѣчого, бо-жь се зарѣбокъ непевный... ловы... промыслъ; тогдѣ они всѣ остались бы на леду завтра безъ моихъ грошей... Гей, гей, Зоня! Яку однакожь студню знали они собѣ выкопати! и хѣснуються! Та хѣснуються же! Уже привыкли. Поплакали, и привыкли. До всего, бачь, падлюка-чоловѣкъ привыкає!“

Ѧнъ задумався.

— Ну а коли се неправда, коли я збрехавъ, вырвалось ему наразъ мимовольно, — коли справдѣ не падлюка

чоловѣкъ, кождый въ загалѣ, цѣлый рѣдъ, рѣдъ людскій, то виходить зъ сего, що усе друге — упередженя, самі лишь страхи напущені, и нема нѣякихъ перегородъ, и такъ тому и слѣдъ бути!...

III.

Онъ прокинувся на другій день вже пѣзно, пѣсля тревожного сну, але сонъ не покрѣпивъ его. Прокинувся онъ кислый, роздразненный, лютый и зъ ненавистю подивився на свѣой закамарокъ. Се була маѣсенька клѣточка, кроковъ шѣсть задовга, дуже сумна зъ своими жовтенькими, запорошеними и всюды ѡдстаючими ѡдъ стѣны обоями, и такъ низька, що высокому чоловѣкови ставалось въ нѣй небезпечно и заедно видѣлось, що ось-ось вдаринься головою о стелю. Уряджене кѡмнаты ѡдповѣдало мѣсцю: було три старіи крѣсла не зовсѣмъ цѣлыхъ, мальований стѡлъ въ кутѣ, на котрѡмъ лежало кѡлька зошитѡвъ и книгъ; вже по тѡмъ самѡмъ, якъ они були запорошені, було видко, що до нихъ давно вже не дотыкалась нѣчия рука; и наконецъ нескладна велика софа, що займала трохи не цѣлу стѣну и половину ширины всей кѡмнаты, була колись обита перкалемъ, а теперъ обдерта и служила за постѣль Раскольникову. Часто онъ спавъ на нѣй такъ якъ бувъ, не роздягаючись, безъ простирала, покрывався своимъ старосвѣтскимъ переносимымъ студентскимъ плащемъ, и зъ одною маленькою подушкою въ головахъ, пѡдъ котру пѡдкладавъ усе що мавъ бѣле, чисте и ношене, щобы було высше пѡдъ головою. Передъ софою стоявъ маленькій столикъ.

Трудно було бѡльше опуститись и занехаритись; але Раскольникову се було навѣтъ приємно въ его теперѣшнѡмъ настрою духа. Онъ рѣшучо ѡдчувився а скрився ѡдъ всѣхъ мѡвъ черепаха въ свою шкаралупу, и навѣтъ обличе бабы, що була обовязана ему прислугувати и заглядала иногдѣ въ его кѡмнату, будило въ нѣмъ жовч и судороги. Такъ буває у деякихъ мономанѡвъ, що вѡзмуться лишь о ѡдномъ думати. Господиня его двѣ недѣли якъ вже перестала ему присылати харчъ, и онъ не подумавъ ще до сеи пѡры зайти

розмовитись зъ нею, хочъ и сидѣвъ безъ обѣду. Настка, кухарка и одинока служанка господинѣ, почасти була рада такому розположеню коморника и зовѣмъ перестала у него прятати и замѣтати, и такъ тѣлько разъ на тыждень, ненадѣйно, бралась зъ ласки за мѣтлу. Она-жь и розбудила его теперь.

— Вставай, чого спишь! закричала она надъ нимъ, — десята година. Я тобѣ чай принесла; хочъ чайку? Чей же зголоднѣвъ?

Коморникъ розплющивъ очи, вздрогнувся и пѣзнавъ Настку.

— Чай ѡдъ господинѣ, чи якъ? запытавъ ѡнъ, звѣльна и зъ выразомъ болю припѣднимаючись на софѣ.

— Яке тамъ ѡдъ господинѣ!

Она поставила передъ нимъ свѣй власный, надѣпсованный чайникъ, зъ надпитымъ вже чаемъ, и положила два жовтї кучочки цукру.

— Ось, Настко, возьми, прошу тебе, сказавъ ѡнъ, понишпоривши въ кишени (ѡнъ такъ и спавъ одягненьный) и вынявши жменьку мѣди: — пѣйди, и купи менѣ булку. Та возьми въ рѣзника хочъ ковбасы трохи, дешевенькои.

— Булку я тобѣ заразъ принесу, а чи не волѣвъ бы ты замѣсть ковбасы щей? Хорошї щи, вчерашнї. Ще вчера тобѣ ѡдставила, та ты прийшовъ пѣзно. Смачненькї щи.

Коли щи були принесенї и ѡнъ забрався до нихъ, Настка усѣлася била него на софѣ и ялась балакати. Она була зъ сѣльскихъ жѣнокъ и вельми говѣрлива баба.

— Прасковїя, знаєшь, Павлѣвна въ „полицїю“ на тебе жалуватись хоче, сказала она.

ѡнъ сильно нахмурился.

— Въ полицїю? Чого вїй треба?

— Грошей не платишь и зъ „фатеры“ не вступаєшься. Звѣстно чого треба.

— Е, до бѣса! ще сего не доставало, бормотѣвъ ѡнъ скрегочучи зубами; — нѣ, се менѣ теперь... не на руку... Дурна она, додавъ ѡнъ голосно. — Я сегодня до неи зайду, поговорю.

— Та дурна она, дурна, така сама якъ и я, а ты, мудрью, чого лежишь якъ мѣшокъ та нѣчого зъ тебе не видко?

Передже, говоришь, дѣтей учить ходивъ, а теперь ось чомъ нѣчого не робишь?

— Я роблю... знѣхочу и сурово промовивъ Раскольниковъ.

— Що робишь?

— Роботу...

— Яку роботу?

-- Думаю, серіозно ѡдповѣвъ ѡнъ, помовчавши.

Настка такъ ажъ повалилась ѡдъ смѣху. Она була зъ реготухъ, и коли розсмѣшать, смѣялась тихцемъ, колышучись и трясучись всѣмъ тѣломъ, поки ажъ въ серединѣ не заболѣло.

— Грошей же ты, слухай, богато надумавъ? змогла она наконецъ вымовити.

— Безъ чобѣтъ годъ дѣтей учить. Та й наплювати на лекціи!

— А ты въ студникъ не плюй.

— За дѣтей мѣдею платять. Що на копѣйки заробишь? продовжавъ ѡнъ зъ неохотою, немовбы ѡдповѣдаючи своимъ власнымъ мыслямъ.

— А тобѣ бы ѡдразу весь капиталъ?

Ѡнъ дивно подивився на неѣ.

— Такъ, весь капиталъ, твердо ѡдповѣвъ ѡнъ помовчавши.

— Ну, ты поволеньки, а то сполошишь; страхъ ты вже на́ремный. За булкою пѡйти, чи нѣ?

— Якъ хочь.

— Гей, забула! до тебе-жь вчера листъ прийшовъ, коли тебе не було.

— Листъ! до мене! ѡдъ кого?

— Ѡдъ кого, не знаю. Три копѣйки „почталіонові“ своихъ ѡдала. А звернешь?

— Та неси-жь бо, ради Бога, неси! закричавъ зворуженый до глубины душъ Раскольниковъ, — Господи!

Черезъ минуту явился листъ ѡдъ матери зъ Р***-и губернии. Ѡнъ ажъ поблѣдъ, коли бравъ его. Давно вже не дѡстававъ ѡнъ листѡвъ; однакожь теперь еще щось инше такъ стиснуло ему сердце.

— Настко, вийди, ради Бога; ось твої три копійки, тільки, змилуйся, виходи чимъ хутше!

Листъ дрожавъ въ рукахъ его; онъ не хотѣвъ розпечатувати при нѣй: ему хотѣлось остатись самому зъ отсимъ листомъ. Коли Настка вийшла, онъ скоро піднясь его къ устамъ и поцѣлувавъ; потѣмъ довго ще вдвлювався въ письмо адресы, въ знакове и миле ему дробне и скѣсне письмо его матери, що вчила его колись було читати и писати. Онъ не спѣшився; онъ ажъ немовбы боявся чогось. Наконць розпечатавъ: листъ бувъ великій, важивъ зъ два лоты; два спорі почтові аркушѣ були дробненько-дробненько записані.

„Милый мой Родю, писала мати, ось вже бѣльше двохъ мѣсяцѣвъ, якъ я не розмовляла зъ тобою письменно, одъ чого сама страдала и навѣть неодну нѣчку не спала роздумуючи. Але сподѣюсь, ты не прогнѣвався на мене за поневольне мое мовчане. Ты знаєшь, якъ я люблю тебе; ты одень у насъ, у мене и у Дунечки, ты наше все, вся надѣя, упованіе наше. Що було зѣ мною, коли я довѣдалась, що ты вже одъ кѣлькохъ мѣсяцѣвъ покинувъ университетъ, не маючи чимъ удержати себе, и що потративъ лекціи и инші средства свои! Чимъ могла я зъ моими сто-двадцать рублями рѣчнои пенсіѣ помочь тобѣ? Пятнадцать рублѣвъ, котрі я послала тобѣ передъ чотырома мѣсяцами, я позычила, якъ ты и самъ знаєшь, на заставѣ сей-жѣ пенсіѣ, у тутешнѣго нашего купця Василя Ивановича Вахрушина. Онъ добрый чоловікъ и бувъ ще приятелемъ твоего батька. Але давши ему право на одобране за мене пенсіѣ, я мусѣла дожидати поки выплатиться довгъ, а се що-лишь теперь наступило, такъ що я нѣчого не могла за весь той часъ послати тобѣ. Однакъ теперь, славити Бога, я могу тобѣ ще дещо выслати, та и загаломъ, мы можемо теперь ажъ и похвалитись щастемъ, о чѣмъ я и спѣшу повѣдомити тебе. И такъ поперше, чи одганувъ бы ты, милый Родю, що сестра твоя ось вже пѣвтора мѣсяця якъ жие зѣ мною, и мы вже бѣльше не розлучимось и на будуще. Слава Тобѣ Господи, скѣнчились ей муки; але розповѣмъ тобѣ усе по порядку, щобъ ты довѣдався, якъ усе було, и щѣ мы одъ тебе до сей поры скрывали. Коли ты писавъ менѣ, два мѣсяцѣ тому назадъ, що чувъ одъ когось-

тамъ, що Дуня терпѣть чимало одъ грубости въ домѣ Сви-
дригайловыхъ, и пытавъ мене о докладнѣи объясненя, — що
могла я тогдѣ написати тобѣ въ одповѣдь? Колибъ я на-
писала тобѣ усю правду, то ты певне кинувъ бы усе и бо-
дай пѣшки, а прийшовъ бы до насъ, бо я и характеръ и лю-
бовь твою знаю, и ты не давъ бы сестру свою на поталу.
Я-жь сама була въ розпуцѣ, та що було чинити? Я и сама,
бачь, всеи правды тогдѣ не знала. Головна же труднѣсть ле-
жала въ томъ, що Дунечка, вступивши минушого року въ
ихъ домъ за гувернантку, взяла напередъ цѣлыхъ сто ру-
блѣвъ, подъ вымѣнкою щомѣсячного потрученя зъ платы, че-
резъ що, бачишь, годѣ було покинути мѣсце, не сплативши довгу.
Суму же тую (теперь можу тобѣ все объяснить, дорогой
Родю,) взяла она майже лиш дятаго, щобъ выслати тобѣ
шѣстьдесять рублѣвъ, котрыхъ тобѣ тогдѣ такъ було треба,
и котрѣ ты и доставъ одъ насъ торокъ. Мы тебе тогдѣ ошу-
кали, написали, що се зъ призириanychъ Дуньчиныхъ давнѣй-
шихъ грошей, але се було не такъ, а теперь пишу тобѣ
усю правду дятаго, що усе теперь перемѣнилось одразу по
воли Божѣи на лѣпше, и щобъ ты знавъ, якъ любить тебе
Дунечка, и яке въ неи неощѣнене сердце. Дѣйствию, панъ
Свидригайловъ зразу обходився зъ нею нечемно и робивъ їй
всякѣ пакости и насмѣшки за столомъ... Але не хочу запу-
скатись у всѣ тѣ прикрѣи подробности, щобъ не гнѣвити тебе
безъ potrzeby, коли вже все теперь минулось. Коротше, мимо
доброто и честного поведеня Марты Петровны, жѣнки п. Сви-
дригайлова, и всѣхъ домашнихъ, Дунечцѣ було дуже горко,
особливо коли п. Свидригайловъ находився, по старѣи пол-
ковѣи привычцѣ своѣи, подъ впливомъ Бахуса. Та що-жь
показалось напоследокъ? Представъ собѣ, що сей божевольный
давно вже запалавъ любовью до Дунѣ, однакъ завсѣгды укры-
вавъ се подъ позоромъ грубости и погорды для неи. Може
бути онъ и самъ соромився, и страхъ его бравъ, коли ба-
чивъ себе вже въ лѣтахъ и батькомъ родины, що забавляєсь
такими легкодушными надѣями, а томѣ и лютився мимоволѣ
на Дуню. А може бути и такъ, що онъ простакуватимъ
своимъ поведенемъ и насмѣшками хотѣвъ скрыти одъ дру-
гихъ усю правду. Всежь таки вкѣнци не здержався и осмѣлився
зробити Дуни явный и обидный предлогъ, общюючи їй рѣзній

нагорды и крѣмъ того кинути все и выѣхати зъ нею до иного села, або хочбы и за границу. Можешь представи собѣ все еи терпѣня! Покинути таки заразъ мѣсце було годѣ, не лишъ зъ причины грошевого довгу, але и зъ огляду на Марту Петровну, въ котрой могли бы заразъ взбудитись подозрѣня, отже и пришлось бы кинути въ родину незгоду. Та и для Дунечки бувъ бы великій скандалъ; безъ него не обійшло бы. Були тутъ ще и рѣзныи иншии причины, словомъ, Дуня ранше шести недѣль нѣякъ не могла и думати вырватись зъ отсега страшного дому. Вже-жъ ты знаешь Дунечку, знаешь яка она розумна и зъ якимъ твердымъ характеромъ. Дунечка богато може перенести и навѣтъ въ самыхъ крайнихъ нагодахъ найти въ собѣ стѣлько великодушности, що не стратитъ своєї твердості. Она навѣтъ менѣ не написала о всѣмъ, щобъ не тревожити мене, а мы часто обмѣнювались вѣстями. Закѣчене же наступило несподѣване. Марта Петровна ненадѣйно подслухала свого чоловѣка, коли благавъ Дунечку въ саду, и понявши все наѣворотъ, тѣй приписала вину всеѣго, думаючи, що се она причиною всему тому. Наступила мѣжь ними таки заразъ въ саду страшна сцена: Марта Петровна ажъ ударила Дунечку, не хотѣла нѣчого слухати, а сама цѣлый часъ кричала и наконецъ приказала сейчасъ ѣдзети Дуню до мене, до мѣста, на простѣмъ селянскѣмъ возѣ, на котрый вкинули все еи рѣчи, бѣле, одѣжь, все якъ попало, неповязане и неуложене. А тутъ поднявся зливный дощ, и Дуня, скривджена и обезчещена, мусѣла переѣхати зъ мужикомъ цѣлыхъ сѣмнадцать верстъ въ некрытѣмъ возѣ. Подумай теперъ, щѣ могла я тобѣ написати въ листѣ, въ ѣдиновѣдъ на твой, одержанный мною передъ двома мѣсяцами, и о чѣмъ писати? Сама я була въ розпуцѣ; правду написати тобѣ не смѣла, бо ты дуже бувъ бы нещасливый, озлоблений и занепокоєный, та щѣ мѣгъ бы ты зробити? хіба ще себе погубити, та и Дунечка не позволяла; а заповняти листъ пустыми рѣчами и писати о чѣмъ-небудь тогдѣ, коли въ души таке горе, я не могла. Цѣлый мѣсяць у насъ по цѣломъ мѣстѣ ходили сплетнѣ объ сѣй исторіи, и до того вже дѣйшло, що намъ ажъ въ церковь годѣ було ходити зъ Дунею задля взгѣрдныхъ поглядѣвъ и шептѣвъ, и навѣтъ голоснѣй при насъ бували розмовы. Все знакомѣ ѣдъ насъ ѣд-

чужились, усѣ перестали навѣтъ кланяться, и я напевне провѣдала, що купчики-послугачѣ и деякі канцеляристы хотѣли нанести намъ низьку обиду, вымазавши дехтемъ ворота нашего дому, такъ що господарѣ стали жадати, щобъ мы выпроводились. Всему тому причиною була Марта Петровна, котра зъумѣла обвинити и знеславити Дуню у всѣхъ домахъ. Она у насъ зѣ всѣми знакома и въ той мѣсяць разъ-вразъ приѣзджала до мѣста, а що она трохи язуката и любить розповѣдати всѣмъ свои родиннй дѣла и особливо жалуватись на свого чоловѣка всѣмъ и каждому, — що є рѣчею дуже негарною, — то и рознесла усю исторію въ короткомъ часѣ не тѣлько по мѣстѣ, але и по уѣздѣ. Я занемогла. Дунечка же була твердша ѳдъ мене, та колибъ ты бачивъ, якъ она се переносила и мене ще потѣшала и пѣддержувала! Она ангель! Але Богъ милосерный, нашй муки закончились: панъ Свидригайловъ опамятався и розкаявся, и жалуючи Дунѣ представивъ Мартѣ Петровнѣ повнй и очевиднй доказы Дуньчиной невинности, а именно листъ, котрый Дуня ще передъ тою хвилею, коли Марта Петровна застала ихъ въ саду, приневолена була написати и передати ему, щобъ ухилитись ѳдъ особистыхъ объясненъ и тайныхъ сходишь, котрыхъ ѳнъ домагався, и котрый то листъ по ѳдъѣздѣ Дунечки остався въ рукахъ п. Свидригайлова. Въ отсѣмъ листѣ она дуже рѣзько и зъ повнымъ гнѣвомъ докоряла ему именно за неблагогородне его поведење супроти Марты Петровны, ставляла ему передъ очи, що ѳнъ батькомъ и головою родини и наконецъ те, якъ се погано зъ его стороны мучити и вводити въ нещасте и безъ того вже нещасну и безъоборонну дѣвчину. Однимъ словомъ, милый Родю, листъ сей такъ благородно и переконуючо написаный, що я рыдала читаючи его, и до сей поры не могу его читати безъ слѣзъ. Кромъ того на увѣиннене Дунѣ нашлись наконецъ и посвѣдченя слугъ, котры бачили и знали о много бѣльше, нѣжъ надѣявся самъ п. Свидригайловъ, якъ се завсѣгды буває. Марта Петровна была цѣлковитѣ поражена и „наново убита“, якъ сама она намъ признавалась, але зате вновиѣ переконалась о невинности Дунечки, и заразъ на другій день, въ недѣлю, приѣхавши просто до соборной церкви, на колѣнахъ и зъ слезами молила Пречисту, дати ѣй силу перенести сей новый ударъ

и сповнити повинність свою. Одакъ, просто зъ церкви, нѣ до кого не заѣзджаючи, приѣхала до насъ, розповѣла намъ усе, гѣрко плакала и, каючись тяженько, обнимала и благала Дуню, щобъ їй простила. Сего-жъ поранку, не зволѣкаючи дѣла нѣ трохи, просто одъ насъ пустилася по всѣхъ домахъ въ мѣстѣ, и всюды, въ найлестнѣйшихъ для Дунѣ словахъ, проливаючи слезы, привернула їй славу и выхвалила благороднѣсть ея серця и поведеня. Та на томъ не конецъ : всѣмъ показувала и читала вголосъ власноручный листъ Дуньки до п. Свидригайлова и навѣтъ давала робити зъ него одписы (що, менѣ здаєся, вже було и злишиє). Такимъ чиномъ прийшлося їй кѣлька день зряду обѣзджати всѣхъ въ мѣстѣ, бо деякї стали обижатись, що другимъ оказане було першенство, и такимъ способомъ завелась черга такъ, що въ кождѣмъ домѣ уже напередъ дожидали и всѣ знали, що въ такїй а такїй день Марта Петровна буде тамъ а тамъ сей листъ читати, и на кожде читанє знову збирались навѣтъ и тї, котрї письмо вже кѣлька разъ переслухали и у себе дома, и у другихъ знакомыхъ, за чергою. Я думаю, що неоднѣ, цѣлкомъ неоднѣ тутъ було непотрѣбне; однакъ Марта Петровна вже такои вдатѣ. Та все-жъ таки она вповнѣ привернула добру славу Дунечцѣ, и весь соромъ сего поступку вповнѣ незатертымъ пятномъ на ея чоловѣка яко на головного виновника, такъ що менѣ его навѣтъ и жаль; надто вже строго поступили зъ симъ божевольнымъ. Дуню таки заразъ почали запрошувати на лекцїѣ до деякихъ домѣвъ, але она одказалась. Загаломъ же всѣ стали до неї односитись зъ особливимъ поважанємъ. Усе те причинилось головно и до сего несподѣваного звороту, черезъ котрый теперъ змѣняєся, можно сказати, вся наша доля. Знай, мильй Родю, що Дуню сватають, и що она вже дала свое слово, о чѣмъ и спѣшу повѣдомити тебе чимъ борше. И хотя рѣчь отся сталась и безъ твоєи порады, то ты, надѣятись, не будешъ нѣ на мене нѣ на сестру жалуватись, бо якъ самъ заразъ побачишь, ждати и одкладувати до одержаня твоєи одповѣди було бы намъ неможливе. Та и самъ ты не мѣгъ бы обсудити всего якъ слѣдъ. Лучилось се такъ. Онѣ вже надворнымъ радникомъ, Петро Петровичъ Лужинъ, и зачислюєся до дальшихъ своякѣвъ Марты Петровны, котра чи-

мало до сего причинилась. Почавъ зъ того, що черезъ неѣ заявивъ бажане зъ нами познакомитись, бувъ якъ слѣдъ принятый, пивъ каву а на другій таки день приславъ листъ, въ котрѣмъ вельми вѣжливо заявивъ свѣй предлогъ и просивъ скорои и рѣшающей ѳповѣди. Чоловѣкъ ѳнъ дѣловый и занятый, и спѣшитъ теперь до Петербурга, такъ що дорожить каждою минутою. Розумѣея, мы зразуъ були дуже пораженій, зваживши, що все те склалось надто скоро и ненадѣино. Розбирали и радилсь мы обѣ разомъ цѣлый той день. Чоловѣкъ ѳнъ надѣйный и забезпеченый, служитъ въ двохъ мѣсяцяхъ и вже має свѣй капиталъ. Правда, ему вже сорокъ пять лѣтъ, але ѳнъ ще зовсѣмъ „нѣчого собѣ“ и ще може подобатись женщинамъ, та и загаломъ чоловѣкъ ѳнъ вельми статочный и приличный, трошечки лишь насуплений и мабуть гордый. Але се може-бути толькѣ такъ здаея, на першій поглядъ. Та ще упереджаю тебе, милый Родю, коли побачишься зъ нимъ въ Петербурзѣ, що наступить въ дуже скорѣмъ часѣ, то не суди надто рѣзько и палко, якъ се твѣй звычай, коли на першій поглядъ що-небудь въ нѣмъ тобѣ не сподобаея. Говорю се на припадокъ, хотяй я переконана, що ѳнъ зробить на тебе хороше вражѣне. Тай загаломъ, щобъ пѣзнати якого бы се нѣ було чоловѣка, треба ѳдноситись до него постепенно и обережно, щобъ не впасти въ помылку и упереджене, котрѣ ѳпѣсля вельми трудно справити и загладити. А Петро Петровичъ, бодай по многихъ признакахъ, чоловѣкъ зовсѣмъ гѣдный поважана. При першѣй заразѣ гостинѣ у насъ ѳнъ заявивъ намъ, що ѳнъ чоловѣкъ позитивный, але въ многѣмъ признаея, якъ ѳнъ самъ выразився, до „переконанъ новѣйшихъ нашихъ поколѣнъ“ и ворогъ всякихъ упереджень. Ще и богато иншого ѳнъ говоривъ, томѣ що потрохи, здаея, чванливый и вельми любить, щобъ его слухали. Однакъ се майже нѣчого злого. Я, очевидно, мало зрозумѣла, але Дуня объяснила менѣ, що ѳнъ чоловѣкъ хочъ и не великого образования, та зате розумный и, здаея, добрый. Ты знаеяшь характеръ сестры своєї, Родечку. Се дѣвчина тверда, вырозумѣла, терпелива и великодушна, хочъ и зъ палкимъ сердцемъ, о чѣмъ я добре переконалась. Очевидно нѣ зъ еи нѣ зъ его стороны особлившой любви тутъ нема, але Дуня, крѣмъ того що дѣвчина розу-

мна, — рѳвночасно ще и людина свята мовь ангель и за повиниѳсть поставити собѳ сотворити щастѳ чоловѳкови, котрый зѳ своєї стороны ставѳ бы дбати про єи щастѳ, а о тѳмъ послѳднѳмъ мы не маємъ поки що важныхъ причинъ похибуватись, хочь — сказати правду — трохи за скоро склалось се дѳло. До того ще ѳнѳ чоловѳкѳ дуже проворный и, розумѳсь, самѳ побачити, що єго власне домашнє щастѳ буде тымъ певнѳйше, чимъ Дунечка буде за нимъ щаслившою. А що-тамъ до деякихъ перѳвностей вѳ характерѳ, до деякихъ старыхъ привычокъ и хочбы и деякои незгоды вѳ мысляхъ (чого и вѳ найщаслившихъ подружяхъ обѳйти годѳ), то дотычно сєго Дуня сама менѳ сказала, що она спускаєсь на саму себе, що непокоитись тутъ нѳчого, и що она богато може перенести, скоро тѳлько дальшї ѳдносины будуть чеснї и праведнї. ѳнѳ, примѳромъ, и менѳ показався зразу трохи рѳзкимъ; але се може походити именно ѳдси, що ѳнѳ отвертый чоловѳкѳ, и оно певно такѳ. Такѳ ось при другихъ ѳдвѳдинахъ, вже одержавши слово Дунѳ, вѳ розмовѳ ѳнѳ выразився, що вже и передже, не знаючи Дунѳ, постановивъ взяти дѳвчину чесну, але безъ вѳна, и доконче таку, котра вже знала хочь трохи бѳды, — а се задля того, якѳ обѳяснивъ ѳнѳ, (що мужь нѳчо не повиненѳ завдячувати своѳй жѳнцѳ, и о много лѳпше, коли жѳнка уважає свого чоловѳка за свого добродѳя.) Додамъ, що ѳнѳ выразився трохи мягче и лагѳднѳйше нѳжъ я написала, бо забула єго власнї слова, а памятаю саму тѳлько гадку, и крѳмъ того сказавъ ѳнѳ се зовсѳмъ не зѳ замѳромъ, а очевидно проговорившись, вѳ розгарѳ розмовы, такѳ що навѳть старався опѳсля поправитись и змягчити; але менѳ все таки выдалось те трохи за рѳзко и я сказала се опѳсля Дуни. Але Дуня навѳть зѳ гнѳвомъ ѳдповѳла менѳ, що: „слова — ще не дѳло“, и се очевидно справедливо. Передъ тымъ, заки справа рѳшилась, Дунечка неспала цѳлу нѳчь и, думаючи що я вже сплю, встала зѳ лѳжка и цѳлу нѳчь ходила взадъ и впередъ по кѳмнатѳ; наконецъ прилякла и довго и горячо молилась передъ образомъ, а рано заявила менѳ, що она рѳшилась.

„Я вже згадала, що Петро Петровичъ выбирався теперь до Петербурга. У него тамъ великї орудки, и ѳнѳ хоче отворити вѳ Петербурзѳ публичну адвокатску канцелярїю.

Онъ давно вже занимается веденемъ всякихъ справъ и процессовъ, и шо-лишь сими днями выгравъ оденъ великій процессъ. До Петербурга вже ему и ддятого dokonечно, шо тамъ у него одна важна справа въ сенатъ.*) Такимъ способомъ, милый Родечку, онъ и тобъ може бути дуже пожиточный, навѣтъ у всѣмъ, и мы зъ Дунею уже покляли, шо ты таки заразъ теперъ мѳгъ бы смѣло почати свою будущу каріеру и уважати свое будуче становиско вже ясно опредѣленнымъ. О, колибъ се осушилось! Се було бы такимъ щастемъ, шо треба уважати его не иначе якъ очевидною ласкою Божою для насъ. Дуня лишь и маячить о томъ. Мы вже осмѣлились сказати кѳлька слѳвъ въ отсѣмъ дѣлѣ Петру Петровичеви. Онъ выразился осторожно и сказавъ, шо очевидно, коли ему безъ секретаря обйтись буде годъ, то, разумѣся, лѣпше платити за трудъ своякови нѣжъ чужому, скоро лишь той покажется способнымъ до сего занятя (ну, та ще бы ты не показався способнымъ!), але заразъ выразивъ и сумнѣвъ, чи университетскій занятя твои лишать тобъ настѳлько часу, щобъ мѳгъ ты заниматься въ его канцелярїи. На сей разъ тымъ дѣло и скѳнчилось, але Дуня нѣ объ чѣмъ кромѣ сего теперъ и не думает. Она теперъ вже кѳлька день дословно мовбы въ якѳйсъ горячцѣ, и уложила вже цѣлый проектъ, шо ось зъ часомъ ты можешь бути товаришемъ и навѣтъ спѳльникомъ Петра Петровича въ его адвокатскихъ занятяхъ, тымъ бѳльше, шо ты самъ на юридичномъ факультетѣ. Я, Родю, цѣлкомъ си думки, и подѣляю всѣ си пляны и надѣѣ, видячи въ нихъ повну правдоподобность; и мимо теперѣшнѣго, — легко понятного, — отягаяся Петра Петровича (аджежъ онъ тебе ще не знает), Дуня твердо переконана, шо достигне всего своимъ добрымъ впливомъ на будущего своего чоловіка, и сего она певна. Нѣчого й казати, мы стереглися выговоритись передъ Петромъ Петровичемъ хочбы о чѣмъ-небудь зъ отсихъ дальшихъ мрѣй нашихъ и головно о томъ, шо ты будешь его спѳльникомъ. Онъ чоловікъ холодный и певне принявъ бы се дуже сухо, бо усе те показалось бы ему чистыми мрѣями. Рѳвно-жъ нѣ я нѣ Дуня — нѣ пѳслова ще не говорили

*) найвышѳмъ судѣ.

зъ нимъ о твердой надѣи нашей, що онъ поможе намъ по-
загати Тобѣ грошми, якъ довго ты на университетѣ; тому
не говорили, бо поперше се и само собою наступить зъ ча-
сомъ, и онъ напевне, безъ лишнихъ словъ самъ отсе пред-
ложить (де-жь бы онъ щось подобнаго одмовивъ Дунечцѣ),
тымъ скорше, що ты и самъ можешь стати его правою ру-
кою въ канцеляріи и доставати отсю помочъ не яко добро-
дѣйство, але яко заслужену заплату. Такъ хоче рѣчь ула-
дити Дуня, и я зъ нею цѣлкомъ згоджуюся. Подруге же
дятаго не говорили, що менѣ особливо хотѣлось поставити
тебе зъ нимъ, при маючой необавки наступити встрѣчи на-
шой, на ровной стопѣ. Коли Дуня говорила ему о тобѣ зъ
захватомъ, онъ одповѣвъ, що кожного чоловіка треба зъ
першого разу оглянути самому, и то чимъ можь докладнѣйше,
щобъ о нѣмъ судити, и що онъ самъ полишае собѣ, позна-
комляючись зъ тобою выробити собѣ судъ о тобѣ. Знаешь
щобъ, неоцѣненный мой Родю, менѣ здаеся по деякихъ здога-
дахъ (хочъ они нѣякъ не односяться до Петра Петровича,
а такъ по деякихъ моихъ власныхъ, особистыхъ, навѣтъ
може-бути старечихъ, бабскихъ химерахъ), — менѣ здаеся,
що я хто зна' чи не лѣпше зробию, коли буду жити пѣсля
ихъ вѣнчания окреме, сама, а не разомъ зъ ними. Я переко-
нана вповнѣ, що онъ буде такъ благодородный и ввѣчливый,
та самъ запросить мене и предложить менѣ не розставатись
нѣколи зъ донькою, и коли не говоривъ ще до сей поры,
то, розумѣеся, томъ, що и безъ словъ такъ выходить; але
я не пристану. Я зауважала въ житю неразъ, що тещѣ не
дуже то бувають зятямъ по нутру, а я не только не хочу
бути кому - небудь хочбы и наименшимъ тягаромъ, але и сама
хочу бути зовсѣмъ свободною, якъ довго въ мене якій такий
кутокъ та такий дѣти, якъ ты и Дунечка. Коли буде можливе,
то поселюся недалеко васъ обоихъ, бо, Родечку, найприятнѣйше
я заховала на самъ конецъ листу: знай отже, мой
любчику, що мабуть вже дуже скоренько мы зойдемся всѣ
до купы и обіймемось всѣ троє пѣсля майже трилѣтней роз-
луки! Уже *остаточно* порѣшено, що я и Дуня ѣдемо до
Петербурга, коли именно не знаю, але на каждый способъ
дуже скоро, навѣтъ може-бути за тыждень. Все зависить одъ
порѣшеня Петра Петровича, котрый, якъ только оглянеся въ

Петербурзѣ, такъ заразъ и дасть намъ знати. Ему хочеса по деякихъ причинахъ якъ можь найскорше приспѣшити вѣнчане и навѣтъ, коли буде можно, одбути еще въ тепершній мясницѣ, а якъ се не удасться, задля короткости часу, то заразъ пѣсля великодне. О, зъ якимъ щастемъ притую я тебе до мого серця! Дуня цѣла дрожить одъ радости, що побачиться зъ тобою, и сказала разъ жартомъ, що вже задля сего одного пошла бы за Петра Петровича. Она ангель! Она теперъ нѣчого тобѣ не дописуе, а велѣла тѣлько менѣ написати, що вѣй такъ богато треба говорити зъ тобою, такъ богато, що теперъ въ неи и рука не хоче братися за перо, томѣ, що въ кѣлькохъ стрѣчкахъ нѣчого не напишешъ, а тѣлько себе розстроишь; такожь велѣла обняти тебе сердечно и переслати тобѣ безлѣчь поцѣлунокѣвъ. Але хочъ мы може-бути дуже скоро самѣ зѣйдемось особисто, я все таки тобѣ сими днями вышлю грошей якъ наибѣльше, скѣлько лишъ зможу. Теперъ, коли всѣ довѣдались, що Дуня выходитъ за Петра Петровича, и мѣй кредитъ одразу побѣлшився, и я напевне знаю, що Атаназій Ивановичъ повѣритъ менѣ на рахунокъ пенсїѣ навѣтъ до сѣмдесять-пять рублѣвъ, такъ що я тобѣ бути-може рублѣвъ двадцать-пять або ажъ тридцать пришло. Прислала бы и бѣльше, та боюсь за нашѣ подорожнїй розходы; бо хотяй Петро Петровичъ бувъ такъ добрый, що взявъ на себе часть выдаткѣвъ нашего переѣзду въ столицю, а именно самъ накинувся на свѣй рахунокъ перевезти нашѣ пакунки и великїй куферъ (якось-тамъ черезъ знакомыхъ), то все таки треба намъ памятати и на приѣздъ до Петербурга, де годѣ показаться безъ гроша хочбы на першїй днѣ. Та втѣмъ, мы зъ Дунею все вже подрѣбно обчислили, и вышло, що дорога не стояти-ме богато. До зелѣзницѣ одъ насъ всего лишъ девятьдесять верстѣ, и мы вже для безпеченьства умовились зъ однимъ знакомымъ намъ мужикомъ о пѣдводу; а тамъ мы зъ Дунечкою якъ найвыгѣднѣйше махнемо третою клясою. Словомъ, бути може, я тобѣ не двадцать-пять, а таки напевне цѣлыхъ тридцать рублѣвъ зпроможусь выслати. Але доста; два аркушѣ цѣлїй записала и мѣсяца вже бѣльшъ не зѣстаеся; цѣла наша исторїя; ну та и новинъ богато набралось! А теперъ, солоденькїй мѣй Родю, стискаю Тебе до

близького побаченя нашого и благословляю тебе материнскимъ благословенемъ моимъ. Люби Дуню, свою сестру, Родю, люби такъ, якъ она тебе любить, и знай, що она тебе безгранично, ббльшь себе самои любить. Она ангель, а ты, Родечку, ты у насъ все, вся надѣя наша и все упованіе. Бувъ бы тблько ты щасливый, и мы будемо щасливй. Чи молишь ты ся Богу, Родечку, по-давнѣму, и чи вѣришь въ добрбсть Творця и Искупителя нашого? Боюся я въ серци своѣмъ, чи не навѣстило и тебе нове, модне невѣрство? Коли такъ, то я за тебе молюся. Згадай, милый, якъ ще дитиною, якъ ще за житя батька твого, ты лепетавъ молитвы свои у мене на колѣнахъ и якъ мы всѣ тогдѣ були щасливй! Прощай, або лучше *до побаченя!* Обнимаю тебе мбдно-мбцненько и цѣлую по тысячь разбвъ.

„Твоя до гробу
„Пульхерія Раскольниковъ.“

Майже весь часъ якъ читавъ Раскольниковъ, бдъ самого початку листу, лице его було мокре бдъ слѣзъ; але коли бнъ скбнчивъ, оно було блѣде, выкривлене судорогою, и нервова, лукава усмѣшка выкривида его губы. Бнъ прилягъ на свою тверду, вымнату подушку и думавъ, довго думавъ. Сильно билось его сердце и сильно филивались его мысли. Вббнци ему стало душно и тѣсно въ отсѣмъ жовтбмъ закамарку, похожбмъ на шафу або на скриню. Очи и мысль просили простору. Бнъ вхопивъ капелюхъ и выйшовъ, симъ разомъ вже не лякаючись стрѣтися зъ кимъ-небудь на сходахъ; бнъ о тбмъ забувъ. Пустился бнъ въ направлено до Василевского острова черезъ В** й проспектъ, начебъ спѣшучисъ туды за дѣломъ, але пбсля своего звычаю ишовъ не видячи дороги, шептавъ про себе и навѣтъ розмовлявъ вголосъ зъ собою, чимъ немало дивувавъ прохожихъ. Многй думали, що бнъ пьяный.

IV.

Листъ матери его змучивъ. Однакъ що до головної, найважнѣйшой точки, сумнѣву въ нѣмъ не було нѣ на хви-

линку, навѣтъ ще тогдѣ, коли онѣ читавѣ листѣ. Головне питање було рѣшене въ его головѣ, и рѣшене остаточно : „Не бувати сему подружю, поки я живый, и къ чорту добродѣя Лужина!“

„Бо вже-жѣ отся справа ясна“ воркотѣвъ онѣ про себе, усмѣхаючись и лукаво торжествуючи напередѣ успѣхомѣ своего порѣшеня. „Нѣ, матусю, нѣ, Дунечко, не обманути мене вамѣ!... И еще звиняються, що мои рады не пытали и безѣ мене дѣло порѣшили! Они думаютъ, що теперь вже справу розбити годѣ : а побачимо годѣ чи нѣ! Вымѣвка ось яка знаменита : „вже такій, треба знати, дѣловый чоловѣкъ Петро Петровичъ, такій дѣловый чоловѣкъ, що и женитись инакше не може якъ почтою, ледви що не зелѣзницею.“ Нѣ, Дуню, вже я знаю, о чѣмѣ се ты зѣ мною *богато* говори збираєшься; знаю и те, о чѣмѣ ты цѣлу нѣчь передумала, ходячи по кѣмнатѣ, о щѣ молилась передѣ Казанскою Божою Матерю, котра у матусѣ въ спальни висить. На Голгофту, знатъ, тяжко вступати. Гм... Такъ отже рѣшене вже остаточно : за дѣлового и раціонального чоловѣка зволите виходити Евдоксїе Романѣвно, чоловѣка, що має свѣой капиталъ (що *вже* має свѣой капиталъ, се солиднѣйше, выразнѣйше), що служить въ двохѣ мѣсяцяхѣ и роздѣляє переконаня новѣйшихѣ нашихѣ поколѣнь (якъ пине матуся,) и „здаєся доброго“, якъ замѣчає сама Дуня. Отсе *здаєся* найкрасше изѣ всего! и отся Дуня, на таке *здаєся* замужъ иде!... Славно! славно!...

„А цѣкаве однакожѣ, чога се матуся о „новѣйшихѣ поколѣняхѣ“ менѣ написала? Чи просто лишь для характеристики особы, чи зѣ дальшою цѣлею : задобрити мене въ користь д. Лужина? О хитрї! Цѣкаве було-бѣ розяснити ще одну обстанову : до якои степени они обѣ були щирї мѣжъ собою въ той день и въ ту нѣчь, и за весь послѣдуючїй часѣ? Чи усѣ *слова* мѣжъ ними були просто высказанї, чи може поняли обѣ, що у одной и у другой одно на серци и въ думкахѣ, такъ отже не треба вже усего вголосѣ высказувати, та безѣ потреби проговорюватись. Здаєся, оно такъ почастї и було; по листѣ видко : матуси онѣ показався рѣзкимѣ *потрохи*, и наивна матуся и полѣзла до Дуни зѣ своими помѣченями. А тая, розумѣєся, розсер-

дплась и „ѳповѣла зъ досадою“. Очевибно! кого не розлю-
титъ, коли справа ясна и безъ наивныхъ запытанъ, и коли
порѣшено, що вже нѣчого говорити. И чоґо се она пише
менѣ: „Люби Дуню, Родечку, а она тебе бѳльшь себе са-
мом любить“; чи ось не докоры совѣсти єѣ саму тайкомъ
мучать за те, що она зґодилась пожертвувати доньку для
сына. „Ты наша надѣя, ты наше все!“ О, матусю!... Злоба
накипала въ нѣмъ чимъ разъ сильнѣйше и сильнѣйше, и ко-
либъ теперъ стрѣтвся зъ нимъ добродѣй Лужинъ, ѳнъ, зда-
єся, убивъ бы єґо!

„Гм... се правда, продовжавъ ѳнъ, слѣдуючи за бурею
мыслей, що крутились по єґо головѣ, — се правда, що до
чоловѣка треба „пѳдходити постепенно и осторожно, щобъ
пѳзнати єґо“ але добродѣй Лужинъ ясный. Головне: „чоловѣкъ
дѣловый и здаєся добрый; або-жь то жартъ, пакунки взявъ
на себе, великій куферъ на своѣй рахунокъ перевозить! Ну,
якъ же не добрый? А они ось обѣ, заручена и мати,
мужичка годять зъ вѳзкомъ рогожею крытымъ (аґже-жь
я тамъ ѳздивъ!) Нѣчого! тѳлько ось девяностъ верстовъ,
а „тамъ выґѳдненько махнемо третою клясою“... верстовъ ты-
сячу. И розумно: „на короткомъ лѳжку не протягнешь
пѳжки“; а вы же, добродѣю Лужине, що вы на се? Аґже-жь
се ваша заручена... И не могли-жь вы не знати, що мати
грошей на дорогу на свою пенсiю позычає! Очевибно, тутъ
у васъ спѳльне торговельне дѣло, предприємство зъ спѳль-
ными користями и по рѳвныхъ частяхъ, значить и выдатки
на половину; хлѣбъ-сѳль посполу, а тютюнець окреме, пѳ-
єля приповѣдки. Та и тутъ, бачъ, дѣловый чоловѣкъ пѳдщи-
пнувъ ихъ трохи. Пакунокъ стоить дешевше ѳдъ ихнѣґо пе-
реѳзду, а може... що и цѣлкомъ даромъ поѣде. Що-жь, чи
справдѣ они обѣ не бачать сєґо, чи може нарочно не хотять
рачити? И задоволенiй, задоволенiй! И коли подумати, що се
поки-що ще тѳлько цвѣтъ, а справдешнiй овочъ аґ зъ ча-
сомъ прийдуть! Але тутъ ось що важне: тутъ не скупѳсть,
не скнырство важне, о *топъ* всего того. Се-жь єґо будущiй
топъ пѳсля вѣнчания, — пророцтво... Та и матуся - жь, чоґо
се она грѳшми сыпле? Зъ чимъ то она до Петербурґа при-
ѣде? Зъ трема цѣлковыми, чи може зъ двома „билетиками“,
къ говорить онта... старуха... гм! Чимъ же то жити въ Пе-

тербурзѣ она надѣся опѣсля! Аже-жь она вже зъ якихъ причинѣ встигла догадатись, що їй зъ Дунею годѣ буде разомъ жити послия весѣля, навѣть лишъ хочбы якійсь часъ? Знать милый чоловѣчокъ певне якъ-небудь тутъ *проговорився*, давъ себе знати, хочъ матуся и ѳдмахуеся обома руками ѳдъ сего: „Сама, бачь, ѳдкажусь.“ Щѣ се она, на кого она надѣся: на сто-двадцять рублѣвъ пенсїѣ, на котрѣй тяжить довгъ Атаназа Ивановича? Хустинки она тамъ зимовї гачкуе та нарукавчки мережить, очи свои старї псуе. Аже-жь хустинки всего тѣлько двадцать рублѣвъ на рѣкъ докладають до сто-двадцяти рублѣвъ, се менѣ звѣстно. Значить, все таки на великодушнѣсть добродѣя Лужина надѣються: „Самъ, бачь, предложить, просити буде“. Наставляй кишению! И якъ оно завсѣгды у тыхъ Шиллеровскихъ прекрасныхъ душъ бувае: до послѣднѣи хвилѣ выражаютъ чоловѣка въ павячї пера, до послѣднѣи хвилинки добра по нѣмъ а не зла сподѣються; и хотай предчувають ѳдворотну сторону медалю, однакъ нѣзащо собѣ завчасу правды не скажуть, ѳдъ самой мысли судороги дѣстають; обома руками ѳдъ правды ѳдмахуються, ажъ поки розмальований чоловѣкъ имъ власноручно носа не палѣнить. А цѣкава рѣчь, чи е у добродѣя Лужина ордеры; я заложуся, що Анна въ петлицѣ есть, и що ѳнъ еѣ на ѳбѣды у доставцѣвъ и кушцѣвъ надѣвае. Очевидно и на весѣле свое надѣне! Та втѣмъ, бери его чортъ!...

„Ну нехай бы вже матуся, нехай бы вже она, она вже така, але Дуня щѣ? Дунечко люба, та-жь я тебе знаю! Аже-жь вже на двадцатый рѣкъ пошло тобѣ тогдѣ, якъ въ останнїй разъ мы бачились: такъ отже характеръ твоїй я вже порозумѣвъ. Матуся пише, що „Дунечка не одно може перенести“. Се-жь менѣ не новина. Я вже повтретя року тому назадъ знавъ те, и зѣ той поры цѣлыхъ повтретя року о тѣмъ передумавъ, о тѣмъ именно, що „Дунечка не одно може перенести“. Уже коли добродѣя Свидригайлова зѣ всѣми наслѣдками могла перенести, значить, дѣйствию не одно може перенести. А теперъ ось выдумали вы вразъ зѣ матусею, що и добродѣя Лужина можно перенести, хочъ ѳнъ навчае, о скѣлько лѣпшими суть жѣнки, взятї зѣ нужды и обсыпанї добродѣйствами ѳдъ чоловѣковъ, та ще навчае ледви чи не

при першій встрѣчи. Але припустѣмъ, ѓнѣ „проговорився“, мимо того що „раціональний чоловікъ“, хочъ здаєся, ѓнѣ цѣлкомъ не проговорився, а якъ-разъ єму показалося потрібнымъ чимъ скорше се обьяснити, але Дуня, Дуня? Адже-жъ въ сѣмъ чоловіцѣ она певне не помыляєся, та жити-жъ прийдеся зъ чоловікомъ. А она, якъ єбъ знаю, хлѣбъ чорный самъ безъ всего ѣсти буде, та водою запивати, а вже душу свою не продасть, а вже моральну свою свободу не ѓдасть за комфортъ; за весь Шлезвикъ-Гольштинъ не ѓдасть, не те що за добродѣя Лужина. Нѣ, Дуня не зъ тыхъ була, скѢлько я єбъ знавъ, и... ну, та вже певне не змѣнилася и теперъ!... ЩѢ говорить! Тяжкі Свидригайловы! Тяжко за двѣстѣ рублѣвъ цѣле жите гувернанткою по губерніяхъ тягаться, але я все таки знаю, що сестра моя скорше за муринку стане у плятатора, або за Лотыша у остзейского Нѣмця, нѣжъ осквернить душу свою и спѢднить свое сердце звязею на вѣки зъ чоловікомъ, котрого не поважає, и зъ котрымъ їй нѣчого чинити, — задля одной своей особистои выгоды! И хочбы навѣтъ добродѣи Лужинъ бувъ зъ самого щирого золота, або зъ одноцѣльного бриланта, и тогдѣ не згодиться стати законною наложницею добродѣя Лужина! Чому-жъ теперъ згоджуєся? Въ чѣмъ розвязка загадки? Дѣлю ясне: для себе, для комфорту своего, навѣтъ для спасеня себе ѓдѣ смерти, себе не продасть, а для другого ось и продає! Для милого, для обожаного чоловіка, продасть! Ось въ чѣмъ вся наша штука и лежить: за брата, за матѣрь, продасть! все продасть! все продасть! О, тутъ мы, въ потребѣ, и норовственне чувство наше придавимо; свободу, спокойї, навѣтъ совѣсть, усе, усе на торговицю пѢнесемо. Пропадай жите! кобы лишъ тї улюбленї душѣ нашї були щасливї. Мало того, свою власну казуистику, выдуманю, у езуитѢвъ навчимося, а на часъ бути-може и себе самихъ успокоимо, переконаємо себе, що такъ треба, справѣтъ треба для доброй цѣли. ТакѢвскї мы вже, и усе ясне якъ день. Ясне, що тутъ нѣхто иншїй якъ Родїонъ Романовичъ Раскольниковъ въ виду и на першѢмъ плянѣ стоить. Ну, якъ-же! мой милї, щасте его може оснувати, на университетѣ удержати, спѢльникомъ зробити, усю судьбу его обезпечити; и далѣи-далѣи ѓнѣ богачемъ стане, знатнымъ, поважанимъ, а може-бути и слав-

...! А мати? Ну, тутъ
... Родя, неощененого Родя, перинои дитины! Та
жкъ же для такой дитины хочбы ажъ и такую донькою не
пожертвувати! О милій и несправедливій сердца! Вы бы и одъ
долъ Сонъ, колибъ було треба, певне не одказались. Зонечка,
Зонечка Мармеладова, вѣчно Зонечка, поки свѣтъ стоить!
Чи отсю жертву, отсю жертву змѣряли вы обѣ до дна, до
споду? Чи такъ? Чи подъ силу она вамъ? Чи буде зъ неи
користь? Чи розумна она? Знаеши що, Дунечко, що доля
Зонъ нѣчимъ не обридливѣйша одъ долъ зъ добродѣемъ Лу-
жинномъ? „Любови тутъ бути не може“, пише матуся. А що,
коли не то любви але ще и поважания не може бути, а про-
тивно вже есть одраза, погорда, обриджене, що-жь тогдѣ?
А и выходить тогдѣ, що зновъ про *чистоту обати* прийд-
деся. Або-жь не такъ? Чи понимаете вы, чи понимаете, щ
значить тая чистота? Чи понимаете вы, що Лужиньска чи
стота все одно що и Зоньчина, а може бути навѣтъ и гѣрша
поганѣйша, подѣйша, длятого що у тебе, Дуню, все таки
хочъ крыхту и о свѣй комфортъ иде, а тамъ просто - едино
о голоду смерть справа! „Дѣрого, дѣрого стоить, Дуню,
отся чистота!“ Ну, а коли зъ часомъ силъ не стане, роз-
каешься? А скѣлько то журбы, смутку, проклонѣвъ, слѣзъ
укрытыхъ одъ всѣхъ, скѣлько, бо-жь ты не Марта Петровна!
А зъ матусею що тогдѣ буде? Адаже она вже и теперь за-
непокоена, журиться; а тогдѣ, коли усе ясно увидить? А зѣ
мною?... Та що-жь вы въ самѣмъ дѣлѣ о менѣ подумали?
Не хочу я вашои жертвы, Дунечко, не хочу, матусю! Не бу-
вати сему, поки я въ живыхъ, не бувати, не бувати! Не принимаю!“

Онъ паразъ прочунавъ и зѣупинився.

„Не бувати? А що-жь ты зробиши, щобъ сему не бу-
вати? Заборониши? А право яке маешь? Що ты имъ мо-
жешь обѣцати зъ своєї стороны, щобъ право таке мати?
Усю долю свою, усю будучность имъ посвятити, *коли скѣби-
чиши курсъ и мѣсце обстанешъ?* Чули мы се, але-жь се
грушки на вербѣ, а теперь? Адаже-жь тутъ треба таки за-
разъ теперь що-небудь зробиши, розумѣешь ты се? А ты
що теперь робиши? Обдираешъ ихъ самыхъ. Адаже-жь грошѣ
беруть они на заставѣ сторублевои пенсіѣ, та одъ добродѣ-
въ Свидригайловыхъ! Одъ такихъ Свидригайловыхъ, одъ

кого Атаназа Івановича
лишь, будущій мліонере, що розпоряджаєшь
За десять лѣтъ, може? Та за десять лѣтъ мати встигне
нути одъ гачкованія хустинокъ та ще и одъ слѣзъ; одъ по-
сту збѣяне; а сестра? Ну, подумай лишь, щѣ може бути
зъ сестрою за десять лѣтъ, або ще въ тягу сихъ десяти
рокѣвъ? Догадався?“

Такъ мучивъ и подразнивавъ онъ себе сими пытаннями,
та ще зъ якоюсь розкошею. Однакъ всѣ тѣ пытанія були не
нові, не хвиливі, а старі, наболѣлі, що здавна ему доску-
ляли. Давно вже якъ они стали его морочити, и розвѣли ему
серце. Давнимъ-давномъ якъ зародилась въ нѣмъ уся тая те-
перѣшня, задумчива грыжа, якъ наростала, вмагалась и въ
остатні часы дозрѣла и сосредоточилась, принявши форму
страшного, дикого и фантастичного пытанія, котре замучило
его серце и розумъ, неумолимо домагаючись розвязки. Те-
перь же листъ матери наразъ мовъ громомъ въ него ударивъ.
Ему стало ясно, що теперь треба було не журитись, не
терѣти пасивно одъ роздумованія о тѣмъ, що пытанє не
до розвязанія, а доконче треба було що-небудь вчинити и то
таки заразъ, чимъ скорше. За усяку цѣну треба було рѣ-
шитись на що-небудь, або...

„Або одказатись одъ житя зовсѣмъ!“ закричавъ онъ
наразъ въ скаженѣмъ гнѣвѣ, „послушно прийати долю, яка
она є, разъ на завсѣгды, и задушити въ собѣ усе, одказа-
тись одъ всякого права дѣлати, жити и любити!“

„Чи знаєте, чи знаєте вы, ласкавий добродѣю, щѣ зна-
чить, коли вже нѣкуды бѣльшь ити?“ наразъ пригадалось ему
вчерашнє пытанє Мармеладова; „бо-жь треба, щѣбъ кождому
чоловѣкови хочъ куды-небудь можна було та пойти...“

Втѣмъ онъ вздрѣгнувся: одна такожь вчерашня думка
зновъ пронеслась по его головѣ. Але вздрѣгнувся онъ не
одъ того, що пронеслась отся думка. Адже-жь онъ знавъ,
онъ *предчувавъ*, що она нехибно „пронесесе“ и вже ждавъ
єѣ; та и думка тая була зовсѣмъ не вчерашня. Однакъ рѣз-
ниця була въ тѣмъ, що мѣсяць тому назадъ и навѣтъ вчера
ще она була тѣлько мрѣєю, а теперь... теперь явилась на-
разъ не мрїєю, а въ якомъсь новѣмъ, грѣзномъ и зовсѣмъ

незнакомомъ ему видѣ, и онъ заразъ самъ одчувъ тее... Ему вдарило въ голову и потемнѣло въ очахъ.

Онъ поспѣшно оглянувся, онъ глядавъ чогось. Ему хотѣлось сѣсти, и онъ глядавъ лавочки; переходивъ же онъ тогдѣ по К***-мъ бульварѣ. Лавочка показалаь напередъ о сто кроковъ. Онъ пошовъ скѣлько мѣгъ хутше; але на дорожѣ лучилась зъ нимъ одна маленька пригода, котра на кѣлька минутъ звернула на себе усю его увагу.

Выглядаючи за лавочкою, онъ завважавъ передъ собою о двадцать кроковъ идучу женщину, та зразу не звертавъ на неѣ найменшой уваги, якъ и на всѣ предметы, зъ котрыми стрѣчався послѣдними часами. Ему вже багато разѣвъ лучалось зайти, прикладомъ, домѣвъ и цѣлковито не памятати дороги, по котрой онъ йшовъ и онъ вже привыкъ такъ ходити. Але въ идучѣй женщинѣ було щось таке дивне и одъ першого погляду кидалось въ очи, що мало-помалу увага его стала до неѣ приковуватись — зразу нерадо и мовбы зъ досадою, а одтакъ все дужче та дужче. Ему наразъ захотѣлось выслѣдити, щѣ именно въ отсѣѣй женщинѣ такого дивного? Поперше она, здавалось, дѣвчина дуже молоденька, йшла въ таку спеку зъ одкритою головою, безъ парасольки и безъ рукавичокъ, якось смѣшно розмахуючи руками. На нѣѣй було шовкове, зъ легкой матеріѣ одѣне, але такожъ якось дуже дивно надягнене, ледви застебнуте и зъ заду, въ станѣ, у самого початку станика, розорване; цѣлый клопотъ одстававъ и висѣвъ тѣлѣпаючись. Маленька хустиночка була накинена на обнажену шию, однакъ держалась якось криво и бокомъ. На закѣнченѣ, дѣвчина йшла нетвердо, спотыкалась и навѣтъ хиталась на всѣ боки. Отся встрѣча розбудила наконецъ усю увагу Раскольниковова. Онъ зѣйшовся зъ дѣвчиною бѣля самой лавочки, але дѣйшовши до лавки она такъ и повалилась на неѣ, въ кутокъ, закинула на спинку лавки голову и зажмурила очи, очевидно одъ незвычайной утомы. Вдивившись въ неѣ онъ таки заразъ догадався, що она цѣлкомъ була пѣна. Дивно и дико було смотрѣти на таку появу. Онъ навѣтъ подумавъ, чи не помыляея онъ. Передъ нимъ було надзвычайно молоденьке личко, лѣтъ шѣснадцяти, навѣтъ може-бути лишъ пятнадцати, — маленьке, бѣлявеньке, гарненьке, але цѣле розгорѣле и начебъ трохи набренѣле.

Дѣвчина, здаєся, вже дуже мало памяталась; одну ногу закинула на другу, при чѣмъ выставила єѣ о много бѣльше якъ годилось, и по всѣхъ признакахъ дуже слабо тямил, що она на улиці.

Раскольниковъ не стѣвъ и одѣйти не хотѣвъ, а стоявъ передъ нею нерѣшенный. Сей бульваръ заєдно буває пустый, теперъ же, о другѣй годинѣ, и въ таку спеку, нѣкого майже не було. Однакожь обдалъ о якихъ пятнадцать кроковъ, на краю бульвару, станувъ оденъ панокъ, котрому, якъ изъ всего було видко, вельми хотѣлось пѣдѣйти до дѣвчины зъ якимись цѣлями. Онъ такожь имовѣрно побачивъ єѣ здалека и доганявъ, але єму перебивъ Раскольниковъ. Онъ кидавъ на него злобнїй поглядъ, стараючись однакожь, щобъ той ихъ не завважавъ, и нетерпеливо выжидавъ своєи черги, коли злишнїй єму обѣрванецъ заберєся. Рѣчь була выразна. Добродѣй сей-бувъ лѣтъ тридєяти, повновидый, выпасєный, кровь зъ молокомъ, зъ рожевими губами и зъ вусиками, и дуже добѣрно одягнєный. Раскольниковъ страшенно розлютився; єму наразъ захотѣлось якъ небудь зѣобидити сєго выпасєного франта. Онъ на хвилинку зѣоставивъ дѣвчину и пѣдѣйшовъ къ паничеві.

— Ей вы, Свидригайловъ! Вамъ чоґо тутъ треба? крикнувъ онъ, стискаючи кулаки и смѣючись своими запѣнєными ѣдъ злости губами.

— Се щѣ значить? строго запытавъ паничъ, насупивши брови и звысока здивувавшись.

— Забирайтесь въ дорогу, ось що!

— Якъ ты смѣєшь, каналіє!...

И онъ пѣднявъ тростинку. Раскольниковъ кинувся на него зъ кулаками, не роздумавши навѣтъ надъ тымъ, що заживнїй панокъ мѣгъ справитись и зъ двома такими якъ онъ. Але въ отсю хвилю хтось цѣпко схопивъ его зъ заду, — межи ними стоявъ полицейникъ.

— Спокой, панове! залиштѣ бїятику на публичныхъ мѣсцяхъ. Вамъ чоґо треба? хто вы такїй? строго звернувся онъ до Раскольникова, придивившись его лахамъ.

Раскольниковъ подививъ на него уважно. Се було браве садацке лице зъ сивыми усисками и зѣличками и зъ разумнымъ поглядомъ.

— Васъ, бачите, менѣ и треба, крикнувъ ѓнѣ, хапачи его за руку.

— Я колишній студентъ, Раскольниковъ... се и вамъ можна довѣдатись, звернувся ѓнѣ до панка; — а вы ходѣть сюды, я вамъ щось покажу...

И вхопивши полицейника за руку, ѓнѣ потягнувъ его къ лавочцѣ.

— Ось, дивѣться, цѣлкомъ пана, що-лишь шла бульваромъ: хто єъ знає зъ якихъ, а не выглядає, щобъ по ремеслу. Здається, де-небудь напоили и обманули... у першій разъ... розумѣете? та такъ и пустили на улицу. Погляньте якъ подерте одѣне, придивѣться якъ оно надѣте: очевидно єъ одягали, а не сама она одягалась, тай одягали, бачъ, невмѣлі руки, мужескі. Се видко. А ось теперь смотрѣть сюды: отсей франтъ, зъ котрымъ я що-лишь битися хотѣвъ, менѣ незнакомый, першій разъ бачу; але ѓнѣ єъ такожь зазрѣвъ дорогою передъ хвилиною, пяну, себе не памятаючу, и ему страхъ теперь хочеса подійти и переловити єъ, — адже она въ такѣмъ станѣ, — завезти куды-небудь... И се вже напевне такъ; вже повѣрте, що я не помыляюсь. Я самъ бачивъ, якъ ѓнѣ за нею споглядавъ и слѣдивъ, тѣлько я ему перебивъ и ѓнѣ теперь лишь жде, коли я ѓдѣйду. Ось ѓнѣ теперь ѓдѣйшовъ трошечки, стоить и чиниться, мовбы папѣроску скручувавъ... Якъ бы намъ ему не дати? Якъ бы намъ єъ домѣвъ ѓдправити, — подумайте-но!

Полицейникъ въ мѣ ока усе понявъ и порозумѣвъ. Повновидый панокъ бувъ, нѣчого казати, легкій до ѓдгаданя, оставалась дѣвчина. Служивый нагнувся надъ нею, щобъ лѣпше оглянути, и сердечне спѣвчуте выразилось на его обличю.

— Ахъ, жаль оно якось! сказавъ ѓнѣ хитаючи головою, — цѣлкомъ ще дитина. Ошукали, се певне. Послушайте, панночко, явся ѓнѣ кликати єъ, — де зволите жити? Дѣвчина отворила утомлені и посоловѣлі очи, тупо подивилась на пытаючихъ и ѓмахнулаь рукою.

— Послушайте, сказавъ Раскольниковъ, — ось (ѓнѣ пошукавъ въ кишени и вытягнувъ двадцять копѣекъ; найшлись) ось возьмѣть дорожкаря и велѣть ему завезти домѣвъ. Лишь бы адресу намъ доконче провѣдати!

— Паннуцію, а, паннуцію! почавъ зновъ полицейникъ, взявши грошъ, — я заразъ дорожку вамъ вѣзьму и самъ васъ завезу. Куды прикажете? а? Де зволите бувати?

— Ишла!... пристають!... пробормотѣла дѣвчинка и зновъ одмахнулась рукою.

— Ахъ, ахъ, якъ негарно! Ахъ, соромъ то для дѣвчины, соромъ та ще якій! Онъ зновъ похитавъ головою, привстыджуючи, жалуючи и гнѣваючись. — Ось тобѣ задача! звернувся онъ до Раскольниковъ и рѣвночасно однимъ назирцемъ оглянувъ его знову одъ ногъ до головы. Дивнымъ, бездогаду, и онъ ему здавався; въ такихъ лахахъ, а самъ грошъ видае.

— Чи вы далеко за нею ишли? запытавъ онъ его.

— Кажу вамъ, попередь мене ишла, затачалась, ось тутъ на бульварѣ. Коли до лавочки дѣйшла, такъ и повалилась.

— Ахъ, якій то соромъ завѣвся теперь на свѣтъ, Господи! Таке дробненьке, а вже пяне! Одурили, отъ оно якъ! ось и одѣне на нѣй розѣрване... Ахъ, яка розпуста теперь завелася!... А здаєся, зъ благородныхъ буде, зъ бѣдныхъ якихъ... Теперь богато такихъ пропало. Зъ виду якась нѣжненька, цѣлкомъ мовъ панночка, — и онъ зновъ нагнувся надъ нею.

Може и у него росли такі самі дочки — „цѣлкомъ мовъ панночки и зъ нѣжненькихъ“, зъ видомъ добре вихованыхъ, и зъ всякимъ, перенятымъ вже послѣдуванемъ модѣ...

— Головне, побивався Раскольниковъ, онтому падлюцѣ щобъ еъ не дати! Ну щѣ-жь онъ ще надъ нею посмѣшкуютъ?! Мовъ на долони видко, чого ему хочеса; охъ! драбуга, не одходить!

Раскольниковъ говоривъ голосно и вказувавъ на него просто рукою. Той почувъ и хотѣвъ вже знову розсердитись, але роздумався и обмежився на самъ тѣлько взгѣрдный поглядъ. Одакъ поволеньки одѣйшовъ еще кроковъ десять и зновъ задержався.

— Не дати ему, се, бачите можливе, паночку, одповѣвъ пѣдъофицеръ въ задумѣ. — Ось кобы лишъ они ска-

зали, куды ихъ завезти, а то... Паничко, паннуцю! нагнувся онъ знову.

Она наразъ зовсѣмъ розплющила очи, подивилась уважно, мовбы порозумѣла щó се таке, встала зъ лавочки и пошла назадъ въ той бóкъ, одкиля прийшла. — Фу, безстыдники, чѣпаються! промовила она, ще разъ одмахнувшись. Пошла она скоро, якъ перше сильно затачаючись. Франтъ пошовъ вслѣдъ за нею, але другою алеєю, не спускаючи зъ неї очей.

— Не бóйтеся, не дамъ єѣ; рѣшучо сказавъ усачь и путився вслѣдъ за ними.

— Ехъ, яка розпуста теперъ завелася! повторивъ онъ вголосъ, зóтхаючи.

Въ отсю хвилию мовбы щось кольнуло Раскольниковъ; въ мѣ ока єго начебъ перемѣнило.

— Слушайте, гей! закричавъ онъ вслѣдъ за усачомъ.

Сей обернувся.

— Лишѣть! чого вамъ? Киньте! Нехай потѣшитесь! (онъ показавъ на франта). Вамъ щó до того?

Полицейникъ не розумѣвъ и вытрѣщивъ очи. Раскольниковъ засмѣявся.

— Е-ехъ! промовивъ служивый, махнувши рукою, и пошовъ вслѣдъ за франтомъ и за дѣвчинкою, навѣрно принявши Раскольника або за помѣшаного, або ще за що гóршого.

„Двадцять копѣекъ моихъ забравъ, злобно проговоривъ Раскольниковъ, коли остався самъ. — Ну, нехай и одъ онтого такожь вóзьме, тай пустить зъ нимъ дѣвчину, тымъ и скóничитьсѣ.. И чого я навязався тутъ помагати? Та нехай себе живцемъ позабѣдають, — менѣ щó до того? И якъ я смѣвъ оддати сихъ двадцять копѣекъ! Або они мои?“

Мимо отсихъ дивныхъ слóвъ, єму стало дуже маркотно. Онъ присѣвъ на опорожену лавочку. Мысли єго були розсѣяні... Та и загаломъ, майже неможливе єму було думати въ отсю хвилию о чѣмъ бы то нѣ було. Онъ бы хотѣвъ зовсѣмъ забутисѣ, усе забути, одтакъ прокинутисѣ и почати жите цѣлкомъ наново...

— Бѣдна дѣвчинка! сказавъ онъ подивившись въ опустѣлый кутокъ лавки... Отямитисѣ, поплаче, потóмъ мати до-

вѣдаєсь... Зразу поштовхає, а одтакъ выпарить болючо и постыдно, а може и прожене... А не прожене, такъ все таки пронохаютъ Даріѣ Францовны, и стане вымыкаться моя дѣвчинка то сюды то туды... Одтакъ заразъ лѣчница (и се завсѣгды у тыхъ, що у матерей жиють и тихцемъ вымыкаються), ну а тамъ... а тамъ знову лѣчница... горѣлка... шинки... и еще лѣчница... Рокѣвъ черезъ два-три — калѣка, хочъ ѣй всего-на-всего девятнадцать або ѡсѣмнадцать лѣтъ... Або-жь я такихъ не бачивъ? А ѡдки они брались? А ось не зъ иншихъ якъ зъ такихъ! Тѣфу, тѣфу! Та нехай! Се-жь говорятъ, такъ и треба. Такій процентъ, говорятъ, мусить ѡдходити кождый рѣкъ... кудысь тамъ... до чорта мабутъ, щобъ остальныхъ ѡдсвѣжувати и имъ не перешкаджати. Процентъ! Славнй, дѣйстно, у нихъ ѡтсѣ словечка: они такй успокоючй, науковй. Сказано „процентъ“, отже и тревожитись нѣчого. Ось якбы инше слово, ну тогдѣ... було бы може-бути меньше спокойно... А щѣ, коли и Дунечка якимъ свѣтомъ въ „процентъ“ попаде... не въ той, такъ въ другй?...

„А куды-жь я йду? подумавъ ѡнъ наразъ. — Дивно. Адже-жь я за чимсь пѣшовъ. Якъ листъ перечитавъ, такъ и пѣшовъ... На Васильевскй островъ, до Разумихина я пѣшовъ, ось куды, теперъ... памятаю. Але за чимъ же однакожь? И якимъ свѣтомъ гадка ити до Разумихина прийшла менѣ якъ-разъ теперъ въ голову? Се на всякй припадокъ дивно.

Онъ дивувався самъ собѣ. Разумихинъ бувъ оденъ зъ давныхъ его товаришѣвъ университетскихъ. Треба завважати, що Раскольниковъ, коли бувъ на университетѣ, майже не мавъ товаришѣвъ, ѡдъ всѣхъ сторонивъ, до нѣкого не заходивъ и у себе принимавъ нерадо. Наслѣдкомъ того и ѡдъ него скоро всѣ ѡдвернулись. Нѣ въ спѣльныхъ сходинахъ, нѣ въ розмовахъ, нѣ въ забавахъ, нѣ въ чѣмъ ѡнъ не бравъ участи. Вчився ѡнъ дуже пыльно, не щадячи себе, и за те его шанували, але нѣхто не любивъ. Бувъ ѡнъ страшенно бѣдный и якось надутѣ-гордый та скрытый; начебъ що таивъ про себе. Деякимъ товаришамъ его здавалось, що ѡнъ смотритъ на нихъ на всѣхъ якъ на дѣтей, звысока, будьтобы ѡнъ всѣхъ ихъ выпередивъ и вѣкомъ и знанемъ и думками,

и що на ихъ переконаня и интересы онъ смотритъ наче на щось низше.

Зъ Разумихиномъ же онъ чомусь поприязнился, чи радше не такъ поприязнился, якъ бувъ зъ нимъ бѣльшъ товарискимъ, отвертымъ. Та втѣмъ, зъ Разумихиномъ годъ було и бути въ иншихъ зносинахъ. Се бувъ незвычайно веселый и говорливый хлопяга, добрый до простоты. Однакъ подъ сею простотою крылась и глубина и достоинство. Лѣпшій зъ помѣжъ его товаришѣвъ понимали его, усѣ же любили его. Бувъ онъ вельми розсудливый, хочъ и часами трохи надто легковѣрный. Его поверхность была выразиста; — высокий, худощавый, заедно зле выголений, чорноволосяый. Иногдѣ онъ шумѣвъ и уходивъ за силача. Разъ нѣчу, въ товариствѣ, онъ однимъ ударомъ поваливъ на землю полицейника, що мавъ шѣсть стѣпъ росту. Пити онъ мѣгъ до безконечности, але мѣгъ и зовсѣмъ не пити; иногдѣ побуявъ ажъ надъ мѣру, але мѣгъ и зовсѣмъ не буяти. Разумихинъ бувъ ще и зъ того незвычайный, що нѣякѣ неудачѣ его нѣколи не тревожили, и нѣякѣ прикрѣй обставины, здавалось, не могли придавити его. Онъ мѣгъ мешкати хочбы на крѣвли, терпѣти неколкоый голодь и незвычайный холодь. Бувъ онъ дуже бѣдный и самъ, дословно самъ, утримувавъ себе, зарабатючи будь-якими роботами грошѣ. Онъ знавъ процасть жерель, де можна зачерети, розумѣся, зарѣбкомъ. Разъ онъ цѣлу зиму зовсѣмъ не топивъ въ своѣй печи и впевнявъ, що се навѣтъ приємнѣйше, томѣ, що въ холодь лѣпше спитъся. Подъ сю пору онъ такожь бувъ приневоленный выступити зъ университета, але не на довго, и зъ всѣхъ силъ старався поправити свое положене, щобъ учитись дальше. Раскольниковъ не бувъ у него вже мѣсяцѣвъ чотыри, а Разумихинъ и не знавъ навѣтъ его житла. Разъ якось передъ двома мѣсяцами они будѣ стрѣтились на улицѣ, але Раскольниковъ ѡдвернувся и навѣтъ перейшовъ на другій бѣкъ, щобъ той его не завважавъ. А Разумихинъ хочъ и завважавъ, та перейшовъ мимо, не хотячи безпокоити *приятеля*.

V.

„Дѣйстно, я у Разумихина колись тутъ ще хотѣвъ було работы просити, щобъ онъ менѣ або лекцію дѣставъ, або що-небудь“... додумувався Раскольниковъ, „та чимъ же онъ теперъ менѣ може помогти? Припустѣмъ лекцію вынайде, припустѣмъ навѣтъ останнѣю копѣйкою подѣлитися, коли у него є копѣйка, такъ що мѣгъ бы я ажъ и черевики купити и костюмъ поправити, щобъ на лекціѣ ходити... гм... Ну а далѣй? На пятаки щѣ-жъ я зароблю? Або-жъ менѣ теперъ сего треба? Справдѣ смѣшно, що я пустився до Разумихина...“

Пытане, длячого онъ пустився теперъ до Разумихина, тревожило его бѣльше, нѣжъ навѣтъ ему самому здавалось; зъ неспокоємъ вышукывавъ онъ якійсь зловѣщій для себе змыслъ въ отсѣмъ, можна-бъ думати, найзвычайнѣйшѣмъ поступку.

„Що-жъ, чи може справдѣ я усе дѣло хотѣвъ поправити однимъ Разумихиномъ, и найшовъ выхѣдъ въ Разумихинѣ?“ запытувавъ онъ себе зъ зачудованемъ.

Онъ роздумывавъ и потиравъ собѣ чоло, и дивна рѣчь, якось несподѣвано, одразу и майже сама одъ себе, пѣсля дуже довгои задумы, прийшла ему въ голову одна вельми дивна гадка.

„Гм... до Разумихина, промовивъ онъ наразъ зовсѣмъ спокѣйно, мовбы въ змыслѣ остаточного порѣшеня, — до Разумихина я пѣйду, се розумѣся... але — не теперъ... Я до него... на другій день, пѣсля *отсега* пѣйду, коли вже *се* буде скѣнчене, и коли усе по новѣй дорозѣ пѣйде...“

И втѣмъ онъ опамятався.

„Пѣсля *сега*, скрикнувъ онъ, зрываючись зъ лавочки, — та або-жъ *се* буде? Або може таки справдѣ буде?“

Онъ оставивъ лавочку и пѣшовъ, майже побѣгъ; онъ хотѣвъ-було повернути назадъ, до хаты, але домѣвъ ити ему стало наразъ страшпо противно: тамъ бо въ кутѣ, въ отсѣмъ страшнѣмъ закамарку и дозрѣвало усе *те* вже бѣльше *жъ* одъ мѣсяця, и онъ пѣшовъ куды очи поведуть.

Нервове роздразнене его перейшло въ якесь лихорадо-

чне; онъ почувъ навѣтъ дроздь; на такой спецѣ ему робилось студено. Мовбы насилу почавъ онъ, майже несвѣдомо, зъ якоись внутрѣшної конечности, вдивлюватись въ усѣ предметы, що ему стрѣчались, начебъ шукаючи насильной розрывки, але се лихо удавалось ему, и онъ що хвиля попадавъ въ задуму. Коли-жь знову, вздрѣгаючись, піднимавъ голову и оглядався довкола себе, то заразы такы забувавъ, о чѣмъ передъ хвилею думавъ и навѣтъ куды переходивъ. Въ такой способъ перейшовъ онъ весь Васильевскій островъ, вѣйшовъ на Малу Неву, перебрався черезъ мѣсть и завернувъ на Острова. Зелень и свѣжѣсть сподобалась зразу его усталымъ очамъ, що привыкли до мѣйского пылу, до вапна и до великаньскихъ, стѣсняючихъ и придавляючихъ домѣвъ. Тутъ не було нѣ духоты, нѣ вони, нѣ шинкѣвъ. Але скоро и отсей новѣ приємнѣ вражѣня перемѣнились въ хоробливѣ и роздразняючѣ. Иногда онъ задержувався передъ якимъ небудь розмалюваннымъ посередъ зелени лѣтнимъ дворикомъ, заглядавъ крѣзь решѣтки, видѣвъ въ дали, на балконахъ и на терасахъ прибранѣ женщины и бѣгаючѣ по саду дѣти. Особливо занимали его цвѣты; онъ на нихъ довше якъ на що друге смотрѣвъ. Стрѣчались ему такожъ пышнѣ коляски, ѣздѣ верхомъ, мужчины и женщины; онъ супровожавъ ихъ зъ цѣкавостю очима и забувавъ о нихъ скорше нѣжь они щезали ему зъ очей. Разъ онъ задержався и перелѣчивъ свои грошѣ; показалось около тридцати копѣекъ: „Двадцать полицейнику, три Настѣ за листъ, — значить Мармеладовымъ давъ вчера копѣекъ сорокъ-сѣмъ або пятьдесятъ“, подумавъ онъ, чогось обраховуючи, але скоро забудъ навѣтъ, пощѣ онъ и вынявъ грошѣ зъ кишенѣ. Онъ нагадавъ объ томъ, переходячи мимо одной гостинницѣ, въ родѣ частныхъ, и почувъ, що ему хочеса ѣсти. Зайшовъ до гостинницѣ, выпивъ чарку горѣлки и взявъ пирѣгъ зъ якоюсь начинкою. Доѣвъ онъ его зновъ на дорогѣ. Онъ дуже давно не пивъ горѣлки, и она швидко подѣйствовала, хочъ выпивъ всего одну чарку. Ноги его заразы отяжѣли и онъ ставъ почувати сильный наклѣнъ до сну. Онъ пошовъ домѣвъ; але коли доходивъ вже до Петровского острова, остановився въ цѣлковитѣмъ обезсиленю, зѣйшовъ зъ дороги, увѣйшовъ въ кущѣ, упавъ на траву и въ ту хвилю заснувъ.

Въ хоробливомъ станѣ сны ѳдзначаються часто незвычайною выпукlostю, яркостью и незвычайно подобають на дѣйствость. Складаеся иногда картина дивовижна, але обстановка и увесь перебѣгъ всего представляя бувають при томъ такъ правдоподобнѣи и зъ такими тонкими, неподбываемыми, але артистично усѣи цѣлости картины ѳдповѣдающими подробностями, що ихъ не выдумати на явѣ тому самому сновидцю, будь онъ такимъ артистомъ, якъ Пушкинъ або Тургѣневъ. Такіи сны, хоробливѣи сны, завсѣгды довго памятаються и роблять сильне вражѣне на розстроєный и подразненѣи организмъ чоловѣка.

Страшный сонъ приснился Раскольникову. Приснилось ему его дѣтство, ще въ ихъ мѣсточку. Онъ семилѣткомъ гуляе въ святочный день подъ вечеръ зъ батькомъ своимъ за мѣстомъ. Небо сѣреньке, день задушливый, мѣсцевость зовсѣмъ така сама, якъ задержалась въ его памяти: навѣтъ въ памяти его она о много большъ затерлась, нѣжъ представлялась теперь у снѣ. Мѣстечко стоить ѳдкрыте мовъ на доли, кругомъ нѣ вербы; десь гень дуже далеко, на самомъ краю неба, чорнѣея лѣсокъ. О кѳлька кроковъ ѳдъ послѣднѣго мѣйского огорода стоить корчма, велика корчма, що завсѣгды наводила на него вельми неприємне чувство и навѣтъ страхъ, коли онъ переходивъ мимо неѣ, прохожующисъ зъ батькомъ. Тамъ заедно бувъ такіи тискъ, такъ ревѣли, реготались, сварились, такъ погано и крикливо спѣвали и такъ часто бились; докола корчмы снувались завсѣгды такіи пани и страшнѣи общя... Стрѣчаючисъ зъ ними, онъ тѣсно тулився до батька и цѣлый дрожавъ. Поузъ корчмы дорога вѣчно запылена, и порошокъ на нѣй вѣчно такіи чорный. Иде она выгинаючисъ дальше и о триста кроковъ ѳдси направо обходить мѣйске кладовище. Середъ кладовища камѣнна церковь зъ зеленою банею, церковь, до котрой ходивъ онъ два разы на рѳкъ зъ батькомъ и зъ ненькою на обѣдню, коли служились панахиды по его бабѣ, що померла вже давно и котрой онъ нѣколи не бачивъ. При томъ завсѣгды они брали зъ собою кутю на бѣлой тарѣлцѣ, въ серветцѣ, а кутя була цукрована зъ рижу и гроздинковъ, вдавленныхъ въ рижъ навхрестъ. Онъ любивъ отсю церкву и стариннѣи въ нѣй образы, переважно безъ рамокъ, и сѣденького священника зъ дрожа-

чою головою. Поузъ бабуниной могилы, на котрой була плыта, була и маленька могилка его молодшого брата, що померъ пѣвочною дитиною и котрого онъ такожь зовсѣмъ не знавъ и не мѡгъ памятати; але ему сказали, що въ него бувъ маленькій братчикъ, и онъ каждый разъ, коли навѣщавъ кладовище, набожно и зъ пошанованемъ хрестився надъ могилкою, кланявся ѡй и цѣлувавъ еѣ. И ось сниться ему: они идутъ зъ батькомъ дорогою до кладовища и переходятъ мимо корчмы; онъ держитъ батька за руку и зѡ страхомъ оглядаея на корчму. Особливша обстановка притягае его увагу: на сей разъ тутъ немовбы танць, товпа роздягненихъ мѣщанокъ, бабъ, ихъ чоловѣковъ и всякой зволочи. Всѣ пьянѣ, всѣ спѣвають пѣсни, а била корчемного рундука стоить вѡзъ, але дивный вѡзъ. Се оденъ зъ тыхъ возискѡвъ, до котрыхъ запрягають великихъ тяжарныхъ коней и перевозятъ въ нихъ товары и бочки зъ горѣлкою. Онъ завсѣгды любивъ дивитись на сихъ здоровенныхъ довгогривыхъ коней, зъ грубыми ногами, що ступають спокойно, мѣрною ходою и везуть за собою немовъ цѣлу гору, иѣ трохи не напружаючись, начебъ имъ зъ возами навѣтъ легче нѣжь безъ возѡвъ. Але теперь, дивне диво, до такого великого воза запряжена була маленька, худенька, гнѣда селяньска шкапина, одна зъ тыхъ, котрой, — онъ часто се бачивъ, — надрываються звычайно зъ высокимъ якимъ-тамъ возомъ дровъ або сѣна, особливо, коли вѡзъ застрягне въ болотѣ або въ колѣи, и при томъ ихъ такъ безошадно, такъ безошадно бють мужики кнутами, часто навѣтъ по самѡй мордѣ и по очахъ, а ему такъ гѡрко, такъ гѡрко на се смотрѣти, що онъ ледви не плаче, а матуся завсѣгды бывало ѡдводитъ его ѡдъ ѡкна. Ажь ось паразъ повстае великій гамѡръ: зъ корчмы выходятъ зъ криками, зъ пѣснями, зъ балалайками, пьянѣ-пьянѣсенкѣй, великѣй такѣй мужики въ червоныхъ и синнихъ сорочкахъ, зъ армяками на-опашки. „Сѣдайте, всѣ сѣдайте!“ кричитъ оденъ ще молодой мужикъ, зъ грубою такою шиєю и зъ мясистымъ, червонымъ якъ морковь лицомъ, — всѣхъ повезу, сѣдайте! Однакъ таки заразь роздаея смѣхъ и поклики:

— Така шкапина та повезе!

— Та ты Миколко чи не зь розуму зойшовъ? Таку шкапину до такого воза запрягъ!

— Адже сѣй гнѣдой, ей Богу, лѣтъ двадцать вже буде, братчики!

— Сѣдайте, всѣхъ повезу! знову кричить Миколка, скаче першій на вѣзъ, бере поводы и стае на пѣредѣ, высокій якъ ялиця. — Гнѣдой давно, на св. Матвѣя пошовъ, кричить онъ зь воза, а шкапище отсе, братчики, тѣльки мене дразнить; такъ бы, ей Богу, еѣ и убивъ, даромъ хлѣбъ вѣсть. Кажу сѣдайте! вѣ чваль пуцу! чваломъ побѣжить! И онъ бере вѣ руки кнутъ, зь розкошею готовлячись бити гнѣду.

— Та сѣдайте, чомъ нѣ! хохочуть вѣ товпѣ. — Чуєте, вѣ чваль побѣжить.

— Она вѣ чваль вже певне зь десять лѣтъ не бѣгала.

— Побѣжить!

— Не лѣнуйтесь, братчики, бери кождый кнуты, готуйтесь!

— Ну-же! валай еѣ!

Всѣ лѣзуть на Миколчинъ вѣзъ зь реготомъ и дотепами. Налѣзло хлопѣвъ шѣсть, и ще можъ посадити. Беруть зь собою одну бабу, грубу и румяну. Она вѣ червонѣй плахтѣ, вѣ высокомъ очѣпку, такъ званѣй кичѣъ, вышиванѣй склянными пацѣрками, на ногахъ шкѣрянѣй ходаки, розкусуе орѣшки и усмѣхаеся. Кругомъ вѣ товпѣ такожь смѣються, та и правда, якъ не смѣятисъ: така ледаща шкапина та такѣй тягаръ чваломъ везти буде! Два хлописка на вѣзѣ таки заразы беруть по кнutowи, щобъ помагати Миколцѣ. Чути: „ну!“, шкапина рвесе изъ всей силы, та не тѣлько чваломъ але навѣтъ и ходюю ледви-не-ледви може справитисъ, лишъ дроботить ногами, сошитъ и присѣдае одъ ударѣвъ трехъ кнutowѣвъ, що сыплютьсѣ на неѣ мовъ горохъ. Смѣхъ на вѣзѣ и вѣ товпѣ подвоюеся, але Миколка лютитьсѣ и вѣ гнѣвѣ валить чимъ разъ дужчими и частѣйшими ударами по шкапинѣ, мовбы справдѣ и думавъ, що она вѣ силѣ побѣгти вѣ чваль.

— Пустьѣтъ и мене бра', кричить оденъ розлакомлений парѣбокъ изъ товпы.

— Сѣдай! всѣ сѣдайте! реве Миколка, — всѣхъ повезе. Зарубаю! и шкварить, шкварить, и вже не знае, чимъ и бити одъ заѣлости.

— Таточку, таточку, кричить онъ до батька, — таточку, що они роблять? Таточку, бѣдну кобылку бють!

— Ходѣмо! ходѣмо! говоритъ батько, — п'яній, шалѣють, дурнѣ; ходѣмъ, не смотри! — и хоче потягнути его, та онъ выриваєся зъ его рукъ и, не памятаючи себе, бѣжить до коняки. Але вже зъ бѣдною кониною лихо. Она задыхуєся, стає, зновъ сѣпаєся, ледви не паде.

— Валяй на смерть! кричить Миколка, — на те пошло. Заблю!

— Та що, чи* на тобѣ хресту нема, шаленый! кричить оденъ старикъ зъ товпы.

— Чи бачивъ хто, щобъ така конина такій тягаръ везла, додає другій.

— Замучите! кричить третій.

— Мовчи! Мое добро! Що хочу то и роблю. Сѣдай радше! Усѣ сѣдайте! Хочу, чтобы конче въ чваль пошла!...

Наразъ смѣхъ озвався громомъ и покрыває все: шкапина не вынесла безчисленныхъ ударовъ и въ обезсиленю ялась лягати. Навѣтъ старикъ не выдержавъ и усмѣхнувся. И справдѣ: така ледаща конина, та ще лягає!

Два парубки зъ товпы добувають ще по кнутови и бѣжать до шкапины бити єѣ зъ боковъ. Каждый бѣжить изъ своего боку.

— По мордѣ єѣ, по очахъ чеши, по очахъ! кричить Миколка.

— Пѣсно, братчики! голосить хтось зъ воза, и всѣ на возѣ подхапують. Роздаєся розгульна пѣсня, гомонить бубонъ, въ приспѣвахъ свистъ. Баба розкусиє орѣшки и усмѣхаєся.

... Онъ бѣжить до шкапины, онъ забѣгає зъ переду, онъ бачить, якъ єѣ бють по очахъ, по очахъ, по самыхъ очахъ! Онъ плаче. Серце въ нѣмъ трѣпочеся, слезы текуть. Оденъ зъ бючихъ влучивъ его въ лице; онъ не чує; онъ заломує руки, кричить. Кидаєся до сивого старця зъ сивою бородою, котрый хитає головою и осужує усе те. Одна баба бере его за руку и хоче вывести одси: але онъ выриваєся и знову бѣжить до конины. Тая вже при останнихъ высиленяхъ, та ще разъ починає лягати.

— А щобъ тебе грѣмъ! реве въ звѣрскѣй лютости

Миколка. Онъ кидаетъ кнутъ, нахилился и вытягаетъ зъ дна воза довгу и грубу оглоблю, бере еѣ за конецъ въ обѣ руки и зъ всей силы розмахуеся надъ гнѣдою.

— Забѣ! розторощить! кричать надовкола.

— Забѣ!

— Мое добро! кричить Миколка и зъ повнымъ розмахомъ спускаетъ оглоблю. Роздаеся тяжкій ударъ.

— Бийте еѣ, бийте! чого стали! кричать голоса зъ товпы.

А Миколка розмахуеся въ другій разъ, и другій ударъ зъ повного розмаху ложиться на хребетъ нещасной конины. Она осѣдаетъ цѣлымъ задомъ, але зрываеся и рвеса впередъ, сѣпае изъ всѣхъ послѣднихъ силъ въ рѣзні боки, щобъ рушити зъ мѣся; однакъ зѠ всѣхъ бокѠвъ принимаютъ еѣ шѣстьома кнутами, а оглобля зновъ пѠдноситъся и падае у третій разъ, Ѡтакъ въ четвертый, чимъ разъ дужче, чимъ разъ лютѣйше. Миколка не памятаеся зъ гнѣву, що не може однимъ розмахомъ убити.

— Ще жие! кричать надовкола.

— Заразъ вже повалитъся, бра', тутъ ѣй и конецъ! кричить изъ товпы оденъ любитель.

— Сокирою еѣ, щѠ тамъ! ПокѠбичити зъ нею Ѡразу, кричить третій.

— Ехъ, пожди шельмо! Розступѣтъся! несамовито вскрикуе Миколка, кидаетъ оглоблю, зновъ нагинаеся до воза и вытягаетъ зелѣзный кѠль. На бѠкъ! кричить онъ, и що стане силы розмахуеся и валить у свою бѣдну конину. Ударъ роздаеся; конина захиталась, осѣла, хотѣла-було оправитъся, та зелѣзный кѠль зновъ зъ цѣлого розмаху спадае ѣй на хребетъ и она поваляеся на землю, дословно мовбы ѣй пѠдтяло всѣ чотыри ноги разомъ.

— Добивай! реве Миколка и зѠскакуе мовбы скаженный зъ воза. КѠлькохъ парубкѠвъ, такожь червонныхъ и пяныхъ, хапае за щѠ попало, за кнуты, колы, оглоблю, и бѣжить до конаючої шкапины. Миколка уставляеся зъ боку и починае валяти коломъ разъ-вразъ по хребтѣ. Бѣдна звѣрина вытягае жорду, тяжко зѠтхае и здыше.

— Добивъ! кричать въ товпѣ.

— А чого въ чваль не пѠшла!

— Мое добро! кричить Миколка зъ зелѣзнымъ коломъ въ рукахъ, и зъ забѣглыми кровю очима. Онъ стоить, начебъ жалуючи, що вже нѣкого бѣльшь бити.

— Ну, и справдѣ таки на тобѣ хресту нема! кричать зъ товпы вже многі голоса.

Але бѣдний хлопчина вже не памятає себе. Зъ крикомъ перебиваєсь онъ крѣзь товпу до гнѣдон, пригортає си мертвоу, закрѣвавлену морду и цѣлує єѣ, цѣлує єѣ, цѣлує єѣ въ очи, въ губы... Одакъ наразъ зрываєся и бѣшено кидаетъ зъ своими дрѣбными кулачками на Миколку. Въ отсю хвилю батько, що вже довго уганявся за нимъ, ловить его наконецъ и выносить зъ товпы.

— Ходѣмо! ходѣмо! говорить онъ ему, — ходѣмо до мѣвь!

— Таточку! за що они... бѣдну конину... убили! хлыпає онъ, та духъ ему запирає, и слова криками вырываются зъ его стисненои груди.

— Пяницѣ, шалѣють, не наша рѣчь, ходѣмо! говорить батько. Онъ обнимає батька руками, але грудь ему давить, давить. Онъ хоче одѣтхнути, крикнути и прокидаєся.

Онъ прокинувся цѣлый въ потѣ, зъ мокрымъ одѣ поту волосемъ, засапаный, и припѣднявся въ переляку.

— Слава Богу, се тѣлько сонъ! сказавъ онъ, сѣдаючи пѣдъ деревомъ и глубоко оддыхаючи. — Та що се? Чи не горячка въ менѣ починаєся: такій недоладный сонъ!

Все тѣло его було мовбы розбите; неспокойно и темно на души. Онъ поклавъ лѣктѣ на колѣна и пѣдперъ обома руками голову.

— Боже! покликнувъ онъ, та чи я, чи я въ самѣмъ дѣлѣ вѣзьму въ руки топоръ, стану бити по головѣ, розчереплю їй чашку... буду бродити въ липкой, теплой крови, выломлювати замокъ, красти и дрожати; вымыкатись, цѣлый облитый кровю... зъ топоромъ... Господи, чи справдѣ я се зроблю?

Онъ дрожавъ мовъ листокъ, говорячи теѣ.

— Та що-жъ се я! тягнувъ онъ далѣй, нахилиючись знову и начебъ въ великомъ зачудованю, — адже-жъ я знавъ, що сего не перенесу, такъ чого-жъ я доси такъ себе мучивъ? Адже еще вчера, вчера, коли я пѣшовъ робити отсю...

пробу, адже я вчера такі переконався наглядно, що не выдержу... Чого-жъ я теперъ ось?... Чого я ще до сей хвилѣ сумнѣвався? Адже-жъ вчера, сходячи зѣ сходѣвъ, я самъ сказавъ, що се пѣдлю, гидко, низько, низько... адже-жъ мене ѡдъ самой мысли *на явѣ* замлоило и въ страхѣ кинуло...

— Нѣ, я не выдержу, не выдержу! Нехай, нехай навѣтъ не останеся нѣякого сумнѣву у всѣхъ тыхъ розумованяхъ, нехай все те, що порѣшивъ я за той мѣсяць, буде ясне якъ день, справедливе якъ арифметика, Господи! а я все таки не рѣшуся! Я-жъ сего не выдержу, не выдержу!... Чого-жъ, чого и до теперъ...

Онъ вставъ на ноги, зъ здивуванемъ оглянувся наокола, начебъ не знавъ, що зайшовъ сюды, и пѣшовъ на Т**й мѣсть. Онъ бувъ блѣдый, очи его горѣли, немѣчь озывалась въ усѣхъ его членахъ, але ему наразъ стало будьтобы легче дыхати. Онъ почувъ, що вже скинувъ зъ себе сей страшный тягаръ, що давивъ его такъ довго, и на души его зробилось ѡразу легко и мирно. „Господи! моливъ онъ, — покажи менѣ дорогу мою, а я ѡдрѣкаюся ѡдъ сей проклятой... мрѣъ моеи!“

Переходячи черезъ мѣсть, онъ лагѣдно и спокѣйно смотрѣвъ на Неву, на свѣтлый захѣдъ палаючого, червоного сонця. Мимо своей слабости, онъ навѣтъ не чувъ въ собѣ утомы. Зовсѣмъ начебъ болячка на серци его, що збирала цѣлый мѣсяць, наразъ пропукла. Вѣльнѣсть, вѣльнѣсть! Онъ вѣльный теперъ ѡдъ отсихъ чарѣвъ, ѡдъ несамовитости, ѡдъ обворожена, нашептѣвъ, ѡдъ покусы.

Пѣзвѣйше, коли онъ згадувавъ той часъ и усе, що случилось зъ нимъ въ отсей днѣ, минуту за минутою, точку за точкою, обявъ за обявомъ, его до забобонности поражала завсѣгды одна обставина, хотяй на дѣлѣ и не дуже незвычайна, але котра заедно здавалась ему опѣсля мовбы якоюсь вѣщбою долѣ его. Именно: онъ нѣякъ не мѣгъ поняти и ѡбяснити собѣ, дячого онъ, знеможенный, утомленный, котрому було-бъ найвыгѣднѣйше вернуться назадъ домѣвъ найкоротшою и простою дорогою, вернувся домѣвъ черезъ Сѣнну площадь, куды ему зовсѣмъ не треба було ити. Колесо було невеличке, але очевидне и цѣлкомъ непотрѣбне. Нѣчого и казати, десятки разъ лучалось ему вѣртатись домѣвъ, не памя-

таючи улиць, по котрыхъ йшовъ. Але чому-жь, запытувавъ онъ завсѣгды, чому-жь така важна, така рѣшуча для него, и рѣвночасно така въ найвысшій степени случайна стрѣча на Сѣнной (по котрой навѣтъ и ити єму було нѣ за чимъ), подыбала єго якъ-разъ теперъ, въ таку пору, въ таку хвилю єго житя, при такѣмъ настрою єго духа и при такихъ именно обставинахъ, при котрыхъ єдино и могла она, отся стрѣча, мати рѣшучій и кѣнчаючій справу впливъ на усю долю єго? Мовбы тутъ нарочно пѣждала єго!

Було около девятой години, коли онъ переходивъ по Сѣнной. Всѣ крамарѣ на столахъ, въ будкахъ и въ skleпахъ забирали свои крамки або знимали и забирали своій товаръ и розходилися по домахъ рѣвно якъ и купуючій. Била гостинницъ на грязныхъ и вонючихъ подвѣркахъ домѣвъ Сѣнной площади, а найбѣльше коло шинкѣвъ товпилося багато рѣзного рода промышленникѣвъ и обѣрванцѣвъ. Раскольниковъ особливо любивъ сї мѣсця, такъ само якъ и усѣ въ тѣмъ кутѣ лежачї переулки, коли выходивъ безъ цѣли на улицу. Тутъ лахи єго не звертали на себе нѣчиєи згѣрдной уваги и можъ було ходити въ будь-якомъ драгтю та не зѣбидити нѣкого. Била самого К***го переулка, на розѣ, мѣщанинъ и баба, жѣнка єго, торгували на двохъ столахъ товаромъ: нитками, тасьмами, бавовняными хусточками и т. под. Они такожь збиралися домѣвъ, але запѣзнилися, розмовляючи зъ пѣдѣйшовиною знакомою. Знакома тая була Лизавета Ивановна, або просто, якъ всѣ єѣ звали, Лизавета, молодша сестра онтой самой старухи Олены Ивановны, коллежской регистраторихи и лихварки, у котрой вчера бувъ Раскольниковъ, коли заходивъ заставляти годинникъ и робити свою *пробу*... Онъ давно вже знавъ усє про отсю Лизавету и навѣтъ она єго знала потрохи. Се була висока, неповоротна, жахлива и несмѣла тридцяти-пятилѣтня дѣвка, що мовъ невольница залежала ѡдъ своєи сестры, працювала на неѣ день и нѣчь, дрожала передъ нею и переносила ѡдъ неи навѣтъ побѣѣ. Она стояла въ задумѣ зъ клункомъ передъ мѣщаниномъ и бабою и уважно прислухувалася имъ. Тѣи обьясняли ѣй щось зъ особливимъ жаромъ. Коли Раскольниковъ такъ печайно побачивъ єѣ, якєсь дивне чувство, похоже на крайне

здивуванє заволѣло нимъ, хочъ въ отсѣй стрѣчи не було нѣчого дивного.

— Вы бы, Лизавето Иванѣвно, и порѣшили, побачивши на власнїи очи, голосно говоривъ мѣщанинъ. — Приходѣтъ отже завтра о семѣи годнїѣ. И тїи придуть.

— Завтра? поволи и задумчиво сказала Лизавета, начебъ не рѣшаючись.

— Гей! то вамъ Олена Иванѣвна страху нагнала! за-реготалась жѣнка перекупня, жвава бабуля. — Дивлюсь я на васъ, а вы цѣлкомъ якъ маленька дитинка. И сестра она вамъ не рѣдна, а ось якъ надъ вами запанувала.

— Та вы на сей разъ Оленѣ Иванѣвнѣ нѣчого и не говорѣтъ, справдѣ, перебивъ мужъ, — ось моя рада, послушайте та заходѣтъ до насъ не просячись. Оно дѣло выгѣдне, побачите. Потѣмъ и сестриця самїи переконаються.

— Такъ отже зайти?

— О семѣи годнїѣ, завтра; и ѣдъ онтыхъ придуть; побачите на власнїи очи и порѣшите.

— И самоварчикъ поставимо, докинула жѣнка.

— Гараздъ, прийду, промовила Лизавета, усе ще роздумуючи, и звѣльненька почала двигатись зъ мѣсця.

Раскольниковъ тутъ вже перейшовъ и не чувъ бѣльше. Онъ переходивъ тихо, незамѣтно, стараючись не стратити нѣ одного слова. Первѣстне зачудуванє его мало-помалу перемѣнилось въ страхъ, наче морозъ перейшовъ по его хребтѣ. Онъ довѣдався, онъ наразъ, напрасно и цѣлкомъ несподѣвано довѣдався, що завтра, рѣвно о семѣи годнїѣ вечеромъ, Лизаветы, сестры и единой товаришки старухи, дома не буде и що, значить, старуха рѣвно о семѣи годнїѣ вечеромъ, *лишиться сама одна дома.*

До его кватиры оставалось всего лишь кѣлька кроковъ. Онъ увѣйшовъ до себе мовъ засуджений на смерть. Нѣ о чѣмъ онъ не роздумувавъ и нѣякъ не мѣгъ роздумувати; але цѣлымъ ествомъ своимъ онъ наразъ почувъ, що нема вже въ него нѣ свободы розсудку, нѣ волѣ, и що все ѣдразу порѣшене остаточно.

Нѣчого казати, колибъ навѣтъ цѣлїи роки приходилось ему дожидати пригожої хвилѣ, то и тогдѣ, маючи замыслъ, годѣ було надѣятись напевне на лѣпшу нагоду до выконаня

сего замыслу, якъ була тая, котра явилась що-лишь сама, ненадѣйно. На всякій припадокъ трудно було бы дознатись день напередъ и такъ напевне, зъ бѣльшою докладностю и зъ найменшимъ ризикомъ, безъ всякихъ небезпечныхъ выпитувань и слѣдженъ, що завтра, о такій а такій годинѣ, така ось старуха, на котру готовится замысль, буде дома сама-самѣсенка.

VI.

Згодомъ-перегодомъ Раскольникову лучилось якось-тамъ провѣдати, пощо именно мѣщанинъ и баба призывали до себе Лизавету. Справа була найзвычайнѣйша въ свѣтъ и не мѣстила въ собѣ нѣчого такого особливого. Приѣзжа и попавша въ бѣду родина продавала рѣчи, одѣне и таке друге, усе женське. А що на ринку продавати не выгѣдно, то и глядали торговку, а Лизавета симъ занималась: брала порученя, ходила за дѣлами и мала велику практику, бо була дуже чесна и завсѣгды говорила крайну цѣну: яку цѣну скаже, такъ сему и бути. Говорила же загаломъ мало и, якъ вже було сказане, була така несмѣла и жахлива...

Але Раскольниковъ останними часами ставъ забобонный. Слѣды забобонности остались въ нѣмъ ще довго и опѣсля, майже не до выкорененя. И въ цѣломъ сѣмъ дѣлѣ онъ завсѣгды потѣмъ наклонный бувъ бачити щось немовбы дивного, таємничого, начебъ присутнѣсть якихсь особлившихъ впливѣвъ и збѣгу обставинъ. Ёще зимою оденъ знакомый ему студентъ, Покоревъ, выѣзжаючи до Харькова, подавъ ему якось въ розмовѣ адресу старухи Олены Ивановны, колибъ при нагодѣ прийшлося ему що заставляти. Довго онъ не ходивъ до ней, томъу що мавъ лекціѣ та сякъ-такъ зъ бѣдою дававъ собѣ раду. Мѣсяця пѣвтора назадъ, онъ згадавъ про адресу; въ него були двѣ рѣчи пригожі на заставъ: старый батьковскій срѣбный годинникъ и маленький золотый перстенець зъ трема якимись червонными камѣнцями, подарованный ему при прощаню сестрою на памятку. Онъ рѣшивъ занести перстенець; найшовши старуху, онъ ѣдъ першого заразъ погляду, ще нѣчого не знаючи о нѣй особлившого, почувъ до ней невымовну ѣдразу, взявъ у ней

два „папѣрки“ и по дорозѣ зайшовъ до одной поганенькой гостинницѣ. Онъ замовивъ чай, сѣвъ и тяжело задумався. Дивна мысль наклеовувалась въ его головѣ, мовъ зъ яйця пташина, и дуже, дуже занимала его.

Майже рядомъ зъ нимъ при другомъ столику сидѣвъ студентъ, котрого онъ зовсѣмъ не знавъ и не памятавъ, та молодой офицеръ. Оба скончили грати въ бiляръ и попиwали чай. Наразъ онъ почувъ, що студентъ говорить офицерови про лихварку Олену Ивановну, коллежску регистраториху, и подае ему еи адресу. Уже те саме показалось Раскольникову якосъ дивнымъ: онъ що-лишь збодтамъ, а тутъ якъ-разъ дѣло про неѣ. Розумѣся припадокъ, але онъ чогось не може одвязатись теперъ одъ одного дуже незвычайного вражбня, а тутъ якъ-разъ ему начебъ хтось прислугуеся: студентъ наразъ стае розказувати товаришеви про тую Олену Ивановну рзнiй подробицѣ.

— Славна она, говоривъ онъ, — у неи завсѣгды можъ грошей дѣстати. Богата якъ жидъ, може наразъ пять тысячъ позичити, а и рублевого заставу не цураеся. Нашихъ богато до неи заходило. Лишь стерво она незвычайне...

И онъ явся розповѣдати, яка она зла, химерна, що колибъ тѣлько о оденъ день спѣзнитись зъ выкупномъ заставу, то пропала рѣчь. Дае лишь четверту часть того, що стоить заставъ, а наросту по пять и навѣтъ по сѣмъ бере за мѣсяцъ и т. д. Студентъ розбалакався и оповѣвъ крѣмъ того, що у старухи е сестра, Лизавета, котру она, така маленька и нѣкчемненька, бе що години и держитъ въ повной неволи якъ маленьку дитину, хотяй Лизавета ажъ мужеского росту...

— Ось тобѣ явище! закричавъ студентъ и захохотався.

Они стали говорити о Лизаветѣ. Студентъ розповѣдавъ про неѣ зъ якимсь особливимъ задоволенемъ и разъ-вразъ смѣявся, а офицеръ зъ великимъ занятемъ слухавъ и просивъ студента прислати ему отсю Лизавету для направи бѣля. Раскольниковъ не стративъ нѣ одного слова и заразъ усе довѣдався: Лизавета була молодша, одъ другой матери, сестра старухи, и було їй вже тридцать пять лѣтъ. Она прашовала на сестру день и нѣчь, була въ неи мѣсто кухарки и прачки и крѣмъ того шила на продажъ, навѣтъ помосты мыти наймалась, и все сестрѣ оддавала. Нѣякого замовлена

и нѣякои роботы не смѣла взяти на себе безъ дозволу старон. Стара же зробила уже свое завѣщане, що звѣсне було самою Лизаветъ, котрою пѣсля завѣщаня не дѣставалось нѣ гроша, кромѣ домашнои утвари, крѣсель и такого иншого; а грошѣ все предназначались для одного монастыра въ Н^{***}й губернии, на вѣчный поминъ душѣ. Носилась же Лизавета якъ мѣщанка, а не якъ чиновница, была незамужня, и собою вельми нескладна, росту надъ мѣру высокаго, зъ довгими, трохи выгнутыми ножисками, заедно въ здоптаныхъ козловыхъ черевикахъ, и держала себе охарно. Але головне, чому дивувався и зъ чого смѣявся студентъ, було те, що Лизавета разъ-по-разъ вагонѣла...

— Адаже ты кажешь, она поганенька? завважавъ офицеръ.

— Такъ, довгонога така, мовъ прибранный воякъ, але куды тобѣ, цѣлкомъ не погана! У неѣ таке добродушне лице и очѣ. Ажъ дуже навѣть. Доказъ на те, що неодному подобаєсь. Тиха така, смирененька, нѣменька, податлива, на все податлива. А усмѣшка у неѣ навѣть дуже гарна.

— Та, мабуть, она и тобѣ подобаєсь? засмѣявся офицеръ.

-- Задля незвычайности. Нѣ, ось що я тобѣ скажу. Я бы сю прокляту старуху убивъ и ограбивъ и, впевняю тебе, безъ найменшого докору совѣсти, зъ жаромъ додавъ студентъ.

Офицеръ зновъ захохотався, а Раскольниковъ здрѣгнувся. Якъ се було дивно!

— Позволь, я тобѣ серіозне пытаю поставити хочу, розгорячився студентъ. — Я очевидно зажартувавъ, але подумай: зъ одной стороны глупа, безмысна, нѣкчемна, злюща, хора, стара бабице, нѣкому не потрібна и противно всѣмъ шкодлива, котра сама не знає, для чого живе, и котра завтра таки сама собою умре. Чи розумѣешь? Розумѣешь?

— Ну, розумѣю, ѳдповѣвъ офицеръ, уважно вдивляючись въ розгоряченого товариша.

— Слухай дальше. Зъ другой стороны молоді, свѣжі силы, що пропадають марно безъ удержаня, и се тысячами и повсюды! Сто тысячъ добрыхъ дѣлъ и починѣвъ, котрі бы можна предприняти и поправити за грошѣ старон скряги,

призначені на монастирь! Сотнѣ, тысячѣ бути-може душъ зведеныхъ на дорогу; десятки родинъ выбавленыхъ одъ нужды, одъ розкладу, одъ погибели, одъ розпусты, одъ лѣчищъ, — и се все за еи грошѣ. Убий и возьми еи грошѣ зъ тымъ, щобъ при ихъ помочи посвятити опѣсля себе на службу всѣй людскости и загальнѣй справѣ: якъ ты думаєшь, чи не заглядиться оденъ дробненькій проступокъ тысячами добрыхъ дѣлъ? За одно жите — тысячѣ житій выбавленыхъ одъ гнили и розкладу. Одна смерть и сто житій въ замѣну, — адже-жъ тутъ арифметика! Та и щѣ значить на загальнѣй вазѣ жите отсеи сухотничои, дурнои и злои старуль? Не бѣльше якъ жите блохи, блощицѣ, та и того не стѣбитъ, бо старуля бѣльше шкѣдлива Она чуже жите заѣдає; она зла; она недавно тому Лизаветѣ палець зъ гнѣву розкусила; трохи не одрѣзали!

— Очевидне, она не заслугоє жити, завважаєвъ офицерѣ, але-жъ тутъ природа...

— Ехъ, брате, адже-жъ природу поправляють и направляютъ, а безъ сего прийшлось бы потонути въ упередженняхъ. Безъ сего нѣ одного бы великого чоловѣка не було. Говорять: „обовязокъ, совѣсть“, — я нѣчого не хочу говорити противъ обовязку и совѣсти, — але-жъ якъ мы ихъ понимаємо? Чекай, я тобѣ ще задамъ одно пытанє. Слухай!

— Нѣ, нѣ, ты чекай; я тобѣ задамъ пытанє. Слухай!

— Ну!

— Ось ты теперъ говоришь и ораторствуєшь, а скажи ты менѣ: убєшь ты *самъ* старуху, чи нѣ?

— Розумѣєся, нѣ! Я лишь говорю те, що справедливе... Але не о мене тутъ ходить...

— А по-моєму, коли ты самъ не рѣшаєшься, такъ нема тутъ и нѣякои справедливости! Ану, ще партію!

Раскольниковъ бувъ въ незвычайнѣмъ зворушеню. Нѣчого и казати, все те були самі найзвычайнѣйшии и найчастѣйшии, неразъ вже слуханіи нимъ, въ иншихъ тѣлько формахъ и на другіи темы, молодечіи розговори и мысли. Але дячого якъ-разъ теперъ прийшлося ему выслухати именно таку розмову и такіи мысли, коли въ власнѣй головѣ его що-тѣлько зародилась... *якъ-разъ такіи саміи мысли?* И дячого именно теперъ, скоро тѣлько онъ вынѣсь зародокъ своєи мысли одъ

старухи, заразь и попадае онъ на розмову о старусь?... Дивнымъ завсѣгды здавався ему сей збѣгъ обставинъ. Отся нѣкчемна розмова въ гостинници мала надзвычайный впливъ на него при дальшомъ розвою дѣла: немовбы дѣйстно було туть якесь назначене, сказѡвка...

. . . . .
. . . . .
. . . . .

Вернувшись зъ Свинной, онъ кинувся на диванъ и цѣлу годину пересидѣвъ нерухомый. Тымчасомъ стемнѣло; свѣчки въ него не було, та и въ голову не приходило, ему свѣтити. Онъ нѣколи не мѡгъ пригадати собѣ: чи думавъ онъ о чѣмъ-небудь за весь той часъ? Наконецъ онъ почувъ свою давню лихорадку, млости, и съ розкошею догадався, що на диванъ можно и лягти! Хутко тяжкій, оловяный сонъ налягъ на него, начебъ его придавивъ.

Онъ спавъ незвычайно довго и безъ снѡвъ. Настка, що увѡйшла до него о десятой годинѣ на другій день рано, на силу добудилась его. Она принесла ему чаю и хлѣба. Чай бувъ знову надпитый и зновъ въ еи власномъ чайнику.

— Ехъ, якъ онъ спить! — скрикнула она зъ гнѣвомъ, — и разъ-вразъ лишь спить!

Онъ припѡднявся на силу. Голова его болѣла; онъ вставъ-було на ноги, повернувся въ своемъ закамарку и упавъ назадъ на диванъ.

— Знову спить! скрикнула Настка, — та ты хорый, чи що?

Онъ нѣчого не ѡдповѣдавъ.

— Чаю, бачь, хочешъ?

— Опѡсля, — промовивъ онъ на силу, замыкаючи зновъ очи и обертаючи до стѣны. Настка постояла надъ нимъ.

— И мабутъ таки справдѣ хорый, сказала она, обернулась и выйшла.

Она прийшла ще разъ о другой годинѣ зъ зупою. Онъ лежавъ якъ передже. Чай стоявъ нетыканий. Настка ажъ обидилась и зъ гнѣвомъ стала штуркати его.

— Чого киснешъ! крикнула она, зъ ѡдразою дивлячись на него. Онъ припѡднявся и сѣвъ, але нѣчого не сказавъ тѣй и споглядавъ въ землю.

— Хорый, чи нѣ? запытала Настка и зновъ не достала одповѣди.

— Ты хочай бы на улицу выйшовъ, сказала она помовчавши; — тебе хочъ бы вѣтромъ обдуло. Ъсти же будешь, чи нѣ?

— Опѣсля, слабо промовивъ онъ, — иди! и махнувъ рукою.

Она постояла ще крыхту, зъ жалѣмъ посмотрѣла на него и забралась.

Черезъ кѣлька минутъ онъ отворивъ очи и довго споглядавъ на чай и на зупу. Одтакъ взявъ хлѣбъ, взявъ ложку и почавъ ѣсти.

Онъ зъѣвъ небогато, безъ смаку, ложки три-четыри, начебъ махинально. Голова болѣла менше. Пообѣдавши, протягнувся онъ знову на диванъ, та заснути вже не мѣгъ, а лежавъ не шевелячись, ниць, уткнувши лице въ подушку. Ему разъ-вразъ мерещилось, и самій такій дивнй були привиды: всего частѣйше здавалось ему, що онъ десь въ Африцѣ, въ Египтѣ, въ якойсъ оазѣ. Каравана спочивае, смирно лежать верблюды, надовкола пальмы ростуть цѣлымъ кругомъ; всѣ обѣдають. Онъ же заедно не воду просто зъ потѣчка, котрый ось тутъ при его боцѣ тече и дзюрчить. И холодно такъ, и чудово-чудово, така синява вода, холодна, бѣжить по рѣзнобарвнхъ камѣнцяхъ и по такѣмъ чистѣмъ, зъ золотыми проблесками, пѣску... Наразъ онъ wyraзно почувъ, що бе годинникъ. Онъ здрѣгнувся, прочунавъ, припѣднявъ голову, посмотрѣвъ въ ѣкно, застановився надъ тымъ, котра година, и одразу пѣдскочивъ, цѣлковито проснувшись, мовбы его хто зѣрвавъ зъ дивану. На пальцяхъ пѣдѣйшовъ онъ до дверей, одхиливъ ихъ тихонько и ставъ надслухувати долѣ сходами. Серце его страшно билося. Але на сходахъ було все тихо, мовбы всѣ спали. Дико и чудно показалось ему, що онъ мѣгъ переспати въ такѣй непамяти одъ вчерашнѣго дня, и нѣчого ще не зробивъ, нѣчого не приготовивъ... А тымчасомъ може се и шеста година вже была. И незвычайне, горячкове та якесь ажъ непритомне заклопотанѣ обгорнуло его наразъ замѣсть дотеперѣшного сну и заголомшѣня. Приготовленъ впрочѣмъ було небогато. Онъ напруживъ всѣ силы, щобъ о всѣмъ памятати и нѣчого не

забути; а сердце разъ-вразъ билось, стучало такъ, що ему дыхати стало тяжко. По-перше, треба було зробити петлю и до пальтота пришити, — дѣло минуты. Онъ пошовъ подъ подушку и одшукавъ въ накиданомъ подъ неѣ бѣлю одну цѣлкомъ подерту, стару, не прану свою сорочку. Зъ еи ляховъ онъ выдеръ тасьму на цаль за-вширь и зъ осѣмь цальвѣ довгу. Отсю тасьму зложивъ онъ вдвоє, знявъ зъ себе свой широкій, мѣцный, зъ якоусь грубою бавовняною матерію зшитый лѣтній пальтотъ (одинокую его верхню одежу) и почавъ пришивати оба кѣнцѣ тасьмы подъ лѣву паху зъ-пѣдъ споду. Руки его дрожали коли шивъ, але онъ упорався такъ добре, що зверху нѣчого не було видно, коли онъ знову надѣвъ пальтотъ. Голка и нитки були въ него вже давно приготовлені и лежали въ столику, въ паперѣ. Що же дотыкаєсь петлѣ, то се була дуже дотепна его власна выдумка; петля мала бути для топора. Годѣ-жъ було улицею нести топѣръ въ рукахъ. А коли сховати подъ пальтотъ, то все таки треба було рукою притримувати, щѣ було бы видко. Теперь же зъ петлицею треба лишь вложити въ неѣ ѣстре топора и онъ буде висѣти спокѣйно подъ пахою изъ споду цѣлу дорогу. Запустивши же руку въ побѣчну кишеню пальтота, онъ мѣгъ и конецъ ручки топора придержувати, щѣбъ она не баламкалась; а щѣ пальтотъ бувъ дуже широкій, справдешній мѣшокъ, то и не можъ було бачити зверху, щѣ онъ рукою, черезъ кишеню, щѣсь придержує. Отсю петлю онъ такожъ вже передъ двома тыжнями выдумавъ.

Покѣнчивши зъ тымъ, онъ уткнувъ пальцѣ въ маленьку щелину межи своимъ турецкимъ диваномъ и долѣвкой, поглядавъ коло лѣвого кута и вытягнувъ давно вже приготовлений и схованный тамъ заставъ. Сей заставъ бувъ однакожъ цѣлкомъ не заставъ, а просто деревяна, гладко обстругана дощинка, величиною и за-вгрубшъ не бѣльша, якъ могла бы бути срѣбна цигарница. Отсю дощинку онъ припадково найшовъ при одной зъ своихъ прогулокъ на одномъ подвѣрѣ, де въ прибудованныхъ домикахъ мѣстилась якась робѣтня. Потѣмъ же додавъ онъ до дощинки гладку и тоненьку зелѣзную пластинку, правдоподобно ѣдломокъ ѣдъ чогось-тамъ, — котру такожъ найшовъ на улици того самого дня. Зложивши ѣбѣ дощечки, зъ котрыхъ зелѣзна була менша ѣдъ деревяной,

Онъ звязавъ ихъ мѣцно до купы наперехрестъ ниткою; ѳд-такъ старанно и для ока принадно обвинувъ ихъ въ чистый бѣлый папѣръ и обвязавъ такъ, щобъ було якъ найтруднѣйше розвязати. Се длятого, щобъ на часочокъ ѳдвернути увагу старухи, коли она стане возитись зъ гудзомъ, и влучити тымъ способомъ ѳдповѣдну хвилину. Зелѣзна же пластинка додана була для ваги, щобъ старуха заразы въ першу хвилю не догадалась, що „рѣчь“ деревяна. Все отсе хоронилось у него до часу пѳдъ диваномъ. Коли тѳлько онъ добувъ заставъ, ажъ ось десь тамъ на дворѣ розлягся чийсь крикъ:

— Сема година давно!

— Давно! Боже мѳй!

Онъ кинувся до дверей, послухавъ, вхопивъ капелюхъ и ставъ сходити внизъ долѣ своїми тринадцатѣма ступнями, осторожно, нечутко, мовъ кѳтка. Дожидала его сама найважнѣйша робота — украсти зъ кухнѣ топѳръ. О тѳмъ, що дѣло треба було зробити сокирою, порѣшене було нимъ вже давно. Въ него бувъ ще складаний огородницкѳй нѳжъ; але на нѳжъ и особливо на свои силы, онъ не надѣявся, тому и остався остаточно при топѳрѣ. Зауважаймо при нагодѣ одну особливѳсть, дотыкаючу усѣхъ остаточныхъ порѣшень, до якихъ дѳйшовъ онъ вже въ отсѳй справѣ. Они мали одну дивну прикмету: чимъ остаточнѣйше порѣшався онъ на щось, тымъ глупшимъ, недорѣчнѣйшимъ представлялось оно заразы въ его очахъ. Мимо усеи тяжкои внутрешней борбы своєї, онъ нѣколи нѣ на одну хвилинку за весь той часъ не мѳгъ увѣрити, щобъ его замысли могли бути выконанѳи.

И колибъ навѣтъ якимъ свѣтомъ дѳйшло ажъ до того, що вкѳнци облудавъ бы онъ и порѣшивъ усе до послѣднѣй точки остаточно, и що сумнѣвѳвъ не осталось бы вже бѳльшь нѣякихъ, то таки заразы, здається, онъ и ѳдрѣкся бы ѳдъ сего, якъ ѳдъ глупости, дивацтва и неможливости. Але непорѣшенныхъ точокъ и сумнѣвѳвъ оставалась ще цѣла безлѣчь. Що же дотыкаєсь питаня, де дѳстати топѳръ, то отся дробниця его нѣ трохи не непокоила, длятого, що не було нѣчого легчого. Рѣчь стояла ось якъ: Настки що хвиля, а особливо вечерами, не бывало дома: або побѣжить до сусѣдѳвъ, або зновъ до склепу, а дверѣ заедно оставляе наостѣжъ.

Господиня лишъ и задля того зъ нею и сварилась. Проте отже треба було тѣлько потихоньки увѣйти, коли прийде часъ, въ кухню и взяти топѣръ, а опѣсля за годину (коли все вже скѣнчиться), увѣйти знову и положити назадъ. Але були ще и сумнѣвы. Онъ, припустѣмъ, верне за годину, щѣбъ положити назадъ, а Настка ось вже якимъ свѣтомъ вернулась. Очевидно, треба перейти мимо и переждати, поки она зновъ выйде. Ану, якъ за той часъ запотребуе топора, глядати стане, розкритичься, — отъ и пѣдозрѣне готове, або по крайнѣй мѣрѣ причина до пѣдозрѣня.

Але се були ще дрѣбницѣ, о котрыхъ онъ и думати не починавъ, та и нѣколи було. Онъ думавъ о головнѣмъ, а дрѣбницѣ ѣдкадавъ до онтой поры, коли самъ *у всѣмъ порѣшиться*. Однакъ послѣдне здавалось рѣшучо неможливимъ. Такъ по крайнѣй мѣрѣ здавалось ему самому. Нѣякъ онъ не мѣгъ, прикладомъ, повѣрити, що коли-небудь онъ покѣнчить думати, встане — навпростецъ пѣйде туды... Навѣтъ недавно *пробу* свою (т. е. ѣдвѣдины зъ замѣромъ остаточно оглянути мѣсце) онъ лишъ *попрѣбувавъ*—було зробити, та далеко не на-правду, а такъ: „ну тамъ, ось пѣйду и оглянуп; чоґо роздумувати!“ — и таки заразъ не вытерпѣвъ, плюнувъ и втѣккъ въ гнѣвъ на самого себе. А тымчасомъ, здавалось бы, вся аналіза въ змыслѣ морального осуду пытаня, була вже нимъ покѣнчена; казуистика его выточилась якъ бритва, и самъ въ собѣ онъ вже не находивъ свѣдомого опоруп, нѣякихъ протестѣвъ. Однакъ що до послѣднѣго — себѣ то, що онъ колисъ *у всѣмъ порѣшиться*, — онъ попросту не вѣривъ собѣ и уперто, невольничѣ, шукавъ ѣпору, протестѣвъ по бокахъ и напѣмацки, начебъ хто его приневолювавъ и тягнувъ до того. Послѣднѣй же день, що надѣйшовъ такъ неспѣдъвано и порѣшивъ усе разомъ, подѣйствувавъ на него майже зовсѣмъ механѣчно: немѣвы его хто взявъ за руку и потягнувъ за собою неумолимо, слѣпо, зъ неприродною силою, не терпячи опоруп. Саме такъ, начебъ онъ понавъ кусникомъ ѣдежъ въ колесо машины, и его почало въ неѣ втягати.

Зразу́, — правда, давно вже передъ тымъ, — его занимало одно пытане: длячоґо такъ легко ѣдкрываються и зраджаються майже усѣ злочиньства, и такъ явно визначаються

слѣды трюхи чи не всѣхъ злочинцѣвъ? Онъ пришовъ мало-помалу до рѣзнодорожныхъ и цѣкавыхъ заключень, и по его гадцѣ найголовнѣйша причина полягае не стѣлько въ матеріальной неможливости скрыти злочинство, якъ въ самѣмъ злочинцю; именно самъ злочинець, и майже кождый, въ хвилю злочинства пѣдпадае якомусь упадку воли и розсудку, на котрыхъ мѣсце таки зараць вѣступае якась непонятна, дитиняча легкодушнѣсть, и самѣ въ ту ю хвилю, коли наибѣльше потрѣбнй розсудокъ и осторожнѣсть. По его переконаню выходило, що отсе затѣмнѣе розсудку и упадокъ воли чѣпаються чоловѣка подобно якъ недуга, розвиваються постепенно и доходятъ до своего вершка непосредно въ хвилю передъ доконанѣмъ злочинства; удержуються на тѣмъ самѣмъ степенн въ саму хвилю злочинства и ще якійсь часъ пѣсля него, ѡдповѣдно до особистости; ѡтакъ минають такъ само, якъ кожда слабѣсть. Пытане же: чи слабѣсть родить злочинство, або зновъ чи само злочинство задля особлившой натуры своей веде завсѣгды зъ собою въ парѣ щось въ родѣ хоробы — онъ ще не чувъ себе въ силахъ порѣшити.

Дѣйшовши до такихъ заключень, онъ бувъ певный, що зъ нимъ, особисто, въ его справѣ, нѣ можуть дѣятись подобнй хоробливй перевороты, що розсудокъ и воля остануться при нѣмъ неѡдѣемно за весь часъ доконаня того, що онъ задумавъ, попросту по тѣй причинѣ, що задумане нимъ — „не е злочинствомъ“... Опускаемо цѣлый той процесъ, посредствомъ котрого онъ дѣйшовъ до послѣднаго вывода; мы и безъ того надто забѣгли впередъ... Додамо лишь, що фактичнй, чисто матеріальнй трудности дѣла грали въ его умѣ зовсѣмъ другостепенну ролю. „Треба лишь задержати надъ ними усю волю и увесь розсудокъ, и они въ свѣй часъ будутъ всѣ побѣдженй, коли прийдѣся познакомитись до найменшой тонкости зъ всѣми подробицами дѣла“... Але дѣло не починалось. Въ остаточнй свои порѣшеня онъ и дальше нѣ трюхи не вѣривъ, и коли наспѣла година, усе вышло зовсѣмъ не такъ, а якось дивно, майже навѣтъ неспѣдвано.

Одна нѣкчемна обставина збила его зовсѣмъ зъ толку ще заки онъ зѣйшовъ зѣ сходѣвъ. Порѣвнявшись зъ кухнею господинѣ, якъ и завсѣгды ѡдчиненою наостѣжъ, онъ обе-

режно глишнувъ въ неѣ очима, щобъ для осторожности упершь переконатись: чи нема тамъ замѣсть Настки часомъ самои господинѣ, а коли нѣ, то чи добре затворені дверѣ до еи кѣмнаты, щобъ она такожъ якъ-небудь случайно не выглянула, коли онѣ увѣйде за сокирою? Але яке-жь було его здивуванє, коли онѣ наразѣ побачивъ, що Настка не тѣлько на сей разѣ дома, у себе въ кухни, та ще занимаєсь роботою: вынимає зъ коша бѣле и розвѣшує на мотузахъ! Побачивши его, она перестала розвѣшувати, обернулась дъ нѣму и увесь часъ смотрѣла на него, поки онѣ переходивъ. Онѣ ѡдвернувъ очи и перейшовъ, начебъ нѣчого не бачивъ. Однакъ дѣло було скѣнчене: нема сокиры! Онѣ бувъ вельми пораженный.

„И зъ ѡдки взявъ я, думавъ онѣ, сходячи пѣдъ ворота, — зъ ѡдки взявъ я, що еи напевне въ отсю хвилю дома не буде? Дячого, дячого, дячого я такъ напевне се порѣшивъ?“ Онѣ бувъ роздразненный, навѣтъ якось пониженный. Ему хотѣлось смѣятись надъ собою зѣ злости. Тупа, звѣрска злоба закипѣла въ нѣмъ.

Онѣ пристанувъ въ задумѣ пѣдъ ворѣтми. Ити на улицу, такъ, для ока, прохожуватись, ему було противно; вернуться домѣвъ — ще противнѣйше. „И яку способнѣсть на вѣки стративъ!“ пробормотѣвъ онѣ, безцѣльно стоячи пѣдъ ворѣтми, просто насупотивъ темной комѣрки двѣрника, що стояла такожъ отворомъ. Наразѣ онѣ цѣлый здрѣгнувся. Изъ комѣрки двѣрника, ѡддаленои ѡдъ него два кроки, изъ-пѣдъ лавки направо щось блыснуло ему въ очи... Онѣ оглянувся надовкола, — нѣкого. На пальцяхъ пѣдѣйшовъ онѣ до комѣрки, зѣйшовъ внизъ по двоухъ ступняхъ и слабымъ голосомъ покликнувъ на двѣрника. — „Такъ, справдѣ, нема дома! однакожь онѣ десь близько, на дворѣ, бо дверѣ отворені наостѣжь.“ Онѣ кинувся стрѣмголовъ на топѣръ (се бувъ топѣръ) и вытягнувъ его зъ пѣдъ лавки, де онѣ лежавъ мѣжь двома полѣнами; таки заразѣ на мѣсци, не выходячи, повѣсивъ его на петлицы, ѡбѣ руки засунувъ въ кишенѣ и выйшовъ зъ двѣрницкои комѣрки; нѣхто не завважає! „Не розсудокъ, такъ бѣсѣ!“ подумавъ онѣ, дивно усмѣхаючись. Отся пригода додала ему незвычайно ѡдваги.

Онѣ йшовъ дорогою звѣльна и *поважно*, не спѣшачись,

щобъ не збудити якихъ пѣдозрѣнь. Мало споглядавъ онъ на прохожихъ, навѣть старався цѣлкомъ не дивитись нѣкому въ лице и бути по можности незамѣтнымъ. Тутъ нагадався ему его капелюхъ. — „Боже мѣй! и грошъ мавъ позавчора и не мѣгъ купити шапки!“ Проклѣнь вырвався зъ душъ его.

Зыркнувши припадково, однимъ окомъ, до склепику, онъ побачивъ, що тамъ на стѣннѣмъ годиннику вже десять минутъ по семѣй. Треба було и спѣшитись, и рѣвночасно зробити коло: пѣдойти до дому надовкола. зъ другого боку.

Передже, коли лучалось ему представляти собѣ усе те въ мысли, онъ часами думавъ, що страхъ буде боятись. Але онъ не надто теперъ боявся, та ажъ не боявся цѣлкомъ. Занимали его въ отсю хвилю навѣть постороннѣй мысли, лишъ заедно не надовго. Переходячи мимо Юсупѣвского саду, онъ ажъ цѣлкомъ наравду занявся мыслею о урядженю высокихъ водотрыскѣвъ и о тѣмъ, якъ бы они гарно ѣдсвѣжували воздухъ на всѣхъ вольныхъ мѣсцяхъ. Мало-помалу онъ перейшовъ до переконаня, що колибъ розширити Лѣтнѣй садъ на цѣле Марсове поле и навѣть сполучити зъ двѣрскимъ, Михайлѣвскимъ садомъ, то була бы се прекрасна и вельми для мѣста пожиточна рѣчь. Тутъ заинтересувало его наразъ: длячого именно у всѣхъ бѣльшихъ мѣстахъ чоловікъ не такъ лишъ зъ самои конечности, але якось ѣособливо склонный жити и селитися якъ-разъ въ такихъ частяхъ мѣста, де нема нѣ садѣвъ, нѣ водотрыскѣвъ, де грязь и вонь и всяка погань. Тутъ ему нагадались его власнѣй прогулки по Сѣннѣй, и онъ на минуту отверезився. „Щѣ за дурницѣ!“ подумавъ онъ. „Нѣ, лѣпше зовсѣмъ нѣчого не думати!“

„Такъ навѣрно тѣ, котрыхъ ведуть на смерть, прилѣпляются мыслями до всѣхъ предметѣвъ, що имъ стрѣчаються на дорожѣ“, шибнуло ему черезъ голову, але тѣлько шибнуло мовъ блискавка; онъ самъ чимъ хутше погасивъ тую мысль... Та ось вже и близько, ось и дѣмъ, ось и ворота. Десь въ сусѣдствѣ наразъ зъ годинника озвався оденъ ударъ. „Щѣ се, уже пѣвъ до осьмой? Бути не може, певно за скоро иде!“

На его щастѣ въ воротахъ усе зновъ пѣшло щасливо. Та що бѣльшь, навѣть мовбы нарочно, въ отсю саму хвилю, саме передъ нимъ, вѣхавъ въ ворота великанскѣй вѣзъ сѣна,

котрый засланявъ его цѣлый часть, коли переходивъ онъ по-
пѣдъ звѣдъ, и ледви тѣлько вѣзъ встигъ въхати на подвѣре,
онъ однимъ скокомъ подався направо. Тамъ, по другѣмъ
боцѣ воза, було чути, кричали и спорили кѣлька голосѣвъ,
але его нѣхто не завважавъ, и на стрѣчу нѣхто не понався.
Богато ѡконъ, що выходили на се великаньске квадратове
подвѣре, було ѡдчиненыхъ вѣ отсю хвилю, однакъ онъ не пѣднйвъ
головы, — силы не було. Сходы до старухи були близько,
заразъ изъ ворѣтъ направо. Онъ вже бувъ на сходахъ...

Та ось и четвертый поверхъ, ось и дверь, ось и ква-
тира насупротивъ, тая пуста. Квартира на третѣмъ поверсѣ,
пѣдъ старухю просто, по всѣхъ признакахъ такожъ пуста:
вѣзитова карта, прибита до дверей цвяшками, знята, — выѣ-
хали!... Онъ засапався. На одну хвилинку пронеслась вѣ
головѣ его гадка: „чи не вернутися?“ Але онъ не давъ
собѣ ѡдповѣди и ставъ надслухувати вѣ квартиру старухи:
мертва тишина. Ѡтакъ ще разъ послухавъ внизъ, на сходы,
слухавъ довго, уважно... Потѣмъ оглянувся вѣ останній разъ,
пѣдѣйшовъ, оправився ще разъ, попрѣбувавъ вѣ петлицы то-
пѣръ. „Чи не блѣдый я... надто? думалось ему, — чи не
дуже я зворуженый? Она недовѣрчива... Чи не пѣдождати-бъ
ще... поки сердце перестане?...

Та сердце не переставало. Противно, мовъ нарочно
стукало чимъ-разъ сильнѣйше, сильнѣйше, сильнѣйше... Онъ не
вытерпѣвъ, звѣльненька протягнувъ руку до звѣнка и позво-
нивъ. Черезъ пѣвъ минуты еще разъ позвонивъ, голоснѣйше.

Нема ѡдповѣди. Звонити дальше не було чого, та ему
и не на руку. Старуха, розумѣся, була дома, але она не-
довѣрчива и сама одна. Онъ почасты знавъ еи привычки...
и еще разъ твердо приложивъ ухо до дверей. Чи его змы-
слы були такъ заостренѣи (що вѣ цѣлости трудно предпола-
гати), або чи справдѣ було добре чути, однакъ наразъ онъ
розрѣзнивъ начебъ осторожне шаргнене рукою била ручки
при замку, и начебъ шелестъ одежѣ о самѣи дверь. Хтось
безъ сумнѣву стоявъ била самого замку, и такъ само, якъ
онъ тутъ зѣ-надвору, прислухувався тайкомъ зѣ середины,
и, здаєся, такожъ приложивши ухо до дверей.

Онъ нарочно пошевелився и щось-тамъ досыть голосно
воркнувъ, щобъ и позору не подати, що таитъся; потѣмъ

позвонивъ въ третій разъ, але тихо, солідно и безъ всякои нетерпячки. Згадуючи объ тѣмъ опѣсля, ярко, ясно отся минута вырѣзбилась въ нѣмъ на вѣки; ѡнъ поняти не мѡгъ, ѡдки ѡнъ взявъ стѡлько хитрости, тымъ бѡльше, що духъ его начебъ померкавъ на хвилѣ, а тѣла свого ѡнъ майже и не чувъ на собѣ... Хвилинку опѣсля було чути, що ѡдсувають засувку.

VII.

Дверѣ, якъ и тогдѣ, отворились на узоньку щелинку, и зновъ двое острыхъ и недовѣрчивыхъ очей уставилось на него зъ темноты. Тутъ Раскольниковъ помѣнявся и зробивъ-було важну похибку.

Боячись, що старуха настрашиться того, що они самѣ, и не надѣючись, щобъ видъ его еѣ осмѣливъ, ѡнъ вхопивъ за дверѣ и потягнувъ ихъ до себе, чтобы старуха якъ-небудь не задумала зновъ запертися. Видячи теѣ, она не шарпнула дверей до себе назадъ, але и не выпустила ручки замку, такъ що ѡнъ ледви не вытягнувъ еѣ вразъ зъ дверми на сходы. Коли-жъ побачивъ, що она стоить въ дверяхъ наперекъ и не даѣ ему перейти, ѡнъ пѡшовъ еросто на неѣ. Баба ѡдскочила въ переляку, хотѣла, видко, щось сказати, та якось начебъ не змогла, и смотрѣла на него великими очима.

— Здоровѣ були, Олено Ивановно, почавъ ѡнъ якъ можъ найвеселѣйше, але голосъ не послухавъ его, перервався и задрожавъ, — я вамъ... рѣчь принѣсь... та ось лѣпше ходѣмъ сюды... до свѣтла... И ѡдѡхнувши еѣ, ѡнъ просто, безъ запрошеня, увѡйшовъ въ кѡмнату. Старуха побѣгла за нимъ; языкъ еи розвязався.

— Господи! та чого вамъ?... Хто такій? Чого вамъ треба?

— Але-жъ змилуйтеся, Олено Ивановно... знакомый вашъ... Раскольниковъ... ось зѡставъ принѣсь, про котрый говоривъ вамъ колись тутъ... И ѡнъ надставивъ вѣи заставъ.

Старуха поглянула-було на заставъ, однакъ заразы таки змилась знову очима просто въ очи незнакомаго гостя. Она

дивилась довго, злосливо и недовѣрчиво. Минуло близь минуты; ему показалось навѣтъ въ ея очахъ щось въ родѣ насмѣшки, немовбы она вже о всѣмъ догадалась. Онъ почувъ, що мѣшаєся, що ему майже страшно, такъ страшно, що, здається, дивись она такъ, не говори нѣ слова ще зъ пѣвъ минуты, онъ бы втѣкъ одъ неи.

— Та чого вы такъ дивитесь, невже-жь не познали? промовивъ онъ наразъ, такожь зѣ злобою. — Хотите, берѣть, а нѣ, — я куды инде пойдю, менѣ спѣшно.

Онъ и не думавъ отсе сказати, а такъ, само наразъ вымовилось.

Старуха опамяталась, и рѣшучій тонъ гостя єѣ видимо осмѣливъ.

— Та чого-жь ты, батечку, такъ нагально... Щѣ се таке? запытала она, дивлячись на заставъ.

— Срѣбна цигарничка, адже-жь я говоривъ ще тогдѣ. Она простерла руку.

— Та чого вы такой якийсь блѣдый? ось и руки дрожать? Купався чи щѣ, батечку?

— Горячка, одповѣвъ онъ коротко. — Поневоли станешь блѣдый... коли їсти нѣчого, докинувъ онъ, заледви вымовляючи слова. — Силы зновъ покидали его. Але одповѣдъ показалаь правдоподобною; старуха взяла заставъ.

— Щѣ таке? запытала она, ще разъ уважно оглянувши Раскольникова и важучи заставъ въ руцѣ.

— Ну... цигарница... срѣбна... подивѣть!

— Та оно якось, начебъ и не срѣбна... Ехъ, то накрутивъ!

Она взялась розвязувати шнурочокъ, обернулась до ѳкна, до свѣтла (всѣ ѳкна въ неи були заперті мимо духоты), та на кѣлька секундъ цѣлкомъ его покинула и станула къ нему задомъ. Онъ розстебнувъ пальтотъ и высвободивъ топѣръ зъ петлицъ, всежь таки ще не выимивъ цѣлкомъ, а лишь придержувавъ правою рукою пѣдъ одежею. Руки его були страшно слабѣ; самъ онъ чувъ, якъ они зъ каждою хвилиєю, чимъ разъ бѣльшь охлявали и деревенѣли. Онъ боявся, що не вдержитъ и выпуститъ топѣръ... ѳдразу голова его начебъ ходоромъ заходила.

— Та щó óнъ тутъ наплентавъ! зъ досадою скрикнула старуха, и стала звертатись къ нѣму.

Нѣ одной хвилинки не можъ було тратити бóльше. Óнъ выймивъ топóръ зовсѣмъ, замахнувъ его обома руками, ледви себе памятаючи, и майже безъ приложеня силы, майже махи-нально опустивъ на голову обухъ. Силы его тутъ начебъ не було. Але скоро лишъ óнъ разъ опустивъ обухъ, заразъ и вродилась въ нѣмъ сила.

Старуха, якъ и завсѣгды, була зъ непокрытою головою. Яснй зъ сивизною, рѣденькй волося еи, пóсла звычайо жирно вымашенй масломъ, були заплетенй въ тоненьку кóску и пóдбранй пóдъ кусокъ рогового гребеня, щó торчавъ на задъ еи головы. Ударъ вцѣливъ въ само тѣмя, чому помóгъ еи малый рóстъ. Она скрикнула, але дуже слабо, и наразъ вся осѣла къ помостови, хочъ и вспѣла ще пóдняти обѣ руки къ головѣ. Въ одной руцѣ все ще держала „заставъ.“ Тутъ óнъ изъ всей силы ударивъ разъ и другий, завсѣгды обухомъ и завсѣгды по тѣмю. Кровь хлынула мовъ изъ выверненого казана, и тѣло повалилось горвзначь. Óнъ óдступивъ, давъ упасти, и заразъ таки нагнувся до еи лица: она була вже мертва. Очи були выпяленй, начебъ хотѣли выскочити, а чоло и цѣле лице були поморщенй и выкривленй судорогою.

Óнъ положивъ топóръ на долóвку, била мертвои, и заразъ полѣзъ вѣй въ кишеню, пильнуючи не запачкатись текучою кровю, — въ тую саму праву кишеню, зъ котрои она оногдъ вынимала ключъ. Óнъ бувъ при всѣхъ змыслахъ, памороки и завороту головы вже не було, але руки завсѣгды ще дрожали. Óнъ нагадавъ опóсля, щó бувъ навѣтъ дуже уважный, осторожный, разъ-вразъ пильнувавъ не запачкатись. Ключъ óнъ скоро выймивъ: всѣ, якъ и тогдъ, були въ одной звязцѣ, на одной сталевой обруцѣ. Таки заразъ óнъ выбѣгъ зъ ними въ спальню. Се була дуже невеличка кóмната зъ спорымъ „кивотомъ“ образóвъ. Била другои стѣны стояло велике лóжко, дуже чистеньке, зъ шовковымъ, изъ кусникóвъ зшитымъ, ватовымъ покрываломъ. При третой стѣнѣ була комода. Дивна рѣчь: щó-лишь óнъ почавъ прибирати ключъ до комоды, щó-лишь óнъ почувъ ихъ брякóтъ, начебъ дрощъ перейшла по нѣмъ. Ёму наразъ зновъ захотѣлось кинути все и втѣкати. Та се було тóлько одну хвилинку; втѣкати

було późно. Онъ навѣтъ усмѣхнувся на себе, коли втѣмъ друга тревожна мысль ударила ему въ голову. Ему наразъ привидѣлось, що старуха бути-може ще жива и ще може прочуняти. Кинувши ключъ, комоду, онъ побѣгъ назадъ до тѣла, вхопивъ топѣръ и розмахнувся ще разъ надъ старухою, всежь таки не вдаривъ. Сумнѣву не було, що она мертва. Нагнувшись и оглядаючи єъ знову ближе, онъ побачивъ ясно, що черепъ бувъ розтрѣсканий и навѣтъ трошечки подався на бѣкъ. Онъ було хотѣвъ оглянути пальцемъ, однакъ ѡдтягнувъ руку, та и безъ того було видко. Крови тымчасомъ натекла цѣла калюжа. Наразъ онъ завважавъ на єи шиѣ шнурочокъ, тырпнувъ єго, але шнурочокъ бувъ мѣцный и не перервався; до того онъ ще намокъ въ крови. Онъ попробувавъ вытягнути те, що висѣло на нѣмъ, изъ-за пазухи, та щось не пускало. Въ нетерпячѣ онъ замахнувся вже зновъ топоромъ, щобъ рубнути по шнурку, таки по тѣлѣ, але не посмѣвъ, и зъ трудомъ, замаргавши руки и топѣръ, по двоминутнѣй бабранинѣ розрѣзавъ шнурочокъ, не дотыкаючись топоромъ тѣла, и знявъ; онъ не помылився — мошонка. На шнурочку були два хрестики, кедровый и мѣдный, а кромѣ того емальовый образокъ; и тутъ-же вразъ зъ ними висѣла невеличка шкѣряна, затовщена мошонка зъ сталевою обвѣдкою и кѣльцемъ. Мошонка була дуже твердо набита; Раскольниковъ всунувъ єъ въ кишеню не оглядаючи, хрестики зложивъ старусъ на грудь и, вхопивши симъ разомъ и топѣръ, метнувся назадъ въ спальню.

Онъ спѣшивъ страшенно, ухопивъ ключъ и знову почавъ возитися зъ ними. Але якось завсѣгды надаремне, не вкладувались они въ замки. Не те, щобъ руки єго вже такъ дрожали, лишь онъ заєдно помылявся; и бачить примѣромъ, що ключъ не той, не пѣдходить, а таки пхає. Ажь ось онъ нагадавъ и порозумѣвъ, що сей великѣй ключъ зъ зубчатою бородою, котрый тутъ-таки тѣлѣпаєсь зъ иншими маленькими, доконче мусить бути зовсѣмъ не ѡдъ комоды (якъ и перше вже ему на гадку приходило), а ѡдъ якои-небудь скринки, и що въ отсѣй-то скринцѣ може-бути усе и заховане. Онъ оставивъ комоду и заразъ таки полѣзъ пѣдъ лѣжку, знаючи, що скринки звычайно ставляються у старухъ пѣдъ лѣжками. Такъ и було: онъ побачивъ спору скринку, надъ аршинъ довгу,

зъ выпуклымъ вѣкомъ, обиту червонымъ сафіяномъ, зъ понабиваными по нѣмъ стальевыми цвяхами. Зубчатый ключъ якъ-разъ здався и отворивъ. Зверхи, пѣдъ бѣлымъ простираломъ, лежала заяча шубка, крыта червонымъ сукномъ; пѣдъ нею було шовкове одѣне, одтакъ шаль, а далѣй въ глубину, здавалось, лежало лишь саме драфтѣ. Перше всего онъ взявся-було вытирати о червоне сукно шубки свои запачканіи въ крови руки. „Червоне, ну а на червонѣмъ крови не знати“, пришло ему мѣжь иншимъ у голову, однакъ заразъ онъ опамятався: „Господи! Чи я зъ розуму сходжу?“ подумавъ онъ въ переляку.

Та лишь трохи онъ попорпався мѣжь отсимъ драфтѣмъ, ажъ ось изъ-пѣдъ шубки виховзнувся золотый годинникъ. Онъ взявся теперь усе перевертати. Дѣйстно, мѣжь лахами були перемѣшаніи золотіи рѣчи, — навѣрно саміи заставы, выкупленіи и невыкупленіи, — якъ: нараменники, ланцужки, сережки, шпильки и таке инше. Деякіи були въ футералахъ, иншіи просто обвиненіи въ газетный папѣръ, але акуратно и старанно, въ подвійній аркушѣ и обвязаніи зверхи тасемками. Щобъ не теряти часу, онъ явся таки заразъ набивати ними кишенѣ панталюновъ и пальтота, не перебираючи и не розвиваючи паперѣвъ и футералѣвъ; однакъ онъ не встигъ богато набрати...

Наразъ ему почулось, що въ кѣмнатѣ, де була старуха, ходять. Онъ зупинився и притихъ мовъ мертвый. Але усе було тихо, значить ему привидѣлось. Ажъ ось выразно почувся легкій крикъ, або начебъ хтось тихо и одрывисто застогнавъ и замовкъ. Опѣсля знову мертва тишина, зъ минуто або зо двѣ. Онъ сидѣвъ навкучки билия скринки и дожидавъ, ледви-не-ледви переводячи духъ, одтакъ доразъ зѣрвався, вхопивъ топѣръ и выбѣгъ изъ спальнѣ.

Середъ кѣмнаты стояла Лизавета, зъ великимъ клункомъ въ рукахъ и смотрѣла задеревенѣвши на убиту сестру, цѣла бѣла якъ полотно и якбы не въ силѣ крикнути. Коли побачила его, якъ выбѣгъ, она задрожала мовъ листокъ тонкимъ дрожомъ, и по цѣлому лицю еи перебѣгли судороги, приподняла руку, отворила-було ротъ, але все таки не вскрикнула; лишь поволи, взадъ, почала одсуватись одъ него въ кутъ, пильно и зъ близька вдвляючись въ него, та усе ще не кричачи,

начебъ ѣй тху не доставало, щобъ крикнути. Онъ кинувся на неѣ зъ топоромъ; губы еи скривились такъ жалбно, якъ у дуже маленькихъ дѣтей, коли они починають чого небудь жахатись, упорно смотря на лякаючій ихъ предметъ и збираються закричати. И до той степени отся безталанна Лизавета була непорадна, прибита, налякана разъ на завсѣгды, що навѣтъ руки не подняла боронити собѣ лице, хочъ се бувъ найконечнѣйшій и найприроднѣйшій рухъ въ отсю хвилю, бо топоръ бувъ просто поднятій надъ еи лицемъ. Она лишь дробочку приподняла свою вольну лѣву руку, далеко не до лица, и звольненька протягнула еѣ дѣ нѣму впередъ, начебъ оддыхаючи его. Ударъ влучивъ просто въ черепъ остремъ, и одразу перерубавъ усю верхню часть чола, майже до тѣмени. Она такъ и повалилась на землю. Раскольниковъ одразу стративъ голову, ухопивъ за еи клунокъ, кинувъ его знову, и побѣгъ у передню кѣмнату.

Страхъ обгортавъ его чимъ разъ бѣльше и бѣльше, особливо послѣ сего другого, цѣлкомъ неподѣваного душегубства. Ему хотѣлось чимъ хутше втечи одсиля. И колибъ въ отсю минуту онъ бувъ въ станѣ правильнѣйше бачити и судити; колибъ тѣлько мѣгъ порозумѣти усѣ трудности своего положеня, усю розпуку, усю невыносимѣсть и мерзѣсть его; поняти притѣмъ, скѣлько трудностей, а може-бути и злочинствъ остаеся ще ему побороти и доконати, щобъ вырватись одси и дѣбратись домѣвъ, — то дуже правдоподобно онъ кинувъ бы усе, и таки заразы подшовъ бы самъ на себе донести до суду, и не одѣ страху навѣтъ за себе, а одѣ одной тѣлько одразы та одѣ омерзѣня передъ тымъ, щѣ онъ зробивъ. Омерзѣне особливо поднималось и росло въ нѣмъ зъ каждою минутою. Нѣзачѣ на свѣтѣ не подшовъ бы онъ теперь до скринки и навѣтъ въ кѣмнаты.

Але якась розсѣянѣсть, нѣбы ажъ задумчивѣсть, стала мало-помалу одолѣвати его: хвилями онъ начебъ забувався або, лѣпше сказати, забувавъ о головнѣмъ и прилѣплявся до дробницъ. Все-жъ таки коли заглянувъ въ кухню и побачивъ на лавцѣ ведро, на половину повне воды, онъ догадався вымыть собѣ руки и сокиру. Руки его були окрѣвавленіи и липкїи. Сокиру онъ впустивъ остремъ просто въ воду, схопивъ лежачїи на ѣкнѣ, на розколѣтѣй тарѣлцѣ, кусокъ мыла

и ставъ таки въ ведрѣ вымывати собѣ руки. Вымывши ихъ, ѓнъ выймивъ и топѡръ, вымывъ зелъзо, и довго, минуты зо три, вымывавъ дерево, де закрѡвавилось, помагаючи собѣ навѣтъ мыломъ. За тымъ усе обтеръ хустами, котрѣ тутъ сушились на мотузѣ, протягнутѡмъ черезъ кухню, и потѡмъ довго, зъ увагою, оглядавъ топѡръ при ѡкнѣ. Слѣдѡвъ не лишилось, тѡлько деревце ще було сыре. Старанно вложивъ ѓнъ топѡръ въ петлю пѡдъ пальтотъ. Опѡсля, скѡлько позволяло свѣтло въ досыть темной кухни, осмотрѣвъ ще пальтотъ, панталѡны, черевики. Знаку на першій поглядъ не було нѣякого; лишь на черевикахъ були плямы. ѓнъ намочивъ шматку и вытеръ черевики. Однакожь ѓнъ знавъ, що не добре оглядає, що може-бути таки найдєся дещо впадающе въ очи, чога ѓнъ не бачить. Въ задумѣ станувъ ѓнъ середъ кѡмнаты. Страшна, убиваюча мысль родилась въ нѣмъ, — мысль, що ѓнъ сходить зъ розуму, и що въ отсю хвилию ѓнъ не въ силѣ нѣ судити якъ слѣдъ, нѣ себе бѡронити, що цѣлкомъ бути-може не те треба-бъ робити, що ѓнъ теперъ робить... „Боже мѡй! Треба втѣкати, втѣкати!“ пробормотавъ ѓнъ и кинувся до передпокою. Але тутъ дожидало его таке перераженє, якога певне ѓнъ ще нѣ разу не зазнавъ.

ѓнъ стоявъ, смотрѣвъ и не вѣривъ очамъ своимъ: дверѣ, зверхній дверѣ, зъ передпокою на сходы, тѣ самѣ, въ котрѣ ѓнъ передже звонивъ и увѡйшовъ, стояли отворомъ, та ще на цѣлу долонь ѡдхиленї: не замкненї на ключъ, не засуненї засувкою, увесь часъ, за увесь сей часъ! Старуха не заперла за нимъ, може-бути зъ осторожности. Але Боже: адже-жь ѓнъ бачивъ опѡсля Лизавету! И якъ мѡгъ, якъ мѡгъ ѓнъ не догадатись, що увѡйшла же она куды-небудь! Адже-жь не крѡзь стѣну.

ѓнъ метнувся до дверей и засунувъ засувку.

— Та нѣ, зновъ не те! Треба ити, ити...

ѓнъ ѡдсунувъ засувку, отворивъ дверѣ, и ставъ слухати внизъ сходѡвъ.

Довго ѓнъ надслуховавъ. Дєсь тамъ далеко, надолѣ, навєвне пѡдъ ворѡтьми, голосно и пискливо кричали чийсь два голоса, спорили и зневажались. „Що се они?...“ ѓнъ дожидавъ терпеливо. Наконецъ ѡдразу все притихло, мовбы

одрѣзавъ : розойшлись. Онъ вже хотѣвъ выйти, аж ось наразъ о поверхъ низше зъ шумомъ отворились дверѣ на сходы, и хтось почавъ сходити доловъ, выводячи якусь нуту. „Якъ се они безнастанно гомонять!“ блисло въ его головѣ. Онъ наново примкнувъ передъ собою дверѣ и переждавъ. Наконецъ все замовкло, нѣ душѣ. Онъ вже зробивъ-було крокъ на сходы, та ось знову почулось чиесь нове ступане.

Се ступане озвалось дуже зъ далека, ще десь на самомъ початку сходовъ, але онъ дуже добре и выразно памятавъ, що заразъ одъ першого кроку онъ тогдѣ почавъ чомусь-тамъ пѣдозрѣвати, що се безъ сумнѣву *сюды*, на четвертый поверхъ, до старухи. Чому? Чи се ступане було таке особливше, характеристичне? Кроки були тяжкї, рѣвнї, не спѣшнї. Ось вже *онъ* перейшовъ першїй поверхъ, ось пѣднявся знову; чимъ разъ чутнѣйше и чутнѣйше! Почувся тяжкїй оддыхъ входячого. Отъ вже и третїй поверхъ почався... Сюды! И наразъ зробилося ему, мовбы дословно закаменѣвъ, мовбы перебувавъ сонъ, коли сниться, що доганяють, що вже близько, убити хотять, а самъ мовбы прирѣсь до мѣсяця и руками повернути годѣ.

И наконецъ, коли вже гѣсть ставъ пѣдниматись на четвертый поверхъ, що-лишь теперъ онъ цѣлый одразу здрѣгнувся и встигъ таки швидко и зручно промкнутись назадъ зъ сѣней въ квартиру и зачинити за собою дверѣ. Одакъ ухопивъ засувку и тихо, нечутно засунувъ еѣ. Инстинктъ помагавъ ему. Покѣнчивши усе, онъ притаився не дыхаючи, просто бїля самыхъ дверей. Незванный гѣсть бувъ вже такожь бїля дверей. Они стояли теперъ оденъ проти одного, якъ передже онъ проти старухи, коли дверѣ роздѣляли ихъ а онъ прислухувався.

Гѣсть кѣлька разѣвъ тяжко одсапнувъ. „Грубый и великїй, здаєся“, подумавъ Раскольниковъ, стискаючи топѣръ въ жмени. Въ самомъ дѣлѣ, мовбы все те снилось. Гѣсть ухопивъ за звѣнокъ и сильно позвонивъ.

Якъ лишь брякнувъ бляшаный звукъ звѣнка, ему наразъ привидѣлось, що въ кѣмнатѣ щось ворухиться. Незнакомецъ брякнувъ ще разъ, ще пѣдождавъ, и наразъ, въ нетерпячѣ, изъ всей силы ставъ тырмосити ручку у дверей. Въ перестраха смотрѣвъ Раскольниковъ на дрогающую въ скобли за-

сувку и зъ тупою трѣвогою доживавъ, що ось-ось и засувка заразъ подасться. Дѣйстно, се здавалось возможнымъ: такъ сильно тырмосили. Онъ було задумавъ притримати засувку рукою, однакъ той мѡгъ бы догадатись. Голова его зновъ починала крутитись. „Ось упаду!“ подумалось ему, та незнакомецъ заговоривъ, и онъ заразъ опамятався.

— Та щѡ они тамъ поглухли, чи може хто передувивъ ихъ? Пррроклятї! заревѣвъ онъ якъ зъ бочки. — Гей, Олено Иванѡвно, стара вѣдьмо! Лизавето Иванѡвно, красото неописана! Отвирайте! У, трреклятї, сплять они чи щѡ?

И зновъ розгорячаючись онъ разѡвъ десять разъ-по-разъ изъ всей силы потягнувъ за дзвѡнокъ. Очевидно, се бувъ чоловѣкъ повновластный и приказуючїй въ сѣмъ домѣ.

Въ саму отсю хвилю коротонькї, поспѣшнїй кроки почувись недалеко на сходахъ. Пѡдходивъ ще хтось-тамъ. Раскольниковъ и не зачувъ зразу.

— Чи справдѣ нема нѣкого? звѡнко и весело закричавъ пѡдѡйшовшїй, просто звертаючись до першого гостя, котрый все ще тырпавъ за звѡнокъ. — Якъ ся масте, пане Кохъ!

„Судячи по голосѣ, здаєся дуже молодой“, подумавъ Раскольниковъ.

— Та чортъ ихъ знає; замокъ ледви не ѡдѡрвавъ, ѡповѣвъ Кохъ. — А вы якъ мене zvolите знати?

— Ну ось! А позавчера въ Гамбринусъ три партїѣ зъ ряду выгравъ ѡдъ васъ на бїлярдѣ!

— А-а-а!...

— Такъ отже ихъ нема? Дивно. Глупо впрѡчѣмъ, погано. Куды бы старусъ виходити? У мене дѣло.

— Та и у мене, батюшка, дѣло!

— Ну, щѡ-жъ чинити? значить назадъ. Е-ехъ! а я було думавъ грошей дѡстати! закричавъ молодой чоловѣкъ.

— Очевидно назадъ, але чоґо-жъ замовляє? Сама менѣ вѣдьма часъ назначила. Адже менѣ спѣшно. Та и куды, до бѣса, вїй волочитись, не розумѣю? Круглый рѡкъ сидитъ шельма, кисне, ноги болять, а тутъ наразъ и гуляти захотѣлось!

— Чи не спытати-бъ у двѡрника?

— Чого ?

— Куды забралась и коли верне ?

— Гм... до бѣса... спытати!... Адаже-жь она нѣкуды не ходить... и онъ ще разъ потягнувъ за ручку замку. — А, сказалась бы! Нѣчого чинити, треба ити!

— Стойте! закричавъ наразъ молодой чоловікъ, — смотрѣть: бачите, якъ дверѣ одстають, коли потиснути ?

— Ну ?

— Значить, они не зачинені на ключь, а на засувку! Чуете, якъ засувка брязчить ?

— Ну ?

— Та якъ же вы не розумѣете? Значить хто-небудь изъ нихъ дома. Колибы всѣ вышли, такъ зверхи ключемъ бы заперли, а не на засувку зъ середины. А тутъ, — чуете, якъ засувка брязчить? А щобы замкнутись на засувку зъ середины, треба бути дома, розумѣете? Изъ всего выходить: дома сидять, та не отвирають!

— Ба! та и въ самѣмъ дѣлѣ! покрикнувъ здивуваный Кохъ. — Такъ щѣ-жь они тамъ! — И онъ несамовито ставъ гримати у дверѣ.

— Стойте! закричавъ зновъ молодой чоловікъ, — не гримайте! Тутъ щось оно не такъ... Адаже вы звонили, гримали, — не одчиняють; значить, они або обѣ въ обмороку, або...

— Щѣ ?

— А ось щѣ: ходѣмъ-но за двѣрникомъ; нехай онъ ихъ самъ розбудить.

— Гараздъ! Оба пустились въ долину.

— Стойте! Оставайтесь-но вы тутъ, а я збѣгаю внизъ за двѣрникомъ.

— Та чого оставатись ?

— Та чи мало чого ?...

— Та якъ се ?...

— Я-жь учуся на судового слѣдователя! Тутъ очевидно, оче-ви-дно, щось оно не такъ! горячо закричавъ молодой чоловікъ и бѣгцемъ пустился внизъ по сходахъ.

Кохъ зѣостався, потягнувъ ще разъ злегка за звѣнокъ и той брякнувъ одень ударъ; потѣмъ тихо, начебъ розмышляючи и оглядаючи, ставъ поратись коло ручки дверей и то

притягавъ то опускавъ еѣ, щобъ переконатись ще разъ, що она лишъ на засувцѣ. Одакъ стогнучи, нагнувся и ставъ зазирати въ замкову дѣрку; але въ нѣй зъ середины запаханый бувъ ключъ и, розумѣся, нѣчого не можъ було бачити.

Раскольниковъ стоявъ и стискавъ топѣръ. Онъ дочиста стративъ голову и маячивъ мовъ въ горяцѣ. Онъ готовився навѣтъ боротись зъ ними, коли они увѣйдуть. За той часъ, якъ они стукали и змовлялись, ему на кѣлька заводѣвъ приходила охота, покѣнчити усе одразу и крикнути до нихъ изъ-за дверей. Иногдѣ зновъ хотѣлось ему почати зневажати ихъ, дрочитись зъ ними, поки не отворять. „Колибъ лише хутше!“ блыснуло въ его головѣ.

— Однако онъ до бѣса...

Часъ минавъ, минута, друга, — нѣхто не йшовъ. Кохъ ставъ крутитись.

— Однакъ до бѣса!... закричавъ онъ наразъ и въ не-терпячѣ, покинувши сторожене, пустился такожь внизъ, спѣшачись и стукаючи по сходахъ черевиками. Кроки затихли.

— Господи, щѣ-жъ теперъ чинити!

Раскольниковъ одсунувъ засувку, приотворивъ дверь, нѣчого не чути, и наразъ, цѣлкомъ вже не роздумуючи, выйшовъ, замкнувъ якъ мѣгъ щѣльно дверь за собою и пустился внизъ.

И онъ вже зѣйшовъ долѣ трема закрутами сходѣвъ, коли ось почувся мѣцный шумъ низше, — куды дѣватись! Нѣкуды було скрытись. Онъ побѣгъ-було назадъ, щобъ вернутись зновъ въ квартиру.

— Гей дѣдько, чортъ! держи!

Зъ крикомъ vyrався хтось-тамъ внизу зъ якоись квартиры, и не те що побѣгъ, а дословно злетѣвъ внизъ долѣ сходами, ревучи на цѣле горло:

— Митьку! Митьку! Митьку! Митьку! Митьку! Бѣсь бы тебе пѣрва-авъ!

Крикъ закѣнчився нагальнымъ пискомъ; послѣднѣ звуки почувлись вже на дворѣ; все затихло. Але въ отсю саму хвилию кѣлькохъ людей, говорячи голосно и часто, почало гучно пѣдниматись горѣ сходами. Ихъ було трехъ або чотырохъ. Онъ розпѣзнавъ звѣнкѣй голосъ молодого „Они!“

Въ повнѣй розпуцѣ пѣшовъ онъ имъ прямо на стрѣчу:

нехай буде щò буде! Задержать, усе пропало, пропустять, такожь все пропало: запам'ятають. Они вже сходились; мѣжь ними оставались всего ще лишь одній сходы, — та ось наразь ратунокъ! О кòлька ступнѣвъ одъ него, направо, пуста и наостѣжь отворена квартира, та сама квартира на другòмъ поверсѣ, въ котрòй малювали робòтники, а теперь якъ нарочно вийшли. Они то напевне и выбѣгли передь хвилию зъ такимъ крикомъ. Помòсть свѣжо вымалюваный, середь кòмнаты стоять саганикъ и черепокъ зъ краскою и зъ квачомъ. Въ мигъ ока всунувся онъ въ отворенїй дверъ и причаився за стѣною, и бувъ послѣднїй часъ: они вже стояли на самòмъ куритари. Одтакъ повернули вгору и перейшли мимо на четвертый поверхъ, голосно розмовляючи. Онъ переждавъ, вийшовъ на пальцяхъ и побѣгъ въ долину.

Нѣкого на сходахъ! Пòдъ брамою такожь. Швиденько перейшовъ онъ пòдъздъ и повернувъ налѣво по улиці.

Онъ дуже добре знавъ, онъ досконало знавъ, що они въ отсю хвилию вже въ квартирѣ, що дуже здивувались видячи, що она одòмкнена, коли передь хвилиною була зачинена, що они вже смотрять на тѣла, та не мине минуты а они догадаються, що тутъ що-лишь бувъ убійця и встигъ куды-небудь спрятатись, промкнутись мимо нихъ, втечі; догадаються напевне и о тòмъ, що онъ въ пустòй квартирѣ сидѣвъ, поки они пòднимались вгору. А все-жь таки нѣ пòдъ якимъ позоромъ не смѣвъ онъ приспѣшити ходы, хочь до першого повороту крокòвъ сто ще оставалось. „Чи не всунутись бы пòдъ яку браму и переждати де-небудь на незнакомыхъ сходахъ? Нѣ, бѣда! А чи не пòдкинути-бъ куды сокиру? Чи не взяти-бъ коляску? Бѣда, бѣда!“

Наконець ось и переулокъ; онъ завернувъ въ него полумертвый; тутъ онъ бувъ вже на половину безпечный и розумѣвъ се: менше пòдозрѣнїй, до того тутъ сильно снувався нарòдъ и онъ губився въ нѣмъ якъ пѣсочокъ. Але всѣ тї перебутї муки такъ его обезсилили, що онъ ледви волѣкся. Пòтъ лився зъ него каплями; шия була цѣла змочена. „Ухъ, нажльопався!“ крикнувъ ему хтось, коли онъ вийшовъ надъ каналъ.

Онъ мало теперь памятавъ себе; чимъ дальше, тымъ гòрше. Онъ памятавъ однакожь, якъ наразь, выходячи надъ

зналъ, налякався, що мало народу и що тутъ замѣтнѣйше, хотѣвъ-було повернути назадъ въ переулокъ. Мимо того, що ледви зъ нѣгъ не падавъ, онъ все таки зробивъ коло и прийшовъ домовъ зъ цѣлкомъ другого боку.

Не при повной памяти увойшовъ онъ-и въ ворота своего дому; по крайней мѣрѣ онъ вже пустился на сходы и щолить тогдѣ нагадавъ о топорѣ. А тымчасомъ дожидала его дуже важна робота: положити его назадъ и по возможности незамѣтно. Очевидно, онъ вже не въ силахъ бувъ розважити, що може-бути о много лѣпше було бы ему зовсѣмъ не класти его, а подкинути его, хочь опѣсля, куды-небудь на чуже подворе.

Та усе пѣйшло якось щасливо. Дверѣ до двѣрницкои кѣмнати були затворені, та не замкнені на ключъ, значить: можь було догадуватись, що двѣрникъ дома. Але до такой степени вже онъ стративъ способнѣсть застановитись надъ чимъ-небудь, що пѣдойшовъ просто до дверей и отворивъ ихъ. Колибъ двѣрникъ запытавъ его: „чого вамъ треба?“ онъ може бути такъ просто и подавъ бы ему топоръ. Однакожь двѣрника зновъ не було, и онъ уложивъ топоръ на давне мѣсце пѣдъ лавою, навѣтъ полѣномъ прикрывъ якъ передже. Нѣкого, нѣ одной душѣ не стрѣтивъ онъ опѣсля до самой кѣмнаты; дверѣ до господинѣ были зачинені. Увойшовши до себе, онъ кинувся на диванъ такъ якъ бувъ. Онъ не спавъ, але и не памятався. Колибъ хто увойшовъ тогдѣ до его кѣмнаты, онъ бувъ заразъ таки зѣрвався и закричавъ. Шматки и урывки рѣзныхъ мыслей такъ и кишѣли въ его головѣ; однакъ онъ нѣ одной не мѣгъ схопити, нѣ на одной не мѣгъ задержатись, навѣтъ хочь силувався...

ЧАСТЬ ДРУГА.

I.

Такъ перележавъ онъ дуже довго. Лучалось, що онъ начебъ и прокидався, и въ отсій хвилѣ завважавъ, що вже давно нѣчь, а встати ему не приходило въ голову. Наконецъ онъ запримѣтивъ, що вже ясный день. Онъ лежавъ на диванѣ горѣлиць, ще запомороченый ѡдъ недавнѣи безпамяти. До него рѣзько долѣтали страшнй, очайдушій зойки зъ улицѣ, котрй однакожь онъ кожду нѣчь чувавъ пѡдъ своимъ ѡкономъ о третѣй годинѣ. Они то и розбудили его теперь: — А! ось вже изъ шинковъ пяницѣ выходятъ“, подумавъ онъ, — „третя година“, — и наразъ пѡдскочивъ мовбы его зѡрвавъ хто зъ дивану. — „Якъ! вже третя година!“ Онъ сѣвъ на диванѣ, — и ѡдразу усе пригадавъ! Ѳдразу, въ мѣ ока усе пригадавъ!

Въ першу хвилю онъ думавъ, що зъ розуму зѡйде. Страшный холодъ обгорнувъ его; та холодъ бувъ и ѡдъ лихорадки, котра вже давно почалась у него во снѣ. Теперь же наразъ взяла его така трясця, що зубы трѡхи не повипадали, и усе въ нѣмъ такъ и ходити стало. Онъ отворивъ дверѣ и почавъ слухати: въ домѣ усе глубоко спало. Зѣ зачудованемъ оглядавъ онъ себе и усе довкола въ кѡмнатѣ и не понимавъ: якъ се мѡгъ онъ вчера, увѡйшовши, не заперти дверей на скобель и кинутись на диванѣ не тѡлько не роздѣвшись, але навѣтъ въ капелюсъ: онъ сточився и тутъ же лежавъ на долѡвцѣ, бия подушки. — „Колибъ хто вѡй-

шовъ, щó бы óнъ подумавъ? Що я пьяный? але...“ Óнъ подбѣгъ до óкна. Свѣтла було доволѣ и óнъ чимъ хутше ставъ себе оглядати, цѣлого, зъ нóгъ до головы, усе свое одѣне: чи нема слѣдóвъ? Але такъ годъ було: дрожачи óдъ пропащницѣ, óнъ ставъ знимати зъ себе усе и зновъ оглядати скрóзь. Óнъ перебравъ все, до послѣднѣи нитки, до послѣднѣго кусочка и, не довѣряючи собѣ; повторивъ оглядины разóвъ три. Та не було нѣчого, здаєся, нѣякихъ слѣдóвъ; тóлько на тóмъ мѣсци, де панталюны здолу обтялись и висѣли обшарпаній, на отсихъ торокахъ оставались густі слѣды запеклон крови. Óнъ схопивъ свóй складаний, великій пожикъ и обрѣзавъ тороки. Бóльше, здаєсь, нѣчого не було. Аж тутъ óнъ нагадавъ, що мошонка и рѣчи, котрї óнъ вытягнувъ у старухи изъ скринѣ, усѣ до сєи поры въ него по кишениахъ лежать! Óнъ и не подумавъ до сєи поры ихъ выняти и сховати! Не згадавъ о нихъ навѣтъ и теперь, коли одѣжъ оглядавъ! Щó-жъ се? — Прожогомъ кинувся óнъ ихъ вынимати и выкидувати на стóль. Коли повывинимавъ усе и навѣтъ повывертавъ кишенѣ, щóбъ пересвѣдчитись, чи не лишилося ще дещо, óнъ усю тую купку перенѣсь въ кутъ. Тамъ, въ самóмъ кутѣ, внизу, въ однóмъ мѣсци були роздертї обоѣ и óдставали óдъ стѣны: заразь таки почавъ óнъ усе запыхати въ отсю дѣру, пóдъ папѣрь: — „Войшло! Усе геть зъ очей, и мошонка такожь!“ думавъ óнъ радóсно, коли припóднявся и споглядавъ въ кутъ, въ дѣру, що ще бóльше отворилась. Наразь óнъ цѣлый затремтѣвъ зъ переляку: — „Боже мóй“, щєнтавъ óнъ въ розпуцѣ, — „щó се зó мною? Або-жъ се схованє? або такъ ховають?“

Правда, óнъ и не надѣявся на рѣчи; óнъ думавъ, що будуть самї тóлько грошѣ, и длятого не приготовивъ заздалегóдъ мѣсця, — „але-жъ теперь ось, теперь, чога я радий? думавъ óнъ. — „Або-жъ такъ ховають? Справдѣ, розумъ мене опускає!“ Въ обезсиленю сѣвъ óнъ на диванъ, и заразь незносный холодъ наново затрясъ нимъ. Махиально потягнувъ óнъ лежачїй биля него на крѣслѣ, давный студентскїй зимовый плащъ, теплый, але вже майже рознесеный, накрився нимъ, и сонъ и маяченє зновъ разомъ обгорнули его. Óнъ занезнався.

Не бóльше якъ минутъ черезъ пять зóрвався óнъ знову,

и таки заразъ въ тревозѣ кинулся ще разъ до своего одня. — „Якъ се мѡгъ я знову заснути, тогдѣ якъ ще нѣчого не зроблене! такъ, справдѣ такъ: петлю пѡдъ пахою дотеперь ще не одпоровъ! Забувѣ, на таку рѣчь забувѣ! Такій доказъ!“ Онѣ ѡдѡрвавъ петлю и чимъ хутше ставъ дерти єѣ на кусиѣ, запыхаючи ихъ пѡдъ подушку въ бѣле. — „Куски подертого полотна нѣякъ не будять пѡдозрѣня; ачейже не збудять, нѣ!“ повтараєѣ онѣ, стоячи середѣ кѡмнаты, и зѣ напряженою до болю увагою почавъ знову розглядатиєѣ кругомъ, на помѡсть и всюды, чи не забувѣ ще дечого? Переконанє, що усе, навѣть память, навѣть простый здоровый розсудокъ опускають его, — починало невыносно его мучити. — „Щѡ, чи уже починаєѣся, чи се вже кара наступає? Гей! гей! такъ оно мабуть.“ Дѣйстно, тороки, котрї онѣ ѡдрѣзавъ ѡдѣ панталюновѣ, такъ и валялись на помѡсть, середѣ кѡмнаты, щѡбы перний побачивѣ! — „Та щѡ-жѣ се зѡ мною!“ закричавъ онѣ знову мовѣ несамовитый.

Тутъ прийшла єму въ голову дивна гадка: що може-бути и цѣле его однє въ крови, що може-бути богато плямѣ, та що онѣ ихъ тѡлько не бачить, не завважає, бо притомнѡсть его ослабла, роздробилась... умъ помрачений... Наразъ онѣ нагадаєѣ, що и на мошонцѣ була кровь. — „Ба! такъ очевидно и въ кишенѣ такожѣ має бути кровь, адже-жѣ я ще мокру мошонку тогдѣ въ кишеню уткнуєѣ!“ Чимъ скорше вывернувъ онѣ кишеню и, — дѣйстно — на спѡдѣ кишенѣ єсть слѣды, плямы! — „Видко, ще не цѣлкомъ опустилѣ мене розумъ, видко не опустила ще притомнѡсть и память, коли самъ спохопивѣся и догадаєѣся!“ подумавъ онѣ урадуваный, глубоко и весело ѡдыхаючи всею грудею; — „просто ослаблѣнє горячкове, маяченє на минуту“, и онѣ выдеръ цѣлу пѡдшевку зѣ лѣвой кишенѣ панталюновѣ. Въ отсю хвилю лучъ сонця освѣтилѣ его лѣвый черевикъ: на шкарпетцѣ, що выглядала зѣ черевика, начебъ показались знаки. Онѣ скинувъ черевикъ: — „справдѣ знаки! весь кѡнчикъ шкарпетки пересыченый кровю!“; показуєѣся, онѣ въ тую калюжу неосторожно тогдѣ ступивъ... „Але щѡ-жѣ теперь зѣ симъ почати? Куды дѣнути отсю шкарпетку, тороки, кишеню?“

Онѣ ступивъ усе те въ жменю и стояєѣ середѣ кѡ-

мнаты. — „До печи? Але въ печи перше всего стануть шукати. Спалити? та и чимъ спалити? сѣрникѡвъ навѣтъ нема. Нѣ, лѣпше выйти куды-небудь и усе выкинути. Такъ! лѣпше выкинути!“ повтарявъ онъ, знову сѣдаючи на диванъ, — „и таки заразъ, сейчасъ, не зволькаючи!...“ Однакожь замѣсть того, голова его зновь склонилась на подушку; зновь заморозивъ его страшный холодъ; зновь онъ потягнувъ на себе плащъ. И довго, кѡлька годинъ зряду, ему разъ-вразъ мерещилось, що „ось бы заразъ, не ѡдкладаючи, пойти куды-небудь и усе выкинути, щобъ вже щезло зъ очей, геть, чимъ скорше, чимъ скорше!“ Онъ зрывавався зъ дивана на кѡлька заводѡвъ, хотѣвъ-було встати, але вже не мѡгъ. Наконець розбудивъ его сильный стукѡтъ въ дверѣ.

— Та отвори, живой чи нѣ? И заедно ось онъ кисне! кричала Настка, грымаючи кулакомъ въ дверѣ: — цѣлыми днями якъ собака валяеся! Собака и есть! Отвори, чуешь! Одинадцята година.

— А може и дома нема? промовивъ мужескїй голосъ. „Ба, се голосъ двѡрника... чого ему треба?“

Онъ зѡрвався и сѣвъ на диванъ. Серце товклося такъ що ажъ розболѣло.

— А на засувку хто заперся? ѡдрѣзала Настка: — игі! вже запирайтесь почавъ! Самого вкрадуть, чи що? Отвори, голова, прокинись!

„Чого имъ треба? За чимъ двѡрникъ? Усе знають. Противитись, чи отворити? Лѣпше отворити. Пропадай!...“

Онъ припѡднися, нагнувся впередъ и ѡдсунувъ засувку.

Цѣла его кѡмната була такого размѣру, що можъ було ѡдсунути засувку, не встаючи зъ постели.

И справдѣ: стоять двѡрникъ и Настка.

Настка якось такъ дивно его оглянула. Онъ зъ вызывающимъ и трѣвожнымъ видомъ поглянувъ на двѡрника. Той мовчально протягнувъ ему сѣрый, зложеный въ двое папѣръ, запечатаный бутельковымъ лякомъ.

— Завѡзване зъ конторы, промовивъ онъ, подаючи папѣръ.

— Зъ якои конторы?...

— Въ полицію, бачь, зовуть, въ контору. Звѣстно-жь яка контора.

— Въ полицію!... Та чого?..

— А менѣ зъ-одки знати! Кличуть и иди. — Онъ уважно посматрѣвъ на него, оглянувся надовкола и обернувся одходити.

— Що, ты справдѣ розхворѣвся? спытала Настка, котра на хвилию не спускала зъ него очей. Двѣрникъ такожь на минуту обернувъ голову. — Одъ вчера въ горящѣ, докинула она.

Онъ не одповѣдавъ и державъ въ рукахъ панѣръ, не розпечатуючи.

— Та вже не вставай, продовжала Настка, розжалившись и видячи, що онъ спускає зъ дивану ноги. — Хворый, такъ и не ходи: не згорить. Що у тебе въ рукахъ таке?

Онъ поглянувъ: въ правѣй руцѣ у него одрѣзані тороки, шкарпетка и шматки выдертой кишенѣ. Такъ и спавъ зъ ними. Опѣсля вже, коли роздумувавъ о тѣмъ, пагадувавъ собѣ, що и прокидаючись зѣ сну въ горящѣ, изъ всен силы стискавъ онъ все те въ жмени и такъ знову засыпаявъ.

— Ухъ! дрантя якого набравъ и спить зъ нимъ мовъ зѣ скарбомъ... И Настка заходилась одъ своего хоробливо-нервового смѣху. Прожогомъ всунувъ онъ усе пѣдъ плащ и уважно впився въ неѣ очима. Хотя и дуже мало мѣгъ онъ въ тую хвилию зовсѣмъ розумно розѣбрати, все-жь таки бачивъ, що зъ чоловѣкомъ не такъ обходитись будуть, коли придуть его брати. — „Однакожь... полиція?“

— Чаю бы выпивъ? Хочешъ, то принесу; осталось....

— Нѣ... я пѣйду; я заразъ пѣйду, бормотѣвъ онъ, стаючи на ноги.

— Иди, и зѣ сходѣвъ не зѣйдешъ!

— Пѣйду...

— Якъ хочь.

Она выйшла вслѣдъ за двѣрникомъ. Таки заразъ кинувся онъ до свѣтла оглядати шкарпетку и обрѣзки панталонѣвъ. — „Плямы есть, але не зовсѣмъ выразнѣй; усе запачкалось, затерлось и вже не пѣзнати. Кто не знає — нѣчого не добачить. Настка отже нѣчого здалеку не могла зауважати, слава Богу!“ Тогдѣ зъ трепетомъ розпечатавъ онъ

завозване и ставъ читати; довго, довго читавъ онъ и наконецъ таки понявъ. Се було звичайне завозване зъ часткового комисаріату, такъ званого квартала, явитись сегодня о пѣвъ до десятой въ контору квартального надзирателя.

„Та коли-жь се бувало? Нѣякихъ я дѣлъ самъ по собѣ не маю зъ полицією! И чому якъ-разъ сегодня?“ розбиравъ онъ въ тревожной нерѣшимости. „Господи, кобы лишь скорше!“ Онъ було кинувся на колѣна, щобы молитись, але ажъ самъ розсмѣявся, — не надъ молитвою, а надъ собою. Онъ посиѣшно ставъ одягатись. — „Пропаду, такъ пропаду, все одно! Шкарпетку надѣти!“ нагадалось наразъ ему, — „ще бѣльшь затреся въ поросѣ и слѣды пропадутъ.“ Але що-линь онъ надѣвъ, заразъ таки и скинувъ єѣ зъ одразою и страхомъ. Скинувъ, однакъ розваживши, що другои пары нема, взявъ и надѣвъ знову — и зновъ розсмѣявся. — „Все те условне, все те односне, все те самі тѣлько формы“, подумавъ онъ побѣжно, самымъ тѣлько краємъ мысли, и дрожачи самъ при тѣмъ на цѣломъ тѣлѣ, — „ну ось такъ надѣвъ! Таки скѣнчивъ тымъ, що надѣвъ!“ Однакъ мѣсце смѣху заступила заразъ розпука, — „Нѣ, не по моимъ силамъ...“ подумалось ему. Ноги его дрожали. — „Одъ страху“, пробормотѣвъ онъ про себе. Голова крутилась и болѣла одъ жару. — Се хитрѣсть! Они, бачъ, хотять заманити мене хитрѣстю и одразу збити на всѣмъ“, продолжавъ онъ про себе, выходячи на сходы. — Погано, що я майже въ горячѣ... я можу бовтнути яку дурицю...“

На сходахъ онъ нагадавъ, що лишає усѣ рѣчи таки такъ, въ дѣрѣ, за обоемъ, — „а тутъ нехай нарочно безъ мене ревизія“, нагадавъ и задержався. Але така очайдушнѣсть и такій, коли можна сказати, цинизмъ погибели одразу чѣпились его, що онъ махнувъ рукою и пѣшовъ дальше.

„Кобъ лишь чимъ скорше!“

На улиці зновъ жара стояла незносна; хочбы капля дощу за всѣ тѣ дни. Зновъ порошокъ, цогла и вапно, зновъ вѣнь изъ крaмницъ и шинкѣвъ, зновъ що хвиля паницѣ, чухонцѣ-розносчики и дрѣмучі вѣзники. Сонце ярко блыснуло ему въ очи, такъ що болочо стало дивитись, и голова его зовсѣмъ пѣшла ходоромъ, — звичайне вражѣне хорого на

горячку, що вийшовъ одразу на улицу въ яркій, сонѣшний день.

Дойшовши до повороту въ *вчєрашню* улицу, онъ зъ смертельною трѣвогою заглянувъ въ неѣ, на *той* дѣмь... и заразъ таки одвернувъ очи.

„Коли запытають, я може-бути и скажу“, подумавъ онъ, пѣдходячи къ конторѣ.

Контора була одъ него зъ якои чверть версты. Она шо-лишь перепровадилась на нову квартиру, въ новій дѣмъ, на четвертый поверхъ. На давнѣйшій квартирѣ онъ бувъ колись-тамъ хвилинку, але дуже давно. Увѣйшовши пѣдъ ворта, онъ побачивъ направо сходы, по котрыхъ сходявъ мужикъ зъ книжкою въ рукахъ: „Двѣрникъ, видко; значить, тутъ и єсть контора“, и онъ ставъ пѣдниматись вгору навздогадъ. Пытати нѣ у кого нѣ объ чѣмъ онъ не хотѣвъ.

„Увѣйду, клянѣ и усе розкажу...“ подумавъ онъ, пѣднимаючись на четвертый поверхъ.

Сходы були узонькї, крутї и вонючї. Усѣ кухнѣ всѣхъ квартирѣ на всѣхъ чотырохъ поверхахъ отвирались на отсї сходы и стояли такъ трохи не цѣлый день. Одъ того була страшєнна задуха. Вгору и внизъ пѣднимались и сходили двѣрники зъ книжками пѣдъ пахою, волоцюги и всякїй людъ обохъ полѣвъ. Дверѣ въ саму контору були такожь наостѣжь отворєнї. Онъ вѣйшовъ и задержався въ передпокою. Тутъ стояли и дожидали самї якїсь мужики. И тутъ такожь задуха була незвычайна та ажъ мловло одъ запаху свѣжо, ще не выстояю краскою на старѣй оливѣ, наново помальованыхъ кѣмнатъ. Переждавши трохи, онъ порѣшивъ пѣйти далѣй, въ слѣдуючу кѣмнату. Самї дробнєнєкї и низєнєкї були кѣмнаты. Страшна нетєрпячка тягнула єго все дальше и дальше. Нѣхто не завважавъ єго. Въ другѣй кѣмнатѣ сидѣли и писали якїсь писарѣ, одагненї хїба одъ него трохи лѣпше, зъ виду самъ дивнїй якїсь нарѣдъ. Онъ звернувся до одного зъ нихъ.

— Чого тобѣ?

Онъ показавъ завѣзване зъ конторы.

— Вы студєнтъ? запытавъ той, глянувши на завѣзване.

— Такъ, колишнїй студєнтъ.

Писарь оглянувъ его, хочь безъ всякой цѣкавости. Се бувъ якійсь особливо надутый чоловѣкъ зъ неподвижною идеєю въ поглядѣ.

„Одъ сего нѣчого не провѣдаєшь, бо ему все рѣвно“, подумавъ Раскольниковъ.

— Ступайте туды, до письменоводителя, сказавъ писарь, и ткнувъ впередъ пальцемъ, показуючи на саму послѣдню комнату.

Онъ вѣйшовъ въ отсю комнату (четверту зъ ряду), тѣсну и биткомъ набиту публикою, — народомъ трохи чистѣйше одѣтымъ, нѣжь въ онтыхъ комнатахъ. Мѣжь дождаючими були двѣ дамы. Одна въ жалобѣ, бѣдно одягнена, сидѣла за столомъ противъ письменоводителя и щось писала подъ его диктатъ. Друга же дама, дуже повна и червона мовъ буракъ, зъ плямами, видна женщина и якось вже надто пышно одѣта, зъ брошкою на груди завзбѣльнѣе чаевої тарѣлочки, — стояла въ кутику и чогось дождала. Раскольниковъ уткнувъ письменоводителеви свое завѣзане въ руки. Сей поспѣшно поглянувъ на него, сказавъ: „погодѣть“, и займався дальше жалѣбною дамою.

Онъ одѣтхнувъ свободнѣйше. — „Здаєся не те!“ Мало-помалу онъ ставъ набирати ѳваги, онъ уговорювавъ себе всѣми силами не боятись и опамятатись.

„Яка-небудь дурниця, яка-небудь найдрѣбнѣйша необачность, и я можу самъ себе выдати! Гм.. жаль, що тутъ воздуха нема“, додавъ онъ, — „задуха... Голова ще бѣльше крутиться... и въ головѣ такожь...“

Онъ чувъ въ цѣломъ собѣ страшный непорядокъ. Онъ самъ боявся, що не запанує надъ собою. Онъ старався причѣпитись до будь-чого и о чѣмъ-небудь думати, о зовсѣмъ далекѣмъ предметѣ, але се цѣлкомъ не удавалось. Письмоводитель однакожь сильно занимавъ его: ему конче хотѣлося що-небудь вгадати по его лицу, збагнути его. Се бувъ дуже молодой чоловѣкъ, лѣтъ двадцяти двохъ, зъ смаглявымъ и рухливимъ лицемъ, що выглядало за старе на свои лѣта, одягнений пѣсля моды и выбагливо, зъ роздѣломъ на заду головы, вычесаний и выпомадуваный, зъ множествомъ перстѣвъ на бѣлыхъ, щѣточками вычищенихъ пальцахъ и золотымъ ланцункомъ на жилетцѣ. Зъ однимъ чужоземцемъ, що

находився тутъ, ѡнъ навѣтъ перекинувся кѡлькама французскими словами, и то вельми удачно.

— Люиза Иванѡвна, вы бы сѣли, сказавъ ѡнъ знѣхочу вырядженѡй, червонѡй якъ буракъ дамѣ, котра заєдно стояла, начебъ не досмѣваючи сѣсти, хочъ стояла била крѣсла.

— Ich danke, сказала тая, и поволи, зъ шовковымъ шелестомъ, опустила на крѣсло. Свѣтло-голубе, зъ бѣлыми коронковыми выкладками одѣне ея, мовъ воздушна поволока розпростерлося надовкола крѣсла и заняло ледви чи не пѡвъ кѡмнаты. Понесло пахощами. Але дама очевидно заклюпоталася тымъ, що занимає пѡвъ кѡмнаты и що ѡдъ неѣ такъ несе пахощами, хочъ и усмѣхалася боязко и приманливо разомъ, однакожъ зъ явнымъ неспокоємъ.

Жалѡбна дама наконецъ покѡнчила и почала вставати. Наразъ, трохи зъ шумомъ, вельми по-юнацки и якось особливо повертаючи за кождымъ крокомъ плечима, увѡйшовъ офицеръ, кинувъ каскетъ зъ кокардою на стѡлъ и сѣвъ въ крѣсло. Пышна дама такъ и пѡдскочила зъ мѣсця, зазрѣвши его, и зъ якоюсь особлившою радостью стала присѣдати назадъ; однакъ офицеръ не звернувъ на неѣ найменшой уваги и она вже не смѣла бѡльше при нѣмъ сѣдати. Се бувъ помѡчникъ квартального надзирателя, зъ горизонтально торчачими на оба боки, рудавыми усами и зъ незвычайно дрѡбными очертками лица, котрѣ однакожъ не выражали нѣчого особлившого, кромѣ трохи безвстыдности. ѡнъ бокомъ и почасти зъ недоволенемъ посмотрѣвъ на Раскольниковъ: надто вже на нѣмъ поганый бувъ убѡръ, и мимо усею пригнобленя таки ще не по убору бувъ его выгядъ; Раскольниковъ зъ необачности надто просто и довго подивився на него, такъ що той ажъ обидився.

— Тобѣ чою? крикнувъ ѡнъ, правдопѡдѡбно здивуваный, що такій голодранецъ и не думає розсыпатись въ порохъ ѡдъ его громоносного погляду.

— Позвали... доставъ завѡзван... ѡдповѣвъ недбало Раскольниковъ.

— Се въ справѣ ѡдѡбрана ѡдъ нихъ, *студента*, грошей, вмѣшався письменоводитель, ѡдрываючись ѡдъ паперу. — ось вамъ, маєте, пане! и ѡнъ перекинувъ Раскольникову звитокъ паперѡвъ, показавши въ нѣмъ мѣсце: — прочитайте!

„Грошей? якихъ-тамъ грошей?“ думавъ Раскольниковъ, — „але вже теперъ певне, що се не *те!* И онъ здрѣгнувся зъ радости. Ему стало наразъ невымовно легко. Усе зъ плечей злетѣло!

— А о котрой годинѣ вамъ приходити написано, ...дѣю?, крикнувъ поручникъ, чимъ разъ бѣльше и бѣльше незнати чого обижаючись: — вамъ пишуть о девятѣй, а теперь вже дванадцята година!

— Менѣ принесли що-лишь четверть години тому назадъ, голосно и черезъ плечѣ одповѣвъ Раскольниковъ, котрый такожь одразу нѣ-сѣло-нѣ-пало и собѣ розлютився и навѣтъ находивъ въ тѣмъ деяку приємнѣсть. — И того досеть, що я хорый, въ лихорадцѣ прийшовъ.

— Звольте не кричати!

— Я не кричу, а дуже спокѣйно говорю, а се вы на мене кричите; а я студентъ и кричати на себе не позволю.

Помѣчникъ до той степени роззвѣрився, що въ першу хвилию навѣтъ нѣчого не мѣгъ вымовити, а лишь якійсь невыразнй звуки вылѣтали зъ усть его. Онъ зѣрвався зъ мѣсця.

— Звольте мо-о-о-овчати! Вы въ урядѣ. Не бути грррубияномъ, па-а-ане!

— Та и вы въ урядѣ, скрикнувъ Раскольниковъ, — а кромѣ того що кричите, ще цигарету курите, значить: всѣхъ насъ обижаєте. Сказавши тее, Раскольниковъ почувъ невымовну розкѣшь.

Письмоводитель зъ усмѣшкою споглядавъ на нихъ. Горячій поручникъ бувъ очевидячки збитый зъ пантелику.

— Се не ваше дѣло, пане! прокричавъ онъ наконецъ якось неприродно голосно: — а ось позвольте-но подати жалобу, що на него пришла. Покажьть ему, Олександръ Григоріевичъ. Позвы на васъ! Грошей не платите! Гей, який вылетѣвъ соколъ ясный!

Але Раскольниковъ вже не слухавъ и жадно чѣшнвсь паперу, глядаючи чимъ скорше розъясненя. Прочитавъ разъ, другій — и не порозумѣвъ.

— Се щѣ таке? запытавъ онъ письменоводителя.

— Та ось грошей одъ васъ жадають на довжный листъ, жалоба. Вы повиннй або сплатити зъ всѣми выдатками, проволоками и т. д. або письменно тутъ заявити, коли можете

сплатити, а рѳвночасно зѳобовязатись до часу сплати не выѳзжати зѳ столицѳ и не продавати анѳ не скривати свого майна. А вѳрителеви вѳльно буде продати ваше майно и зѳ вами поступити по законамѳ.

— Та я... нѳкому не виненѳ!

— Се вже не наше дѳло. А мы ось дѳстали до выекзеквованя просрочений и законно протестованый довжный записѳ на сто пятнадцять рублѳвъ, выданыи вами вдовѳ, коллежской ассесорши Зарничиной девять мѳсяцѳвъ тому назадѳ, котре одѳ сеи вдовы дѳсталось сплатою надворному радникови Чебарову. Мы и завзываемо васѳ протѳ до писемного зѳобовязаня.

— Та-жѳ се моя господиня?

— Ну такѳ щѳ-жѳ, щѳ господиня?

Письмоводитель смотрѳвъ на него зѳ ласкавою усмѳшкою вспѳвчута а заразомѳ и деякого торжества, якѳ на новика, котрого щѳ-лишь починають обстрѳлювати: „Щѳ-жѳ, голубчику, йкѳ же тобѳ теперѳ на серденьку?“ Але яке, яке було ему теперѳ дѳло до довжного запису, до позыву! Чи заслугувало се хочѳ на найменшу трѳвогу, або бодай увагу! Онѳ стоявъ, читавѳ, слухавѳ, одновѳдавъ, самѳ навѳтъ запытувавѳ, та усе те махинально. Торжество самоохороны, радѳсть зѳ выбавленя одѳ грозячого, страшного небезпеченьства, — ось-щѳ наповняло вѳ тую хвилию цѳле его ество, безѳ предвидженя, безѳ анализы, безѳ згадуваня и одгадуваня будущины, безѳ сумнѳвѳвъ и безѳ пытанѳ. Се була минута повной, непосредной, чисто животной радости. Але вѳ ту саму минуту вѳ конторѳ сподѳялось щѳсь вѳ родѳ блискавки и грому. Поручникѳ, еще цѳлый потрясеный неповажанемѳ, увесь вѳ огни и очевидно бажаючи пѳддержати потерпѳвшу повагу, накинувся всѳми громами на нещасну пышну даму, щѳ смотрѳла на него, одѳ коли онѳ лишь увѳйшовѳ, зѳ найдурнѳйшою усмѳшкою.

— А ты сяка така, крикнувъ онѳ наразѳ на цѳле горло (жалбна дама вже выйшла), — у тебе тамѳ щѳ минушой ночи зайшло? а? Зновѳ соромѳ, розпусту на всю улицу выводить. Зновѳ бѳятика и пѳянство. Щѳ ты собѳ думаешь! А я тобѳ вже говоривѳ, а я тобѳ казавѳ вже де-

сять разъ, що за одинадцятимъ разомъ не перепущу! А ты знову, знову, така сяка!

Ажъ папѣръ выпавъ зъ рукъ Раскольникова, и онъ дико смотрѣвъ на пышную даму, котру такъ безцеремонно обрабляли; однакожъ онъ поймивъ скоро, въ чѣмъ дѣло, и заразъ цѣла отся исторія стала ему навѣтъ вельми подобатись. Онъ слухавъ зъ вдоволенемъ, зъ такимъ вдоволенемъ, що хотѣлось ему хохотати, хохотати, хохотати... Всѣ первы его такъ и подсакували.

— Ілію Петровичу! почавъ-було письменоводитель заклопотано, але остановився переждати хвилю, бо розъяреного поручника годъ було повздержати инакше якъ за руки, що онъ знавъ зъ власного досвѣду.

Що же тыкаєсь пышною дамою, то зразу она такъ и задеревенѣла одъ грому и блискавки; але дивна рѣчь: чимъ густѣйшими и крѣпшими ставали зневаги, тымъ милѣйшимъ робився видъ ей, тымъ бѣльш чаруючою ставала ей усмѣшка, звернена до грѣзного поручника. Она перебирала ногами на мѣсци и безнастанно присѣдала, зъ нетерпячкою выжидаячи, що наконецъ ось и вѣй позволять уткнути свое слово, и дождалась.

— Нѣякой галясь и драки у мене не пуль, панъ капітенъ, заторкотѣла она одразу, мовбы горохомъ сыпавъ, зъ сильнымъ нѣмецкимъ акцентомъ, хочъ и смѣло по великоруски, — и нѣякой, нѣякой шкандаль, а они пришлоь панъ, и се я все розкаже, панъ капітенъ, а я не виновать... у мене благородный дѣмъ, панъ капітенъ, и благородне поведене, панъ капітенъ, и я завсѣгды, завсѣгды сама не хотѣль нѣякій шкандаль. А они зовсѣмъ пришлоь панъ и потѣмъ зночь три путельки зажадалъ, а потѣмъ одень подняль ноги и сталъ ногомъ фортепянь играль, и се зовсѣмъ не гарно въ благородный дѣмъ и онъ ганць фортепянь льомаль и цѣлькомъ, цѣлькомъ тутъ нема нѣякій мапѣръ, и я сказала. А онъ путельку взяль и сталъ всѣхъ по заду путелькой штѣвхаль. И тутъ якъ я сталъ скоро дворникъ позваль и Карль пришлоь, онъ взяль Карль и око подбилъ, и Генриетъ такожъ око подбилъ, а менѣ пять разъ въ зубы даль. И се такъ неделкатно въ благородный дѣмъ, п. капітенъ, и я кричала. А онъ на каналъ окно отворяль и сталъ въ

о́кно якъ маленька швайхенъ квічаль, и се ганьба. И якъ можно въ о́кно на улицъ якъ маленька швайхенъ квічаль? Пфуй-пфуй-пфуй! И Карль зъ-заду его за фракъ о́дъ о́кна тягнуль и тутъ, се правда, п. капітенъ, ему зайиъ рокъ обриваль. И тогдѣ онъ кричаль, що ему пятнадцать цѣлковыхъ манъ мусъ штрафъ платиль. И я сама, п. капітенъ, пять цѣлковыхъ ему зайиъ рокъ платиль. И се неблагородный гость, п. капітенъ, и весь шкандаля робиль! Я, говориль, на васъ великій сатиръ гедрукть буде, бо я у всѣхъ газетъ могу про васъ все писаль.

— Якійсь перогрызъ, видко?

— Такъ, п. капітенъ, и якій же се неблагородный гость, п. капітенъ, коли въ благородный дѣмъ...

— Ну-ну-ну! досыть. Я вже тобѣ говоривъ, я вже тобѣ говоривъ...

— Ілію Петровичу! знову значучо промовивъ письменоводитель. Поручникъ быстро поглянувъ на него; письменоводитель злегка кивнувъ головою.

— Такъ ось-же тобѣ, многоповажна *Лавизо* Иванѣвно, мое послѣднє слово, и се вже въ останній разъ, тягнувъ далѣй поручникъ: — коли у тебе хочь одень то́лько разъ въ твоѣмъ „благороднѣмъ дѣмѣ“ лучитьсѣ скандалъ, такъ я тебе... ты мене попамятаєшь. Чи чула?... Ось літерать, писатель, пять цѣлковыхъ въ „благороднѣмъ дѣмѣ“ за полу взявъ! Ось они, мазайлы! и онъ кинувъ взгѣрдный поглядъ на Раскольниковова. — Позавчора въ гостинници така сама исторія: пообѣдавъ, а платити не хоче; „я, ось, васъ въ сатирѣ за те опишу.“ На пароходѣ такожь якійсь-тамъ онтой недѣлѣ поважну родину статского радника, жѣнку и дѣньку, послѣдними словами зневажавъ. Зъ кофейнѣ колѣсь-туть одного колѣнами выпросили. Ось они якї, писатель, газетярѣ, літераты, студенты, голодран... тьфу! А ты, гайда! въ дорогу! Я ось самъ до тебе загляну... Та тогдѣ стережися! Чула?

Люиза Иванѣвна зъ пересадною ввѣчливостю ялась приѣдати на всѣ боки, и приѣдаючи дѣбралась до дверей; але въ дверяхъ вдарила плечима въ одного видного офіцера, зъ одкрытымъ свѣжимъ обличемъ и зъ пышными, прегустыми, русявыми за́личками. Се бувъ самъ Никодимъ Томичъ, квартальный надзиратель. Люиза Иванѣвна поспѣшила прикучнути

трохи не до землѣ, и частыми, дробными кроками та підскакуючи, выбѣгла зъ конторы.

— Знову рветесь, знову грѣмъ и блискавка, водна труба, ураганъ! любенько и по приятельски звернувся Никодимъ Томичъ до Ілія Петровича, — знову розтрѣвожили серце, знову закипѣвъ! Ще зѣ сходѣвъ чувъ.

— Та щѣ! зъ поважною недбалою промовивъ Ілія Петровичъ (и навѣть не „що“, а якомь-тамъ: „та ща!“), переходячи зъ якимись паперами до другого стола и картинно повертаючи за кождымъ крокомъ плечима, куды нога туды и плечѣ: — ось вамъ позвольте бачити: добродѣй літератьчи тамъ студентъ, колишній, бачите, грошей не платить, вексѣвъ надававъ, квартиру не опорожняє, безнастаній на нихъ приходять жалобы, а були ласкаві зъобидитись, що я цигарету при нихъ закуривъ! Самі п-по-подлости роблять а ось, позвольте поглянути на нихъ: ось они въ найпринадѣйшомъ видѣ теперъ!

— Бѣднѣсть не порокъ, пане-брате, ну та вже щѣ! звѣстно порохъ, не мѣгъ обиды перенести... Вы невне чимъ-небудь противъ него обидились и самі не вдержались, тягнувъ далѣй Никодимъ Томичъ, приязно звертаючись до Раскольникова, — однакъ се вы безъ причины: най-бла-го-роднѣйшій, я вамъ кажу, чоловѣкъ, але порохъ, порохъ! спалахнувъ, закипѣвъ, згорѣвъ — и нема! И все минуло! И въ результатѣ одно тѣлько золото сердца! Ёго и въ полку прозвали: „поручникъ-порохъ...“

— И якій ще п-п-п-олкъ бувъ! покликнувъ Ілія Петровичъ, вельми вдоволенный, що его такъ приємно поскоботали, однакожь усе ще хмурился.

Раскольникову паразъ захотѣлось сказати имъ всѣмъ що-небудъ незвычайно приємне.

— Та прошу васъ, капитане, почавъ онъ вельми свободно, звертаючись паразъ до Никодима Томича, — увѣйдѣть и въ мое положенє... Я готовъ навѣть просити у нихъ опрощеня, коли я въ чѣмъ зъобидивъ. Я бѣдный и хорый студентъ, задавленный бѣдною. Я колишній студентъ, тому що теперъ не могу утримати себе, все-жь таки я достаю грошѣ... У мене мати и сестра въ ***й губерніи... Менѣ приплють и я... заплачу. Господиня моя добра людина, але она такъ

розлютилась, що я стративъ лекціѣ и не плачѹ вже четвертый мѣсяць, що не присылає менѣ навѣть обѣдати... И не розумѣю зовсѣмъ, якій се вексель! Теперъ она чѣпавсь мене за отсей довжный листъ, що-жь я їй заплачѹ, посудѣть самі!...

— Але-жь се не наше дѣло... зновъ було завважавъ письменоводитель...

— Позвольте, позвольте, я се дуже добре знаю, але позвольте и менѣ розяснити, підхопивъ знову Раскольниковъ, звертаючись не до письменоводителя, а заєдно до Николая Томича, однакъ стараючись всѣми силами звертатись такожъ и до Іліѣ Петровича, хочъ сей упѣрно чинився, наче шукає чогось въ паперахъ и възбрдно не звертає на него уваги, — позвольте и менѣ зъ своєї сторони розяснити, що я жию у неї вже около трехъ лѣтъ, одъ самого приѣзду зъ провинціѣ, и давнѣйше... Давнѣйше... та втѣмъ, чого-жь менѣ и не признатись до сего,... зъ самого початку я приобѣцявъ, що ожениюся зъ неї дочкою, обѣцявъ словомъ, цѣлкомъ добровѣльно... Се була дѣвчина... та она менѣ навѣть подобалась... хочъ я и не бувъ влюблений... однимъ словомъ, молодѣсть, то-єсть я хочу сказати, що господиня менѣ давала тогдѣ багато кредиту, а я вѣвъ почасти таке житє... я дуже бувъ легкодушный...

— Одъ васъ цѣлкомъ не жадають такої сповѣди, ласкавий ...дѣю, та и часу нема, грубо и зъ торжествомъ перебивъ-було Ілія Петровичъ, але Раскольниковъ зъ жаромъ задержавъ его, хочъ ему наразъ незвычайно тяжко зробилося говорити.

— Та позвольте, позвольте - жь менѣ, хочъ коротко все розказати... якъ було дѣло и... — хочъ я признаю, що оно злишне розповѣдати, — але рѣкъ тому назадъ отся дѣвчина умерла на тифусъ, я ще остався на квартиру якъ бувъ, и господиня, коли перевелась на нову квартиру, сказала менѣ, и сказала по приязному... що она цѣлкомъ менѣ вѣрить... однакъ чи не схочу я дати їй сей довжный листъ на сто пятнадесятъ рублѣвъ, якій-то грошъ я въ неї завинивъ. Позвольте, добродѣю: она именно сказала, що якъ тѣлько я дамъ се письмо, она знову буде менѣ давати на кредитъ скѣлько схочу, и що нѣколи, нѣколи — се були неї власні слова,

— она не похóснуеся симъ письмомъ, поки я самъ не заплачú... И ось теперъ, коли я и лекціѣ стративъ, и менѣ вѣсти нѣчого, она мене позывае... Щó-жь я теперъ скажу?

— Всѣ отсіи чувствениі подробицѣ, ласкавый ...дѣю, насъ не обходятъ, — нагло óдрѣзавъ Илія Петровичъ, — вы повинні дати письменне зъобовязане, а що вы тамъ зволили бути влюбленіи и всѣ тѣ трагічніи мѣсяца, до сего намъ зосѣмъ нѣчого.

— Ну вже ты.. жестокий... пробормотѣвъ Никодимъ Томичъ, сѣдаючи за стóлъ и такожь забираючи сѣ подписувати. Ёму якось стыдно стало.

— Пишѣтъ же, сказавъ письмоводитель Раскольникову.

— Щó писати? запытавъ той якось особливо грубо.

— А я вамъ подиктую.

Раскольникову здавалось, що письмоводитель óдноситья до него ще бóльше маловажно и възгóрдно пóсля его сповѣди, але — дивна рѣчь — ему наразъ стало цѣкомъ все одно, щó бы тамъ нѣ хто про него думавъ, и перемѣна тая сподѣялась якось óдразу, въ мѣтѣ ока. Колибъ óнъ захотѣвъ подумати трохи, то очевидно здивувався бы тымъ, якъ óнъ мógъ такъ зъ ними говорити передъ хвилиною, и навѣтъ навязуватисѣ своими чувствами, и зъ-óдки взяли сѣ чувства. Противно теперъ, якъ бы óдразу кóмната наповнилась не квартальными, а найлѣпшими приятелями его, то и тогдѣ, здаеся, нѣ найшлося бы для нихъ у него нѣ одного людского слова, такъ тяжко опустѣло наразъ его сердце. Мрачне почутѣ убивающого, безконечного осамотненя и óдчуженя озвалось наразъ выразно та голосно въ его души. Не недорѣчнóсть его сердечныхъ звѣренъ передъ Илією Петровичемъ, не низкóсть и торжество поручника надъ нимъ перевернули такъ напрасно его сердце. О, яке ему дѣло теперъ до власной дурноты, до всѣхъ тыхъ зарозумѣлостей, поручникóвъ, Нѣмкинь, до позвóвъ, конторъ и т. д. и т. д.! Колибъ его засуджено навѣтъ спалити въ отсю минуту, то и тогдѣ ще óнъ не дрогнувъ бы, та ледви чи и переслухавъ бы засудъ зъ увагою. Зъ нимъ чинилось щось цѣлковито ёму незнане, нове, нагле и нѣколи небувале. Не те, щобъ óнъ понимавъ, але óнъ ясно óдчувавъ всею силою чутя, що не тóлько зъ сердечными звѣренями, якъ ось передъ хвилиною, але навѣтъ зъ

чимъ бы то нѣ было, ему вже годѣ далѣй звертатись до сихъ людей въ кварталной конторѣ, и будь они всѣ его рѣдніи братья и сестры, а не кварталніи поручники, то и тогдѣ цѣлкомъ нѣ за чимъ бы було звертатись до нихъ, та навѣтъ въ нѣякой пригодѣ житя; ѳнѣ нѣколи ще до сен хвилѣ не досвѣдчавъ подобногo дивногo и странногo стану душѣ. И щѣ бѣльшє всего мучило его — се було те радше неясне ѳдчуванє, нѣжѣ пѣзнанє, нѣжѣ пониманє; непосредне чувство, найстрашнѣйше чувство изъ всѣхъ до сен поры нимъ пережитыхъ чувствѣ.

Письмоводитель ставъ диктувати ему формулу звычайногo въ такѣмъ разѣ освѣдченя, т. е.: заплатити не могу, ѳбщюю тогдѣ а тогдѣ (коли-небудь), зѣ мѣста не выѣду, власности нѣ продавати нѣ даровувати не буду и т. д.

— Та вы писати не можете, у васъ перо зѣ рукъ паде, — завважавъ письменоводитель, зѣ цѣкавостю вдвляющись въ Раскольниково. — Вы хоріи?

— Такъ... голова ходоромъ ходить... говорѣтъ дальше!

— Та усе; пѣдпишѣтсья.

Письмоводитель ѳдобравъ папѣръ и занявся другими.

Раскольниковъ ѳдавъ перо, але мѣсто того, щѣбъ встати и выйти, положивъ оба лѣктѣ на стѣлъ и стиснувъ руками голову. Цѣлкомъ мовбы гвѣзды вѣивали ему въ тѣмь. Дивна мысль прийшла ему наразѣ: встати сейчасъ, пѣдѣйти до Никодима Томича и розновѣсти ему усе вчерашнє, усе до останнєи подробицѣ, ѳдтакъ пѣйти вразѣ зѣ нимъ на квартиру и показати ему рѣчи, въ кутѣ, въ дѣрѣ. Потягъ до того бувъ такъ сильный, щѣ ѳнѣ вже вставъ зѣ мѣсця, щѣбъ се зробити. — „Чи не роздумати-бѣ хочъ минуту?“ блысло ему въ головѣ. — „Нѣ, лѣпше и не думаячи, кобы зѣ плечей!“ Але наразѣ ѳнѣ задержався мовъ вкопаний: Никодимъ Томичъ говоривъ зѣ жаромъ до Плиѣ Петровича, и до него долетѣли слова:

— Бути не може, обохъ пустятъ. По-перше усе противорѣчить собѣ; подумайте: нащо бы имъ двѣрника кликати, колибѣ се була ихъ справка? На себе доносити чи щѣ? Та може для хитрости? Нѣ, се було бы вже надто хитро! И наконецъ студента Пестрякова бачили били самыхъ ворѣтъ оба двѣрники и мѣшанка въ ту саму хвилю, якъ ѳнѣ входивъ:

ѡнъ ишовъ зъ трема приятелями и розстався зъ ними коло самыхъ ворѡтъ и о комѡрникахъ у двѡрникѡвъ розпытувавъ, ще при приятеляхъ. Ну, чи буде такій про комѡрникѡвъ пытати, коли зъ такимъ замѡромъ ишовъ? А Кохъ, такъ той, заки пѡшовъ до старухи, наѡдолъ у золотника пѡвъ години сидѡвъ, и рѡвно о три чверти на осьму ѡдъ него до старухи нагору пѡшовъ. Теперь подумайте...

— Але позволте, якъ же у нихъ таке противорѡчїе вѡйшло: самї впевняють, що стукали и що дверѡ були запертї, а черезъ три минуты, коли зъ двѡрникомъ прийшли, показуєсь, що дверѡ ѡдчиненї?

— Въ тѡмъ то и штука: убїйця навѡрно тамъ сидѡвъ и заперся на засувку; и навѡрно єго бы тамъ зловили, колибъ Кохъ не здурѡвъ, не забрався самъ за двѡрникомъ. А ѡнъ именно за той короткїй часъ и успѡвъ спуститися по сходахъ и промкнутись мимо нихъ якъ-небудь. Кохъ обома руками хреститься: „колибъ я тамъ, говорить, лишився, ѡнъ бы выскочивъ и мене убивъ топоромъ.“ Рускїй молебень хоче служити, — хе-хе!...

— А убїйцю нѡхто и не бачивъ?

— Та де-жь тутъ побачити? дѡмъ — ковчегъ Ноя, завважавъ письмоводитель, що прислухуався изъ свого мѡсця.

— Дѡло ясне, дѡло ясне! горячо повторивъ Никодимъ Томичъ.

Раскольниковъ пѡднявъ свѡїй капелюхъ и пустился до дверей, але до дверей ѡнъ не дѡйшовъ...

Коли ѡнъ опамятався, то побачивъ, що сидить на крѡслѡ, що єго пѡддержує зъ правого боку якїсь чоловѡкъ, що зъ лѡвого стоить другїй чоловѡкъ зъ жовтымъ дѡбанкомъ, наповненымъ жовтою водою; и що Никодимъ Томичъ стоить передъ нимъ и пыльно дивиться на него; ѡнъ вставъ зъ крѡсла.

— Щѡ се, вы хорїй? досыть рѡзько запытавъ Никодимъ Томичъ.

— Они и якъ пѡдписувались, такъ ледви перомъ водили, завважавъ письмоводитель, сѡдаючи на свѡѡмъ мѡсци и приймаючись знову за паперы.

— А давно вы хорї, крикнувъ Ілія Петровичъ зъ

свого мѣся и такожь перебираючи паперы. Онъ, розумѣся, такожь придивлявся хорому, коли той бувъ зомлѣый, але таки заразь одойшовъ, якъ той очунавъ.

— Одъ вчера... воркнувъ въ одповѣдь Раскольниковъ.

— А вчера зъ хаты выходили ?

— Выходивъ.

— Хорый ?

— Хорый.

— О котрѣй годинѣ ?

— О осьмѣй вечеромъ.

— А куды, позвольте спытати ?

— На улицу.

— Коротко и ясно.

Раскольниковъ одповѣдавъ рѣзько, одрывисто, весь блѣдый якъ хуста и не спускаючи чорныхъ, запаленыхъ очей своихъ передъ поглядомъ Илія Петровича.

— Онъ ледви на ногахъ стоить, а ты.. завважавъ-було Никодимъ Томичъ.

— Нѣ-чо-го ! якось такъ особливо промовивъ Илія Петровичъ. Никодимъ Томичъ хотѣвъ-було ще щось докинути, але споглянувши на письменоводителя, котрый такожь дуже пильно дивився на него, замовчавъ. Всѣ наразъ замовкли. Чудно якось стало.

— Ну, добродѣю, гарно, закѣнчивъ Илія Петровичъ, — мы васъ не задержуемо.

Раскольниковъ вийшовъ. Онъ ще мѣгъ чути, якъ по выходѣ его почалась наразъ оживлена розмова, въ котрѣй выразнѣйше другихъ оддавався пытаючій голосъ Никодима Томича... На улиці онъ зовсѣмъ прийшовъ до себе.

„Слѣдство, слѣдство, вѣи Богу слѣдство!“ повторявъ онъ про себе, кваплячись дѣйти ; — „розбѣйники ! пѣдозрѣвають!“ Давнѣйшій страхъ назадъ обгорнувъ его цѣлого, зъ нѣгъ до головы.

II.

„А щѣ коли вже була ревизія ? щѣ, коли ихъ якъ-разъ у себе и застану?“

Та ось и его комната. Нѣчого и нѣкого; нѣхто не заглядавъ. Навѣтъ Настка не заходила. Але, Господи! якъ мѡгъ онъ лишити всѣ тѣ рѣчи въ отсѣй дѣрѣ?

Онъ кинувся до кута, запустивъ руку пѡдъ обоѣ и ставъ вынимати рѣчи и мапыхати ними кишенѣ. Всего показалося ѡсѣмь штукъ: два маленькѣ пуделочка зъ сережками, чи зъ чимсь въ сѣмъ родѣ, — онъ добре не посмотрѣвъ; ѡтакъ чотыри невеличкѣ сапѣяновѣ футералы. Оденъ ланцупокъ бувъ просто завиненый въ газетный папѣръ. Єще щось-тамъ въ газетномъ паперѣ, мабутъ ордерѣ...

Онъ поклавъ усе въ рѡзнѣ кишенѣ, въ пальтотъ и въ праву кишеню панталюновъ, що єму осталась, пильнуючи, щобъ було по можности не знати. Мошонку такожь взявъ вразъ зъ рѣчами, ѡтакъ выйшовъ зъ кѡмнаты, на сей разъ навѣтъ оставивши єѣ цѣлкомъ наостѣжь.

Онъ ишовъ скоро и смѣло, и хотяй чувъ, що цѣлый зломаный, все-жь таки память була при нѣмъ. Боявся онъ погони, боявся, що за пѡвъ години, за четверть години вже выйде бути-може судовый приказъ слѣдити за-нимъ; такъ отже за усяку цѣну треба було поки ще пора поховати кѡнцѣ. Треба було справитись, поки ще оставалося хочъ трохи силъ и хочъ сяка-така притомнѡсть... Куда-жь ити?

Се було вже давно рѣшене: „кинути усе въ каналъ и дѣлу конецъ.“ Такъ порѣшивъ онъ ще въ ночи, коли маичивъ, въ тѣ хвилѣ, коли, онъ памятавъ се, кѡлька разѡвъ зрывався вставати и ити: „скорѣйшь, скорѣйшь и усе выкинути.“ Але выкинути показалося дуже трудно.

Онъ вештався по набережной Катериньского каналу вже зъ пѡвъ години, а може и бѡльше, и кѡлька разъ споглядавъ на сходы, ведучѣй у воду, де ихъ лишъ стрѣчавъ. Але и подумати годѣ було выконати замѣръ; або сплавы стояли бѣля самыхъ сходѡвъ и на нихъ прачки прали хусты, або чѡвна були при березѣ, и усюды людьми такъ и кишить, та и зо всѣхъ бѡковъ, зъ набережныхъ, можно бачити, завважати: рѣчь пѡдозрѣла, що чоловѣкъ нарокомъ зѡйшовъ, станувъ и щось-тамъ въ воду кѣдає. Ану, якъ футералы не утонуть, а поплывуть? Тай очевидно такъ буде. Каждый побачить. И безъ того вже всѣ такъ и смотрять стрѣчаючись,

приглядываются, мовбы имъ и дѣло лишь до него одного. — Чому се такъ, чи може менѣ лишь такъ здаєся?“ думавъ онъ.

Наконецъ пришло ему въ голову, чи не лучше таки буде пойти куды-небудь на Неву? Тамъ и людей меньше и не такъ на оцѣ и на каждый припадокъ наручнѣйше, а голове — одъ отсихъ мѣсць подалше. И зачудувався онъ наразъ: якъ се онъ цѣле пѣвъ години тягаєсь заклопотаный, въ трѣвозѣ и по небезпечныхъ мѣсцяхъ, а сего не мѡгъ ранше выдумати! И черезъ те тѡлько цѣле пѣвъ години на перозумне дѣло убивъ, що такъ вже разъ у снѣ, въ горячѣ рѣшене було! Онъ стававъ незвычайно розсѣяный и забудчивый, и чувъ се. Дѣйстно треба було спѣшити!

Онъ пошовъ къ Невѣ по В* * * мѣ проспектъ; але дорогою ему прийшла наразъ ще мысль: „Чого на Неву? чого въ воду? Чи не лѣпше пойти куды-небудь дуже далеко, хочбы зновъ на острова, и тамъ де-небудь на самотномъ мѣсци, въ лѣсѣ, подъ кущомъ, — зарыти все те и дерево запамятати?“ И хочъ онъ чувъ, що не въ силѣ всего ясно и здорово обсудити въ тую минуту, все-жъ таки мысль ему показалаась гарною.

Однакожъ и на острова ему не суждено було зайти и склалося инакше: выходячи зъ В* * * го проспекту на площадь, онъ наразъ побачивъ налѣво входъ на подвѡре, обведенне изъ всѣхъ бѡковъ глухими стѣнами. Направо, таки наразъ по входѣ въ ворота, далеко въ подвѡре тягнулась глуха, небѣлена стѣна сусѣдного чотыри-поверхового дому. Налѣво, рѡвнобѣжно глухой стѣнѣ и такожъ заразъ одъ ворѡтъ, ишовъ деревяный плѡтъ кроковъ на двадцать въ глубь двора, и потѡмъ вже робивъ переломъ влѣво. Се було пусте, ѡдгороджене мѣсце, де лежали якисъ матеріялы. Далѣй, на кѡнци подвѡря, выгядавъ изъ-за паркану рѡгъ низького, закопченого, камѣнного сарая, очевидно часть якоисъ фабрики. Тутъ бездогаду була якась стельмахарня або слюсарня або щось въ тѡмъ родѣ; всюды, майже одъ самыхъ ворѡтъ, чорнѣлось богато угляного пороху. „Осѣ дѣ бы подкинути и втечѣ!“ пришло ему наразъ въ голову. Не видячи нѣкого на подвѡрю, онъ вступивъ въ ворота и побачивъ заразъ таки близъ ворѡтъ приправленный до паркану жолѡбъ (якъ се часто видко въ такихъ домахъ, де богато заѣздає возѡвъ),

а надъ жолобомъ, таки на парканъ, выписаный бувъ крейдюу звычайный въ такихъ разыхъ дотепь: „Тутечки ставъаты за боронено!“ Значить отже вже и ддятого добре, що не може бути нѣякъ пѣдозрѣня, чого сюды зайшовъ и задержався. „Туть бы такъ разомъ и скинути де-небудь на купку и пойти далѣй!“

Оглянувшись ще разъ, онъ вже и запустивъ руку въ кишению, аж ось била самого зверхнѣго муру одъ улицѣ, мѣжь воротами а жолобомъ, де цѣле оддалене було зъ локоть за-вширь, завважавъ онъ великый, неотесаный камѣнь, ваги на око може зъ сотнарь, и прилягающій просто до камѣнного уличного муру. За симъ муромъ була улица, хѣдникъ, чути було, якъ снувались прохожѣ, котрыхъ туть завсѣгды повно; все-жь таки за ворѣтьми его нѣхто не мѣгъ побачити, хйба-бъ зайшовъ хто зъ улицѣ, що впрочѣмъ легко могло лучитись; треба отже було спѣшити.

Онъ нагнувся до камня, ухопивъ за его вершокъ крѣпко обома руками, зѣбравъ всѣ свои силы и перевернувъ камѣнь. Пѣдъ каменемъ утворилось невеличке заглублене; заразъ онъ взявся выкидувати до него усе зъ кишени. Мошонка прийшла на самъ верхъ, и все таки въ заглубленю оставалось ще мѣсце. Потѣмъ онъ зновъ ухопивъ камѣнь, однимъ оборотомъ перевернувъ его на той бѣкъ що передже, и онъ якъ-разъ понавъ на старе свое мѣсце, хйба що трѣшечки, ледви замѣтно, здавався высшимъ. Онъ пѣдгребавъ землѣ и придавивъ по краяхъ ногою. Нѣчого не було знати.

Тогдѣ онъ вийшовъ и звернувся въ бѣкъ площади. Знову неописана, лишъ зъ трудомъ повздержана радѣсть, якъ перше въ конторѣ, обгорнула его на хвилю. „Кѣнци пущенѣ у воду! И кому, кому въ голову може прийти шукати пѣдъ отсимъ каменемъ? Онъ туть, бути-може, одъ выбудованя дому лежить и ще стѣлько лежати-ме. А хочбы и нашли: хто на мене подумае? Усе скѣдчене! Доказѣвъ нема!“ и онъ засмѣявся. Такъ, онъ памятавъ опѣсля, що онъ засмѣявся нервовымъ, невидкимъ, нечутнымъ, довгимъ смѣхомъ, и заедно смѣявся, весь часъ, якъ переходивъ черезъ площадь. Але коли вступивъ на К***й бульваръ, де позавчера стрѣтився зъ тою дѣвчиною, смѣхъ его наразъ урвався. Иншѣ мысли полѣзли ему въ голову. Почувъ онъ

заразомъ такожъ, що страхъ ему теперь обридло переходити мимо сеи лавочки, на котрѣй онъ тогдѣ по одходѣ дѣвчины сидѣвъ и роздумувавъ, и такожъ, що страхъ ему немало буде стрѣтити знову того усача, котрому онъ тогдѣ давъ двогривенника : „Чортъ его возьми“.

Онъ ишовъ озираючись надовкола розсѣяно и злобно. Всѣ мысли его крутились теперь около одной якоись головної точки, — и онъ самъ одчувавъ, що се дѣйстно така головна точка и есть, и що теперь, именно теперь, онъ остався самъ-на-самъ изъ сего головною точкою, — та що се навѣтъ у першій разъ пѣсля сихъ двохъ мѣсяцѣвъ.

„А чортъ возьми все те“ подумавъ онъ знову въ приступѣ невымовной лютости. „Ну началось, такъ и началось, чортъ зъ нею и зъ новымъ житемъ! Якъ се, Господи, глупо!.. А скѣлько я набрехавъ и навпѣдявся нынѣ! Якъ плюгаво лестився и заговорювавъ до мерзеного Илѣ Петровича! А втѣмъ, дурница и се! Наплювати менѣ на нихъ на всѣхъ тай на те, що я лестився и заговорювавъ! Се нѣчого! Зовсѣмъ нѣчого!...“

Наразъ онъ задержався; нове, нѣякъ несподѣване и незвычайно прости пытане одразу збило его зъ толку и гѣрко его здивувало :

„Коли справдѣ все те дѣло зроблене було свѣдомо а не по-дурацки, коли у тебе справдѣ була выразна и тверда цѣль, то якимъ же свѣтомъ ты до сеи поры анѣ не заглянувъ въ мошонку, и не знаєшь, щѣ тобѣ дѣсталось, за щѣ усѣ муки принявъ и на таке пѣдле, мерзене, низьке дѣло свѣдомо ишовъ? Адже-жь ты въ воду еѣ хотѣвъ що-лише кинути, тую мошонку, разомъ зѣ всѣми рѣчами, котрыхъ ты такожъ ще не бачивъ... Та якъ же се?“

Такъ, оно было справдѣ такъ; цѣлкомъ такъ.. Та втѣмъ, онъ се и передже знавъ, и зовсѣмъ се не нове пытане для него : и коли въ ночи было рѣшене кинути у воду, то рѣшене было безъ всякого хитаня, безъ сумнѣву, а такъ, якбы се и мусѣло бути, якбы инакше и бути не могло... Дѣйстно, онъ се все знавъ и усе памятавъ; та хто знае, чи се вже и вчера не было такъ рѣшене, въ ту саму минуту, коли онъ надъ скринею сидѣвъ и футералы зъ нею выбиравъ... Адже-жь такъ!...

„Се тому, що я дуже хорый“, понуро рѣшивъ онъ наконецъ, — „я самъ замучивъ и заморочивъ себе, и самъ не знаю, що чиню... И вчера, и позавчера, и весь той часъ морочивъ я себе.. Подужаю и... и не буду морочити себе... А ну, якъ зовсѣмъ и не подужаю? Господи! якъ се менѣ усе надоѣло!...“ Онъ ишовъ не задержуючись. Ему страхъ хотѣлось якъ-небудь розорвати себе, звернути свои думки на инші предметы, але онъ не знавъ, якъ се зробити и що почати. Одно нове, неодолиме чувство брало верхъ надъ нимъ чимъ разъ бѣльш и бѣльше майже зъ каждою минутою; се була якась безконечна, трохи чи не фізична одраза до всего, що ему стрѣчалось и его окружало, одраза упорна, злослива, ненавистна. Ему мерзкій були всѣ прохожі, — мерзкій були навѣть ихъ лица, хѣдь, рухи. Онъ наплювавъ бы на кожного, укусивъ бы, здається, колибъ хто-небудь зъ нимъ заговоривъ...

Онъ задержався наразъ, коли вийшовъ на набережну Малои Невы, на Василѣвскѣмъ Островѣ, біля мосту. „Ось тутъ онъ живе, въ отсѣмъ домѣ“, подумавъ онъ. „Що се, або-жь я до Разумихина самъ прийшовъ! Знову та сама исторія якъ тогдѣ... А все-жь таки дуже оно цѣкаве: чи самъ я прийшовъ, чи попросту ось такъ ишовъ, та сюды зайшовъ! Однакъ все одно; позавчера... сказавъ я... що поѣдла того на другій день до него поїду, ну що-жь, и поїду! Або-жь то вже я и не могу теперъ зайти?...“

Онъ выкарабкався на пятый поверхъ до Разумихина.

Сей бувъ дома въ своѣй комѣрцѣ, и въ отсю хвилию занимався, писавъ, и самъ ему одчинивъ. Мѣсяцѣвъ чотыри якъ они не бачились. Разумихинъ сидѣвъ у себе въ рознесенѣмъ до лаховъ шляфроку, въ пантофляхъ на босѣй нозѣ, розчѣхраний, неголений и немытый. На лиці его выразилось зачудуванѣ.

— Що ты? закричавъ онъ, осматрюючи зъ ногъ до головы вѣйшовшого товариша; одтакъ помовчавъ и присви-снуть.

— Чи справдѣ вже ажъ такъ зле? Та ты, голубчику, нашего брата перестигъ, додавъ онъ, дивлячись на лахи Раскольникова; — та сѣдай же, знать утомився! и коли той повалився на циратовый турецкій диванъ, котрый бувъ ще

поганѣйшій одъ его власного, Разумихинъ завважавъ паразъ, що гѣсть его хорый.

— Та ты направиду хорый, чи знаєшь ты се? — Онъ взявъ общупувати его живчикъ; Раскольниковъ вырвавъ руку.

— Не треба, сказавъ онъ, я прийшовъ... ось щѣ: въ мене нѣ одной лекціѣ... я хотѣвъ було... та втѣмъ, менѣ цѣлкомъ не треба лекцій.

— А знаєшь щѣ? адже-жъ ты маячишь! завважавъ Разумихинъ приглянувшись, ему уважно.

— Нѣ, не маячу... Раскольниковъ вставъ зъ дивану. Пдучи до Разумихина, онъ не подумавъ о тѣмъ, що прийдеся ему конечно зѣйтися зъ нимъ въ чотыри очи. Теперь же, въ оденъ мигъ догадався онъ, вже зъ досвѣду, що въ отсю хвилю онъ нѣякъ не способный сходитися въ чотыри очи зъ кимъ бы то нѣ було на цѣлѣмъ свѣтѣ. Уся жовчъ пѣднялась въ нѣмъ. Онъ ледви не вдавився одъ злости на самого себе, що переступивъ порѣгъ Разумихина.

— Бувай здоровъ! сказавъ онъ заразъ и пустился до дверей.

— Та стѣй, стѣй, чудаку!

— Не треба!... повторивъ той, вырываючи руку.

— Такъ на якого-жъ бѣса ты прийшовъ сюды! Збожеволѣвъ ты, чи що? Адже-жъ се... ажъ обидно. Я такъ не пушу.

— Ну, слухай: я до тебе прийшовъ томѣ, що кромѣ тебе нѣкого не знаю, хто бы помѣгъ... почати... адже ты одъ всѣхъ нихъ лѣтшій, то-есть розумнѣйшій, и обсудити можешь... А теперь я бачу, що нѣчого менѣ не треба, чувшь, зовсѣмъ нѣчого... нѣчнихъ услугъ и вспѣвчуть... Я самъ... самъ... Ну и доста! Оставьте мене въ спокою!

— Та погоди-бо на минутку, коминярю! Цѣлкомъ божевольный! Та про мене, якъ хочъ. Але слухай: лекцій и въ мене дастъ-Бѣгъ, та и наплювати на нихъ, а есть на Товкучѣмъ книгарь Херувимовъ, се вже самъ въ своѣмъ родѣ лекція. Я его теперь на пять купецкихъ лекцій не перемѣняю. Онъ такими выданечками занимается и природописно-науковѣ книжочки въ свѣтѣ пускає, — та якъ розходятся! Самѣ заголовки чисте золото! Ось ты завсѣгды впевнявъ, що

я дурный: ей-Богу, братчику, бувають дурнѣйші одъ мене! Теперъ чѣпився его „напрямъ“; самъ не має понятя о свѣтъ; ну, а я, розумѣся, поддмухую. Ось тутъ большъ якъ два аркушѣ нѣмецкого тексту, — після мене найдурнѣйшого шарлятанства: бачишь, розбираєся, чи женщина чоловікъ чи не чоловікъ? ну и очевидно торжественно доказуєся, що чоловікъ. Херувимовъ приготавляє се ради модного теперъ женьского пытаня; я перекладаю: сихъ повтрета аркушѣвъ розтягне онъ на аркушѣвъ шѣсть, доробимо пышный заголовокъ на повъ стороны, и пустимо по полтиннику. Розкуплять! За перекладъ менѣ по шѣсть цѣлковыхъ одъ аркуша, значить за все рублѣвъ пятнадцать дѣстанєся, а шѣсть рублѣвъ взявъ я напередъ. Скѣнчимо се, станемо переводити о китахъ, ѡдтакъ изъ другой части „Confessions деякі скученєнкї сплетнѣ такожъ зачеркнули, переводити будемо; Херувимову хтось-тамъ сказавъ, що Руссо въ своѣмъ родѣ щось нѣбы Радщєвъ. Я, розумѣся, не перечу, чортъ зъ нимъ! Ну, хочєшь другій аркушъ: *Чи женщина чоловікъ?* переводити? Коли хочъ, такъ бери заразъ текстъ, бери пера, паперу — се все даремщина — и бери три рублѣ: а що я за весь перекладъ напередъ взявъ, за першій и за другій аркушъ, то якъ-разъ три рублѣ на твою пайку и прийдуться. А скѣнчишь аркушъ — ще три цѣлковыхъ дѣстанєшь. Та ще, будь ласкавъ, не вважай се за найменшу услугу зъ моеи стороны. Противно, якъ тѣлько ты вѣйшовъ, я вже и порѣшивъ, чимъ ты менѣ будєшь пожиточный. По-перше я въ правописи не тугій, а по-друге въ нѣмецкѣмъ иногда зовѣмъ „швахъ“, такъ що все большє самъ доробляю та тѣлько тымъ потѣшаюсь, що наслѣдкомъ того ще лѣпше входить. Ну, а хто єго знає, може-бути оно и не лѣпше, а горше входить... Берєшь чи нѣ?

Раскольниковъ мовчки взявъ нѣмецкїй картки статѣвъ, взявъ три рублѣ и, не сказавши нѣ слова, вѣйшовъ. Разумихинъ зъ задивомъ поглянувъ ему вслѣдъ. Але дѣйшовши вже до першого поверха, Раскольниковъ наразъ обернувся, вернувъ назадъ до Разумихина, и положивши на стѣлъ и нѣмецкїй картки и три рублѣ, зновъ таки, не кажучи нѣ слова забрався зъ хаты.

— Та въ тебе бѣла горячка, чи щѣо такє! зарєвѣвъ

Разумихинъ, разлоченый наконецъ. — Чого ты комедіѣ гра-
ешь! Навѣтъ мене збивъ зъ толку... Чого-жь ты приходишь
отже, чорте!

— Не треба. . перекладѣвъ... пробормотѣвъ Раскольниковъ,
уже спускаючись зѣ сходѣвъ.

— Такъ якого-жь чорта тобѣ треба? закричавъ згоры
Разумихинъ. — Сей мовчаливо сходишь далѣй.

— Гей ты! де ты живешь?

Одповѣди не було.

— Ну, такъ чорртъ зъ тобою!...

Але Раскольниковъ уже выходивъ на улицу. На Никола-
евскѣмъ мостѣ ему пришлось еще разъ цѣлковито опамя-
татись, наслѣдкомъ одной вельми неприемной для него при-
годы. Ёго туго потягнувъ кнутаомъ по хребтѣ вѣзникъ одной
коляски за те, що ѣнъ ось-ось ледви не попался пѣдъ конѣ,
хочъ вѣзникъ разѣвъ три або чотыри вголошувавсь до него.
Ударъ кнута такъ розъяривъ его, що ѣнъ ѣдскочивши до
поруча (не знати чому ѣнъ ишовъ самою серединою мосту,
куды вѣзять, а не ходять), злобно заскреготавъ зубами. На-
довкола, розумѣся, роздавсь смѣхъ.

— Такъ ему и треба!

— Ледащо якесь!

— Ну уже-жь, удасть пьяного, та нарокомъ и лѣзе
пѣдъ колеса; а ты за него ѣдповѣдай.

— Тымъ промышляють, добродѣю, тымъ промышляють...

Але въ тую хвилю, якъ ѣнъ стоявъ били поруча и все
еще безмысно и злобно смотрѣвъ вслѣдъ за ѣдѣзжающею
коляскою, потираючи спину, наразъ ѣнъ почувъ, що хтось-
тамъ пхае ему въ руку грошъ. ѣнъ поглянувъ. Старенька
купчиха зъ завязаною головою и въ козловыхъ черевичкахъ,
и зъ нею дѣвчина, въ капелушику и зъ зеленою парасоль-
кою, навѣрно донька. „Прими, батюшка, ради Христа“. ѣнъ
взявъ и они перейшли мимо. Грошъ двогривенный. Пѣсля
одежъ и зъ виду они дуже легко могли принять его за убо-
гого, за справедливого уличного жебрака, а дарунокъ цѣлого
двогривенника завдячувавъ ѣнъ напевне ударови кнута, ко-
трый ихъ розжаливъ.

ѣнъ стиснувъ двогривенникъ въ руцѣ, перейшовъ кро-
кѣвъ десять и обернувся лицемъ до Невы, въ сторону цар-

скои палаты. Небо було безъ наименшої хмарки а вода майже синя, щó на Невѣ такъ рѣдко буває. Бани соборной церкви, котра нѣ зъ якого мѣсяца не обрисовуєсь красше, якъ коли дивитись на неѣ óдси, зъ мосту, на двадцять кроковъ óдъ часовиѣ, такъ и сїяє, и крòзъ чистый воздухъ можь було выразно розрòзнити навѣть кожду еи прикрасу. Бòль óдъ кнута притихъ и Раскольниковъ забувъ про ударъ; одна неспокойна и не цѣлкомъ ясна думка занимала его теперъ выключно. Óнъ стоявъ и смотрѣвъ въ даль довго и уважно; се мѣсце було ему особливо знаومه. Коли óнъ ходивъ на университетъ, то звычайно, — найчастѣйше вертаючи домòвъ, — лучалось ему може-бути сто разъ, задержуватись якъ-разъ на отсѣмъ самòмъ мѣсци, уважно вдивлюватись въ тую справдѣ пышну панораму и кождый разъ майже чудуватись одному неясному и непонятному своему чувству. Непонятнымъ холодомъ вѣяло на него завсѣгды óдъ сєи пышнои панорамы; духомъ нѣмымъ и глухимъ повна була для него отся величава картина... дивувався óнъ кождый разъ своему понурому и загадочному чувству и óдкладувавъ поясненє его, не довѣряючи собѣ, на пòзнѣйше. Теперъ наразъ живо згадавъ óнъ про отсї давнѣйшїи свои пытаня и роздумуваня, и показалось ему, щò не припадково óнъ нагадавъ теперъ про нихъ. Вже само те показалось ему незвычайнымъ и чуднымъ, щò óнъ на тòмъ самòмъ мѣсци задержався, якъ колись, начебъ ему и справдѣ здавалось, щò може о тòмъ самòмъ мыслити теперъ, щò и передже, и тыми самими колишними темами и картинами заниматись, якими занимався... ще такъ недавно. Навѣть ледви не смѣшно ему стало и рòвночасно здавило грудь, ажъ заболѣла. Въ якòйсь безконечной глубинѣ, нàдолѣ, десь тамъ далеко пòдъ ногами, показалась ему теперъ цѣла отся минувшина, и давнїи мысли, и давнїи задачѣ, и давнїи темы, и давнїи вражбня, и цѣла отся панорама, и óнъ самъ, и усе, усе... Здавалось, óнъ взлѣтавъ кудись вгору и усе щезло въ очахъ его... Коли зробивъ оденъ мимовольный рухъ рукою, óнъ наразъ почувъ въ кулаку своѣмъ стиснений двогривенникъ. Óнъ розòмнявъ руку, уважно подивився на монетку, розмахнувся и кинувъ еѣ у воду; опòсля обернувся и пòшовъ домòвъ. Ему здавалось, щò óнъ

мовбы ножицами одрѣзавъ себе самъ о́дъ всѣхъ и всѣго въ отсю хвилю.

Онъ пришовъ до себе вже надъ вечеромъ, значить : переходивъ цѣлыхъ шѣсть годинъ. Куды и якъ ишовъ назадъ, нѣчого онъ того не памятавъ. Роздягнись и цѣлый дрожащій мовъ зогнана коняка, онъ лягъ на диванъ, натягнувъ на себе плащъ и заразъ таки заснувъ...

Онъ прокинувся въ повній сумерки о́дъ страшного крику. Боже, що се за крикъ! Такихъ нелюдскихъ звукóвъ, такого вытя, зойку, скреготу, слѣзь, побоѣвъ и зневагъ онъ нѣколи ще не чувъ и не бачивъ. Онъ и выобразити не мógъ собѣ такого звѣрства, такой скажености. Перераженный, припóднявся и сѣвъ на своѣй постели, каждой хвилѣ омгѣваючи и мучачись. Але удары, зойки и зневаги ставали чимъ разъ сильнѣйшій. И ось, диво дивезне, онъ наразъ розпóзнавъ голосъ своєї господинѣ. Она йойкала, пищала, заводила и дзявкала, поспѣшно, незвычайно скоро выпускаючи слова, такъ що и зрозумѣти було годѣ, благаючи о щось, — очевидно о те, щобъ єѣ неперестали бити, бо єѣ безпощадно били на сходахъ. Голосъ бючого ставъ такъ страшный о́дъ гнѣву и лютости, що вже тóлько хрипѣвъ, але все таки и бючи говоривъ онъ щось-тамъ, и такожъ скоро, невыразно, поквально та затинаючись. Наразъ Раскольниковъ задрожавъ якъ листокъ : онъ пóзнавъ сей голосъ ; се бувъ голосъ Илїѣ Петровича. Илїя Петровичъ тутъ и бе господиню! Онъ бе єѣ ногами, валить єѣ головою о ступнѣ, — се ясно, се чути по звукахъ, по зойкахъ, по ударахъ! Що се таке, свѣтъ перевернувся, чи ще що? Чути було, якъ на всѣхъ поверхахъ, на усѣхъ сходахъ збиралася товпа, озывались голоса, выклики, якъ сходили, стукали, трѣскали дверми, збѣгались. „Але за щó-жь, за щó-жь и йкъ се можно!“ повтарявъ онъ, на правду думаючи, що онъ цѣлкомъ помѣшався. Та нѣ, онъ надто выразно чує!... Але, значить, и до него заразъ придуть, коли такъ, „длятого, що... мабуть усе те изъ-за того... зъ-за вчерашнѣго... Господи!“ Онъ хотѣвъ-було запертиса на засувку, однакожь рука не пóднялась... та и безъ цѣли, не поможе! Страхъ якъ лѣдъ обложивъ его душу, замучивъ его, закованивъ его... Ажь ось наконецъ увесь сей рветесь, що продовжався навѣрно цѣлыхъ десять минутъ, ставъ мало-

помалу притихати. Господиня стогнала и охала, Ілія Петровичъ усе ще грозивъ и зневажавъ... Однакожь вкѣнці, здається, и ѓнъ затихъ; ось вже и не чути его; „справдѣ пошовъ! Господи!“ Ось ѓдходить и господиня, усе ще стогнучи и плачучи... ось и дверѣ у неї заперлися... Ось и товпа розходиться зѓ сходѓвъ по квартирахъ, -- охають, спорять, перекликаються, то пѓднимаючи розмову до крику, то понижаючи до шепоту. Очевидно ихъ багато було; мало що не цѣлый дѓмъ збѣгся. „Але, Боже, чи се все можливе! И чого, чого ѓнъ приходивъ сюды!“

Раскольниковъ въ обезсиленю упавъ на диванъ, та не мѓгъ вже зажмурити очей; ѓнъ перележавъ такъ зѓ пѓвъ години, въ такѓмъ терпѣню, въ такѓмъ прибиваючѓмъ, безграничнѓмъ страху, якого нѣколи ще не зазнавъ. Втѓмъ яркій блескъ освѣтивъ его кѓмнату: увѓйшла Настка зѓ свѣчкою и зѓ тарѣлкою росолу. Приглянувшись ему уважно и побачивши, що ѓнъ не спить, она поставила свѣчку на стѓль и взялась розкладувати принесене: хлѣбъ, сѓль, тарѣлку, ложку.

— Певне ѓдъ вчора не ѣвъ. Цѣлый, бачъ, день волочився, а теперъ его лихорадка бѣ.

— Настко... за щѓ били господиню?

Она уважно на него посмотрѣла.

— Хто бивъ господиню?

— Що-лишь теперъ... передъ пѓдъ години, Ілія Петровичъ, помѓчникъ надзирателя, на сходахъ... За щѓ ѓнъ еѣ такъ збивъ? и... за чимъ приходивъ?...

Настка мовчки и нахмурившись ему придвлялась и довго такъ смотрѣла. Ему вельму немилу зробилосъ ѓдъ сихъ оглядинъ, навѣтъ страшно.

— Настечко, чого-жь ты мовчишь? несмѣло промовивъ ѓнъ вкѣнці слабымъ голосѓмъ.

— Се кровь, ѓдповѣла она наконецъ, тихо и начебъ про себе говорячи.

— Кровь!... яка кровь?... воркотѣвъ ѓнъ, блѣднѣючи и ѓдсуваючись кѣ стѣнѣ. Настка заедно дивилась мовчки на него.

— Нѣхто господинѣ не бивъ, промовила она знову

строгимъ и рѣшучимъ голосомъ. Онъ дивился на неѣ ледви дыхаючи.

— Я самъ чувъ... я не спавъ... я сидѣвъ, ще несмѣлѣйше проговоривъ онъ. — Я довго слухавъ... Приходивъ помѣчникъ надзирателя... На сходахъ всѣ збѣглись, изъ всѣхъ квартиръ.

— Нѣхто не приходивъ. А се кровь въ тобѣ кричить. Се коли ѣй выходу нема и вже въ печѣнкахъ запѣкаться стане, тогдѣ и починає привиджуватись... А вѣсти будеш чи нѣ?

Онъ не ѡдповѣдавъ. Настка усе ще стояла надъ нимъ, пыльно вдвлялася въ него и не ѡдходила.

— Пити дай... Настечко.

Она зѣйшла внизъ и минуты черезъ двѣ вернула зъ водою въ бѣломъ глиняномъ горнятку, однакъ онъ вже не памятавъ, що було дальше. Памятавъ только, якъ потягнувъ одну глотку холодной воды и проливъ зъ горнятка на грудь. Потѣмъ наступила непамять.

III.

Онъ однакожъ не те щобъ вже бувъ цѣлкомъ безъ памяти за весь часъ своєї слабости: се бувъ горячковый станъ, зъ маяченемъ и полусвѣдомостю. Неодно онъ опѣсля нагадавъ. То видѣлось ему, що кругомъ него збираєся богато народу и хотять его взяти та кудысь вынести, дуже надъ нимъ спорять и сваряться. То наразъ онъ самъ оденъ въ комнатѣ, всѣ повыходили и бояться его и лишь зрѣдка ледви-не-ледви ѡдхляють дверѣ подивитись на него, грозять ему, змовляються о чѣмсь мѣжъ собою, смѣються и дразнятъ его. Настку онъ часто нагадувавъ била себе; розпѣзнававъ и ще одного чоловѣка, дуже немовбы ему знакомого, але кого именно — нѣякъ не мѣгъ догататись и сумувавъ задля того, навѣтъ и плакавъ. Иншимъ разомъ привиджувалось ему, що онъ вже зъ мѣсяць лежить; або зновъ — що заедно той самый день стоять. Але о *тѣмъ*, — о *тѣмъ* онъ цѣлковито забувъ; натомѣсть що хвилинки нагадувавъ, що забувъ о чѣмсь, чога не вѣльно забувати, — непокоився, му-

чився нагадуочи, стогнавъ, впадавъ въ люто́сть або въ страшный, невыносный жахъ. Тогдѣ онъ зрывався зъ мѣся, хотѣвъ втѣкати, та завсѣгды хтось его задержувавъ силомо́ць, и онъ знову впадавъ въ обезсилене и непритомно́сть. Наконецъ онъ цѣлкомъ пришовъ до себе.

Сталося се рано о десятѣй годинѣ. О той годинѣ до полудня, въ ясны днѣ, сонце завсѣгды довгою смугою переходило по его правѣй стѣнѣ и освѣтлювало куть при дверяхъ. Била постели его стояла Настка и ще оденъ чоловікъ, котрый дуже цѣкаво ему приглядався и котрого онъ цѣлкомъ не знавъ. Се бувъ молодой парубяка въ кафтанѣ, зъ борѣдкою, и зъ виду подобавъ на артельщика*). Зъ непримкнутыхъ дверей выглядала господиня. Раскольниковъ приподнявся.

— Се хто, Настко? запытавъ онъ, вказуочи на молодця.

— Бачишь, опамятався, сказала она.

— Опамятались, вголосився артельщикъ. — Помѣтивши, що онъ опамятався, господиня, що заглядала зъ-за дверей, заразъ ихъ примкнула и втекла. Она и завсѣгды була не смѣла и зъ прикростю переносила розмовы и объясненя; ѣй було лѣтъ сорокъ и була она товста и груба, черноброва и черноока, добра одъ товстоты и одъ лѣнивства, и собою навѣтъ зовсѣмъ непогана. Та стыдлива ажъ надъ мѣру.

— Вы... хто? пытався онъ далѣй, звертаючись до самого артельщика. Але въ отсю хвилию зновъ отворились дверѣ наостѣжъ и, трохи нахилившись, томѹ що бувъ высокій, войшовъ Разумихинъ.

— Що за морска каюта, закричавъ онъ входячи, — кождый разъ чоломъ гримну; все-жъ таки квартирою называеся! А ты, брате, отямився? въ отсю хвилию одъ Паранѣ чувъ.

— Що-лишь отямився, сказала Настка.

— Що-лишь отямились, подтакнувъ артельщикъ зъ легкою усмѣшкою.

---

*) Такъ называются работники и ремѣшники, що живутъ разомъ въ „артели“. М. П.

— А вы самі хто зволите бути? запытавъ, звертаючись наразъ до него, Разумихинъ. — Я, бачите, Вразумихинъ; не Разумихинъ, якъ мене всѣ величаютъ, а Вразумихинъ, студентъ, дворянскій сынъ, а онъ мой приятель. Ну, а вы хто такій?

— А я въ нашій конторѣ артельщикомъ, одъ купця Шелопаева, панцю, и сюды по дѣлу, бачите.

— Будьте ласкаві, сѣдайте на отсе крѣсло; самъ Разумихинъ сѣвъ на друге, зъ другого боку столика. — Се ты, брате, гарно зробивъ, що опамятався, продовжавъ онъ, звертаючись до Раскольниковова. — Четвертый день ледви вшь и пешь. Дѣйстно, чаю зъ ложочки давали. Я до тебе два разъ приводивъ Зосимова. Памятасиъ Зосимова? Оглянувъ тебе гарненько и одразу сказавъ, що усе байка, — въ голову, чи якое-тамъ ударило. Нервовый припадочокъ якийсь, порціѣ були за малі, пивця и хрѣну за мало давали, одси и слабость, але що байка, перейде и перемелеся. Владый хлопецъ Зосимовъ! Славно почавъ практику. Ну, сердце, такъ я васъ не задержую, обернувся онъ знову до гостя, — будьте ласкаві розъяснити свое дѣло. Уважай Родю, зъ ихнѣи конторы вже другій разъ приходять; тѣлько перше не отсей приходивъ, а другій, и мы зъ онтымъ обьяснялись. Се хто передъ вами сюды приходивъ?

— А здається, се позавчора, якъ-разъ такъ, панцю. Се Алексій Семеновичъ були; такожъ при конторѣ у насъ служатъ.

— Мабуть онъ буде проворнѣйшій одъ васъ, якъ вы думаете?

— Такъ, панцю; они справдѣ що солиднѣйшій.

— Гарно; ну-жь, розповѣдайте дальше.

— А ось черезъ Атаназа Ивановича Вахрушина, о котрѣмъ, надѣятись, неразъ зволили чувати, панцю, по просьбѣ вашои матусѣ черезъ нашу контору для васъ грошѣ, почавъ артельщикъ, просто звертаючись до Раскольниковова. — Коли вы вже такъ памятаете себе, пане, — що можна-бъ вамъ вручити тридцять пять рублѣвъ, такъ въ насъ грошѣ є, бо Семень Семеновичъ одъ Атаназа Ивановича по просьбѣ вашои матусѣ, якъ давнѣйше, повѣдомлене о томъ получили. Чи зволите розумѣти?

-- Такъ... памятаю... Вахрушинъ... промовивъ Раскольниковъ задумчиво.

— Слушайте! купця Вахрушина знае! закричавъ Разумихинъ. — Якъ же онъ себе не памятае? Та втѣмъ, я теперь бачу, що и вы такожь разумный чоловікъ. Ну! разумный рѣчи приемно и слухати.

— Се они той самый Вахрушинъ, Атаназъ Ивановичъ, и по просьбѣ вашей ненецки, котра черезъ нихъ цѣлкомъ такъ само вамъ вже разъ пересылала, они и на сей разъ не одказали, и Семена Семеновича на сихъ дняхъ повѣдомили изъ своихъ мѣсьць, щобы вамъ тридцять-пять рублѣвъ передати, паночку, въ ожиданю лѣпшого.

— Отсе „ожидане лѣпшого“ вамъ лучше всѣго удалося; не зла такожь и ваша „ненецка“. Ну, такъ якъ же по вашему: въ повной онъ чи не въ повной памяти, — а?

— Думаю, що можно-бъ выдати грошѣ. Тѣлько ось треба-бъ поквитованя, панцю.

— Напачкае! Що у васъ, книга чи що?

— Книга, панцю, отъ вамъ она.

— Давайте сюды. Ну, Родю, піднимайся. Я тебе піддержу; вшкварь-по ему Расколькова, бери перо, бо, братчику, грошѣ намъ теперь лѣпшиі одъ патоки.

— Не треба, — сказавъ Раскольниковъ, оддыхаючи перо.

— Чого то не треба?

— Не буду підписувати.

— Игі, до чорта, та якъ же безъ поквитованя?

— Не треба... грошей...

— Грошей не треба! Ну, се брате брешешь, я свѣдокъ! — Не безпокойтесь, прошу, се онъ тѣлько такъ... зновъ вояжуе. Зъ нимъ, однакожь, се и на явѣ буває... Вы чоловікъ разумный, и мы будемо ему помагати, то-есть попросту его руку водити, онъ и підпише. Ану-жь помагайте...

— Та ось я и другій разъ зайду.

— Нѣ, нѣ; чого вамъ трудитись. Вы чоловікъ разумный... Ну, Родю, не задержуй гостя... бачишь чекае, — и онъ наравду приготовився водити рукою Расколькова.

— Оставь, я самъ... промовивъ той, взявъ перо и подписался въ книжцѣ. Артельщикъ поклавъ грошѣ и ѳддалився.

— Bravo! а теперь, брате, хочешь ѳсти?

— Хочу, ѳдповѣвъ Раскольниковъ.

— У васъ є зуна?

— Вчерашня, ѳдповѣла Настка, — весь часъ перестояла тутечки.

— Зъ бараболею и рижовою крупною?

— Зъ бараболею и крупною.

— На память знаю. Подай зупу, та и чаю давай.

— Принесу.

Раскольниковъ смотрѣвъ на все зъ глубокимъ зачудуванемъ и зъ тупымъ, беззмыснымъ страхомъ. Онъ рѣшився мовчати и ждати: що буде далѣй? „Здася, я теперь не маючу“, думавъ онъ, „здася, се въ самѳмъ дѣлѣ...“

Черезъ двѣ минуты Настка вернулаь зъ зупою и заявила, що заразъ и чай буде. До зупы явились двѣ ложки, двѣ тарѣлки и весь приборъ: сѳльничка, перечница, гѳрчица для мяса и друге, чого передже въ такѳмъ порядку вже давно не бувало. Скатерь була чиста.

— Не зле було бы Настусенько, колибъ Прасковія Павловна бутельочки двѣ пивца ѳдкомандувала. Мы выпили-бъ.

— Ну, вже ты остроногий! воркнула Настка и пѳшла сповнити приказъ.

Дико и зъ напружейемъ засѣдно ще приглядався Раскольниковъ. Тымчасомъ Разумихинъ пересѣвъ къ нѣму на диванъ, нескладно якъ медвѣдъ обхопивъ лѣвою рукою его голову, не зважаючи на те, що онъ и самъ мѳгъ бы припѳднаться, а правою пѳднѣсь до его рота ложку зупы, кѳлька разѳвъ упершь подувши на неъ, щобъ онъ не поѳткъся. Але зупа була ледви що тепла. Раскольниковъ зъ жадностью проглотивъ одну ложку, потѳмъ другу, третю. Та подавши кѳлька ложокъ, Разумихинъ наразъ запинився и заявилъ, що дотычно дальшого треба порадитись зъ Зосимовомъ.

Вѳйшла Настка, несучи двѣ бутельки пива.

— А чаю хочешь?

— Хочу.

— Неси скорѣйшь и чаю, Настко, бо чаю ачей вѳльно и безъ факультету. Але ось и пивце! — Онъ пересѣвъ на

свое крѣсло, присунувъ до себе зупу, мясо и ставъ ѣсти зъ такимъ смакомъ, якъ колибъ три днѣ не ѣвъ.

— Я, брате Родю, у васъ тутъ теперъ каждый день такъ обѣдаю, воркнувъ онъ, о скѣлько позволявъ мясомъ набитый, повный ротъ, — и се все Параня, твоя господичка, присылає, одъ всей душѣ мене частує. Я, розумѣся, не упоминаюсь, ну, однакъ и не протестую. А ось и Настка зъ чаємъ. Яка жвава! Настусенько, хочешъ пивця?

— И-и, щѣ выдумавъ!

— А чайку?

— Чайку щѣ иншого.

— Наливай! Погоди, я тобѣ самъ налью; сѣдай за стѣль.

Онъ заразъ таки розпорядився, наливъ, потѣмъ наливъ ще другу чашку, кинувъ свое сѣданє и пересѣвъ зновъ на диванъ. Якъ передже, оббѣймивъ онъ лѣвою рукою голову хорого, припѣднявъ его и ставъ понти зъ чайной ложечки чаємъ, знову безнастанно и особливо старанно подмухуючи на ложку, мовбы въ отсѣмъ процесѣ дмухання и лежала сама головна и цѣлюща сила. Раскольниковъ мовчавъ и не противився, мимо того, щѣ чувъ въ собѣ зовсѣмъ подостаткомъ силъ припѣднятися и сѣсти на софѣ безъ всякой чужой помочи, и не лишъ володѣти руками настѣлько, щѣбъ удержати ложку або чашку, але навѣтъ може-бути и ходити. Однакъ задля якоись дивной, ледви не звѣрячей хитрости, ему наразъ прийшло въ голову скрыти до часу свои силы, притаптись, удавати, колибъ було треба, навѣтъ, щѣ ще не цѣлкомъ памятаєся, а тимчасомъ надслухувати и провѣдати, щѣ таке тутъ дѣєся? Все-жь таки онъ не запанувавъ надъ своею образю: сѣрбнувши ложокъ десять чаю, онъ наразъ высвободивъ свою голову, вередливо оддруливъ ложку и повалився зновъ на подушку. Пѣдъ головою его дѣйстно лежали теперъ справдении подушки — пухови и зъ чистыми наволочками; онъ се такожь завважавъ.

— Треба, щѣбы Прасковія сегодня намъ ще малинового соку прислала, напитокъ ему зладити, сказавъ Разумихинъ, усадовляючись на свое мѣсце и знову забираючись до зупы до пива.

— А де она тобѣ малинъ вѣзьме? запытала Настка,

держачи на розчепѣренныхъ пяти пальцахъ мисочку и процѣдуючи въ себе чай „крѣзь цукеръ“.

— Малину, голубонько моя, она вѣзьме въ склепѣ. Бачишь, Родю, тутъ безъ тебе цѣла исторія склалася. Коли ты такимъ гѣльтайскимъ способомъ втѣкъ ѡдъ мене, и квартиры не сказавъ, мене наразъ така лють взяла, що я порѣшивъ тебе вышукати и убити. Таки заразь того самого дня я взявся за дѣло. Вже-жъ я ходивъ, ходивъ, допытувавъ, допытувавъ! Отсю, бачъ, теперѣшню квартиру я забуду; та втѣмъ я єѣ иѣколи и не памятавъ, томú що єѣ не знавъ. Ну, а давню квартиру, — памятаю лишъ, що били Пяти Угловъ, — Харламова дѣмъ. Шукавъ, шукавъ я сей Харламова дѣмъ, — та, бачъ, выйшло опѣсля, що ѡнъ зовсѣмъ и не Харламова дѣмъ, а Буха, — якъ то иногдѣ въ звукахъ збиваєшься! Ну я и розсердився. Розсердився, тай пошовъ, буде не буде, на другій день на полицію, и представъ собѣ: въ двѣ минуты тебе менѣ тамъ вышукали. Ты тамъ записаный.

— Записаный!

— Та бачишь; а ось генерала Кобелева пѣякъ не могли тамъ при менѣ ѡдшукати. Ну, брате, довго розказувати. Тѣлько якъ я злетѣвъ сюды, заразь, таки зъ всѣми твоими дѣлами познакомився; зѣ всѣми, братчику, зѣ всѣми, усе знаю; ось и она бачила: и зъ Никодимомъ Томпчемъ познакомився, и Илію Петровича менѣ показували, и зъ двѣрникомъ, и зъ добродѣемъ Заметовомъ, Александромъ Григоровичемъ, письмоводителемъ въ тутешній конторѣ, а наконецъ и зъ Паранею, — се вже бувъ вѣнецъ; ось и она знає...

— Медомъ намастивъ, воркнула Настка, мудерно усмѣхаючись.

— Та вы бы причесались инакше, Настасе Никифорѣвна, якъ я вамъ вже разъ говоривъ.

— Ну ты, песь! наразъ крикнула Настка и порскнула зѣ смѣху. — Та я Петрова, а не Никифорова, додала она, коли перестала смѣятись.

— Вже бѣльшь не помылимось, памятати-мемо. Ну такъ ось, брате, щобъ за богато не говорити, я хотѣвъ зразу тутъ электричну струю скрѣзь пустити, такъ щобъ всѣ упе-

редження въ отсихъ мѣсяцяхъ одразу, за однимъ махомъ выкоренити; але Параня побѣдила. Я, брате, нѣякъ и не сподѣвався, щобъ она була така.. до людей.. а? якъ ты думаєшь?

Раскольниковъ мовчавъ, хочъ нѣ на хвилинку не спускавъ зъ него свого заполошеного погляду, и теперъ упорно вдвлювався въ него.

— Та ще и якъ до людей, тягнувъ далѣй Разумихинъ, нѣ трохи не збиваючись мовчанемъ и начебъ потакуючи одержаною одповѣди, — и навѣть дуже, въ кождомъ змыслѣ.

— Тѣфу, безстыдникъ! вскрикнула знову Настка, котрою розмова тая справляла очевидячки незвычайну приємність.

— Погано, брате, се, що ты зъ самого початку не зумѣвъ взятися за дѣло. Зъ нею треба було не такъ. Адаже-жь се, такъ сказати, наибольшъ несподѣваний характеръ! Ну, та о характерѣ опосля... А толькo якъ, примѣромъ, довести до того, щобъ она тобѣ обѣду смѣла не присылати? Або, примѣромъ, сей вексель? Та ты зъ розуму зойшовъ, подписувати вексель! Або хочбы отся покладена женитьба, коли ще донька, Наталія Єгорівна, жива була... Я усе знаю! Та втомъ, я знаю, що се деликатна матерія и що я оселъ, ты мене звини. Але що тыкаєся глупости: якъ ты думаєшь, адже Прасковія Павловна цѣлкомъ, брате, не така глупа, якъ зъ першого погляду можна бы судити, а?

— Розумѣєся... процѣдивъ Раскольниковъ, дивлячись въ бокъ, все-жь таки мѣркуючи, що выгднѣйше поддержати розмову.

— Не правда-жь? скрикнувъ Разумихинъ, очевидно урадований, що ему одповѣли, — мимо того однакожь таки и не розумна, га? Цѣлковито, цѣлковито несподѣваний характеръ! Я, брате, почасти и не знаю, що думати и говорити, гублюся, вневняю тебе... Рокѣвъ сорокъ певно вже жас. Она говорить: тридцять шѣсть и на се повне право має. Та клянусь тобѣ, що суджу о нѣй бѣльшь розумово, лишь опосля одной метафізики; тутъ, брате, у насъ така загадка завязалась, пѣчого не розберу! Ну, та се все дурниця, а толькo она, видячи, що ты вже не студентъ, що лекцій

и одежѣ въ тебе нема, и що по смерти панночки тѣй нѣчого вже тебе на рѣднѣй стопѣ держати, паразѣ налякалась, а якъ ты ще въ добавку захався въ кутѣ и нѣчого давнѣйшого не пѣддержувавѣ, она и задумала тебе зѣ кватиры зѣгнати. И давно она носилась зѣ симѣ замѣромѣ, та вексля жаль стало. Крѣмѣ того ще ты самѣ впевнявѣ, що мати запла- тить. .

— Се я зѣ пѣдлости моѣи говоривѣ... Мати моя трохп що сама милостивѣ не просить... а я лгавѣ, щобѣ мене въ хатѣ держали и кормили, проговоривѣ голосно и выразно Раскольниковѣ.

— Та се-жѣ разумно. Тѣлько вся штука въ тѣмѣ, що тутѣ и пѣдвернувся добродѣй Чебаровѣ, падворный радникѣ и дѣловый чоловѣкѣ. Параня безѣ него нѣчого бы не выду- мала, вже надто стыдлива; ну а дѣловый чоловѣкѣ не сты- дливый и почавѣ заразѣ ѡдѣ того, що поставивѣ пытанѣ: чи є надѣя, щобѣ вексель сплачено? Ѳдповѣдѣ: єсть, бо є така матуся, що изѣ сто-двадцати-пяти-рублевой своѣи пенсѣи, хочѣ сама вѣсти не буде, а вже Родечка своѣо выручить, та се- стрипца така є, що за братчика и у воду пѣйде. На отсѣмѣ- то ѡнѣ и оперся... Чого не лежишь тихо? Я, брате, теперѣ усѣ твои тайны провѣдавѣ, не даромѣ ты при Парани не таився, коли ще стоявѣ на рѣднѣй стопѣ, а я теперѣ ѡдѣ сердца говорю. . Та оно, бачишь, завсѣгды такѣ буває: чесный и зѣ сердцемѣ чоловѣкѣ говорить широ, а дѣловый чоловѣкѣ слухає та вѣсть, а потѣмѣ и зѣвѣсть. Осѣ и уступила она сей вексельокѣ, нѣбы то уплатѣю, сему Чебарову, а той формально о грошѣ упѣмнулся, не соромився. Хотѣвѣ - було я ему, якѣ довѣдався о всѣмѣ тѣмѣ, такѣ, для очищеня со- вѣсти, такожѣ струю пустити, та на ту пору у насѣ зѣ Па- ранею гармоня склалась, я и повелѣвѣ цѣлу тую справу за- ткати при самѣмѣ жерелѣ, то-єсть поручився, що ты запла- тишь. Я, брате, за тебе заручивѣ, чуєшь? Позвали Чеба- рова, десять цѣлковыхѣ ему въ зубы, а папѣръ назадѣ, и осѣ честь маю его вамѣ передати, — на слово намѣ те- перѣ вѣрять, — осѣ возьмѣть, и надертый мною якѣ слѣдѣ.

Разумихинѣ выложивѣ на стѣлъ довжный листѣ; Рас- кольниковѣ поглянувѣ на него, не сказавѣ нѣ слова и ѡд- вернувся до стѣны. Навѣтъ Разумихина се озлобило. 7

— Бачу, брате, промовивъ онъ черезъ минуту, що я себе знову въ дурнѣ пошивъ. Думавъ-було тебе розвлечи и балаканиною потѣшити, а, здаєся, тѣлько розсердивъ тебе.

— Кажешь, що тебе не познававъ я въ горячцѣ? запытавъ Раскольниковъ, такожъ помовчавши зъ минуту и не обертаючи головы.

— Мене, и навѣтъ казились зѣ злости при сѣй нагодѣ, особливо коли я разъ Заметова привѣвъ.

— Заметова?... письменоводителя?... Та чого-жь его треба було тутъ? Раскольниковъ быстро обернувся и впився очима въ Разуმიхина.

— Та чого ты такъ?... Чого затревожився? Познакомитись зъ тобою хотѣвъ; самъ захотѣвъ, ддятого що богато мы зъ нимъ о тобѣ переговорили... Инакше одъ кого-жь бы я про тебе, бачь, стѣлько довѣдався? Славный, брате, онъ хлопяга, пышный... въ своѣмъ родѣ, розумѣся. Теперь мы приятелѣ; ледви що не кождый день бачимось. Адаже я въ отсю часть мѣста перепровадився. Ты не знаєшь ще? Тѣлько-що перепровадився. До Лавізы зъ нимъ разѣвъ два навѣдались. Лавізу ось ачей памятаєшь, Лавізу Иванѣвну?

— Маячивъ я о чѣмъ-небудь въ голосъ?

— Та вже-жь! Цѣлкомъ не памятався.

— О чѣмъ же я маячивъ?

— Ну тамъ! о чѣмъ маячивъ? Звѣстно о чѣмъ маячать... Ну, брате, теперь, щобъ часу не тратити, за дѣло! Онъ вставъ зъ крѣсла и вхопивъ за шапку.

— О чѣмъ маячивъ?

— Ехъ, то его приперло! Чи не за секретъ якій бо-нишься? Не бѣйся: о графинѣ нѣчого не було сказано. А ось о бульдогу якѣмъ, та о сережеахъ, о ланцушкахъ якихъ-тамъ, о Крестѣвскѣмъ островѣ, та ще о двѣрнику якѣмъ, о Никодимѣ Томичу, и объ Іліи Петровичу, надзирателя помѣчнику, богато було говорено. Та крѣмъ того, питомою вашою шкарпеткою вельми навѣтъ заниматись були ласкаві, вельми! Жалѣбненько просили: подайте, змилуйтєся, шкарпетку, та и тѣлько. Заметовъ самъ по всѣхъ кутахъ твои шкарпетки вышукувавъ и власными, вымытыми въ пахощахъ ручками, зъ перстєнями, вамъ тую дрянъ подававъ. Що-лишь тогдѣ и успокоились, и цѣлу добу въ рукахъ сю

дрянь передержали: вырвати годъ було. Мабуть и теперь де-небудь у тебе подъ покрываломъ лежить. А то ще торокѡвъ на панталыоны просивъ, та ще и зъ слезами! Мы, очевидно, допытувались, якѣ-тамъ ще тороки? Та нѣчого не можъ було розобрати... Ну, паноньку, отже теперь до дѣла! Осьде тридцять пять рублѣвъ; зъ нихъ десять беру, а години черезъ двѣ зъ нихъ рахунокъ предложу. За той часъ дамъ знати и Зосимову, хочъ и безъ того ему годилось бы давно тутъ бути, бо дванадцята година. А вы, Настусенько, частѣйше безъ мене навѣдуйтесь про ните, або що-тамъ инше, чого загадае... А Парани я и самъ заразы що треба скажу. До побаченя!

— Паранею называе! Ахъ, ты хитрый чорте! промовила ему вслѣдъ Пастка: ѡдтакъ отворила дверѣ и стала подслушувати, однакожь не вытерпѣла и сама побѣгла внизъ. Страхъ цѣкаво ѣй було довѣдатись, о чѣмъ ѡнъ говорить тамъ зъ господинею: та и загаломъ видко було, що она на смерть очарована Разумихиномъ.

Ледви тѡльки зачинились за нею дверѣ, хорый скинувъ зъ себе покрывало и мовъ скаженный зѡрвався зъ постели. Зъ пекучою, судорожною нетерпеливостю дожидавъ ѡнъ, поки они выйдуть, щобы чимъ скорше, якъ лишь уступляться, и взятися за дѣло. Але за що-жь, за яке дѣло? — ѡнъ теперь, начебъ нарочно и забудь.— „Господи! скажи ты менѣ лишь одно: чи знаютъ они о всѣмъ, чи ще не знаютъ? Ану, якъ вже знаютъ и тѡлько заставляются, дразнить поки лежу, а ѡдтакъ паразъ увѣйдуть и скажутъ, що все давно вже звѣстне и що они лишь такъ... Що-жь теперь чинити? Ось и забудь якъ нарокомъ; ѡдразу забудь, ще передъ хвилею памятавъ!“

ѡнъ стоявъ середъ кѡмнаты и въ убивающей непевности оглядався довкола; подѣйшовъ до дверей, отворивъ, прислухався; але се було не те. Паразъ, мовбы пригадавши, кинувся ѡнъ до кута, де въ обояхъ була дѣра, почавъ усе оглядати, запустивъ въ дѣру руку, полапавъ, але и се не те. ѡнъ пошовъ до печи, отворивъ еѣ и ставъ порпати въ попель: кусочки окравкѡвъ ѡдъ панталонѡвъ и шматки розорваной кишенѣ такъ и валялись, якъ ѡнъ ихъ тогдѣ кинувъ, значить отже нѣхто не заглядавъ! Тутъ нагадавъ ѡнъ про

шкарпетку, про котру Разумихинъ що-лишь розповѣдавъ. Правда, ось она на диванѣ лежить пѣдъ покрываломъ, та вже до того затерлася и запачкалася зъ той поры, що навѣрно Заметовъ нѣчого не мѣгъ доглянути.

„Ба, Заметовъ!... контора!... А чого-жь мене въ контору кличуть? де завѣзване? Ба!.. я помѣшавъ, се тогдѣ кликали! Я тогдѣ такожь шкарпетку оглядавъ, а теперъ... теперъ я бувъ хорый. А за чимъ Заметовъ заходивъ? чого приводивъ его Разумихинъ?...“ бормотѣвъ онъ въ ослабленю, сѣдаючи знову на диванъ. — „Що-жь се? Чи менѣ усе ще маячиться, чи оно на правду? Здаєся, на правду... А, нагадавъ: втѣкати! чимъ скорше втѣкати, доконче, доконче втѣкати! такъ... а куды? а де моє одѣнє? Черевикѣвъ нема! Забрали! укрыли! Розумѣю! А ось пальтѣ — переслѣпили! Ось и грошѣ на столѣ, слава Богу! ось и вексель... Я вѣзму грошѣ и втечу, и другу квартиру найму, они не ѡдшукають!... Ба, а полиція? Найдуть! Разумихинъ найде. Лѣпше зовсѣмъ втѣкати... далеко... въ Америку, и наплювати на нихъ! И вексель взяти... онъ тамъ пригодиться. Чого бы ще взяти? Они думаютъ, що я хорый! Они и не знаютъ, що я ходити можу, хе, хе, хе!.. Я по очахъ ѡгадавъ, що они все знаютъ! Тѣлько бы зѣ сходѣвъ зѣйти! Ану, якъ у нихъ тамъ сторожа стоить, полицейники! Щѣ се? дивись-но! А ось и пиво осталось, пѣвъ бутельки, холodne!“

Онъ вхопивъ бутельку, въ котрѣй ще оставалось пива на цѣлу склянку, и зъ розкошею выпивъ на оденъ духъ, мовбы гасячи огонь въ груди. Та не тревало и минуты, якъ пиво ударило ему до головы а по спинѣ перебѣгла легка и навѣтъ приемле дрозъ. Онъ лягъ, и натягнувъ на себе покрывало. Мысли его, и безъ того хорѣ та беззвязнѣ, стали мѣшатись все больше и больше, и скоро сонъ, легкѣй и приемный, обгорнувъ его. Зъ розкошею ѡдшукавъ онъ головою мѣсце на подуницѣ, крѣпше обтулився мягкимъ ватовымъ покрываломъ, котре було теперъ на нѣмъ мѣсто рознесеного давнѣйшого плаща, тихо зѣтхнувъ и заснувъ глубокимъ, крѣпкимъ, цѣлющимъ сномъ.

Прокнувся онъ, коли почувъ, що хтось увѣйшовъ до него, розплющивъ очи и побачивъ Разумихина. Сей отворивъ

дверь наостѣжъ и стоявъ на порозѣ надумуючись : входити чи нѣ? Раскольниковъ душкомъ приподнявся на диванѣ и дивився на него, начебъ силуючись нагадати щось.

— А, не спишь, ну, ось и я! Настечко, подавай сюды звитокъ! крикнувъ Разумихинъ вдолѣ. — Заразь рахунокъ зложу.

— Котра година? запытавъ Раскольниковъ, жахливо оглядаючись.

— Та порядно, братчику, переспався; вечеръ на дворѣ, шеста година буде. Годинъ шѣсть чи бѣльше спавъ ..

— Господи! Що-жь се я!...

— Ну, велика рѣчь! На здорове! Куды спѣшишь? На rendez-vous, чи що? Весь часъ теперь нашъ. Я вже три години тебе жду; разовъ два заходивъ, ты спавъ. До Зосимова двѣчи навѣдувався: нема дома, та й тѣлько! Але нѣчого, приjde!.. За своими орудочками такожь я навганявся. Я, бачишь, сегодня перепровадився, цѣлкомъ перепровадився, зъ дядькомъ. У мене, слухай, теперь дядько... Ну такъ, до бѣса, берѣмось за дѣло!... Давай сюды звитокъ, Настусенько. Ось мы заразь... А якъ, брате, тобѣ?

— Я здоровъ; я не хорый... Разумихине, ты тутъ давно?

— Говорю, три години жду.

— Нѣ, а передше?

— Що передше?

— Одъ коли ты сюды ходишь?

— Адаже я тобѣ вже розказувавъ; або-жь не памятаєшь?

Раскольниковъ задумався. Мовъ у снѣ мрѣло ему усе, що було передъ тымъ. Самъ онъ не мѣгъ пригадати и пытаючо смотрѣвъ на Разумихина.

— Гм! сказавъ той: — забудь. Менѣ ще перше здавалось, що ты усе ще не при собѣ.. Справдѣ, цѣлкомъ лѣпше смотришь. Парубяка! Ну-же, до дѣла! Ось заразь нагадаєшь. Смотри-но сюды, любый хлопче.

Онъ ставъ розвязувати звитокъ, котрымъ самъ, якъ було по нѣмъ видко, незвычайно радувався.

— Се, брате, чи повѣришь, у мене особливо на серци

лежало. Бо, бачишь, треба-жь зъ тебе доконче чоловѣка зроби. Приступаймо. Почнемо згоры. Чи бачишь ты отсю шапчину? почавъ ѳнѣ, вынимаючи изъ звитка досыть гарненьку, але заразомъ вельми звычайну и дешеvu шапку: по-зволь-но примѣрити?

— Опѳсля, пѳзнѣйше, промовивъ Раскольниковъ, ѳдмахуючись роздразнено.

— Нѣ вже, братчику Родю, не противься, опѳсля пѳзно буде; та и я цѣлу пѳчь не засну, бо безъ мѣры, навздогадъ купувавъ. Якъ-разъ добра! покликнувъ ѳнѣ торжественно, примѣривши: — мовбы втявъ на тебе! Убѳръ головы, се, брате, найважпѣйша рѣчь въ костюмѣ, въ своѣмъ родѣ рекомендацїя. Толстяковъ, мѳй приятель, кождый разъ мусить знимати свое накрыте, якъ приходитъ куды-небудь на прилюдне мѣсце, де всѣ другї въ капелюхахъ и шапкахъ стоять. Всѣ думаютъ, що ѳнѣ се зъ невольничихъ чувствъ, а ѳнѣ по-просту длятого, що свого пташачого гнѣзда соромиться: стыдливый такїй чоловѣкъ! Ну, дивѣться, Настенько, ось вамъ два убраня головы: сей пальмерстонъ (ѳнѣ дѳставъ зъ кута выкривлений круглый капелюхъ Раскольникова, котрый не знати чому назвавъ пальмерстономъ), або отся ювилерска забавочка? Угадай-но, Родечку, якъ думаєшь, що заплатизъ? Настусенько? звернувся ѳнѣ до неѣ, коли побачивъ, що Раскольниковъ мовчить.

— Десь певне двогривенника давъ, ѳдповѣла Настка.

— Двогривенника, дурна! крикнувъ ѳнѣ обидившись: — нынѣ за двогривенника и тебе не купить, — ѳсѣмъ гривень! та и се томú лишь, що переношений. Оно, правда, зъ умовою: сей зносишь, на другїй рѳкъ новый даромъ дадутъ, ей-Богу! Ну, добродѣю, приступѣмъ теперь до Сполученыхъ Американскихъ Штатѳвъ, якъ отсе въ гимназїи у насъ называли. Упереджаю, — штанами горджуся! и ѳнѣ розвинувъ передъ Раскольниковомъ сѣрї, зъ легкой, лѣтнѣй шерстяной матерїѣ панталюны: — нѣ дѣрочки, нѣ плямочки, и вельми показнї, хотяй и переношенї; така-жь и жилетка, одной барвы, якъ мода wymagaє. А що переношене, такъ се, по правдѣ, и лѣпше: мягче, нѣжнѣйше... Бачишь, Родю; щобы зроби ти въ свѣтѣ карїєру, выстарчає, по-моему, ува-

жати завсѣгда пыленько на сезонъ; коли въ сѣчни шпараговъ не зажадасишь, то кѣлька рублѣвъ въ мошонцѣ задержишь; такъ маеся рѣчь и при отсѣмъ купнѣ. Теперь лѣтній сезонъ, томú я и куповавъ на лѣто, бо въ осени сезонъ и безъ того бѣльше теплои матеріѣ вымагае, такъ прийдеса-жь выкидати... тымъ бѣльше, що се все до сеп поры вже успѣе само розлѣзтися, коли не одъ надмѣрнои розкоши, то одъ внутреннихъ безпорядковъ. Ну! вгадай! що заплативъ? — Два рублѣ двадцять-пять копѣекъ! И памятай, знову зъ тою самою вымѣнкою: отсѣ зносишь, на-нарѣкъ другі даромъ берешъ! У купца Федаева иначе не торгують: разъ заплативъ и на цѣле жите выстане, — бо другій разъ и самъ не пойдешъ. А теперь пристунаймо до черевикѣвъ, — якѣ? ну, правда, видко що переносені, але мѣсяцѣвъ на два выстануть, бо загранична робота и товаръ заграничный: секретарь англійскаго посольства на тандитѣ спродавъ; всего шѣсть день и носивъ, та грошей страхъ було треба. Цѣна одень рубель пятьдесятъ копѣекъ. Дорого?

— Та може не подъ мѣру! завважала Настка.

— Не подъ мѣру! А се щѣ? и онъ вытягнувъ зъ кишенѣ старій, скорченый, весь облѣпленный засохлымъ болотомъ, дѣравый черевикъ Раскольниковова: — я зъ запасомъ ходивъ, менѣ и однаишли пѣсля сего чудовища справдешню мѣру. Цѣле отсе купно незвычайно щастилось. А що до бѣля, то зъ господинею поклялися. Ось по-перше три сорочки, полотнянї, та зате зъ моднымъ верхомъ... Ну и такъ: осѣмъ гривень шапка, два рублѣ двадцять-пять остальные одѣие, значить три рублѣ пять копѣекъ; рубель пятьдесятъ черевики, томú що вже надто гарнї, — значить чотыри рублѣ пятьдесятъ-пять копѣекъ, та пять рублѣвъ усе бѣле, — гуртомъ сторгувались, — выходитъ рѣвно девять рублѣвъ пятьдесятъ-пять копѣекъ. Остальныхъ сорокъ-пять копѣекъ, мѣдными пятаками ось добродѣю будьте ласкаві взяти собѣ назадъ, — и такимъ чиномъ, Родечку, ты теперь одъ головы до нѣгъ вырядженный, бо пѣсля моеи гадки твѣой пальтотъ не тѣлько ще може служити, але навѣтъ выглядае ще ажъ надто благородно: ось щѣ значить замовляти у Шармера! Що же дѣтыкаеся шарпетокъ и иннихъ дробницъ, лишаю тобѣ самому; грошей остаеся намъ двадцять-пять рубликовъ, а о Параню

и за плату за квартиру не журися; я говоривъ: кредитъ не-
обмеженный. А теперь, брате, позволь тобѣ бѣле перемѣнити,
бо слабѣсть теперь вѣдай въ сорочкѣ лишь и сидить...

— Оставь! не хочу! одпекувався Раскольниковъ, що
прислухувався зъ одразою насильно-жартобливому справозданю
Разумихина о купнѣ одежѣ...

— Се, брате, неможливе; на щѣ-жь я черевки доп-
тавъ! настававъ Разумихинъ. — Настунечко, не стыдайтесь,
а помогѣть, — ось такъ! и, не зважаючи на опѣръ Раскол-
никова, онъ насилу перемѣнивъ ему бѣле. Той повалився
на подушку и минуты двѣ не говоривъ нѣ слова.

„Кобы вже разъ одчѣпились!“ думавъ онъ. — За якї
грошѣ се все куплене? запытавъ онъ вкѣнци, смотрячи на
стѣну.

— Грошѣ? ось тобѣ на! та за твою-жь питомі. Адже-жь
передже артельщикъ бувъ, одъ Вахрушина, матуся прислала;
чи и се забудь?

— Теперь пригадую собѣ.. промовивъ Раскольниковъ
пѣсля довгого и понурого мовчания. Разумихинъ нахмурився
и позиравъ на него въ занепокоєню.

Дверѣ одчѣпились и ввѣйшовъ высокій и заживный чо-
ловѣкъ, немовбы такожь зъ виду вже трохи знакомый Рас-
кольникову.

— Зосимовъ! таки разъ! крикнувъ Разумихинъ зра-
дѣвши.

IV.

Зосимовъ бувъ высокій и заживный чоловікъ, зъ набре-
нѣлымъ и безбарвно-блѣдымъ, гладко-выголеннымъ лицемъ, зъ
бѣлыми бровами и такимъ волосемъ, въ очкахъ, и зъ великимъ зо-
лотымъ перстеномъ на обдутьомъ одъ сала пальци. Було ему
лѣтъ двадцать сѣмь. Одягнений онъ бувъ въ широкѣмъ добѣр-
номъ пальтотѣ, въ ясныхъ лѣтнихъ панталюнахъ, и загаломъ
усе було на нѣмъ широкѣ, выбагливѣ и зъ голки; бѣле без-
доганне, ланцушокъ одъ годинника массивный. Повороты его
були повѣдливый, начебъ вялі и рѣвночасно выучено-свобѣдний;

претенсія, хочь старанно укрывана, проглядувала що хвиля. Всѣ, що его знали, уважали его за чоловѣка тяжкого, але говорили, що свою рѣчь знає.

— Я, брате, два разы до тебе заходивъ... Бачишь, опамятався! крикнувъ Разумихинъ.

— Бачу, бачу; ну, якъ же вамъ теперь, а? звернувся Зосимовъ до Раскольниковъ, пыльненько въ него вдвляючись и підсѣдаючи къ нѣму, на диванъ, въ ноги, де таки заразы и розвалився якъ найвыгѣднѣйше.

— Та заедно ще хандричить, ѳдновѣвъ за него Разумихинъ, — бѣле мы ему що-лишь перемѣнили, такъ ледви не заплакавъ.

— Понятне дѣло; бѣле можна бы и опѣсля, коли самъ не хоче... Пульсъ знаменитый. Але голова таки завсѣгды ще потрохи поболое, а?

— Я здоровъ, я цѣлковито здоровъ, зъ натискомъ и роздразнено промовивъ Раскольниковъ, припѳднявшись наразъ на диванъ и заскрившись очима, однакожь таки заразы повалився на подушку и обернувся до стѣны. Зосимовъ уважно слѣдивъ его.

— Дуже гарно... усе якъ слѣдъ, вяло промовивъ ѳнъ. — Бѣвъ що-небудъ?

Бму розповѣли и запытали, щѳ можно давати.

— Та усе можъ давати... Зупы, чаю... Грибѳвъ та огѳркѳвъ, розумѣеся, не давати, ну, и мяса такожь не треба, и... ну, та чого тутъ балакати!... — ѳнъ переглянувся зъ Разумихиномъ. — Микстуру геть, и усе геть; а завтра я посмотрю... Оно бы и сегодня... ну, та...

— Завтра вечеромъ я его на проходъ веду! рѣшивъ Разумихинъ: — въ Юсупѳвъ садъ, а потѳмъ въ Палѣ-де-Кристаль зайдемо.

— Завтра, бачъ, я бы его не рухавъ, однакожь... трохи... ну, та побачимо.

— Ехъ, шкода, сегодня я якъ-разъ переносины справляю, два кроки; ось бы и ѳнъ. Хочъ бы на диванъ полежавъ мѣжь нами! Але ты будешь? звернувся наразъ Разумихинъ до Зосимова: — не забудъ, смотри, обѣцявъ.

— Нехай и такъ, але хиба пѳзнѣйше. Щѳ ты тамъ прилагодивъ?

— Та нѣчого, чай, горѣлка, селедець. Буде ще и пирогъ: свои люде зберуться.

— Хто именно?

— Та усѣ тутешні и всѣ майже нові, справдѣ — хіба крѣмъ старого дядька, та и той новий: що-лишь вчера до Петербурга приѣхавъ, за якимись-тамъ орудками; бачилося разъ на пять лѣтъ.

— Хто онъ такій?

— Прозябавъ, бачишь, цѣле жите уѣзднымъ почтмайстромъ... достае пенсію, має вже шістьдесять-пять лѣтъ, та щѣ бѣльшь про него и казати!... Все-жъ таки я его люблю. Порфиръ Семеновичъ такожъ приїде: тутешній слѣдчий судія.. славный правникъ. Такъ, але правда, ты знаєшь...

— Чи онъ такожъ твої своякъ?

— Якійсь дуже далекій, та ты чога кривишься? що вы тамъ посперечались разъ, то ты може и не схочешъ прийти?

— Катъ менѣ до него...

— Ось такъ найрозумнѣйше. Ну, а далѣй — студенты, учитель, чиновникъ оденъ, музыкантъ оденъ, и офицеръ, Заметовъ...

— Скажи менѣ, прошу, що може бути спѣльного у тебе, або ось у него, — Зосимовъ кивнувъ на Раскольниковова, — зъ якимъ-небудь такимъ Заметовомъ?

— Охъ! вже тѣ скоботливѣ: Принципы! и цѣлый ты на принципахъ якъ на пружинахъ; повернутись по своѣй волі не смѣе; а по-моему: гарный чоловікъ — ось и принципъ, и знати я нѣчого не хочу. Заметовъ чоловікъ пре-гарный.

— И руки грѣе.

— Ну. и руки грѣе, та велика рѣчь! Тай що-жъ що грѣе! крикнувъ наразъ Разумихинъ, якомь незвычайно раздражняючись: — або-жъ я хваливъ тобѣ те, що онъ руки грѣе? Я говоривъ, що онъ тѣлько въ своѣмъ родѣ гарный! Коли станешъ зѣ всѣхъ бѣковъ смотрѣти — такъ чи богато гарныхъ людей и останешъ? Та я переконаний, що за мене тогдѣ, цѣлого зъ патрохами, усего-на-всего одну печену цыбулю дадутъ, та ще и те, коли зъ тобою въ додатку!...

— Се мало; я за тебе двѣ дамъ...

— А я за тебе тольки одну! Выгадуй ще! Заметовъ, бачишь, ще дитина, я ще чуприну ему поскубу, проте треба его привлекати а не оддрулювати. Тымъ, що оддохнешь чоловікка — не поправишь, а найменше дитину. Зъ дитиною треба вдвоє осторожнѣйше. Ехъ, вы поступові тупицѣ, нѣчого не розумѣете! Чоловікка не шануете, собѣ кривду робите... А коли хочешь знати, такъ у насъ ось и справа одна загальна завязалась.

— Та яка, чи вольно знати?

— Та завсѣгды ще въ дѣлѣ маляря, отсего комнатного... Вже мы его вылабудасмо! Та втомъ, теперь и не велика вже штука. Дѣло зовсѣмъ, зовсѣмъ теперь очевидне! Мы тольки пары подпустимо.

— Якій тамъ ще покоєвий маляръ?

— Що се, або-жь я не розповѣдавъ? Чи се може бути? Та правда, я тобѣ лишь початокъ розповѣвъ... ось про убійство тои старухи лихварки... ну, тутъ и покоєвий маляръ теперь замѣшався...

— Та про убійство отсе я ще и безъ тебе чувъ, и отсею справою навѣтъ занимаюся... почасти... по одной причинѣ.. и въ газетахъ читавъ! а ось...

— Лизавету ось такожь убили! вкинула паразъ Настка, звертаючись до Раскольниково. — Она цѣлый часъ оставалась въ комнатѣ, притулившись до дверей, и слухала.

— Лизавету? пвобормотѣвъ Раскольниковъ заледви чутнымъ голосомъ.

— А Лизавету, торговку ось, або-жь не знаєшь! Она сюды на долину приходила. Та ще и тобѣ сорочку починяла.

Раскольниковъ обернувся до стѣны, де на запачканныхъ жовтыхъ обояхъ зъ бѣлыми квѣточками выбравъ одну нескладну, бѣлу квѣтку, зъ якимись цинамоновыми смужками, и ставъ розглядати: скѣлько на нѣй листочковъ, які на листочкахъ зубки и скѣлько смужокъ? Онъ чувъ, що у него занѣмѣли руки и ноги, мовбы ихъ одняло, все-жь таки и не попробувавъ пошевелитись и упорно смотрѣвъ на квѣтку.

— Ну, такъ що-жь маляръ? зъ якимсь особливнимъ незадоволенемъ перебивъ Зосимовъ балаканину Настки. Тая зѣтхнула и замовкла.

— Ну, посуджують его такожь о убійство! зъ жаромъ одповѣвъ Разумихинъ.

— Ёсть якї доказы на се, чи якъ?

— Чорта доказы! Та втѣмъ чѣпились нѣбы-то задля доказѡвъ, однакъ отсей доказъ не є доказомъ, ось щѡ треба доказати! Се живцемъ те саме, якъ зразу они увязнили и стали пѡдозрѣвати онтыхъ, якъ ихъ тамъ!... Коха та Пестрякова. Тѣу! якъ се все глупо робиться, ажъ слушаючи мерзить тебе! Пестряковъ, знаєшь, може сегодня до мене зайде... Та правда, Родю, ты отсю штуку вже знаєшь, ще до твоєи слабости лучилось, рѡвно добу передъ тымъ, коли ты зѡмѣвъ въ конторѣ, якъ тамъ про се розповѣдали.

Зосимовъ цѣкаво посмѡтрѣвъ на Раскольниковѡ; сей не ворухнувся.

— А знаєшь щѡ, Разумихине? Подивлюсь я на тебе: якъ ты однакожь умѣєшь горячитись чужими рѣчами.

— Ну, нехай буде, а все таки мы его вытягнемо! крикнувъ Разумихинъ, стукнувши кулакомъ по столѣ. — Але тутъ щѡ бѡльшь всего може гнѣвати? Такъ не те, щѡ они лжуть; ложъ завсѣгды простити можна; ложъ рѣчь пожиточна, томѹ щѡ до правды веде. Нѣ, лишъ се досадно, щѡ лжуть, та ще и власнѡй ложи поклоняються. Я Порфира поважаю, однакожь... Знаєшь, прикладомъ, щѡ ихъ насампередъ зъ толку збило? Дверѣ були зачиненї, а якъ прийшли зъ двѡрникомъ — отворенї: ну, значить, Кохъ зъ Пестряковомъ и убили! Ось тобѣ ихъ логика.

— Та не горячись; ихъ попросту задержали; годѣ-жь... Алѣ, алѣ: та-жь я сего Коха знавъ; онѣ, бачъ, показалось, у старухи невыкупленї рѣчи скуповувавъ, правда чи нѣ?

— Правда, онѣ шельма! Онѣ и векслѣ скуповує. Промышленникъ. Та чортъ зъ нимъ! Але на щѡ я злюся, чи ты се знаєшь? На рутину ихъ дряхлу, пѡдлу, непорядну злюся... А тутъ въ однѡй отсѣй справѣ, цѣлу нову дорогу ѡдкрити можно. Пѡсля одныхъ психологичныхъ лишъ даныхъ можъ показати, якъ на справденнїй слѣдъ попадати треба. „У насъ есть, мовлявъ, факты!“ Однакожь факты не все; по крайнѣй дѣрѣ половина дѣла въ тѣмъ, якъ зъ фактами обходитись умѣєшь!

— А ты зъ фактами обходитись умѣєшь?

— Та, бачь, годъ-жь мовчати, коли чуєшь, душею чуєшь, що ось мѡгъ бы дѣлу помочи, колибъ... Ехъ!... Чи ты отсю справу подрѡбно знаєшь?

— Та ось про маляря жду.

— Та правда! Ну, слухай исторію: рѡвно на третій день пѡсля убійства, ранкомъ, коли они тамъ возились ще зъ Кохомъ та Пестряковомъ, — хочъ отсіи кожый свѡй крокъ доказали и очевидность ажъ кричала! — выкрываєся наразъ найбѡльшь несподѣванный фактъ. Якійсь мужикъ, Душкинъ, властитель шинку напротивъ того самого дому, являєся въ контору и приносить ювилерскій футераль зъ золотыми сережками, и розповѣдає цѣлу новѣсть: „Прибѣгъ, каже, до мене вечеромъ позавчора, десь такъ по осьмѡй годинѣ“, — день и година! мѣркуєшь? — „робѡтникъ-маляръ, котрый и передъ тымъ до мене во-дни забѣгавъ, Микола, и принѣсъ менѣ отсю коробку зъ золотыми сережками и зъ камѣнцями, и просивъ за нихъ пѡдъ заставъ два рублѣ, а на мое запытанє: де взявъ? — обявивъ, що на панелі^{*)} найшовъ. Бѡльше я его про те не розпытувавъ“, — се Душкинъ бачъ говорить, „и вынѣсъ ему папѣрокъ“ — рубель значить, — „бо ось думавъ, що не въ мене, такъ у другого заставить, все одно — прощє, та нехай лѣпше у мене рѣчь лежить: дальше, мовлявъ, положивъ, близше вѡзьмєшь, а выкрєся щѡ, або розѡйдеся гудка, то я заразъ и занесу на полицію.“ Ну, очевидно, бабунъ сонъ розповѣдає, брєше якъ собака, бо я отсєго Душкина знаю, самъ ѡнъ лихваръ и краденє скрыває, и тридєсятирублеву рѣчь не на те, щѡбъ „занести на полицію“ у Миколы вымантивъ. Попросту налякався. Ну ось слухай, говорить дальше Душкинъ: — „А крестьянина ѡтого, Миколу Дементієва знаю я зъ малєчку, зъ нашої губерніѣ и уѣзда Зарайского, бо мы, бачъ, самі Рязнєйскій. А Микола хочъ не пѣаниця, а напиває, и вѣдомо намъ було, що ѡнъ въ отсѣмъ самѡмъ домѣ роботу має, малює разомъ зъ Митрєємъ, а зъ Митрєємъ они зъ однихъ мѣсць. И дѡставивши папѣрокъ, ѡнъ его заразъ розмѣнявъ,

---

*) Панель, або паранета называєся дерево, котрымъ выкладають здолу стѣны. М. П.

выпивъ наразъ двѣ чарочки, здатокъ взявъ и пошовъ, а Митрея я зъ нимъ о той порѣ не бачивъ. А на другій день зачули мы, що Альону Иванѡвну и сестрицю ихъ Лизавету Иванѡвну топоромъ убили, а мы зъ ними, бачъ, знались, и заразы менѣ стали пѡдозрѣли сержки, — бо було намъ вѣдомо, що покѡйница на рѣчи грошѣ давала. Пошовъ я отже до нихъ, до хаты, и ставъ осторожно про себе вывѣдуватись здалека и мовбы ось такъ собѣ нѣчого, и насампередъ запытавъ: чи дома Микола? И ѡдповѣвъ Митрей, що Микола пѡдгулявъ, прийшовъ домѡвъ надъ зарею, пьяный, дома побувъ ось такъ зъ десять минутъ и знову забрався, а Митрей вже его потѡмъ не бачивъ и роботу самъ кѡнчить. А работа у нихъ при тыхъ самыхъ сходахъ, де и убиті, на другѡмъ поверсѣ. Почувши все те, мы тогдѣ нѣкому нѣчого не сказали“, — се Душкинъ говорить, — „а про убійство усе, що могли, розвѣдали и вернулись домѡвъ зъ тымъ самымъ нашимъ пѡдозрѣнемъ. А сегодня рано, о осьмой годинѣ“, — то есть на третій день, розумѣешь? — „бачу, входитъ къ менѣ Микола, не тверезый, та и не те, щобъ надто пьяный, а розумѣти бесѣду може. Сѣвъ на лавку, мовчить. А кромѣ него въ шинку пѡдъ ту пору бувъ всего оденъ лишь чужій чоловѣкъ, та ще спавъ на лавцѣ другій знакомый, и двое нашихъ дѣтвакѡвъ. — Чи бачивъ? пытаю Митрея. — Нѣ, говорить, не бачивъ. — И осьде не бувъ? — Не бувъ, говорить, ѡдъ позавчора. — А нынечки де почувавъ? — А на Пѣскахъ, говорить, у Коломнянскихъ. — А зъ-ѡдки, говорю, тогдѣ сержки взявъ? — А на панели найшовъ, — и говорить ѡнъ се такъ, мовбы неправду, и не двлячись. — А чувъ ты, говорю, що ось те и те, въ той самый вечеръ и о той годинѣ, при онтыхъ сходахъ, сталося? — Нѣ, говорить, не чувъ, — а самъ слушае выбалушивши очи, и побѣлѣвъ ѡнъ наразъ мовъ крейда. Я ось такъ ему розповѣдаю, дивлюся, а ѡнъ за шапку тай почавъ вставати. Тутъ и захотѣвъ я его затримати: — пожди Миколо, говорю, або-жь не выпнешь? а самъ моргнувъ на мальчика, щобъ дверѣ придержавъ, та изъ-за стола выходжу: а ѡнъ ось ѡдъ мене якъ скочить, та на улицу, та бѣгцемъ, та въ проулокъ, — тѡлько я и бачивъ его. Тутъ я вже и переконався, що пѡдозрѣне мое оправдане, що грѣхъ не чий, а таки его...“

— Ну вже-жь... промовивъ Зосимовъ.

— Погоди, кѣнца слухай! Пустились очевидно изъ вѣхъ нѣгъ Миколу шукати: Душкина задержали и перетрясли, Митрея такожь; порушали и Коломнянскихъ, — ажъ ось наразъ позавчора и приводятъ самого Миколу: схопили его коло ***ской заставы, въ заѣздной господѣ. Пришовъ онъ туды, знявъ зъ себе хрестикъ, сръбный и попросивъ за него горѣлки. Дали. Кѣлька минутъ опѣсля, баба въ коровникъ пошла и бачить крѣзь щелину: онъ збоку, въ сараю, до балька очкуръ привязавъ и хоче вѣшатись; баба кричить на усе горло, збѣглись: — Такъ ось ты якій! — „А ведѣть мене, говорить, на полицію тамъ а тамъ, до всѣго признаюсь.“ Ну, его зъ принадлежною почестю и завели въ полицію отсеи части мѣста. Ну, тутъ: „кто, якъ, сила лѣтъ?“ — „двадцять два“ — и такъ дальше, и такъ дальше. Пытають: — „якъ робили зъ Митреємъ, чи не бачили кого на сходахъ, о такой а такой годинѣ?“ Одровѣдає: — „Ну вже-жь, переходили мабутъ якійсь люде, та мы не дивились.“ — „А чи не чули чого, шуму якого и чого иншого?“ — „Нѣчого не чули такого особлившого.“ — „А чи було вѣдомо тобѣ, Миколо, въ той самый день, що таку-то вдову того самого дня и о такой ось годинѣ, зъ сестрою еи убили и ограбили?“ — „Знати не знаю, вѣдати не вѣдаю. У першій разъ одъ Танаса Павлича на третій день въ шинку почувъ.“ — „А де-жь сережки взявъ?“ — „На панели найшовъ.“ — „Чому-жь на другій день не явився зъ Митреємъ на роботу?“ — „Тому, що трохи собѣ погулявъ.“ — „А де гулявъ?“ — „А тамъ, бачите, и тамъ ось.“ — „Чого-жь втѣкъ одъ Душкина?“ — „Тому, що налякались мы тогдѣ ганебсько.“ — „Чого-жь налякався?“ — „А що засудять.“ — „Якъ же ты мѣгъ налякатись того, коли ты чуєшь себе въ нѣчѣмъ неповиннымъ?“... Ну, вѣришь або не вѣришь, Зосимове, се питанѣ було поставлене и буквально въ такихъ выразахъ, я напевне знаю, менѣ вѣрно передали! Щѣ-жь ты? Щѣ-жь ты?

— Ну, нѣ, однакъ пѣдозрѣнѣ таки єсть.

— Та я не про пѣдозрѣнѣ темерь, а про питанѣ, проте: якъ они задачу, бачь, свою понимаютъ! Ну, досыть, якъ стали его мняти, мняти, душили, обертати, та и признався:

— не на панели, каже, найшовъ, а въ „фатеръ“ найшовъ, въ котрой мы зъ Митреємъ малювали.“ — „Якимъ же свѣтомъ?“ — „А такимъ свѣтомъ, що малювали мы тамъ зъ Митреємъ цѣлый день, до осьмой години, и ѳдходити забирались, а Митрей взявъ щѣтку зъ краскою та менѣ нею по лицю цяпъ, мазнувъ менѣ ось такъ по пыску краскою, та въ ноги, а я за нимъ. И бѣжу я такожь за нимъ, а самъ кричу на усе горло; а якъ зѳ сходѳвъ пѳдъ браму виходиться, — налетѣвъ я зъ розмаху на двѳрника и на панѳвъ, а сила було зъ нимъ панѳвъ, не згадаю, а двѳрникъ за те мене выганьбивъ, и другій двѳрникъ такожь выганьбивъ, и двѳрникова баба выйшла, такожь насъ выганьбила, и панъ оденъ въ браму входивъ, зъ дамою, и такожь насъ выганьбивъ, потѳмъ мы зъ Митькомъ поперекъ мѣсця лягли: я Митька за боже пошите вхопивъ и поваливъ на землю, и ставъ перѣщити, а Митько и собѣ, изъ-пѳдъ мене, за гриву мене схопивъ и давай перѣщити, а робили мы се не по злобѣ, а по самѳй любви, жартуючи. А потѳмъ Митько освободився та на улицю и мыкъ, а я за нимъ, та не дѳгнавъ и вернувся въ „фатеру“ самъ, — бо перебрaticsь було треба. Та у дверей въ сѣни, за стѣнкою, въ кутъ, на коробку и наступивъ. Дивлюся, лежить, въ паперѣ завинена. Я пацѣръ, видите, знявъ, бачу гачочки такі мацѣсенкїй, гачочки, ну, мы такъ познимали, — а въ коробцѣ ось сережки..“

— За дверми? за дверми лежала? за дверми? покрикнувъ наразъ Раскольниковъ, блуднымъ, напудженнымъ поглядомъ смотрячи на Разумихина, и звѳльненька припѳднявся на диванъ, пѳдпираючись рукою.

— Такъ... або що? Щѳ зъ тобою? Чого ты такъ? — Разумихинъ такожь припѳднявся зъ мѣсця.

— Нѣчого!... ледви чутно ѳдповѣвъ Раскольниковъ, опускаючись знову на подушку и знову ѳдвертаючись до стѣны. Всѣ помовчали трохи.

— Зрѣмався мабуть, зъ просоня, промовивъ вкѳнци Разумихинъ, пытаючо споглядаючи на Зосимова; той зробивъ легкїй, заперечаючий знакъ головою.

— Ну, говори-жъ дальше, сказавъ Зосимовъ, — щѳ дальше.

— Та щѳ дальше? Якъ тѳлько ѳнъ побачивъ сережки,

то заразъ, забувши и квартиру и Митька, ухопивъ за шапку и погнавъ до Душкина, де, якъ вѣдомо, доставъ одъ него рубель и ему выдумавъ, що найшовъ на панели, и заразъ взявся гуляти. А про убійство повтаряє, разъ-по-разъ те, що казавъ передже: „знати не знаю, вѣдати не вѣдаю, що-лишь на третій день довѣдався.“ — „А чого-жь ты такъ довго не являвся?“ — „Збѣ страху.“ — „А повѣситись чому хотѣвъ?“ — „Одъ грыжѣ.“ — „Одъ якои грыжѣ?“ — „А що засудять.“ Ну, отъ и вся исторія. Теперь, якъ думаєшь, що они зъ сего вытягли?

— Та чого тамъ думати, слѣдъ есть, хочъ якій, а такіе есть. Фактъ. Не на волю-жь выпустити твого малярика?

— Та, бачъ, они-жь его просто убійцею теперь зробили! У нихъ вже и сумнѣвѣвъ нема нѣякихъ...

— Та се неправда; горячишься. Ну, а сережки. Признай самъ, що коли того самого дня и въ ту саму годину Миколѣ изъ скринѣ старухи достаються въ руки сережки, — то чей признашь самъ, що они якимъ свѣтомъ таки мусѣли достатись? Се-жь не мала рѣчь при такѣмъ слѣдствѣ.

— Якимъ свѣтомъ достались! Якъ достались? закричавъ Разумихинъ — и невже-жь ты, докторъ, ты, котрый передовсѣмъ чоловѣка пѣзнавати повиненъ и маєшь нагоду лѣпшу одъ каждого другого пѣзнати природу людску, — невже-жь ты не бачишь, по всѣхъ отсихъ даныхъ, що се за натура, сей Микола? Або-жь не бачишь на першій поглядъ, що усе, що онъ сказавъ при слѣдствѣ, найсвятѣйша правда? Такъ, а не иначе и достались ему въ руки, якъ онъ оповѣдає. Наступивъ на коробку и поднявъ!

— Найсвятѣйша правда! Все-жь таки самъ признався, що зразу неправду сказавъ.

— Слухай мене, слухай уважно: и двѣрникъ, и Кохъ, и Пестряковъ, и другій двѣрникъ, и жѣнка першого двѣрника, и мѣщанка, що подъ ту пору у неѣ въ хатѣ сидѣла, и надворный радникъ Крюковъ, котрый въ отсю саму хвилю злѣзъ зъ коляски и у ворота входивъ зъ дамою поподъ руку, — всѣ, то есть ѣсть ѣсьмъ або десять свѣдковъ, одноголосно свѣдчать, що Микола придавивъ Дмитра до землѣ, лежавъ на нѣмъ и его тузанивъ, а отсей ему у волосе впився и такожь тузанивъ. Лежать они поперекъ дороги и переходѣ

загороджуютъ; ихъ зневажають изъ всѣхъ боковъ, а они „якъ маліи дѣти“ (дословне выражене свѣдковъ), лежать оденъ на другомъ, пищать, ревуть и регочуться, оба регочуться навзаводы зъ найсмѣшнѣйшими пиками, и оденъ одного доганяти, дословно мовъ дѣти, на улицу выбѣгли. Чи чувъ? Теперъ розважь добре: тѣла нагорѣ ще тепліи, чуешь, тепліи, такъ нашли ихъ! Коли убили они, або тѣлько самъ Миколка, и притѣмъ ограбили скринки зъ комодою, або хочъ якъ-небудь взяли участь въ грабежи, то позволь тобѣ задати всего лишь одно питане: чи годиться подобный душевный настрои, то есть рево́тъ, пискъ, смѣхи, дитиняча драка по́дъ брамою, зъ топорами, зъ кровью, зъ злодѣйскою хитростю, осторожностю, грабежемъ? Тѣлько шо убили, всего якихъ пять або шѣсть хвилинъ минуло, — зѣ все́го такъ выходить, тѣла ще тепліи, — и наразъ покинувши и тѣла, и квартиру отворену, и знаючи, шо въ отсю хвилю туды люде по́шли, и добычу кинувши, они якъ маліи дѣти валяються на дорожѣ, регочуться на цѣле горло, загальну увагу на себе звертають, и на усе те десять одноголосныхъ свѣдковъ есть!

— Очевидно дивно! розумѣся неможливе, але...

— Нѣ брате, не *але*, бо хотя и сережки, шо найшлися въ той самъ день и тую саму годину у Миколы въ рукахъ, дѣйстно становлять важный, фактичный проти нему закидъ — та его легко объяснить его зѣзнанями, томѹ отже се поки-шо ще лишь *спѣриый закидъ*, — то все-жь таки треба-жь взяти по́дъ розвагу и оправдуючи факты, и се тымъ бѣльше, шо они факты *неспѣриий*. А якъ ты думаешь: по́сля характеру нашои юриспруденциѣ, чи примуть, або чи способни они приняти такой фактъ, — основанный выключно на одной лишь психологичной неможливости, на одномъ тѣлько душевномъ настрою, — за фактъ неопѣриый и за такой, шо нѣвечить усѣ обвиняючий и предметови факты, якѣ бы они нѣ были? Нѣ, не примуть, не примуть нѣзащо, бо, мовлявъ, нашли коробку и чоловѣкъ повѣситись хотѣвъ, „чого не могло бы бути, колибъ не чувъ себе виновнымъ!“ Ось тобѣ головне питане, ось знай, чо́го се я горячуся! Пѣйми!

— Та я и бачу, шо ты горячишься. Але погоди, я забувъ сытати: чимъ доказане, шо коробка зъ сережками на правду изъ скринѣ старухи?

— Се доказане, ђповѣвъ Разумихинъ хмурачисъ и знѣ-
хочу ; — Кохъ пѣзнавъ рѣчь и показавъ, хто єѣ заставивъ,
а сей достовѣрно выказавъ, що рѣчь справдѣ его.

— Но, добре. Теперъ ще : чи не бачивъ хто-небудь
Миколу въ ту хвилю, коли Кохъ та Пестряковъ вгору шли,
и чи не можна-бъ се чимъ-небудь довести !

— Въ тѣмъ-то и бѣда, що нѣхто не бачивъ, ђповѣвъ
Разумихинъ зъ досадою, — отсе-то и погано ; навѣтъ Кохъ
зъ Пестряковомъ ихъ не завважали, коли вгору переходили,
хочъ ихъ свѣдоцтво и не надто богато теперъ бы значило.
„Бачили, говорятъ, що квартира отворомъ стояла, що въ нѣй
мабуть щось-тамъ робили, та переходячи мы уваги не звер-
тали и не памятаемо докладно, чи були тамъ въ отсю хвилю
робѣтники чи нѣ.“

— Гм... Значить, всего оправдана лише стѣлько, що обкла-
дали себе кулаками и реготались. Припустѣмъ, се доказъ сильный,
але... Позволь теперъ : якъ же ты самъ ось цѣлый сей фактъ
объясняешь ? Найдене сережокъ чимъ объясняешь, коли дѣй-
стно ђнъ ихъ такъ найшовъ, якъ говорить ?

— Чимъ объясняю ? Та пощо тутъ объяснати : дѣло
ясне ! По крайнѣй мѣрѣ дорога, по котрѣй треба дѣло ве-
сти, ясна и доказана, и именно коробка доказала єѣ. Справ-
дешнѣй убійця згубивъ отей сережки. Убійця бувъ нагорѣ,
коли Кохъ и Пестряковъ стукали, и заперъ дверь на за-
сувку. Кохъ зробивъ дурницю и пѣшовъ вдолину ; тутъ
убійця выскочивъ и побѣгъ такожь доловъ, бо нѣякого дру-
гого у него не було виходу. На сходахъ скрився ђнъ пе-
редъ Кохомъ, Пестряковомъ и двѣрникомъ въ пусту квартиру,
именно въ ту минуту, коли Дмитро и Микола изъ неѣ вы-
бѣгли, перестоявъ за дверми черезъ той часъ, якъ двѣрникъ
и тѣ переходили вгору, переждавъ, поки затихли кроки,
и зѣшовъ собѣ внизъ спокѣйнѣсенько, якъ-разъ въ ту саму
хвилю, коли Дмитро зъ Миколою на улицу выбѣгли, и всѣ
розѣшлися, и нѣкого пѣдъ ворѣтми не осталось. Може
и бачили его, та не завважали ; чи трохи народу перехо-
дить ? А коробку ђнъ выпустивъ зъ кишенѣ, якъ стоявъ за
дверми, и не завважавъ, що выпустивъ, бо не до того ему
було. Та коробка ясно доказує, що ђнъ именно тамъ сто-
явъ. Отъ и вся штука !

— Хитро! Нѣ, брате, се хитро. Се хитрѣйше всего!

— Та чому-жь, чому бы?

— Та томѹ, що надто вже усе щасливо збѣгло...
и сплелось... самѣ якъ въ театрѣ.

— Е-ехъ! закричавъ-було Разумихинъ, та въ отсю хвилию отворились дверѣ, и увбѣшла одна нова, незнакома нѣ одному изъ згромадженихъ особа.

V.

Се бувъ панокъ немолодыхъ вже лѣтъ, чепурный, видный, зъ осторожною и дразливою физиономією. Онъ почавъ тымъ, що задержався въ дверяхъ, оглядаючись кругомъ зъ ображаючо-неукрыванымъ зачудованемъ, и начебъ запытуючи очима: „куды-жь се я попавъ?“ Недовѣрчиво и навѣтъ зъ нарочнымъ видомъ якогось жаху та ажъ ледви чи не обиды, осматривавъ онъ тѣсну и низьку „морську каюту“ Раскольниковова. Зъ такимъ самымъ здивуванемъ перевѣвъ и уставивъ онъ опѣсля очи на самого Раскольника, що роздягнений, розѣрошений и немый, лежавъ на нужденнѣмъ, нехарнѣмъ своѣмъ диванѣ, та призиравався ему такожь неподвижно. Одтакъ, зъ тою самою повѣльностью ставъ онъ оглядати заупущену, неголену и нечесану фигуру Разумихина, котрый зъ своей стороны вызываючо-пытливо смотрѣвъ ему просто въ очи, не двигаючись зъ мѣсця. Напряжена мовчанка продолжалася зъ минуту, и вкѣнци, якъ и слѣдувало сподѣватись, наступила маленька перемѣна декораціѣ. Змѣркувавши, мабуть по деякихъ надто впрочѣмъ рѣзкихъ даныхъ, що строгимъ выступленемъ тутъ, въ отсей „морской каютѣ“, нѣчого не вдѣешь, вѣйшовшій панокъ трохи помякъ, и ввѣчливо, хочъ таки не цѣлкомъ безъ строгости, заговоривъ, звертаючись до Зосимова и выбиваючи кождый складъ своего пытаня:

— Родіонъ Романичъ Раскольниковъ, добродѣй студентъ, чи тамъ колишній студентъ?

Зосимовъ звѣльненька ворухнувся и може-бути и одповѣвъ бы, колибъ Разумихинъ, до котрого зовсѣмъ не звертались, не выпередивъ его таки заразъ:

— А ось онъ лежитъ на диванѣ! А вамъ чего треба?

Отсе фамилярне „а вамъ чего треба“ такъ и подру-
бало чепурного гостя; онъ о волосъ що не обернувся до
Разумихина, все-жь таки успѣвъ здержати себе въ пору
и чимъ скорше звернувся знову до Зосимова.

— Ось вамъ Раскольниковъ! процѣдивъ Зосимовъ, кив-
нувши на хорого, одтакъ позѣхнувъ, при чѣмъ якось незвы-
чайно широко роззявивъ свой ротъ и непомѣрно довго ли-
шивъ его въ такѣмъ положеню. Опѣсля поволеньки попхався
въ свою кишеню одъ камизольки, выймивъ велканьскій, вы-
пуклый, слѣпый золотый годинникъ, отворивъ, посмотрѣвъ
и такъ само поволеньки и лѣниво ставъ его знову укла-
дувати.

Самъ Раскольниковъ цѣлый часъ лежавъ мовчально, го-
рѣлиць, и упѣрно, хочъ и безъ всякой мысли, смотрѣвъ на
прихожого. Лице его, одвернене теперь одъ цѣкавой квѣтки
на обояхъ, було незмѣрно блѣде и выражало незвычайне тер-
пѣнне, начебъ онъ що-лишь перенѣсь болочу операцію або
выпустили его въ отсю хвилю зъ подъ катувань. Все-жь
таки прихожий панокъ мало-помалу ставъ будити въ нѣмъ
чимъ разъ бѣльше заняты, потѣмъ недовѣря, потѣмъ подо-
зрѣня и навѣтъ немовбы боязни. Коли-жь Зосимовъ показавъ
на него и промовивъ: „ось вамъ Раскольниковъ“, онъ на-
разъ, хутко припѣднявшись, трохи не подскочивши, сѣвъ на
постели и майже вызывающимъ, все-жь таки урыванымъ и сла-
бымъ голосомъ, оббзався:

— Такъ! Я Раскольниковъ! Чого вамъ треба?

Гѣсть уважно посмотрѣвъ и зъ натискомъ выголосивъ:

— Петро Петровичъ Лужинъ. Я въ повной надѣи, що
имя мое не цѣлкомъ вже вамъ незнакоме.

Але Раскольниковъ, що дожидавъ чогось зовсѣмъ
иншого, тупо и задумчиво подивився на него и нѣчого не
одповѣвъ, мовбы имя Петра Петровича чувъ онъ справдѣ
у першій разъ.

— Якъ? або-жь вы до сей поры не зволили ще одер-
жати нѣякихъ вѣстей? запытавъ Петро Петровичъ, трохи
скривившись.

Въ одповѣдъ на се Раскольниковъ поволеньки опутився
на подушку, закинувъ руки за голову и ставъ смотрѣти въ

стелю. Скука проглянула въ лицѣ Лужина. Зосимовъ и Разумихинъ ще зъ бѣльшою цѣкавостю ялись его осмотрювати, и онъ вкѣнци змѣшався.

— Я сподѣвався и бувъ певный, замлямявъ онъ, — що листъ высланный вже передъ десятѣма днями, та може и двома тыжнями...

— Слушайте, чо-го-жь вамъ заедно стояти били дверей? перебивъ наразъ Разумихинъ: — коли маєте що говорити, такъ сѣдайте, а обонмъ вамъ, зъ Насткою, тамъ тѣсно. Настечко, вступися, дай перейти! Переходѣть, ось вамъ крѣсло! Лѣзьте-жь сюды!

Онъ одсунувъ свое крѣсло одъ стола, увѣльнивъ дещо мѣсця межи столомъ и своими колѣнами и ждавъ, трошечки въ неприродной поставѣ, щобъ гѣсть „пролѣзъ“ отсю щелинку. Минута була такъ выбрана, що нѣякъ не можъ було одказатись, и гѣсть попхався крѣзь узкій простѣръ, спѣшачись и спотыкаючись. Добравшись до крѣсла, онъ сѣвъ и зъ недовѣрѣмъ посмотрѣвъ на Разумихина.

— Та вы не уймайтесь, будьте ласкавы, воркнувъ той; — Родько пятый день вже хорый и три днѣ маячивъ, а теперъ прийшовъ до себе и навѣть фѣвъ зъ жадобою. Се, бачите, его докторъ сидитъ, тѣлько-що его оглянувъ, а я Родѣвъ товаришь, такожь колѣшній студентъ, и теперъ, бачите, зъ нимъ нянчусь; такъ вы на насъ не зважайте и не стѣсняйтесь, а кажѣть далѣй, чо-го вамъ треба.

— Спасибѣгъ. Тѣлько чи не занепокою я хорого своєю притомностю и розмовою? звернувся Петро Петровичъ до Зосимова.

— Нѣ-нѣ, процѣдивъ Зосимовъ, — навѣть розвлечѣи можете, и знову позѣхнувъ.

— О, онъ давно вже при памяти, одъ ранку! тягнувъ далѣй Разумихинъ, фамилярность котрого мала видъ такой природной простодушности, що Петро Петровичъ подумавъ и ставъ осмѣловатись, може-бути почасти и томѣ, що сей обѣдранецъ и зухвалецъ успѣвъ представитись ему студентомъ.

— Ваша матуся... почавъ Лужинъ.

— Гм! голосно кашленувъ Разумихинъ. Лужинъ поглянувъ на него пытаючо.

— Нѣчого, я такъ ; ну далѣй!

Лужинъ здвигнувъ раменами.

— ... Ваша матуся ще коли я бувъ у неѣ, начала-було до васъ листъ. Приѣхавши сюды, я нарокомъ пропустивъ кѣлька дней и не заходивъ до васъ, щобъ вже бути певнымъ, що вы о всѣмъ повѣдомлені; але теперъ, на мое здивуванє...

— Знаю, знаю! промовивъ наразъ Раскольниковъ зъ выразомъ крайнѣи досады. — Се вы? женихъ? Ну, знаю!... и доста!

Петро Петровичъ наравду обидився, все-жъ таки змовчавъ. Онъ зъ напруженемъ старався розѣбрати, що се все значить? Зъ минуту по хатѣ мовбы макъ посѣявъ.

Тымчасомъ Раскольниковъ, котрый злегка було повернувся до него при ѡдповѣди, ставъ наразъ придивлюватись єму пыльненько и зъ якоюсь особлившою цѣкавостю, начебъ перше ще не вспѣвъ его оглянути цѣлого, або начебъ щось нового въ нѣмъ его поразило; навѣтъ припѣднявся сего ради нарокомъ изъ подушки. Дѣйстно, въ загальномъ выгядѣ Петра Петровича поражило щось особливше, а именно щось таке, що начебъ оправдувало назване „жениха“, такъ безцеремонно єму тѣлько-що надане. По-перше було видко и навѣтъ надто впадало въ око, що Петро Петровичъ изъ всеи силы посипѣшивъ похѣснуватись кѣлькама днями въ столицѣ, щобъ прибратись и прикраситись въ дожиданю судженои, що впрочѣмъ було цѣлкомъ невинне и позволене. Навѣтъ деяка, хочбы ажъ и надто самодовольна свѣдомѣсть своєи приемнои перемѣны до лучшого могла бы бути прощена при такѣи нагодѣ, бо-жъ, звѣстно, Петро Петровичъ бувъ женихомъ. Весь убѣръ его выйшовъ що-лишь ѡдъ кравця, и усе було гарне, кромѣ хиба того тѣлько, що усе було надто нове и надто зраджувало звѣстну цѣль. Навѣтъ пышный, новѣсенкѣй круглый капелюхъ свѣдчивъ о тѣи цѣли: Петро Петровичъ якось вже надто зъ поважанемъ ѡдносився до него и надто обережно державъ его въ рукахъ. Навѣтъ прекрасна пара фѣялковыхъ, справденихъ Жувеневскихъ рукавичокъ посвѣдчувала те саме, хотябъ лишь тымъ однимъ, що ихъ не надѣвали а тѣлько носили въ рукахъ для парады. Въ убѣръ Петра Петровича переважали барвы свѣтлѣи и молодечѣи.

На нѣмъ бувъ гарненькій лѣтній жакетъ свѣтло-цинамоновои барвы, ясні легкі панталыны, такажъ жилетка, тѣлько-що куплене тонке бѣле, батистова легесенька краватка зъ рожевыми смужками, и щѣ найлѣпше: усе те йшло навѣтъ до лица Петру Петровичеву. Лице его, вельми свѣженьке, навѣтъ хороше, и безъ того вже здавалось молодше одъ своихъ сорокъ пяти лѣтъ. Темніи зѣлички приємно отбѣновали его зъ обохъ бокѣвъ, въ видѣ двохъ котлетѣвъ, и вельми гарненько згущувались коло свѣтло-выголеного, полыскующего пѣдборѣдка. Навѣтъ волосе, хоть вправдѣ цяточку посивѣле, причесане и завите у фризiera, не представляло сею обстановою нѣчого смѣшного або якого-тамъ глупого виду, щѣ звычайно завсѣгды буває при завитыхъ волосяхъ, бо придае лицу неуникнену схожѣсть зъ Нѣмцемъ, що иде пѣдъ вѣнецъ. Коли-жъ и було що-небудь въ отсѣй досытъ хорошой и солидной физиономii справдѣ неприємне и ѣдручующе, то походило оно вже одъ иншихъ причинъ. Оглянувши безъ церемонii добродѣя Лужина, Раскольниковъ ѣдко усмѣхнувся, знову опустился на подушку и почавъ якъ перше смотрѣти въ стелю.

Але добродѣй Лужинъ скрѣпився и, видко, постановивъ не бачити до часу всѣхъ тыхъ незвычайныхъ способѣвъ повитаня.

— Жаль менѣ дуже а дуже, що находжу васъ въ такѣмъ положеню, почавъ онъ знову, силячись перервати мовчанку. — Якбы я бувъ знавъ о вашѣмъ нездоровю, зайшовъ бы скорше. Але, бачите, клопoty!... Маю дотого ще дуже важне дѣло зъ моеи адвокатскои канцеляриѣ въ сенатѣ. Не згадю вже о тыхъ приготовленяхъ, про котрi и вы догадуєтесь. Вашихъ, то естъ матусю и сестрицю, жду одъ години до години...

Раскольниковъ пошевелился и хотѣвъ-було щось сказати; лице его выразило деяке зворушенє. Петро Петровичъ запявся, переждавъ, все-жъ таки, коли нѣчо не наступало, то и говоривъ дальше:

— ... Кождои хвилѣ. Вышукавъ имъ на першихъ кѣлка день квартиру...

— Де? слабо вголосився Раскольниковъ.

— Цѣлкомъ недалеко ѣдси, дѣмъ Бакалѣева...

— Се на Вознесенскѣмъ, перебивъ Разумихинъ, тамъ

два поверхи самых гостинныхъ нумерѡвъ; купецъ Юшинъ держать; бувавъ.

— Такъ, наемнїи комнаты...

— Гидь найстрашнѣйша: нехарство, смрѡдъ та и пѡдозрѣле мѣсце; шутики лучались; та ще и бѣсъ знае, хто тамъ не живе!... Я и самъ ось заходивъ при скандальной нагодѣ. Однакъ дешево.

— Я очевидно не мѡгъ зѡбрати стѡлькихъ вѣдомостей, бо я и самъ чоловѣкъ новый, дразливо боронився Петро Петровичъ, — все-жь таки двѣ вельми и вельми чистенькїи комнаты, а що се на дуже короткїи часъ... Я вышукавъ вже справдешню, то есть будущу нашу квартиру, звернувся онъ до Раскольниковъ, — и теперь еѣ выпоряджую; а поки-що и самъ тѣсняся въ нумерахъ, два кроки ѡдси у панѣ Липневексель, въ квартирѣ одного моего молодого приятеля, Андрѣя Семенича Лебезятникова; онъ то менѣ и дѡмъ Бакалѣева наравнѣ...

— Лебезятникова? поволеньки проговоривъ Раскольниковъ, начебъ щось пригадуючи.

— Такъ, Андрѣй Семеничъ Лебезятниковъ, служить въ міністерствѣ. Чи зволите знати?

— Такъ... нѣ... ѡдповѣвъ Раскольниковъ.

— Звинѣтъ, менѣ такъ видѣлось по вашѡмъ питаню. Я бувъ колись его опѣкуномъ... дуже мїлый молодой чоловѣкъ... и поступовой... А я люблю сходитись зъ молодежью: по нѣй пѡзнаешъ щѡ нового. — Петро Петровичъ зъ надѣєю оглянувъ всѣхъ зѡбранныхъ.

— Се въ якѡмъ змыслѣ? запытавъ Разумихинъ.

— Въ найсерїознѣйшѡмъ, такъ сказати въ самѡй сущности, въ самѡмъ нѣдрѣ дѣла, пѡдхопивъ Петро Петровичъ, мовбы зрадѣвши питанемъ. — Я, чи знаете, вже десять лѣтъ не бувъ въ Петербурзѣ. Всѣ тїи нашїи новости, реформы, идеѣ, все те и до насъ на провициї доторкнулось; але щобы бачити яснѣйше и бачити все, треба бути въ Петербурзѣ. Ну добродѣѣ, а моя гадка именно така, що всего бѡльше помѣтишь и довѣдаешся, коли приглянешъ ся молодымъ нашимъ. И признаюсь: утѣшився...

— Чимъ именно?

— Питане ваше широке. Можу помылятись, але, здаеся

менѣ, нахожду бѣльше яснаго погляду, бѣльше, такъ сказати, критики, бѣльше дѣловитости, способности до дѣла.

— Се правда, процѣдивъ Зосимовъ.

— Етъ говоришь, способности до дѣла нема, неправда, вѣшився Разумихинъ. — Способность до дѣла, дѣловитость набуваеся трудно, а зъ неба даромъ не злѣтае. А мы трохи не двѣстѣ лѣтъ якъ ѡдъ всякого дѣла ѡдлученій... Цдеѣ ось, правда, и снуються, звернувся ѡнъ до Петра Петровича, — и бажане добра естъ, хочъ и дитиняче; и чеснѣсть навѣтъ найдеса, мимо того що мошениковъ намножилася безлѣчь, а дѣловитости, чи тамъ справности и поворотности все таки нема! Дѣловитѣсть въ чоботахъ ходить.

— Не згоджуся зъ вами, зъ очевидною розкошею боронився Петро Петровичъ; — нѣчого и казати попадаються мрѣѣ и неправильности, але треба бути вырозумѣлымъ: мрѣѣ свѣдчать о горячости до дѣла и о тѣй неправильнойъ верхней обстановѣ, въ котрой находится дѣло. Коли-жь зроблено мало, то вже-жь и часу було небагато. О средствахъ и не говорю. По моему же особистому поглядову, коли хочете, навѣтъ дещо и зроблено: розширено новій, позиточній мысли, розширено деякі новій позиточній письма, на мѣсце давныхъ, воздушныхъ и романічныхъ; література принимае чимъ разъ зрѣльшу барву; выкоренено и обсмѣяно богато шкѣдливыхъ упереджень... Однакъ словомъ, мы безповоротно ѡдрѣзали себе ѡдъ минушого, а се по-моему вже и дѣло, панове...

— Розсыпався! Рекомендуеся, промовивъ наразъ Раскольниковъ.

— Щѣ, пане? запытавъ Петро Петровичъ не дочувши, але не одержавъ ѡдповѣди.

— Се все справедливо, поспѣшивъ вмѣшатись Зосимовъ.

— Або-жь не правда, добродѣю? провадивъ дальше Петровичъ, приємно глянувши на Зосимова. — Згодитесь самій, толкувавъ ѡнъ звертаючись до Разумихина, однакъ вже зъ ѡдтѣнкомъ деякои побѣды и высшости, и ледви не додавши: „молодой чоловіче“, — що естъ успѣхъ, поступъ, або якъ говорятъ у насъ прогрессъ, хочбы въ имя науки и экономичной правды...

— Загальникъ!

— Нѣ, не загальникъ, добродѣю! Коли менѣ, примѣромъ, дотеперь говорили „возлюби“, и я возлюблявъ, то що зъ сего выходило? твердивъ Петро Петровичъ, можебути зъ злишнёю поспѣшностью: — выходило те, що я деръ кафтанъ на двѣ части, дѣлився зъ ближнимъ, и оба мы оставались наполовину голі, по нашѣй пословици: „пѣйдешъ за кѣлькама заяцями ѡдразу, то нѣ одного не пѣймаешъ.“ А наука говорить: люби передъ всѣми самого себе, бо усе на свѣтѣ на особистѣмъ интересѣ основане. Полюбишь самого себе, то и дѣла свои обдѣлаешъ якъ слѣдъ, и кафтанъ твой останеся цѣлый. Економична же правда додае, що чимъ бѣльшь въ товариствѣ добре улаженныхъ приватныхъ дѣлъ, такъ сказати цѣлыхъ кафтанѣвъ, тымъ бѣльшь для него твердыхъ основъ и тымъ лѣпше устроюеся въ нѣмъ и спѣльне дѣло. Словомъ, дбаючи едино и выключно про себе, я именно тымъ самымъ дбаю и про всѣхъ, и веду до того, щобы ближній достигъ щось бѣльше, якъ половину розѣдраного кафтана, и вже не ѡдъ приватныхъ, единичныхъ милостинь, а въ наслѣдокъ загального добробыту. Мысль проста, але на нещасте надто довго не приходила нѣкому до головы та була заслонена захватомъ и мрѣями, а здавалось бы, не багато треба быстроты, щобъ догадатись...

— Звинѣть, я такожь не быстроумный, рѣзько перебивъ Разумихинъ, — проте перестаньмо. Я вправдѣ и заговоривъ зъ цѣлею, однакожь менѣ уся та балаканина, тѣшене себе, всѣ тѣ неумовкаючі, безнастаній загальники, и тѣп вѣчній „же“ та „отже“ до тои степені за три роки осточортѣли, що їй-Богу паленю, коли и другій, не то що я, при менѣ заговорять. Вы, розумѣеся, спѣшили зарекомендуватись своими поглядами, и рѣчь дуже природна, и я не осуждаю. Я знову хотѣвъ лишъ довѣдатись теперь, хто вы такій, бо бачите, до публичной справы въ послѣдній часы причѣпилось стѣлько рѣзныхъ промышленникѣвъ, и такъ вывернули усе, до чога нѣ доторкнулись, въ свою користь, що дѣйстно цѣлу справу заплугавили. Ну, добродѣю, и доста!

— Ласкавый пане, почавъ-було д. Лужинъ пѣднимаючись зъ надзвычайною повагою, — чи не хочете вы такъ безцеремонно высказати, що и я...

— О, куды-жь тамъ, куды-жь тамъ... Чи мѡгъ бы я!... Ну, оставмо се! Одрѣзавъ Разумихинъ и таки заразъ звернувся зъ продовженемъ давнѣйшой розмовы до Зосимова.

Петро Петровичъ показався настѡлько разумнымъ, що одразу повѣривъ объясненю. Онъ и безъ того рѣшивъ, черезъ двѣ минуты выйти.

— Сподѣюсь, що почате теперъ знакомство наше, звернувся онъ до Раскольниковъ, — пѡсля вашего выздоровлѣня, и въ виду звѣстныхъ вамъ обставинъ, укрѣпиться ще бѡльше... Особливо бажаю вамъ здорovia...

Раскольниковъ навѣтъ головы не повернувъ. Петро Петровичъ почавъ вставати зъ крѣсла.

— Убивъ, кажѣтъ що хочете, хтось зъ тыхъ, що у неи заставляли! зъ переконанемъ твердивъ Зосимовъ.

— Нѣчого и казати, що котрыйсь зъ нихъ! потакнувъ Разумихинъ. — Щѡ Порфиръ думає, сего онъ не скаже, але тыхъ, що заставляли, все таки переслухує.

— Переслухує? голосно запытавъ Раскольниковъ,

— Такъ, та що?

— Нѣчого.

— Одикуль онъ ихъ бере? запытавъ Зосимовъ.

— Деякихъ Кохъ назвавъ, другихъ имена були на опакованю рѣчей записані, а инші и самі прийшли, якъ почувли...

— Ну, а проворный та досвѣдченый се, мабуть, розбишака! Щѡ за смѣлѡсть! Щѡ за рѣшучѡсть!

— Та якъ-разъ що нѣ! перебивъ Разумихинъ. — Отся думка, бачъ, васъ всѣхъ и збиває зъ дороги. А я говорю — непроворный, недосвѣдченый и напевне се бувъ першій его крокъ! Подумай розмыслъ и проворну шельму, и выйде неправдоподѡбне. А подумай недосвѣдченого, и выйде, що чистый лишъ припадокъ его зъ бѣды и вывѣвъ, а припадокъ чого не зробить? Адаже-жь онъ и перешкѡдъ, здаєся, не предвиджувавъ! Та и якъ дѣло веде? — Бере десяти-двадцяти-рублевій рѣчи, напыхає ними кишенъ, нишпорить въ бабскѡй скрини, мѣжь драптемъ, — а въ комодѣ, въ верхнѡй засувцѣ, въ шкатулѣ, самыхъ чистыхъ грошей на пѡвтора тысячь найшли, кромѣ паперѡвъ! И ограбити ледащо не вмѣвъ, тѡлько и знавъ, що убити! Першій крокъ, говорю

тобѣ, першій крокъ; стративъ голову! И не обдуманую штукою, а случаемъ выдобулся.

— Се, здаєся, о недавномъ убійствѣ старушки-чиновницѣ, вмѣшався звертаючись до Зосимова, Петро Петровичъ, вже стоячи зъ капелюхомъ въ руцѣ и рукавичками, та передъ выходомъ захотѣвши кинути ще кѣлька разумныхъ словъ. Онъ очевидячки старався о добре вражбѣ, и пустота перемогла розсудокъ.

— Такъ. Вы чули?

— Якъ же бы нѣ, въ сусѣдствѣ...

— Знаєте усе докладно?

— Не могу сказати; однакъ мене интересує при отсѣмъ друга обставина, щобъ такъ сказати — цѣле питанє. Не говорю вже о томъ, що проступки въ низшій верствѣ за послѣднихъ пять лѣтъ помножилися; не говорю о загальныхъ и безнастанныхъ грабежахъ и пожежахъ; дивнѣйше всего те для мене, що проступки и въ высшихъ верствахъ такъ само множаться, майже рѣвнобѣжно. Тамъ, чую, колшій студентъ на битѣй дорозѣ почту розбивъ; тамъ передвѣй, пѣсля товариского свого становиска, люде — фальшивѣ банкноты пѣдробляють; тамъ въ Москвѣ, переловлюють цѣлу шайку фальшѣвникѣвъ паперѣвъ послѣдной позычки, — и мѣжь головными учасниками оденъ доцентъ всемирной исторіѣ; тамъ убивають нашего секретаря за границею, по причинѣ грошевой и загадочной... И коли теперъ отся старухалихварка убита кимсь зъ высшихъ станѣвъ, бо мужики не заставляють золотыхъ рѣчей, то чимъ же обьяснити отсю розпусту одной части нашей суспѣльности?

— Перемѣнъ экономичныхъ богато... одозвався Зосимовъ.

— Чимъ обьяснити? перебивъ Разумихинъ. — А ось именно закоренѣлою надто непорадностю, неспособностю до працѣ, нездарствомъ можно бы обьяснити.

— Та якъ же се?

— А щѣ одповѣвъ въ Москвѣ, ось лекторъ сей вашъ, на питанє, чога онъ пѣдроблювавъ грошѣ: „Усѣ богатѣють всякими способами, такъ и менѣ чимъ скорше захотѣлось розбогатѣти.“ Словъ докладно не памятаю, але змысль той, щобы даромъ, чимъ скорше, безъ труда. На всѣмъ готовѣмъ

привыкли жити, при чужой помочи ходити, жване вѣсти. Ну, а коли вдарить велика година, тогдѣ каждый и покаже, чимъ дыше.

— Та де-жь моральность? И, такъ сказати, засады...

— Та чого-жь вы спорькаете? несподѣвано вмѣшався Раскольниковъ. — Аде-жь по вашой выйшло теоріи!

— Якъ-то по моѣй теоріи?

— А доведѣть до послѣднихъ консеквенцій те, що вы передъ хвилею проповѣдували, и выйде, що людей можно рѣзати...

— Змилуйтеся! покликнувъ Лужинъ.

— Нѣ, се не такъ! одозвався Зосимовъ.

Раскольниковъ лежавъ блѣдый, зъ вздрѣгающею на хвилѣ верхнюю губою и тяжко дыхавъ.

— На усе есть мѣра, зъ повагою продовжавъ Лужинъ; — экономична идея не е ще зазывомъ до убійства, и коли только предположити...

— Чи правда оно, що вы, перебивъ наразъ знову Раскольниковъ дрожачимъ одъ злобы голосомъ, въ котромъ чулась якась радѣсть обиды, — чи правда оно, що вы сказали вашой судженой... въ той самый день, якъ одъ неи дѣстали слово, що вы большъ всего радѣ тому... що она убога... бо, мовлявъ, выгднѣйше брати жену зъ нужды, щобъ опѣсля надъ нею властувати... и вѣи тыкати у очи тымъ, що вы еи добродѣемъ?...

— Ласкавый пане! гнѣвно и роздразнено крикнувъ Лужинъ, запаливши и обрушившись цѣлый: — ласкавый пане... такъ перекручовати мысль! Звинѣть мене, — але я приневоленный вамъ заявити, що вѣсти, якѣ до васъ дѣйшли, або лѣйше, якѣ вамъ хтось донѣсь, не мають и тѣни здоровой основы, и я... пѣдозрѣваю, хто... однимъ словомъ... отся стрѣла... однимъ словомъ, ваша матуся... Она и безъ того показалаь менѣ, при всѣхъ впрочѣмъ гарныхъ своихъ прикметахъ, трохи ентузіясткою и романтичною... Все-жь таки бувъ о тысячу верстовъ одъ здогаду, що она въ такомъ перекрученѣмъ фантазією видѣ могла порозумѣти и представити рѣчь... И вкѣнци... вкѣнци...

— А знаете щѣ? закричавъ Раскольниковъ, припѣдни-

маючись на подушцѣ и вдвляючись въ него довго прѣйма-
ючимъ заискреннымъ поглядомъ: — знаете щѣ.

— А щѣ-жь, добродѣю? — Лужинъ зъупинився и до-
жидавъ зъобидженнымъ и вызывающимъ видомъ. Кѣлька секундъ
продовжалось мовчане.

— А те, що коли вы ще разъ... осмѣлитесь згадати
хочь одно слово... про мою матѣрь... то я васъ долѣ схо-
дами стрѣмголовъ пѣшлю!...

— Щѣ зъ тобою! крикнувъ Разумихинъ.

— А, такъ ось оно якъ! — Лужинъ поблѣдъ и заку-
сивъ губу. — Слушайте, панюнку, мене, почавъ ѓнъ поволи
и здержуючи себе всѣми силами, все-жь таки задыхуючись,
— я ще передже, заразъ при моѣмъ приходѣ, завважавъ
вашу неприязнь, та нарокомъ оставався тутъ, щѣбъ провѣ-
дати ще бѣльше. Богато мѣгъ бы я простити хорому и сво-
якови, однакожь теперь... вамъ... нѣколи...

— Я не хорый! закричавъ Раскольниковъ.

— Тымъ паче отже...

— Забирайтеся до чорта!

Але Лужинъ вже выходявъ самъ, не докѣнчивши бе-
сѣды, перепыхаючись знову межи столомъ и крѣсломъ: Ра-
зумихинъ на сей разъ вставъ, щѣбы пропустити его. Не
смотрячи нѣ на кого и навѣтъ не кивнувши головою Зоси-
мову, котрый давно вже кивавъ ему, щѣбъ ѓнъ оставивъ въ
супокою хорого, Лужинъ выйшовъ, нахилившись зъ осторо-
жности, коли переходивъ дверь. И навѣтъ въ похиленю пле-
чей его начебъ выражалось симъ разомъ, що ѓнъ выносить
зъ собою страшенну обиду.

— Чи можь, чи можно же такъ? говоривъ пораженный
Разумихинъ, хитаючи головою.

— Оставьте, оставте мене всѣ! въ скаженѣмъ гнѣвѣ
крикнувъ Раскольниковъ. — Та чи оставите вы мене на-
конецъ, мучитель! Я васъ не боюсь! Я нѣкого, нѣкого теперь
не боюсь! Вонъ ѓдъ мене! Я самъ хочу бути, самъ одень,
самъ, самъ, самъ!

— Ходѣмо! сказавъ Зосимовъ, кивнувши на Разуми-
хина.

— Але-жь змилуйся, та чи можь его такъ лишити?

— Ходѣмъ! рѣшучо повторивъ Зосимовъ и выйшовъ. Разумихинъ подумавъ и побѣгъ доганяти его.

— Горше могло бути, колибъ мы его не послухали, сказавъ Зосимовъ вже на сходахъ. — Роздразнювати не можь...

— Що зъ нимъ?

— Кобы тѣлько ему що-небудь приемного, ось чого бы треба! Що-лишь онъ бувъ при силахъ... Знаешь, у него щось есть на думцѣ! Щось неподвижно, важке, доскуляюче... Сего я дуже боюся; такъ справдѣ, не иначе!

— Та ось сей добродѣй, бути-може, отсей Петро Петровичъ! По розмовѣ видко, що онъ жениться зъ его сестрою, и що Родьо о томъ передъ самою слабостю листъ дѣставъ...

— Правда; чортъ его принѣсь теперь; може-бути попувавъ все дѣло. А чи завважавъ ты, що онъ до всего рѣвнодушный, на усе мовчить, кромѣ одной точки, одъ котрой тратить рѣвновагу: отсе убійство...

— Правда, дѣйстно такъ! пѣдхопивъ Разумихинъ; — дуже завважавъ! Интересуеся, жахаеся. Се его въ самый день слабости налякали, въ конторѣ у надзирателя; зѣмгѣвъ.

— Ты менѣ се розповѣдджь подрѣбнѣйше вечеромъ, а я тобѣ щось опѣсля скажу. Цѣкавить онъ мене дуже! За пѣвъ години зайду навѣдатись... Запалѣня однако-жь не буде...

— Спасибѣгъ тобѣ! А я у Парасеньки за той часъ пережду и буду позѣръ мати черезъ Настку....

Раскольниковъ, оставшись самъ, зъ нетерпелнвостю и насупленный поглянувъ на Настку, але тая усе ще отягалась ѣдходити.

— Чаю ось теперь выпешь? запытала она.

— Опѣсля! Я спати хочу! Оставь мене...

Онъ судорожно обернувся до стѣны; Настка выйшла.

VI.

Та тѣлько-що она выйшла, онъ вставъ, замкнувъ дверь на засѣвку, розвязавъ принесенный що-лишь Разумихиномъ

и нимъ назадъ завязанный звиточокъ зъ одѣнемъ, и ставъ убиратися. Дивна рѣчь: онъ одразу ставъ немовбы цѣлковито спокійный; не було нѣ полуумного маяченя, якъ передъ хвилею, нѣ панічного страху, якъ за весь послѣдній часъ. Се була перша минута якогось дивного, напрасного супокою. Рухи его були певні и свѣдомі себе, въ нихъ проглядувавъ твердый замѣръ. „Таки сегодня, таки сегодня!...“ Воркотѣвъ онъ про себе. Онъ понимавъ однакожь, що еще слабый, все-жь таки сильне душевне напружене, що дѣйшло до супокою, до неподвижной идеѣ, придавало ему силъ и самоувѣренности; онъ впрочѣмъ надѣявся, що не упаде на улицю. Одягнувшись зовсѣмъ, въ усе нове, онъ зыркнувъ на грошѣ, що лежали на столѣ, подумавъ и положивъ ихъ въ кишеню. Грошей було двадцать пять рублѣвъ. Взявъ такожь и всѣ мѣдні пятаки, здатокъ зъ десяти рублѣвъ, що ихъ Разумихинъ выдавъ на одѣне. Потѣмъ одсунувъ потихоньки засувку, выйшовъ зъ комнаты, спустился по сходахъ и заглянувъ въ отворену наостѣжь кухню: Настка стояла до него задомъ и нагнувшись роздувала самоваръ господишѣ. Она нѣчого не чула. Та и хто мѣгъ догадатися, що онъ втече? Черезъ минуту онъ бувъ вже на улицю.

Була осьма година, сонце заходило. Духота стояла та сама, що передже; всежь такъ зъ жадобою дыхнувъ онъ отсего вонючого, пыльного, закаженого городомъ воздуха. Голова его злегка було стала крутитися; якась дика рѣшучость заблестѣла наразъ въ его розьогненьхъ очахъ и въ его помарнѣломъ блѣдо-жовтомъ обличю. Онъ не знавъ, та и не думавъ о тѣмъ, куды ити; онъ знавъ одно: „що все *отсе* треба кѣнчити таки сегодня, за однимъ разомъ, таки заразъ, що домѣвъ онъ инакше не вернется, бо *не хоче такъ жити*.“ Якъ кѣнчити? Чимъ кѣнчити? о тѣмъ онъ не мавъ и понятя, та и думати не хотѣвъ. Онъ одгаивавъ мысль: мысль мучила его. Онъ тѣлько чувъ и знавъ, що треба, щобъ усе перемѣнилось, такъ або такъ, „хочъ якъ бы то нѣ було“ повтарявъ онъ зъ очайдушною и неподвижною певностю та рѣшимостю.

По старѣй привычѣ, звычайнымъ шляхомъ своихъ давнѣйшихъ прогулокъ, онъ просто пустился на Сѣнну. Недалеко Сѣнною, на улицю передъ малою крамницею, стоявъ

молодой, чорноволоый катаринкаръ и крутивъ якусь вельми чувственну романсу. Онъ акомпанювавъ стоячой передъ нимъ на ходнику дѣвчинѣ, лѣтъ пятнадыти, одягненой мовь паночка, въ кринолинѣ, въ мантильцѣ, въ рукавичкахъ и въ соломьяномъ капешошику зъ огняной барвы перомъ; все те було старе и переношене. Уличнымъ, крикливымъ, все-жь таки досыть приемнымъ и сильнымъ голосомъ она выспѣвувала романсу, въ ожиданю двокопѣйника изъ крамницѣ. Раскольниковъ пристанувъ рядомъ зъ двома-трема слухателями, послухавъ, вынявъ пятакъ и положивъ въ руку дѣвчинѣ. Тая сейчасъ перервала спѣвъ на найчувственнѣйшой и найвысшой нотцѣ, цѣлкомъ мовбы одрѣзала, рѣзко крикнула катаринкареви: „буде!“ и обоє поплентались дальше, подъ сусѣдну крамницю.

— Чи любите вы уличный спѣвъ? звернувся наразъ Раскольниковъ до одного, вже немолодого прохожого, котрый стоявъ рядомъ зъ нимъ била катаринки и выглядавъ на чоловѣка, що прохожуєсь для приемности. Сей дико посмотривъ и здивувався. — Я люблю, тягнувъ дальше Раскольниковъ, але зъ такимъ видомъ, немовбы говоривъ зовсѣмъ не о уличномъ спѣвѣ, — я люблю, якъ спѣвають при катаринцѣ въ холодный, темный и вохкій осѣнный вечеръ, доконче въ вохкій, коли у всѣхъ прохожихъ блѣдо-зелені и нездорові лица; або ще лѣпше, коли спѣгъ мокрый падає, цѣлкомъ прямо, безъ вѣтру, знаєте? а крозь него газові лѣхтарнѣ блестять...

— Не знаю... Даруйте... воркнувъ панокъ, наляканый и пытанемъ, и дивнымъ видомъ Раскольникова, и перейшовъ на другу сторону улицѣ.

Раскольниковъ пошовъ просто и выйшовъ до того рога на Сѣнной. де торгували мѣщанинъ и баба що розмовляли тогдѣ зъ Лизаветою; та ихъ теперь тутъ не було. Побзнавши мѣсце, онъ пристанувъ, оглянувся и звернувся до молодого парубяки въ червоной сорочцѣ, що позѣхавъ била входу до мучного складу.

— Се мѣщанинъ, здається, торгує тутъ на розѣ, зъ бабою, зъ жѣнкою, а?

— Чи оденъ торгує, одповѣвъ парубокъ, звысока мѣрчи Раскольникова.

— Якъ его зовуть?

— Якъ хрестили, такъ и зовуть.

— Уже чи не Зарайскій и ты? Зъ котрои губерніи?

Парубокъ знову поглянувъ на Раскольниково.

— У насъ, ваше сіятельство, не губернія, а уѣздъ, а ѣздивъ ось братъ, а я дома сидѣвъ, такъ и не знаю, пачочку... Уже звинѣть, ваше сіятельство, великодушно.

— Отсе харчовня, нагорѣ, бачь?

— Се гостинница, и білярдъ есть; такожь и принцесы найдуться... Чомъ бы нѣ!

Раскольниковъ перейшовъ черезъ площадь. Тамъ на розѣ стояла густа товпа народу, самыхъ мужикѣвъ. Онъ залѣзъ въ саму глоту, зазираючи каждому въ лице. Его чогось такъ и тягнуло до каждого и заговорити. Та мужики не звертали уваги на него и балагурили мѣжь собою, збиваючись купками. Онъ постоявъ, подумавъ и пошовъ направо, ходникомъ, въ сторону В***го. Коли минувъ площадь, онъ понавъ въ переулокъ...

Онъ и бывало переходивъ часто симъ коротонькимъ переулкомъ, що творивъ колѣно и вѣвъ зъ площади на Садову. Останними часами его ажъ перло волочитись по всѣхъ отсихъ мѣсяцяхъ, скѣлько разъ маркѣтно ему робилось, „щобъ еще маркѣтнѣйше було.“ Теперъ же онъ вѣйшовъ, о нѣчѣмъ не думаючи. Тутъ есть великанскій дѣмъ, цѣлый ажъ набитый шинками и рѣзными кормильными заведеннями; изъ нихъ що хвилинка выбѣгали женщины, одягнені якъ ходять „по сусѣдству“ — простоволосі и безъ верхнѣго одѣня. Въ двохъ-трехъ мѣсяцяхъ они товпились на ходнику купками, именно же біля сходѣвъ въ пѣдземельный поверхъ, куды по двохъ ступенькахъ можъ було спускатись въ рѣзній, дуже а дуже увеселяючі заведеня. Зъ одного зъ нихъ въ отсю хвилю раздавався стукъ и гамѣръ на цѣлу улицу, бренькала гітара, снѣвали пѣснѣ и було страхъ весело. Спора купка женщинъ товпилась біля входу; одні сидѣли на ступняхъ, другі на ходнику, треті стояли и розмовляли. Серединою дороги по-при нихъ плентався, голосно ругаючи, пьяный салдакъ зъ папѣроскою и, здавалося, кудысь тамъ хотѣвъ зайти, але мовбы забувъ куды. Оденъ обѣдранецъ сварився зъ другимъ обѣдранцемъ, и якійсь на смерть пьяный чоловічнице ва-

лявся поперекъ улищѣ. Раскольниковъ затримався коло найбольшой громадкы женщинѣ. Они розмовляли хрыплыми голосами; всѣ були въ перкалевыхъ спѣдничкахъ, въ козловыхъ черевичкахъ и простоволосій. Деякимъ було лѣтъ за сорокъ, все-жь таки були сѣмнадцатилѣтній, майже всѣ зъ поподбиваными очима.

Его дячогось-тамъ занимавъ спѣвъ и весь онтой стукъ и гамѣръ тамъ внизу... Одси чути було, якъ посередѣ хоту и гѣвкань при тононькѣй фістулѣ розгульної нуты и при літарѣ, хтось очайдушно витанцювувавъ, выбиваючи тактъ каблуками. Онъ уважно, довго, мрачно и задумчиво слухавъ, нагнувшись била входу и цѣкаво заглядаючи зъ ходника въ сѣни.

„Ты мой любчику гарненькій
Не бий мене такъ тяженько!“

роздався тононькій голосъ спѣвака. Раскольникову страхъ захотѣлось выслухати, що спѣвають, начебъ въ отсѣмъ и було все дѣло.

— Чи не зайти бы?“ подумавъ онъ: „Регочуться! По пяному. А що-жь, не напштысь бы до пiana?“

— Чи не зайдете, милый паночку? запытала одна изъ женщинѣ досытъ звѣнкимъ и не зовсѣмъ ще захрыплымъ голосомъ. Она була молода и навѣтъ не гидка — одна-одинокка изъ всей группы.

— Дивись, гарненька! одновѣвъ онъ, приоднявшись и посмотрѣвши на неѣ.

Она усмѣхнулась; похвала їй дуже сподобалась.

— Вы и самій прегарненькій, сказала она.

— Якій худій! завважала басомъ друга: — зъ лѣчницѣ выписались, чи щѣ?

— Подумавъ бы, що генеральскій дочки, а носы самій перкатенькій! перебивъ наразъ подѣйшовшій мужикъ, подпильный, въ армяку наопашки, и зъ хитро всмѣхаючоюся мукоѣдою. — Ось весѣле!

— Иди, куды пустился!

— Пойду, зозуленько.

И онъ поштульгукавъ внизъ.

Раскольниковъ двигнувся зъ мѣсца.

— Послушайте, пане! крикнула за нимъ дѣвчина.

— Що?

Она змѣшалась.

— Я, милый пане, завсѣгда зъ вами рада буду годинку провести, а теперъ отъ якось смѣлости при васъ не наберу. Подаруйте менѣ, приемный кавалѣре, шѣсть копѣекъ на могоричь!

Раскольниковъ выймивь, скѣлько выймилось: три пятаки.

— Ахъ, якій добренькій панъ!

— Якъ тебе зовуть?

— А, за Дуклидою пытайте.

— Нѣ, се вже нѣяково, наразъ завважала одна изъ громадки, хитаючи головою на Дуклиду. — Се вже я не знаю, якъ можно такъ просити! Я бы, здаѣся, одъ самого сорому провалилась.

Раскольниковъ цѣкаво подивився на говорячу. Се була ряба дѣвка, лѣтъ тридцати, цѣла въ синякахъ, зъ напухлою верхнюю губою. Говорила и осуждувала она спокѣйно и серіозно.

„Де се...“ подумавъ Раскольниковъ, идучи дальше, „де се я читавъ, якъ одень засудженный на смерть на годину передъ смертю говорить чи тамъ думаѣ, що колибъ пришлося ему жити де-небудь на высотѣ, на скалѣ и на такомъ узонькомъ мѣсточку, щобъ тѣлько двѣ ноги можъ було поставити, — а докола будуть пропасти, океанъ, вѣчна мрака, вѣчна самота и вѣчна буря, — и оставатись такъ, стоячи на аршинѣ простору, цѣле житѣ, тысячу лѣтъ, вѣчнѣсть, — то лѣпше такъ жити, нѣжъ заразъ вмирати! тѣлько бы жити, жити и жити! Якъ бы нѣ жити, — тѣлько жити!... Яка правда! Господи, яка правда! Пѣдмецъ чоловѣкъ! И пѣдмецъ той, хто его за се пѣдмецѣмъ называѣ“, додавъ онъ черезъ минуту.

Онъ войшовъ въ другу улицу: „Ба! Хрустальный двѣръ!“ Колись тутъ Разумихинъ говоривъ про „Хрустальный двѣръ.“ Тѣлько, чого, бачъ, хотѣвъ я тутъ? Та прочитати!... Зосимовъ говоривъ, що въ газетахъ читавъ...“

— Газеты есть? запытавъ онъ входячи въ вельми простору и навѣтъ охарну гостинницу о кѣлькохъ кѣмнатахъ, вправдѣ досыть пустыхъ. Двое-трое гостей пило чай, та въ одной дальшой кѣмнатѣ сидѣло товариство зъ чотырохъ муж-

чинъ, и пили шампаньске. Раскольникову здалося, що мѣжь ними Заметовъ. Та втѣмъ, здалеку годѣ було добре доглянути.

„Та нехай!“ подумавъ онъ.

— Горѣлки прикажете, пане? запытавъ послугачъ.

— Чаю подай. Та принеси ты менѣ газетъ, старыхъ, ось такъ дней за пять зраду, а я тобѣ на горѣлку дамъ.

— Слухаю, пане. Осьде нынѣшній. И горѣлки прикажете тякожь?

Старій газеты и чай явились. Раскольниковъ усѣвся и ставъ ѳдшукувати: „Излерь — Излерь — Аптики — Аптики — Излерь — Бартоля — Массимо — Аптики — Излерь...*) Фу, до чорта! а ось новинки: упала зѳ сходѳвъ — мѣщанинъ запився на смерть — пожаръ на Пѣскахъ — пожаръ на Петербурской — ще пожаръ на Петербурской — Ще пожаръ на Петербурской — Излерь — Излерь — Излерь — Излерь — Массимо... А ось...“

Онъ ѳдшукавъ наконецъ те, чоґо добивався и ставъ читати; стрѳчки танцювали въ его очахъ, онъ однакожь дочитавъ цѣлу „новинку“, и жадно взявся вышукovati въ слѣдующихъ нумерахъ пѳзнѣйшій добавки. Руки его дрожали, коли перебиравъ листы, ѳдъ судорожнои нетерпячки. Ажь ось наразъ пѳдсѣвъ хтось до него, при его столѣ. Онъ глянувъ — Заметовъ, той самѣсенкій Заметовъ и въ тѣмъ самѣсенкѳмъ видѣ, зѣ перстениями, зѣ ланцушками, зѣ роздѣлкою въ чорныхъ, кучерявыхъ и напомадованыхъ волосяхъ, въ моднѳмъ жилетѣ и въ трохи вытертѳмъ сурдутѣ та не свѣжѳмъ бѣлю. Онъ бувъ веселый, по крайнѳй мѣрѣ дуже весело и добродушно усмѣхався. Смагляве лице его трохи розгорѣлось ѳдъ выпитого шампаньского!

— Якъ! вы тутъ? почавъ онъ зѣ здивуванемъ, и такимъ тономъ, мовбы вѣкъ цѣлый бувъ знакомый: — а менѣ вчера ще говоривъ Разумихинъ, що вы усе ще не при памяти. Ось дивно! Аджежь я бувъ у васъ.

Раскольниковъ знавъ, що онъ пѳдседе кѣ нѣму. Онъ

---

*) Анонсы. Щѳбъ анонса доконче впала въ око, повтаряють сѣ по кѳлька разѳвъ въ тѣмъ самѳмъ нумерѣ, разъ-по-разъ, або на рѳзныхъ мѣсяцяхъ. М. П.

одложивъ газеты и обернувся до Заметова. На его губахъ, була усмѣшка, и якась нова роздразнена нетерпеливѣсть маловалась въ отсѣй усмѣщѣ.

— Се я знаю, що вы були, одповѣвъ онъ, — чувъ се. Шкарпетку глядали... А знаєте, Разумихинъ въ васъ залюбився, каже, що вы зъ нимъ до Люизы Ивановны ходили, ось о котру вы старались тогдѣ та моргали поручникови Пороху, а онъ таки не догадувався, памятаєте? вже якъ бы тамъ не догадаться — дѣло ясне... а?

— А вже гарный онъ гуляка!

— Порохъ, думаете?

— Нѣ, приятель вашъ, Разумихинъ...

— Та вамъ пышно жити, добродѣю Заметовъ: въ найприемнѣйшій мѣсяцъ вхѣдъ бесплатный! Хто се васъ онтамъ шампаньскимъ наливавъ?

— Та се мы... выпили... Чого-жъ заразъ и наливавъ?!

— Гонораръ! усмѣ хѣснуетесь! Раскольниковъ за смѣявся. — Нѣчого, добрячій зъ васъ хлопецъ, нѣчого! додавъ онъ, вдаривши Заметова по плечу: „я бачъ не у гнѣвъ, а такъ по любви, забавляючись“ говорю, якъ, бачите, робѣтникъ той вашъ говоривъ, коли Митька кулаковавъ, памятаєте, при отсѣй справѣ старухи.

— А вы се одкиля знаете?

— Та я бачите, хто зна' чи и не бѣльше одъ васъ знаю.

— Вы якійсь дуже дивный... Мабуть ще дуже хорѣ. Безъ потреби выйшли...

— А я вамъ дивнымъ здаюся?

— Такъ. Щѣ се вы газеты читаете?

— Газеты.

— Богато про пожары пишуть.

— Нѣ, я не про пожары. — Тутъ онъ загадочно вдивився въ Заметова; зѣдлива усмѣшка зновъ выкривила его губы. — Нѣ, я не про пожары, продовжавъ онъ, подморгуючи Заметову. А, признайтесь, любый молодче, що вамъ страхъ хочеса знати, о чѣмъ я читавъ?

— Цѣлкомъ не хочеса; я такъ тѣлько запытавъ. Або-жъ не вѣльно пытати? Щѣ вы заедно...

— Послушайте, вы чоловікъ образованый, літературный, а?

— Я скѣнчивъ шесту класу гимназіѣ, ѳдновѣвъ Заметовъ зъ деякимъ достоинствомъ.

— Шесту! ахъ, ты мѳй воробчику! Зъ роздѣломъ, въ перстенияхъ, — богатый чоловікъ! Фу, що за миле хлопеня! Тутъ Раскольниковъ zalився нервовымъ смѣхомъ, просто въ лице Заметову. Той ѳдсунувся, и не те, щобъ обидився, а вже направду зчудувався.

— Фу, якій дивный! повторивъ Заметовъ дуже серіозно. — Менѣ здаєся, що вы заєдно ще маячите.

— Маячу? брешешъ воробчику!... Кажете, я дивный? ну, а цѣкавый я вамъ, а? цѣкавый?

— Цѣкавый.

— Такъ сказати вамъ, о чѣмъ я читавъ, за чимъ шукавъ? Ось, бачите, скѳлько нумерѳвъ наваливъ передъ себе! Подозрѣле, а?

— Ну, скажѣть.

— Насторожили вже, братчику, ушка?

— Та яке тамъ настожили?

— Ну, о тѳмъ потѳмъ, а теперъ, мѳй милый, ѳбъявлю вамъ... нѣ лѣпше „признаюся...“ Нѣ и се не те: „сказѳвку подаю“ а вы собѣ „кмітуєте, на усь мотаєте“ — ось якъ! Такъ отже даю вамъ сказѳвку, що читавъ, интересувався... ѳдшуковавъ... вышуковавъ... — Раскольниковъ прижмуривъ очи и переждавъ: — вышуковавъ, — и затымъ и зайшовъ сюды, — о убійствѣ старухи-чиновницѣ, выголосивъ ѳнъ наконецъ майже шепотомъ, надмѣру наблизивши свое лице до лица Заметова.

Заметовъ смотрѣвъ ему просто въ очи, не шевелячись, и не ѳдводячи своего лица ѳдъ его лица. Дивнѣйшимъ всего показалось ѳпѳсля Заметову, що рѳвно цѣлу минуту продовжалася у нихъ мовчанка и рѳвно цѣлу минуту они такъ оденъ на одного смотрѣли.

— Ну щѳ-жь, що читали? крикнувъ ѳнъ наразъ зъ зачудованємъ и въ нетерпеливости. — Та менѣ щѳ до того! Та и щѳ зъ сего виходить?

— Се ось та сама старуха, говоривъ далѣй Раскольниковъ, такимъ самымъ шепотомъ, та и окомъ не квігнувши

одъ выклику Заметова, — тая сама, про котру, нагадуєте, якъ почали въ конторѣ розповѣдати, а я въ обморокъ впавъ. Що, теперь разумѣете?

— Та що таке? що... „разумѣете?“ вымовивъ Заметовъ майже въ тревозѣ.

Неподвижно и поважно лице Раскольниковова перемѣнилось въ оденъ мигъ, и наразъ онъ залився знову тымъ самымъ нервовымъ реготомъ якъ передже, начебъ самъ цѣлкомъ не бувъ въ силѣ здержати себе. И въ оденъ мигъ пригадалась ему незвычайно выразно одна недавня хвилинка, коли онъ стоявъ за дверми зъ топоромъ, засувка дрожала, они за дверми склинали и ломились, а ему наразъ захотѣлось закричати до нихъ, ругатись зъ ними, выставити имъ языкъ, дразнити ихъ, смѣятись, реготатись, реготатись, реготатись!

— Вы або божевольный, або... промовивъ Заметовъ и зушнився, якбы наразъ пораженный мыслию, котра напрасно мелькнула въ его головѣ.

— Або? Що „або?“ Ну, що? Ну, скажѣть-бо!

— Ньчого! въ пересердю одповѣвъ Заметовъ: — усе глупость!

Оба замовкли. Пѣсля наглого нервового смѣху, Раскольниковъ ставъ наразъ задумчивый и сумный. Онъ поклавъ локтѣ на стѣлъ и подперъ рукою голову. Здавалось, онъ до-чиста забувъ про Заметова. Мовчанка продовжалась сыть довго.

— Чого вы чаю ось не пете? Остыгне, промовивъ Замет

— А? що? чай?... правда... Раскольниковъ сербнувъ изъ чашечки, положивъ въ ротъ кусочокъ хлѣба, и наразъ, посмотрѣвши на Заметова, здавалось, усе пригадавъ и начебъ здрѣгнувся; лице его приняло въ ту хвилю первѣстный насмѣшливый выразъ. Онъ запивавъ далѣй чай.

— Теперѣшними часами богато такихъ мошенництвъ намножилось, сказавъ Заметовъ. — Ось недавно що я читавъ въ *Московскихъ Вѣдомостяхъ*, що въ Москвѣ цѣлу шайку подролювачѣвъ грошей зловили. Цѣла спѣлка була. Подролювали паперові грошѣ.

— О, се вже давно! я ще передъ мѣсяцемъ читавъ, одповѣвъ спокѣйно Раскольниковъ. — Такъ се ось по-вашому мошенники! докинувъ онъ усмѣхаючись.

— Якъ же не мошенники ?

— Се? Се дѣти, молокососы, а не мошенники! Цѣла пѣвотня людей для такой цѣли збирается! Чи се можна? Тутъ и трехъ богато буде, та и то, щобъ одень другого бувъ певнѣйшій якъ самого себе. А то треба лишь одному по-паному выговоритись, и усе пошло на губы! Молокососы! Наймають ледачихъ людей мѣняти паперы въ конторахъ: таке ось дѣло та повѣрити першому лѣпшому стрѣчному? Ну, припустѣмъ, удалось и зъ молокососами, припустѣмъ, кождый собѣ по миліону намѣнявъ, ну, а потѣмъ? Цѣле, бачь, жите? Кождый одень одъ другого зависить на цѣле свое жите! Та лѣпше повѣситись! А они и розмѣняти ось не умѣли: ставъ въ конторѣ мѣняти, дѣставъ пять тысячъ, и руки дрогнули. Чотыри перелѣчивъ, а пятау принявъ не рахуючи, на вѣру, чтобы толькы въ кишени, та втечи чимъ хутше. Ну, и збудивъ подозрѣне. И выкрылось усе изъ-за одного дурня! Та чи такъ можна?

— Що руки ось дрогнули? пѣдхопивъ Заметовъ, — нѣ, се можливе, добродію. Нѣ, се я цѣлкомъ вѣрю, що оно можливе. Иншій разъ не выдержитъ.

— Сего, думаете?

— А вы, що, выдержите? Нѣ, я бы не выдержавъ! Сто рублѣвъ нагороды ити на такой страхъ! Ити зъ пѣдѣнными грѣшми куды-жъ? — въ банкирскую контору, де отсѣмъ зубы зѣбли, — нѣ, я бы змѣшався. А вы не шаетесь?

Раскольникову знова страхъ захотѣлось „выставити языкъ“. Дрошь, часъ до часу, перебѣгала по спинѣ его.

— Я бы не такъ зробивъ, почавъ онъ здалека. — Я бы ось якъ ставъ мѣняти: перечисливъ бы першу тысячку, ось такъ разѣвъ чотыри, изъ всѣхъ бѣковъ въ кождый папѣръ вдвляючись, и взявъ бы ся за другу тысячу; ставъ бы сѣ лѣчити, долѣчивъ бы до середины, та и выимивъ бы яку-небудъ пятьдесятку, та зъ нею до свѣтла, та обернувъ бы сѣ, и знову до свѣтла — чи не фальшива? „Я, бачите, боюсь; у мене родичка одна двадцать пять рублѣвъ такимъ чиномъ оногдѣ стратила“; и исторію бы тутъ розповѣвъ. А якъ ставъ бы третю тысячу лѣчити — „нѣ, позвольте: я, здається, тамъ, у другѣй тысяцѣ, сему сотку зле пере-

лѣчивъ, сумѣвъ бере“, та кинувъ бы третю, та знову за другу, — та такъ бы и усѣ пять. А якъ скѣнчивъ бы, зъ пятой та зъ другою выимивъ бы по папѣрку, та знову до свѣтла, та знову пѣдозрѣле, „перемѣнѣть, будьте ласкаві“, — та до сегого поту канторщика бы довѣвъ, такъ що ѣнъ мене вже и не знавъ бы якъ позбутись! Скѣнчивъ бы усе наконецъ, пѣшовъ, дверь бы отворивъ — та нѣ, звинѣть, знову вернувся бы запытати о чѣмъ-небудъ, обьяснене будъ-яке зажадати, — ось я бы якъ зробивъ!

— Фу, якѣ вы страшнѣ рѣчи говорите! сказавъ смѣ-ючися Заметовъ. — Тѣлько все те лишъ такъ говориться, а на дѣлѣ напевне спотыкнулись бы. Тутъ, я вамъ скажу, по-моему, не тѣлько намъ зъ вами, але навѣть тертому, очайдушному чоловѣкови за себе ручити годѣ. Та чого шу-кати — ось прикладъ таки вашъ: звѣстну старуху убили. Аджѣ-жъ здаѣся, очайдушна голова, середъ бѣлого дня на все небезпеченство поважився, однимъ чудомъ втѣкъ, — а руки ось все таки дрѣгнули: обѣкрасти не зъумѣвъ, не выдержавъ; по дѣлу видно...

Раскольниковъ немовбы обидився.

— Видно! А ось пѣймайте-но его, пѣйдѣть теперъ! скрикнувъ ѣнъ, злобно дразнячи Заметова.

— Щѣ-жъ, и пѣймають.

— Хто? вы? вамъ пѣимати? Набѣгаѣтесь! Ось, бачъ, що у васъ головне: чи тратитъ чоловѣкъ грошѣ або нѣ? Грошей, бачите, не було, а тутъ наразъ тратити почне, — ну якъ же не ѣнъ? Такъ васъ ось тѣценъкѣй мальчикъ въ шоры убере на тѣмъ, коли захоче!

— Въ тѣмъ-то и дѣло, що они всѣ такъ роблять, ѣд-повѣвъ Заметовъ: — убе, бачъ, хитро, жите наважитъ, а по-тѣмъ заразъ въ шинку и найшовся. На гулятицѣ, бачите, ихъ и ловлять. Не всѣ же такѣ, якъ вы, хитрѣ. Вы бы въ шинокъ не пѣшли, розумѣѣся?

Раскольниковъ насупивъ брови и пильно споглянувъ на Заметова.

— Вы, здаѣся, розлакомились и хочете знати, якъ бы я тутъ поступивъ? запытавъ ѣнъ зъ недоволенѣмъ.

— Хотѣлось бы, твердо и зъ повагою ѣдповѣвъ той. Надто вже якось поважно ставъ ѣнъ говорити и смотрѣти.

— Дуже ?

— Дуже.

— Гараздъ. Я ось бы якъ поступивъ, почавъ Раскольниковъ, знову одразу приближаючи своє лице до лица Заметова, знову упорно дивлячи на него и говорячи знову шепотомъ, такъ що той ажъ здрôгнувся симъ разомъ. — Я бы ось якъ зробивъ : я бы взявъ грошъ и рѣчи, и коли втѣкъ бы зъ-ôдтамъ, таки заразъ, не заходячи нѣкуды, поïшовъ бы куды-небудь, де мѣсце глухе и самі плоты, и майже нема нѣкого, — огородъ якій-небудь, або щось въ томъ родѣ. Вышукавъ бы я тамъ еще передже, на отсѣмъ подвôрю, якій-небудь такій камѣнь, оттакъ пôвъ сотнара або сотнаръ ваги, будь-де въ кутѣ била плота, що лежить тамъ може-бути ôдъ выставлена дому ; припôднявъ бы сей камѣнь — пôдъ нимъ повинна ямка бути — та въ ямку ось тую усѣ бы рѣчи и грошъ та зложивъ. Зложивъ бы, та приваливъ бы каменемъ, цѣлкомъ такъ, якъ ôнъ перше лежавъ, придавивъ бы ногою тай поïшовъ бы собѣ зъ Богомъ. Та рôкъ бы, два бы не бравъ, три бы не бравъ, — ну и глядайте !

— Вы божевôльный, вымовивъ Заметовъ чогось ледви не шепотомъ, и чогось ôдсунувся заразъ ôдъ Раскольниковова. У того заискрились очѣ ; ôнъ страшно поблѣдъ ; верхня губа его дрôгнула и стала пôдскакувати. Ôнъ наклонився до Заметова якъ мôгъ найближе, и почавъ рушати губами, нѣчого не говорячи ; такъ тягнулось зъ пôвъ минуты ; ôнъ знавъ, щô чинивъ, та не мôгъ здержати себе. Страшне слово, якъ тогôшня засувка въ дверяхъ, такъ и сѣпалось на его губахъ : ось-ось вырвесе ; ось-ось лишь спустити его, ось-ось лишь выговорити !

— А щô, коли се я старуху и Лизавету убивъ ? промовивъ ôнъ наразъ и — отямився.

Заметовъ дико посмотрѣвъ на него и поблѣдъ якъ хуста. Лице его выкривилось усмѣшкою.

— Або-жь се можливе ? вымовивъ ôнъ ледви чутно.

Раскольниковъ лукаво поглянувъ на него.

— Признайтесь, що вы повѣрили ? — правда ? адже-жь правда ?

— Зовсѣмъ нѣ ! Теперъ бôльше нѣжь коли-небудь не вѣрю ! поквапно крикнувъ Заметовъ.

— Зловився наконецъ! Поймали воробчика. Значить, вы передже таки вѣрили, коли теперь „большъ нѣжъ коли-нибудь не вѣрите?“

— Та цѣлкомъ же нѣ! покликнувъ Заметовъ очевидячки помѣшаный. — Се вы на те, бачь, полохали мене, щобъ до сего подвести?

— Такъ не вѣрите? а о чѣмъ же вы тогдѣ говорили, коли я зъ конторы выйшовъ? А чого то поручникъ Порохъ слѣдство зб мною робивъ послѣ обморока? Ей ты, крикнувъ онъ на послугача, встаючи и взявши шапку: — скѣлько маю платити?

— Тридцять копѣекъ всѣго, пане, одповѣвъ той подбѣгаючи.

— Та ось тобѣ ще двадцять копѣекъ на горѣлку. Бачите, скѣлько грошей! вытягнувъ онъ свою дрожачу руку зъ грѣшми до Заметова: — червоненькй, голубенькй, разомъ всѣхъ двадцять пять рублѣвъ. Одкля они? А одки однѣ нове взялось? Аже-жъ знаете, що копѣйки не було! господино ось вже певно переслухували... Ну, доста! *assez causé!**) до побаченя... якъ найприємнѣйшого...

Онъ выйшовъ дрожачи на цѣломъ тѣлѣ одъ якогось дикого истеричного роздразненя, въ котромъ мимо того була часть невысказаной розкоши, — все-жъ таки въ цѣлости мрачный и страшенно охлялый. Лице его було выкривлене, якбы послѣ якого хоробливого нападу. Утома его хутко замагалась. Силы его будились и приходили теперь напрасно одразу, зъ першимъ товчкомъ, зъ першимъ роздразняющимъ враженемъ, и такъ само хутко слабли, въ мѣру того, якъ вражѣне.

А Заметовъ, оставшия самъ, сидѣвъ ще довго на томъ самомъ мѣсци, роздумуючи. Раскольниковъ нечаяно перевернувъ всѣ его мысли дотычно звѣснаго дѣла, и остаточно опредѣливъ его гадку.

„Илія Петровичъ — бовванъ!“ порѣшивъ онъ остаточно.

Только-що Раскольниковъ отворивъ дверѣ на улицу,

---

*) Досыть балаканины. М. П.

аж ось зѣткнувся онъ зъ входячимъ Разумихиномъ. Оба, навѣтъ на крокъ ще, не бачили оденъ одного, такъ що трохи не вдарились головами. Кѣлька хвилинь обмѣрювали они себе взаємно поглядомъ. Разумихинъ бувъ въ невымовномъ зачудуваню, все-жъ таки гнѣвъ, справдешній гнѣвъ, запалавъ наразъ грѣзно въ его очахъ.

— Такъ ось ты дѣ! крикнувъ онъ на цѣле горло. — Зъ постелѣ втѣкь! А я его тамъ пѣдъ диваномъ шукавъ! Ажъ на пѣдъ ходили! Настку трохи не побивъ за тебе... А онъ ось дѣ! Родьку! щѣ се значить? Говори всю правду! Признавайся! Чуешь?

— А се значить, що вы всѣ надоѣли менѣ на смерть, и я хочу бути самъ оденъ, спокѣйно ѡдповѣвъ Раскольниковъ.

— Самъ оденъ? Коли ще ходити не можешь, коли ще шика якъ полотно блѣда, и тху тобѣ не достае! Дурню!... Щѣ ты въ „Хрустальномъ дворѣ“ робивъ? Признавайся сейчас!

— Пусти! сказавъ Раскольниковъ и хотѣвъ перейти мимо. — Се вже вывело Разумихина изъ себе; онъ крѣпко схопивъ его за плечѣ.

— Пусти? Ты смѣешь говорити: „пусти!“ Та знаешь ты, щѣ я ось таки заразъ зъ тобою зроблю? Вѣзьму по-пѣдъ боки, звяжу мотузомъ, та ѡднесу пѣдъ пахою домѣвъ, пѣдъ замокъ!

— Слухай, Разумихине, почавъ тихо и на око цѣлкомъ спокѣйно Раскольниковъ, — або-жъ ты не бачишь, що я не хочу твоихъ добродѣйствъ? И щѣ за охота накидуватись зъ услугами тымъ, котрѣ... плюють на се? тымъ, наконецъ, котрымъ се справдѣ тяжко выносити? Ну, нащѣ ты вышукавъ мене въ початку слабости. Я, може-бути, дуже бувъ бы радъ умерти? Ну, або-жъ я не достаточно выказавъ тобѣ сегодня, що ты мене мучишь, що ты менѣ... надоѣвъ! Охота-жъ въ самѣмъ дѣлѣ мучити людей! Та вневняю тебе, що все те перешкадае вельми моему выздоровлѣнню, бо безнастанно роздрязняе мене. Аже-жъ самъ Зосимовъ забрався ѡдъ мене колись-туть, щѣбъ не дразнити мене! Ѳдѣпись же ради Бога и ты! И яке право наконецъ маєшь ты задержувати мене насилу? Та невже-жъ ты не бачишь, що я цѣл-

комъ до рѣчи теперь говорю? Чимъ, чимъ, научи, ублагати менѣ тебе наконецъ, щобъ ты не чѣпався мене и не свѣдчивъ менѣ добродѣйствъ? Нехай я буду невдячный, нехай буду и низкій, только ѡдчепѣться вы всѣ, ради Бога ѡдчепѣться! ѡдчепѣться! ѡдчепѣться!

Онъ почавъ спокойно, напередъ любующися всѣмъ ѣдомъ, котрый готовился вылити, а кончивъ въ крайномъ бѣшенствѣ и засапавшись, якъ передже зъ Лужиномъ.

Разумихинъ постоявъ, подумавъ и выпустивъ его руку.

— Иди-жь до чорта! сказавъ онъ тихо и ледви не задумчиво. — Стой! заревѣвъ онъ напрасно, коли Раскольниковъ двигнувся-було зъ мѣсца: слухай мене. Кажу тобѣ, що всѣ вы, до одного, — базъкайлы и фанфароники! Прийде на васъ трохи нѣмочи, — вы зъ нею якъ курка зъ яйцемъ носитеся! Ажь и тутъ обкрадаете чужихъ авторѡвъ. Нѣ признаки жита у васъ самостѡйного! Изъ спермацетной мази вы зроблені, а мѣсто крови сыватка! Нѣкому, знай, зъ васъ я не вѣрю! Перша рѣчь у васъ, у всѣхъ обставинахъ, — якъ бы на чоловѣка не походити! Сто-ѡ-ѡй! — крикнувъ онъ зъ подвоеною лютостю, завважавши, що Раскольниковъ знову збираеся ѡдходити: — слухай до кѡнца! Ты знаєшь, у мене днесъ гостина на новѡй хатѣ, може-бути вже и зѡйшлися въ отсю хвилию, та я тамъ дядька оставивъ, — заходивъ передъ хвилею, — щобы витавъ приходячихъ. Такъ ось, якбы ты не бувъ дурень, пѡдлый дурень, дурень надъ дурнями, не переводъ зъ чужоземского... бачишь, Родю, я признаюсь, ты розумный хлопецъ, все-жь таки ты дурень! — такъ ось, якбы ты не бувъ дурень, ты бы лѣнше къ менѣ зайшовъ сегодня, пересидѣти вечеръ, нѣжь даромъ кудысь черевики донтати. Коли разъ выйшовъ, такъ нѣчого вже тобѣ робити! Я-бъ тобѣ крѣсло таке мягоньке поставивъ, у господарѣвъ есть... Чаѣкъ, компанія... А нѣ, — то и на софцѣ уложу, — все-жь таки мѣжь нами полежишь... И Зосимовъ буде. Ну якъ же, зайдешь?

— Нѣ.

— Бррешешь! нетерпеливо скрикнувъ Разумихинъ: — або-жь ты знаєшь? Ты не можешь ручити за себе! Тай нѣчого ты въ томъ не розумѣешь... Я тысячу разъ зовсѣмъ такъ само зъ людьми оплюався и знову назадъ забѣгав...

Стыдно стане — и вернешься до чоловіка! Такъ памятай же: дѣмъ Починкова, третій поверхъ...

— Значить отже, вы себе кому-небудь бити позволите, добродію Разумихинъ, щобъ тѣлько мати приємнѣсть бути его добродіємъ.

— Хто? я себе! За саму охоту нѣсь одкручу! Дѣмъ Починкова, Нр. 47, въ квартирѣ чиновника Бабушкина...

— Не прийду, Разумихине! — Раскольниковъ обернувся и пішовъ геть.

— Заложися, що прийдешь! крикнувъ ему на-вздогнѣ Разумихинъ. — Инакше ты... инакше знати тебе не хочу! Чекай, гей! Заметовъ тамъ?

— Тамъ.

— Бачились?

— Бачили

— И говорили?

— Говорили.

— О чѣмъ? Ну тамъ, катъ зъ тобою, не розповѣдай вже. Починкова, 47, Бабушкина, памятай!

Раскольниковъ дѣйшовъ до Садовой и завернувъ за рѣгъ улицѣ. Разумихинъ смотрѣвъ ему вслѣдъ, задумавшись. Наконецъ, махнувши рукою, увѣйшовъ въ дѣмъ, однакожь задержався на серединѣ сходѣвъ!

„Чортъ возьми!“ роздумувавъ онъ майже въ голосъ: — „говорить до ладу, а якось... Аже-жъ и я дурень! або-жъ помѣшаній не говорятъ до ладу? А Зосимовъ ось о скѣлько мѣркую, сего то и боиться!“ Онъ вдаривъ пальцемъ по чолѣ. — Ну щѣ, коли... ну якъ его самого теперь пускати? Ану-жъ утопиться... Ехъ, то-жъ то я дурницю стрѣливъ! неможъ!

И онъ побѣгъ назадъ доганяти Раскольникова, але вже слѣдъ простывъ. Онъ плюнувъ и скорою ходою вернувся до „Хрустального двору“ поспытати чимъ борше Заметова.

Раскольниковъ пішовъ просто на *..*скій мѣстъ, станувъ на серединѣ бия поруча, оперся на него обома лѣктами и явъ смотрѣти у воду. Розпрощавшись зъ Разумихиномъ, онъ до того послабъ, що ледви дѣбрався сюды. Ему захотѣлось де-небудь сѣсти або лягти на улицѣ. Схилившись надъ водою, махинально смотрѣвъ онъ на послѣдній, роже-

вый одблескъ заходячого сонця, на рядь домѡвъ, що темнѣли въ згущаючихся сумеркахъ, на одно оддалене оконце, десь подь крѡвлею на лѣвѡй набережнѡй улицѣ, горюче немѡвъ въ полумьѣ одъ останнѣго сонѣшнаго луча, що вдаривъ въ него на хвилинку, на темнѣючу воду каналу и, здавалось, зъ увагою вдивлювався въ тую воду. Наконець въ очахъ его закрутились якѣсь червонѣи круги, дома стали бѣгати, прохожѣи, набережнѣи улицѣ, коляски, все те закрутилось и стало танцювати. Наразъ онъ здрѡгнувся, може бути выбавлений знову одъ обморока однимъ дикимъ и страшнымъ образомъ, якѣи ему представився. Онъ почувъ, що хтось станувъ билия него зъ правого боку, близенько; онъ споглянувъ — и побачивъ женщину, високу, зъ хустинкою на головѣ, зъ жовтымъ, подовжастымъ, запылымъ лицемъ и зъ червонявыми, запалыми очима. Она смотрѣла на него просто, але очевидно нѣчого не бачила и нѣкого не розрѡзняла. Наразъ она оперлася правою рукою о поруче, подняла праву ногу и пересадила еѣ за решѣтку, одтакъ лѣву и кинулась въ каналъ. Грязна вода розступилась, поглотила въ мѣ ока жертву, але черезъ минуту утопленица вырынула, и еѣ поволеньки понесло внизъ по струи, головою и ногами въ водѣ, плечима наверхи, збѣзбитою и обдутою надъ водою, якъ подушка, юбкою.

— Утопилась! утопилась! кричали десятки голосѡвъ; люде збѣгались, обѣ набережнѣи унизувались видцями, на мосту, довокѡла Раскольниковѡ, скупився нарѡдъ, напирѡючи и придавляючи его ззаду.

— Батечки, адже-жъ се наша Фрузя! почувся десь недалеко плаксивый женскѣи крикъ. — Батечки, ратуйте! Отченьки рѡднѣи, вытягнѣть.

— Човенъ! човенъ! кричали въ товпѣ.

Але човна не було вже треба: полицейникъ збѣгъ поступеняхъ сходѡвъ до каналу, скинувъ зъ себе плащъ, черевики, и кинувся у воду. Роботы було не богато: утопленицю несло водою два кроки одъ сходѡвъ, онъ вхопивъ еѣ за однѣе правою рукою, лѣвою успѣвъ чѣпитись за жердку, котру простягнувъ ему товаришь, и за хвилю утопленица була на суши. Еѣ положили на гранитовѣи плиты сходѡвъ. Она отямилась скоро, приподнялась, сѣла и стала чихати та

порскати, беззмысно обтираючи мокре одѣне руками. Она нѣчого не говорила.

— До злого духа доіичилась, батюшки, до злого духа заводивъ той самый женскій голосъ, вже биля Фрузь, — колись-туть повѣситись такожь хотѣла, зъ мотуза зняли. Пошла я теперь до крамницѣ, дѣвчинку при нѣй доглядати оставила, — та ось и грѣхъ выйшовъ! Мѣщаночка, батечку, наша мѣщаночка, въ сусѣдствѣ сидимо, другій дѣмъ зъ краю, ось тамъ...

Нарѣдъ розходився, полицейники возились ще зъ утопленницею, хтось крикнувъ про контору... Раскольниковъ смотрѣвъ на усе зъ дивнымъ чувствомъ супокою и байдушности. Ёго чѣпилось омерзѣне. — „Нѣ, се обридлива, погань... вода... не стоіть“, воркотѣвъ ѡнь про себе — „Нѣчого не буде“, додавъ ѡнь, — нѣчого ждати. Щѡ се контора... А чому Заметовъ не въ конторѣ? контора о десятой годинѣ отворена...“ ѡнь обернувся плечима къ поручу и посмотрѣвъ кругомъ себе.

„Ну такъ що-жь! та нехай буде!“ сказавъ ѡнь рѣшучо, двигнувся зъ мосту и пустился въ той бѣкъ, де була контора. Серце его було пусте и глухе. Мыслити ѡнь не хотѣвъ, навѣть скука перейшла, нѣ слѣду давнѣйшой рѣшимости, коли ѡнь зъ дому выйшовъ зъ тымъ, щобъ „все кѡнчити!“ Цѣлковита апатія заступила єѣ мѣсце.

„Що-жь, и се выхѡдъ!“ думавъ ѡнь поволи и вяло ступаючи по набережнѣй улицѣ каналу. — „Все-жь таки кѡнчу, томú що хочу... Однакожь, чи се выхѡдъ? Та все одно! аршинъ простору буде, — хе! Та якій-же се конецъ! Або-жь конецъ? Скажу я имъ чи не скажу? Е.. до бѣса! Та и утомивсь я; де-небудь лягти або сѣсти бы чимъ скорше! Бѡльшь всего стыдно, що вже надто гупо. Та наплювати и на се! Фу, які гупости въ голову приходять...“

Въ контору треба було ити заедно навпростоць, и при другѡмъ поворотѣ взяти на лѣво: она була тутъ о два кроки. Але дѡйшовши до першого повороту, ѡнь задержався, подумавъ, завернувъ въ переулокъ и пѡшовъ обходомъ, черезъ двѣ улицѣ, — бути може безъ всякои цѣли, а такожь бути-може, щобъ хочъ минуту ще протягнути и зыскати часу. ѡнь ишовъ и смотрѣвъ въ землю. Втѡмъ, начебъ хтось ше-

пнувъ ему щось въ ухо. Онъ подъявъ голову и побачивъ, що стоить біля того дому, коло самыхъ ворѣтъ. Зъ того вечера онъ тутъ не бувъ и мимо не переходивъ.

Неодолиме и трудне до объясненя бажане потягнуло его. Онъ увѣйшовъ въ дѣмъ, перейшовъ цѣлый подъездъ за ворѣтъми, одтакъ звернувъ направо и ставъ подниматись по знакомыхъ сходахъ на четвертый поверхъ. На узенькихъ и крутыхъ сходахъ було дуже темно. Онъ задержувався на кождѣмъ закрутѣ и оглядався зъ цѣбавостю. Въ сѣнкахъ першого поверха, була рама зъ ѡкна цѣлкомъ вынята : „Сего тогдѣ не було“ подумавъ онъ. Ось и квартира другого поверха, де робили Миколка и Митѣко : „Зачинена ; и дверѣ помальовані наново ; очевидно ѡднймается.“ Ось и третій поверхъ... и четвертый .. „Туть!“ Онъ дуже здивувався : дверѣ въ отсю квартиру були отворені наостѣжъ, тамъ були люде, чути було голоса ; онъ сего нѣякъ не сподѣвався. Подумавши трохи, онъ поднявся по послѣднихъ ступняхъ и увѣйшовъ въ квартиру.

Єв такожъ починавали наново ; въ нѣй были робѣтники ; се его якось поразило. Ему здавалося, не знати длячого, що онъ усе стрѣтитъ цѣлкомъ такъ само, якъ лишивъ тогдѣ, навѣтъ може-бути трупы на тыхъ самыхъ мѣсцяхъ на долѣвцѣ. А теперь : голі стѣны, нѣякои утвари ; дивно якось ! Онъ подѣйшовъ къ ѡкну и сѣвъ на примурокъ.

Всего було двоухъ робѣтниківъ, оба молоді парубяки, оденъ старшій, а другій значно молодшій. Они оклеювали стѣны новыми обоями, бѣлыми зъ лилеевыми квѣтками, мѣсто давныхъ жовтыхъ, перетертыхъ и знищенихъ. Раскольникову се чогось страхъ не подобалося ; онъ смотрѣвъ на отсі нові обоѣ ворожо, начебъ жаль ему було, що усе такъ змѣнили.

Робѣтники очевидячки загаились и теперь наборзѣ звивали свѣй папѣръ и збирались домѣвъ. Появлене Раскольникова майже не звернуло на себе ихъ уваги. Они о чѣмъсь розмовляли. Раскольниковъ зхрестивъ руки и ставъ прислуховатись.

— Приходить она, отся, къ менѣ въ ранцѣ, говорить старшій молодшому, — ранесенько-рано, цѣла роздягнена. „И що ты, кажу, передѣмною зубы сушишь, кажу, чого ты

до мене прилещуєшься?“ — „Я хочу, говорить, Тите Василичу, одъ нынѣ на завсѣгды оддатись вамъ цѣлкомъ въ руки и одъ васъ залежати.“ Такъ ось оно якъ! А вже якъ роздагнена: журналъ, просто журналъ.

— А що се, дядечку, журналъ? запытавъ молодой. Онъ очевидно учився у „дядечка.“

— А журналъ се есть, любчику ты мой, такі картинки, мальовані, и приходять они сюды до тутешныхъ кравцѣвъ каждой суботы почтою зъ заграницѣ зъ тымъ, бачъ, якъ кому одягатись, чи то хлопамъ чи бабамъ. Рисунокъ, бачишь. Хлопы, чи тамъ по паньски „мужчины“ все бѣльше въ бекешахъ намальовані, а вже що до бабѣвъ, въ жѣночій части, то, братчику, такі „суфльори“, що оддай ты менѣ всё, та и не розповѣмъ!

— И чого-то, чого въ отсѣмъ Пітерѣ нема! зъ захватомъ крикнувъ молодой: — крѣмъ тата-мамунѣ усе есть!

— Крѣмъ сего, любчику ты мой, усе найдешъ, навчачо порѣшивъ старшій.

Раскольниковъ вставъ и пошовъ въ другу кѣмнату, де передже стояли скринки, постѣль и комода; кѣмната показала ему страхъ маленькою безъ утвари. Обоѣ були ще тѣ самі; въ кутѣ на обояхъ рѣзько визначалось мѣсце, де стоявъ олтарикъ зъ образами. Онъ посмотрѣвъ и вернувся на ѣкно. Старшій робѣтникъ скоса приглядався.

— Вамъ чого, пане? запытавъ онъ наразъ, звертаючись до него.

Замѣсть одповѣди Раскольниковъ вставъ, выйшовъ въ сѣни, вхопивъ за дзвѣнокъ и потягнувъ. Той самый дзвѣнокъ, той самый бляшаный звукъ! Онъ потягнувъ другій, третій разъ; онъ вслухувався и нагадувавъ. Оногдѣшне, вбиваючострашне, невымовно мерзке вражѣне починало чимъ разъ яснѣйше и живѣйше нагадуватись ему, онъ здрѣгався при кождѣмъ ударѣ и ему рѣбилоса чимъ разъ любѣйше та любѣйше.

— Та чого вамъ треба? Хто вы такій? крикнувъ робѣтникъ, выходячи до него. Раскольниковъ увѣйшовъ знову въ дверь.

— Кватиру хочу наймити, сказавъ онъ, — оглядаю.

— Фатеру по ночахъ не наймають; а до того вы повинні зъ двѣрникомъ прийти.

— Долѣвку ось вымыли: запускати будуть? казавъ дальше Раскольниковъ. — Тай крови вже нема.

— Якои крови?

— А старуху що убили зъ сестрою. Осьде цѣла каляжа була.

— Та щѣ ты за чоловѣкъ? крикнувъ стрѣвоженный робѣтникъ.

— Я?

— Такъ.

— А тобѣ хочеса знати?... Ходѣмъ въ контору, тамъ скажу.

Робѣтники непевно посмотрѣли на него.

— Намъ выходити пора, паночку, загаялись. Ходѣмъ, Олексію. Запирати треба, — сказавъ старшій робѣтникъ.

— Ну ходѣмъ! ѳдповѣвъ Раскольниковъ рѣвнодушно и выйшовъ впередъ, поволеньки спускаючись зѣ сходѣвъ. — Гей, двѣрникъ! крикнувъ ѳнъ выходячи пѣдъ ворота.

Кѣлька людей стояло при самѣмъ входѣ дому на улицѣ, призыраючись на переходячихъ: оба двѣрники, баба, мѣщанинъ въ капотѣ и еще иншій. Раскольниковъ пѣшовъ просто къ нимъ.

— Чого вамъ? ѳдозвався одень изъ двѣрникѣвъ.

— Въ контору ходивъ?

— Бувъ що-лишь. Вамъ чого?

— Тамъ сидять?

— Сидять.

— И помѣчникъ тамъ?

— Бувъ якійсь часъ. Чого вамъ?

Раскольниковъ не ѳдповѣдавъ и стоявъ зъ ними рядомъ, задумавшись.

— Фатеру оглядати приходивъ, сказавъ пѣдходячи старшій робѣтникъ.

— Яку фатеру?

— А де робимо. „Пошѣ, каже, кровь обмыли? Тутъ, каже, убійство лучилось, а я прийшовъ наймати.“ И въ дзвѣнокъ ставъ дзвонити, трохи не обѣрвавъ. „А ходѣмъ, каже, въ контору, тамъ усе розповѣмъ.“ Навязався.

Двѣрникъ зъ недовѣріємъ и нахмурившись приглядався Раскольникову.

— Та хто вы такій? крикнувъ ѓнѣ грѣзно.

— Я Родіонъ Романичъ Раскольниковъ, бувшій студентъ, а жию въ домѣ Шіля, тутъ въ переулку, ѓдсиля недалеко, въ квартирѣ ч. 14. У двѣрника запытай... мене знає. — Раскольниковъ проговоривъ усе те якось лѣниво и задумчиво, неповертаючись и сильно вдивляючись въ потемнѣлу улицу.

— Та вы чога заходили до фатеры?

— Оглядати.

— Щѣ тамъ оглядати?

— А ось взяти-бѣ тай завести въ контору, вмѣшався наразѣ мѣщанинѣ, и замовкѣ.

Раскольниковъ черезъ плечѣ зиркнувъ на него, подивився уважно и сказавъ знову тихо и лѣниво:

— Ходѣмъ!

— Та и завести! пѣдхопивъ, набравши смѣлости, мѣщанинѣ. — Чога ѓнѣ обѣ *тѣмѣ* звѣдувався, у него щось на умѣ, а?

— Пяный, не пяный, а Богъ ихъ знає. проворкотѣвъ робѣтникѣ.

— Та вамъ чога? крикнувъ знову двѣрникѣ, починаючи направду сердитись: — ты чога навязався?

— Налякався ити въ контору? зѣ усмѣшкою промовивъ до него Раскольниковъ.

— Чога налякався? Ты чога навязався?

— Волоцюга! крикнула баба.

— Та щѣ зѣ нимѣ толкувати, крикнувъ другій двѣрникѣ, кремязный мужикѣ, въ армяку на-опашки и зѣ ключами за поясомѣ. — Забирайся!... Справдѣ волоцюга.... Гайда! въ дорогу!

И вхопивши за плечѣ Раскольникова, ѓнѣ друливъ его на улицу. Той спотыкнувся-було, але не упавъ, выпростувався, мовчки посмотрѣвъ на всѣхъ видѣвъ и пѣшовъ дальше.

— Чудный чоловікѣ, уповѣвъ робѣтникѣ.

— Чудный теперь ставъ народѣ, сказала баба.

— А все бы завести въ контору, додавъ мѣщанинѣ.

— Нѣчого вязитись, рѣшивъ великанѣ - двѣрникѣ.

Справдѣ волоцюга-промышленникъ! Самъ на те лѣзе, звѣстно, а звяжись, не розвяжешься... Знаємо!

„Такъ ити, чи не ити?“ думавъ Раскольниковъ, оставляючись посередѣ дороги на перехрестю и озираючись надовкола, начебъ дожидавъ одъ когось послѣднёго слова. Але нѣчо не одозвалось нѣ зъ-одки; всё було глухе и мертве, якъ камѣне, по котрѣмъ онъ ступавъ, для него мертве, для него одного... Наразъ, далеко, кроковъ за двѣстѣ одъ него, на кѣнци улицъ, въ згущаючѣйся темнотѣ, розпѣзнавъ онъ товпу, бесѣды, крики.. Середъ товпы стояла якась коляска... Заблыщало середъ улицъ свѣтельце. „Щѣ таке?“ Раскольниковъ повернувъ въ правый бѣкъ и пѣшовъ на товпу. Онъ дословно причѣплювався до усего, и холодно усмѣхнувся, подумавши се, бо порѣшивъ вже остаточно ити на полицію и твердо знавъ, що заразы усе скѣнчиться.

VII.

Посередъ улицъ стояла коляска выбаглива и паньска, запряжена парою горячихъ сѣрыхъ коней; въ колясцѣ нѣкого не було, и самъ вѣзникъ, злѣзши зъ козла, стоявъ на боцѣ; коней держали за уздечки. Довкола глотилась купа народу, попереду всѣхъ полицейники. У одного зъ нихъ була въ рукахъ запалена лѣхтарня, котрою онъ нахилиючись освѣчувавъ щось-тамъ на дорозѣ, біля самыхъ колѣсъ. Всѣ говорили, кричали, ѳхали; вѣзникъ здавався зчудуваный и зрѣдка повтарявъ:

— Якій грѣхъ! Господи, який се грѣхъ!

Раскольниковъ перетиснувся по можности и побачивъ наконецъ предметъ всего того заколоту и цѣкавости. На земли лежавъ що-лишь роздѣпанный кѣньми чоловѣкъ, безъ памяти, дуже убого одягнений, але въ „паньскѣй“ одежи, весь въ крови. Зъ лица, зъ головы текла кровь; лице було цѣле роздавлено, розшарпане не до пѣзнаня. Видко було, що роздѣпали не на жарты.

— Батечки! спорѣкавъ вѣзникъ: — якъ тутъ доглянути? Колибъ я гнавъ, або не кричавъ бы на него, а то ѳхавъ не поспѣшно, рѣвномѣрно. Всѣ бачили: брешуть люде,

брешу и я. Пяный свѣчки не поставитъ — звѣстно!.. Бачу его, улицу переходить, спотыкаеся, трохи не паде, — крикнувъ разъ та другій, та третій, тай придержавъ коней; а онъ прямѣсенько имъ подъ ноги такъ и повалился! Або нарокомъ, або вже надто бувъ нетверезый... Конѣ, бачите, молоді, полохливі, — шарпнули, а онъ скричавъ, они далѣй... отъ и бѣда.

— Уже якъ-разъ такъ сталося! роздався чийсь голосъ въ товпѣ.

— Кричавъ онъ, се правда, тричи кричавъ на него, одозвався другій голосъ.

— „Акурать“ тричи, всѣ чули! крикнувъ третій.

Все-жъ таки въ цѣлости вѣзникъ бувъ не надто сумный и наляканный. Видко було, що коляска належала богатому пану, котрый дожидавъ десь-тамъ ея приѣзду; полицейники, очевидно, немало бѣдкалися, якъ полагодити сю послѣдню обставину. Роздавленого треба було занести на полицію та въ лѣчницю. Нѣхто не знавъ его имени.

Тымчасомъ Раскольниковъ перепхався и нагнувся ще ближе. Наразъ лѣхтарня ярко освѣтила лице нещасного; онъ познавъ его.

— Я его знаю, знаю! закричавъ онъ, перетискаючись зовсѣмъ впередъ: — се чиновникъ, одставный, титулярный радникъ, Мармеладовъ! Онъ ось-туть живе, близенько, въ домѣ Козеля.. Доктора чимъ скорше! я заплачу, ось вамъ! — Онъ вынявъ зъ кишенѣ грошѣ и показувавъ полицейникови. Онъ бувъ въ задвляючомъ зворушенію.

Полицейники були раді, що довѣдались, хто роздавленный. Раскольниковъ назвавъ и себе, давъ свою адресу и всѣми силами, начебъ дѣло шло о рѣднѣмъ батьку, намовлявъ перенести чимъ борше непритомного Мармеладова въ его квартиру.

— Ось тутъ, заразъ третій дѣмъ, намовлявъ онъ, дѣмъ Козеля, Нѣмця, богатого... Онъ теперъ, навѣрно, пяный до дому добирався. Я его знаю... Онъ пянога... Тамъ у него семья, жѣнка, дѣти, донька одна есть. Пощѣ таскати до лѣчницѣ, тутъ въ домѣ певно докторъ є! Я заплачу!.. все таки доглядъ буде свѣй, помогутъ заразъ, а то онъ умре, заки донесете до лѣчницѣ...

Онъ навѣтъ успѣвъ всунути незамѣтно въ руку; дѣло впрочѣмъ было ясне и дозволене, и на всякій припадокъ тутъ помѣчь була близше. Роздавленого подняли и понесли; нашлись помѣчники. Дѣмъ Козеля бувъ о тридцать кроковъ. Раскольниковъ ишовъ позаду, осторожно поддержувавъ голову и показувавъ дорогу.

— Сюды, сюды! На сходы треба вверхъ головою вносити; обертайте... ось такъ! Я заплачу, я спасибо скажу, воркотѣвъ онъ.

Катерина Иванѡвна, якъ и завсѣгды, коли тѡлько мала свободну хвилинку, заразъ бралась ходити взадъ и впередь по своѣй маленькѡй кѡмнатцѣ, ѡдъ ѡкна до печи и наоборотъ, мѡцно схрестивши руки на груди, розмовляючи сама зъ собою и покашлиючи. Останними часами она стала чимъ разъ частѣйше и бѡльше розмовляти зъ своєю старшою дѣвчинкою, десятилѣтною Поленькою, котра хочъ и неодного ще не понимала, та за те дуже добре розумѣла, що потрібна матери, и проте разъ-на-разъ слѣдила за нею своими великими, разумными очницами, и всѣми силами хитрила, щобъ показати, що усе розумѣе. Симъ разомъ Поленька роздягала маленького брата, котрому цѣлый день не здоровилось, щобъ уложити его спати. Въ дожданю, поки ему перемѣнять сорочечку, котру въ ночи треба було прати, хлопчикъ сидѣвъ на крѣслѣ мовчаливо, поважно, просто и неподвижно, зъ протягнеными впередъ нѡжками, и зъ мѡцно до купы стулеными пяточками до публики, а пальцами на боки. Онъ слухавъ, щѡ говорила матуся, надувши губки, выпяливши ѡчка и не шевелячись, цѣлкомъ якъ звычайно повиннѣ сидѣти розумнѣй мальчики, коли ихъ роздягають, чтобы ишли спати. Ще менша ѡдъ него дѣвчинка, въ дочиста рознесеныхъ лахахъ, стояла бѣля занавѣсы и ждала своєї черги. Дверѣ на сходы були отворенѣ, чтобы хочъ трохи охоронитись ѡдъ хмарѣ тютюневого дыму, що втискались изъ другихъ кѡмнатъ и кождѡй хвилѣ приневолювали кашляти довго и тяжко бѣдну сухотницу. Катерина Иванѡвна немовбы ще бѡльше помарнѣла за отсей тыждень, и червонѣй пятна на лицахъ еи горѣли ще ярчѣйше, нѣжъ перше.

— Ты не повѣришь, ты и представи собѣ не можешь, Полечко, говорила она ходячи по кѡмнатѣ, — до якои

степенни мы весело и пышно жили въ домѣ у таточка, и якъ отсей пьяница погубивъ мене и васъ всѣхъ погубить. Таточко бувъ статскимъ полковникомъ и вже лишъ трохи не те, що губернаторъ; ему остався всего тѣлько оденъ крокъ, такъ що всѣ до него їздили и говорили: „Мы васъ вже такъ и уважаемо, Иване Михайличу, за нашего губернатора.“ Коли я... кхе! коли я... кхе-кхе-кхе... о, трекляте житє! вскрикнула она, ѳдплюваючи мокроту и вхопившись за груди: — коли я... ахъ, коли на послѣднѣмъ бали... у предводителя... мене побачила княгиня Безземельна, — котра мене опѣсля благословила, коли я выходила за твоего тата, Полю, — то заразъ запытала: „Чи не отся то мила дѣвчина, що зъ шалемъ танцювала при выпускѣ?...“ Розпѣръ, бачъ, зашити треба; отъ взяла-бъ ты голку, та заразъ бы и зашила, якъ я тебе учила, а то завтра, кхе! завтра... кхе-кхе-кхе... ще гѣрше розѣ-рве! (крикнула она надѣрвавшись...) — тогдѣ ще изъ Петербурга що-лишь приѣхавъ камеръ-юнкеръ, князь Щегольской... перетанцювавъ зѣ мною мазурку и на другій таки день хотѣвъ приѣхати освѣдчитись; але я сама ѳддякувала въ лестныхъ словахъ и сказала, що сердце мое принадлежить давно вже другому. Сей другій бувъ твѣй батько, Полю; таточко страшно сердився... А вода готова? Ну давай сорочечку; а панѣшки?... Лїда, звернулась она до маленькои донечки. — ты вже такъ безъ сорочки отсю нѣчь переспи; якъ-небудь... та панѣшки выложи бїля неи... Разомъ выпрати... Щѣ сей лахавецъ не йде, пьяница! сорочку заносивъ, якъ стирку яку, розивъсь усю... Уже бы усе разомъ, щобъ двѣ ночи зарядомъ не мучитись! Господи! Кхе-кхе-кхе-кхе! Зинову! Щѣ се? вскрикнула она зазрѣвши товпу въ сѣняхъ и людей, що сунулися зъ якимись ношами въ еи кѣмнату. — Щѣ се? Щѣ се несуть? Господи!

— Куды-жъ тутъ покласти? пытавъ полицейникъ, оглядаючись кругомъ, коли вже внесли въ кѣмнату окрѣвавленого и безпамятного Мармеладова.

— На диванъ! кладѣть просто на диванъ, ось сюды головою, показувавъ Раскольниковъ.

— Розвѣхали на улицѣ! пьяного! крикнувъ хтось изъ сѣней.

Катерина Иванѣвна стояла вся блѣда и дышала зъ тру-

домъ. Дѣти напугались. Маленька Лідочка скрикнула, кинулась до Полечки, обняла еѣ и цѣла затрепетѣла.

Уложивши Мармеладова, Раскольниковъ кинулся къ Катеринѣ Ивановнѣ :

— Ради Бога успокойтесь, не тревожьтесь! говоривъ онъ скоро; — Онъ переходивъ улицу, его раздавила косяска, не беспокойтесь, онъ придет до себе, я велѣвъ сюды нести... я у васъ бувъ, памятаете... Онъ придет до себе, я заплачѣ!

— Добився! очайдушно скрикнула Катерина Ивановна и кинулась къ чоловікови.

Раскольниковъ скоро завважавъ, що отся женщина не зъ тыхъ, що то заразъ мѣють. Душкомъ подъ головою нещасного нашлася подушка, — о котрой нѣхто ще не подумавъ; Катерина Ивановна стала роздягати его, осмотровати, поралась и не тратила головы, забувши о собѣ самѣй, закусивши свои дрожачі губы и придавляючи крики, що були готові вырватись вѣй зъ груди.

За той часъ Раскольниковъ намовивъ когось збѣгати за докторомъ. Докторъ, якъ показалось, живъ въ сусѣднѣмъ домѣ.

— Я пѣславъ за докторомъ, говоривъ онъ Катеринѣ Ивановнѣ; — не турбуйтеся, я заплачѣ. Чи нема воды?.. и дайте серветку, полотенце, що-небудь чимъ борше; не знати, ще якъ онъ раненый... Онъ раненый, а не убитый, будьте певні... Що скаже докторъ!

Катерина Ивановна кинулась къ окну; тамъ на протолоченѣмъ крѣслѣ въ кутѣ, стояла велика глиняна миска зъ водою, приготовлена для нѣчного праня дитячого и чоловікового бѣля. Се нѣчне пране доконувалось самою Катериною Ивановною власноручно, що найменше двѣчи въ тыждень, а иногда и частѣйше, бо дойшли до того, що перемѣнного бѣля вже зовсѣмъ майже не було, и було у каждого члена семьѣ по одной лише штуцѣ, а Катерина Ивановна не могла стерпѣти нечистоты, и радше волѣла мучити себе по ночахъ при своѣй слабости, коли всѣ спали, щобъ встигнути до розсвѣту просушити мокре бѣле на розвѣшенѣмъ мотузѣ и подати чисте, нѣжъ бачити нехарство въ домѣ. Она вхопила-було за миску; щобъ нести еѣ по жаданю

Раскольниковъ, та трохи не упала підъ тягаромъ. Однакожь той уже встигъ найти полотенце, намочивъ его водою и ставъ обмывати залите кровю лице Мармеладова. Катерина Ивановна стояла побѣчъ него, зъ бодемъ переводячи духъ и держалась руками за грудь. Ъй самѡй потрібна була помѡчь. Раскольниковъ почавъ розумѣти, що ѡнъ може-бути не гараздъ зробивъ, намовивши перенести сюды роздавленого. Полицейникъ такожь стоявъ задуманий.

— Полю! крикнула Катерина Ивановна, — бѣжи до Зонѣ, борзѣшко. Коли не застанешъ дома, то все одно, скажи, що батька конѣ роздѡтали и щобъ она таки заразъ прийшла сюды... якъ вернеся. Боржѣй, Полю! На́, закройся хусткою!

— Сцо тху бѣзи! крикнувъ наразъ хлопчина зъ крѣсла, и сказавши тее, понурився назадъ въ нѣме, прямие сиджене на крѣслѣ, выпаливши оченятка, пятами впередъ и зъ пальцами на боки.

Тымчасомъ кѡмната наповнилась такъ, що яблуку впасти було нѣкуды. Полицейники повыходили кромѣ одного, котрый остався на часъ и старався выгнати публику, що налѣзла зѡ сходѡвъ, зновъ назадъ на сходы. Зате зъ дальшихъ кѡмнатъ высыпали трохи не всѣ комѡринки панѣ Липневексель, и зразу було-товпились лишъ въ дверяхъ, але ѡдтакъ юрбою ввалились въ саму кѡмнату. Катерина Ивановна впаала въ скаженный гнѣвъ:

— Хочѡбы умерти та дали спокѡйно! гукнула она на усю товпу: — що за видовиско нашли! Зъ напѣросами! Кхе-кхе-кхе! Въ шапкахъ увѡйдѣть ще... Та и справдѣ въ шапцѣ оденъ... Вонъ! Хочъ мертве тѣло пошануйте!

— Кашель задушивъ еѣ, всежь таки лайка придалася. Катерины Ивановны очевидячки трохи побоювались; комѡринки оденъ за другимъ протиснулись назадъ къ дверямъ зъ тымъ дивнымъ внутрѣшнымъ вдоволенѣмъ, яке завсѣгды замѣчаемо навѣтъ въ найблизшихъ людяхъ при напраснѡмъ нещастю зъ ихъ ближнимъ, и ѡдъ котрого нѣ оденъ чоловѣкъ, безъ выемки, навѣтъ мимо найширшого вспѡвчутя не свободный.

За дверми почулись однакожь голоса про лѣчницю, и що тутъ не годиться непоконти другихъ.

— Умирати вамъ не годиться! крикнула Катерина Ивановна и уже кинулась-було одчинити дверъ, щобъ розторопити ихъ цѣлымъ громомъ, але стрѣлась въ дверяхъ зъ самою панею Липпевексель, котра тѣлько-що успѣла довѣдаться о нещастю и прибѣгла зробити порядокъ. Се була незвычайно сварлива и безглузда Нѣмкиня.

— Ахъ, Богъ мой! всплеснула она руками: — вашъ мужъ пянь кѣнь роздопаль. Въ лѣвниць его! Я хозяйка!

— Амаліе Людвикѣвна! прошу васъ подумати о тѣмъ, щѣ вы говорите, гордо почала Катерина Ивановна (зъ господинею она завсѣгды говорила звысока, щобы тая „паятала свое мѣсце“, и навѣтъ теперъ не могла одмовити собѣ сен приемности), Амаліе Людвикѣвна...

— Я вамъ сказаль разъ на завсѣгды, щобъ вы нѣколи не смѣль говориль менѣ Амалъ Людвикѣвна; я Амалъ Иванъ!

— Вы не Амалъ Иванъ, а Амалія Людвикѣвна, а щѣ я не належу до вашихъ пѣдлыхъ лизунѣвъ, якъ добродѣй Лебезятниковъ, котрый смѣся теперъ за дверми (за дверми дѣйстно роздався смѣхъ и крикъ: „зчѣпились! помагайбѣ!“), то и буду завсѣгды называти васъ Амаліею Людвикѣвною, хотя нѣякъ не можу порозумѣти, дячого вамъ отся назва не подобаеся. Вы бачите самѣ, щѣ лучилося зъ Семеномъ Захаричемъ; ѣнь умирае. Прощу васъ заразы такы заперти отсей дверъ и не впускати сюды нѣкого. Дайте хочъ умерти спокѣйно! Инакше впевняю васъ, заразы завтра поступокъ вашъ буде звѣстный самому генераль-губернатору. Князь знавъ мене ще дѣвчиною и дуже добре памятае Семена Захарича, котрому неразы стававъ въ пригодѣ. Всѣмъ вѣдомо, щѣ у Семена Захарича було багато приятелѣвъ и покровителѣвъ, котрыхъ ѣнь самъ покинувъ изъ благородной гордосты, почуваючись до нещасной своей слабосты, але теперъ (она показала на Раскольникову) — намъ помагае оденъ великодушный молодой чоловікъ, котрый мае средства и звязи, и котрого Семень Захаричъ знавъ ще дитиною, и будьте переконанѣ, Амаліе Людвикѣвна...

Все те выголошене було незвычайно швидко, чимъ дальше тымъ поспѣшнѣйше, але кашель наразъ перервавъ краснорѣчивѣсть Катерины Ивановны. Въ отсю хвилию умирающій прочунавъ и застогнавъ, и она побѣгла къ нѣму.

Хорый отворивъ очи и, ще не познаючи и не понимаючи, почавъ всмотрюватись въ Раскольникава, котрый стоявъ надъ нимъ. Онъ дыхавъ важко, глубоко и рѣдко, на краяхъ губъ показалаь кровь; потъ выступивъ на чолѣ. Не познавши Раскольникава, онъ неспокойно явля водити надовкола очима. Катерина Ивановна смотрѣла на него сумнымъ, та все-жь таки строгимъ поглядомъ, а изъ очей еи текли слѣзы.

— Боже мой! у него цѣла грудь роздавлена! Усюды кровь! промовила она въ розпуцѣ. — Треба зняти зъ него всю верхню одежу! Повернися трохи, Семене Захаричу, коли можешъ, крикнула она ему.

Мармеладовъ познавъ еѣ.

— Священника! промовивъ онъ хриплымъ голосомъ.

Катерина Ивановна одѣйшла къ окну, притулилась чоломъ до оконной рамы и въ розпуцѣ покликнула:

— О трекляте жите!

— Священника! промовивъ знову умирающей, пѣсля довшои мовчанки.

— Пошли-и-и! крикнула на него Катерина Ивановна; онъ порозумѣвъ и замовкъ. Несмѣлымъ, сумнымъ поглядомъ одшукувавъ онъ еѣ очима; она знову вернулась до него и станула у головъ. Онъ трохи успокоився, та не на довго. Скоро очи его остановились на маленькѣй Лидочцѣ, его пестѣйцѣ, що дрожала въ кутѣ, мовъ въ лихорадцѣ, и споглядала на него своими здивуваными, дитячо-цѣкавыми очима.

— А... а... показувавъ онъ на неѣ неспокойно. Ему щось хотѣлося сказати.

— Чого ще? крикнула Катерина Ивановна.

— Босенька! босенька, бормотѣвъ онъ, полуумнымъ поглядомъ показуючи на босіи нѣжки дѣвчанки.

— Мовчи-и-и! роздразнено крикнула Катерина Ивановна: — самъ знаешъ, дячого босенька!

— Слава Богу, докторъ! крикнувъ урадованый Раскольниковъ.

Увѣйшовъ докторъ, педантичный старушокъ, Нѣмецъ, оглядаючися зъ недовѣрчивымъ видомъ; пѣдойшовъ къ хорому, взявъ пульсъ, уважно оглянувъ голову та зъ помочео Катерины Ивановны розстебнувъ цѣлу кровю злилу сорочку и обнаживъ груди хорого. Цѣліи груди були розбитіи, поза-

гинані, пошматовані; кѣлька реберъ зъ правого боку зломано. Зъ лѣвого боку, на самѣмъ серци, було зловѣще, велике, жовтаво-чорне пятно, сильнѣй ударъ копытомъ. Докторъ захмурился. Полицейникъ розповѣвъ ему, що роздавленого захопило колесо и тягнуло обертаючи кроковъ тридцять по камѣню.

— Дивна рѣчь, що бнѣ ще опам'ятався, шепнувъ потихоньки докторъ Раскольникову.

— Що вы скажете? запытавъ той.

— Заразъ умре.

— Чи справдѣ нѣякои надѣв?

— Нѣ найменшой! вже конає... До того и голова дуже небезпечно ранена... Гм... Правда, можна-бъ кровь пустити... але... се буде надаремне. Черезъ пять або десять минутъ умре нехибно.

— Такъ вже хочъ пускайте кровь!

— Та нехай... Все-жъ таки я васъ упереджаю, се буде зовсѣмъ надаремне.

Въ отсю хвилию почувлись ще кроки, глота въ сѣняхъ розступилась и на порозѣ появился священникъ зъ дарами, сивый старушокъ. За нимъ ходивъ полицейникъ, ще зъ улицѣ. Докторъ таки заразъ уступивъ ему мѣсце и обмѣнявся зъ нимъ значучимъ поглядомъ. Раскольниковъ упросивъ доктора почекати хочъ дробочку. Той стиснувъ плечима и остався.

Всѣ одступили. Сповѣдъ трѣвала дуже недовго. Умиряючій вже мало памятався и мѣгъ вымавляти тѣлько уривані, неяснї звуки. Катерина Ивановна взяла Лідочку, зняла зъ крѣсла хлопчика, и одойшовши въ кутъ до печи, прикланула и устала дѣтей навколѣшки передъ собою. Дѣвчинка тѣлько дрожала; хлопчикъ же, клячучи на голыхъ колѣнцяхъ, широко пѣднимавъ рученьку, хрестився повнымъ хрестомъ и кланявся до землѣ, ударяючи чоломъ, що видѣмо справляло ему особлившу приємнѣсть. Катерина Ивановна закусовала губы и повздержувала слѣзы; она такожъ молилася, зрѣдка поправляючи сорочку на хлопчику и успѣвши накинати на надто обнаженї плечѣ дѣвчинки хустину, котру дѣстала зъ комоды, не встаючи зъ колѣнъ и молячись. Тымчасомъ дверѣ зъ дальшихъ кѣмнатъ почали знову отворити цѣкаві. Въ сѣ-

няхъ же чимъ разъ тѣснѣйше и тѣснѣйше збивались видѣть, сусѣды изъ всѣхъ сходѣвъ, котріі однакожь не переступали за порѳгъ кѳмнаты. Оденъ тѳлько недогарокъ освѣчувавъ всю сцену.

Въ отсю хвилю зъ сѣней, крѳзь товпу живо протиснулась Полечка, що бѣгала за сестрою. Она увѳйшла ледви дыхаючи ѳдъ скорого бѣгу, зняла зъ себе хустку, ѳдшукала очима матѣрь, пѳдѳйшла къ нѣй и сказала : „иде! на улицы стрѣтила!“ Мати пригнула еѣ на колѣна и поставила поручь себе. Изъ товпы нечутно и несмѣло протиснулась дѣвчина, и дивне було еи напрасне появлене въ отсѣй кѳмнатѣ, посередъ нужды, лахѳвъ, смерти и розпуки. Она була такожь убого одѣта; убѳръ еи бувъ вельми дешевенькій, але прикрашений по уличному, пѳдъ смакъ и правила, що склались въ своѣмъ окремѳмъ свѣтѣ, зъ ярко и безсоромно выступаючою цѣлею. Зоня станула въ сѣняхъ била самого порога, та не переходила за порѳгъ и смотрѣла мовъ непритомна, не розрѳзняючи, якъ видѣлось, нѣчого, забувши и о своѣй перекупленѳй изъ четвертыхъ рукъ, шовковѳй, неприличнѳй тутъ, яснѳй сукни, зъ довжезнымъ и смѣшнымъ хвостомъ, и о безконечнѳй кринолинѣ, що загородила цѣлїй дверѣ, и о ясныхъ черевичкахъ и о парасольцѣ, не потрѣбнѳй въ почи, але котру она взяла зъ собою, и о смѣшнѳмъ, соломянѳмъ, круглѳмъ капелюшику зъ яркимъ, огненною барвы перомъ. Зъ пѳдъ отсего по дитинячому на бакирь надѣтого капелюшика выглядало худеньке, блѣде и налякане личко, зъ отвореными губами и зъ неподвижными ѳдъ переляку очима. Зоня була дрѳбною росту, ѳсѣмнадцятилѣтня, худенька але досыть гарна бѣлявочка, зъ прекрасными голубими очима. Она безнастанно смотрѣла на постѣль, на священника; она такожь засапалась ѳдъ скорого ходу. Наконецъ шепѳтъ, дѣлкїй слова въ товпѣ, здаеся, до неѣ долетѣли. Она здрѳгнулась, переступила черезъ порѳгъ и станула въ кѳмнатѣ, але знову лишь при самыхъ дверяхъ.

Сповѣдь и причастїе скѳнчились. Катерина Иванѳвна знову пѳдѳйшла къ постели мужа. Священикъ ѳдступивъ и ѳдходячи звернувся-було сказати два слова науки и потѣхи Катеринѣ Иванѳвнѣ.

— А куды я отсихъ-то дѣну? рѣзко и роздразнено перебила она, показуючи на дѣтвору.

— Богъ милосердный; надѣйтесь на помѣчь Всевышнѣго, почавъ-було священникъ.

— Е-ехъ! милосердный, та не для насъ.

— Се грѣхъ, грѣхъ, панѣ, завважавъ священникъ, хитаючи головою.

— А се не грѣхъ? крикнула Катерина Иванѣвна, показуючи на умирающою.

— Бути-може тѣ, що були мимовольною причиною, схочуть вынагородити васъ хочбы за втрату доходѣвъ...

— Не розумѣете вы мене! роздразнено крикнула Катерина Иванѣвна, махнувши рукою. — Та и за щѣ вынагороджувати мене? Аджѣ-жъ онъ самъ пьяный пѣдъ конѣ полѣзъ! Якихъ доходѣвъ? Оѣдъ него не доходы, а тѣлько мука була. Та-жъ онъ, пьяница, всѣ пропивавъ! Насъ обкрадувавъ та въ шинюкъ носивъ, ихъ та мое жите въ шинюку гайнувавъ! И слава Богу, що умирае! Убутку менше!

— Простити бы треба въ передсмертну годину, а се грѣхъ, панѣ, такі чувства — великій грѣхъ!

Катерина Иванѣвна поралась около хорого, она подавала ему пити, обтирала пѣтъ и кровь зъ головы, справляла подушки и розмовляла зъ священникомъ, лишь зрѣдка посередъ роботы звертаючись до него. Однакожь теперъ она наразъ накинута на него, майже непритомна оѣдъ гнѣву.

— Ехъ, батюшка! Слова та лишь слова! Простити! Аджѣ онъ прійшовъ бы сегодня пьяный, якъ бы ось не роздавили его, сорочка на нѣмъ одна, цѣла запачкана та розношена, такъ онъ бы розвалився хропѣти, а я бы до досвѣту въ водѣ хляпалась, бруды бы его та дитячій жмыкала, та опѣсля высушила бы за ѣкномъ, та скоро-бъ лишь свитати стало, я зашивати бы сѣла, — отъ моя и нѣчь!... Та чою вже тутъ о прощѣню говорити! И се я ему простила!

Глубокій, страшный кашель перервавъ еи слова. Она ѣдплюнула въ хустилку и ткнула сѣ на показъ священникови, зъ болей придержуючи другою рукою груди. Хустилка була цѣла въ крови...

Священникъ поникъ головою и не сказавъ нѣчою.

Мармеладѣвъ бувъ въ послѣднѣй агоніи; онъ не зводивъ

своихъ очей зъ лица Катерины Ивановны, що нахилилась знову надъ него. Ему заедно хотѣлось щось ей сказать; онъ было и почавъ, зъ трудомъ порушаючи языкомъ и неясно выговаривая слова, однакъ Катерина Ивановна, якъ лишь порозумѣла, що онъ хоче просити у неѣ опрощеня, таки заразъ приказуючо крикнула на него:

— Мовчи-и-и! Не треба!... знаю, що хочешь сказать!... И хорый замовкъ; але въ отсю хвилю блукающей поглядъ его упавъ на дверъ и онъ побачивъ Зоню...

До сеп поры онъ не завважавъ еѣ: она стояла въ кутѣ и въ тѣни.

— Кто се? кто се? промовивъ онъ наразъ хрыплымъ, задыхливымъ голосомъ, цѣлый стрѣвоженный, зъ перестрахомъ показуючи очима на дверъ, де стояла донька, и намагаючися приподнятися.

— Лежи! Лежи-и-и! крикнула знову Катерина Ивановна.

Але онъ зъ надприроднымъ высиленемъ успѣвъ опертися на руцѣ. Онъ дико и неподвижно смотрѣвъ якійсь часъ на доньку, начебъ еѣ не познававъ. Та и нѣ разу ще онъ не бачивъ еѣ въ такомъ костюмѣ. Ажъ ось онъ познавъ еѣ, принижену, пригноблену, помѣшану и пристыждену, якъ покорно дожидала своей черги розпрощатися зъ умирающимъ батькомъ. Безконечный бѣль выразился въ лицѣ его.

— Зоню! донечко! прости! крикнувъ онъ, и хотѣвъ-было протягнути до неѣ руку, але стративши опору, захитався и повалился зъ дивана прямо лицомъ на землю; метнулись поднимати его, поклали, однакъ онъ вже долѣвавъ. Зоня слабо зойкнула, подбѣгла, обняла его и такъ и замерла въ отсѣмъ объятю. Онъ умеръ у неѣ въ рукахъ.

— Добився своего! крикнула Катерина Ивановна, побачивши трупъ мужа: — ну, що теперь почати! Чимъ я поховаю его! А чимъ то ихъ, ихъ чимъ завтра накормити?

Раскольниковъ подѣйшовъ къ Катеринѣ Ивановнѣ.

— Катерино Ивановно, почавъ онъ до неѣ, — минувшого тыждня вашъ покойный чоловікъ розповѣвъ менѣ усе свое жите и всѣ обставины... Будьте переконанѣ, що онъ говоривъ о васъ зъ наибѣльшимъ поважанемъ. Зъ онтого ве-

чера, коли я довѣдався, якъ онъ всѣмъ вамъ бувъ одданий, и якъ особливо васъ, Катерино Ивановно, поважавъ и любивъ, мимо своєї нещасної слабости, зъ онтого вечера мы и стали приятелями... Позвольте-жъ менѣ теперъ... помочи... — сплатити довгъ мой покойному приятелеви. Ось тутъ... двадцать рублѣвъ, здаєся, — и коли се може стати вамъ въ пригодѣ, то... я... однимъ словомъ, я зайду, — я навѣрно зайду... я може-бути ще завтра зайду... Здорові будьте!

И онъ швидко выйшовъ зъ комнаты, перетискаючись по можности скоро крѣзь товпу на сходы; але въ товпѣ наразъ зѣткнувся зъ Никодимомъ Томичемъ, котрый довѣдався о нещастю и прийшовъ розпорядитись особисто. Одъ сцены въ конторѣ они не бачились, все-жъ таки Никодимъ Томичъ заразъ пѣзнавъ его.

— А, се вы? запытавъ онъ его.

— Умеръ, одповѣвъ Раскольниковъ. — Бувъ докторъ, бувъ священникъ, все въ порядку. Не трѣбуйте надто бѣдной женщины, она и безъ того сухотница. Ободрѣть еѣ, коли чимъ можете... Та вы добрый чоловікъ, я знаю... додавъ онъ зъ усмѣшкою, смотрячи ему просто въ очи.

— А якъ вы, однакожъ, кровю замаргались, завважавъ Никодимъ Томичъ, побачивши при свѣтлѣ лѣхтарнѣ кѣлька свѣжихъ плямъ на жилетѣ Раскольника.

— Такъ, замаргався... я цѣлый въ крови! промовивъ зъ якимсь особливимъ выразомъ Раскольниковъ, потѣмъ усмѣхнувся, кивнувъ головою и пошовъ долѣ сходами.

Онъ сходявъ поволи, не спѣшачись, цѣлый въ горячѣ, и, не знаючи того, повный якоисъ новою, непонятною охотою до житя, котра нечаяно, наразъ, мовбы повною, могучою струєю налила цѣле его ество. Се чувство подекуды подобало на чувство засуженого на кару смерти, котрому образу и ненадѣино обявляють помпловане. На половинѣ сходовъ догонивъ его вертаючий домѣвъ священникъ; Раскольниковъ мовчки перепустивъ его впередъ, обмѣнявшись зъ нимъ нѣмымъ поклономъ. Коли вже спускався долѣ послѣдними ступнями, онъ почувъ наразъ поспѣшнѣ кроки за собою. Хтось доганявъ его. Се була Полечка; она бѣгла за нимъ и кликала его: „Слушайте! Слушайте!“

Онъ обернувся до неи. Дѣвчина збѣгла долѣ останними

сходами и станула непосредно передь нимъ о ступень выше. Блѣде свѣтло добувалось зъ подвѣрья. Раскольниковъ побачивъ худеньке, все-жъ таки миле личко дѣвчинки, що усмѣхалось до него и весело, по дитинячи смотрѣло на него. Она прибрѣгла зъ порученємъ, котре очевидячки тѣй самѣй дуже подобалось.

— Слушайте, якъ васъ зовуть?... а ще: де вы живете? запытала она поспѣшно засапанымъ голоскомъ.

Онъ положивъ тѣй обѣ руки на плечъ и зъ якоюсь розкошею дивився на неѣ. Ему такъ любо було на неѣ смотрѣти, — онъ самъ не знавъ дячого.

— А хто васъ приславъ?

— А мене прислала сестра Зоня, одповѣла дѣвчинка, ще веселѣйше усмѣхаючись.

— Я такъ и знавъ, що васъ прислала сестра Зоня.

— Мене и матуся такожъ прислала. Коли Зоня стала посылати, матуся такожъ подѣйшла и сказала: „Бѣжи чимъ скорше, Полечко!“

— Любите вы сестру Зоню?

— Я єѣ бѣльше всѣхъ люблю! зъ якоюсь особливую твердостью промовила Полечка, и усмѣшка еи стала наразъ поважнѣйшою.

— А мене любити будете?

Замѣсть одповѣди онъ побачивъ приближившея къ нѣму личко дѣвчинки, и пухкѣ еи губочки протягнулись до него наивно та поцѣлували его. Рѣвночасно тоновкѣй, якъ сѣрники, руки еи обгорнули его крѣпко, крѣпко, голова склонилась къ его грудямъ, и дѣвчинка тихо заплакала, тулячись лицемъ до него все дужче и дужче.

— Таточка жаль! промовила она по хвили, поднимаючи свое заплакане личко и вытираючи руками слѣзы: — стѣлько нещастя на насъ у послѣднѣй часы звалилось, додала она несподѣвано, зъ тымъ особливо-поважnymъ видомъ, котрый насилу прибирають дѣти, коли захочуть одразу говорити якъ „великѣй“.

— А таточко васъ любивъ?

— Онъ Лидочку бѣльше усѣхъ насъ любивъ, тягнула она далѣй дуже поважно и не усмѣхаючись, вже цѣлкомъ якъ говорить „великѣй“, — дятого любивъ, що она маленька и дя-

того ще, що хора, и їй завсѣгды гостинця приносивъ, а насъ онъ читати учивъ, а мене граматики и Закона Божого, додала она зъ достоинствомъ, — а матуся нѣчого не говорила, а тѣлько мы знали, що она се любить, и таточко знавъ, а матуся мене хоче по французски учити, бо менѣ вже пора образоватись.

— А молитися вы умѣете?

— О, якъ бы нѣ, умѣемо! давно вже; я вже велика, отже молюся сама про себе, а Кольо зъ Лідочкою разомъ зъ матусею въ голосъ; напередъ „богородицю“ змовлять, а потѣмъ ще одну молитву: „Боже прости и благослови сестрицю Зою“, а потѣмъ ще: „Боже прости и благослови нашего другого таточка“, бо старшій нашъ таточко вже умеръ, а отсей намъ вже другій, а мы и за него такожь молимось.

— Полечко, мене зовуть Родіонъ; помолѣться колинебудь за мене, „и раба Родіона“, — бѣльш нѣчого.

— Цѣле мое жите буду за васъ молитися, горячо промовила дѣвчинка, и наразъ зновъ засмѣялась, кинулась къ нѣму и мѣцно зновъ обняла его.

Раскольниковъ сказавъ їй свое имя, давъ адресу и обѣцявся завтра напевне зайти. Дѣвчина одѣйшла одъ него незмѣрно урадована. Була одинадцята година, коли онъ вышовъ на улицу. Черезъ пять минутъ онъ стоявъ на мостѣ, рѣвно на тѣмъ самѣмъ мѣсти, зъ котрого передже кинулась женщина.

„Досыть!“ промовивъ онъ рѣшучо и торжественно, — „прочъ мары, прочъ напускнїи страхи, прочъ привиды! Ёсть жите! Або-жь я теперъ не живъ? Не умерло ще мое жите вразъ зъ старою старухою! Царство їй небесне и, — доста, бабусю, пора спочивати! Царство розсудку и свѣтла теперъ и... волѣ, и силы... и побачимо теперъ! помѣряемось теперъ!“ додавъ онъ гордо, начебъ звертаючись до яконсь темной силы и вызываючи еѣ „А я вже пристававъ жити на аршинѣ простору!“

„...Недомагаю я дуже въ отсю хвилю, однакожь. . здається, цѣла слабѣсть минула. Я и знавъ, що мине, коли выходявъ зъ дому. Алѣ алѣ: дѣмъ Починкова, се два кроки. Вже доконче зайду до Разумихина, хочбы и не два кроки...

нехай выиграе закладъ!... нехай и онъ потѣшится, — нѣчого, нехай!... Силы, силы потреба; безъ силы нѣчого не вѣзьмешь; а силу треба добувати таки силою, ось отсего то они и не знаютъ“, додавъ онъ гордо и самоувѣрено, и пошовъ, ледви волѣкучи за собою ноги, зъ мосту. Гордѣсть и певнѣсть себе росли въ нѣмъ зъ каждою минутою; вже въ слѣдуючу минуту стававъ онъ не тымъ чоловѣкомъ, що бувъ въ попереджаючу. Але щѣ-жь лучилось такого незвычайного, такого особлившого, що такъ перевернуло его? Та онъ и самъ не знавъ; ему мовъ тѣму, що вхопиться за соломку, наразъ привидѣлось, що и ему „можно жити, що есть ще жите, що не умерло его жите разомъ изъ старою старухою“.

Буди-може онъ надто поспѣшивъ зъ отсимъ заключенемъ, але онъ о тѣмъ не думавъ.

„А раба ось Родіона попросивъ я таки помянути“, блыснуло наразъ въ его головѣ: — „ну та се... на всякій принадокъ!“ додавъ онъ и самъ таки наразъ засмѣявся надъ своѣмъ хлопячимъ дотепомъ. Онъ бувъ въ славнѣмъ розположеню духа.

Онъ легко одшукавъ Разумихина; въ домѣ Починкова нового комбръника вже знали, и двѣрникъ наразъ показавъ ему дорогу. Уже зъ половины сходѣвъ можна було розпознати шумъ и оживленый гамѣръ великого збору. Дверъ на сходы були отворені наостѣжь; чулися крики и споры. Комната Разумихина була досыть велика, а збѣръ складався зъ якихъ пятнадцать люда. Раскольниковъ затримався въ передпокою. Тутъ за перегородкою двѣ служанки господинѣ порались коло двохъ великихъ самоварѣвъ, коло бутельокъ, тарѣлокъ и полумискѣвъ зъ широгомъ и закусками, принесеными зъ хозяйской кухни. Раскольниковъ пѣславъ за Разумихиномъ. Той прибѣгъ въ захватѣ. Зъ першого погляду було знати, що онъ незвычайно богато выпивъ, и хотя Разумихинъ майже нѣколи не мѣгъ напиться до пiana, все жъ таки на сей разъ було по нѣмъ дещо знати.

— Слухай, поспѣшивъ Раскольниковъ, — я прийшовъ тѣлько сказати, що ты закладъ выгравъ и що дѣйстно нѣхто не знае, що зъ нимъ може лучитись. Увѣйти же я не могу:

я такій слабый, що заразъ упаду. Дятого: якъ ся маєшь? и бувай здоровъ! А завтра приходи до мене...

— Знаєшь що, поведу я тебе домѡвъ! Вже коли ты самъ кажешъ, що слабый, то...

— А гостъ? Хто сей кучерявый, ось що теперъ сюды заглянувъ?

— Отсей? А катъ его знає! Дядькѡвъ знакомый, мабуть, а може и самъ прийшовъ... Зъ ними я лишу дядька; се дорогоцѣнный чоловѣкъ; жаль, що ты не можешъ теперъ познакомитись. А втѡмъ, чортъ зъ ними, зѡ всѣми! Имъ теперъ не до мене, та и менѣ треба ѡдсвѣжитись, дятого, брате, ты вѣ пору прийшовъ: ще двѣ минуты, и я бы тамъ побився зъ ними, ей-Богу! Одкись такі дурницѣ... Ты представи собѣ не можешъ, до якои дурноты може наконецъ договоритись чоловѣкъ! Та нѣ, якъ не можешъ? або-жь то мы самі не плетемо дурницѣ? Та нехай и плетуть; за те опѡсля плести не будуть... Посиди минутку, я приведу Зосимова.

Зосимовъ зъ якоюсь навѣть жадностю накинувся на Раскольниковъ; вѣ нѣмъ було видко якусь особливщю цѣкавѡсть; скоро лице его прояснилось.

— Таки заразъ кластись спати, рѣшивъ ѡнъ, оглянувши по можности паціента, — а на нѡчь зажити бы одну штучку. Зажигете? Я ще передже приготувивъ... порошокъ одень.

— Хочь два, ѡдповѣвъ Раскольниковъ.

И заразъ заживъ ѡнъ порошокъ.

— Се дуже добре, що ты самъ его поведешъ, воркнувъ Зосимовъ до Разумихина, — щѡ завтра буде, побачимо, а сегодня дуже навѣть не зле: значна перемѣна къ лѣпшому. Вѣкъ жий, вѣкъ учись...

— Знаєшь, щѡ менѣ трперъ Зосимовъ шепнувъ, якъ мы выходили, бовтнувъ Разумихинъ, якъ тѡлько они вышли на улицу. — Я, брате, тобѣ не все просто скажу, бо они дурнѣ. Зосимовъ велѣвъ менѣ балакати зъ тобою по дорозѣ и тебе наклонити балакати, а опѡсля ему розповѣсти, бо у него идея... що ты... божевѡльный, або близькій до того. Представъ ты собѣ таке! По-перше, вѣ тебе тричи бѡльшь розуму якъ вѣ него, по-друге, коли ты не помѣшаний, такъ тобѣ наплювати на те, що у него така глупѡсть вѣ головѣ,

а по-третє, сей кусень мяса, та ще по спеціальности своѣй — хирургъ, помѣшавсь теперь на душевныхъ слабостяхъ, а що дотыкаєся тебе, то збила его зовсѣмъ зъ толку нынѣшня розмова твоя зъ Заметовомъ.

— Заметовъ усе тобѣ розповѣвъ?

— Усе, и дуже добре зробивъ. Я теперь все до чиста порозумѣвъ, и Заметовъ такожь порозумѣвъ... Ну, такъ, однимъ словомъ, Родю... дѣло въ томъ... Я теперь пьяный цяточку... Але се нѣчого... дѣло въ томъ, що отся мысль... розумѣешь? справдѣ у нихъ загнѣждувалась... розумѣешь? Та, бачь, зъ нихъ нѣхто не смѣвъ ей въ голосъ высказати, бо беззмыслица нечувана, и особливо, коли сего маляря взяли, усе те розсыпалось и потахло на вѣки. Все-жь таки чого-жь они дурнѣ? Я тогдѣ Заметова трохи потурбовавъ, — се мѣжь нами, братчику; прошу тебе, и словомъ не промовся, що знаєшь; я завважавъ, що у него тверда голова, шельма упрямый; у Лавізы було, — але нынѣ, нынѣ все стало яснє. Головне, сей Ілія Петровичъ! Онъ тогдѣ похѣднувався твоимъ обморокомъ въ конторѣ, та и самому опѣсля стыдно стало; я, бачишь, знаю...

Раскольниковъ жадно слухавъ. Разумихинъ по-пьяному выговорювався.

— Я зѣмлѣвъ тогдѣ томѣ, що було задушно и олійною краскою пахло, сказавъ Раскольниковъ.

— Ще объясняє! Та и не одна краска: горячка цѣлый мѣсяць приготавлилась; Зосимовъ може посвѣдчити! А тѣлько йкъ онтой малецъ теперь прибитый, такъ ты собѣ представить не можешь! „Мизинца, говорить, сего чоловѣка не стѣю!“ Твоего, бачишь. У него на часы, братчику, добре сердце. Але научка, научка, яку ты давъ ему сегодня въ „Хрустальномъ дворѣ“, се верхъ совершенства! Адаже-жь ты его напудивъ зъ початку, до дрощѣвъ допровадивъ! та навѣтъ приневоливъ его знову майже переконатись о всѣмъ томъ глупомъ недорѣцтвѣ, а потому, одразу — языкъ ему выставивъ: „На, маєшь чого хотѣвъ!“ Славно! славно! онъ роздавленный, розторощеный теперь! Мистецъ ты, ей-Богу, такъ имъ и треба! Гей, чомъ-то мене не було тамъ! Чекавъ онъ тебе теперь страхъ. Порфиръ такожь бажає зъ тобою познакомитись...

— А, . . вже и той. А въ божевѣльныхъ, слухай, мене чому записали?

— Та оно не въ божевѣльныхъ. Я, брате, здався, надто тобѣ нахляпавъ. . Поразило, бачишь, его колісь-тутъ, що тебе одень тѣлько отсей пунктъ интересує... Теперь ясно, дячого интересує; знаючи всѣ обставины... и якъ се тебе роздразнило тогдѣ, и разомъ зъ хоробою спелося... Я, братчику, пьяный капельку, тѣлько чортъ его знає, у него єсть якась-тамъ своя идея... Я тобѣ говорю: на душевныхъ слабостяхъ помѣшався. А тѣлько ты плюнь.

Зъ пѣвъ минуты оба помовчали.

— Слухай, Разумихине, заговоривъ Раскольниковъ, — я тобѣ хочу сказати отверто: я тѣлько-що при мерци бувъ, одень чиновникъ умеръ... я тамъ всѣ мои грошѣ ѡдавъ... та щѣ бѣльше, мене тѣлько-що цѣлувала одна людина, котра, хочбы я и убивъ кого-небудь, такожь бы... однимъ словомъ, я тамъ бачивъ ще другу таку людину... зъ огненнымъ перомъ.. та втѣмъ, я путаюсь; я дуже слабый, пѣддержи мене... заразъ будуть, ось и сходы...

— Щѣ зъ тобою? Щѣ зъ тобою? пытавъ затрѣвоженный Разумихинъ.

— Голова трохи крутиться; та не въ тѣмъ справа, а въ тѣмъ, що менѣ такъ сумно, такъ сумно! мовъ тѣй женщињѣ... справдѣ! Дивись: се щѣ? Дивись! дивись!

— Щѣ таке?

— Хиба не видишь? Свѣтло въ моѣй кѣмнатѣ, бачишь? крѣзь щелину...

Они вже стояли передъ остатними сходами, просто дверей господињѣ, и дѣйстно видко було здолу, що въ комѣрцѣ Раскольникова було свѣтло.

— Дивне! Настка, може-бути, завважавъ Разумихинъ.

— Нѣколи ен въ отсю пору у мене не буває, та и спить она давно, але... менѣ все одно! Бувай здоровъ!

— Щѣ ты? Та я веду тебе, разомъ вѣйдемо!

— Знаю, що разомъ вѣйдемо, все-жъ таки менѣ хочеса тутъ стиснути тобѣ руку и тутъ зъ тобою розпирѣчатися. Ну, давай руку, прощай!

— Щѣ зъ тобою, Родю?

— Ньчо ; ходьмъ ; ты будешь свѣдкомъ...

Они стали подниматься горѣ сходами, и у Разумихина блыснула мысль, що Зосимовъ таки бути-може и не помыляся. „Ехъ! розстроивъ я его моею балаканиною!“ воркнувъ онъ про себе. Ажь ось подходячи до дверей, они почувли въ комнатѣ голоса.

— Та що тутъ таке? покрикнувъ Разумихинъ.

Раскольниковъ першій ухопивъ за дверь и отворивъ ихъ наостѣжъ, отворивъ и станувъ на порозѣ якъ вкопаний.

Мати и сестра его сидѣли у него на диванѣ и дожидали вже повтора години. Дячого-жь онъ всего меньше ихъ сподѣвався и вже зовсѣмъ о нихъ не думавъ мимо того, що навѣть сегодня повторилася вѣсть о ихъ выѣздѣ, що они ѣдутъ и необавки прибудуть? Цѣлыхъ отсихъ повтора години они, перебиваючи собѣ взаимно, розпытували Настку, котра стояла и теперь передъ ними та вже вспѣла розповѣсти имъ усе подрѣбно. Они себе не намятали одъ перестраха, коли учули, що онъ „сегодня втѣкъ“, хорый и, якъ видко зъ оновѣданя, навѣрно въ горячѣ! „Боже, що зъ нимъ!“ Обѣ плакали, обѣ вынесли крестну муку за тыхъ повтора години дожданя.

Радѣстный, одушевленный крикъ стрѣтивъ появлене Раскольникова. Обѣ кинулися къ нѣму. Але онъ стоявъ якъ мертвый; невыносне, напрасне почуте вины вдарило въ него мовъ громомъ. Та и руки его не поднимались обняти ихъ: не могли. Мати и сестра стискали его въ обнятахъ, цѣлували его, смѣялись, плакали... Онъ ступивъ крокъ, захитався и повалився на помѣсть въ безпамяти.

Тревога, крики переляку, зойки... Разумихинъ, що стоявъ на порозѣ, влетѣвъ въ комнату, схопивъ хорого въ свои могучй руки, и той въ мѣ ока опинився на диванѣ.

— Ньчого, ньчого! кричавъ онъ матери и сестрѣ: — се обморокъ, се байка! Тѣлько-що сказавъ докторъ, що ему значно лѣпше, що онъ цѣлковито здоровъ! Воды! Ну, ось вже онъ и приходитъ до себе, ну, ось и прочунавъ!...

И вхопивши за руку Дунечку такъ, що ледви не выкрутивъ ѣй руки, онъ пригнувъ еѣ подивитись на те, що

ось вже онъ и прочунавъ.“ И мати и сестра смотрѣли на Разумихина якъ на провидѣнє, зъ рознѣженємъ и вдячностю; они вже чули одъ Настки, чимъ бувъ для ихъ Родя, за весь часъ слабости, отсей „розважливый молодой чоловікъ“, якъ назвала его въ той самъ вечеръ, въ довѣренной розмовѣ зъ Дунею, сама Пульхерія Александрівна Раскольникова.

ЧАСТЬ ТРЕТЯ.

I.

Раскольниковъ приподнялся и сѣвъ на диванѣ.

Онъ вяло махнувъ на Разумихина, щобъ перервати цѣлый потѣкъ его безввязныхъ и горячихъ потѣшень, звернёныхъ до матери и сестры, взявъ ихъ обѣ за руки и минуты двѣ мовчки вдивлювался то въ одну то въ другу. Мати налякалась его погляду. Въ отсѣмъ поглядѣ блыщала сильна до терпѣня любовь, але рѣвночасно було въ нѣмъ щось неподвижне, навѣтъ мовбы безъумне. Пульхерія Александрѣвна заплакала.

Евдокія Романѣвна була блѣда; рука еи дрожала въ руцѣ брата.

— Идѣть до себе, домѣвъ... зъ нимъ, промовивъ онъ урыванымъ голосомъ, показуючи на Разумихина: — до завтра; завтра усе... Давно вы приѣхали?

— Вечеромъ, Родю, ѡдповѣла Пульхерія Александрѣвна: — поѣздъ страхъ опѣзнывся. Але, Родю, я нѣзащо не пойдю теперъ ѡдъ тебе! Я почую тутъ...

— Не мучте мене! сказавъ онъ, роздразнено махнувши рукою.

— Я останусь при нѣмъ! покрикнувъ Разумихинъ, — нѣ на хвилинку его не ѡдступлю, и чортъ тамъ зъ всѣми моими, нехай на стѣны лѣзуть! Тамъ у мене дядько президентомъ.

— Чимъ, чимъ я подякую вамъ! почала-було Пульхерія

Александровна, знову стискаючи руки Разумихина, але Раскольниковъ зновъ перервавъ їй:

— Я не могу, не могу, роздразнено повтарявъ онъ, — не мучте! доста, ідѣть... Не могу!...

— Ходѣмо, мамочко, хочъ изъ комнаты вийдѣмъ на минуту, шепнула затрѣвожена Дуня, — мы его убиваємо, се видко.

— То анѣ не надивлюся на него, пѣсля цѣлыхъ трехъ лѣтъ! заплакала Пульхерія Александровна.

— Погодѣть! задержавъ онъ ихъ знову, — вы разъ-по-разъ перебиваете, а у мене мысли мѣшаються... Чи бачили Лужина?

— Нѣ, Родю, але онъ вже знає о нашомъ приѣздѣ. Мы чули, Родю, що Петро Петровичъ бувъ такъ добрый и одвѣдавъ тебе сегодня, зъ деякою несмѣлостю додала Пульхерія Александровна.

— Такъ... бувъ такъ добрый..., та Дунечко, я при сѣй нагодѣ Лужинowi сказавъ, що его зѣ сходѣвъ скину и прогнавъ его до чорта...

— Родю, що ты! Ты мабуть... ты не хочешъ сказати, почала-було въ переляку Пульхерія Александровна, але задержалась, споглядаючи на Дуню.

Евдокія Романовна пильненько вдивлювалась въ брата и дожидала дальше. Обѣ вже були повѣдомлені о звадѣ одъ Настки, наскѣлько тая могла поняти и передати, и натерпѣлись въ непевности та дожданю.

— Дунечко, зъ трудомъ тягнувъ далѣй Раскольниковъ, — я сего подружя не хочу, и длятого ты повинна таки завтра при першомъ словѣ Лужину одмовити, щобы и духу его не пахло.

— Боже мой! покрикнула Пульхерія Александровна.

— Брате, подумай, що ты говоришь, рѣзко почала-було Евдокія Романовна, але таки заразъ повздержалась. — Ты може-бути теперь не памятаєшься, ты знемагаєшь, покорно сказала она.

— Думаєшь, я въ горячцѣ? Нѣ... Ты виходишь за Лужина для мене. А я жертвы не принимаю. И длятого до завтра напиши листъ .. зъ одмовою... Ранкомъ дай менѣ прочитати, и конецъ!

— Я сего не могу зроби́ти! покpикнула обиджена дѣвчина. — Якимъ правомъ...

— Дунечко, ты такожь розгорячкова́на, перестань, завтра... Або-жь ты не бачишь... перелякалась мати и кинулась къ Дуни. — Ахъ, ходѣмо вже лѣпше!

— Маячить! закривавъ подпильи́й Разумихи́нъ: — а то якъ бы онъ смѣвъ! Завтра весь сей дурь выскочить... А сегодня онъ дѣйстно его прогнавъ. Се такъ и було. Ну, а отой розсердився... Проповѣди державъ тутъ, знанѣмъ своимъ пописувався, та и пошовъ, взявши хвѣсть подъ себе...

— Такъ отсе правда? закричала Пульхерія Александрѣвна.

— До завтра, братчику, зъ вспѣвчутѣмъ сказала Дуня, — ходѣмо, матусю... Прощай, Родю!

— Слухай, сестрице, повторивъ онъ ще разъ, зѣбравши послѣдню силу, — я не въ горячцѣ; отсе подруже — подлѣсть. Нехай я подлецъ, а ты не повинна... першого лѣпшого... а я хочъ и подлецъ, та такую сестру за сестру вважати не буду. Або я, або Лужинъ! Здорові будьте!...

— Та ты зъ розуму зѣйшовъ! Деспоть! заревѣвъ Разумихи́нъ, однакъ Раскольниковъ вже не ѡдповѣдавъ, а можебути и не въ силѣ бувъ ѡдповѣсти. Онъ лѣгъ на диванъ и ѡдвернувся до стѣны въ повно́мъ обезсилѣно. Евдокія Романѣвна цѣкаво поглянула на Разумихина; чорні очи еи блыснули; Разумихи́нъ ажъ вздрѣгнувъ подъ отсимъ поглядомъ. Пульхерія Александрѣвна стояла якъ поражена.

— Я нѣзачо не могу ѡдѣйти! шептала она Разумихину, трохи не въ розпуцѣ, — я останусь тутъ, де-небудь... Ѳдведѣть Дуню.

— И усю справу поспеете! ѡдповѣвъ такожь шепотомъ трохи розъяренный Разумихи́нъ: — выйдѣмъ хочъ на сходы. Настко, свѣти! Клянусь вамъ, продовжавъ онъ впѣвголоса, вже на сходахъ, — що колись-туть насъ, мене и доктора трохи не побивъ! Чи розумѣете вы се! самого доктора! И той уступивъ, щѣбъ не роздразнювати, а я на́долѣ лишився шильнувати, а онъ тутъ одягся и выкрався. И теперь втече, коли дразнити будете, втече въ ночи, та що-небудь и заподѣе собѣ...

— Ахъ, щѣ вы говорите!

— Та и Евдокія Романівнѣ годѣ въ гостинниці самѣй безъ васъ! Подумайте, де вы стоите? Чи отсей падлюка, Петро Петрович, не мѡгъ вамъ лѣпшою квартиры... Та втѡмъ, знаєте, я трохи п'яний, и томú... о нѣмъ такъ выразився; не звертайте...

— Та я пойдю до тѣтешнѣй господинѣ, наставала Пульхерія Александрівна, я ублагаю єѣ, щобъ она дала менѣ и Дуни кутокъ на отсю нѡчь. Я не могу лишити єго такъ, не могу!

Коли они такъ розмовляли, они стояли на сходахъ, въ сѣняхъ, передъ самыми дверми господинѣ. Настка свѣтила имъ зъ нижнѣго ступня. Разумихинѣ бувъ въ незвычайнѡмъ оживленю. Ще пѡвѣ години тому назадъ, коли провадивъ домѡвъ Раскольникова, онъ бувъ хочъ и надто говорливый, щѡ и самъ чувъ, все-жъ таки зовсѣмъ притомный и майже свѣжій, мимо незмѣрного множества выпитого въ сей вечеръ вина. Теперъ же станъ єго походивъ на якийсь ледви не захватъ, и рѡвночасно начебъ все выпите вино наново и зъ подвоєною силою кинулось єму въ голову. Онъ стоявъ зъ обома дамами, вхопивши ихъ обѣ за руки, розважаючи ихъ и представляючи имъ свои выводы зъ задивляющею отвертостю, та мабуть для бѡльшого переконаня, майже при кождѡмъ словѣ своѣмъ крѣпко зъ усен силы мовъ въ клѣщахъ стискавъ имъ обѡмъ руки до болю и, здавалось, поглотавъ очима Евдокію Романівну, нѣ трохи тымъ не стѣсняючись. Одъ болю они иногда выривали свои руки зъ єго здоровеного и костистого жменища, однакожъ онъ не лишъ не замѣчавъ, въ чѣмъ дѣло, але ще дужче притягавъ ихъ къ собѣ. Колибъ они велѣли єму таки заразъ для своєи услуги кинутись зѡ сходѡвъ стрѡмголовъ вдолшну, то онъ душкомъ бы се выповнивъ, не розсуждаючи и не хитаючись. Пульхерія Александрівна, цѣла затрѣвожена мыслию о своѣмъ Родю, хочъ и чула, що молодой чоловѣкъ надто вже ексцентричный и за болючо стискає їй руку, все-жъ таки памятала, що рѡвночасно онъ бувъ для неѣ провидѣнемъ, и не хотѣла заважати всѣхъ тыхъ ексцентричныхъ подробищъ. Евдокія Романівна же, мимо такоѣ самоѣ трѣвоги, хочъ и не боязкою була вдачѣ, зъ здивуванемъ и майже зъ перестрахомъ встрѣчала палаючі дикимъ огнемъ погляды приятеля свого брата,

и тільки безграничне довѣріє, споводоване розказами Настки о сѣмъ дивнѣмъ чоловѣцѣ, повздержало єѣ ѡдъ покусы втечі ѡдъ него и потягнути за собою свою матѣрь. Она понимала такожъ, що и втѣкати имъ теперъ ѡдъ него вже годѣ. Та и безъ того по десяти минутахъ она значно успокоилась: Разумихинъ умѣвъ якось такъ въ одну хвилию цѣлый высказатись, въ якѡмъ бы ѡнъ нѣ бувъ настрою, такъ що всѣ скоренько пѡзнавали, зъ кимъ мають дѣло.

— Не можъ до господинѣ, и дурница крайня! покрикнувъ ѡнъ, переконаючи Пульхерію Александрѡвну. — Хочъ вы и мати, а якъ зѡстанетесь, то доведете єго до скажености, и тогда бѣсѣ знає, що́ буде! Слушайте, ось що́ я зроблю: теперъ у него Настка посидить, а я васъ обѣ ѡдведу до васъ, бо вамъ самымъ годѣ ити улицями; у насъ въ Петербурзѣ дотычно сего... Ну, наплювати!... Ѳдтакъ ѡдъ васъ заразъ таки бѣжу сюды и черезъ четверть години, даю вамъ слово чести, принесу вамъ звѣстку: якій ѡнъ? чи спить чи нѣ? и усе друге. Опѡсля, слушайте! опѡсля ѡдъ васъ душкомъ до себе домѡвъ, — тамъ у мене гостѣ, всѣ пьяні, — беру Зосимова — се докторъ, котрый єго лѣчить, ѡнъ теперъ у мене сидить, не пьяный; сей не пьяный, сей нѣколи не пьяный! тягну єго до Родька и ѡдтакъ заразъ до васъ, значить въ одну годину вы дѡстанете о нѣмъ два повѣдомленя, — и ѡдъ доктора, розумѣете, ѡдъ самого доктора; се вже не те що́ ѡдъ мене! Коли буде кепско, клянусь, я васъ самъ сюды приведу, а буде гараздъ, такъ и кладѣться спати. А я цѣлу нѡчь тутъ ночую, въ сѣняхъ, ѡнъ и не почує, а Зосимову велю ночувати у господинѣ, щобы бувъ пѡдъ рукою. Ну, що́ для него теперъ лѣпше, вы чи докторъ? Аже докторъ потрѣбнѣйшій, потрѣбнѣйшій. Ну, такъ и идѣть домѡвъ! А до господинѣ не можъ; менѣ можъ, а вамъ нѣ: не пустять, бо... бо она дурна. Она буде завистна на Евдокію Романѡвну, та и на васъ такожъ... А вже на Евдокію Романѡвну напевне. Се зовсѣмъ, зовсѣмъ неспѡдѣванный характеръ! Та правда, я такожъ дурень... Наплювати! Ходѣмо! Чи вѣрите вы менѣ? Ну, вѣрите вы менѣ або нѣ?

— Ходѣмо, матусю, сказала Евдокія Романѡвна, — ѡнъ навѣрно такъ зробить, якъ обѣцює. Ѳнъ воскресивъ вже

брата, а коли правда, що докторъ пристане тутъ ночувати, такъ чого вже лѣпше?

— Ось вы... вы... мене розумѣте, бо вы — ангель! въ одушевленю закричавъ Разумихинъ. — Ходѣмъ!... Настко! сейчасъ нагору! и сиди тамъ при нѣмъ, зѣ свѣтломъ; я за четверть години прийду...

Пульхерія Александрѡвна хочъ и не переконалась цѣлкомъ, та и не противилась бѣльше. Разумихинъ взявъ ихъ обѣ подъ руки и потягнувъ долъ сходами. Все-жъ таки онъ еѣ непокоивъ: „хочъ и розважливый, и добрый, та чи въ силѣ онъ выповнити, щѣ обѣцюе? Адаже онъ такъ подгулявъ!...“

— А, розумѣю, вы думаете, що я такъ подгулявъ! пребивъ си мысли Разумихинъ, угадавши ихъ и ступаючи своими довжезными крочищами по ходнику такъ, що обѣ дамы ледви могли за нимъ здужати, чого однакожь онъ не завважавъ. — Байка! оно правда... я пьяный якъ швецъ, та не въ тѣмъ дѣло; я пьяный не одъ вина. А се, якъ васъ я побачивъ, менѣ въ голову и вдарило. . Та дурень я! Не звертайте уваги: я плету дурницѣ; я васъ не достойный... Я васъ вже нѣякъ не достойный!... А якъ одведу васъ, таки заразъ, тутъ въ каналъ, вылью собѣ на голову два цебры воды, и готовъ... Колибъ вы тѣлько знали, якъ я васъ обѣ люблю!... Не смѣйтесь и не сердѣться!... На всѣхъ сердѣться, а на мене не сердѣться! Я его приятель, отже и вашъ приятель. Я такъ хочу... Я се предчувавъ... Торѣкъ, одна хвиля така була... Та нѣ, цѣлкомъ не предчувавъ, бо вы якъ зъ неба спали. А я, — се байка! — и цѣлу нѣчь не буду спати... Онтой Зосимовъ боявся-було, щобъ онъ не зѣйшовъ зъ розуму... Отъ бачите, дячого его роздразнювати не треба...

— Щѣ вы говорите! скрикнула мати.

— Не може бути, самъ докторъ такъ говоривъ? запытала Евдокія Романѡвна, настрашившись.

— Говоривъ, але се не те, цѣлкомъ не те. Онъ и лѣкъ такій давъ, порошокъ, я бачивъ, а вы ось надѣхали... Ехъ!... Вамъ бы лѣпше було завтра приѣхати! Се добре, що мы вынеслись. А за годипу вамъ о всѣмъ самъ Зосимовъ зарпортуе. Онъ, бачите, не такій пьяный! И я буду не пьяный...

А чому-жъ то я такъ нажльопався? А тому, що въ спорѣ впровадили клятучі! А я божився, що не буду спорити!... Таке дурне плетуть! Ледви не побився зъ ними! Я тамъ дядька оставивъ, предсѣдателемъ... Ну, чи повѣрите: повной безличности жадають, и въ тѣмъ самъ смакъ находять! Щобъ тѣлько самымъ собою не бути, щобъ всего менше на себе походити! Отсе-то у нихъ за найвысшій поступъ и уважаеся. И хочбы-то дзавкали они по-своєму, а то...

— Послушайте, несмѣло перебила Пульхерія Александрѣвна, але се лишъ подало жару.

— Та вы щѣ думаете? кричавъ Разумихинъ, ще бѣльшъ поднимаючи голосъ: — вы думаете я за те, що они брешуть? Куды тамъ! Я люблю, коли брешуть! Брехня есть одинокимъ людскимъ привилеємъ передъ всѣми организмами. Збрешешь — до правды дойдешь! Тымъ я и чоловікъ, що брешу. Нѣ до одной правды не доходили, не збрехавши напередъ разъ чотырнадцять, а може и сто чотырнадцять, и се заслуга въ своѣмъ родѣ; ну, а мы и збрехати, бачь, своимъ розумомъ не умѣємо! Ты менѣ бреши, та бреши по-своєму, и я тебе тогдѣ поцѣлую. Збрехати по-своєму, се майже лѣпше, нѣжъ правда повторена за кимсь; въ першѣмъ припадку ты чоловікъ, а въ другѣмъ ты тѣлько що, птиця! Правда не втече, а жите ось заколотити можна; приклады були. Ну, щѣ мы теперь? Всѣ мы ось, всѣ безъ выемки, въ справахъ науки, розвою, мысленя, вынайденя, идеалѣвъ, бажаня, либерализму, розсудку, досвѣду и всѣго, всѣго, всѣго, всѣго, ще въ першѣй приготавливаючѣй класѣ гимназій сидимо! Сподобалось чужимъ розумомъ забавляться, — и вѣлись! Чи не такъ? Чи не добре говорю? кричавъ Разумихинъ, потрясаючи и стискаючи руки обохъ дамъ, — чи не такъ?

— О, Боже мой, я не знаю, промовила бѣдна Пульхерія Александрѣвна.

— Такъ, такъ... хочъ я и не въ усѣмъ зъ вами згожуюсь, поважно докинула Евдокія Романѣвна и заразъ таки вскрикнула, бо такъ болючо на сей разъ стиснувъ ѳнъ ѳй руку.

— Такъ? Вы говорите „такъ?“ Ну, такъ послѣ сего вы... вы... закричавъ ѳнъ въ одушевленю: — вы жерело до-

броты, чистоты, розуму, и... досконалости! Дайте вашу руку, дайте... вы такожь дайте вашу, я хочу поцѣлувати ваші руки тутъ, заразъ, на колѣнахъ!

Онъ клякнувъ на колѣна середъ ходника, на щасте симъ разомъ пустого.

— Перестаньте, прошу васъ, що вы робите? крикнула напуджена въ найвысшій степени Пульхерія Александровна.

— Встаньте, встаньте! смѣлась и трѣвожилась такожь Дуня.

— Нѣзашчо скорше, поки не дасте руки! Ось такъ, и досыть, и я вставъ, и ходѣмо! Я нещасный йолупъ, я васъ недостойный и пьяный, и соромлюсь... Любити я васъ недостойный, але клонитись передъ вами — се обовязокъ кожного, коли тѣлько онъ не цѣлковита худобина! Я и склонився... Ось и ваші комнаты, и вже се одно гараздъ вчинивъ Родіонъ, що нагнавъ вашого Петра Петровича! Якъ онъ смѣвъ васъ въ такихъ нумерахъ помѣстити? Се скандалъ! Чи знаєте, кого сюды пускають? Аже-жъ вы его суджена! Вы заручена, такъ? Ну, то я вамъ скажу, що вашъ женихъ падлюка надъ падлюками!

— Слушайте, пане Разумихинъ, вы забули... почала-було Пульхерія Александровна.

— Такъ, такъ, ваша правда, я забувся, стыдаюсь! спохопився Разумихинъ — все-жъ таки... все-жъ таки вы не можете на мене сердитись за те, що я такъ говорю! Бо я щиро говорю, а не ддятого що... гм!... се було бы пѣдлю; однимъ словомъ, не ддятого, що я въ васъ.. гм!... ну, не треба, не скажу ддячого, не смѣю!... А мы всѣ заразъ пѣзнали, якъ онъ лишь увѣйшовъ, що сей чоловікъ не зъ нашихъ. Не томѣ, що онъ увѣйшовъ зъ запѣкаными волосями, не томѣ, що онъ своимъ розумомъ спѣшивъ пописуватись, а томѣ, що онъ вывѣдачь и спекулянтъ, томѣ, що онъ и жидъ и дурисвѣтъ, и се видно. Вы думаете, онъ розумный? Нѣ, онъ дурень, дурень! Ну, чи пара онъ вамъ? О, Боже мѣй! Бачите, моп панъ, запинився онъ наразъ, вже пѣднимаючись на сходы: — хочъ они у мене тамъ всѣ пьяні, але за те всѣ честні, и хочъ мы и брешемо, бо вже-жъ и я брешу, але мы добрешемось наконецъ таки и до правды, бо мы стоимо на честнѣй дорозѣ, а Петро Петровичъ... не на

честной дорожѣ стоять. Я хотяи ихъ що-лишь и болотомъ обкидавъ, все-жѣ таки я ихъ всѣхъ поважаю; навѣтъ Заметова хочѣ не поважаю, такъ люблю, бо щенокъ! Навѣтъ онтого быдлаку Зосимова, томѹ бо — онъ честный и дѣло знае... Ну, доста, все сказане и прощене. Прощене? Чи такъ? Ну, ходѣмъ. Знаю я сей куритарь, бувавъ, ось тутъ, пѣдъ третимъ числомъ, бувъ скандаль... Ну, де вы тутъ? Котре число осьме? Ну, такъ на нѣчь замкнѣться, нѣкого не пускайте. За четверть години вернусь зъ повѣдомленемъ, а ѡдтакъ зновъ за пѣвъ години зъ Зосимовомъ, побачите! Прощайте, бѣжу.

— Боже мой, Дунечко, щѣ се буде? сказала Пульхерія Александрѡвна, налякана и жахливо звертаючись къ дочцѣ.

— Успокойтесь, мамочко, ѡдповѣла Дуня, знимаючи зъ себе капелюшикъ и загортку, — намъ самъ Богъ пѣславъ сего молодого чоловіка, хочѣ онъ и простѣсенъко зъ якоисъ пѣятики. На него можна спуститись, впевняю васъ. Та и всѣ, що онъ вже зробивъ для брата...

— Ахъ, Дунечко, Богъ его знае, чи прийде! И якъ я могла рѣшитись оставити Родя! И цѣлкомъ, цѣлкомъ не такъ спѣдвалася я найти его! Якій онъ бувъ насуплений, зовсѣмъ онъ намъ не радъ...

Слезы показались на очахъ еи.

— Нѣ, се не такъ, матусю... Вы не приглянулись, вы заедно плакали. Онъ дуже розстроженный ѡдъ тяжкой хоробы — отъ всему и причина.

— Ахъ, отся хороба! щѣ се буде, щѣ се буде! И якъ онъ говоривъ зъ тобою, Дуню! сказала мати, несмѣло заглядаючи въ очи донцѣ, щѣбъ вычитати усю еи мысль, и вже на половину утѣшена тымъ, що Дунечка таки боронить Родя, значить отже простила ему. — Я перекопана, що онъ завтра надумаеся, додала она, выпытуючи до кѣнца.

— А я такъ перекопана, що онъ и завтра буде те саме говорити... о томъ, ѡдрѣзала Евдокія Романѡвна, и вже сямъ заткала матери губы, бо тутъ бувъ пунктъ, о котромъ Пульхерія Александрѡвна вже надто боялась теперь заговаривати. Дуня пѣдѣйшла и поцѣлувала матѣрь. Тая мовчки обняла еѣ изъ всей силы. ѡдтакъ съла въ трѣвожномъ до-

жданю повороту Разумихина, и несмѣло стала слѣдити за донькою, котра, схрестивши руки и такожъ въ дожданю, ялась ходити взадь и впередъ по комнатѣ, роздумуючи про себе. Таке ходжене одъ кута до кута, въ задумѣ, було звичайною привычкою Евдокіѣ Романовны, и мати завсѣгды якось боялась нарушати въ таку пору еи задуму.

Разумихинъ, розумѣся, бувъ смѣшний зъ своєю на-
прасною, по-пяному запалавшою страстю до Евдокіѣ Рома-
новны; однакъ посмортрѣвши на Евдокію Романовну, осо-
бливо теперь, коли она ходила схрестивши руки по комнатѣ,
сумна и задумчива, може-бути многі звинили бы его, на-
вѣтъ колибъ онъ бувъ и не подпилый. Евдокія Романовна
була незвычайно гарна собою, — висока, предивно зложена,
сильна, самоувѣрена, — що высказувалось въ кождомъ дви-
женю еи, и що мимо того нѣ трохи не однимало у еи по-
воротомъ мягкости и понады. Лицемъ она подобала на брата,
але еѣ можъ було навѣтъ назвати красавицею. Волосе у неѣ
було темно-русяве, трохи яснѣйше нѣжъ у брата; очи майже
чорні, польскуючій, горді и рѣвночасно иногдѣ, на хвилѣ,
незвычайно добрі. Она була блѣда, але не хоробливо блѣда;
лице еи сіяло свѣжостю и здоровемъ. Ротъ у неѣ бувъ
трохи начебъ за малый, нижня же губка, свѣжа и румяна,
крыхотку выставала впередъ, разомъ зъ борѣдкою — оди-
нока неправильность въ отсѣмъ прекрасномъ лиці, котра
однакожъ надавала ему особлившу своєрѣдностъ и, межи ин-
шимъ, будьтобы надутѣсть. Выразъ лица еи заедно бувъ
большъ серіозный нѣжъ веселый, замысленый, зате якъ до
лица була вѣ усмѣшка, якъ прикрашавъ еѣ смѣхъ, веселый,
молодой, розкѣшний! Легко поняти, що горячій, щирый,
простый, честный, сильный мовъ сказочный герой, и пьяный
Разумихинъ, що нѣколи не бачивъ нѣчого подобного, за
першимъ поглядомъ стративъ голову. Дотого ще припадокъ,
мовъ нарочно, у першій разъ показавъ ему Дуню въ пре-
красну хвилю любви и радости изъ стрѣчѣ зъ братомъ. Онъ
бачивъ одтакъ, якъ дрѣгнула у неѣ въ гнѣвѣ нижня губка
въ одповѣдь на зухвалі и невдячно-жостокі приказы брата,
— и не мѣгъ устояти.

Онъ впрѣчѣмъ правду сказавъ, коли выговорився пере-
дже по-пяному на сходахъ, що эксцентрична господиня Рас-

кольникова, Параскевія Іванівна будѣ завистна не тольکو на Евдокію Романівну, але и на саму Пульхерію Александрівну. Хоч Пульхерія Александрівна було вже рокѣвъ сорокъ три, то лице ея таки ще заховало въ собѣ останки колишнѣи красоты, и крѣмъ того ще она здавалася о много молодшою, нѣжь була справдѣ, щѣ буває майже завсѣгды зъ женщинами, котрѣ задержали яснѣсть духа, свѣжѣсть вражень и честне, чисте тепло серця до старости. Скажемо мимоходомъ, щѣ задержати усе те есть одинокимъ средствомъ не стратити красоты своєї навѣтъ въ старости. Волосе ея вже починало порошитись снѣгомъ и рѣдити, маленькѣи, лучистѣи морщкы вже давно появились около очей, ягоди запали и высохли зъ журбы и горя, а все таки отсе лице було прекрасне. Се бувъ портретъ Дуньчиного лица, тольکو двадцять лѣтъ пѣзнѣйше, та крѣмъ ще выразу нижнѣи губкы, котра у неѣ не выступала напередъ. Пульхерія Александрівна була чувствевна, хоч не солодкава, несмѣла и уступчива, та тольکو до певной границѣ: она въ неоднѣмъ могла уступити, на неоднѣ могла пристати, навѣтъ и таке, щѣ противилось ея переконаню, все-жь таки завсѣгды була така точка честности, правилъ и крайныхъ переконанъ, поза котру нѣякѣи обставины не могли приневолити еѣ переступити.

Рѣвно въ двадцать мнута по ѡдходѣ Разумихина роздались два неголоснѣи, але поспѣшнѣи удары въ дверѣ; ѡнъ вернувся.

— Не увѣйду, нема коли! сказавъ ѡнъ поквашно, коли отворили дверѣ: — спитъ на всѣ заставки, знаменито, спокѣйно, и дай Боже, щѣбъ годинъ десять переспавъ. У него Настка; велѣвъ їѣи не выходити до мене. Теперъ приведу Зосимова, ѡнъ вамъ ѡдранортуетъ, а ѡдтакъ и вы до подушки; утомилсь, я бачу, до крайности...

И ѡнъ пустився ѡдъ нихъ куритаремъ.

— Щѣ за розсудливный и... щирый молодой чоловікъ! покликнула незвычайно урадована Пульхерія Александрівна.

— Здаєся, хороший чоловікъ! зъ деякимъ жаромъ ѡдповѣла Евдокія Романівна, починаючи знову ходити взадъ и впередъ по кѣмнатѣ.

Близъ за годину озвались кроки на куритари и другѣи

разъ вповнѣ вър... дѣйстви́то о́нъ успѣвъ привести Зосимова. Зосимовъ заразы́ таки згодився покинути бенкетъ и ити оглянути Раскольниково́ва, але до дамъ пошовъ перадо и зъ великимъ недовѣрїемъ, не дѣймаючи вѣры пяному Разумихину. Тѣлько его самолюбовство було заразы́ успокоене и навѣтъ погласкане: о́нъ переконавсь, що его дѣйстви́то дожидали якъ оракула. О́нъ пересидѣвъ рѣвно десять минутъ и вповнѣ успѣвъ перекопати и успокоити Пульхерїю Александрѣвну. Говоривъ о́нъ зъ надзвычайнимъ вспѣвчутемъ, все-жь таки здержано и якось напряжено-поважно, цѣлкомъ якъ двадцатьсемилѣтній докторъ на важной консультаціи, и нѣ однимъ словечкомъ не одступивъ одъ предмету та не зрадивъ нѣ найменшого бажаня увойти въ бѣольшъ особистїи и приватїи зносини зъ обома дамами. Завважавши ще при входѣ, якъ ослѣпляючо гарна собою Евдокїя Романѣвна, о́нъ сейчасъ постаравсь навѣтъ не бачити еи зовсѣмъ за весь часъ одвѣдинь, и звертавсь єдино лишь до Пульхерїи Александрѣвны. Все те справляю ему незвычайне внутрѣшне вдоволенє. Дотычно хорого о́нъ выразивсь, що находитъ его въ отсю хвилию въ дуже задоволяючѣмъ станѣ. По его думцѣ хвороба паціента кромѣ лихого матерїального положеня въ послѣдній мѣсяцѣ, має ще декїи моральїи причини, „єсть такъ сказати продуктомъ рѣзнодорожныхъ моральныхъ и матерїальныхъ впливѣвъ, тревогъ, обавъ, клопотѣвъ, деякихъ идей... и иншого“. Завважавши зъ боку, що Евдокїя Романѣвна стала особливо уважно прислухуватись, Зосимовъ трохи бѣольше запустился въ отсю тему, а на трѣвожне и несмѣле пытанє Пульхерїи Александрѣвны дотычно „будьтобы деякихъ пѣдозрѣній о помѣшанє“, о́нъ одповѣвъ зъ спокѣйною и отвертою усмѣшкою, що слова его надто преувеличенїи; що, очевидно, въ хорѣмъ даєся завважати якась неподвижна мысль, децо зраджаюче монотанїю, — бо о́нъ, Зосимовъ, особливо слѣдитъ теперь за отсимъ, незмѣрно цѣбкавымъ оддѣломъ медицины, — але-жь треба памятати, що майже безъ перервы до сегодня хорый бувъ въ горячцѣ, и... и безъ сумнѣву, приѣздъ найблизнихъ кривныхъ его покрѣпитъ, розвлече и подѣйствує благодатно, — „коли тѣлько можна буде уникнути повыхъ особливнихъ потрясєнь“, до-

давъ кланявся, и навѣтъ просьбами, и навѣтъ устиснена, безъ его допрошуваня, ручкою Евдокіѣ Романовны, та выйшовъ необычайно задоволенный своею гостиною и ще бѣльше самымъ собою.

— А говорити будемо завтра; кладѣться спати, таки заразъ, доконче! додавъ Разумихинъ, выходячи зъ Зосимовомъ. — Завтра, якъ можь найранше, я у васъ зъ рапортомъ.

— Однакожь, що за чудова дѣвчина отся Евдокія Романовна! завважавъ Зосимовъ, трохи не облизуючись, коли оба выйшли на улицу.

— Чудова? Ты сказавъ „чудова“! заревѣвъ Разумихинъ, и наразъ кинувся на Зосимова та вхопивъ его за горло. — Коли ты ще разъ осмѣлишься... Розумѣешь? розумѣешь? кричавъ онъ, потрясаючи его за обшивку и притиснувши къ стѣнѣ: — чи чувъ?

— Та пусти, няный чорте! боронився Зосимовъ, и потѣмъ, коли вже той его выпустивъ, подивився на него уважно, та одразу затрясся одъ смѣху. Разумихинъ стоявъ передъ нимъ опустивши руки, въ мрачной и глубокой задумѣ.

— Розумѣеся, я осель, промовивъ онъ, мрачный якъ туча, — але бачь... и ты такожь.

— Ну нѣ, брате, дѣлкомъ не такожь. Я о дурнищахъ не маячу.

Они пошли мовчки, и що-лишь пѣходячи къ квартирѣ Раскольниковова, Разумихинъ, сильно засуяченный, перервавъ мовчанку.

— Слухай, сказавъ онъ Зосимову, — зъ тебе гарный хлопецъ, але ты кромѣ всѣхъ твоихъ поганыхъ прикметъ ще и коцуръ, я се знаю, та ще и мерзеный. Ты нервове, слабе дранте, ты смакунъ, ты выпасся, и въ нѣчѣмъ собѣ одмовити не можешь, — а се вже я называю болотомъ, бо се просто доводить до болота. Ты такъ нечувано себе розпестивъ, що признаюся, менѣ зовсѣмъ трудно пѣйти, якъ ты можешь бути при всѣмъ тѣмъ добрымъ и навѣтъ безкористнымъ лѣкаремъ. На перинѣ спить (докторъ, бачь!), а по ночахъ встае для хорого! Рокѣвъ черезъ три ты вже не бу-

дешь вставати для хорого... Ну тамъ, до чорта, не въ тѣмъ дѣло, а ось въ чѣмъ: ты сегодня въ господининѣй квартирѣ ночуешь (ледви удалось менѣ съ намовити!), а я въ кухни; ось вамъ нагода познакомитись швидко! Та не те, що ты думаєшь! Тутъ брате, и тѣни сего нема.

— Та я цѣлкомъ и не думаю.

— Тутъ брате, соромливѣсть, мовчаливѣсть, несмѣлѣсть, цѣломудреннѣсть жестока, и при всѣмъ тѣмъ — зѣтхане, и тае якъ вѣскъ, такъ и тае! Выбавъ ты мене ѡдъ неи, ради всѣхъ чортѣвъ въ пеклѣ! Страхъ приподоблива та и не погана!... Заслужу, головою заслужу!

Зосимовъ зареготовався ще голоснѣйше, якъ передже.

— Ухъ, тебе роздбрало! Та на щѣ менѣ си?

— Даю тобѣ слово чести, заходу не богато, тѣлько плети дурницѣ, якѣ хочешъ, та сядь билия неи и мели языкомъ. Дотого-жъ ты докторъ, почни лѣчити ѡдъ чого-небудь. Клянуса, не пожалуешь. У неи клявѣкорды стоять; я ось, ты знаєшь, трошечки бренькаю; въ мене тамъ одна пѣсенька есть, народня, туженька: „Зальюсь слезми горючіми...“ Она такѣ любитъ, — ну, зъ пѣсеньки и началось; а ты, бачь, на фортепѣянѣ виртуозъ, маестро, Рубінштайнъ... Кажу тобѣ, не пожалуешь!

— Та щѣ, ты ѣй обѣтницѣ якѣ робивъ? Женитись обѣцавъ, чи щѣ?...

— Нѣчого, нѣчого, нѣчого такого нема! Та она и не така зовсѣмъ; до неи було Чебаровъ...

— Ну, такъ кинь єъ!

— Та годѣ-жъ такъ кинути!

— Та чому-жъ годѣ?

— Ну, видишь, такъ якось годѣ, тай тѣлько! Тутъ брате, треба задобрювати.

— Та чого-жъ ты до неи лестився?

— Та я зовсѣмъ не зводивъ, я може-бути навѣтъ самъ зведеный задля дурноты моеи, а ѣй навѣрно все одно буде, ты чи я, тѣлько бы хто-небудь билия неи сидѣвъ и зѣтхавъ. Тутъ, брате... Не могу я тобѣ се выразити, тутъ, — ну, ось ты математику гарно знаєшь, и теперъ ще занимаєшься, не выспирайся... ну, зачни обьяснити ѣй интегральне числене, єй - Богу, не жартую, серіозно говорю, ѣй на правду все

одно буде : она буде на тебе смотрѣти и зѳтхати, и такъ цѣлый рѳкъ зарядомъ. Я тѣи мѣжь иншимъ дуже довго, два днѣ зъ ряду про пруску палату вельможъ говоривъ (бо о чѣмъ же зъ нею говорити?), — лишъ зѳтхала та прѣла! О любви тѳлько не заговорюй, — стыдлива ажъ до корчѣвъ, — але и чинися, мовъ-то не можешъ ѳдѳйти, — ну, и выстане. Выгѳдно страхъ; цѣлкомъ якъ дома, — читай, сиди, лежи, пиши... Поцѣлувати навѣтъ можно, зъ осторожностю...

— Та нащо менѣ она ?

— Ехъ, не могу я тобѣ розъяснити нѣякъ! Бачишь : вы обов цѣлкомъ одно для одного сотворенї! Я и передже о тобѣ думавъ... Адже-жь ты навѣрно тымъ скѳнчишь! Такъ чи не все одно тобѣ — скорше або пѳзнѣйше? Тутъ, брате, перина чоловѣка разъ-у-разъ надить, — ехъ! та и не одна перина! Тутъ втягае; тутъ конецъ свѣтови, якорь, тихе пристанище, пупець землѣ, трехрыбна основа свѣта, ессенція блинѳвъ, масныхъ пирогѳвъ, вечѣрнѳго самовара, тихихъ зѳтхненъ и теплыхъ кацабайокъ, нагрѣтыхъ постелей, — ну, такъ ты начебъ умеръ, а рѳвночасно ты живой, обѣ выгоды разомъ! Та, брате, до ката, я забалакався, пора спати! Слухай: я въ ночи на часы прокидаюся, ну и схожду до него посморѣти. Тѳлько нѣчого, се байка, усе гарно. Не клопочься и ты особливо, а коли хочъ, зайди такожь оденъ разокъ. Але якъ лишъ що завважаешъ, маячене, прикладомъ, або горячку, або що, заразь таки розбуди мене. Та втѳмъ, бути не може...

II.

Засуячений и нахмуреный прокинувся Разумихинъ на другїй день, о осьмѳй годинѣ. Багато новыхъ и непредвидженныхъ сумнѣвѳвъ найшлося ѳдразу у него сего поранку. Онъ и не представлявъ собѣ передже, що коли-небудь такъ прокинешя. Онъ памятавъ до остатнихъ подробиць усе вчерашне и пѳймивъ, що зъ нимъ збулося щось не буденне, що онъ принявъ въ собѣ одно доси цѣлкомъ незнане ему чувство, и не похоже на всѣ дотеперѣшнї. Рѳвночасно же онъ бачивъ ясно, що мрѣя, котра загорѣла въ головѣ его, нѣякъ

неможлива до осушення, — такъ дуже неможлива, що ему навѣтъ стало стыдно ей, и онъ чимъ хутше перейшовъ до другихъ, бѣльш насущныхъ клопотѣвъ и сумнѣвѣвъ, котрѣ остались ему въ спадщинѣ пѣсля „треклятого вчерашнѣго дня“.

Найстрашнѣйшою згадкою его було те, якъ онъ показався вчера „низькимъ и мерзенымъ“, не лишъ для того одного, що бувъ пьяный, а ддятого, що наговоривъ передъ дѣвчиною, хѣснюючись ей положенемъ, зъ глупо-поспѣшнои ревности, на ей жениха, не знаючи не тѣлько ихъ взаємныхъ мѣжь собою ѳдносинъ и зѣобовязанъ, але навѣтъ и чоловічка того не знаючи порядно. Та и яке право мавъ онъ судити о нѣмъ такъ нагально и легкодушно? и хто кликавъ его на судю! И чи може така дѣвчина якъ Евдокія Романѣвна — ѳддаватись негѣдному чоловікови за грошъ? Навѣрно отже и онъ має свои достоинства. Госпѣда? Та зъ ѳдки-жь онъ въ самѣмъ дѣлѣ мѣгъ знати, що се така госпѣда? Адже онъ приготавлиє имъ квартиру... Фу, якъ се все низько! И яке-тамъ оправдане, що онъ бувъ пьяный? Дурна вымѣвка, котра ще бѣльш его понижає! „Въ винѣ — правда“, и правда ось вся и высказалась, значить высказалось „усе болото его завистного, грубого сердца!“ И чи дозволена хочъ трохи така мрѣя ему, Разумихину? Хто онъ въ порѣвнаню до такой дѣвчины, — онъ, пьяный гуляка и вчерашній чванькѣ? „Хиба-жь можливе таке циничне и смѣшне порѣвнане?“ Разумихинъ очайдушно спаленѣвъ при отсѣй мысли, и заразъ, мовъ нарокомъ, таки въ тую саму хвилю ясно пригадалось ему, якъ онъ говоривъ имъ вчера, стоячи на сходахъ, що господиня буде завистна на него и на Евдокю Романѣвну... се вже було пуще всего, просто обридливѣ. Зъ цѣлого розмаху вдаривъ онъ кулакомъ по кухоннѣй печи, ушкодивъ собѣ руку и выбивъ одну цѣглу.

„Очевидно, пробормотѣвъ онъ про себе пѣсля минуты зъ якимсь чувствомъ самопониженя, — очевидно, всѣхъ отсѣихъ пѣганей не затерти и не заглядити вже теперъ нѣколи... отже и думати объ тѣмъ нѣчого, а лишъ явитись нѣмо... и... выповнити свои обовязки... такожь мовчки, и... и не просити опрощеня, и нѣчого не говорити, и... и вже очевидно теперъ всѣ пропало!“

Все-жь таки одягаючись онъ оглянувъ своѣй костюмъ стараннѣйше нѣжь звычайно. Другой одежь у него не було, а колибъ и була, онъ бути-може и не надыгнувъ бы еи, — „такъ, нарокомъ бы не надыгнувъ“. Але на кождый припадокъ цинікомъ и запачканою нехарою годѣ-жь бути: онъ не має права обижати чувства другихъ, тымъ бѣльше, що тѣ другіи, самі его потребують и самі кличуть до себе. Однѣе свое онъ старанно вычистивъ щѣткою. Бѣле же було на нѣмъ завсѣгды приличне; дотычно сего онъ бувъ особливо драгливый.

Вымывся онъ сего поранку вельми старанно, — у Настки нашлось мыло, — вымывъ волосѣ, шию и особливо руки. Коли-жь дѣйшло до пытаня, чи голити свою щетину чи нѣ (у Параскевіѣ Павловны були знамениті бритвы, що остались ще по покойному Зарницинѣ), то се пытане, зъ заблостю навѣтъ, було рѣшене заперечаючо: „Нехай такъ и остаеся! Га! ще-бѣ подумали, що я выголився для.. та безъ сумнѣву такъ бы подумали! Такъ отже нѣзачо въ свѣтъ!“

„И... и що найважнѣйше, онъ такой простакуватый, зъ немытымъ ротомъ, поведене у него шинкове; ну.. ну, припустѣмъ онъ знае, що и онъ, ось хочъ трохи, та таки порядный чоловікъ... ба, такъ чимъ же тутъ гордиться, що порядный чоловікъ? Каждый повиненъ бути поряднымъ чоловікомъ, та ще и не такимъ, бо (онъ се памятае) були и за нимъ деякі вчинки... не те щобъ вже нечестный, та все-жь таки не конче гарный!... А які-то мысли иногдѣ бывали! гм... и се все поставити рядомъ зъ Евдокією Романовною! Ну, до ката! Нехай! Ось и нарокомъ буду такой простакуватый, плюгавый, корчемный, и наплювати! Ще бѣльше буду!..“

На такихъ монологахъ заставъ его Зосимовъ, котрый почувавъ въ салонику у Параскевіѣ Павловны.

Онъ йшовъ домѣвъ и ѡходячи спѣшивъ заглянути до хорого. Разумихинъ донѣсь ему, що той спитъ якъ бабакъ. Зосимовъ повелѣвъ не будити, поки самъ не прокинeся. Самъ же обѣцявъ зайти о одинадцатѣй годинѣ.

— Коли тѣлько онъ буде дома, докинувъ онъ. — Фу, до чорта! не май власти надъ своимъ хорымъ, та ходи лѣ-

чити! Не знаєшь, *ѡнъ* до нихъ поїде, чи *они* сюды прийдуць?

— Они, я думаю, ѡдповѣвъ Разумихинъ, порозумѣвши пытанє, — и будуть очевидно, про свои родиннїи справы говорити. Я вынесусь. Ты, яко докторъ, розумѣєся, маєшь бѡльше право нѣжь я.

— Не духовникъ же и я; прийду и поїду; и безъ нихъ богато роботы.

— Непокоить мене одно, перебивъ насупляючись Разумихинъ: — вчера я по-пяному выговорився передь нимъ, дорогою идучи, о рѡзныхъ дурницяхъ... о рѡзныхъ... мѣжь иншимъ и о тѡмъ, що ты боишься, мовь-то *ѡнъ*... склонный до помѣшаня...

— Ты и передь дамами о тѡмъ самѡмъ вчера хляпнувъ.

— Знаю, що глупо! хочь бий! А щѡ, чи справдѣ була у тебе така гадка?

— Та дурница, говорю; яка-тамъ гадка! Самъ ты описавъ его якъ мономана, коли мене до него привѣвъ... Ну, а мы вчера ще огню пѡдсыпали, именно ты отсими оповѣданями, тямить?... о малярю ось; гарна розмова, коли *ѡнъ* бути-може самъ на тѡмъ помѣшався! Колибъ знавъ я докладно, щѡ тогдѣ въ конторѣ сталося, и що тамъ его якась каналія симъ пѡдозрѣнемъ... зѡбидивъ! Гм... не допустивъ бы я вчера такой розмовы. Адже тї мономаны зъ каплѣ океанъ зрѡблять, нечуване и неможливе на явѣ бачать... Скѡлько я памятаю, вчера зъ отсега оповѣданя Заметова менѣ половина справы выяснилась. Та щѡ! Я такїй припадокъ знаю, що оденъ ипохондрикъ, сороклѣтнїй, не можучи переносити щоденныхъ насмѣшокъ за столомъ осьмолѣтнѣго хлопчины, зарѣзавъ его! А тутъ, цѣлый въ лахахъ, посмѣховиско улице, починаючися слабѡсть, и таке пѡдозрѣне! Усе те лучаєсь скаженому ипохондригови! При бѣшенѡй, безграничнѡй зарозумѣлости! Та въ сѣмъ ось бути-може и цѣла причина слабости сидить! Ну тамъ, байка!... Алѣ, алѣ, сей Заметовъ и въ самѡмъ дѣлѣ хороше хлопеня, тѡлько гм... безъ потребы *ѡнъ* все те вчера розповѣдавъ. Страшенный хляпа!

— Та кому-жь розповѣдавъ? менѣ та тобѣ?

— И Порфирови.

— Такъ щѡ-жь, що Порфирови?

— Слухай, чи маєш ты впливъ якій на онтыхъ, значить на матѣрь та сестру? Осторожнѣйше бы зъ нимъ сегодня...

— Та чей оно якось-то буде! неохотно ѳдповѣвъ Разумихинъ.

— И чого ѳнъ такъ на сего Лужина? Чоловѣкъ зъ грѳшми, ѣй, здаєся, не противный... а у нихъ бачь нѣ копѣчки, чи не такъ?

— Та чого ты выпытуєшь? роздразнено крикнувъ Разумихинъ: — зъ ѳдки я знаю, чи є копѣчина чи нѣ? Запытай самъ, може и провѣдаєшь...

— Фу, якій ты глупый иногдѣ! Вчерашнє похмѣлє усе ще сидить... До побаченя; подякуй ѳдъ мене своѣй Параскевіи Павлѳвнѣ за нѳчлѣгъ. Заперлась, на мѳй добрый дєнь черезъ дверѣ не ѳдповѣла, а сама о семѳй годинѣ пѳднялась, самоваръ ѣй куритаремъ зъ кухнѣ переносили... Я не удостоився созерцати...

Рѳвно о девятѳй годинѣ Разумихинъ явився въ господѣ Бакалѣева. Обѣ дамы дожидали ѳдъ давна зъ истеричною нетерпеливостю. Пѳднялись они о годинѣ семѳй, або ще ранше. ѳнъ вѳйшовъ понурый якъ нѳчь, поклонився нескладно, за що таки заразъ розлютився — розумѣєся, на себе. ѳнъ зробивъ рахунокъ безъ господаря: Пульхерія Александрѳвна такъ и кинулась къ нѣму, схопила его за обѣ руки и трохи не поцѣлувала ихъ. ѳнъ несмѣло глянувъ на Евдокію Романѳвну; але и въ отсѣмъ гордѳмъ лиці бувъ въ отсю хвилиу такій виразъ вдячності и приязни, таке повне и неспѳдѣване нимъ поважанє (замѣсть насмѣшливыхъ поглядѳвъ и мимовольнои, лихо укритои погорды!), що єму вже дѣйствиу було бы лєкше, колибъ стрѣтили докорами, а то вже надто стало моторошно. На щастє була готова тема для розмовы, и бѣ чимъ хутше ухопився за неѣ.

Почувши, „що єще не прокинувся“, але що „усє гарздѣ“, Пульхерія Александрѳвна заявила, що се и лѣпше, „бо ѣй доконче, доконче, доконче треба поговорити дещо напередѣ“. Наступило пытанє о чаю и запросины пити разомъ; самѳй они ще не пили, бо ждали на Разумихина. Евдокія Романѳвна подзвонила; на зазывъ явився замарганный обѳрванецъ, и єму приказано принести чай, котрый и подано вкѳнци, але такъ неопратно и такъ неприлично, що дамы ажъ

засоромились. Разумихинъ энергично ругнувъ на гостинищу, та нагадавши про Лужина замовкъ, змѣшався и дуже втѣшився, коли пытаня Пульхеріѣ Александрѣвны посыпались наконецъ одно за другимъ безъ конца.

Одповѣдаючи на нихъ, онъ переговоривъ три четверти години, безнастанно перерываный и запытуваный, и успѣвъ передати всѣ головнѣйшіи и потрѣбнѣйшіи факты, якіи лишь знавъ зъ послѣднѣго року жита Родіона Романовича, та закончивъ подрѣбнымъ розказомъ о его слабости. Онъ все-жь таки пропустивъ не одно, щѣ и треба було пропустити, мѣжь иншимъ и о сценѣ въ конторѣ зѣ всѣми наслѣдками. Оповѣданя его слухали жадно; навѣтъ коли онъ думавъ, щѣ вже скѣнчивъ и задоволивъ вже свои слухательки, то ще показалось, щѣ для нихъ онъ начебъ ще и не починивъ.

— Скажѣтъ, скажѣтъ менѣ, будьте ласкави! якъ вы думаете... ахъ, даруйте, я ще дотеперъ не знаю вашого имени? торопилась Пульхерія Александрѣвна.

— Дмитро Прокопичъ.

— Такъ ось Дмитре Прокопичу, я бы дуже, дуже хотѣла довѣдатись... якъ загаломъ... онъ смотритъ теперь на предметы, то-есть, якъ бы се вамъ сказати: щѣ онъ любить и чого не любить. Чи завсѣгды онъ такой роздразненный? Якіи у него бажаня и такъ сказати мрѣѣ, коли можна? Щѣ именно теперь має на него особливый впливъ? Однимъ словомъ, я бы хотѣла...

— Ахъ, матусю, якъ же можна на се все такъ ѡдразу ѡдповѣдати! завважала Дуня.

— Ахъ, Боже мой, адже-жь я зовсѣмъ, зовсѣмъ не такимъ его надѣялась стрѣтити, Дмитре Прокопичу.

— Се вже цѣлкомъ природно, панѣ, ѡповѣвъ Дмитро Прокопичъ. — Матери я не маю, ну, а дядько кождый рѣкъ сюды приѣздитъ и ледви чи не кождый разъ мене не пѣзнае, навѣтъ зъ лица, а чоловѣкъ розумный; ну, а за три роки вашои розлуки богато воды уплыло. Та и щѣ вамъ сказати? Пѣвтора року я Родіона знаю: насупленный, понурый, неприступный и гордый; въ послѣдніи часы (а може ще и значно давнѣйше) недовѣрчивый и ипохондрикъ. Великодушный и добрый. Чувствъ своихъ не любить высказувати, и скорше допуститись жестокости, нѣжь словами выскаже сердце. Иногда

однакожь зовсѣмъ не ипохондрикъ, а по-просто холодный и безчувственный до нелюдскости. Цѣлкомъ мовбы въ нѣмъ два противоположнѣй характера по черзъ мѣнялись. Страхъ, якій часами неговѣркій! заедно ему нѣколи, заедно ему перешкаджають, а самъ лежить, нѣчого не робить. Не жартує нѣколи, и не дятото, щобъ дотепу въ него не було, а до-словно часу у него на такій марній рѣчи не стає. Не дочу-ває, щѣ говорятъ. Нѣколи не интересуєся тымъ, чимъ всѣ въ дану годину интересуются. Незмѣрно высоко себе цѣ-нить, и, здаєся, не безъ деякого права на те. Але се байка!... Менѣ здаєся, вашъ приѣздъ буде мати на него найблагодат-нѣйшій впливъ.

— Ахъ, дай се Господи! вскрикнула Пульхерія Але-ксандрѣвна, змучена судомъ Разумихина о еи Родю.

Вѣднці Разумихинъ глянувъ смѣливѣйше на Евдокію Ро-манѣвну. Онъ часто зыркавъ на неѣ при розмовѣ, однакъ не-смѣло, на одну тѣлько секунду, и заразъ ѡдводивъ очи. Ев-докія Романѣвна то сѣдала де стояла и уважно прислухува-лась, то вставала знову и починала ходити пѣсля свого зви-чаю зъ кута въ кутъ, схрестивши руки, стиснувши губы, зрѣдка вставляючи своє пытанє, не перерываючи ходы, задумуючись. Она такожъ мала звычай не дочувати, щѣ гово-рятъ. Одягнена она була въ якусь темненьку, зъ легкой ма-теріѣ сукню, а на шиѣ бувъ завязаный бѣлый, прозрачный шарфикъ. По многихъ признакахъ Разумихинъ заразъ завва-жавъ, що коло обохъ женщинъ до крайности убого. Будь Евдокія Романѣвна выражена якъ королева, то, здаєся, онъ бы еи зовсѣмъ не боявся; теперъ же, може якъ - разъ дятото, що она такъ бѣдно одягнена, и що онъ стрѣвъ єѣ въ отсѣѣ поганѣй гостинниці, въ серци его вселився страхъ, и онъ ставъ боятись за кожде слово свое, за каждый выразъ лица, що було очевидно вельми немиле для чоловѣка, котрый и безъ того себе не бувъ певный.

— Вы богато сказали цѣкавого о характерѣ брата и... сказали безпристрастно. Се гарно; я думала, вы заслѣ-пленѣй въ нѣмъ, завважала Евдокія Романѣвна зъ усмѣшкою. — Здаєтсѣя, и се майже певне, що коло него повинна-бъ находитись женщина, докинула она въ задумѣ.

— Я сего не говоривъ, та бути-може и въ томъ правда ваша, тільки...

— Що?

— Адже вінъ нікого не любить; може и ніколи не полюбить, одрѣзавъ Разумихинъ.

— Хиба-жъ вінъ неспосібний полюбити?

— Та знаєте, Евдокіє Романівно, ви самі страхъ якъ подобаєте на вашого брата, навѣть у всѣмъ! вивалось ему напрасно, для себе самого цѣлкомъ несподѣвано, все-жъ таки заразъ нагадавъ вінъ те, що передъ хвилиною сказавъ вѣй про брата, почервонѣвъ якъ ракъ и страшенно засоромився. Евдокія Романівна не могла не розсміятись, коли подивилась на него.

— Що-до Родя, ви обоє можете помылятись, підхопила трохи невдоволена Пульхерія Александрівна. — Я не про теперѣшнє говорю, Дунечко. Те, що пише Петро Петровичъ въ отсѣмъ листѣ... и чого мы догадувались зъ тобою, — може бути неправда, але вы представити собѣ не можете, Дмитре Прокопичу, якій вінъ фантастъ и, якъ бы се сказати, химерникъ. Їго характеру я ніколи не могла збагнути, навѣть коли ему було лишъ пятнадцять лѣтъ. Я переконана, що вінъ и теперъ нѣ сѣло нѣ пало може зробити зъ собою щось таке, чого нѣ оденъ чоловікъ ніколи и не подумає зробити... Та и не далеко ходити: чи вѣдомо вамъ, якъ вінъ передъ півтора року мене здивувавъ, зворушивъ и майже цѣлкомъ не загрызъ, коли задумавъ-було женитись зъ отсею, якъ єв — зъ донькою сеи Зарницінои, господинъ его?

— Чи знаєте вы що-небудь подрѣбно объ отсѣй исторіи? запытала Евдокія Романівна.

— Вы думаете, зъ жаромъ тягнула далѣй Пульхерія Александрівна: — его бы повздержали тогдѣ мои слезы, мои просьбы, моя хвороба, моя смерть бути-може изъ журбы, наша нужда? Найспокойнѣйше переступивъ бы черезъ всѣ перешкоды. А чи вінъ же насъ не любить?

— Вінъ нічого и ніколи самъ объ отсѣй исторіи зомною не говоривъ, осторожно одповѣвъ Разумихинъ, — але я дещо чувъ одъ самои панѣ Зарницінои, одъ котрои та-

кожъ годъ добути ся правды, и щó чувъ, те, правда, потрохи ажъ и дивне...

— А щó, щó вы чули? запытали разомъ объ женщины.

— Въ цѣлости нѣчого такого надто вже особлившого. Довѣдався я лишъ, що женитьба отся, цѣлкомъ вже покладена и не дѣйшовша до дѣла лишъ задля смерти судженои, була самѣй пани Зарнициной дуже не по души... Крѣмъ того, говорятъ, дѣвчина була собою навѣтъ негарна, то-есть говорятъ, ажъ погана... и така хирлява,... и чудаковата... хочъ здався зъ деякими добрыми прикметами. Очевидно мусѣла мати дещо доброго въ собѣ; инакше нѣчого бы вже не можъ порозумѣти... Вѣна такожъ нѣякого, та онъ на вѣно и не ставъ бы смотрѣти.. Загаломъ въ такой справѣ трудно судити.

— Я переконана, що она добра була дѣвчина, коротко завважала Евдокія Романѣвна.

— Богъ мене простить, а я таки втѣшила ся тогдѣ еи смертю, хочъ и не знаю, хто зъ нихъ кого погубивъ бы: чи онъ еъ, чи она его? заключила Пульхерія Александрѣвна; ѳдтакъ осторожно, запинаячися и безнастанно споглядаючи на Дуню, щó було тѣй очевиднячки неприємно, стала зновъ розпытувати о вчерашней сценѣ мѣжъ Родѣмъ и Лужиномъ. Отся подѣя, якъ видно, непокоила еъ бѣльшь всѣго и доводила до страху и дрощѣвъ. Разумихинъ розповѣвъ усе наново, въ подрѣбности, але на сей разъ додавъ и свое заключене: онъ просто обвинивъ Раскольникова о нарочне, умышлене зѣбиджене Петра Петровича, на сей разъ дуже мало звиняючи его слабостю.

— Онъ ще передъ слабостю на се рѣшився, додавъ онъ.

— Я такожъ такъ думаю, сказала Пульхерія Александрѣвна, зъ прибитымъ видомъ. Але еъ дуже поразило, що о Петрѣ Петровичу Разумихинъ выразився на сей разъ такъ осторожно и навѣтъ будьтобы и зъ поважанемъ. Поразило се и Евдокію Романѣвну.

— Такъ вы осьъ якои думки о Петрѣ Петровичу? не вытерпѣла не спытати Пульхерія Александрѣвна.

— О будучомъ мужу вашои доньки я и не можу бути иншои думки, твердо и зъ жаромъ ѳдповѣвъ Разумихинъ, —

и не зъ самои низькои чести се говорю, а ддятого, ддятого... ну хочъ лишь ддятого, що Евдокія Романовна сама, добровольно зволюла vybrати сего чоловѣка. Коли-жъ я такъ понизивъ его вчера, то се тому, що вчера я бувъ препогано пьяный и ще. . божевольный; такъ, божевольный, безъ головы, зъ розуму зойшовъ, цѣлковито... и сегодня стыдаюся сего!... Отъ почервонѣвъ и замовкъ. Евдокія Романовна запалала, все-жъ таки не перервала мовчанки. Она не вымовила нѣ одного слова зъ той поры, якъ лишь заговорили о Лужинѣ.

А тымчасомъ Пульхерія Александровна безъ ви поддержки очевидячки находилась въ нерѣшимости. Наконецъ, гикаючи и безнастанно споглядаючи на дочку, объявила, що еѣ незвычайно занимае теперь одна обставина.

— Бачите, Дмитре Прокопичу, почала она... — я буду цѣлкомъ отверта зъ Дмитремъ Прокопичемъ, Дуничко?

— Розумѣеся, матусю, осмѣляючи одповѣла Евдокія Романовна.

— Ось въ чѣмъ дѣло, заговорила тая покванно, мовбы зъ неп гору зняли позволенемъ высказати свое горе. — Сегодня, дуже рано, мы достали одъ Петра Петровича карточку, въ одповѣдь на наше вчерашне повѣдомлене о приѣздѣ. Бачите, вчера онъ повиненъ бувъ ждати насъ, якъ и обѣцявъ, на зелѣзници. Замѣсть того, на дворець зелѣзницѣ приславъ намъ на встрѣчу якогось лакея, зъ адресою отсихъ нумеровъ и щобъ намъ показати дорогу, а намъ велѣвъ сказати, що онъ зайде сюды до насъ самъ сегодня рано. Мѣсто того прийшла сегодня ранкомъ одъ него ось отся картка... Лучше всего, прочитайте еѣ самі; тутъ есть пунктъ, котрый вельми мене непокоитъ.. вы заразъ побачите самі, який се пунктъ, и... скажѣтъ менѣ вашу отверту думку, Дмитре Прокопичу! Вы лѣпше всѣхъ знаете характеръ Родя, и лѣпше всѣхъ можете порадити. Упереджаю васъ, що Дуня вже усе порѣшила, заразъ одъ першого разу, але я, я ще не знаю, якъ поступити и... и цѣлый часъ дождала васъ.

Разумихинъ розвинувъ карту зъ надписомъ вчерашнего дня и прочитавъ що слѣдуе:

„Ласкава панъ, Пульхеріе Александровно! Маю честь повѣдомити васъ, що задля несподѣваныхъ перешкодъ не

могъ я дожидати васъ на зелѣзници и по́славъ въ тѣй цѣли чоловѣка, вельми розсудливого. Рѣвно-жъ позбавлю себе чести бачитись зъ вами и завтра рано, ради наглыхъ сенатскихъ справъ и щобъ не перешкаджати родинному побаченю вашому зъ вашимъ сыномъ и Евдокіѣ Романовны зъ ея братомъ. Буду же мати честь ѡдвѣдати васъ и поклонитись вамъ въ вашѡмъ мешканю не иначе, якъ завтра рѣвно о осьмо́й годинѣ по полудни, причѣмъ осмѣляюсь прилучити конечно и, додамъ ще, настѡйчиву просьбу мою, чтобы при нашѡмъ побаченю не було Родіона Романовича, бо ѡнъ безприкладно и тяжко зъобидивъ мене, коли я его вчера посѣтивъ въ слабости, и надто ще зъ причины, що маю особисто до васъ доконечне и докладне обьяснене що-до вѣдомого пункту, дотычно котрого хочу почути ваше власне обьяснене. Маю честь при тѡмъ завчасу упередити, що коли, на переко́ръ просьбѣ, стрѣну Родіона Романовича, приневоленный буду безъ проволоки ѡддалитись, и тогдѣ спорѣкайте вже на себе. А пишу се тому, що Родіонъ Романовичъ, хочъ здавався при ѡдвѣдинахъ моихъ такъ хорымъ, за двѣ години наразъ выздоровѣвъ, значить отже выходитъ зъ дому и до васъ зайти може. О тѡмъ переконався я на власні очи въ помешканю одного роздоптаного кѡньми пьяницѣ, котрый померъ ѡдъ сего, а дочцѣ котрого, дѣвчинѣ найпостыднѣйшого поведеня, давъ ѡнъ вчера до двадцять пять рублѣвъ мовбы-то на похоронъ, щѡ вельми мене здивувало, скоро знаю, посередъ якихъ клопотѡвъ збирали вы отсю суму. При чѣмъ выражаючи мое особливше поважане почитанѡй Евдокіѣ Романовнѣ, прошу прийати выразъ прихильности и поважания

вашого покрѣпного слуги

П. Лужина.

— Щѡ менѣ теперъ чинити, Дмитре Прокопичу? заговорила Пульхерія Александрѡвна трохи не зъ плачемъ. — Ну, якъ я скажу Родевѣ, щобъ не приходивъ? ѡнъ такъ рѣшучо жадавъ вчера ѡдмовы Петру Петровичевѣ, а тутъ и его самого велять не принимати! Та ѡнъ нарокомъ прийде, якъ довѣдаеся, и... щѡ тогдѣ буде?

— Поступѣть такъ, якъ рѣшила Евдокія Романовна, спокѡйно и безъ надумы ѡдповѣвъ Разумихинѣ.

— Ахъ, Боже мѣй! Она говорить... она Богъ знае що говорить, и не объясняе менѣ цѣли! Она говорить, що лѣпше буде, себѣ то не лѣпше, але що чомусь-тамъ начебъ доконче треба, щобъ и Родьо такожь нарокомъ приишовъ сегодня о осьмой годниѣ, и щобъ они доконче стрѣтились... А я такъ и карточки сеи не хотѣла ему показувати, и якъ-небудь хитростю зробити, при помочи васъ, щобъ онъ не приходивъ... адже-жь онъ такій роздразненный... Та и нѣчого я не понимаю, якій тамъ паниця умеръ и яка тамъ донька, и якимъ свѣтомъ мѣгъ онъ ѡдати отсѣй доньцѣ усѣ останній грошѣ... котрѣй...

— Котрѣй такъ дорого вамъ дѡстались, матусю, докинула Евдокія Романѡвна.

— Онъ бувъ вчера не при собѣ, задумчиво проговоривъ Разумихинѣ. — Колибъ вы знали, що онъ тамъ за штуки платавъ вчера въ гостинници, хочъ и дотепно... гм! О якѡмсь небѡжчику и о якѡйсь дѣвчинѣ онъ дѣйстно менѣ щось говоривъ вчера, коли мы шли домѡвъ, але я не зрозумѣвъ нѣ слова... Та втѡмъ, и я самъ вчера.

— Найлѣпше, матусю, ходѣмо до него самѣй, и тамъ, впевняю васъ, заразъ побачимо, що чинити. Та якъ-разъ вже и пора на те, — Господи! одинадцята година! скрикнула она, поглянувши на свѡй пышный золотый годинникъ зъ емаляею, що висѣвъ у неи на шиѣ на тоненькѡмъ венеціаньскѡмъ ланцушку, и страшно не ѡповѣдавъ прочѡму уборови. „Подарокъ жениха“, подумавъ Разумихинѣ.

— Ахъ, пора! Пора, Дунечко, пора! налякано заторопилась Пульхерія Александрѡвна: — ще подумае, що мы ѡдъ вчера гнѣваємось, коли такъ довго не йдемо. Ахъ, Боже мѣй!

Говорячи тее, она поквапно накидувала на себе мантилю и надыгала капелюхъ; Дунечка такожь одягалась. Рукавички на нѣй були не лишъ заношенѣй, але ажъ подертѣй, що завважавъ Разумихинѣ, а тымчасомъ отся явна бѣдность убору навѣтъ додавала обѡмъ дамамъ видъ якогось особлившой поваги, що завсѣгды буває зъ тыми, хто умѣе носити убогу одежу. Разумихинѣ зъ обожанемъ смотрѣвъ на Дунечку и чувся гордымъ, що поведе еѣ. „Тая королева, думавъ онъ про себе, що-то латала свои панчохи въ вязници,

уже навѣрно въ ту хвилию выглядала справедлиною королевою и навѣтъ бѣльше, нѣжь за часѡвъ найпышнѣйшихъ торжествъ и выходѡвъ.“

— Боже мѡй! покликнула Пульхерія Александрѡвна:— чи думала я, що буду боятись зѡйтися зъ сыномъ, зъ моимъ любимъ, любимъ Родечкомъ, якъ теперь боюся!... Я боюся, Дмитре Прокопичу! додала она, несмѣло поглянувши на него.

— Не бѡйтесь, мамочко, сказала Дуня, цѣлюючи єѣ, — лѣпше вѣрте въ него. Я вѣрю.

— Ахъ, Боже мѡй! Я вѣрю такожь, а всю нѡчь не спала! закричала бѣдна женщина.

Они вышли на улицу.

— Знаєшь, Дунечко, якъ тѡлько я надъ ранкомъ трощечки заснула, менѣ заразъ приснилась покѡйна Марта Петрѡвна... и цѣла въ бѣломъ... пѡдѡйшла къ менѣ, взяла за руку, а сама головою хитає на мене, и такъ строго, строго, начѣбъ осуждає... Чи добрѡ оно вѣщує? Ахъ, Боже мѡй, Дмитре Прокопичу, вы ще не знаете: Марта Петрѡвна умерла!

— Нѣ, не знаю; яка Марта Петрѡвна?

— Несподѣвано! и представте собѣ....

— Опѡсля, мамочко, вмѣшалася Дуня, — адже они ще не знаютъ, хто така Марта Петрѡвна.

— Ахъ, не знаете? а я думала вамъ вже все звѣстне. Вы менѣ простите, Дмитре Прокопичу, у мене въ отсѣ днѣ просто въ головѣ путаєся. Справдѣ, я васъ уважаю якбы за провидѣне наше, та томѣ такъ и переконана була, що вамъ вже всѣ звѣстне. Я васъ майже за рѡдного уважаю... Не угнѣвѣться, прошу, що такъ говорю. Ахъ, Боже мѡй, що се у васъ права рука! скалѣчились?

— Такъ, скалѣчився, воркнувъ ущасливленный Разуминь.

— Я иногда надто вже ѡдъ сердца говорю, такъ що Дуня мене поправляє... Але, Боже мѡй, въ якѡй ѡнъ комѡрцѣ живе! Та чи пробудився ѡнъ вже? И отся женщина, хозяйка єго, уважає се за комнату! Послушайте, вы говорите, ѡнъ не любитъ сердца вказувати, такъ що я бути-може єму и надѡбъ мои слабостями?... Чи не навчили-ѡъ вы мене, Дми-

тре Прокопичу? Якъ менѣ зъ нимъ поводитись? Я, знаете, цѣлкомъ якъ запоморочена ходжу.

— Не выпытайте его надто о чѣмъ-небудь, коли побачите, що онъ хмуриться; особливо про здоровлє не богато питайте: не любить.

— Ахъ, Дмитре Прокопичу, якъ тяжко бути матерю! Але ось и тї сходы... Якї поганї сюды!

— Ненечко, вы ажъ блѣдї, утихомирѣться, серденько мое, сказала Дуня, лестячись до неи; — онъ ще повиненъ бути щасливый, що васъ бачить, а вы такъ себе мучите, дала она, занскрившись очима.

— Погодѣть, я перше загляну, чи прокинувся онъ.

Дамы поволеньки поїшли за идучимъ впередь по сходахъ Разумихиномъ, и коли вже порѣвнялись на четвертомъ поверсѣ зъ дверми господинѣ, то завважали, що тї дверѣ отворенї на маленьку щелинку и що двое быстрыхъ, чорныхъ очей приглядаєсь имъ зъ темноты. Коли-жъ погляды стрѣтились, то дверѣ душкомъ затрѣснулись, и то зъ такимъ стукомъ, що Пульхерїя Александрѣвна ледви не вскрикнула зъ перестраха.

III.

— Здоровъ, здоровъ! весело крикнувъ на встрѣчу входячимъ Зосимовъ. Онъ вже минутъ зъ десять якъ прийшовъ и сидѣвъ въ вчерашнѣмъ своѣмъ кутѣ на диванѣ. Раскольниковъ сидѣвъ въ кутѣ насупротивъ, цѣлкомъ одиженный и навѣтъ старанно вымытый та причесанный, чого вже давно зъ нимъ не лучалось. Кѣмната ѡдразу наповнилась, все-жъ таки Настка успѣла увѣйти вслѣдъ за гостями и стала слухати.

Дѣйстно, Раскольниковъ бувъ майже здоровъ, особливо въ порѣвнаню до вчерашнѣго, тѣлько бувъ дуже блѣдый, розсѣяный и насупленный. Зъ виду онъ походивъ мовбы на раненого чоловѣка, або на такого, що переносить якїсь сильный фїзичный бѣль: брови его були пѣднятї, губы стисненї, очи горѣли. Говоривъ онъ мало и нерадо, начебъ зъ трудомъ, або выповняючи обовязокъ, и якїсь несупокѣй на часы появлявся въ его поворотахъ.

Недоставало лишь якои перевязки на руцѣ, або тафты на пальцяхъ для повной схожости зъ чоловѣкомъ, у которого, примѣромъ, дуже болючо збирає палець, або звихнена рука, або що-небудь въ отѣмъ родѣ.

Все-жъ таки и се блѣде та захмарене лице озарилось на хвилинку мовбы свѣтломъ, коли увѣйшли мати и сестра, однакожь се додало до его выразу лишь замѣсть дотеперѣшной сумной розсѣяности, начебъ бѣльшь сосредоточенои муки. Свѣтло померкло скоро, але мука осталась, и Зосимовъ, що слѣдивъ свого паціента зъ всѣмъ молодечимъ жаромъ доктора, починаючого тѣлько-що практикувати, зъ здивуванемъ завважавъ въ нѣмъ, якъ лишь надѣйшли его рѣднїй, замѣсть радости, мовбы тяжку, укрыту рѣшучѣсть перенести годину — новыхъ мукъ, котрї вже тяжко обѣйти. Онъ бачивъ опѣсля, якъ трохи не кожде слово розмовы, що завязалась, будьтобы дотыкалось до якоисъ раны его паціента и вражувало его; все-жъ таки рѣвночасно онъ и дивувався почасті нынѣшнѣй его умѣлости панувати надъ собою и укривати свои чувства, въ порѣвнаню до вчерашнѣго мономана, що задля найменшого слова впадавъ вчера ледви не въ бѣшенѣсть.

— Такъ, я теперъ самъ бачу, що майже здоровъ, сказавъ Раскольниковъ, привѣтливо цѣлующи матѣрь и сестру, ѡдъ чого Пульхерїя Александрѣвна ѡдразу просїяла, — и вже не *по вчерашнѣму* се говорю, додавъ онъ, звертаючись до Разумихина и по приятельски стискаючи ему руку.

— А я такожъ ажъ здивувався, побачивши его сегодня, почавъ Зосимовъ, вельми урадованый, що прийшли люде, бо вже за десять минутъ успѣвъ стратити нитку розмовы зъ своимъ хорымъ. — За три-четыри дни, коли такъ пѣйде, цѣлкомъ буде якъ передже, то есть, якъ було мѣсяць тому назадъ, або два, або и три. Адже се зъ давна почалось и приготавлилось... а? Признасте теперъ, що може и самї були винуватї? додавъ онъ зъ осторожною усмѣшкою, немовбы завсѣгды ще боявся его чимъ-небудь роздразнити.

— Дуже може бути, холодно ѡдповѣвъ Раскольниковъ.

— Я до того говорю, продовжавъ Зосимовъ, роззохотившись, — що ваше цѣлковите выздоровлѣнє зависить теперъ ѡдъ васъ самихъ. Теперъ коли вже зъ вами можна розмовляти, менѣ хотѣлось бы васъ переконати, що вы доконче

повинні усунути первѣстий, такъ сказати коренній причини, котрій вилынули на зародокъ вашего хоробливого стану, тогдѣ и выльчичесь, а нѣ, то буде навѣтъ ще гѳрше. Сихъ первѣстныхъ причинъ я не знаю, але вамъ повинні они бути знакомі. Вы чоловѣкъ розумный и вже певне застановлялись надъ собою. Менѣ здаєся, ваше розстроєнє взяло свѳй початокъ зъ той поры, якъ вы выступили зъ университету. Вамъ безъ занятій оставатись годъ; трудъ и твердо поставлена передъ собою цѣль, по моѳей думцѣ, дуже бы могли вамъ помочі.

— Такъ, такъ, правда ваша... ось я чимъ скорше запишуся знову на университетъ, и тогдѣ все пѳйде... якъ по маслѣ.

Зосимовъ, що почавъ свои розумні порады по-части и для попису передъ дамами, бувъ очевидно трохи збитый зъ толку, коли скѳнчивши рѣчь и поглянувши на свого слухателя, завважавъ въ лиці его выразну насмѣшку. Але се трѣвало лишь коротку хвилинку. Пульхерія Александрѳвна таки заразъ взялась дякувати Зосимову, именно за вчерашне нѳчне навѣщенє ихъ въ гостинници.

— Якъ, ѳнъ у васъ бувъ и въ ночи? запытавъ Раскольниковъ, трохи занепокоєный. Такъ отже и вы не спали пѳсля дороги?

— Ахъ, Родю, та се лишь до другой години було. Мы зъ Дунею и дома, бачишь, ранше нѣколи не клались спати.

— Я такожъ не знаю, якъ єму подякувати, тягнувъ далѣй Раскольниковъ, ѳдразу нахмурившись и потупившись. — Хочбы покласти на бѳкъ питає грошеве — вы звините, що я о тѳмъ нагадавъ (звернувся ѳнъ до Зосимова), — то все таки я не розумѣю, чимъ я заслуживъ у васъ на таку особлившу вважливѳсть? Просто не понимаю... и... оно менѣ навѣтъ прикро, дятого що непонятно: я вамъ отверто признаюся.

— Та вы не роздразняйте себе, засмѣявся насилу Зосимовъ, — припустѣтъ, що вы мѳй першій пацієнтъ, ну, а нашъ братъ, коли починає практикувати, любить своихъ першихъ пацієнтѳвъ якъ власныхъ дѣтей, та декотрі майже въ нихъ влюбляються. А я, бачите, въ пацієнтѳвъ не богатый.

— Я вже не говорю про него, додавъ Раскольниковъ, показуючи на Разумихина, — онъ такожъ кромѣ обидь и клопотѣвъ нічого одъ мене не бачивъ.

— Ехъ, то єму верзеса! Та ты въ чувствениомъ настрою, чи що сегодня? крикнувъ Разумихинъ.

Онъ побачивъ бы, колибъ бувъ проникливѣйшій, що чувствениого настрою тутъ цѣлкомъ не було, а було навѣть щось зовсѣмъ противне. Та Евдокія Романѣвна се завважала. Она пильно и зъ неспокоємъ слѣдила за братомъ.

— Про васъ же, ненечко, я и говорити не смѣю, продовжавъ онъ начебъ выучену одъ ранку лекцію; що-лишь нынѣ мѣгъ я хочъ сякъ-такъ представити собѣ, якъ мусѣли вы тутъ вчера намучитись, дождаючи мого повороту. Сказавши те, онъ наразъ, мовчки и зъ усмѣшкою, протягнувъ руку сестрѣ. Але въ усмѣщѣ тѣй блиснула на сей разъ справденина, не притворна любовь. Дуня заразы схопила и горячо стиснула протягнену ѣй руку, урадувана и вдячна. У першій разъ звертався онъ до неи пѣсля вчерашнѣй звады. Лице матери освѣтилось розкошею и щастємъ при видѣ сего рѣшучого и нѣмого примиреня брата зъ сестрою.

— Ось за се то я его и люблю! прошептавъ Разумихинъ, енергично повернувшись на крѣслѣ. — Єсть у него такі порывы!...

„И якъ се у него гарно виходить, думала мати про себе, — якій въ него благородній порывы, и якъ онъ просто, нѣжно покѣнчивъ цѣле те вчерашне непорозумѣнне зъ сестрою — тымъ тѣлько, що руку простягнувъ въ таку хвилю, та подивився любязно... И якій у него очи прекрасній, и яке усе лице прекрасне!... Онъ навѣть гарнѣйшій одъ Дунечки... Але, Боже мѣй, якій на єму убѣръ, якъ онъ страшно одягнений! У Атанаса Ивановича въ магазинѣ Васько, послугачъ, лѣпше зъодягнений!... И такъ бы я, ось, такъ бы, здаєся, и кинулась къ нѣму, и обняла его и... заплакала — а боюсь, боюся... якій-то онъ, Господи! адже-жъ и ласкаво говорить, а боюсь! ну, чого я боюся?..“

— Ахъ Родю, ты не повѣришь, пѣдхопила она наразъ, спѣшачи одповѣсти на его замѣтку, — якій мы зъ Дунею вчера були... нещасній! Теперь, коли вже усе минуло и скѣнчилось, и всѣ мы зновъ вповнѣ щасливій, — можно розповѣсти.

Подумай, бѣжимо сюды, щобъ обняти тебе, ледви не проето зъ вагону, а отся женщина, — а, та ось она! — Якъ ся маєшь? Настко!... Говорить она намъ заразъ, що ты лежишь въ бѣлой горячцѣ и тѣлько-що утѣкъ нишкомъ одъ доктора, безъ памяти, на улицу, и що тебе побѣгли шукати. Ты не повѣришь, що зъ нами було! Менѣ заразъ пригадалось, якъ трагично погибъ поручникъ Потанчиковъ, нашъ знакомый, приятель твоѣго батька, — ты его не памятаєшь, Родю, — такожь въ бѣлой горячцѣ и такъ само выбѣгъ и на подвѣрью въ студникъ упавъ, що-лишь на другій день могли вытягнути. А мы, очевидно, ще бѣльше дослухались. Хотѣли-було бѣгти глядати Петра Петровича, щобъ хочъ зъ его помочемо... адже-жъ мы були самі, продовжала она жалѣбнымъ голосомъ и наразъ зовсѣмъ затылась, нагадавши, що заговорювати про Петра Петровича ще досыть небезпечно, мимо того „що всѣ вже зновъ вповнѣ щасливі.“

— Такъ, такъ... усе те, розумѣся, прикре .. воркнувъ въ ѳповѣдъ Раскольниковъ, однакожь зъ такимъ розсѣянымъ и майже неуважnymъ видомъ, що Дуня въ зачудованю на него посмотрѣла.

— Що оно я ще хотѣвъ? продовжавъ ѳнь, силуочись нагадати, — такъ: прошу васъ, мамо, и ты, Дунечко, не думайте, що я не хотѣвъ до васъ нынѣ першій прийти и чекавъ, поки ажъ вы до мене зайдете.

— Та що се ты, Родю! вскрикнула Пульхерія Александрѳвна, такожь здивувана.

„Що ѳнь, мовъ-то зъ обовязку намъ ѳповѣдає?“ подумала Дунечка, — „и мириться и прощенья просить, до-словно службу служить, або лекцію вытвердивъ“.

— Я тѣлько-що прокинувся и хотѣвъ-було ити, та мене одѣне задержало; забувъ вчера сказати ѳй... Настцѣ... сполокати отсю кровь... ледви теперъ успѣвъ одѣтись.

— Кровь! яку кровь, налякалась Пульхерія Александрѳвна.

— Се такъ... не жахайтесь. Се кровь зъ того, що вчера, коли я волочився по-части въ горячцѣ, я и подыбавъ одного роздоптаного чоловѣка... чиновника одного.

— Въ горячцѣ? але-жъ ты все памятаєшь, перервавъ Разумихинъ.

— Се правда, якось дивно заклопотано одповѣвъ на се Раскольниковъ, — памятаю все, навѣтъ до найменшой подробности, а мимо того, дячего я се робивъ, та туды ходивъ, та се говоривъ, я нѣякъ не могу объяснить.

— Надто звѣстне явище, навязався Зосимовъ, — выконане дѣла иногдѣ майстерске, якъ найхитрѣйше, а правлене поступками, початокъ поступковъ розстроєній и забывать одъ рѣзныхъ хоробливыхъ вражень. Похоже на сонъ.

„Оно таки справдѣ и не зле, що онъ мене майже за божевѣльного уважае“, подумавъ Раскольниковъ.

— Адже-жъ такъ само, здаєся менѣ, буває и у здоровыхъ, завважала Дунечка, зъ несупокоемъ смотрячи на Зосимова.

— Цѣлкомъ вѣрне спостережене, одповѣвъ той; — въ отсѣмъ змыслѣ дѣйстно всѣ мы, и дуже часто майже якъ помѣшаній, зъ маленькою тѣлько рѣзницею, що „хорі“ трошки бѣльшь помѣшаній нѣжъ мы, отже доконче треба розрѣзняти границу. А гармонічного чоловіка, се правда, зовсѣмъ майже нема; на десятки, а може и на многі сотнѣ тысячъ по одному стрѣчаєся, та и то въ досыть слабыхъ екземплярахъ...

При словѣ „помѣшаній“, що вырвалось небачно у Зосимова, котрый попавъ на улюблену тему, всѣ насупились. Раскольниковъ сидѣвъ начебъ не звертавъ уваги, задуманый и зъ дивною усмѣшкою на блѣдыхъ губахъ. Онъ заєдно ще въ мысли чимсь бувъ занятый.

— Ну, такъ що-жъ сей роздоптаный? Я тебе перебивъ! крикнувъ чимъ скорше Разумихинъ.

— Що? мовбы прокинувся той: — такъ... ну и я запачкався въ крови, коли помагавъ его переносити въ квартиру... Однакожь, матусю, я одну непростиму рѣчь вчера зробивъ; дословно не бувъ при змыслахъ. Я вчера всѣ грошѣ, котрї вы менѣ прислали, одавъ... его женѣ... на похороны... Она теперь вдова, сухотница, безталанна женщина... трое маленькихъ сирѣтъ, голоднїй... въ хатѣ пусто... и ще одна донька есть... Може-бути, вы бы и самї одали, якъ бы бачили... Все-жъ таки я права не мавъ нѣякого, признаюсь, особливо коли знавъ, якъ вамъ самымъ тїи грошѣ дѣстались. Щобы помагати, треба право до того мати, а коли нѣ:

„crevez chiens, si vous n'êtes pas contents!“*) Онъ розсмѣялся. — Чи такъ, Дуню?

— Нѣ, не такъ, твердо ѡдповѣла Дуня.

— Ба! та и ты... зъ замѣрами!... пробормотѣвъ ѡнъ, подивившись на неѣ чи ледви не зъ ненавистю и насмѣшливо усмѣхнувшись. — Я повиненъ бувъ се знати... Щѡ-жь, и похвально; тобѣ же лѣпше... и дѡйдешь до такой рраницѣ, що не переступишь еи — нещаслива будешь, а переступишь, — може ще нещасливѣйшою будешь... Та втѡмъ, все те дурница! додавъ ѡнъ роздразнено, сердячись на свое мимовольне унесенє. — Я хотѣвъ лишъ сказати, що у васъ, матусю, я прощєня прошу, закѡнчивъ ѡнъ рѣзко и коротко.

— Доста, Родю, я переконана, усе щѡ ты робишь, усе добре! — сказала урадована мати.

— Не будьте такъ переконанї, ѡдповѣвъ ѡнъ, скрививши ротъ въ усмѣшку. Наступило мовчанє. Щѡсь було напружене въ цѣлѡй отсѣй розмовѣ, и въ мовчанцѣ, и въ примирєнє, и въ опрощєнє, и всѣ се ѡдчували.

„Такъ отже наравду они мене бояться“, думавъ самъ про себе Раскольниковъ, зъ-пѡдлюба смотрячи на матѣрь и сестру. Пульхєрїя Александрѡвна, дѣйстно, чимъ бѡльше мовчала, тымъ бѡльше ставала несмѣлою.

„Коли ихъ не бачивъ, то здається я любивъ ихъ“ блиснуло въ его головѣ.

— Знаєшь, Родю, Марта Петрѡвна умерла! наразъ вырвалась Пульхєрїя Александрѡвна.

— Яка се Марта Петрѡвна?

— Ахъ, Боже мѡй, та Марта Петрѡвна Свидригайлова! я ще такъ богато о нѣй тобѣ писала.

— А-а-а, такъ, памятаю... такъ умерла? Ахъ, въ самѡй рѣчи? — наразъ встрепенувся ѡнъ, мовбы прокинувся изъ сну. Невже-жь умерла? На яку-жь слабѡсть?

— Представъ собѣ, напрасною смертїю! поквапилась Пульхєрїя Александрѡвна, осмѣлена его цѣкавостю, — и якъ-разъ въ ту саму пору, коли я тогды листъ до тебе выслала, въ той самый навѣтъ день! Подумай, сей страшный чоло-

---

*) Здыхайте собаки, коли не задоволенї. М. П.

вѣкъ, здаеся, и бувъ причиною еи смерти. Говорять, онъ еѣ страшенно побивъ!

— То они такъ жили? запытавъ онъ, звертаючись до сестры.

— Нѣ, противно навѣтъ. Зѣ нею онъ завсѣгды бувъ дуже терпеливый, навѣтъ вѣчливый. Вѣ многихъ разакъ онъ ажъ надто бувъ податливый для неи, цѣлыхъ сѣмь лѣтъ... Якосъ одразу стративъ терпеливобѣ.

— Выходить отже, онъ зовсѣмъ не такій страшный, коли сѣмь лѣтъ крѣпився? Ты, Дунечко, здаеся, его оправдуешь?

— Нѣ, нѣ, се страшный человекъ! Страшнѣйшого я нѣчого и подумати собѣ не могу, ледви не здрѣгаючись одповѣла Дуня, нахмурила брови и задумалась.

— Лучилось се у нихъ ранкомъ, продолжала спѣшачись Пульхерія Александровна. — Посля того она заразъ велѣла запрягати конѣ, щобъ сейчасъ по обѣдѣ ѣхати до мѣста, бо при такихъ нагодахъ ѣздила она завсѣгды до мѣста; ѣла за обѣдомъ, говорятъ, зѣ великою жадобою..

— Побита, бачите?

— У неи впрочѣмъ и завсѣгды була отся... привычка, и якъ тѣлько пообѣдала, щобъ не запѣзнитись ѣхати, таки заразъ пошла до купели... Бачишь, она якось-то тамъ лѣчилась купанемъ; у нихъ тамъ ставъ холодный еѣтъ, и она купалась вѣ нѣмъ правильно кождый день, и якъ тѣлько увѣйшла вѣ воду, заразъ наступило поражене!

— Ну, та нѣчого и казати! докинувъ Зосимовъ.

— И мѣцно онъ еѣ потурбувавъ?

— Адже се все одно, одозвалась Дуня.

— Гм! Отъ вамъ, матусю, охота о такихъ пустякахъ розповѣдати, роздразнено и якось ненадѣйно промовивъ наразъ Раскольниковъ.

— Ахъ, друже мѣй, та я не знала, о чѣмъ вже и заговорити, вырвалось у Пульхеріѣ Александровны.

— Та щѣ вы, бонтесь мене всѣ, чи щѣ? сказавъ онъ зѣ выкривленою усмѣшкою.

— Се дѣйстно правда, сказала Дуня, просто и строго дивлячись на брата. — Матуся, коли йшла на сходы, ажъ хрестилась зѣ страху.

Лице его выкривилось начебъ одъ судороги.

— Ахъ, щó ты Дуню! Не сердься, будь ласкавъ, Родю...
Нащо ты, Дуню! заговорила въ помѣшаню Пульхерія Александровна; — се я ѣдучи сюды цѣлу дорогу маячила въ вагонѣ, якъ мы побачимось, якъ мы о всѣмъ будемо розповѣдати собѣ... и такъ была щаслива, що и дороги не бачила! Та щó я! Я и теперь щаслива. Безъ потребы ты, Дуню! Я вже одъ того самого щаслива, що тебе бачу, Родю...

— Доста, матусю, зъ помѣшанемъ пробормотѣвъ онъ, не смотрячи на неѣ, и стиснувъ еи руку, — маємо часъ наговоритись!

Сказавши тее, онъ наразъ занепокоився и поблѣдъ: зновъ одно недавне страшне чувство мертвымъ холодомъ озвалось въ души его; зновъ ему одразу стало цѣлкомъ ясно и понятно, що онъ сказавъ въ отсю хвилию страшенну ложь, що не тóлько нѣколи теперь не прийдеся ему мати часъ наговоритись, але вже нѣ о нѣчѣмъ бóльшь, нѣколи и нѣ зъ кимъ не можъ ему теперь *говорити*. Вржѣне отсеи убиваючої мысли було такъ сильне, що онъ на хвилию майже цѣлкомъ забувся, вставъ зъ мѣсця, и не смотрячи нѣ на кого пустился геть зъ кóмнаты.

— Щó ты? крикнувъ Разумихинъ, хапаючи его за руку.

Онъ усѣвъ знову и ставъ мовчально розглядатись; всѣ смотрѣли на него зъ перелякомъ.

— Та щó вы всѣ такіи скучніи! покрикнувъ онъ наразъ, цѣлкомъ несподѣвано: — скажѣть що-небудь! Чого въ самóмъ дѣлѣ такъ сидѣти! Ну, говорѣть-же! Будемо розмовляти... Зóбрались и мовчимо... Ну, що-небудь!

— Слава Богу! а я думала, що зъ нимъ вчерашне починаеся, сказала перехрестившись Пульхерія Александровна.

— Щó ты, Родю? недовѣрчиво запитала Евдокія Романовна.

— Такъ, нѣчого, одну штуку пригадавъ, одновѣвъ онъ и наразъ засмѣявся.

— Ну, коли штуку, такъ и гараздъ! А то и я самъ уже подумавъ... воркнувъ Зосимовъ, пóднимаючись зъ дивану.

— Менѣ однакожь пора ; я еще зайду може-бути... коли застану...

Онъ поклонився и вийшовъ.

— Якій гарный чоловікъ! завважала Пульхерія Александрівна.

— Такъ, гарный, добрый, образованный, розумный, заговоривъ наразъ Раскольниковъ зъ якоюсь несподѣваною поважною и зъ якимсь незвычайнымъ до сей поры оживленемъ, — вже не памятаю, де я его передже, передь слабостю бачивъ... Здаєся, десь бачивъ... Ось и сей такожь гарный чоловікъ, кивнувъ онъ на Разумихина : — чи подобаєсь онъ тобѣ, Дуню? запытавъ онъ єѣ, и заразъ, не знати чому розсмѣявся.

— Дуже, одповѣла Дуня.

— Фу, якій ты... дуракъ! выголосивъ страшно помѣшанный и почервонѣлый Разумихинъ, и вставъ зъ крѣсла. Пульхерія Александрівна злегка усмѣхнулась, а Раскольниковъ голосно зареготався.

— Та куды ты?

— Я такожь... менѣ треба.

— Зовсѣмъ тобѣ не треба, оставайся! Зосимовъ пошовъ, такъ и тобѣ треба. Не ходи.. А котра година? Чи є вже дванадцята? Якій у тебе гарненькій годинникъ, Дуню! Та що вы зновъ замовкли? Заєдно тѣлько я, та я говорю!..

— Се подарокъ Марты Петровны, одповѣла Дуня.

— И дуже дорогій, додала Пульхерія Александрівна.

— А-а-а! якій великій, майже не дамскій.

— Я такій люблю, сказала Дуня.

„Такъ отже не жениховъ подарокъ“, подумавъ Разумихинъ и незнати чому втѣшився.

— А я думавъ, що се Лужина подарокъ, завважавъ Раскольниковъ.

— Нѣ, онъ ще нѣчого не дарувавъ Дунечцѣ.

— А-а-а! а памятаєте вы, матусю, та я залюблений бувъ и жениться хотѣвъ, наразъ сказавъ онъ двлячись на матѣрь, поражену несподѣваннымъ оборотомъ и тономъ, зъ якимъ онъ о тѣмъ заговоривъ.

— Ахъ, любчику мой, памятаю!... Пульхерія Александрівна переглянулась зъ Дунечкою и Разумихиномъ.

— Гм! такъ! а що менѣ вамъ розповѣсти? навѣть мало памятаю. Она слабовита така дѣвчинка була, — продовжавъ онъ, якбы зновъ наразъ задумуючись и потупившись, — цѣлкомъ хора; убогимъ любила давати и о монастири заєдно маячила, и разъ залилась слезами, коли менѣ о томъ стала говорити; такъ, такъ... памятаю... добре памятаю. Поганенька така... бѣдна. Справдѣ не знаю, за що я до неї тогдѣ привязався, здаєся за те, що завсѣгды була недужа... Будь она ще кулява, або горбата, я бы, здаєся, ще бѣльшѣ полюбивъ... (Онъ задумчиво усмѣхнувся.) Такъ... була се якась весняна горячка...

— Нѣ, тутъ не сама весняна горячка, зъ одушевленемъ сказала Дунечка.

Онъ уважно, зъ напруженемъ посмотрѣвъ на сестру, та не дочувъ, чи навѣть не порозумѣвъ єї словъ. Одакъ, въ глубокой задумѣ, вставъ, подѣйшовъ къ матери, поцѣлувавъ єѣ, вернувся на мѣсце и сѣвъ.

— Ты и теперъ єї любишь! промовила зворушена Пульхерія Александрѣвна.

— Єѣ, кажете? теперъ? Ахъ, такъ... вы про неѣ! Нѣ. Се все теперъ вже на другомъ свѣтѣ... и такъ давно. Та и все те на докола мовбы не тутъ дѣєся...

Онъ зъ увагою посмотрѣвъ на нихъ.

— Ось и васъ... я зовсѣмъ мовбы з-за тысячей верстовъ на васъ смотрю. Та и чортъ знає, чого мы объ томъ говоримо! И на що розпытувати? додавъ онъ зъ досадою и замовкъ, кусаючи собѣ нѣхтѣ та наново задумуючись.

— Яка въ тебе погана квартира, Родю, суцїй грѣбъ, — сказала наразъ Пульхерія Александрѣвна, перерываючи важке мовчанє; -- я переконана, що ты черезъ половину ѡдъ квартиры ставъ такимъ меланхоликомъ.

— Квартира?... ѡдповѣвъ онъ розсѣяно. — Такъ, квартира много причинилась... я о томъ такожь думавъ... А колибъ вы знали, однакожь, яку вы дивну мысль теперъ сказали, матусю! додавъ онъ наразъ, дивно усмѣхнувшись.

Ще трохи, и се товариство, сїй найблизшїй кривнїй, пѣсія трохлѣтнїей розлуки, єей родинный тонъ розмовы при цѣлковитѣй неможливости хочъ о чѣмъ-небудь говорити, — стали бы наконецъ єму рѣшучо незноснїй. Було однакожь

одно нагляче дѣлю, котре такъ чи такъ, а треба було до-конче рѣшити сегодня, — такъ рѣшивъ онъ ще передже, коли прокинувся. Теперь утѣшився онъ *дѣломъ*, яко вы-ходомъ.

— Ось що, Дуню, почавъ онъ серіозно и сухо, — я, розумѣся, прошу у тебе за вчерашне опрощеня, але я ува-жаю своєю повинністю знову тобѣ нагадати. що одъ голов-ного мого я не одступаю. Або я, або Лужинъ. Може я па-длюка, але ты не повинна. Оденъ зъ насъ. Коли-жъ ты вый-дешъ за Лужина, я ось заразъ перестаю уважати тебе за сестру.

— Родю, Родю! адже-жъ се вже цѣлкомъ те саме, що и вчера, жалбно покликнула Пульхерія Александровна, — и чого ты заедно подлымъ себе называешъ, не могу я сего перенести! И вчера цѣлкомъ те саме...

— Брате, — твердо и такожъ сухо одповѣла Дуня, — въ усѣмъ тѣмъ есть помылка зъ твоеи стороны. Я за нѣчь передумала и одшукала помылку. Усе въ тѣмъ, що ты, здався, думаешъ, будто я комусь и для когось приношу себе въ жертву. Зовсѣмъ се не такъ. Я просто для себе выходжу, бо менѣ самой тяжко; а при тѣмъ очевидно буду рада, коли удасться бути позиточною рѣднимъ, все-жъ таки въ моѣй рѣшучости се зовсѣмъ не головна причина...

„Аже!“ думавъ онъ про себе, кусаючи нѣхтѣ зѣ зло-сти. „Гордѣйка! Признатись не хоче, що рада бы свѣдчити ласки! Зарозумѣлость! О, низькїи характеры! Они и лю-блять, начебъ ненавидѣли... О, якъ я.. ненавижду ихъ всѣхъ!“

— Однимъ словомъ, я выходжу за Петра Петровича, тягнула далѣй Дунечка, — томú, що изъ двоє лиха треба выбирати менше. Я намѣрена честно выповнити все, чого онъ одъ мене дожидает, отже я его не обманюю... Чого ты такъ теперь усмѣхнувся?

Она такожъ спалахнула, и въ очахъ еи блиснувъ гнѣвъ.

— Все выповнишь? запытавъ онъ, ѣдко усмѣхаючись.

— До звѣстныхъ границъ. И способъ, и форма сватаня Петра Петровича показали менѣ заразъ, чого ему треба. Онъ, правда, себе цѣнить бути-може надто высоко, але

я надѣюсь, що онъ и мене цѣнить... Чого ты зновъ смѣ-
ешься?

— А чого ты знову паленъешь? Ты неправду гово-
ришь, сеструню, ты нарочно неправду говоришь, зъ одного
лишь женского упрямства лжешь, щобы тѣлько на своѣмъ
поставити передѣ мною. Ты не можешь поважати Лужина:
я бачивъ его и говоривъ зъ нимъ. Значить отже, продаешь
себе за грошъ и значить такожъ, на всякій случай поступа-
ешь низко, и я радый, що ты бодай хочъ паленъти можешь.

— Неправда, не лжу!... покрикнула Дунечка, тратячи
всю холоднокровнѣсть; я не выйду за него, не будучи пе-
реконана, що онъ поважае мене и дорожить мною; не выйду
за него, не маючи твердого переконаня, що сама могу по-
важати его. На щасте я могу о тѣмъ переконатись навѣрно,
и навѣть ще сегодня. А таке подруже не есть подлѣсть, якъ
ты говоришь! А колибъ и правда була твоя, колибъ я дѣй-
стно рѣшилась на подлѣсть, — або-жь се милосердно зъ
твоеи стороны такъ зѣ мною говорити? Чого ты домагаешься
одъ мене геройства, котрого и въ тобѣ ось може-бути нема?
Се деспотизмъ, се насилье! Коли я погублю кого, такъ
тѣлько себе саму... Я ще нѣкого не зарѣзала!... Щѣ ты такъ
смотришь на мене? Чого ты такъ поблѣдъ? Родю, щѣ зъ
тобою? Родю миленькій!...

— Господи! до млостей довела! закричала Пульхерія
Александрѣвна.

— Нѣ, нѣ... байка... нѣчого!... Трохи голова закрути-
лась. Зовсѣмъ не млости... Щѣ вы знову зъ тыми млостями!...
Гм! такъ.. щѣ се я хотѣвъ? такъ: якимъ же ты свѣтомъ
заразъ нынѣ переконаешься, що можешь поважати его и що
онъ... дорожить тобою, чи якъ-тамъ ты сказала? Ты мабуть
сказала, що сегодня? чи менѣ причулось?

— Мамочко, покажѣть брату листъ Петра Петровича,
сказала Дунечка.

Пульхерія Александрѣвна дрожачими руками передала
листъ. Онъ зъ великою цѣкавостю взявъ его. Але замѣсть
его отворити, онъ наразъ якось зъ задивомъ посмотрѣвъ на
Дуню.

— Дивно, промовивъ онъ звѣльна, начебъ пораженный

якоюсь новою мыслию, — та чого я так побиваюсь? Нащо весь сей крикъ? Та виходи за кого хочь!

Онъ говоривъ якбы про себе, але вимовивъ въ голосъ, и якійсь часъ смотрѣвъ на сестру, начебъ здивуваный.

Онъ отворивъ наконецъ листъ, все ще зъ выразомъ якогось особлившого здивуваня; ѳдакъ поволеньки и уважно явся читати и перечитавъ два разы. Пульхерія Александрѳвна була въ особлившѳмъ несупокою; та и всѳ дожидали чогось особлившого.

— Се менѳ дивно, почавъ онъ, подумавши трохи и передаючи письмо матери, але не звертаючись нѳ до кого зъ особна, — адже онъ дѳлами займаеся, адвокатъ, и бесѳда навѳтъ у него така... замашиста, — а якъ онъ неграмотно пише.

Всѳ скрутились; цѳлкомъ не сего дожидали.

— Адже они всѳ такъ пишуть, коротко закинувъ Разумихинъ.

— Хибя ты читавъ?

— Читавъ.

— Мы показували, Родю, мы... радились ихъ, почала Пульхерія Александрѳвна.

— Се якъ-разъ судейскій стиль, перебивъ Разумихинъ; судейскій письма доси такъ пишуться.

— Судейскій? такъ, именно судейскій, дѳловый... Не те щѳбъ вже надто неграмотно, але и не те щѳбъ вже надто літературно; дѳловый!

— Петро Петрович и не таитья, що учився на мѳдяки, дешевенько, и навѳтъ хвалитья тымъ, що самъ собѳ дорогу прорубавъ, завважала Евдокія Романѳвна, подекуды зъобиджена новымъ тономъ брата.

— Щѳ-жъ, коли хвалитья, такъ и естъ чимъ, — я не перечу. Ты, сестро, здаестья, обидилась, що я зъ цѳлого листу таку пусту замѳтку вытягнувъ, и думаешь, що я нарочно о такихъ марницяхъ заговоривъ, щѳбъ доскулити тобѳ зъ досады. Противно, менѳ по поводу стилю прийшла въ голову одна цѳлкомъ не злишня при теперѳшнѳй нагодѳ замѳтка. Тамъ естъ одно выражене: „спорѳкайте на себе“, поставлене дуже значучо и ясно, и кромѳ того естъ грѳзъба, що онъ заразъ выйде, коли я прийду. Отся грѳзъба выйти —

значитъ только, що грѣзба покинути васъ обѣ, якъ будете непослушнѣй, и покинути теперъ, коли спровадивъ васъ до Петербурга. Ну, якъ ты думаєшь: чи можно такимъ выраженемъ Лужина такъ само обидитись, якъ колибъ ось онъ написавъ (онъ показавъ на Разумихина), або Зосимовъ, або и зъ насъ хто-небудь?

— Н-нѣ, ѡдповѣла Дунечка оживляючись, — я добре змѣркувала, що се надто наивно выражене и що онъ може-бути лишъ не майстеръ писати... Се ты гарно розсудивъ, брате. Я навѣтъ не сподѣвалася...

— Се по судейски выражене, а по судейски инакше написати годѣ, и вийшло грубіше, нѣжъ може-бути онъ хотѣвъ. Та втѡмъ, я повиненъ тебе трохи розчарувати: въ отсѣмъ листѣ есть ще одно выражене, одна клевета на мене, и досыть пѡдленька. Я грошѣ ѡддавъ вчера вдовѣ, сухотнищи безпомочной, и не „пѡдъ предлогомъ похоронѡвъ“, а просто на похороны, и не въ руки доньки, — дѣвчины, якъ онъ пише, „найпостыднѣйшого поведеня“ (и котру я вчера першій разъ въ житю бачивъ), а именно вдовѣ. Въ усѣмъ тѡмъ я виджу надто спѣшне бажане мене оклеветати и зъ вами порѡзнити. Та выражене се знову по судейски, то есть зъ надто явнымъ ѡкрытемъ цѣли и зъ поспѣхомъ дуже наивнымъ. Чоловѣкъ онъ проворный, все-жъ таки щѡбъ розумно поступати — одной проворности мало. Усе те малює чоловічка и... не думаю, щѡбъ онъ тебе високо цѣнивъ. Говорю се тобѣ выключно лишъ для звернення уваги, бо сердечно бажаю тобѣ добра...

Дунечка не ѡдповѣдала; она рѣшила ще передже и чекала только вечера.

— Такъ якъ же ты рѣшаєшься, Родю? запытала Пульхерія Александрѡвна, ще бѡльшь нѣжъ перше затрѣвожена его напраснымъ, новымъ, *дѣловымъ* тономъ бесѣды.

— Щѡ се: „рѣшаєшься?“

— Та ось Петро Петровичъ, бачишь, пише, щѡбъ тебе не було у насъ вечеромъ и що онъ ѡдѡйде... коли ты прийдешь. Такъ якъ же ты... будешь?

— Се вже, розумѣєся, не менѣ рѣшати, а по-перше вамъ, коли таке жадане Петра Петровича васъ не обикає,

и по-друге, Дуни, коли она такожь не обижаєся. А я зроблю, якъ вамъ лѣпше, додавъ ѓнъ сухо.

— Дунечка вже рѣшилась, и я вповнѣ зъ нею згоджуюсь, поспѣшила заявити Пульхерія Александрѡвна.

— Я рѣшила просити тебе, Родю, дуже а дуже просити, щобъ ты бувъ доконче у насъ вечеромъ при отсихъ сходинахъ, сказала Дуня; — прийдешъ?

— Прийду.

— А я и васъ такожь попрошу бути у насъ о осьмой годинѣ, звернулась она до Разумихина. — Матусю, я ихъ такожь запрошую.

— Дуже добре, Дунечко. Ну, вже якъ вы тамъ рѣшили, додала Пульхерія Александрѡвна, — такъ нехай и буде. А менѣ и самой лєкше; не люблю удавати и кривити душею; лѣпше будемо всю правду говорити... Гнѣвайся, не гнѣвайся теперь, Петре Петровичу.

IV.

Въ отсю хвилию дверѣ тихо отворились, и въ кѡмнату, несмѣло оглядаючись, увѡйшла одна дѣвчина. Всѣ звернулись до неѣ зъ задивомъ и цѣкавостю. Раскольниковъ не познавъ еѣ на першій поглядъ. Се була Зофія Семенѡвна Мармеладова. Вчера бачивъ ѓнъ еѣ у першій разъ, але въ таку минуту, при такихъ обставинахъ и въ такѡмъ костюмѣ, що въ памяти его ѡдбился образъ цѣлкомъ иншой особы. Теперь була се скромно и навѣтъ бѣдно одягнена дѣвчина, дуже ще молоденька, майже похожа на дитину, зъ скромною и приличною поставою, зъ яснимъ, але якось трохи настрашенымъ лицемъ. На нѣѣй була дуже простенька домашня сукня, на головѣ старый, давнѣйшого фасону капелюшикъ; тѡлько въ рукахъ була, якъ и вчера, парасолька. Побачивши неспѡдѣвано повну кѡмнату людей, она не те що змѣшалась, але цѣлкомъ потерялась, занезналась якъ маленька дитинка, и навѣтъ трохи подалася взадъ, щобъ выйти ѡдси.

— Ахъ... се вы?... сказавъ Раскольниковъ въ надзвычайномъ здивуваню и наразъ самъ змѣшався.

Ѣму заразъ нагадалось, що мати и сестра знаютъ вже

дещо зъ листу. Лужина о якбійсь-тамъ дѣвчинѣ „найпостыднѣйшого поведеня.“ Що-тільки передъ хвилию бнѣ протестувавъ противъ клеветы Лужина и сказавъ, що бачивъ сю дѣвчину у першій разъ, и ось заразъ она входить сама. Пригадавъ такожъ, що нѣякъ не протестувавъ противъ выраженя: „найпостыднѣйшого поведеня.“ Усе те неясно и блискавкою перелетѣло черезъ его голову. Але коли придивився уважнѣйше, бнѣ заразъ побачивъ, що се принижене существо такъ тяженько принижене, що ему бдразу стало жаль. Коли-жъ она подалась-було взадъ, щобъ втѣкати зб страху, — въ нѣмъ щось начебъ перевернулось.

— Я васъ зовсѣмъ не сподѣвався, сказавъ бнѣ зъ поспѣхомъ, задержуючи еѣ поглядомъ. — Зробѣть ласку, сѣдайте. Вы певне бдъ Катерины Ивановны. Позвольте, не сюды, ось тутъ сядѣте.

При входѣ Зонѣ Разумихинѣ, котрый сидѣвъ на бднбмъ зъ трехъ крѣселъ Раскольниково коло самыхъ дверей, припбднввся, щобы дати вѣй увбйти. Зразу Раскольниковъ показувавъ-було вѣй мѣсце въ кутѣ дивана, де сидѣвъ Зосимовъ, але нагадавши, що сей диванъ бувъ надто *фамиллярнымъ* мѣсцемъ, и служить ему за постѣль, поспѣшивъ вказати вѣй на крѣсло Разумихина.

— А ты сѣдай тутъ, сказавъ бнѣ Разумихинову, саджаючи его въ кутъ, де сидѣвъ Зосимовъ.

Зоня сѣла, трохи не дрожачи зб страху, и несмѣло поглянула на обѣ дамы. Видко було, що она и сама не понимала, якъ могла она сѣсти рядомъ зъ ними. Подумавши те, она такъ напудилась, що заразъ знову встала и въ повнбмъ помѣшаню звернулась до Раскольникова.

— Я... я... зайшла на одну минуту; даруйте, що васъ занепокоила, заговорила она затинаючись. — Я бдъ Катерины Ивановны, а она не мала кого пбслати... А Катерина Ивановна велѣла васъ дуже просити бути завтра на побоженствѣ въ церкви, ранкомъ... на Митрофаніевскбмъ, а бд-такъ у насъ... у неи... на тризнѣ .. Честь вѣй зробити. . Она велѣла просити.

Зоня затылася и замовкла.

— Буду старатись доконче .. доконче, бдшовѣвъ Раскольниковъ, припбднввшись такожъ, и такожъ затинаючись

и не договарюючи... — Будьте ласкаві, сѣдайте, сказавъ бнѣ наразъ; менѣ треба зъ вами поговорити. Прощу васъ,— вы може-бути спѣшите, — зробѣть ласку, подаруйте менѣ двѣ минутки ..

И бнѣ подсунувъ їй крѣсло. Зоня знову сѣла и знову несмѣло, помѣшано, поквашо поглянула на обѣ дамы и знову потушилась.

Блѣде лице Раскольниковова спаленѣло, его начебѣ цѣлого перешибло; очи загорѣлись.

— Матусю, сказавъ бнѣ твердо и зъ притискомъ, — се Зофія Семеновна Мармеладова, донька того самого нещасного наша Мармеладова, котрого вчера при моихъ очахъ роздотали конѣ и о котрѣмъ я вже вамъ говоривъ...

Пульхерія Александрѣвна поглянула на Зоню и злегка прижмурила очи. Мимо всего своего помѣшаня передъ настѣйчивымъ и вызывающимъ поглядомъ Родя, она нѣякъ не могла ѡдмовити собѣ сеи приемности. Дунечка зъ повагою и уважно вдивилась просто въ лице бѣдной дѣвчины и зъ недовѣрїемъ приглядалась їй. Зоня, якъ тѣлько почувла представлене, подняла зразу очи знову, але змѣшалась ще бѣльшь якъ передже.

— Я хотѣвъ васъ запытати, звернувся до неї чимъ скорше Раскольниковъ, — якъ тамъ у васъ сегодня уладилось? Чи не мали вы клопотѣвъ?... отъ прикладомъ зъ полицїю.

— Нѣ, пане, усе якось пошло.. Адже-жъ вже надто видно, що було причиною смерти; оставили насъ въ супокою; тѣлько сусѣды сердяться.

— За що?

— Що тѣло довго стоить.. та теперъ горячо, чути... такъ що сегодня передъ вечѣрнею ще на кладовище перенесуть, до завтра, въ каплицю. Катерина Ивановна зразу не хотѣла, а теперъ и сама видить, що годѣ...

— Отже сегодня?

— Она просить васъ зробити намъ честь на службѣ въ церкви бути завтра, а опѣсля зайти до неї на поминки.

— Она поминки справляє?

— Такъ, пане, закуску; она вамъ дуже велѣла подякувати, що вы вчера помогли намъ.. безъ васъ цѣлкомъ бы

нѣчимъ поховати. — И губы и борода еи наразъ задрожали, все-жь таки она скрѣпилась и повздержалась, чимъ скорше знову спустивши очи въ землю.

При розмовѣ Раскольниковъ пыльно ѣй приглядався. Се було худеньке, дуже худеньке и блѣде личко, доволѣ неправильне, якесь остреньке, зъ остренькимъ, малымъ носикомъ и бородкою. Єъ навѣть годѣ було назвати и гарною, але за те голубій очи еи були такі ясній, и коли оживлялись они, выразъ лица еи робився такимъ добрымъ и простодушнымъ, що поневоли тягнуло до неи. Въ лица еи, та и въ цѣлѣй еи стати, була крѣмъ того одна особливша характеристична цѣха: мимо своихъ ѡсѣмнадцати лѣтъ, она здавалась майже ще дитиною, о много молодшою, нѣжь була справдѣ, и се иногдѣ навѣть смѣшно проявлялось въ декотрыхъ еи поворотахъ.

— Тѣлько чи Катерина Иванѡвна могла обстати такими скупыми средствами, та якъ ѣй стане на закуску?... запытавъ Раскольниковъ, упѣрно продовжаючи розмову.

— Домовина бачите, пане, проста буде,... и все буде просто, не дороге... мы тѣлько-що зъ Катериною Иванѡвною усе обчислили, такъ що и лишиться щобѣ помянути... а Катеринѣ Иванѡвнѣй дуже хочеса, щобы такъ було. Та годѣ-жь, пане... се еи ѡдрада... она така, адже вы знаете...

— Розумѣю, розумѣю... очевидно. Щѡ се вы мою кѡмнату розглядаете? Ось и матуся говорить такожь, що на домовину похожа.

— Вы намъ усе вчера ѡдали! промовила наразъ въ ѡдповѣдь Зоня якимсь сильнымъ и скорымъ шепотомъ, и зновъ ѡдразу сильно потупилась. Губы и подбородокъ еи зновъ стали дрожати. Она давно вже поражена була бѣднымъ житломъ Расколькова, и теперь слова отсѣй самѣй зъ себе вырвались ѣй. Наступила мовчанка. Очи Дунечки якось прояснѣли, а Пульхерія Александрѡвна навѣть привѣтливо посмотрѣла на Зоню.

— Родю, сказала она встаючи, — мы, розумѣся, разомъ ѡбѣдаємо. Дунечко, ходѣмо... А ты бы, Родю, пѡшовъ, перейшовся трохи, а ѡдтакъ ѡдпочивъ, полежавъ, а тамъ и приходивъ чимъ хутше... А то мы тебе утомили, боюсь я...

— Добре, добре, прииду, одновѣвъ онъ, встаючи зъ поспѣхомъ... Та у мене ще дѣло...

— Або-жь вы будете и обѣдати окреме? закричавъ Разумихинъ, зъ задивомъ смотрячи на Раскольниковъ: — що се ты?

— Нѣ, нѣ, прииду; очевидно, розумѣся... А ты останься на минуту. Та онъ вамъ теперь не потрібный, матусю? чи може я однимаю его?

— Охъ, нѣ, нѣ! А вы, Дмитре Прокопичу, прийдете обѣдати, будете такъ ласкаві?

— Прошу васъ, приходѣть, попросила Дуня.

Разумихинъ поклонився и цѣлый засіявъ. На одну хвилину всѣ якосъ дивно одразу помѣшались.

— Прощай, Родю, то-есть до побаченя; не люблю говорити „прощай!“ Прощай, Настко!... ахъ, знову „прощай“ сказала...

Пульхерія Александровна хотѣла-було и Зонечцѣ поклонитись, та якосъ не удалось, и покwapно выйшла зъ комнаты.

Але Евдокія Романовна начебъ ждала черги и, переходячи вслѣдъ за матерю била Зонѣ, поклонилась ѣй уважливомъ, чемнымъ и повнымъ поклономъ. Зонечка змѣшалась, поклонилась якосъ прискорено и налякано, и якосъ навѣтъ болюче чувство одбилось въ лици ея, мовбы ввѣчливость и уважливость Евдокиѣ Романовны були ѣй прикрій и прибываючій.

— Дуню, прощай-же! крикнувъ Раскольниковъ уже въ сѣни — дай-же руку, но!

— Адаже-жь я подавала, забудь? одновѣла Дуня, ласкаво и заклопотано звертаючись до него.

— Ну що-жь, еще дай! И онъ сильно стиснувъ ея пальчики. Дунечка усмѣхнулась до него, спаленѣла, чимъ скорше вырвала свою руку и пошла за матерю, такожь чогось уся щаслива.

— Ну ось и славно! сказавъ Раскольниковъ Зони, вертаючись до себе, и ясно поглянувши на неѣ, — упокой Господи мертвыхъ, а живымъ еще жити! чи такъ? чи такъ? адже такъ?

Зоня ажъ зъ задивомъ смотрѣла на одразу прояснѣвшее лице его; онъ кѣлька хвиль мовчки и шильно въ неѣ вдив-

лювався; все оповѣдане о нѣй покѣйника си батька пронеслось въ отсю минуту блискавкою въ его памяти.

— Господи, Дунечко! заговорила Пульхерія Александрѳвна, якъ тѳлько выйшли на улицу: ось я теперь сама немовбы рада, що мы ѳдѳйшли; якось лѳкше. Ну, чи думала я вчера въ вагонѣ, що навѣтъ сему буду радоватись.

— Ще разъ говорю вамъ. матусю, ѳнъ ще дуже хорьй. Або-жь вы не бачите? може-бути журачись нами и розстронвь себе. Треба бути поблажливимъ и не одно, не одно можъ ему простити.

— А ось ты не була поблажливою! горячо и докѳрливо перебила заразъ Пульхерія Александрѳвна. — Знаєшь, Дуню, смотрѣла я на васъ обоє, живѣсенкѳй ты его портретъ и не стѳлько лицемъ, скѳлько душею: обоє вы меланхолики, обоє понурѳ и налкѳ. обоє гордѳ и обоє великодушнѳй... А дже не може бути, щобъ ѳнъ бувъ егоистомъ, Дуню? а?... А коли подумаю, що у насъ вечеромъ буде сегодня, такъ страхъ мене бере!

— Не жахайтесь, матусю, буде те, що повинно бути.

— Дунечко! але подумай лишъ, въ якѳмъ мы теперь положено! ну що, коли Петро Петрович ѳдкажеся? неосторожно высказала наразъ ѳѣдна Пульхерія Александрѳвна.

— Такъ що-жь ѳнъ стоявъ бы пѳсля того! рѣзько и згѳрдно ѳдновѣла Дунечка.

— Се мы гарно зробили, що теперь ѳдѳйшли, покванилась перебиваючи Пульхерія Александрѳвна, — ѳнъ кудьсь за орудкою спѣшивъ; нехай перейдеся, воздухомъ хочъ дыхне... страхъ у него душно.. а де тутъ и воздухомъ дыхати? тутъ и на улицяхъ якъ и въ кѳмнатахъ задушно. Господи, що за мѣсто!... Уважай, уступися, роздушать, несуть щось, а дже се фортеянъ перенесли, страхъ., якъ друляються... Сеи дѣвчины я такожь дуже боюся...

— Якои дѣвчины, мамочко?

— Та ось сеи, Зофѳ Семенѳвны, що тамъ була...

— Чого же?

— Предчуте у мене таке, Дуню. Ну, вѣрнѳ чи нѣ, якъ ввѳйшла она, я сейчасъ и подумала, що тутъ ось головне сидить...

— Зовсѣмъ нѣчого не сидить! зъ досадою вскрикнула

Дуня. — И якi вы зъ вашими предчутами, матусю! Онъ що-лишь одъ вчера зъ нею знакомый, и теперь, якъ увойшла, не пазнавъ.

— Ну, ось и побачишь!... непоконть она мене, ось побачишь, побачишь! И такъ я настрашилась... смотреть она на мене, смотреть, очи такi, я ледви на крѣслѣ усидѣла, памятаешъ, якъ представляти почавъ? И дивно менѣ: Петро Петровичъ такъ о нѣй пише, а онъ еѣ намъ представлае, та ще тобѣ! Значить, она ему дорогá!

— Чи мало онъ пише! о насъ такожь говорили та и писали, чи вы забули? а я переконана, що она... порядна дѣвчина, и що все те — ложь!

— Дай ѣй Боже!

— Петро Петровичъ негодный плюткаръ, наразъ одрѣзала Дунечка.

Пульхерiя Александровна такъ и приникла. Розмова перервалася.

— Ось що, ось яке у мене до тебе дѣло... сказавъ Раскольниковъ, одводячи Разумихина до окна...

— Такъ я скажу Катеринѣ Ивановнѣ, що прийдете... покванилася Зоня, кланяючись, щобъ одходити.

— Заразъ, Зофiе Семеновно, у насъ нема секретовъ, вы не перешкадкасте... Я хотѣвъ бы вамъ ще два слова сказати... Ось що, звернувся онъ наразъ, не докочивши, до-словно урвавъ, до Разумихина. — Та ты знаешъ сего... Якъ его!... Порфира Петровича?

— Ну вже-жь! своякъ. А що таке? додавъ той зъ jakimсь порывомъ цѣкавости.

— Адаже онъ теперь се дѣло .. ну, ось, дотычно сего убийства... ось вчера, бачишь, вы говорили... веде?

— Такъ... ну? Разумихинъ наразъ вытрѣщивъ очи.

— Онъ тыхъ, що заставляли, переслухувавъ, а тамъ у мене такожь заставы еѣ, дрѣбнiй, та мѣжь ними е перстѣнь сестры, котрый она менѣ на памятку подарувала, коли я сюды ѣхавъ, та батьковскiй срѣбный годинникъ. Все стоить рублѣвъ пять-шѣсть, але менѣ дороге, памятка. Такъ що менѣ теперь чинити? Не хочу я, щобы рѣчи пропали, особливо годинникъ. Я дрожавъ передже, що мати захоче побачити его, коли заговорили про годинникъ Дунечки. Одинока

рѣчь, котра уцѣляла по батьку. Она розхорѣсь, якъ онъ пропаде! Женщины! Такъ отъ : щѣ чинити, научи! Знаю, що треба бы въ полицію дати знати. А не лѣпше бы самому Порфирови сказати, а? Якъ ты думаешь? Дѣло бы скорше може полагодивъ. Побачишь, що ще до обѣду матуся запытае.

— Нѣякимъ свѣтомъ въ полицію, а лишь конче Порфирови! крикнувъ въ якѣмсь незвычайнѣмъ зворушеню Разумихинъ. — Ну, якій я радій! Та чого тутъ? ходѣмъ заразъ, два кроки, напевне застанемо!

— Нехай .. ходѣмо...

— А онъ дуже, дуже, дуже, дуже буде радъ зъ тобою познакомитись! Я багато говоривъ ему о тобѣ, въ рѣзніи часы... И вчера говоривъ. Ходѣмъ!... Такъ ты знавъ старуху? Но, но!... Зна-ме-ни-то се все обернулось!... Ахъ, такъ... Зофія Ивановна...

— Зофія Семеновна, поправивъ Раскольниковъ. — Зофіе Семеновна, се приятель мѣй, Разумихинъ, и чоловікъ онъ порядный...

— Коли вамъ теперъ ити треба... почала-було Зоня, цѣлкомъ и не посмотрѣвши на Разумихина та одъ сего ще бѣльшь помѣшавшись.

— И ходѣмо! рѣшивъ Раскольниковъ: — я до васъ зайду ще сегодня, Зофіе Семеновна, скажѣтъ менѣ лишь, де буваєте? Онъ не те що збивався, а такъ, начебъ спѣшився и уникавъ еи погляду. Зоня дала свою адресу и при тѣмъ спаленѣла. Всѣ разомъ выйшли.

— Якъ се, не замыкаешь? запытавъ Разумихинъ, сходячи долѣ сходами вслѣдъ за ними.

— Нѣколи!... Та втѣмъ, ось вже цѣлѣи два роки хочу завсѣгды замокъ купити, додавъ онъ недбало. — Чи не щасливѣи люде, котрымъ замыкати нѣчого? звернувся онъ смѣючись до Зонѣ.

На улицѣ станули въ воротахъ.

— Вамъ направо, Зофіе Семеновна? Алѣ, алѣ: якъ вы мене одшукали? запытавъ онъ, начебъ желаючи сказати ѣи щось цѣлкомъ инше. Ему заедно хотѣлось дивитись въ еи тихій, ясній очи, и якось се завсѣгды неконче удавалось...

— Адже вы Полечцѣ вчера адресу сказали.

— Поля? Ахъ, такъ!... Полечка! Се... маленька... се ваша сестра? Такъ я ѳй адресу давъ?

— Або-жь вы забули?

— Нѣ... памятаю...

— А я о васъ ще ѳдъ покѳйника таки заразь тогдѣ чула... Тѳлько не знала тогдѣ ще вашего прѳзвища, тай ѳнѣ самѣ не знавѣ... А теперѣ прийшла и якѣ довѣдалась вчера ваше прѳзвище... то и запытала сегодня: тутѣ панѣ Раскольниковѣ де жиѣ?... И не знала, що вы такожь не ѳдъ господаря ѳднаймаѣте... Бувайте здоровѣ, пане... Я Катеринѣ Иванѳвнѣ...

Она незмѣрно була рада, що наконецѣ пѳшла; пѳшла потупившись, кваплячись, щобѣ чимѣ хутше зѳйти имѣ зѣ очей, щобѣ перейти якѣ найскорше сѣхѣ двадцять кроковѣ до повороту направо вѣ улицу и остатись наконецѣ самѳй, и тамѣ, идучи, спѣшучи, нѣ на кого не смотрячи, нѣчого не видячи, думати, згадувати, розбирати кожде сказане слово, кожду обставину. Нѣколи, нѣколи она не ѳдчувала нѣчого подѳбного. Цѣлый новый свѣтѣ несвѣдомо и непокоячи вступивѣ вѣ еѣ душу. Она нагадала наразѣ, що Раскольниковѣ самѣ хотѣвѣ до неѣ сегодня зайти, може ще ранкомѣ, може заразь!

— Тѳлько вже не сегодня, ахѣ! лишѣ не сегодня! воркотѣла она зѣ завмирающимѣ сердцемѣ, мовбы кого просила, якѣ дитина вѣ трѣвозѣ. — Господи! До мене... вѣ отсю кѳмнату... ѳнѣ побачить... о Господи!

И вже очевидно она не могла завважати вѣ отсю хвилю одного незнакомаго ѳй чоловѣка, що слѣдивѣ пыльненько за нею и йшовѣ за еѣ плечима. ѳнѣ провадивѣ еѣ ѳдъ самого виходу зѣ ворѳтѣ. Вѣ тую хвилю, коли всѣ трое, Разуминнѣ, Раскольниковѣ и она, остановились на два слова на ходнику, сей прохожѣй, обходячи ихѣ, наразѣ мовбы здрѳгнувся, неспѳдѣвано на лету пѳймавши слова Зонѣ: „и запытала: „панѣ Раскольниковѣ де жиѣ?“ ѳнѣ быстро, летомѣ, але уважно оглянувѣ всѣ трое, именно же Раскольникова, до котрого зверталась Зоня, опѳсля посмотрѣвѣ на дѳмѣ и замятавѣ его. Все те сталося вѣ мѣ ока, на дорожѣ, и прохожѣй, стараючись не показати навѣтѣ виду, пѳшовѣ дальше, звѳльнивши ходѣ, и мовбы вѣ ожиданю. ѳнѣ дожидавѣ Зоню;

ѳнъ бачивъ, що они прощались и що Зоня пѳйде заразъ кудысь-тамъ до себе.

„Такъ куды-жь до себе? Бачивъ десь се лице, думавъ ѳнъ, нагадуючи лице Зонѳ... треба довѳдатись.“

Доходячи до повороту, ѳнъ перейшовъ на противный бѳкъ улицъ, обернувся и побачивъ, що Зоня вже иде вслѳдъ за нимъ, по тѳй самѳй дорозѳ, и нѳчого не видить. Коли дѳйшовъ до повороту, якъ-разъ и она завернула въ ту саму улицу. ѳнъ пѳшовъ вслѳдъ, не спускаючи зъ неи очей зъ противного ходника; коли перейшли кроковъ пятьдесятъ, перейшовъ ѳнъ знову на той бѳкъ, по котрѳмъ шла Зоня, здогонивъ еѳ и пѳшовъ за нею, остаючись въ ѳддаленю пяти кроковъ.

Се бувъ чоловѳкъ лѳтъ пятидесяти, росту бѳльшь якъ середнѳго, заживный, зъ широкими, кривыми плечима, що надавало ему трохи отяжьлости. Бувъ ѳнъ выбагливо и выгѳдно одѳтый и выглядавъ на заможного панка. Въ рукахъ его була гарна тростина, котрою ѳнъ постукувавъ за каждымъ крокомъ по ходнику, а руки були въ свѳжихъ рукавичкахъ. Широке, повновиде его лице було досыть приємне и барва лица була свѳжа, не петербурска. Волосе его, дуже ще густе, було цѳлкомъ русяве и хйба сямъ и тамъ перемѳшане сѳдизною, а широка, густа борода, що спускалась лопатою, була ще яснѳйша ѳдъ волося на головѳ. Очи его були голубѳи и смотрѳли холодно, уважно и задумчиво: губы румянѳи. Загаломъ бувъ ѳнъ чоловѳкъ, що задержався знаменито и выглядавъ о много молодшѳй, якъ бувъ справдѳ.

Коли Зоня выйшла надъ каналъ, они найшлися у двоє на тротуарѳ. Слѳдячи за нею, ѳнъ успѳвъ завважати еи задумчивѳсть и розсѳянѳсть. Дѳйшовши до своего дому, Зоня повернула въ ворота, а ѳнъ пѳшовъ за нею и начебъ трохи здивувався. На подвѳрѳю она взяла вправо, въ куть, де були сходы до еи кватиры. „Ба!“ пробормотѳвъ незнакомый панокъ и ставъ ити вслѳдъ за нею по ступеняхъ. Що-лишь теперъ Зоня завважала его. Она пѳшла на третѳй поверхъ, повернула въ галерѳю и позвонила въ 9. нумеръ, на дверяхъ котрого було написано крейдою: *Капернаумовъ кравець*. „Ба!“ повторивъ знову незнакомый, зчудований дивнымъ припадкомъ, и позвонивъ заразъ въ сусѳдствѳ въ 8.

номеръ. Одніи и другіи дверѣ були ѳддалені ѳдъ себе о шѣсть кроковъ.

— Вы у Капернаумова стоите! сказавъ ѳнъ смотрячи на Зоню и смѣючись. — ѳнъ менѣ жилѣтку вчера переши-
вавъ. А я тутъ, рядомъ зъ вами, у мадамъ Ресліховои, Гер-
труды Карловны. Якъ оно склалось!

Зоня подвиглась на него уважно.

— Сусѣды, сусѣды, тягнувъ ѳнъ далѣй якось особливо
весело. — Я, правда, всего що-лишь третій день въ мѣствѣ.
Ну, поки-що до побаченія!

Зоня не ѳповѣла; дверѣ ѳтворили, и она промкнулась
до себе. Ый стало чогось соромно, и начебъ налякалась...

Разумихинъ дорогою до Порфира бувъ въ особливо
оживленѳмъ настрою духа.

— Се брате, славно, повтарявъ ѳнъ кѳлька разѳвъ, —
и я радъ! я радъ!

„Та чого ты радъ?“ думавъ про себе Раскольниковъ.

— Я, бачь, и не знавъ, що ты такожь у старухи за-
ставлявъ. И... и... давно се було? то-есть давно ты бувъ
у неѣ?

— Коли?... зашннися Раскольниковъ, нѣбы пригаду-
ючи: — та такъ зо три дни передъ еѣ смертію бувъ у неѣ,
коли не помыляюсь. Однакожь я не иду теперъ выкупувати
рѣчи, — пѳдхопивъ ѳнъ зъ якоюсь поквапною и особлив-
ною дбалостію о рѣчи; — адже въ мене знова всего лише
рубель серебромъ... изъ-за тоѣ вчерашнѣѣ проклятоѣ
горячки!...

О горячѣѣ ѳнъ промовивъ особливо зъ натискомъ.

— Ну такъ, такъ, такъ, поспѣшно и не знати чому
потакувавъ Разумихинъ, — такъ ось дячого тебе тогдѣ...
поразило почасті!... а знаєшь, ты и въ горячѣѣ о якихъ
перстенияхъ и ланцущакахъ разъ по-разъ згадувавъ!... Ну вже,
такъ... Се ясно, все теперъ ясно.

„Ну-ну! Але-жь то розсѣлась у нихъ отся мысль! Та
сей чоловѣкъ за мене на розпятѣ пѳйде, а таки дуже радъ,
що розъяснилось, дячого я о перстенияхъ въ горячѣѣ згаду-
вавъ. Тожъ-то утвердилось у нихъ у всѣхъ!...“

— А застанемо мы его? запытавъ ѳнъ вголосъ.

— Застанемо, застанемо, спѣшився Разумихинъ. Се, брате, славный хлопча, побачишь! Тяжкій трохи, то-есть онъ чоловікъ и свѣтскій, але я въ иншомъ змыслѣ говорю тяжкій. Хлопецъ розумный, розумный, дуже навѣтъ неглупый, тільки якійсь складъ мыслей у него окремый... Недовѣрчивый, скептикъ, цинікъ... обдурити любить, то-есть не обдурити, а радше въ поле вывести. Ну и матеріяльна стара метода... А дѣло знає, знає... Онъ одну справу минувшого року, такожъ о убійство, выслѣдивъ, въ котрій майже всѣ слѣды були погублені! Дуже, дуже, дуже радъ бы зъ тобою познакомиться!

— Та зъ якои-жь причины такъ дуже?

— То-есть не те, щобъ... бачишь, послѣдними днями, ось якъ ты захорѣвъ, менѣ часто и много приходилось о тобѣ згадувати... Ну, онъ и слухавъ... и якъ довѣдався, що ты юристъ и кѣнчити курсѣвъ не можешь, задля пригрыхъ обставинъ, то сказавъ: яка шкода! Я и заключивъ... то-есть все те разомъ, не одно лишъ се; вчера Заметовъ... Бачишь, Родю, я тобѣ щось вчера плѣвъ по-пяному, коли домѣвъ мы ишли..., такъ я, брате, боюсь, щобъ ты не превеличивъ, бачишь...

— Що таке? Що мене за божеволного мають? Та може оно и правда.

Онъ напряжено усмѣхнувся.

— Такъ, такъ... чи радше тѣфу, нѣ!... Ну, та все, щѣ я говоривъ... (и про инше такожъ,) се все була дурниця и зъ похмѣля.

— Та чого ты звиняєшься! Якъ менѣ все те надоѣло! крикнувъ Раскольниковъ зъ особливимъ роздразненемъ. Онъ впрочѣмъ почасті удававъ.

— Знаю, знаю, розумѣю. Будь переконаний, що понижаю. Стыдно и говорити навѣтъ...

— А коли стыдно, такъ и не говори!

Оба замовкли. Разумихинъ бувъ бѣльшъ нѣжь въ захватѣ и Раскольниковъ зъ одразою се одчувавъ. Трѣвожило его и те, щѣ Разумихинъ передъ хвилию говоривъ о Порфирѣ.

„Сему такожъ треба Лазаря спѣвати, думавъ онъ, блѣднѣючи и зъ бючимъ сердцемъ, — и спѣвати якъ найприрод-

нѣйше. Найприроднѣйше було-бъ однакожь нѣчого не спѣвати. Насилу нѣчого не спѣвати! Нѣ, *насилу* було бы зновъ неприродно... Ну, якъ тамъ обернеться... побачимо... заразъ... добре чи не добре, що я иду? Нетля сама на свѣчку летить. Серце стучить, ось щó не добре!..“

— Въ отсѣмъ сѣрбмъ домѣ, сказавъ Разумихинъ.

„Важнѣйше всего, знае Порфиръ чи не знае, що я вчера у сеп вѣдмы на кватирѣ бувъ... и про кровь пытавъ? Душкомъ треба се провѣдати при першомъ кроцѣ, якъ лишъ увойду, по лици провѣдати, и-нак-ше .. хочь пропаду, а провѣдаю!“

— А знаешь що? наразъ звернувся онъ до Разумихина зъ жартобливою усмѣшкою: — Я, брате, нынѣ завважавъ, що ты одъ рана въ якóмсь особливómъ зворушеню находишься? Не правда?

— Въ якómъ зворушеню? Зовсѣмъ въ нѣякómъ зворушеню, одрѣзавъ Разумихинъ.

— Нѣ, брате, справдѣ видко. На крѣслѣ ты перше сидѣвъ такъ, якъ нѣколи не сидишь, якось на кóнчику, и заодно мовбы тебе тряся трясла. Подскакувавъ нѣ зъ того нѣ зъ сѣго. То сердитый, а то зновъ наразъ пика якъ солоденькй медóвничокъ чогось - тамъ стане. Паленѣвъ навѣтъ; особливо, коли тебе призвали обѣдати, ты страхъ якъ спаленѣвъ.

— Та нѣчого я; брешешь!... Ты про щó се?

— Та щó ты дѣйстно мовь школяръ мѣшаешься! Фу, до ката, та онъ знову спаленѣвъ!

— Яке ты рыло однакожь!

— Та ты чого мѣшаешься? Ромео! Почекай, я се десь-тамъ розповѣмъ сегодня, ха-ха-ха! Ось матусю-то по-смѣшу... та и ще декого...

— Послухай, послухай, послухай, адже се серіозно, адже се... Щó-жь се пóсля того, до бѣса! збився остаточно Разумихинъ, холоднѣючи зъ перестраха. — Щó ты имъ розповѣшь? Я, брате... Фу, яке же ты рыло!

— Живцемъ весняна рожа! И якъ се тобѣ до лица, колибъ ты знавъ; Ромео десяти пядей росту! Та якъ вымывся сегодня, нóгтѣ, бачь, очистивъ, а? Коли се бувало? та ей-Богу ты напамалувався! нагнись-но!

— Дуракъ !...

Раскольниковъ до того смѣяся, що видѣлось, вже и здержати себе не мѡгъ ; такъ зѡ смѣхомъ и вступили въ помешканє Порфира Петровича. Того и треба було Раскольникову. Изъ комнать можъ було учути, що они вѡйшли смѣючись и заедно еще хохочуть въ передпокою.

— Нѣ слова тутъ, або я тебе... розторощу ! прошептавъ розбѣшенный Разуმიхинъ, хапаючи за плечъ Раскольникова.

V.

Сей вже входивъ въ комнаты. Онъ ввѡйшовъ зъ такимъ видомъ, начебъ изъ всей силы здержувався, щобы не залитись смѣхомъ. За нимъ, зъ цѣлковито збитымъ зъ пантеліку и жостокимъ лицомъ, червоный якъ буракъ, поволеньки и нескладно, ввѡйшовъ соромлячийся Разумихинъ. Лице его и уся постава дѣйстно були въ отсю хвилю смѣшнїи и оправдували смѣхъ Раскольникова. Раскольниковъ, ще не представленый, поклонився господареви, котрый стоявъ посередь комнаты и пытаючи смотрѣвъ на нихъ, надставивъ и стиснувъ ему руку, все ще зъ видимымъ незвычайнымъ высиленемъ придушити свою веселѡсть и бодай хочъ два-три слова вымолвити, щобъ представити себе. Але ледви тѡлько успѣвъ онъ прибрати поважный видъ и щось-тамъ воркнути — наразъ, мовбы мимохѡтъ, поглянувъ зновъ на Разумихина и тутъ вже не мѡгъ выдержати : придушенный смѣхъ вырвався тымъ бѡльше неповздержано, чимъ сильтїйше до сей поры вздержувався. Незвычайна лютѡсть, зъ якою принимавъ сей „сердечный“ смѣхъ Разумихинъ, надавала цѣлой отсѣй сценѣ видъ найщиршон веселѡсти и, що головне, природности. Разумихинъ, мовъ нарочно, еще помѡгъ дѣлу :

— Фу, чорте ! заревѣвъ онъ, махнувши рукою и якъ-разъ ударивъ нею о маленькій круглый столикъ, на котромъ стояла до питя чарка чаю. Все полетѣло и зазвенѣло.

— Та нащо-жь крѣсла ломити, панове, адже убутокъ казнь*), вѣсело закричавъ Порфиръ Петровичъ.

*) Слова попечителя богоугодныхъ заведенїй въ Гоголя „Ревизорѣ“, ѡдносячїся до професора исторїѣ, що выкладаючи про георойство Александра Великого, ломавъ крѣсла.

Сцена представлялась якъ слѣдуетъ: Раскольниковъ кончивъ смѣяться, забывши свою руку въ руку господаря, але, знаючи мѣру, выжидавъ хвилѣ, щобъ чимъ скорше и природнѣйше скончити. Разумихинъ, змѣшанный до крайности ще паденемъ столика и розбитою чаркою, мрачно посматрѣвъ на черепки, плюнувъ и круто завернувъ до окна, де стоявъ плечима до публики, зъ страшно нахмуренымъ лицемъ, поглядаючи въ окно и нѣчого не выдачи. Порфиръ Петровичъ смѣявся и хотѣвъ смѣяться, але очевидно було, що ему треба було объясненя. Въ кутъ на крѣслѣ сидѣвъ Заметовъ, котрый вставъ при входѣ гостей и стоявъ въ дожданю, выкрививши въ усмѣшку ротъ, але зъ запытанемъ и навѣтъ немовбы-то зъ недовѣрчивостю сматрѣвъ на всю сцену, а на Раскольникова ажъ зъ якимсь помѣшанемъ. Несподѣвана стрѣча зъ Заметовомъ неприємно поразила Раскольникова.

„Се ще треба-бъ взяти пѣдъ розвагу!“ подумавъ онъ.

— Звиняѣть, будьте ласкави, почавъ онъ удаючи, начебъ змѣшався: — Раскольниковъ...

— Але-жъ знаємось, дуже приємно, та и приємно вы такъ ввійшли... Щѣ-жъ, онъ и привитатись вже не хоче? кивнувъ Порфиръ Петровичъ на Разумихина.

— Сй-Богу, не знаю, чого онъ на мене розлютився. Я сказавъ лишь ему дорогою, що онъ на Ромеа похожй, и... доказавъ, и бѣльше нѣчого, здаєся, не було.

— Рыло! одѣзався не обертаючись Разумихинъ.

— Видко дуже поважнй мавъ причины, щобы за одно словечко такъ розѣзлитись, розсмѣявся Порфиръ.

— Ну ты! слѣдчий судя!... Ну, та чортъ зъ вами всеми! одрѣзавъ Разумихинъ и паразъ, розсмѣявшись самъ, зъ повеселѣвшимъ лицемъ, якбы нѣчого не було, пѣдойшовъ къ Порфиру Петровичу.

— Цыть, спокой! все дурнѣ, до дѣла: ось приятель, Родионъ Романовичъ Раскольниковъ, по-перше наслухався о тобѣ и захотѣвъ познакомиться, а по-друге орудку малу до тебе має. Ба! Заметовъ! Ты тутъ одкиля взявся? Або-жъ вы знакомі? Чи давно познакомились?

„Се щѣ ще!“ налякано подумавъ Раскольниковъ.

Заметовъ начебъ помѣшався, але не надто.

— Вчера у тебе таки познакомились, сказавъ бнѣ весело.

— Значить, одъ труду Богъ выбавивъ : минувшого тыжня страхъ просивъ мене, щобы якимъ свѣтомъ зъ тобою, Порфире, познакомити, а вы и безъ мене знюхались... Де у тебе тютюнъ ?

Порфиръ Петровичъ бувъ по-домашнёму, въ шляфроку, дуже чистомъ бѣло и въ здоптаныхъ пантофляхъ. Се бувъ чоловѣкъ лѣтъ тридцяти пяти, росту понизше середнёго, повный и навѣтъ пузатый, выголений, безъ вусовъ и безъ заличокъ, зъ коротко стрижеными волосями на великѣй, круглѣй головѣ, якось особливо выпукло закругленѣй на заду. Набринѣле, кругле лице его зъ трохи перкатымъ носомъ було барвы хоробливои, темно-жовтои, але доволѣ живе и ажъ насмѣшливе. Оно було бы навѣтъ и добродушне, колибъ не перешкадавъ выразъ очей, зъ якимсь рѣдкимъ воднистымъ блескомъ, що були прикритѣ майже бѣлыми, рухливыми, начебъ подморгуючими кому, бровами. Поглядъ сихъ очей якось дивно не лицювавъ до цѣлои поставы, котра мала въ собѣ навѣтъ щось бабского, и надававъ ѣй щось о много бѣльшь серіозне, нѣжь зъ першого погляду можъ було одънен сподѣватись.

Порфиръ Петровичъ якъ лишъ почувъ, що гѣсть мае до него „орудку“, заразъ попросивъ его сѣсти на диванъ, самъ усѣвъ на другѣмъ кѣнци и уставився въ гостя въ нетерпеливомъ дожданю, щобъ выложивъ ему справу, зъ сею напруженою и вже надто серіозною увагою, що-то ажъ прикра и мѣшае зразу, особливо мѣжь незнакомыми людьми, и особливо коли те, щѣ вы объясняете, пѣсля власнои вашои гадки, далеко не въ пропорціи зъ такою незвычайно цѣквою, заявленою вамъ увагою. Все-жь таки Раскольниковъ въ короткихъ и звязлыхъ словахъ, ясно и подрѣбно выложивъ свою справу, и собою остався задоволенный такъ, що навѣтъ успѣвъ досыть добре оглянути Порфира. Порфиръ Петровичъ такожь нѣ разу не спустилъ зъ него очей за весь часъ. Разумихинъ, помѣстившись насупротивъ за тымъ самымъ столомъ, горячо и нетерпеливо слѣдивъ за выложенемъ справы, и разъ-вразъ бѣгавъ очима то по одномъ то по другѣмъ, щѣ вже перебирало трохи мѣру.

„Дурень!“ осудивъ его про себе Раскольниковъ.

— Вы повинні подати заявлене въ полицію, зъ найбільш урядовимъ видомъ одповѣвъ Порфирь, — о тѣмъ, пане, що довѣдавшись о такій ось приключцѣ, то-єсть о тѣмъ убійствѣ, — вы просите одъ себе повѣдомити слѣдчого судію, котрому поручене дѣло, що такі а такі рѣчи принадлежать вамъ, и що вы хочете ихъ выкупити... або тамъ... та вамъ впрочѣмъ напишуть.

— Та въ тѣмъ то и дѣло, що я, въ отсю хвилию, — якъ можъ найбільше постарався змѣшатись Раскольниковъ, — не зовсѣмъ при грошахъ... и навѣтъ такой дробнищѣ... не могу... я, бачите, хотѣвъ бы теперь тѣлько заявити, що сіи рѣчи мои, та що, коли мати-му грошѣ...

— Се все одно, добродію, одповѣвъ Порфирь Петровичъ, холодно принимаючи объяснене о фінансахъ; — та впрочѣмъ можете и просто, коли захочете, написати до мене въ тѣмъ що кажу змыслѣ, що ось довѣдавшись о тѣмъ-то, и обавляючись про свои рѣчи, прошу...

— Се мабуть на простѣмъ паперѣ? поспѣшивъ перебити Раскольниковъ, знову интересуючись фінансовою стороною дѣла.

— О, на якъ найпростѣйшѣмъ, пане! и наразъ Порфирь Петровичъ якось явно-насмѣшливо посмортрѣвъ на него, прижмуривши очи и начебъ ему подморгнувши. Та втѣмъ, се бути-може тѣлько привидѣлось Раскольникову, бо се трѣвало лиш оденъ мигъ. По крайнѣй мѣрѣ щось оно въ тѣмъ було. Раскольниковъ побожился бы, що онъ моргнувъ на него, чортъ знае чому.

„Знае!“ мелькнуло въ нѣмъ якъ блискавка.

— Даруйте, що такими марницями непокоивъ, тягнувъ онъ дальше, трохи збитый зъ пантелику, — рѣчи мои стоять всего пять рублѣвъ, але они менѣ особливо дорогі якъ памятка по тыхъ, одъ кого дѣстались и, признаюся, я якъ довѣдався, дуже налякався...

— Ось-то ты томъ такъ сполошився вчера, коли я Зосимову бовтнувъ, що Порфирь шукае тыхъ, котрі заставляли! вкинувъ Разумихинъ, зъ очевиднымъ намѣренемъ.

Сего вже було занадто. Раскольниковъ не вытерпѣвъ

и люто блыснувъ на него запалеными одъ гнѣву, чорными своими очима. Але заразъ и опамятався.

— Ты, брате, здався, надо мною посмѣшкуешъ собѣ? звернувся онъ до него зъ штучно уданымъ роздразненемъ. Правда, що може-бути вже надто клопочусь я такими для тебе дробными рѣчами; але годъ-жь уважати мене за те его-истомъ, або лакомымъ, бо отсей двѣ марий рѣчи можуть бути для мене цѣлкомъ не марницями. Я тобѣ вже говоривъ передъ хвилею, що сей срѣбный годинникъ, котрого цѣна кѣлька копѣекъ, одинока рѣчь, що осталась по моѣмъ батьку. Надо мною смѣйся, але до мене мати приѣхала, звернувся онъ наразъ до Порфира, — и колибъ она довѣдалась, одвернувся онъ знову до Разумихина, стараючись особливо, чтобы задрожавъ голосъ, — що сей годинникъ пропавъ, то, клянуса, була бы въ розпуцъ! Женщины!

— Та зовсѣмъ же нѣ. Я зовсѣмъ не въ томъ змыслѣ! Я цѣлкомъ противно! кричавъ огѣрченый Разумихинъ.

„Чи добре? Чи природно? Чи не пересадивъ я?“ дрожавъ про себе Раскольниковъ. „Чого сказавъ я: женщины?“

— А, до васъ матуся приѣхала? зацѣкавився чогось Порфиръ Петровичъ.

— Такъ.

— Коли-жь се?

— Вчера вечеромъ.

Порфиръ помовчавъ, начебъ щось розважаючи.

— Рѣчи вашы нѣякимъ свѣтомъ не могли пропасти, спокѣйно и холодно продовжавъ онъ. — Адаже вже давно васъ тутъ дожидаю.

И мовбы такъ собѣ нѣчого, онъ услужливо ставъ подставляти попельничку Разумихину, котрый безпощадно обтрясавъ попѣль зъ сигареты на килимъ. Раскольниковъ вздрогнувъ, але Порфиръ начебъ и не смотрѣвъ, заедно ще заклопотаныи сигаретою Разумихина.

— Що-о? Дожидавъ! Або-жь ты знавъ, що и онъ тамъ заставлявъ, крикнувъ Разумихинъ.

Порфиръ Петровичъ просто звернувся до Раскольникова.

— Вашы обѣ рѣчи, перстѣнь и годинникъ були *въ немъ* въ оденъ папѣръ завиненіи, а на паперѣ ваше имя оловцемъ

выразно назначене, рѣвно якъ и мѣсяць и день, коли она ихъ ѡдъ васъ дѡстала...

— Якъ се вы на кожду рѣчь звертасте увагу?... нескладно усмѣхнувся Раскольниковъ, особливо стараючись смотрѣти ему просто въ очи; але не мѡгъ повздержатись и заразъ додавъ :

— Я се ддятого такъ сказавъ, що мабуть дуже багато людей мусѣло въ неи заставляти... такъ, що вамъ трудно було бы ихъ всѣхъ памятати .. А вы, противно, такъ докладно всѣхъ ихъ памятасте и... и...

„Глупо! Слабо! Чого я се додавъ!“

— А майже всѣ що заставляли теперъ вже звѣстнѣй, такъ що вы тѡлько оденъ не були ласкавѣ зголоситись, ѡдповѣвъ Порфирь зъ ледви замѣтнымъ ѡдтѣнкомъ насмѣшливости.

— Я не цѣлкомъ бувъ здоровъ.

— И о тѡмъ чувъ я, добродѣю. Чувъ такожь, що вы вже надто чимсь-тамъ були розстроенѣй. Вы и теперъ якось начебъ блѣдѣ?

— Цѣлкомъ не блѣдѣй .. противно зовсѣмъ здоровъ! грубо и злосливо ѡдрѣзавъ Раскольниковъ, ѡдразу перемѣняючи тонъ. Злѡсть въ нѣмъ розгорялась, и ѡнъ не мѡгъ потушити ея. „А въ злѡсти ось и проговорюся!“ блысло въ нѣмъ знову. — „А чого-жь они мене мучать!...“

— Не зовсѣмъ здоровъ! пѡдхопивъ Разумихинъ. — Ухъ, то правду говоришь! До вчерашного дня въ горячѣй разъ-вразъ маячивъ... Ну, ну чи повѣришь, Порфире, ледви зможе на ногахъ устояти, а лишъ тѡлько мы, я и Зосимовъ, вчера ѡдвернулись — одягся и втѣкъ нишкомъ и товкъся кудысь-тамъ трохи не до пѡвночи, и се, скажу тобѣ, въ повнѡй непритомности, чи можешъ собѣ такъ представити! Непонятна рѣчь!

— И чи дѣйстно *въ повнѡй непритомности*? Скажѣть, будьте ласкавѣ! зъ якимсь бабскимъ рухомъ похитавъ головою Порфирь.

— Етъ, дурница! не вѣрте! Та втѡмъ, адже вы и безъ того не вѣрите! надто вже зѡ злѡсти вырвалось Раскольникову. Та Порфирь Петровичъ мовбы не дочувъ сихъ дивныхъ слѡвъ.

— Та якже мѡгъ ты выйти, коли бувъ не въ горячѣй?

розгорячився наразъ Разумихинъ. — За чимъ выйшовъ? Пощо?... И чому именно тайкомъ? Ну, мавъ ты тогдѣ здорові змыслы? Теперъ, коли все небезпеченство минуло, я вже просто тобѣ говорю!

— Надобли они менѣ дуже вчера, звернувся наразъ Раскольниковъ до Порфира зъ вызываючою усмѣшкою, — тому-то я и втѣкъ одъ нихъ квартиру наймати, щобъ они мене не одшукали, и грошей купу зъ собою забравъ. Ось добродѣй Заметовъ бачивъ тѣ грошѣ. А що, пане Заметовъ, чи бувъ я при змыслахъ вчера, чи въ горячцѣ, розсудѣть-но спѣрь?

Онъ бы, здаєся, такъ и задушивъ въ отсю хвилию Заметова. Надто вже поглядъ его и мовчане ему не подобалсь.

— По-моему, вы говорили дуже разумно, пане, и навѣтъ хитро, толькo роздразненіи були вже надмѣрно, сухо высказався Заметовъ.

— А сегодня розповѣдавъ менѣ Никодимъ Томичъ, докинувъ Порфиръ Петровичъ, — що стрѣтивъ васъ вчера вже дуже пѣзно въ хатѣ одного роздопаного кѣньми чиновника...

— Ну ось, хочбы отсей чиновникъ! пѣдхонивъ Разумихинъ: — ну, чи не божевѣльный бувъ ты у чиновника? Остатній грошѣ на похоронѣ вдовѣ оддавъ! Ну, захотѣвъ помогти, — дай пятнадцать, дай двадцать, ну, та хочъ три цѣлковыхъ собѣ оставъ, а то всѣ двадцать пять такъ и сыпнуть.

— А може-бути я де-небудь скарбъ найшовъ, а ты не знаєшь, та вчера и розщедрився?... Бачъ добродѣй Заметовъ знає, що я скарбъ найшовъ!... Вы даруете, будьте ласкави, звернувся онъ зъ вздрѣгаючими губами до Порфира, — що мы васъ такою пустою балаканиною пѣвъ години непоконли.

— Але-жъ що говорите! противно, про-о-тив-но! Колибъ вы знали, якъ вы мене интересуєте! Цѣкаво и смотрѣти и слухати,.. и я, признаюсь, такій радъ, що зволили наконецъ показатись.

— Та дай хочъ чаю, слухай, горло пересхло! закричавъ Разумихинъ.

— Пышна идея! Може и всѣ напьемося. А не схочешь ты... чога крѣпшого передь чаемъ?

— Иди собѣ до бѣса зъ тымъ „крѣпшимъ!“

Порфиръ Петровичъ выйшовъ замовити чай.

Мысли крутились мовъ вихоръ въ головѣ Раскольникова. Онъ бувъ страшенно роздразненный.

„А що найважнѣйше, навѣть и не скриваются, и церемонитсь не хотять! А зъ якои причины, коли мене зовсѣмъ не знаешь, говоривъ ты о менѣ зъ Никодимомъ Томичемъ? Значить, вже и укрывати не хотять, що слѣдять за мною, якъ стая собакъ! Такъ отверто въ пику и плюють! — дрожавъ онъ одъ скажености. — Ну, бийте просто, а не грайтесь якъ кѣтка зъ мышєю. Даже се нечемно, Порфире Петровичу, даже я ще може-бути не позволю собѣ, добродю!... Встану тай плюну всѣмъ въ лице всю правду; и побачите, якъ я вами погорджую!... Онъ зъ трудомъ перевѣвъ духъ. — А щѣ, якъ менѣ тѣлько такъ здаеся? Щѣ, якъ се лишъ привидъ и я у всѣмъ помыляюсь, зъ недосвѣдченя лючуся, пѣдлои ролъ мои не выдержую? Може-бути, се все безъ замѣру? Всѣ слова ихъ звычайнѣй, але щось въ нихъ есть... Усе те кождый разъ можна сказати, але таки щось есть. Чому онъ сказавъ просто „у неи.“ Чому Заметовъ додавъ, що я *хитро* говоривъ? Чому они говорятъ такимъ тономъ? Такъ... тонъ... Разумихинъ тутъ такожь сидѣвъ, дячого-жь ему нѣчого не здаеся? Сему невинному бовванови нѣколи нѣчого не здаеся! Зновъ лихорадка!... Чи моргавъ до мене перше Порфиръ, чи нѣ? Мабуть привидѣлось; чога бы моргавъ? Нервы, чи щѣ хотять мои роздразнити, та дразнять мене? Або усе привидъ, або *знають!*... Навѣть Заметовъ не такій якъ треба... и справдѣ не такій якъ треба? Заметовъ передумавъ черезъ нѣчь. Я и знавъ, що передумае! Онъ тутъ якъ свѣй, а самъ у першій разъ. Порфиръ его за гостя не уважае, до него задомъ сидить. Знюхались! Пшенно *мене ради* знюхались. Не иначе, а о менѣ до насъ говорили!... Чи знаютъ они про квартиру? Ахъ, кобы лишъ скорше!... Коли я сказавъ, що квартиру наймати вчера утѣкъ, онъ пропустивъ, не пѣдхопивъ... А се я зручно про квартиру влентавъ; пѣзнѣйше пригодиться!... Въ горячцѣ, бачите!... Ха, ха, ха!... Онъ про весь вчерашнѣй вечеръ знае! Про

приїздъ матери не знавъ!... А вѣдьма и день зазначила оловцемъ! Брешете, не дамъ ся! Адже се ще не факты, се толькo здогадъ! Нѣ, вы давайте-но фактoвъ! И квартира не фактъ, а горячка; я знаю, що имъ говорити... Та чи знають же они про квартиру? Не поїду одси не розвѣдавши! За чимъ я прийшовъ? А ось, що я злюся теперъ, такъ се вже справдѣ фактъ! Фу, якій я скорый до роздражненія! А може-бути и такъ треба; роля хорого... онъ мене слѣдитъ. Збивати буде. Чого се я прийшовъ?"

Все те якъ блискавка перенеслось по его головѣ.

Порфиръ Петровичъ душкомъ вернувся. Онъ наразъ якось повеселѣвъ.

— У мене, брате, одъ вчерашнѣго твого голова... Та и цѣлый я якось розклеився, почавъ онъ цѣлкомъ иншимъ тономъ, смѣючись до Разумихина.

— А що, займаюче було? Адже я васъ вчера на найцѣкавѣйшомъ пунктѣ покинувъ. Хто побѣдивъ?

— Та нѣхто, розумѣся. На вѣковѣчній пытаня зѣхали, на воздухахъ лѣтали.

— Подумай, Родю, на що вчера зѣхали: Есть чи нема злочинства? Кажу тобѣ, що до чортиковъ добрехались!

— Що дивного? звичайне соціальные пытанє, розсѣяно одповѣвъ Раскольниковъ.

— Пытанє було не такъ поставлене, завважавъ Порфиръ.

— Не зовсѣмъ такъ, се правда, — заразъ таки згодився Разумихинъ, кваплячись и розгорячуючись пѣсля звичаю. — Бачишь, Родіоне: Слухай и скажи свою гадку. Я хочу. Я зѣ шкѣры лѣзъ вчера зъ ними и тебе дожидавъ; я и имъ про тебе говоривъ, що прийдешъ. Почалось зъ погляду соціалистoвъ. Звѣстный поглядъ: злочинство есть протестомъ противъ ненормальности суспѣльного устрою, и толькo, и нѣчого бѣльше, и нѣякихъ причинъ бѣльше не допускаєся, — и нѣчого!...

— Отъ и збрехавъ! крикнувъ Порфиръ Петровичъ. Онъ видимо оживлявся и разъ-по разъ смѣявся, дивлячись на Разумихина, чимъ ще бѣльше розналювавъ его.

— Н-нѣчого не допускаєся! зъ жаромъ перебивъ Разумихинъ, — не брешу!... Я тобѣ ихъ книжки покажу: все у нихъ длятого, що „окруженє загло“ — и нѣчого бѣльше.

Улюблена фраза! О́дси просто, що коли суспільність уладити нормально, то одразу и всѣ проступки щезнуть, бо не буде причини протестувати и всѣ въ мѣѣ ока стануть праведными. Природу не беруть въ рахунокъ, природу проганяють, природы не признають! У нихъ не людскость, розвинувшись историчною, *живою* дорогою до кѣнця, сама собою перемѣниться наконецъ въ нормальну суспільность, а противно соціална система, що виходить изъ якои-небудь математичнои головы, таки заразъ и уладнає усю людність и въ оденъ мигъ зробиць єѣ праведною и безгрѣшною, скорше якъ всякій живый процесъ безъ всякои историчнои и живои дороги! Тому-то они такъ инстинктивно и не люблять исторіѣ: „недорѣцтва самі въ нѣѣ, та глупости“ и усе одною лише глупостю обьясняєся! Тому-то такъ и не люблять *живого* процесу житя: не треба *живои души*! Жива душа житя потребує, жива душа не буде слухати механика, жива душа недовѣрчива, жива душа ретроградна! А тутъ хочъ и трупомъ воняє, и зъ кавчука зробити можно, — зате нежива, зате безъ волѣ, зате невольнича, не збунтуєся! И виходить въ результатъ, що усе на одну верству цоголокъ, та на розкладъ куритарѣвъ и кѣмнатъ фаянстеріѣ звели! Фаянстерія бачъ и готова, та природа ось у васъ для фаянстеріѣ ще не готова, житя хоче, житевого процесу ще не закѣнчила, рано на кладовище! зъ одною логикою годѣ черезъ природу перескочити! Логика предвидить три случаѣ, а ихъ мільонъ! Одрѣзати весь мільонъ и усе на одно пытанє о комфортѣ звести! Найлекше порѣшенє задачѣ! Головне — думати не треба! Цѣла житева тайна на двоухъ печатныхъ аркушахъ мѣститься!

— Ажъ то розсыпався, бубнить! За руки держати треба, смѣявся Порфирь. — Подумайте, обернувся онъ до Раскольникова, — ось цѣлкомъ такъ вчера вечеромъ, въ одной кѣмнатѣ, въ шѣсть голосѣвъ, та ще пончомъ напоивъ напередъ, — можете собѣ представити? — Нѣ, брате, не твоя правда: „окруженє“ много въ проступку значить; се я тобѣ потверджу.

— И самъ знаю, що много, та ты ось щѣ скажи: сороклѣтній безчестить десятилѣтню дѣвчинку, — чи може окруженє его до сего приневолило?

— А що-жь, та въ строгѣмъ змыслѣ таки и окружене, зъ задивляючою важною завважавъ Порфирь; — проступокъ надъ дѣвчинкою дуже и дуже навѣтъ можно „окруженемъ“ объяснить.

Разумихинъ трохи не сказився:

— Ну, коли хочешъ, то я тобѣ заразъ *выведу*, заревѣвъ онъ — що у тебе бѣлія рѣсницѣ едино тѣлько одъ того, що Иванъ Великій*) має тридцять сяжнѣвъ высоты, и выведу ясно, докладно, поступово, и навѣтъ зъ либеральнымъ одѣтникомъ. Берусь! Ну, хочешъ о закладъ?!

— Принимаю! Послухаймо, прошу, якъ онъ выведе!

— Та онъ завсѣгды штуки грае, морочить, до чорта! покрикнувъ Разумихинъ, подскочивъ и махнувъ рукою. — Та чи стоить зъ тобою говорити? Аже онъ се все нарокомъ, ты ще не знаешь его, Родіоне! И вчера ихъ сторону державъ, тѣлько щобъ всѣхъ въ дурнѣ пошити. И що-жь онъ говоривъ вчера, Господи! А они ось нимъ утѣшились!... Аже онъ по два тыжднѣ такъ въ поле выпроваджуе. Торѣкъ впевнявъ насъ чомусь-тамъ, що въ черцѣ иде: два мѣсяцѣ стоявъ при своѣмъ! Недавно захотѣлось ему голосити, що жениться, що все вже готове на весѣлѣ. Навѣтъ одѣне нове давъ шити. Мы вже стали ему желати. Нѣ зарученои, нѣчого не було: Всѣ обманъ!

— А ось збрехавъ! Я одѣне дававъ шити передже. Менѣ по причинѣ нового одѣня и пришло въ голову васъ всѣхъ въ шоры убрати.

— Чи справдѣ вы такъ умѣете пускати тумана? запытавъ недбало Раскольниковъ.

— А вы думали нѣ? Погодѣть, я и, васъ опутаю — ха-ха-ха! Нѣ, бачите, я вамъ всю правду скажу. По поводу сихъ всѣхъ пытанъ, проступковъ, окруженя, дѣвчатокъ, менѣ нагадалась теперь, — тай на правду и завсѣгды интересовала мене, — одна ваша статейка: *О проступку*... чи якъ тамъ у васъ, забуду титуль, не памятаю. Два мѣсяцѣ тому назадъ мавъ приємнѣсть въ *Періодическѣй Рѣчи* прочитати.

— Моя статья? Въ *Періодическѣй Рѣчи*? зъ здивува-

нѣмъ запытавъ Раскольниковъ; я дѣйстно написавъ передъ пѣвкомъ, коли зъ университету выступивъ, по поводу одной книжки, одну статью, але занѣсь єѣ тогдѣ до газеты *Еженедѣльная Рѣчь*, а не до *Періодической*.

— А попала въ *Періодическу*.

— А дже *Еженедѣльная Рѣчь* перестала виходити, тому тогдѣ и не напечатали...

— Се правда, пане; але переставши виходити *Еженедѣльная Рѣчь* злучилась зъ *Періодическою Рѣчею*, а для того и статейка ваша передъ двома мѣсяцями явилась въ *Періодическоѣ Рѣчи*. А вы не знали?

Раскольниковъ дѣйстно нѣчого не знавъ.

— Змилуйтесь, та вы грошей можете у нихъ домагаться за статью! Якій однакожь у васъ характеръ! Живете такъ самотно, що такихъ рѣчей, котрі васъ прямо дотыкають, не знаете. А дже-жь се фактъ, добродію.

— Браво, Родьку! И я такожь не знавъ! закричавъ Разумихинъ. — Таки ще нынѣ въ читальню забѣжу и одшукаю нумерь! Два мѣсяць назадъ? Зъ котрого дня? Все одно, найду! Ось штука! и не скаже!

— А вы ѳдки доведались, що статья моя? Она буквою пѣдписана.

— А случайно, и то недавно. Черезъ редактора; я знакомый зъ нимъ... Дуже заинтересувався.

— Я слѣдивъ, о скѣлько собѣ пригадаю, психологичный станъ злочинца въ тягу всего ходу злочинства.

— Такъ, пане, и впевняете, що актови доконаня проступку товаришити завсѣгды хороба. Дуже, дуже оригинально, але.... мене властиво не отся часть вашей статейки зацѣкавила, а одна гадка, кинена пѣдъ конецъ статья, котру вы однакожь на жаль збуваете лишь мимоходомъ, неясно... Однимъ словомъ, коли пригадуйте собѣ, находитьса тамъ въ певномъ змыслѣ натякъ на те, що на свѣтѣ немовбы-то стрѣчаються деякі такі особы, котрі можуть... то-єсть, чи радше не те що могутъ, а повне право мають допускаться всякихъ злочинствъ и проступковъ, и що для нихъ начебъ-то и законъ не писанный.

Раскольниковъ усмѣхнувся зъ насильного и нарочного искаженя своей идеѣ.

— Якъ? Що таке? Право на злочинство? Ачейже не ддятого, що „забло окружене?“ зъ якимсь навѣть перестрахомъ посвѣдомився Разумихинъ.

— Нѣ, нѣ, не цѣлкомъ ддятого, ѳдповѣвъ Порфиръ. — Все дбло въ томъ, що въ ихъ статьи всѣ люде якосъ роздѣляються на „звычайныхъ“ и „незвычайныхъ“. Звычайнй повиннй жити въ послуху и не мають права переступати закона, бо они, бачите, звычайнй. А незвычайнй мають право допускаться всякихъ проступкѳвъ и въ рѳзнынй спосѳбъ переступати законъ, именно тому, що они незвычайнй. Такъ у васъ, здаеся, коли тѳлько не помыляюсь?

— Та якъ же се?

— Бути не може, щобы такъ, недовѣрчиво бормотѣвъ Разумихинъ.

Раскольниковъ зновъ усмѣхнувся. Онъ заразъ порозумѣвъ, въ чѣмъ дбло и на щѳ его хотять пѳдштуркати; онъ памятавъ свою статью. Онъ рѣшився приняти вызовъ.

— Се не цѣлкомъ такъ, якъ у мене, почавъ онъ просто и скромно. — Та втѳмъ признаюсь, вы майже вѣрно еѣ представили, навѣть коли хочете, и цѣлкомъ вѣрно... (Ѣму ажъ приемно було признати, що цѣлкомъ вѣрно.) Рѳжниця єдино лишь въ томъ, що я зовсѣмъ не настаю, щѳбъ незвычайнй люде доконечне повиннй и обовязанй були допускаться всякихъ злочинствъ, якъ вы говорите. Менѣ здаеся навѣть, що таку статью не дали-бъ и печатати. Я просто-простенько натякнувъ, що „незвычайнй“ має право, вправдѣ не офіціально право, а самъ має право дозволити своѣй совѣсти перекрочити... черезъ деякй перешкоды, и єдино въ томъ лишь случаю, коли оплощене его идеѣ (часами спасительной може-бути для цѣлой людскости) сего загадае. Вы зволите говорити, що статья моя неясна; я готовъ еѣ самъ розяснити, по можности. Я може-бути не помыляюсь, коли подумаю, що вамъ мабуть сего и хочеся; я на вашй услуги. По моему, колибъ Кеплеровй и Нютоновй ѳдкрыта, въ наслѣдокъ якихъ-небудь комбйнацй, нѣякимъ свѣтомъ не могли стати звѣстными людамъ инакше якъ зъ пожертвованемъ житя одного, десяти, ста и т. д. людей, котрй перешкаждали бы сему ѳдкрытю, або стояли бы на дорозѣ яко перешкода, то Нютонъ мавъ бы право, и навѣть бувъ бы обовязанй...

усунути сихъ десять або сто людей, щобъ зробити звѣстными свои ѳдкрыта всѣй людскости. Зъ сего впрочѣмъ цѣлкомъ не виходить, чтобы Нютонъ мавъ право убивати, кого ему задумаеся, встрѣчныхъ и поперечныхъ, або красти кождый день на базарѣ. Дальше, о скѣлько памятаю, выводжу въ моѣй статьѣ, що всѣ... ну напримѣръ хочъ законодатель и ладнатель людскости, починаючи зъ найдавнѣйшихъ, продовжаючи Лікургами, Солонами, Магометами, Наполеонами и такъ дальше, всѣ до одного були проступники, вже тымъ самымъ, що даючи новый законъ нарушали старый, свято почитанный сусѣдностью и наслѣдженый ѳдъ батькѳвъ, и вже очевидно не лякались и крови, коли тѣлько кровь (иногда зовсѣмъ невинна и славно пролита за давный законъ) могла имъ помочи. Завважати навѣтъ треба, що бѣольша часть сихъ добродѣтѣвъ и установителѣвъ людскости были якъ-разъ страшнѣй проливатель крови. Однимъ словомъ я выводжу, що и всѣ, не те що великѣй, але хочбы лишь трохи зъ колѣй виходячи люде, значить такѣй, котрѣй способнѣй сказати хочбы трохи щось нове, мусять по природѣ своѣй бути доконче проступниками, бѣольше або меньше, розумѣеся. Инакше трудно имъ выйти изъ колѣй, а оставатись въ колѣи они очевидно не можуть пристати, знову таки по природѣ своѣй, а по-моему то навѣтъ и обовязанѣй не пристати. Однимъ словомъ вы бачите, що до теперъ тутъ нема нѣчого особливо нового. Се тысячу разѳвъ було напечатане и прочитане. Що же дотикаеся моего подѣлу людей на звычайныхъ и незвычайныхъ, то я признаю, що ѳнъ трохи самовѣольный, однакожь я на точныхъ цифрахъ и не настаю. Я тѣлько въ головну мою мысль вѣрю. Она именно полягае въ тѣмъ, що люде по закону природы дѣляться *въ цѣлости* на два розряды: на низшѣй (звычайныхъ), то-есть такъ сказати на матерѣяль, що служитъ едино для плодження собѣ подобныхъ, и властиво на людей, то-есть такихъ, що мають даръ або талантъ сказати въ своѣмъ окруженю *нове слово*. Пѣдроздѣлювъ тутъ, розумѣеся, безъ кѣнца, але головнѣй признаки обохъ розрядѳвъ досытъ рѣзкѣй: Пернѣй розрядъ, то-есть матерѣяль, говорячи загально, люде по натурѣ своѣй консервативнѣй, службовѣй, живутъ въ послуху и люблять бути послушными. По-моему, они и обовязанѣй бути послушнѣй, бо се ихъ назначене,

и въ тѣмъ рѣшучо нема нѣчого для нихъ понижаючого. Другій розрядъ, всѣ переступають законъ; ворущитель, або склонній до того, судячи по способностяхъ. Проступки сихъ людей, розумѣся, односій и многороднй; бѣльшою частю они жадають, въ дуже рѣзнодорожныхъ заявленяхъ, зворушеня того що есть, въ имя лѣпшого. Однакъ коли ему треба для своєї идеї, перекрочити хочбы и черезъ трупъ, черезъ кровь, то ѡнъ въ души своѣй, по совѣсти, може, по-моему, дати еобѣ розрѣшене перекрочити черезъ кровь, — очевидно зависить се ѡдъ идеї и ѡдъ еи розмѣрѣвъ, — се запамятайте. Въ отсѣмъ тѣлько змыслѣ я и говорю въ моїй статіи о ихъ правѣ на простунокъ. (Вы нагадаете, що у насъ оно зъ юридичного пытання почалось.) Та въ тѣмъ, трѣвожитись много нема причины: маса нѣколи майже не признасть имъ сего права, карае ихъ и вѣшае (бѣльше або меньше), и тымъ, цѣлкомъ справедливо, выповняе консервативне свое назначене, зъ тымъ однакожь, що въ слѣдующихъ поколѣняхъ тая сама маса ставить караныхъ на пѣдесталь и имъ поклоняеся (бѣльше або меньше). Першій розрядъ завсѣгды — паномъ теперѣшности, другій розрядъ — паномъ будущины. Першій пѣдтримують людскѣсть и множать еѣ що до числа; другій двигаютъ людскѣсть и ведутъ еѣ до цѣли. И тѣ и другій мають зовсѣмъ однакове право существовати. Однимъ словомъ у мене всѣ рѣвне право мають, и — *vive la guerre éternelle**), до Нового Єрусалима, розумѣся!

— Такъ вы все таки вѣрите ще въ Новый Єрусалимъ?

— Вѣрую, твердо ѡповѣвъ Раскольниковъ; говорячи тее и за часъ цѣлои довгои тирады своєї, ѡнъ смотрѣвъ въ землю, выбравши собѣ точку на килимѣ.

— И-и-и въ Бога вѣруете? Даруйте, що я такій цѣкавый.

— Вѣрую, повторивъ Раскольниковъ, пѣднимаючи очи на Порфира.

— И-и въ воскресене Лазаря вѣруете?

— Вѣ-вѣрую. Нащо вамъ все те?

— Буквально вѣруете?

---

*) Нехай же вѣчна вѣйна! М. П.

— Буквально.

— Ось якъ оно, пане... такъ собѣ спытався. Даруйте. Але позволѣте, — звертаюся до давнѣйшого, — адже ихъ не завсѣгды таки карають; деякі противно...

— Торжествують за житя? О такъ, деякі доходять до цѣли и за житя, и тогдѣ...

— Самі починають карати?

— Коли треба и, знаєте, навѣть по бѣльшой части. Загаломъ замѣтка ваша остроумна.

— Спасибѣгъ, пане. А ось щѣ скажѣть: чимъ-то бы ѡдрѣзнити сихъ незвычайныхъ, бачите, ѡдъ звычайныхъ? Може при уродженю знаки такі суть? Я въ томъ змыслѣ, що тутъ треба бы бѣльше точности, такъ сказати бѣльше зверхности и выразности: звинѣть у мене природный несупокѣй практичного и добре мыслячого чоловѣка, але чи не можъ бы тутъ одѣжь, прикладомъ, окрему завести, носити щось таке, які бляшки, або що таке?... Бо, згодитесь, коли зайде помылка, и одному зъ одного розряду привидитися, що ѡнъ належить до другого розряду, и почне „усувати всѣ перешкоды“, якъ вы дуже щасливо выразились, такъ ось тутъ ..

— О, се дуже часто буває! Отся замѣтка ваша ще быстрѣйша якъ попереджаюча...

— Спасибѣгъ, добродѣю...

— Нѣзачѣ; але зволѣть розважити, що помылка можлива лишъ зѣ стороны першого розряду, то-есть „звычайныхъ“ людей (якъ я, може-бути дуже неѡдповѣдно ихъ назвавъ.) Мимо вродженои склонности до послуху, задля деякои игривости природы, котрой не лишена навѣть корова, дуже многі зъ нихъ люблять уважати себе передовыми людьми, „ворушителями“, и накидаються до „нового слова“, и се зовсѣмъ въ доброй мысли, пане. Дѣйстно *новыихъ* они рѣвночасно дуже часто не добавають и навѣть ними погорджують, яко ѡдстальными и низько думающими людьми. Але по-моему тутъ не може бути значного небезпеченства, и вамъ справдѣ нѣчого трѣвожитися, бо они нѣколи далеко не сягають. За помылку, очевидно, ихъ можна бы часами рѣзгами покропити, щѣбъ имъ нагадати ихъ мѣстце, але не бѣльше; тутъ и выконавця навѣть не треба; они самі себе кроплять, бо

они дуже доброго поведеня: иншій приятель приятелеви отсю услугу высвѣдчають, а зновъ иншій самі себе власноручно... Покаяня рѣзні, публичні при тѣмъ на себе накладають, — виходить гарненько и поучаючо, однимъ словомъ, вамъ не покоитись нѣчого... Таке правило природы.

— Ну, по крайній мѣрѣ зъ сей стороны вы мене хочъ трохи успокоили; але ось, бачите, знову бѣда: скажѣть, будьте ласкаві, чи багато такихъ людей, котрі другихъ, бачите, рѣзати право мають, „незвычайныхъ“ отсихъ? Я, очевидно, готовъ пристати на ваше, але самі признасте, якось оно лачно, добродѣю, коли вже надто багато ихъ буде, а?

— О, не трѣвожтесь и тымъ, тымъ самымъ тономъ тягнувъ далѣй Раскольниковъ. — Адже звѣстно, людей зъ новою мыслею, навѣть лишъ трохи способныхъ сказати хочъ кривотку *нового*, незвычайно мало родиться, ажъ навѣть дивно якъ мало. Ясно тѣлько одно, що порядокъ розмножуваня людей, всѣхъ сихъ розрядѣвъ и пѣдрозрядѣвъ, мабуть дуже докладно обозначеный якимсь закономъ природы. Законъ сей, розумѣся, теперъ не звѣстный, але я вѣрю, що онъ истнує и колись може стати и звѣстнымъ. Незмѣрна маса людей. матеріаль, на те тѣлько истнує на свѣтѣ, щобы на послѣдокъ, черезъ якесь высиленє, якимсь тайнымъ до сей поры процесомъ, посредствомъ якогось крижованя родѣвъ и породъ напружитись и породити наконецъ на свѣтѣ, ну хочъ и зъ тысячи одного хочъ трохи самостѣйного чоловѣка. Ще зъ бѣльше широкою самостѣйностю родиться може-бути и зъ десяти тысячей оденъ (я говорю прикладами, для ясности). Ще зъ бѣльше широкою, и зѣ ста тысячей оденъ. Геніальнїи люде зъ миліонѣвъ, а великїи геніѣ, завершителѣ людскости, може-бути по выгасненю многихъ тысячей миліонѣвъ людей на землі. Однимъ словомъ, въ реторту, въ котрѣй все те ѡдбуваєсь, я не заглядавъ. Але выразный законъ безъ сумнѣву єсть и муєть бути; тутъ не може бути случаю.

— Та щѣ вы оба, жартуете, чи що? — закричавъ вкѣнци Разумихинъ. — За дурня маєте оденъ одного, чи якъ? Сидять и оденъ надъ другимъ кепкує! Чи ты на правду, Родю?

Раскольниковъ мовчки пѣднйавъ на него свое блѣде и майже жалѣбне лице и нѣчого не ѡдповѣвъ. И дивною по-

казалась Разумихинову, супроти тихого и жалбного лица, нетагна, навязчива, дразлива и *печемна* напастнѣсть Порфира.

— Ну, брате, коли дѣйстно се направду, то... Ты, нѣчого казати, правду говоришь, що се не нове и похоже на усе, що мы тысячу разъ читали и чули; але що дѣйстно *оригинальне* въ усѣмъ тѣмъ, — и дѣйстно принадлежить одному лишь тобѣ и мене переражає, се те, що все-жъ таки ты проливъ крови *по совѣсти* розрѣшаєшь, и не гнѣвися, зъ такимъ навѣтъ фанатизмомъ.. Въ отсѣмъ отже, видко, и головна мысль твоеи статьѣ мѣститися. Адаже се позволене проливати кровь, се... се по-моему страшнѣйше, якбы офіціальне позволене, якъ законне..

— Цѣлкомъ справедливо, — страшнѣйше, пане, одозвався Порфиръ.

— Нѣ, ты щось за далеко пѣшовъ, се неправда! Я прочитаю... Ты пересоливъ! Ты не можешъ такъ думати! Прочитаю.

— Въ статьи всего того нема, тамъ тѣлько натаки, проговоривъ Раскольниковъ...

— Такъ, такъ, добродѣю, не сидѣлось Порфирови, — менѣ майже стало теперъ ясно, якъ вы на проступокъ зволите задивлюватися, але... вже звиѣтъ мене за мою влѣзливѣсть (непокою васъ вже надто, самому совѣстно!) — чи бачите, пане: успокоили вы мене що-лишь дотычно помылкѣмъ що-до помѣшаня обохъ розрядѣвъ, але... мене таки тутъ практичнѣй рѣзніи можливостями знову непокоять! Ану-жъ ось тамъ якій мужчина або молодець выобразить собѣ, що онъ Ликургъ, або Магомедъ... — будущій розумѣся — та и давай усувати до сего всѣ перешкоды.. Отъ прикладомъ чекає его далека дорога, а на дорогу грошѣ потрѣбнѣй... ну, и стане добувати собѣ на дорогу... знаєте?

Заметовъ наразъ зѣрвався изъ своего кута. Раскольниковъ навѣтъ очей на него не поднявъ.

— Я мушу признати, спокѣйно одповѣвъ онъ, — що такій случаѣ дѣйстно мусять бувати. Дурненькѣй и зарозумѣлѣй особливо на тую удочку ловляться; именно-жъ молодѣжь.

— Ось бачите, пане. Ну, такъ якъ же?

— Та такъ, усмѣхнувся Раскольниковъ, — не я тому виненъ. Такъ есть и буде завсѣгды. Ось онъ (онъ кивнувъ на Разумихина) говоривъ що-лишь, що я оправдую проливъ крови. Такъ щó-жь? Адже суспільність надто обезпечена зсылками, тюрмами, судіями слѣдчими, каторгами, — чого-жь непокоитись? И шукайте злочинця!...

— Ну, а колу найдемо?

— Туды ему и дорога.

— Вы такі логичні. Ну, пане, а якже зъ его совѣстю, бачите?

— Та яке-жь вамъ до неї дѣло?

— Та такъ вже зъ гуманности, пане.

— У кого она есть, той нехай терпѣть, коли пѣзнати помылку. Се и кара ему, — въ добавку до каторги.

— Ну, слухай, а дѣйстно геніальній, насупляючись запытавъ Разумихинъ, — ось тѣ-то, котрымъ рѣзати, бачишь, право дане, тѣ таки вже и повинні не терпѣти зовсѣмъ, навѣть за кровь пролиту?

— Пощо тутъ слово: *повинні*? Тутъ нема нѣ дозволу, нѣ заборони. Нехай терпѣть, коли жаль ему жертвы... Терпѣне и бѣль завсѣгды обовязковій для широкого духа и глубокого сердца. Истинно великій люде, менѣ здаєся, мусять одчувати на свѣтѣ великій сумъ, додавъ онъ наразъ задумчиво, не въ тонъ розмовы.

Онъ поднявъ очи, задумчиво поглянувъ на всѣхъ, усмѣхнувся и взявъ шапку. Онъ бувъ значно спокѣйніишій въ порѣвнаню зъ тымъ, якъ ввійшовъ сюды, и чувъ се. Всѣ встали.

— Ну, пане, зневажайте мене або нѣ, гнѣвайтесь або нѣ, а я не могу выдержати, заключивъ знову Порфиръ Петровичъ, — позвольте ще пытанечко одно (надто вже я васъ турбую, пане!), одну лишь маленьку идейку хотѣвъ бы я высказати, едино тѣлько, щобы еи не забути...

— Гараздъ, скажѣть вашу идейку, серіозный и блѣдый стоявъ передъ нимъ въ ожиданю Раскольниковъ.

— Та ось, пане... справдѣ не знаю, якъ бы лѣпше выразитись... идейка моя вже надто тонка... психологична. чи не правду кажу, пане, коли вы вашу статейку писали, — адже вже бути того не може, хе, хе! щобъ вы самі себе

не уважали, — ну хочь на капельку, — такожь чоловікомъ „незвычайнымъ“ и такимъ, що говорить *нове слово*, — въ вашомъ, розумѣся, змыслѣ... Або-жь не такъ ?

— Дуже може бути, взгѣдно ѡдповѣвъ Раскольниковъ. Разумихинъ ворухнувся.

— А коли такъ, пане, то невже-жь вы бы самі рѣшились, — ну тамъ въ виду якихъ-небудь житейскихъ неудачъ и трудностей, або для якого-небудь „блага“ цѣлю людскости, — перекрочити черезъ перешкоду?... Ну, прикладомъ, убити и ограбити?...

И ѡнъ якось наразъ знову пѡдморгнувъ ему лѣвымъ окомъ и розсмѣявся нечутно, — цѣлкомъ такъ само, якъ передже.

— Колибъ я и перекрочивъ, то вже певне вамъ не сказавъ бы, зъ вызываючою, надутою погордою ѡдповѣвъ Раскольниковъ.

— Нѣ, пане, се я такъ тѡлько интересуюсь, особливо для вырозумлѣня вашої статъѣ, єдино въ літературнѡмъ ѡдношеню, пане...

„Фу, якъ се выразно и зухвало!“ зъ ѡдразою подумавъ Раскольниковъ.

— Позвольте вамъ завважати, ѡдповѣвъ ѡнъ сухо, — що Магометомъ або Наполеономъ я себе не уважаю... нѣ кимъ бы то нѣ було изъ подѡбныхъ осѡбъ, отже и не можу, не будучи ними, дати вамъ вдоволяючого ѡбъясненя о тѡмъ, якъ бы я поступивъ.

— Ну, даруйте, хто-жь у насъ въ Россіи теперь себе за Наполеона не уважає? зѡ страшною фаміліярністю озвався знову Порфиръ. Навѣтъ въ звуку его голосу було на сей разъ щось вже особливо ясне.

— Та чи и не Наполеонъ то якій будучій и нашу Олену Иванѡвну минушого тыждня топоромъ почастувавъ? вкинувъ наразъ зъ кута Заметовъ.

Раскольниковъ мовчавъ и уважно, твердо смотрѣвъ на Порфира. Разумихинъ мрачно нахмурился. Ёму вже и передже стало мовбы щось здаватися. ѡнъ гнѣвно оглянувся надовкола. Наступила минута мрачної мовчанки. Раскольниковъ ворухнувся ѡдходити.

— Вы вже ѡдходите! ласкаво проговоривъ Порфиръ,

незвычайно сердечно протягаючи руку. Дуже, дуже радъ знакомству. А що до вашої просьбы, то не обавляйтесь. Такъ таки и напишѣть, якъ я вамъ говоривъ. Ще лѣпше всего зайдѣть до мене туды самій... оттакъ сими днями... та хочъ завтра. Я буду тамъ коло одинадцяти години напевне. Все и уладимо.. поговоримо... Вы-жь яко оденъ зъ тыхъ, що були тамъ остатній, може що-небудь и сказати намъ могли бы.. додавъ онъ зъ найдобродушнѣйшимъ видомъ.

— Вы хотите мене офіціально переслухувати, по усѣй формѣ? рѣзко запытавъ Раскольниковъ.

— Та чого-жь бы, пане? поки-що сего зовсѣмъ не треба. Вы не такъ поняли. Я, бачите, не опускаю нѣ одного случая и... розмовлявъ вже зѣ всѣми, що у неї заставляли... одъ декотрыхъ доставъ добрі сказѡвки... а вы, яко остатній... Та ось, правда! вскрикнувъ онъ чимсь-то одразу урадувавшись: — При нагодѣ згадавъ я, що-жь се я таке!... звернувся онъ до Разумихина, — адже се ты о томъ Миколцѣ менѣ тогдѣ повнѣ уха наклапавъ... ну, та и самъ знаю, звернувся онъ до Раскольникова, — що парубчище чистый, такъ що-жь, бачите, було чинити, и Митька ось прийшлося занепокоити... та отъ въ чѣмъ дѣло, само нѣдро рѣчи: переходячи тогдѣ по сходахъ... позвольте: адже вы о осьмой годинѣ були, пане?

— О осьмой, одповѣвъ Раскольниковъ, неприемно одчуваючи рѡвночасно, що мѡгъ бы сего и не говорити.

— Такъ переходячи, бачите, о осьмой годинѣ по сходахъ, добродѣю, чи не бачили хочъ вы на другѡмъ, бачите, поверсѣ, въ квартирѣ, знаете, отвореной — памятаєте? двоухъ робѡтнѡковъ, або хочъ одного зъ нихъ? они малювали тамъ, чи не завважали вы? се дуже, дуже важне для нихъ!...

— Маларѣвъ? нѣ, не бачивъ... поволеньки и мовбы понуряючись въ згадкахъ одповѣвъ Раскольникова, въ тую-жь хвилинку напружаючись всѣмъ ествомъ своимъ и завмираючи одъ муки, щобъ чимъ скорше одгадати, въ чѣмъ именно лапка и чи не дасться що предвидѣти? — Нѣ, не бачивъ. Та и квартиры такої, отвертой, якось не завважавъ... а ось на четвертѡмъ поверсѣ (онъ вже вповнѣ доглупався лапки и торжествувавъ) — такъ, памятаю, що чиновникъ оденъ выпроваджувавсь зъ квартиры... напротивъ Олены Иванѡвны...

памятаю... се я ясно памятаю... солдаты диванъ якійсь выносили и мене до стѣны притисли... а малярѣвъ нѣ, не памятаю, щобы малярѣ були .. тай квартиры одчиненои пѣгде, здаеся, не було. Такъ; не було...

— Та ты що такє! крикнувъ наразь Разумихинѣ, якбы опамятавшись и розобравши: — адже-жъ малярѣ малювали въ самый день убійства, а онъ на три дни передъ тымъ тамъ бувъ? Що се ты выпытуєшь?

— Фу, перемѣшавъ! гримнувъ себе по чолѣ Порфирѣ. — Нехай чортъ вѣзьме, у мене зъ отсимъ дѣломъ въ головѣ вже заморочилось! звернувся онъ, мовбы ажъ звиняючись, до Раскольниковова; намъ, бачите, такъ бы доконче треба довѣдатись, чи не бачивъ ихъ хто о осьмой годниѣ въ сѣй квартирѣ, що менѣ ажъ привидѣлось, начебъ вы такожъ могли бы сказати... цѣлкомъ перемѣшавъ!

— Такъ треба бути уважнѣйшимъ, понуро завважавъ Разумихинѣ.

Последнїй слова були сказанї вже въ передпокою. Порфирѣ Петровичъ выпровадивъ ихъ до самыхъ дверей незвычайно ввѣжливо. Оба выйшли мрачнїи и захмуренїи на улицу и кѣлька кроковъ не говорили нѣ слова. Раскольниковъ глубоко одѣтхнувъ...

VI.

...Не вѣрю! не могу вѣрити! повтараєвъ здивуваный и збитый зъ толку Разумихинѣ, стараючись всѣми силами опрокинути выводы Раскольниковова. Они пѣдходили вже къ наемнымъ комнатамъ Бакалѣева, де Пульхерїя Александрѣвна и Дуня ихъ давно дожидали. Разумихинѣ що хвиля задержувався на дорозѣ въ жарѣ розмовы, помѣшаный и звуршениый вже тымъ однимъ, що они у першїй разъ заговорили о *тѣмъ* ясно.

— Не вѣрь! одповѣвъ Раскольниковъ зъ холодною и недбалою усмѣшкою: ты, пѣсля своего звычайю, не завважавъ нѣчого, а я важивъ кожде слово.

— Ты пѣдозрѣваючїй, дятого и важивъ... Гм... дѣйстви, я признаю, тонъ Порфира бувъ досыть дивный, и осо-

бливо сей підлець Заметовъ!... Правду кажешь, въ нѣмъ щось було, — але ѳдки? ѳдки?

— За нѳчь передумавъ.

— Та противно, бачь, противно! Колибъ у нихъ була отся безмозга мысль, такъ они бы всѣми силами постарались еѣ заслонити и укрити свои карты, щобы опѳсля зловити... А теперь — се глупо и неосторожно!

— Колибъ у нихъ були факты, значить справденнѣй факты, або хочь трохи оправданѣй пѳдозрѣня, тогдѣ бы они дѣйстно постарались укрити гру, въ надѣи выграти ще бѳльше (та втѳмъ, давно бы вже взяли пѳдъ судъ!) Але у нихъ нема факту нѣ одного, — все привиджене, все о двохъ кѳнцяхъ, сама воздушна идея — ось они и стараються зухвалостю збити. А може и самъ розлютився, що фактѳвъ нема, и зъ досады выпавъ зъ ролю. А може и намѣрене яке має... Онъ чоловікъ, здаєся, розумный... Може наполохати хотѣвъ тымъ, що знає... Тутъ, брате, своя психологѣя... Та втѳмъ, обридливо се все обьяснити. Оставъ!

— И обижаючо, обижаючо! Я розумью тебе! Все-жъ таки... коли мы вже теперь заговорили ясно (а се славно, що заговорили наконецъ ясно, я радый!) — то вже я тобѣ просто признаюсь, що я давно се въ нихъ завважавъ, сю мысль, цѣлый той часъ,... розумѣеся, въ ледви замѣчальнѳмъ тѳлько видѣ, въ повзаючѳмъ, але чого-жъ хочбы и въ повзаючѳмъ! Якъ они смѣють? Де, де у нихъ тѣ коренѣ крыются? Колибъ ты знавъ, якъ я бѣсився! Хиба изъ сего, що бѣдный студентъ, придавленный нуждою и нѣдохондрѣю, день передъ жестокою хоробою, зъ горячкою, що вже можебути починалась въ нѣмъ (завважай собѣ!), дразливый, самолюбный, знаючий свою цѣну и такѣй, що не видѣвъ пѳвроку у себе въ закамарку нѣкого; въ лахахъ и въ черевикахъ безъ пѳдошовъ, — стоитъ передъ якимись полицейскими пи-сариками и терпитъ ихъ наругу; а тутъ неспѳдѣванный довгъ передъ носомъ, довжне письмо въ рукахъ надворного радника Чебарова, вонюча краска, тридцать степенѣй Реомѣра, замкнений воздухъ, купа людей, оповѣдане о убѣйствѣ особы, у котрой бувъ вчера, и все те — на голодный живѳтъ! Та якъ же тутъ не зѳмѣти! И на отсѣмъ-то, на тѳмъ все оснувати! Нехай чорты берутъ! Я розумью, що се досадно,

але, на твоѣмъ мѣсци, Родьку, я бы зареготовався всѣмъ въ очи, чи лѣпше: на-плю-вавъ бы всѣмъ въ лице, по можности якъ найгустѣйше, та розкидавъ бы на всѣ боки десятки двѣ пощочинѣ, розумненько, якъ и завсѣгды треба давати, та тымъ бы и покѣнчивъ. Плюнь! не роби собѣ зъ сего нѣчого! ободрися! соромъ!

„Онъ однакожь се гарно выложивъ“, подумавъ Раскольниковъ.

— Плюнь! А завтра зновъ слѣдство! — промовивъ онъ гѣрко; — або-жь менѣ зъ ними вдаватися въ объясненя? Менѣ и те досадно, що вчера я унизився въ гостинници до Заметова...

— Бери катъ! пойдю самъ до Порфира! И вже притисну-жь я его до стѣны *по-родинному*; нехай выложить менѣ все до кореня! А вже Заметова...

„Наконецъ таки догадався!“ подумавъ Раскольниковъ.

— Стой! закричавъ Разумихинъ, хапаючи его наразъ за плечъ, стой! Ты неправду сказавъ! Я надумався: ты неправду сказавъ! Ну, яка се лапка? Ты говоришь, що питане о робѣтникахъ було лапкою? Розкуси: Ну, колибъ *се* ты зробивъ, чи мѣгъ бы проговоритись, що бачивъ якъ малювали квартиру. . и робѣтниківъ? Противно: нѣчого не бачивъ, колибъ навѣть и бачивъ! Хто-жь зѣзнае противъ себе?

— Колибъ я *се дѣло* зробивъ, то вже напевне бы сказавъ, що бачивъ и робѣтниківъ и квартиру, зъ неохотою и зъ видимою ѣдрозою ѣдповѣвъ Раскольниковъ.

— Та чо-жь противъ себе говорити?

— А того, що однѣ лишь мужики, або вже найбѣльшь недосвѣдченѣ новаки, при слѣдствахъ просто и зарядомъ ѣдъ всѣго ѣдпираються. Лишь трошечки розвитый и бувалый чоловѣкъ, доконче и по можности стараеся признатись до всѣхъ зверхнихъ и неѣдпѣрныхъ фактѣвъ; тѣлько причины имъ другѣ вышукуюе, характеръ такѣй свѣой, особливый и неспѣдваный пѣдсуне, котрый имъ зовсѣмъ инше значѣне придасть и въ иншѣмъ свѣтлѣ ихъ поставить. Порфиръ мѣгъ якъ-разъ на те числити, що напевне буду такъ ѣдповѣдати и напевне скажу, що бачивъ, для правдопѣдбности, и при тѣмъ вкину що-небудь на объяснене...

— Аже онъ бы тобѣ заразъ и сказавъ, що передъ

двома днями робѣтниківъ тамъ и бути не могло, и що отже ты именно бувъ въ день убійства, о осьмой годинѣ. На пустомъ бы и зловивъ!

— Та на се-то онъ и числивъ, що я не встигну спохопитись и заразы поспѣшу одповѣдати правдоподобнѣйше, та и забуду, що передъ двома днями робѣтниківъ бути не могло.

— Та якъ же се забути?

— Якъ найлекше! На такихъ ось наипустѣйшихъ рѣчахъ найлекше и збиваються хитрїи бачь люде. Чимъ хитрѣйшій чоловѣкъ, тымъ онъ меньше подозрѣває, що его на простомъ зловлять. Дуже хитрого чоловѣка якъ-разъ на наипростѣйшомъ треба ловити. Порфиръ цѣлкомъ не такой дурный, якъ ты думаешь...

— Подлецъ же онъ послѣ того!

Раскольниковъ не мѣгъ не засмѣятись. Але въ тую саму хвилиу дивными показались ему его власна живѣсть и охота, зъ якими онъ высказавъ послѣдне объяснене, тогдѣ коли цѣлу попереджаючи розмову онъ пѣддержувавъ зъ мрачною ѣдразою, выразно лишь для певныхъ цѣлей, зъ конечности.

„Доходжу до смаку при декотрыхъ пунктахъ!“ подумавъ онъ про себе.

Але майже рѣвночасно онъ якось наразъ ставъ неспокойный, начебъ нежданана и тревожна мысль поразила его. Неспокѣй сей побѣльшався. Они дѣйшли вже до входу въ наемнїи кѣмнаты Бакалѣева.

— Иди самъ, сказавъ наразъ Раскольниковъ, — я заразъ вернуся.

— Куда ты? та мы вже прийшли!

— Менѣ треба, треба; дѣло... прийду черезъ пѣвъ години... Скажи тамъ.

— Иди коли хочь, я пѣйду за тобою!

— Щѣ-жь, и ты мене хочешь замучити! закричавъ онъ зъ такимъ гѣркимъ роздразненемъ, зъ такою розпукою въ поглядѣ, що у Разумихина руки опустились. Якійсь часъ онъ стоявъ на рундуку и понуро смотрѣвъ, якъ той швидко ступавъ въ напрямъ до своего переулка. Наконецъ, затиснувши зубы и кулаки, и поклявшись, що ще нынѣ выдушитъ цѣлого

Порфира якъ цитрину, піднявся онъ нагору успокоювати вже затрѣвожену довгимъ ихъ оддаленємъ Пульхерію Александрівну.

Коли Раскольниковъ прийшовъ підъ свій дѣмъ, — скранѣ его були змочені потомъ, и дыхавъ онъ тяжко. Поспѣшно побѣгъ онъ по сходахъ, увійшовъ въ незачинену свою квартиру и заразъ таки замкнувся на засувку. Одаткъ, налякано и божевѣльно, кинувся до кута, до тои самои дѣры въ обояхъ, въ котрой тогдѣ лежали рѣчи, засунувъ въ неѣ руку и кѣлька мншуть пыленько облапувавъ дѣру, перешукуючи всѣ закаулки и всѣ морщкы обоѣвъ. Не найшовши нѣчого, онъ вставъ и глубоко одотхнувъ. Коли перше подходивъ вже підъ рундукъ Бакалѣева, ему наразъ вздумалось, що яка-небудь рѣчь, якій-небудь ланцушокъ, спинка, або на-вѣтъ папѣрець, въ котрый они були завинені зъ надписею старухи, могли якъ-небудь тогдѣ проховзнутись и затратитись въ будь-якой щелинѣ, а потѣмъ наразъ выступити передъ нимъ несподѣванымъ и неодпѣрнимъ доказомъ.

Онъ стоявъ якбы въ задумѣ, и дивна, придержана, навпѣвъ безмысна усмѣшка гралась на его губахъ. Онъ взявъ наконецъ шапку и поволеньки вийшовъ зъ кѣмнаты. Мысли его путались. Въ задумѣ зѣйшовъ онъ підъ ворота

— Та ось они самі! крикнувъ звѣнкій голосъ; онъ піднявъ голову.

Двѣрникъ стоявъ бияя двѣрей своєї комѣрки и показувавъ просто на него якомусь невысокому чоловѣкови, зъ виду похожему на мѣщанина, одягнуеному въ щось нѣбы халать, въ жилетцѣ и дуже подобаючому здалека на бабу. Голова его, въ запачканѣй шапцѣ, звѣшувала внизъ, та и цѣлый онъ бувъ мовбы згорблений. Зѣвалѣ, зморщене лице его показувало звышъ пятьдесятъ лѣтъ; маленькій, заплаканій ѣчка споглядали понуро, строго и зъ невдоволенємъ.

— Що такѣ? запытавъ Раскольниковъ, подходячи до двѣрника.

Мѣщанинъ подививъ на него зпѣдлобя, и осмотрѣвъ его довго и уважно, не спѣшачи; одтакъ поволеньки одвернувся и, нѣ слова не сказавши, вийшовъ зъ вѣрѣтъ дому на улицю.

— Та що такѣ! закричавъ Раскольниковъ.

— Та ось якійсь-тамъ пытавъ, чи тутечки студентъ живе, васъ называвъ, у кого проживаєте. Вы на те надійшли, я показавъ, а онъ и пошовъ. Тільки всего.

Двѣрникъ такожъ бувъ трохи здивуваный, хотяй не дуже, и подумавши капельку, обернувся и полѣзъ назадъ въ свою комѳрку.

Раскольниковъ кинувся вслѣдъ за мѣщаниномъ и заразъ его побачивъ, якъ йшовъ по другомъ боцѣ улицѣ, давнѣйшою рѣвною и неспѣшною ходою, уткнувши очи въ землю и мовбы щось обдумуючи. Онъ скоро его здогонивъ, але якійсь часъ йшовъ позаду; наконецъ зрѣвнявся зъ нимъ и заглянувъ ему збоку въ лице. Сей заразъ таки завважавъ его, побѣжно окинувъ очима, але знову спустивъ очи, и такъ ишли они зъ минуту, оденъ поузь другого и не говорячи нѣ слова.

— Вы пытали за мною... у двѣрника? проговоривъ вѣднці Раскольниковъ, лишъ якось дуже неголосно.

Мѣщанинъ не давъ нѣякои ѳдповѣди и навѣтъ не посмотрѣвъ. Знову помовчали.

— Та щѳ вы... приходите пытати... и мовчите... та щѳ се таке? Голосъ Раскольникова урывався, и слова якось не хотѣли ясно вымовлятись.

Мѣщанинъ на сей разъ пѳднявъ очи и зловѣщимъ, мрачнымъ поглядомъ посмотрѣвъ на Раскольникова.

— Убійця! промовивъ онъ ѳдразу тихимъ, все-жъ таки яснымъ и выразнымъ голосомъ...

Раскольниковъ ишовъ рядомъ зъ нимъ. Ноги его страшно наразъ ослабли, за плечима похолоднѣло, и сердце на хвилинку начебъ заумерло; ѳдтакъ наразъ затѣлпалось, мовбы выскочило зъ гачка. Такъ перейшли они кроковъ сотно, оденъ бияя другого и знову цѣлкомъ мовчки.

Мѣщанинъ не смотрѣвъ на него.

— Та щѳ вы... щѳ... хто убійця? пробормотѣвъ Раскольниковъ заледви чутно.

— Ты убійця, вымовивъ той ще выразнѣйше и зъ бѳльшимъ натискомъ и начебъ зъ усмѣшкою якогось ненавистного торжества, и знову просто глянувъ въ блѣде лице Раскольникова и въ его померкліи очи. Оба пѳдѳйшли тогдѣ до перехрестя. Мѣщанинъ повернувъ въ улицу налѣво и пѳ-

шовъ не оглядаючись. Раскольниковъ остався на мѣсти и довго смотрѣвъ вслѣдъ за нимъ. Онъ бачивъ якъ той, перейшовши вже кроковъ зъ пятьдесятъ, обернувся и подививсь на него, що стоявъ завсѣгды ще неподвижно на томъ самомъ мѣсти. Добачити wyraзно було годъ, але Раскольникову здавалось, що той и симъ разомъ усмѣхнувся своєю холодно-ненавистною и торжествующою усмѣшкою.

Повольнымъ, охлялымъ крокомъ, зъ дрожащими колѣнами и мовбы страшно ззявши, вернувся Раскольниковъ назадъ и увдійшовъ въ свою комѳрку. Онъ знавъ и положивъ шапку на стѳлъ и минутъ десять стоявъ бия стола неподвижно. Одакъ въ обезсиленю мягъ на диванъ и постогнуючи потрохи зъ болю протягнувся на нѣмъ; очи его були зажмурені. Такъ перележавъ онъ зъ пѳвъ години.

Онъ о нѣчѣмъ не думавъ. Правда, були якісь мысли або обрывки мыслей, якісь образы безъ порядку и звязи, — лица людей, що бачивъ ихъ ще въ дитинствѣ, або стрѣвъ ихъ де-небудь оденъ тѳлько разъ, про котрыхъ онъ нѣколи и не нагадавъ; звѳница В***-и церкви; бѳляръ въ одной гостиници и якійсь офіцеръ коло бѳлярду. Запахъ цигаръ въ якѳмсь простѳмъ тютюневѳмъ магазинѣ, шинокъ, чорні сходы, зовсѣмъ темні, цѣлі залиті помьями и засыпані яечными шкаралупами, а звѳкись-тамъ долѣтае недѣльный гукъ звѳнѳвъ... Предметы змѣнялись и крутились якъ вихоръ. Декотрі ему навѣтъ подобались и онъ чѣплявся ихъ, але они погасали, и загаломъ щось душило его въ серединѣ, хочъ не надто. Иногда навѣтъ чувся онъ незле... Легка дрощъ не переходила и се такожь було майже приємно ѳчувати.

Онъ почувъ поспѣшній кроки Разумихина и годось его, зажмуривъ очи и вчинився сплячимъ. Разумихинъ отворивъ дверь и якійсь часъ стоявъ на порозѣ, начебъ роздумуючи. Одакъ тихо вступивъ въ комнату и осторожно пѳдѳйшовъ до дивана. Почувся шепѳтъ Настки:

— Не займай; нехай выспиться; опѳсля попоѣсть.

— Нехай, ѳдповѣвъ Разумихинъ.

Обѳе осторожно вышли и примкнули дверь. Минуло ще зъ пѳвъ години. Раскольниковъ отворивъ очи и кинувся знову горѣлицъ, заломивши руки за голову...

„Хто онъ? Хто отсей чоловѣкъ, що вийшовъ зъ-пѳдъ

землѣ? Де бувъ ѓнѣ и щѣ бачивъ? Ѓнѣ бачивъ все, се певне. Де-жѣ ѓнѣ тогдѣ стоявъ и ѓдки смотрѣвъ? Дячого ѓнѣ що-лишь теперь выходить зъ-пѣдѣ помосту? И якъ мѣгъ ѓнѣ бачити, — або се можливе?... Гм... продовжавъ Раскольниковъ, холоднѣючи и здрѣгаючи, — а футераль, котрый найшовъ Никола за дверми: або се такожѣ можливе? Познаки. Сто-тысячну дрѣбничку прослѣпишь, — ось и пѣдозрѣне въ пирамѣду египетску! Муха летѣла, она бачила! Або-жѣ такъ можно?“

И ѓнѣ зъ омерзѣнемъ почувъ ѓдразу, якъ ѓнѣ послабѣ, фѣзично послабѣ:

„Я се повиненъ бувъ знати, думавъ ѓнѣ зъ гѣркою усмѣшкою; — и якъ смѣвъ я, знаючи себе, *предчуваючи* себе, брати топоръ и кровавитись! Я повиненъ бувъ заздалегѣдъ знати... Гей! адже-жѣ я заздалегѣдъ и знавъ!...“ прошептавъ ѓнѣ въ розпуцѣ.

На хвилѣ ѓнѣ задержувавсь неподвижно передъ будь якою мыслею:

„Нѣ, тѣ люде не зъ такого тѣста; сущій *силачъ*, властелинъ, котрому все вѣльно, громить Тульонъ, выправляе рѣзню въ Парижи, *забуває* армію въ Египтѣ, *тратить* пѣвъ мѣліона людей въ московскѣмъ походѣ, и обганяея калямбуромъ въ Вильнѣ; и єму таки по смерти ставлять кумиры, — значить отже *все* извиняея. Нѣ, на такихъ людяхъ, видко, не тѣло, а бронза!“

Одна напрасна посторонна мысль ѓдразу трохи не розсмѣшила єго:

„Наполеонъ, пирамѣды, Ватерльо, — и регѣстраториха, старуля лихварка, зъ червоною скринею пѣдѣ лѣжкомъ, — ну якъ се переварити хочбы Порфиру Петровичеви!... Де-жѣ имъ переварити!... естетика не позволить: „чи полѣзе, мовлявъ, Наполеонъ пѣдѣ лѣжку до старуль! Ехъ, дрянъ!...“

Хвилями ѓнѣ ѓдчувавъ, що маячить, ѓнѣ попадавъ въ горячково-одушевлене настроєне.

„Старуха байка! думавъ ѓнѣ горячо и порывисто: — старуха бути-може що и помылка, але не въ нѣй и дѣлю! Старуха була тѣлько хороба... я перекрочити чимъ скорше хотѣвъ... я не чоловѣка убивъ, я принципъ убивъ! Принципъ ось я и убивъ, а перекрочити таки и не перекрочивъ,

на отсѣмъ боцѣ остався... Только и зъумѣвъ що убити! Та и того не зъумѣвъ, показуеся... Принципъ? За що передже дурный Разумихинъ соціалістѣвъ ганьбивъ? Трудолюбивый народець и торговый: „загальнымъ щастемъ“ занимаються...

„Нѣ, менѣ жите разъ дѣсталось и нѣколи его бѣльшь не буде: я не хочу дожидатись „загального щастя“. Я и самъ хочу жити, а то лѣпше вже и не жити. Що-жь? Я тѣлько не захотѣвъ переходити мимо голодной матери, ховаючи въ кишени свого рубля, въ дожданю „загального щастя“.

„Несу, мовлявъ, цоголку до загального щастя и ѡдѣ сего чую спокѣй сердца.“ Ха, ха!

„Чого-жь вы мене ось пропустили? Адже я всего разъ тѣлько оденъ жию, адже я такожь хочу... Ехъ, естетична я гнида, и бѣльшь нѣчого, додавъ ѡнѣ ѡдразу розсмѣявшись, якъ божевольный. — Такъ, я справдѣ гнида, говоривъ ѡнѣ дальше, зѣ злбною радостію причѣпившись до мысли, рючись въ нѣй, граючи и потѣшаючись нею, — и вже дятого одного, що по-перше теперь роздумую о тѣмъ, що я гнида; дятого, по-друге, що цѣлый мѣсяць всеблага Провидѣне непоковъ я, призываючи на свѣдка, що не для своєї ось плоти и похоти предпринимаю, а маючи въ виду чудову и приемну цѣль, — ха, ха! Дятого, по-третє, що всеи можливои справедливости постановивъ держатись при выконаню, ваги и мѣры, и аритметики: що изъ всѣхъ гнидѣ выбравъ найнепотрѣбнѣйшу, и убивши єѣ, постановивъ взяти у неѣ рѣвно стѣлько, скѣлько менѣ треба для першого кроку и нѣ бѣльшь нѣ менше (а остальные, значить, такъ и пѣшло бы на монастирь пѣсля духовного завѣщаня — ха, ха!...) Дятого, дятого я вкѣнци гнида, додавъ ѡнѣ скрегогучи зубами, — дятого, що самъ ось я може-бути ще плюгавѣйшій и обридлившій, нѣжь убита гнида, и задалегѣдъ *предчувавъ*, що скажу собѣ те заразъ *пѣсля* того, якъ убю! Або-жь зѣ такую огидою що-небудь може зрѣвнатись! О, нѣкчемносте! о, пѣдлосте!... О, якъ я понимаю „пророка“, зѣ шаблюю, на кони: Велить Аллахъ, и повинуйся „дрожача“ тваре! Оправданий, оправданий „пророкъ“, коли ставитъ де-небудь поперекъ улицѣ гарну батерію и валить въ винного и въ невинного, та не ласкавый навѣтъ и ѡбьяснитись! Покорайся,

дрожаща тваре и — *не бажай*, бо не твоя се рѣчь!...
О, нѣзачо, нѣзачо не прощу старусть!“

Волосѣ его було змочене потомъ, дрожащї губы заперлись, неподвижный поглядъ бувъ влѣпленный въ стѣлю:

„Мати, сестра, якъ я ихъ любивъ! Дячого теперъ ненавижду? Такъ, я ихъ ненавижду, фізично ненавижду, коло себе не могу стерпѣти. Передже я подѣйшовъ и поцѣлувавъ матѣрь, я памятаю... Цѣлувати и думати, що колибъ она довѣдалась, то... чи може сказати їй тогдѣ! Одъ мене се станеся... Гм! *Она* повинна буги така сама якъ и я, — додавъ онъ, думаючи зъ трудомъ, начебъ борючись зъ обгортаючою его поморокою. — О, якъ я ненавижду теперъ старуху! здався другїй разъ убивъ бы, колибъ воскресла! Бѣдна Лизавета! Пощо она тутъ подвернулася!... Дивно однакожь, чому я о нѣй майже и не думаю, начебъ и не убивавъ?... Лизавета! Зоня! бѣднїй, покѣрливїй, зъ очима несмѣлыми... Милї!... Чомъ они не плачуть? Чомъ они не стогнуть?... Они всѣ ѡддають... смотря покѣрливо и лагѣдно... Зоня, Зоня! тиха Зоня!...“

Онъ занезнався; дивнымъ здавалось ему, що онъ не памятає, якъ мѣгъ онъ найтися на улицї. Бувъ вже пѣзний вечеръ. Сумерки згущались, повный мѣсяць блестявъ чимъ разъ яснѣйше и яснѣйше; але якось особливо жарно було въ воздухѣ. Люде товнами снувались по улицахъ; ремѣсники и занятї люде розходились по домахъ, инші прохажувались; пахло ванномъ, пыломъ, стоячою водою. Раскольниковъ ишовъ понурый и задуманный: онъ дуже добре нагадувавъ, що вийшовъ зъ дому зъ якимсь замѣромъ, що треба було щось зробити и поспѣшити, але що именно, онъ забувъ. Наразъ онъ пристанувъ и побачивъ, що на другѣмъ боцѣ улицѣ, на ходнику, стоить чоловѣкъ и махає на него рукою. Онъ пошовъ къ нѣму черезъ улицу, але наразъ сей чоловѣкъ обернувся и пошовъ, якбы нѣчого не було, похиливши голову, не обертаючись и не показуючи по собѣ, що его кликавъ. „Та чи справдѣ кликавъ онъ?“ подумавъ Раскольниковъ; все-жь таки ставъ доганяти. Але дѣйшовши на десять кроковъ, онъ наразъ пѣзнавъ его и — настрашися; се бувъ онтой мѣщанинъ, въ тѣмъ самѣмъ халатѣ и такъ само згорблений. Раскольниковъ ишовъ здалека; сердце его билось;

завернули въ переулочъ, — той усе не обертаяся. „Чи знае онъ, що я за нимъ иду?“ думавъ Раскольниковъ. Мѣщанинъ увойшовъ въ ворота одного великого дому. Раскольниковъ чимъ хутше подойшовъ до воротъ и ставъ смотрѣти: чи не оглянеся онъ и чи не закличе его? Въ самомъ дѣлѣ, коли перейшовъ цѣлый подѣздъ и входивъ вже въ дѣмъ, онъ другій разъ обернувся и знову мовбы махнувъ на него рукою. Раскольниковъ таки заразы перебѣгъ подѣздъ дому, але на подвѣрю мѣщанина вже не було. Значить, онъ пошовъ заразы горѣ першими сходами. Раскольниковъ пустився за нимъ. И справдѣ о двоє сходѣвъ выше чути було ще чісь мѣрній, неспѣшній кроки. Диво, сходы були начебъ знакомі! Ось ѡкно на першомъ поверсѣ; сумно и таемничо переходило крѣзь скла мѣсячне свѣтло; ось и другій поверхъ. Ба! Се та сама квартира, въ котрѣй робѣтники малювали... Якъ же онъ не познавъ заразы? Кроки идучого на передѣ чоловѣка затихли: „ось онъ станувъ, або де-небудь зайшовъ.“ Ось и третій поверхъ; чи ити дальше? И яка тамъ тишина, ажъ дивно... Але онъ пошовъ. Стукѣтъ его власныхъ кроковъ его полохавъ и тревоживъ, Боже, якъ темно! Мѣщанинъ певно тутъ де-небудь притаився въ кутѣ. А! квартира отворена наостѣжъ на сходы; онъ подумавъ и ввойшовъ. Въ передпокою було дуже темно и пусто, нѣ душѣ, начебъ все вынесли; тихонько, на пальцахъ перейшовъ онъ въ гостинну: вся кѡмната була ясно облита мѣсячнымъ свѣтломъ; все тутъ якъ передже: крѣсла, зеркало, жовтый диванъ и картинки въ рамкахъ. Величезный, круглый, мѣдяно-червоный мѣсяць смотрѣвъ просто въ ѡкно. „Те ѡдъ мѣсяца така тишина, подумавъ Раскольниковъ, — онъ певне теперъ загадку згадує.“ Онъ стоявъ и ждавъ, довго ждавъ, и чимъ тихішій бувъ мѣсяць, тымъ сильтѣйше стукѣло его сердце, ажъ болѣло. И усе тишина. Наразы почувся короткій, сухій трѣскъ, начебъ зломли скипку, и усе зновъ завмерло. Пробуждена зѡ сну муха злетѣла, вдарилась о стекло и жалѡбно бѣнчала. Въ ту саму хвилию, въ кутѣ, межи маленькою шафою и ѡкномъ, онъ розпѡзнавъ начебъ висячу на стѣнѣ сальпоу. — „Зѣ-ѡдки тутъ сальона? подумавъ онъ: — та єи перше не було..“ Онъ подойшовъ поволеньки и догадався, що за сальпою мабуть хтось укриваєся. Осторожно ѡдело-

нивъ онъ рукою сальону и побачивъ, що тутъ стоить крѣсло, а на крѣслѣ въ кутику сидить старуля, цѣла скорчена и зъ наклоненою головою, такъ шо онъ нѣякъ не мѡгъ доглянути лица, але се була она. Онъ постоявъ надъ нею : „боятся!“ подумавъ онъ, поволеньки высвободивъ зъ пелтицѣ топоръ и гримнувъ старуху по тѣмю разъ и другій. Але диво дивне : она навѣтъ и не ворухнулась ѡдъ ударѡвъ, мовбы була зъ дерева. Онъ напудився, нагнувся ближе и ставъ еѣ оглядати; однакожь она ще низше нагнула голову. Онъ пригнувся тогдѣ цѣлкомъ до долѡвки, и заглянувши вѣй знизу въ лице, заглянувъ и задереვენѣвъ : старушка сидѣла и смѣялась, — такъ и заливалась тихимъ, нечутнымъ смѣхомъ, изъ всѣхъ силъ вздержуючись, щобъ онъ еи не учувъ. Наразъ ему привидѣлось, шо дверѣ зъ спальнѣ ледви не - ледви отворились и шо тамъ такожъ начебъ засмѣялись и шепчуть. Скаженный гнѣвъ одолѣвъ его : изъ всей силы почавъ онъ бити старуху по головѣ, але зъ кождымъ ударомъ топора смѣхъ и шепѡтъ изъ спальнѣ роздавались чимъ разъ голоснѣйше и голоснѣйше а старушка такъ и вся колыхалась ѡдъ хохоту. Онъ кинувся втѣкати, але цѣла передня кѡмната вже наповнена людьми, дверѣ на сходы отворені наостѣжь, а въ сѣняхъ, на сходахъ и туды внизъ — скрѡзь люде! голова за головою, всѣ смотрять, — однакожь всѣ притаились и дожидають, мовчать... Серце его стиснулось, ноги не слухають, приросли... Онъ хотѣвъ вскрикнути и — прокинувся.

Онъ тяжко ѡдѡтхнувъ, — лишь диво дивне, сонъ начебъ усе ще продовжався : дверѣ его були отворені наостѣжь и на порозѣ стоявъ цѣлкомъ незнакомый ему чоловѣкъ и пыльно ему приглядався.

Раскольниковъ не встигъ ще отворити очей и таки заразъ замкнувъ ихъ знову. Онъ лежавъ горѣлицъ и не ворухнувся. „Чи се сонъ продовжаєся, чи нѣ“, думавъ онъ, и крыхѡтку, майже незамѣтно, знову припѡднявъ повѣки, щобъ подивитись : незнакомый стоявъ на тѡмъ самѡмъ мѣсци и якъ перше такъ и теперъ вдивлювався въ него. Наразъ онъ переступивъ осторожно черезъ порѡгъ, зачинивъ за собою дверѣ, пѡдѡйшовъ къ столу, пѡдѡждавъ зъ минутою, — увесь той часъ не спускаючи зъ него очей, — и звѡльненька, безъ галасу, сѣвъ

на крѣсло била дивану, капелюхъ поклавъ збоку на помостѣ, а обома руками оперся на тростину, опустивши на руки пѣдбородокъ. Видко було, що ѓнъ приготівився довго чекати. Скѣлько можъ було розглянути крѣзь миготячій вѣѣ, чоловѣкъ сей бувъ вже не молодой, повновидый, и зъ густою, ясною, трохи не бѣлою бородою...

Перейшло минутъ зъ десять. Ще бувъ день, але вже вечерѣло. Въ кѣмнатѣ була цѣлковита тишина. Навѣть зѣ сходѣвъ не долѣтавъ нѣ оденъ звукъ. Лише бѣнчала и билась якась велика муха, ударяючись на летѣ о скло. Наконець се стало невыносне : Раскольниковъ наразъ припѣднявся и сѣвъ на диванѣ.

— Ну, говорѣть, чого вамъ треба ?

— Адаже я такъ и знавъ, що вы не спите, а тѣлько чинитесь мовбы спали, дивно ѓдповѣвъ незнакомый, спокѣйно розсмѣявшись. — Аркадѣй Ивановичъ Свидригайловъ, позвольте представитись.

Конецъ першого тому.

Перевѣвъ

Михайло Подолнѣскѣй.

Головнѣйші похибки печатнї въ першомъ томѣ.

Стор.	стрѣчка		замѣсть	мае	бути
50	5	зъ горы	Сонѣ	Зонѣ	
61	6	"	але	та	
106	10	"	котре... обѣсталось	котрый... обѣстався	
143	12	"	Семеновичъ	Петровичъ	
159	16	зъ долу	Однакъ	Однымъ	
159	7	"	Петровичъ	Петро Петровичъ	
160	10	"	и рѣчь	се рѣчь	
163	12	"	запаливши	запалавши	
163	4	"	бувъ о	бувъ я о	
164	4	зъ горы	зѣобидженымъ	зѣ обидженымъ	
166	7	"	Воржо-	воржо-	
166	17	зъ долу	такъ	таки	
169	5	зъ горы	були	були и	
174	7	зъ долу	що я	ше я	
178	8	"	вражбнѣ.	слабло вражбнѣ.	
182	14	зъ горы	запилымъ	запалымъ	
183	13	"	обридлива	обридливе	
189	8	"	Вже	Все	
192	7	"	сяска	ляска	
192	15	зъ долу	знати, ще якъ	знати ще, якъ	
228	14	зъ горы	починивъ.	починавъ.	
232	16	"	Дмитремъ	Дмитромъ	
239	4	"	верзеса	везеса	
242	5	"	чи ледви	ледви чи	
247	10	зъ долу	двое лиха	двохъ лихъ	
255	5	"	упокѣй	упокѣй	
256	18	"	выказала	выказалась	
276	11	"	оплощенѣ	воплощенѣ	
282	7	зъ горы	колу	коли	

Литературный додатокъ „Дѣла“

БИБЛІОТЕКА НАЙЗНАМЕНИТШИХЪ ПОВѢСТЕЙ

ПОДЪ РЕДАКЦІЮ И. БЕЛЕЯ

Томъ XXV.

ВИНА И КАРА

ПОВѢСТЬ

ВЪ ШЕСТИ ЧАСТЯХЪ ЗЪ ЕПІЛОГОМЪ

Ф. М. ДОСТОЕВСКОГО

(зъ велико-русского)

3002

Т о м ъ П.

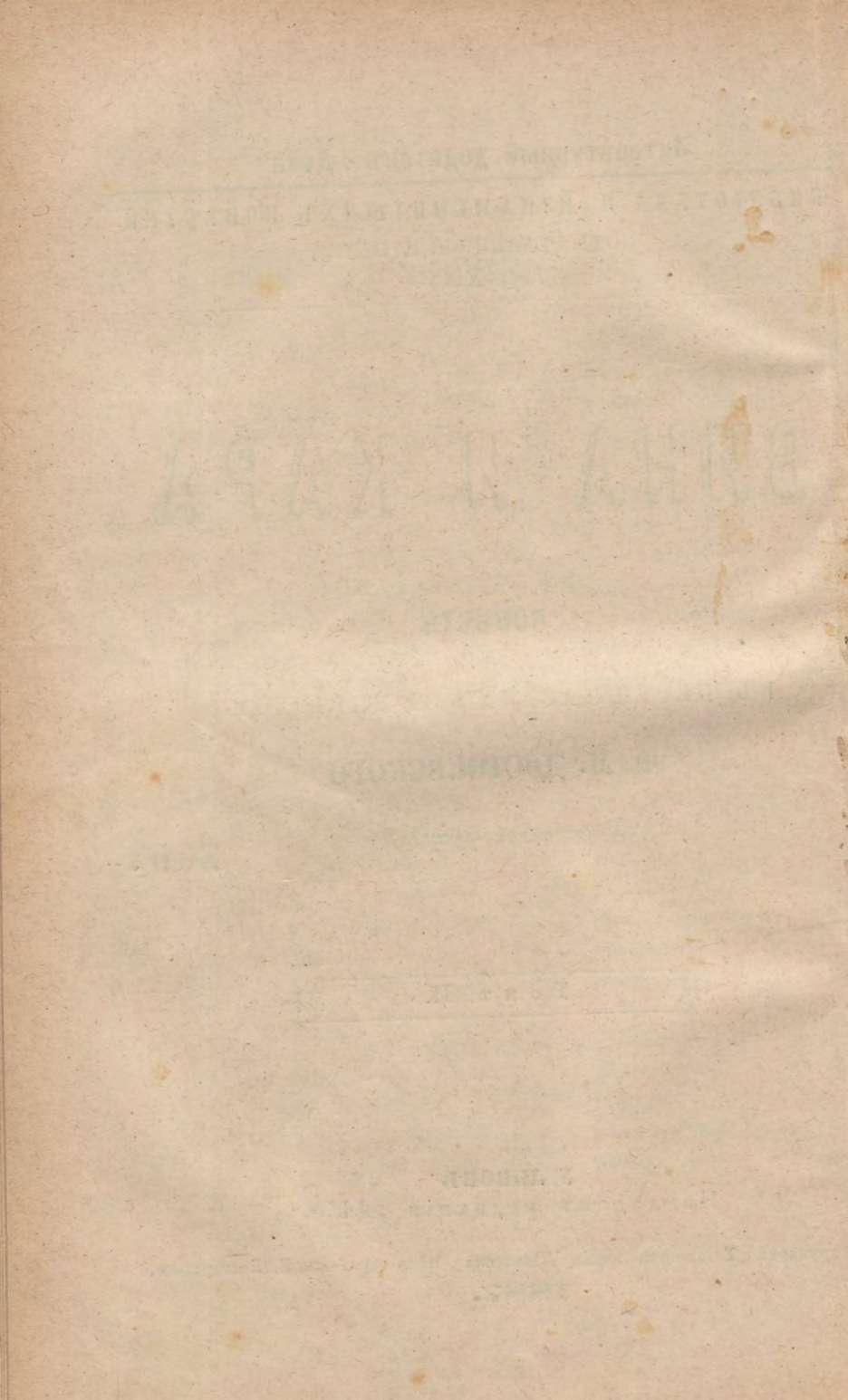

У ЛЬВОВЪ

Накладомъ редакціи „Дѣла“

друкарнѣ „Товариства имени Шевченка“ подъ зарядомъ К. Беднарского.

1887.

ЧАСТЬ ЧЕТВЕРТА.

I.

„Чи се може продовжене сну?“ подумалось ще разъ Раскольникову. Осторожно и недовѣрчиво вдивлювался онъ въ несподѣваного гостя.

— Свидригайловъ? Що за недорѣцтво: бути не може! проговоривъ онъ наконецъ въ голосъ, зъ недовѣріємъ.

Здавалось, гѣсть зовсѣмъ не здивувався сему выкликови.

— Зайшовъ до васъ зъ двохъ причинъ: по-перше, особисто познакомитись захотѣвъ, бо давно вже наслухався багато цѣкавого и похвального о васъ; а по-друге, маю надѣю, що не одкажетесь може-бути менѣ помогти въ одномъ предпріємствѣ, котре дотыкаєсь просто вашою сестры, Евдокіѣ Романѣвны. Самого мене, безъ порученя, она може и на двѣрь до себе теперъ не пустить, наслѣдкомъ упередженя, ту а зъ вашою помочію я, противно, сподѣюся...

— Зле сподѣетесь, перебивъ Раскольниковъ.

— Они, прошу, що-лишь вчера прибули, позвольте запытати?

Раскольниковъ не ѡповѣвъ.

— Вчера, я знаю. Адже я самъ прибувъ що тѣлько озавчера. Ну, пане, ось що я скажу вамъ дотычно сего, ѡдіоне Романовичу; оправдувати себе уважаю злишнимъ, але позвольте-жь и менѣ спытати: що-жь тутъ, у всѣмъ ѡмъ, въ самѣмъ дѣлѣ, такого незвычайно переступного зъ ови стороны, очевидно безъ упереджень, а здорово судячи?

Раскольниковъ не перестававъ мовчати и приглядатись ему дальше.

— Те, що въ своѣмъ домѣ переслѣдувавъ я безборонну дѣвчину и „обижавъ еѣ своими погаными предлогами“, — чи такъ, пане? (Самъ впередъ забѣгаю!) — Та тѣлько подумайте, що и я чоловѣкъ, et nihil humani... однимъ словомъ, що и я способный заслѣпитись и полюбити (щѣ вже очевидно не по нашѣй волѣ чиниться), тогдѣ усе въ найприроднѣйшій способъ обьясняеся. Тутъ цѣле питане: чи я нѣкчемникъ, чи може самъ жертва? Ну, а якъ жертва? Аже предкладаючи моему предметови вѣѣкати зѣ мною въ Америку, або въ Швейцарію, я може-бути найчестнѣйшій замѣры при тѣмъ мавъ, та ще думавъ спѣльне щасте оснувати!... Розумъ, бачите, страсти служить; я, признайте, ще бѣльше себе самого губивъ, або-жъ не такъ!...

— Та зовсѣмъ не въ тѣмъ дѣло, зѣ ѡдразою перебивъ Раскольниковъ, — цѣлкомъ по-просту: вы противній, чи вы винній чи не винній, ну, и зѣ вами и знатись не хочуть, и гонять васъ, и забирайтесь!...

Свидригайловъ наразъ зареготався.

— Однакожъ вы... однакожъ васъ не замантишь! промовивъ ѡнъ, смѣючись ѡдѣ всего сердца: — я було думавъ хитро пѣдѣбратись, та нѣ, вы якъ-разъ на саму сушу точку станули!

— Та вы и въ отсю хвилю не перестаете хитрити.

— Такъ щѣ-жъ? Такъ що-жъ? повтарявъ Свидригайловъ, смѣючись на усѣ заставки: — аже се *bonne guerre*,*) вѣйна якъ слѣдъ, и зовсѣмъ дозволена хитрѣсть!... Все-жъ таки вы мене перебили: такъ чи такъ, впевняю ще разъ: нѣякихъ неприемностей не було бы, колибъ припадкомъ въ саду Марта Петрѣвна...

— Марту ось Петрѣвну вы такожъ, говорятъ, звели зѣ свѣта? грубо перебивъ Раскольниковъ.

— А вы и о тѣмъ чули? Та втѣмъ, якъ и не чути!... Ну, що дотыкаеся сего вашего питаня, то справдѣ не знаю, якъ вамъ сказати, хочъ мое сумлѣне дотычно сего зовсѣмъ

---

*) честна вѣйна.

а зовсѣмъ спокѳйне. Та не думайте, щобъ я боявся чоґо-небудь тамъ такого: усе те переведене було въ повнѳмъ порядку и зъ наибѳльшою точностію: лѳкарске слѳдство выказало апоплексію, котра пѳшла ѳдъ купаня заразъ пѳсля сытого ѳбѳду, зъ выпитою майже цѳлою бутилькою вина, тай нѳчого иншого и выказати оно не могло... Нѳ, пане, я отъ-що про себе думавъ якійсь часъ, ось именно въ дорозѳ, въ вагонѳ сидячи: чи не причинився я до всего того... нещастя якъ-небудь або роздразненемъ моральнымъ, або чимъ иншимъ подѳбнымъ? Однакожь приишовъ до переконаня, що и сего нѳякимъ свѳтомъ бути не могло.

Раскольниковъ засмѳявся.

— Охота-жь такъ непокоитись!

— Та вы чоґо смѳтаетесь? Вы розважете; я ударивъ всего лишь два разы прутикомъ, навѳтъ знаковъ не було... Не думайте, ради Бога, що я циникъ; та я самъ докладно знаю, якъ се мерзко зъ мои стороны, ну и такъ дальше, але я такожь докладно знаю, що Марта Петрѳвна ажъ и рада була сѳй моѳй, такъ сказати, загѳнчивости. Исторія по поводу вашои сеструнѳ вычерпалась до самого дна. Марта Петрѳвна вже третій день приневолена була дома сидѳти; нѳ зъ чимъ въ мѳстечко показатись, та и надоѳла она тамъ всѳмъ своимъ онтымъ листомъ (про читане листу чейже вы чули?) И наразъ сѳ два прутики якъ зъ неба падають! Перша рѳчь була, велѳла карету закладати!... Я вже о тѳмъ и не говорю, що у жѳнокъ случаѳ такіи бувають, коли-то имъ вельми а вельми приємно бути обиджеными, мимо всего зверхнѳго гнѳву. Они у всѳхъ бувають, сѳ случаѳ, бачите; чоловѳкъ загаломъ навѳтъ дуже любить бути обидженнымъ, завважали вы се? Але у жѳнокъ се особливо. Навѳтъ можъ сказати, що тымъ тѳльки ѳдъ скуки ратуються.

Якійсь часъ Раскольниковъ думавъ-було встати и выйти и тымъ покѳнчити ѳдвѳдины. Але якась цѳкавѳсть и ажъ мовбѳ замыслъ задержали его на хвилю.

— Вы любите битися? спытавъ ѳнъ розсѳяно.

— Нѳ, не дуже, спокѳйно ѳдповѳвъ Свидригайловъ. — А зъ Мартою Петрѳвною майже нѳколи не билися. Мы дуже зґѳдно жили, и она мною завсѳгды була задоволена. Прута я уживѳ, за всѳхъ нашихъ сѳмъ лѳтъ, всего лишь два разы

(коли не вчислювати ще одного третёго случаю, дуже впрочёмъ двозмысного): першій разъ — два мѣсяць пѣсля нашого весѣля, таки заразъ по приѣздѣ на село, и ось теперѣшній послѣдній разъ. — А вы вже думали, я такій нелюдь, ретроградъ, крѣпостникъ? Хе-хе... Алé, алé, чи не памятасте вы, Родіоне Романовичу, якъ кѣлька лѣтъ тому назадъ, ёще за часѣвъ благодатной явности судѣвъ, оплюгавили у насъ прилюдно въ письмахъ одного дворянина — забувъ прѣзвище! — що Нѣмкиню одну потурбувавъ въ вагонѣ, памятасте? Ну, пане, такъ ось вамъ моя думка: зъ добродѣемъ, що побивъ Нѣмкиню, глубоко не симпатизую, бо и въ самѣй рѣчи оно... чого-жъ симпатизувати! Але не могу не заявити, що лучаються иногдѣ такій зачѣпний Нѣмкинь, що, менѣ здаєся, нема нѣ одного поступовця, котрый бы напевне мѣгъ за себе заручити. Зъ отсеи точки нѣхто не подивився тогдѣ на предметъ, а тымчасомъ отся точка, бачите, есть справдѣ гуманна, такъ, добродѣю, не инакше!

Сказавши те, Свидригайловъ наразъ зновъ розсмѣявся. Раскольникову було явно, що се чоловѣкъ, котрый порѣшився на щось твердо и ѡдъ сего не ѡдступитъ.

— Вы мабутъ кѣлька день зряду нѣ зъ кимъ не говорили? запытавъ ѡнь.

— Майже такъ. А щѣ: певне дивуетесь, що я такій добродушный чоловѣкъ?

— Нѣ, я сему дивуюся, що вы вже надто добродушный чоловѣкъ.

— Дятого, що простацтвомъ вашихъ пытанъ не обижаєся? — Такъ, чи щѣ? Та... чого-жъ обижатись? якъ запытували, такъ и ѡдповѣдавъ, додавъ ѡнь зъ задивляющимъ выразомъ щирости. — Адже я за надто нѣчимъ майже не интересуюсь, ёй-Богу, продовжавъ ѡнь якось нѣббы задумчиво. — Особливо теперь, нѣчимъ таки не занятый... Та втѣмъ, вамъ вѣльно думати, що я зъ певными замѣрами навязуюся до васъ, тымъ бѣльше, що маю дѣло до вашои сестры, якъ самъ вамъ признався. Але я вамъ щиро скажу: дуже менѣ скучно! именно въ отсеи три послѣднѣи днѣ, такъ що я вами ажъ утѣшився... Не розсердѣться, Родіоне Романовичу, але вы менѣ самѣи чомусь-то здаєтесь страхъ якимъ дивнымъ. Якъ хочете, а щось таки въ васъ есть; и именно теперь,

то-есть не якъ-разъ въ отсю минуту, а загаломъ теперь... Ну, ну, не буду; не буду, не хмуртесь. Та я не такіи медвѣдь, якъ вы думаете.

Раскольниковъ мрачно посмотрѣвъ на него.

— Вы навѣтъ може-бути и цѣлкомъ не медвѣдь, сказавъ онъ. — Менѣ навѣтъ здаеся, що у васъ дуже добре вихованє, або що вы по крайной мѣрѣ умѣете при нагодѣ бути и поряднымъ чоловѣкомъ.

— Та я нѣчпєю думкою о менѣ нѣ трохи не интересуюсь, сухо и мовбы навѣтъ зъ одтѣнкомъ гордости одповѣвъ Свидригайловъ, — и дятото, чому-жь и не бути иногдѣ смѣтемъ, коли отсе одѣне въ нашомъ климатѣ такъ выгодно носити и... и особливо, коли до-сего и природну склонность маешь, додавъ онъ, знову засмѣявшись.

— Я чувъ однакожь, що у васъ тутъ богато знакомыхъ. Адаже вы те, що называеся „не безъ звязей“. На що-жь я вамъ, въ такомъ разѣ, якъ не для цѣлей?

— Се вы правду сказали, що у мене є знакоміи, подхопивъ Свидригайловъ, не одповѣдаючи на головний пунктъ, — я вже зъ ними стрѣчався; адже третій день -волочуся; и самъ познаю, и мене, здаеся, познають. Оно зрозумѣле, одагнений прилично и належу до людей не бѣдныхъ; насъ, бачите, и подданьча реформа обойшла: лѣсы та луги заливніи, доходъ отже не тратиться; але... не пойду я туды; и передже надоѣло: ходжу третій день и не признаюсь нѣкому... А тутъ ще мѣсто! Та якъ се оно выросло у насъ, скажѣтъ, будьте ласкавіи! Мѣсто канцеляристовъ и всякихъ возможныхъ семинаристовъ! Справдѣ, я многого тутъ передже не бачивъ, лѣтъ осѣмъ тому назадъ, коли тутки товкся... На одну лишь анатомію тепер и надѣюсь, ей-Богу!

— На яку анатомію?

— А що дотыкаеся отсихъ клоббовъ, або хочбы ще и поступи, — ну, се нехай вже безъ насъ буде, тягнувъ онъ далѣй, не завважавши знову pytania. — Та и охота-жь шулеромъ бути?

— То вы були и шулеромъ?

— Якъ же безъ сего? Цѣла компанія насъ була, найприличнѣйша, лѣтъ осѣмъ тому назадъ; проводили часъ; и всѣ, знаєте, люде зъ манерами, поэты були, капиталісты

були. Та и загаломъ у насъ, въ россійской суспѣльности, найлѣпшій манеры у тыхъ, що биті бували, — чи завважали вы се? Се, бачите, я на селѣ теперъ опустився. А все таки посадили-було мене тогдѣ въ тюрьму за довги, нѣжинскій одень панокъ. Тутъ и пѣдвернулася Марта Петрѣвна, поторгувалася, и выкупила мене за тридцять тысячъ сребренникѣвъ. (Всего я 70.000 бувъ виненъ.) Получились мы зъ нею законнымъ вѣнчанемъ, и вывезла она мене заразъ таки до себе, на село, мовъ якій скарбъ. Адже она старша одъ мене пятьма роками. Дуже любила. Съмъ лѣтъ зъ села не выѣзджавъ. И, уважайте, цѣле свое жите документъ проти мене, на чуже имя, за отсихъ тридцать тысячъ держала, такъ, що задумай я въ чѣмъ-небудь зворохобитись, — таки заразъ бы въ дѣру! И зробила бы. У женщинъ, бачите, усе те разомъ ходить!

— А колибъ не документъ, наживали-бъ пятами?

— Не знаю, якъ вамъ сказати. Мене сей документъ майже не стѣснявъ. Нѣкуды менѣ не хотѣлось, а за границу Марта Петрѣвна и сама мене разѣвъ два кликала, видячи, що я скучавъ. Та щѣ! За границу я передже ѣздивъ, и завсѣгды менѣ тамъ душно бувало. Не те щобъ... а ось починае днѣти, заливъ Неаполитанскій, море, смотришь, и якосъ сумно. Найнезноснѣйше, що таки справдѣ чогось тужишь. Нѣ, на родинѣ лѣпше: тутъ, по крайной мѣрѣ за усе другихъ винуешь, а себе оправдуешь. Я бы теперъ може-бути въ экспедицію на пѣвнѣчный бѣгунъ поѣхавъ, бо мое вино кисле и пити менѣ обридло, а кромѣ вина нѣчого бѣльшь не остаеся... прѣбувавъ. А щѣ, говорятъ, Бергъ въ недѣлю въ Юсупѣвскѣмъ саду не величезнѣмъ баллонѣ полетить, сопутникѣвъ за звѣстну плату приываетъ, чи правда?

— Щѣ-жъ, вы полетѣли бы?

— Я? нѣ... полетѣвъ... пробормотѣвъ Свидригайловъ, дѣйстно якбы задумавшись.

— Та щѣ онъ, чи справдѣ полетѣвъ бы? подумавъ Раскольниковъ.

— Нѣ, документъ мене не стѣснявъ, продолжавъ Свидригайловъ задумчиво; — се я самъ зъ села не выѣздивъ. Та и вже зъ рѣкъ буде, якъ Марта Петрѣвна на именины мои менѣ и документъ сей звернула и въ додатку ще спору

суму подарувала. У неї, бачите, бувъ капіталъ. „Смотрѣть, якъ я вамъ довѣряю, Аркадію Ивановичу“ справдѣ, такъ и виразилась. Вы не вѣрите, що такъ виразилась? А знаєте: адже я господаремъ поряднимъ на селѣ зробився; мене въ околиці знають. Книжки такожъ спроваджувавъ. Марта Петровна спершу похвалювала, а опісля заєдно боялась, що я заучусь.

— Вы за Мартою Петровною, здаєся, дуже скучаете?

— Я? може-бути. Такъ, може-бути. Алé алé, чи вѣрите вы въ духи?

— Въ які духи?

— Въ звичайніі духи, въ які-жъ!

— А вы вѣрите?

— Та може и нѣ, pour vous plaire...*) То-єсть не такъ, щобъ нѣ...

— Являються вамъ, чи що?

Свидригайловъ якось дивно посмотрѣвъ на него.

— Марта Петровна навѣщувати ласкава, промовивъ онъ викривляючи ротъ въ якусь дивну усмѣшку.

— Якъ се: навѣщувати ласкава?

— Та вже тричі приходила. Першій разъ я єъ побачивъ въ самъ день похорону, годину по тѣмъ, якъ повернувъ зъ кладовища. Се було день передъ моимъ одѣздомъ сюды. Другій разъ позавчора, въ дорозѣ, на розсвѣтъ, на стаціи въ Малой Вишерѣ; а третій разъ передъ двома годинами, на квартирѣ, де я стою, въ комнатѣ; я бувъ самъ.

— На явѣ?

— Цѣлкомъ. Всѣ три разы на явѣ. Прийде, поговорить зъ минуту и вийде дверми; завсѣгды дверми. Навѣтъ начебъ чутно.

— Не даремне я такъ и думавъ, що зъ вами навѣрно щось въ тѣмъ родѣ лучаєся! промовивъ наразъ Раскольниковъ, и таки заразъ здивувався, що се сказавъ. Онъ бувъ въ сильномъ зворушенію.

— О-отъ? вы се думали? зъ задивомъ запытавъ Свидригайловъ: — не може бути? Ну, чи не сказавъ я, що мѣжъ нами єсть щось спѣльного, а?

---

*) щобъ вамъ подобатись. М. П.

— Нѣколи вы сего не говорили! рѣзко и зъ натискомъ ѳдповѣвъ Раскольниковъ.

— Не говоривъ?

— Нѣ!

— Менѣ здавалось, що говоривъ. Передже, якъ я увѳишовъ и побачивъ, що вы зъ зажмуреными очима лежите и не спите, таки заразы и сказавъ я собѣ: „се той самый и есть!“

— Щѳ се таке: той самый? Про щѳ вы се? закричавъ Раскольниковъ.

— Про щѳ? Та справдѣ не знаю, про щѳ... щиро, и якось самъ змѣшавшись, пробормотѣвъ Свидригайловъ.

Зъ минуту перемовчали. Оба смотрѣли оденъ на другого великими очима.

— Усе те ложь! зъ досадою покрикнувъ Раскольниковъ. — Щѳ-жь она вамъ говорить, коли приходитъ?

— Она, кажете? Представте собѣ, о самыхъ найнѣкчемнѣйшихъ дрѳбницахъ, и подивуйтесь чоловікови: мене, бачите, отсе-то и гнѣває. У першій разъ ввѳишла (я, знаєте, втомився: похоронна служба, со святыми упокой. потѳмъ литія, закуска, — наконецъ ось въ кабинетѣ самъ оденъ остався, закуривъ цигаро, задумався), увѳишла въ дверь: „А вы, говорить, Аркадію Ивановичу, нынѣ за клопотами и забули въ ѣдальни годинникъ накрутити.“ А годинникъ отсей я, дѣйстно, за цѣлыхъ сѣмъ лѣтъ, каждой недѣлѣ самъ накручувавъ, а забуду, такъ завсѣгды, бывало, пригадає. На другій день, я вже ѣду сюды. Приходжу, вже благословилося на день, на стацию, — въ ночи лишъ трохи передрѣмався, поломаный, очи заспані, — велѣвъ подати каву; дивлюсь — Марта Петрѳвна наразъ сѣдає бия мене, въ рукахъ колода картъ: „Чи не поворожити бы вамъ, Аркадію Ивановичу, на дорогу, бачите?“ А она славно знала выкладати карты! Ну, и не прощу собѣ нѣколи, що не велѣвъ собѣ выложити. Втѣкъ, налякавшись, а тутъ, правда, и звѳнокъ. Сиджу нынѣ пѳсля поганенького обѣду готелевого, зъ тяжкимъ жолудкомъ, — сиджу, курю — знову ѳдразу Марта Петрѳвна, входитъ цѣла выряджена, въ новѳмъ, шовковѳмъ, зеленѳмъ уборѣ, зъ довжезнымъ хвостѳмъ: „Здорові були, Аркадію Ивановичу! якъ вамъ подобаєся мѳй уборъ? Га-

путька такъ не уште.“ (Гануська — се швачка у насъ на селѣ, зъ колишнихъ крѣпостныхъ, на науцѣ въ Москвѣ була — гарненька дѣвчина.) Стоить, крутиться передо мною. Я оглянувъ убѣръ, ѡтакъ уважно, уважно ѣи въ лице подививъ: „Охота вамъ, говорю, Марто Петровно, задля такой марницѣ до мене ходити, трудитись.“ — „Ахъ, Боже мой, батюшка, вже и потрѣвожити тебе не вѣльно!“ Я ѣи говорю, щобы подразнити еѣ: „Я, Марто Петровно, женитись хочу.“ — „Одъ васъ се станесея, Аркадію Ивановичу; не богато чести вамъ, що вы, не встигши жену похоронити, такъ заразъ и женитись поѣхали. И хочбы выбрали ще гарну, а то ось, я знаю, — нѣ ѣи, нѣ собѣ, тѣлько добрыхъ людей насмѣшите.“ Взяла тай выйшла, и хвостомъ таки ажъ справдѣ шумить. Що за недорѣцтво, а?

— Та вы може-бути усе те выдумали? ѡдозвався Раскольниковъ.

— Я рѣдко неправду говорю, ѡдповѣвъ Свидригайловъ задумчиво, и якбы зовсѣмъ не завважавши грубости пытаня.

— А передже, до сего, вы нѣколи привидѣвъ не мали?

— Н... нѣ, мавъ, оденъ тѣлько разъ въ житю, шѣсть лѣтъ тому назадъ. Филько, чоловікъ дворовый у мене бувъ; тѣлько-що его похоронили, я крикнувъ забувшись: Фильку, люльку! — ввійшовъ и просто до кута, де стоять у мене люльки. Я сиджу, думаю: „Се ѡнъ менѣ ѡдѡмститъ“, бо передъ самою смертю мы грубо посварились. — „Якъ ты смѣешь, говорю, зъ дѣравымъ лѣктемъ до мене входить, — за дверь, драбе!“ Обернувся, ввійшовъ и бѣльше не приходивъ. Я Мартѣ Петровнѣ тогдѣ не сказавъ. Хотѣвъ-було панахиду по нѣмъ ѡдслужити, та якось стыдався.

— Идѣть до доктора.

— Се ось я и безъ васъ знаю, що нездоровъ, хочъ, сказати правду, не знаю властиво, що се менѣ таке; по-моєму я здоровѣйшій ѡдъ васъ у пятеро. Я васъ не про те запытавъ, — чи вѣрите вы чи нѣ, що духи являються? Я васъ запытавъ: чи вѣрите вы, що суть духи?

— Нѣ, нѣзащо не повѣрю! зъ якоюсь навѣтъ злобою покрикнувъ Раскольниковъ.

— Та звычайно якъ говорятъ? воркотѣвъ Свидригайловъ начебъ про себе, смотрячи въ бѣкъ и нахиливши трюхи

голову. — Они говорят: „ты хорый, отже те, що тобѣ здаєся, єсть тѣлько проста, неистнующа мрѣя.“ Адаже тутъ нема строгаи логики. Я признаю, що духѡвъ бачать тѣлько хорї; але се лишь доказує, що духи можуть являться не инакше, якъ тѣлько хорымъ, а не те, що ихъ нема, самыхъ по собѣ.

— А ихъ таки нема! роздразнено настававъ Раскольниковѡвъ.

— Нѣ? вы такъ думаете? говоривъ дальше Свидригайловѡвъ, поволи подивившись на него. — Ну, а щѡ, коли такъ заключити (ось поможьть-но): „Духи — се, такъ сказати, шматочки и ѡдрывки другихъ свѣтовъ, ихъ початокъ. Здоровому чоловікови ихъ не треба бачити, бо здоровый чоловікъ єсть наибѡльше земскїй чоловікъ, отже повиненъ жити єдино лишь тутешнимъ житємъ, для повноты и для порядку. Ну, а лишь трохи занедужавъ, лишь трохи нарушився нормальный земскїй порядокъ въ организмѣ, такъ заразъ и починає виявляться можнѡсть другого свѣта; и чимъ бѡльше хорый, тымъ и звязей зъ другимъ свѣтомъ бѡльше, такъ що, коли умре зовсѣмъ чоловікъ, то просто и перейде въ другїй свѣтъ.“ Я о томъ давно роздумувавъ. Коли въ будуче жите вѣрите, то и въ отсей выводъ можъ повѣрити.

— Я не вѣрю въ будуче жите, сказавъ Раскольниковѡвъ. Свидригайловѡвъ сидѣвъ въ задумѣ.

— А щѡ, якъ тамъ самї павуки, або що-небудъ въ томъ родѣ? сказавъ ѡнъ наразѣ.

„Се помѣшанный“, подумавъ Раскольниковѡвъ.

— Намъ ось завсѣгды представляєся вѣчнѡсть якъ идея, котру поняти годѣ, щось незмѣрне, незмѣрне! Та чому-жь доконче незмѣрне? И отъ, замѣсть всего того представте собѣ, буде тамъ одна кѡмнатка, такъ въ родѣ сѣльскои парнѣ, закоптѣла, а по всѣхъ кутахъ павуки, и ось и вся вѣчнѡсть. Менѣ, знаєте, щось такого часами маячиться.

— И чи справдѣ, чи справдѣ вамъ нѣчого не представляєся утѣшнѣйшого и справедливѣйшого ѡдъ сего! зъ якимсь болѣмъ покрикнувъ Раскольниковѡвъ.

— Справедливѣйшого? А хто знає, може се и єсть справедливе, и знаєте, я бы такъ, и не инакше, нарокомъ зробивъ! ѡповѣвъ Свидригайловѡвъ, невыразно усмѣхаючись.

Якимсь холодомъ повѣяло наразъ на Раскольниково при отсѣй недорѣчной ѳдповѣди. Свидригайловъ пѳднѣвъ голову, пильно подивився на него и ѳдразу роздохотався.

— Нѣ, вы ось щѳ нагадайте, закричавъ ѳнъ : — передъ пѳвъ години мы оденъ другого ще и не бачили, уважаемо себе ворогами, мѣжь нами нерѣшена справа есть ; мы справу ось кинули, и дивись : въ яку літературу заѣхали ! Ну, ну, не правду-жь я сказавъ, що мы одного поля ягоды ?

— Зробѣть отже ласку, роздразнено ѳдповѣвъ Раскольниковъ, — позвольте васъ просити чимъ скорше ѳбяснитись и сказати менѣ, дячого вы почтили мене своимъ на-вѣщенемъ... и... и... я спѣнусь, менѣ нѣколи, я хочу зъ дому виходити...

— Радо, радо. Ваша сестриця, Евдокія Романѳвна, за пана Лужина виходить, Петра Петровича ?

— Чи не можъ якъ-небудь ѳбѳйти всякѳ пытаня о моѳй сестрѣ и не згадувати еи имени ? Я навѣть не розумѣю, якъ вы смѣете при менѣ вымовляти еи имя, коли тѳлько вы справдѣ Свидригайловъ ?

— Та я-жь о нѣй и прийшовъ говорити, якъ же не згадувати еи имени ?

— Гараздъ ; говорѣть, але скорше !

— Я переконаний, що вы о сѣмъ добродѣю Лужинѣ, монимъ по женѣ свояку, виробили собѣ вже понятѣ, коли егѳ тѳлько хочъ пѳвъ години бачили, або хочъ що-небудь о нѣмъ вѣрно и подрѳбно чули. Евдокиі Романѳвнѣ ѳнъ не пара. По-моему, Евдокія Романѳвна въ отсѣмъ дѣлѣ жертвуе собою вельми великодушно и нерозважно, дя.. дя своєї родини. Менѣ здавалось, въ наслѣдокъ всего, щѳ я у васъ чувъ, що вы, зъ своєї стороны, дуже бы рядѳ були, колибъ отся женитьба могла розбитись безъ нарушеня интересѳвъ. Теперъ же, пѳзнавши васъ особисто, я навѣть о тѳмъ переконаний.

— Зъ вашої стороны все те дуже наивно ; даруйте менѣ, я хотѣвъ речѳ : поспѣшно, сказавъ Раскольниковъ.

— То-єсть вы симъ выражаєте, що я въ тѳмъ маю свои цѣли. Не безпоѳойтесь, Родіоне Романовичу, колибъ менѣ ходило о власну користь, то не ставъ бы я такъ просто высказуватись, не дуренѣ же я прецѣнь. Дотычно сего

одкрыю вамъ одну психологичну дивницю. Перше я, оправдуючи свою любовь до Евдокіѣ Романовны, говоривъ, що бувъ самъ жертвою. Ну, такъ знайте-жь, що нѣякои я теперъ любви не одчуваю, н-нѣякои, такъ що менѣ самому ажъ дивно се, бо-жь я таки справдѣ одчувавъ дещо.

— Одъ дармованя и розпусты, перебивъ Раскольникововъ.

— Дѣйстно, я чоловікъ розпустный и дармоѣдъ. Та мимо того ваша сестриця має стѣлько принадъ, що не мѣгъ же и я не подлягти деякому вражбню. Але все те було дурне, якъ теперъ и самъ бачу.

— Давно вы се побачили?

— Догадуватись почавъ я ще передже, але остаточно переконався що-тѣлько позавчера, майже въ саму ту хвилю, коли приѣхавъ до Петербурга. Однакожь ще въ Москвѣ здавалось менѣ, що їду добиватись руки Евдокіѣ Романовны и боротись зъ добродѣемъ Лужиномъ.

— Даруйте, що вамъ перерву, будьте ласкаві: чи не можъ бы скоротити и перейти просто до цѣли вашихъ одвѣднѣнь. Я спѣшуся, менѣ треба ити зъ хаты...

— Дуже радо. Прибувши сюды и рѣшившись теперъ предприняти одну... подорожь, я захотѣвъ зробити вступный розпорядженя. Дѣти мои лишились у тѣтки; они богатѣ, а я имъ особисто не потрѣбный. Та и якій я отець! Собѣ я взявъ лишь те, що подарувала менѣ рѣкъ тому назадъ Марта Петровна. Зъ мене буде. Даруйте, заразъ переходжу до самого дѣла. Передъ выѣздомъ, котрый може-бути и наступити, я хочу и зъ паномъ Лужиномъ покѣнчити. Не те щобъ вже я єго надто терпѣти не мѣгъ, однакъ черезъ него и выйшла отся звада моя зъ Мартою Петровною, коли я довѣдався, що она отсю сватбю сконла. Я бажаю теперъ побачитись зъ Евдокією Романовною черезъ ваше посѣредництво, и таки въ вашѣй притомности объяснити їй, по-перше, що одъ добродѣя Лужина не буде для неи нѣ найменшой користи, але навѣтъ безъ сумнѣву буде явна шкода. Одтакъ выпросивши у неи опрощенє за недавній усѣ тѣ неприємности, я попросивъ бы позволеня предложити їй десять тысячъ рублѣвъ и такимъ чиномъ облегчити зѣрванє зъ добродѣемъ Лужиномъ,

зѳрване, ѳдъ котрого, я перекопанный, она и сама не ѳдпекувалася бы, колибъ тѳлько явилася можнѳсть.

— Але вы дѳйстно, дѳйстно, божевольный! закричавъ Раскольниковъ, не тѳлько навѳтъ розсердженый, скѳлько здивуванный. — Якъ смѳете вы такъ говорити?

— Я такъ и знавъ, що вы розкричитесь; але по-перше я хочъ и небогатый, все-жъ таки сихъ десячь тысячь рублѳвъ у мене вѳльнй, то-есть зовсѳмъ менѳ непотрѳбнй. Не прийме Евдокія Романѳвна, такъ я, будьте певнй, ще дурнѳйше ихъ ужию. Се разъ. Друге: Совѳсть моя зовсѳмъ а зовсѳмъ спокѳйна; я безъ всякихъ выгладѳвъ предлагаю. Вѳрте не вѳрте, а колись переконаетесь и вы, и Евдокія Романѳвна. Все въ тѳмъ, що я дѳйстно нанѳсъ клопотѳвъ трохи и неприемностей многоважаной вашѳй сестрѳ; чуючи отже сердечне розкаяне, щиро бажаю, — не ѳдкушитись, не заплатити за неприемности, а просто-простѳсенько зробити для нец щось пожиточного, на тѳй пѳдставѳ, що не привилѳгю чейже я взявъ, робити самй лишъ пакости. Колибъ въ моѳмъ предложеню була хочъ мѳлюнова частина ѳбчисленя, то чи ставъ бы я предлагати такъ просто; та и не ставъ бы я предлагати всего лишъ десять тысячь, тогдѳ коли що-лишь передъ пятѳма тыжднями предлагавъ ѳй ѳбльше. Крімъ того, я може-бути дуже и дуже скоро оженюся зъ одною дѳвчиною, отже и всѳ пѳдозрѳня о якй-небудъ замѳры противъ Евдокіѳ Романѳвны тымъ самымъ повиннй уступити. На закѳичене скажу, що виходячи за добродѳя Лужина, Евдокія Романѳвна такй самй грошѳ бере, тѳлько зъ другого боку... Та вы не сердѳться, Родіоне Романовичу, розсудѳть спокѳйно и холодно.

Говорячи тее Свидригайловъ бувъ самъ незвычайно холодный и спокѳйный.

— Прощу васъ кѳнчити, сказавъ Раскольниковъ. — На всякй припадокъ, се непрѳстимо зухвало.

— Нѳ трохи: Пѳсля сего чоловѳкови на сѳмъ свѳтѳ можъ робити одно лишъ зло, и ѳнъ не мае права зробити нѳ крыхѳтки доброго, задля пустыхъ принятыхъ формальностей. Се дурне. Адже колибъ я, прикладомъ, умеръ и лишивъ бы сю суму сестрѳ вашѳй въ завѳщаню, невже-жъ бы она и тогды принята ѳдказалася?

— Дуже може бути.

— Ну, вже се нѣ, пане. Та втѣмъ: нѣ, такъ нехай и буде. А тѣлько десять тысячъ — прекрасна штука, при нагодѣ. Якъ бы тамъ нѣ було, прошу васъ передати сказане Евдокіи Романовиѣ.

— Нѣ, не передамъ.

— Коли такъ, Родіоне Романовичу, то я самъ приневоленный буду добиватись побаченя особистого, значить отже непокоити.

— А якъ я передамъ, вы не будете добиватись побаченя особистого?

— Не знаю, справдѣ, якъ вамъ сказати. Бачитись оденъ разъ я бы дуже бажавъ.

— Не сподѣйтесь.

— Жаль. Та вы мене не знаете. Ось, може зойдемося ближе.

— Вы думаете, мы зойдемося ближе?

— А чому-жь бы и нѣ? усмѣхнувшись сказавъ Свидригайловъ, вставъ и взявъ капелюхъ: — та я-жь не те, щобъ такъ вже конче хотѣвъ васъ непокоити, и идучи сюды навѣтъ не надто надѣявся, хочъ, сказати правду, лице ваше ще перше въ ранцѣ мене поразило...

— Де вы мене бачили рано? зъ неспокоємъ запытавъ Раскольниковъ.

— Слушайте-но, пане... Менѣ заедно здаєся, що въ васъ есть щось до мого пѣдходяче... Та не лякайтесь, я не влѣзливый; и зъ шулерами живъ въ згодѣ, и князю Свирбеєви, моему далекому родичеви и вельможи, не надоѣвъ, и о Рафаелевой мадоннѣ пани Прилуковой въ альбумъ зъумѣвъ написати, и зъ Мартою Петровною сѣмъ лѣтъ не выѣздаючи проживъ, и въ домѣ Вяземского на Сѣнной давными часами ночувавъ, и на балъонѣ зъ Бергомъ бути-може полечу.

— Ну, гарно; позвольте запытати, вы скоро въ подорожь ѣдете?

— Въ яку подорожь?

— Ну, та въ подорожь ось.... Вы-жь самі сказали.

— Въ подорожь? Ахъ, такъ!... въ самѣмъ дѣлѣ, я вамъ говоривъ про подорожь... Ну, се пытане широке... А все-жь таки якбы то вы знали, о чѣмъ пытаете! додавъ онъ и наразъ голосно и коротко розсмѣявся. — Я, може-

бути, замѣсть подорожи, бачите, оженюся; менѣ дѣвчину сватають.

— Тутъ?

— Такъ.

— Коли-жь се вы успѣли?

— Однакожь зъ Евдокією Романовною разъ побачитись доконче бажаю. Направду прошу. Ну, до побаченя.. Ахъ, такъ! Та я ось що забуду! Передайте, Родіоне Романовичу, вашой сестрѣ, що въ завѣщанію Марты Петровны она надѣлена трема тысячами. Се цѣлкомъ певне. Марта Петровна розпорядилась тыжднемъ передъ смертію и при менѣ дѣло було. За два-три тыжднѣ Евдокія Романовна може и грошѣ дѣстати.

— Вы правду говорите?

— Правду. Скажѣть ѣй те. Ну, добродѣю, вашъ слуга. Та я одъ васъ дуже недалеко стою.

Выходячи, Свидригайловъ зѣткнувся въ дверяхъ зъ Разумихиномъ.

II.

Була вже майже осьма година; оба спѣшили до Бакалѣева, щобъ прийти скорше одъ Лужина.

— Ну, хто-жь се бувъ? запытавъ Разумихинъ, якъ лишь выйшли на улицу.

— Се бувъ Свидригайловъ, той самый помѣщикъ, въ домѣ котрого була обиджена сестра, коли служила у нихъ за гувернантку. Черезъ его любовній переслѣдованя она одъ нихъ выйшла, выгнана его женою, Мартою Петровною. Отся Марта Петровна просила одтакъ у Дунѣ опрошеня, а теперъ напрасно умерла. Се про неѣ колись-туть говорили. Не знаю, дячого я отсего чоловѣка дуже боюся. Онъ приѣхавъ заразъ по похоронѣ жѣнки. Онъ дуже дивный и на щось таке рѣшився. Онъ мовбы щось знає... Одъ него треба Дуню стерегти... ось се я и хотѣвъ сказати тобѣ, чуешь?

— Стерегти! Що-жь онъ може противъ Евдокіѣ Романовны? Ну, спасибѣ тобѣ, Родю, що менѣ такъ говоришь... будемо, будемо стерегти!... Де живе?

— Не знаю.

— Чому не спытавъ? Ехъ, шкода! Та втѣмъ, довѣдаюсь!

— Чи ты его бачивъ? запытавъ Раскольниковъ, пѣсля хвилинки мовчаня.

— Ну, такъ, завважавъ; добре завважавъ.

— Ты его докладно бачивъ? Ясно бачивъ? настававъ Раскольниковъ.

— Ну, такъ, ясно памятаю; зъ тысячи пѣзнаю, я памятливый на лиця.

Знову помовчали.

— Гм... бачишь... воркнувъ Раскольниковъ. — А то, знаешь,... менѣ здавалось... менѣ все ще здаєся,... що се може бути фантазія.

— Та про що ты? Я тебе не зовсѣмъ добре розумѣю.

— Ось вы всѣ говорите, тягнувъ далѣй Раскольниковъ, скрививши ротъ въ усмѣшку, — що я помѣшанный; менѣ и здавалось теперь, що може-бути я въ самѣмъ дѣлѣ помѣшанный и лишъ мавъ привиджене?

— Та що ты се?

— И хто знає! може я и справдѣ помѣшанный, и усе, що въ усѣ тѣ днѣ було, все може-бути такъ тѣлько въ уявѣ...

— Ехъ, Родю! розстроили тебе знову!... Та що ѓнъ говоривъ, зъ чимъ приходивъ?

Раскольниковъ не ѓдповѣвъ, Разумихинъ подумавъ зъ минуту.

— Ну, слухай же мое справозданє, почавъ ѓнъ. — Я до тебе заходивъ, ты спавъ... потѣмъ ѓбѣдали, а опѣсля я пѣшовъ до Порфира. Заметовъ заєдно у него. Я булѣ хотѣвъ почати, и нѣчого не выйшло. Якосъ такъ не мѣгъ заговорити якъ слѣдъ. Они начебъ не понимали и поняти не могли, все-жь таки цѣлкомъ не мѣшаються. Затягнувъ я Порфира до ѓкна и ставъ говорити, але знову чогось не такъ выйшло: ѓнъ смотритъ въ бѣкъ, и я смотрю въ бѣкъ. Я наконецъ пѣднѣсь до его пысенька кулакъ и сказавъ, що розторощу его, по родинному. ѓнъ лишъ посмотрѣвъ на мене. Я плюнувъ и забрався, отъ и все. Дуже по дурному. Зъ Замето-

вомъ я нѣ слова. Тѣлько, бачишь : я думавъ, що зѣпсувавъ справу, а менѣ, коли сходявѣ зѣ сходявѣ, гадка одна прийшла, такъ и осѣнило мене : задлячого мы зъ тобою непокоимось ? Та якбы тобѣ небезпеченство грозило, або тамъ щонебудь, ну, то що инше. А теперъ же щѣ ! Адже ты зъ тымъ не маешъ нѣчого спѣльного, памъ наплювати на нихъ ; а мы надъ ними насмѣемось опѣсля, и я бы на твоѣмъ мѣсци ихъ ще въ дурнѣ пошивати ставъ. Адже якъ имъ опѣсля се стыдно буде ! Плюнь ; ѣдтакъ и дотурбувати буде можъ, а теперъ смѣймося !

— Правда що такъ ! ѣдповѣвъ Раскольниковъ. „Але щѣ-се ты завтра скажешъ ?“ подумавъ ѣнъ про себе. Дивне диво, до сей поры ще нѣ разу не приходило ему въ голову : „щѣ подумае Разумихинъ, коли довѣдаеся ?“ Подумавши се, Раскольниковъ уважно подивився на него. Теперѣшнимъ же справозданѣмъ Разумихина о навѣщено Порфира ѣнъ вельми небогато бувъ зацѣквлений : такъ богато убуло зъ той поры и причинилось !...

На куритарѣ они зѣткнулись зъ Лужиномъ : ѣнъ явився рѣвно о осмѣй годинѣ и глядавъ нумеръ, такъ що всѣ три увѣйшли вразъ, все-жъ таки не споглядаючи оденъ на другого и не кланяючись. Молодѣ люде пѣйшли впередъ, а Петро Петровичъ для приличности заганвся трохи въ передпокою, знимаючи пальтотъ. Пульхерѣя Александрѣвна таки заразъ выйшла стрѣтити его на порозѣ. Дуня виталася зъ братомъ.

Петро Петровичъ увѣйшовъ и доволъ вѣчливо, хочъ и зъ подвоеною повагою ѣдкланявся дамамъ. Въ цѣлости выгладавъ ѣнъ такъ, якъ колибъ трохи змѣшався и ще не прийшовъ до себе. Пульхерѣя Александрѣвна, що такожъ начебъ змѣшалася, поспѣшила заразъ розсадити всѣхъ за круглымъ столомъ, на котромъ кнѣвъ самоваръ. Дуня и Лужинъ номѣстились одно насупротивъ другого, по обохъ кѣнцахъ стола. Разумихинъ и Раскольниковъ попалися напротивъ Пульхерѣи Александрѣвны, Разумихинъ ближе до Лужина, а Раскольниковъ бѣля сестры.

Настушила хвиля мовчанки. Петро Петровичъ не спѣшучи выймивъ батистову хустинку, ѣдъ котрой понесло пахощами, и вычистивъ нѣсе зъ видомъ хочъ и добродушного, все-жъ

таки трохи зьобидженого въ своємъ достоинствѣ чоловіка, котрый притомъ твердо рѣшився зажадати объясненъ. Ёму ще въ передній комнатѣ прийшла-було гадка: не знимати пальтота и одѣхати, и тымъ строго и болючо покарати обѣ дамы, такъ щобы одразу дати усе почути. Але онъ не рѣшився. Притомъ сей чоловікъ не любивъ неясностей, а тутъ треба було роз'яснити: коли такъ явно порушено его приказъ, значить, щось таки и єсть, отже таки лѣпше напередъ провѣдати; а покарати завсѣгдѣ буде часъ та и въ его рукахъ.

— Сподіюсь, подорожъ одбулась щасливо? офіціально звернувся онъ до Пульхеріѣ Александрівны.

— Слава Богу, Петре Петровичу.

— Дуже менѣ се приємно. И Евдокія Романівна такожъ не втомилась?

— Я, бачите, молода и сильна, не втомлюся, а матуси таки дуже тяжко прийшлося, одповіла Дуня.

— Що чинити, панѣ! нашій національні дороги дуже довгі. Велика такъ названа „матушка Россія...“ А я, при найлѣпшій воли, нѣякъ не мѣгъ вчера поспѣшити на встрѣчу. Однакъ сподіюсь, що усе одбулось безъ особливихъ клопотівъ?

— Ахъ нѣ, Петре Петровичу, мы були дуже збиті зъ толку, зъ особливою витонацією поспѣшила заявити Пульхерія Александрівна, — и колибъ самъ Богъ, здаєся, не пославъ намъ вчера Дмитра Прокопича, то мы просто бы такъ и пропали. Осъ они, Дмитро Прокопич Разумихинъ, додала она, рекомендуючи его Лужинowi.

— Якъ же! мавъ приємність... вчера, пробормотѣвъ Лужинъ, неприязно споглянувши зъ-підлоб'я на Разумихина, по томъ нахмурился и замовкъ. Та и загаломъ Петро Петрович належавъ до розряду людей, що зъ виду незвычайно ввѣчливій въ товариствѣ, и особливо домагаються ввѣчливости, але котрї, скоро лишъ що не по ихнѣму, таки заразъ и тратять всѣ свои засобы и стають похожі радше на мѣшки зъ мукою, нѣжъ на смѣшливихъ и оживляючихъ товариство кавалерівъ. Всѣ знову призамовгли: Раскольниковъ упрямо мовчавъ, Евдокія Романівна до часу не хотѣла перерывати

мовчанки, Разумихину нѣчого було говорити, такъ що Пульхерія Александрѳвна знову занепокоїлась.

— Марта Петрѳвна умерла, вы чули, почала она, прибѣгаючи до своего головного средства.

— Якъ же, чувъ, ласкава панѣ, якъ лишь розбѣйшлась вѣсть, заразъ менѣ дали знати и навѣтъ приѣхавъ васъ теперь повѣдомити, що Аркадій Ивановичъ Свидригайловъ заразъ по похоронѣ жѣнки выбрався поспѣшно до Петербурга. Такъ по крайнѣй мѣрѣ говорятъ найпевнѣйшій вѣсти, якій я одержавъ.

— До Петербурга? Сюды? трѣвожно запытала Дунечка и переглянулась зъ матерю.

— Такъ, панѣ, и вже, разумѣся, не безъ цѣлей, коли зважимо поспѣхъ выѣзду и загаломъ те що було передже.

— Господи! хйба-жъ онъ и тутъ не лишитъ Дунечку въ спокою? вскрикнула Пульхерія Александрѳвна.

— Менѣ здаєся, особливо трѣвожитись нѣчого, нѣ вамъ, нѣ Евдокіи Романѳвнѣ, очевидно, коли самій не захочете входить въ якій бы то нѣ було зъ нимъ ѳдносины. Що дотыкаєсь до мене, то я слѣджу, и теперь розвѣдую, де онъ намѣстився...

— Ахъ, Петре Петровичу, вы не повѣрите, до якои степени вы мене теперь налякали! казала дальше Пульхерія Александрѳвна. Я его всего лишь два разы бачила и онъ менѣ показався страшнымъ, страшнымъ! Я переконана, що онъ бувъ причиною смерти покѳйной Марты Петрѳвны.

— Се такъ напевне казати годъ. Я маю докладній вѣсти. Не спорю, може-бути онъ и причинився до прискореного ходу рѣчей, такъ сказати моральнымъ впливомъ обиды; але що дотыкаєсь поведєня и загаломъ моральной характеристики особы, то я зъ вами згоджуюся. — Не знаю, чи богатый онъ теперь, и що именно оставила ему Марта Петрѳвна; о томъ довѣдаюсь въ найкоротшѳмъ часѣ; але певна рѣчь, що тутъ въ Петербурзѣ, маючи хочбы деякі грошеві средства, онъ почне знову по старому. Се зъ корѣня розпустный и погибшій въ порокахъ чоловікъ! Я маю важну основу догадуватись, що Марта Петрѳвна, котра мала нещастє такъ полюбити его и выкупити зъ довгѳвъ, ѳсѣмъ лѣтъ тому назадъ, послужила ему ще и въ другѳмъ оглядѣ: єдино

тільки єи старанємъ и жертвами прибитый бувъ въ самѣмъ нащадку криминальный процесъ, зъ примѣшкою звѣрскаго и такъ сказати фантастичнаго душегубства, за котре ѡнь легко-легенько мѡгъ бы попасти въ Сибирь. Осъ якѡвскій се чоловѣкъ, коли хочете знати.

— Ахъ, Господи! покрикнула Пульхерія Александрѡвна. Раскольниковъ уважно слухавъ.

— Вы правду говорите, що маєте о тѡмъ докладнїй вѣдомости? запытала Дуня строго и зъ натискомъ.

— Я говорю лишь те, що чувъ самъ въ секретѣ ѡдъ покойницѣ Марты Петрѡвны. Треба завважати, що зъ юридичной точки погляду дѣло се дуже темне. Тутъ жила тай теперь, здаєся, проживає, одна Ресліхова, чужинка и дрѡбна лихварка, котра занимаєсь и иншими дѣлами. Зъ отсею-то Ресліховою панъ Свидригайловъ находився зъ давна въ деякихъ дуже близькихъ и таємничихъ зношеняхъ. У неи жила далека своячка, сестрѣница мабутъ, глухонѣма, дѣвчинка лѣтъ пятнадцати а може и чотырнадцати, котру отся Ресліхова безгранично ненавидѣла и каждый кусокъ хлѣба їй вымывляла; навѣтъ по нелюдски била. Разъ єѣ найдено на поду задушену. Присуджено, що сама заподѣяла собѣ смерть. Пѡсля звичайныхъ процедуръ тымъ дѣло и кѡнчилося, але по якѡмсь часѣ прийшовъ доносъ, що дитина була.. жестоко зъобиджена Свидригайловомъ. Правда, все те було темне, доносъ бувъ ѡдъ другою таки Нѣмкинь, препоганою женщины, котра не заслуговала на вѣру; наконецъ, въ сущности и доносу не було, дякувати заходамъ и грошамъ Марты Петрѡвны; все обмежилось на поголоску. Все-жъ таки отся поголоска була вельми значуча. Вы, очевидно, Евдокїе Романѡвно, чули такожь у нихъ про исторїю зъ чоловѣкомъ Пилипомъ, що умеръ ѡдъ катованя рокѡвъ тому шѣсть назадъ, ще за часѡвъ крѣпостнаго права.

— Я чула противно, що отсей Пилипъ самъ повѣсився.

— Се правда, панъ, але приневолила, чи лѣпше сказати наклонила єго до самобїйства, безнастанна система переслѣдовань и катовань пана Свидригайлова.

— Я не знаю сего, сухо ѡдповѣла Дуня, — я чула тѡлько якусь дуже дивну исторїю, що отсей Пилипъ бувъ

якійсь ипохондрикъ, якійсь домородный филозофъ, люде говорили „зачитався“, и що повѣсився онъ больше одъ насмѣшокъ, а не одъ киввъ п. Свидригайлова. А онъ при менѣ гарно обходився зъ людми, и люде его навѣтъ любили, хочъ, правда, такожь обвиняли его о смерть Филипа.

— Я бачу, що вы, Евдокіе Романовно, якось стали наразъ склонній его оправдувати, завважавъ Лужинъ, выкривляючи ротъ въ двозначну усмѣшку. — Дѣйстно, онъ чоловікъ хитрый и подлестный для дамъ, чого плачевымъ прикладомъ служитъ Марта Петровна, що померла въ такъ дивный способъ. Я лишъ хотѣвъ послужити вамъ и вашой матуси своєю радю, въ виду его новыхъ и навѣрно сподѣваныхъ пробъ. Що же дотыкаєся до мене, то я твердо переконанный, що сей чоловікъ напевне щезне знову въ тюрмѣ за довги. Марта Петровна нѣколи не мала найменшого замѣру що-небудь на него записати, маючи на оцѣ дѣтей, та коли и лишила ему денещо, то хiba только найпотрѣбнѣйше, незначне, хвилеве, чого и на рѣкъ не выстане чоловікови зъ его привычками.

— Петре Петровичу, прошу васъ, сказала Дуня, — перестаньмо о п. Свидригайловѣ. На мене се наводитъ сумъ.

— Онъ передъ хвилею бувъ въ мене, сказавъ наразъ Раскольниковъ, у першій разъ перерываючи мовчане.

Зѣ всѣхъ бокѣвъ роздалися выклики, всѣ обернулись до него. Навѣтъ Петро Петровичъ занепокоився.

— Оттакъ пѣвтора години тому, коли я спавъ, онъ увѣйшовъ, розбудивъ мене и представився, розповѣдавъ Раскольниковъ. — Онъ бувъ досытъ свободный въ поведеню и веселый, и надѣся напевне, що я зъ нимъ зѣйдуся. Мѣжь иншимъ онъ дуже просить и молить, щобъ мѣгъ бачитись зъ тобою, Дуню, а мене просивъ бути посередникомъ при отсѣй встрѣчи. Онъ хоче зробити тобѣ оденъ предлогъ; якій, онъ менѣ розповѣвъ. — Крѣмъ того онъ цѣлкомъ напевне повѣдомивъ мене, що Марта Петровна тыждень передъ смертію записала тобѣ, Дуню, три тысячѣ рублѣвъ, и грошѣ отсѣ ты можешъ теперъ дѣстати въ найкоротшѣмъ часѣ.

— Слава Богу! закричала Пульхерія Александровна и перехрестилась. — Молися за неѣ, Дуню, молися!

— Се дѣйстно правда, вырвалось Лужинову.

— Ну, ну, щó-жь дальше? напирала Дунечка.

— Одакъ óнъ сказавъ, що óнъ самъ небогатый и цѣлый мастокъ дѣстася его дѣтямъ, котрѣ теперь живутъ у тѣтки. Одакъ сказавъ, що станувъ десъ недалеко óдъ мене, але де? — не знаю, не запытавъ...

— Але щó-жь, щó-жь óнъ хоче предложити Дунечцѣ? запытала перелякана Пульхерія Александровна. Сказавъ óнъ тобѣ?

— Такъ, сказавъ.

— Щó-жь?

— Опóсля скажу. Раскольниковъ замовкъ и звернувся до своего чаю.

Петро Петровичъ вынявъ годинникъ и подививъ.

— Мушу выйти за дѣломъ, и такимъ чиномъ не перешкоджу, додавъ óнъ зъ трохи обидженнымъ видомъ, и явси вставати зъ крѣсла.

— Останьтесь, Петре Петровичу, озвалася Дуня, — адже вы хотѣли-було пересидѣти вечеръ. Притómъ ще вы самѣ писали, що хочете о чѣмсь-тамъ объяснитись зъ матусею.

— Се дѣйствна правда, Евдокіе Романóвно, зъ притискомъ промовивъ Петро Петровичъ, присѣвъ знову на крѣсло, все-жь таки ще задержуючи капелюхъ въ рукахъ: — я дѣйствно хотѣвъ объяснитись и зъ вами, и зъ достойною вашою матусею, и навѣтъ о вельми важныхъ пунктахъ. Однакожь, якъ и братъ ваш не може при менѣ объяснитись дотычно якихсь предлогóвъ пана Свидригайлова, такъ и я не хочу и не могу объяснятись... при другихъ... дотычно некоторыхъ, дуже и дуже важныхъ пунктóвъ. До того ще головна и дуже настóйчива просьба моя не була выслухана...

Лужинъ прибравъ гóркій выразъ лица и зъ повагою замовкъ.

— Просьба ваша, щобы брата не було при нашихъ сходинахъ, невыконана єдино въ наслѣдокъ мого бажаня, сказала Дуня. — Вы писали, що були братомъ обидженѣ; я думаю, що се треба чимъ скорше розяснити, и вы повиннѣ помиритись. И коли Родьо васъ дѣйствно обидивъ, то óнъ повиненъ и буде просити у васъ извиненя.

Петро Петровичъ доразъ набундючився.

— Есть такі обиды, Евдокіе Романовно, котрі при найльпшій волі забути годѣ. У всѣмъ есть граница, за котру перейти небезпечно; бо переступивши разъ, вернуться назадъ не вернешь.

— Я вамъ не про те властиво говорила, Петре Петровичу, трохи зъ нетерпеливостю перебила Дуня; порозумѣйте гарненько, що цѣла наша будущина зависить теперь одъ того, чи розъясниться и чи полагодиться все те, якъ можъ найскорше, або нѣ? Я просто, при першомъ словѣ кажу, що инакше не можу на отсю справу задивлюватись, и коли вы хочъ трохи мною дорожите, то хотя и зъ трудомъ, а вся отся исторія повинна заразъ нынѣ закончитись. Повторяю вамъ, коли братъ провинивъ, онъ буде просити опрощеня.

— Дивує мене, що вы такъ ставляете пытане, Евдокіе Романовно, роздражнявся все бѣльше и бѣльше Лужинъ; — почитаючи и такъ сказати обожаючи васъ я рѣвночасно дуже и дуже можу не любити кого-небудь изъ вашихъ домашнихъ. Претендуючи на щасте вашои руки, не можу рѣвночасно принимати на себе обовязкѣвъ незгѣдныхъ...

— Ахъ, оставте всю тую уразливѣсть Петре Петровичу, зъ чувствомъ перебила Дуня, и будьте тымъ разумнымъ и благороднымъ чоловѣкомъ, за якого я васъ завсѣгды уважала и уважати хочу. Я вамъ дала велику обѣтницю, я ваша суджена; спустѣться-жъ на мене въ отсѣй справѣ, и повѣрте, я въ силѣ буду розсудити безпристрастно. Те, що я беру на себе ролю судіѣ, се така сама несподѣванка для мого брата, якъ и для васъ. Коли я его призвала сегодня, по вашомъ листѣ, щобъ доконче прийшовъ на нашій сходины, я нѣчого ему не сказала о моихъ замѣрахъ. Порозумѣйте, що коли вы не помиритесь, то я приневолена выбирати мѣжь вами: або вы, або онъ. Такъ стояло пытане и зъ вашои и зъ его стороны. Я не хочу и не повинна помылитись въ выборѣ. Для васъ я повинна розѣрвати зъ братомъ; для брата я повинна зѣрвати зъ вами. Я хочу и можу довѣдатись теперь навѣрно: чи братъ онъ менѣ? А про васъ: чи дорогá я вамъ, чи цѣните вы мене, чи мужъ вы менѣ?

— Евдокіе Романовно, скривившись выголосивъ Лужинъ, — ваші слова надто много значучі для мене, скажу бѣльше,

навѣтъ обиднѣ, въ виду того становиска, котре я маю честь занимати въ ѳдношеню до васъ. Не говорячи вже нѣ слова о обиднѣмъ и дивнѣмъ поставленю на одну дощку мене и... зарозумѣлого молодця, словами вашими вы допускаете можливѣсть нарушеня данои менѣ обѣтницѣ. Вы говорите : „або вы, або ѳнъ?“ значить, тымъ самымъ покажете менѣ, якъ небогато я для васъ значу... Я не могу сего допустити при ѳдносинахъ и... обовязкахъ, истнующихъ мѣжь нами.

— Якъ! вспалахнула Дуня — я ставлю вашъ интересъ рядомъ зѣ всѣмъ, що до сеи поры було менѣ дороге въ житю, що до сеи поры становило *все* мое жите, и ось вы обижааетесь за те, що я даю вамъ *мало* цѣны!

Раскольниковъ мовчаливо и злобно усмѣхнувся, Разумихина цѣлого потрясло; однакъ Петро Петровичъ не принявъ ѳдправы; протвино зѣ кождымъ словомъ стававъ ѳнъ чимъ разѣ бѣльшь навязчивымъ и роздразненымъ, начебъ доходявъ до смаку.

— Любовь до будучого товариша жита, до мужа, повинна перевысшати любовь до брата, выголосивъ ѳнъ сентенційно, — а на каждый припадокъ, я не могу стояти на одной дощцѣ... Хотяи а и настававъ перше, що въ притомности вашего брата не хочу и не могу выяснити всего, зѣ чимъ прийшовъ, все-жь таки я теперь рѣшаюся звернутись до многоповажанои вашей матусѣ для оконченого объясненя дотычно одного вельми важнаго и для мене обидного пункту. Сынъ вашъ, звернувся ѳнъ до Пульхеріѣ Александрѣвны, — вчера въ притомности пана Разсудкина (чи... здаеся, такъ? звинѣть, мабутъ запамятавъ ваше прѣзвище, ввѣчливо поклонився ѳнъ Разумихинѣ), обидивъ мене выкривленемъ мысли моеи, котру я высказавъ вамъ тогдѣ въ довѣрчѣной розмовѣ, при кавѣ, именно що женитьба зѣ бѣдною дѣвчиною, котра вже зазнала житейского горя, пѣсля моеи думки выгѣднѣйша въ подружныхъ ѳдносинахъ, нѣжь зѣ такою, що бувала тѣлько въ розкоши, бо хосеннѣйша для моральности. Вашъ сынъ нарочно побѣльшивъ значѣне словъ ажъ до смѣшности, обвиняючи мене о злобнѣ замѣры и, пѣсля мого погляду, опираючись на вашѣй власнѣй переписцѣ. Буду уважати себе щасливымъ, коли вамъ, Пульхеріѣ Александрѣвно, можливымъ буде переконати мене о протвиномъ и тымъ значно успокоити.

Скажѣть отже менѣ, въ якихъ именно словахъ передали вы сказане мое въ вашѣмъ листѣ до Родіона Романовича?

— Я не памятаю, заклопоталась Пульхерія Александрѣвна, — я передала якъ сама розумѣла. Не знаю, якъ передавъ вамъ Родьо... Може онъ що-небудь и пересолить.

— Безъ вашей причины онъ пересолити не мѣгъ.

— Петре Петровичу, зъ повагою озвалась Пульхерія Александрѣвна, — доказомъ того, що мы зъ Дунею не зле собѣ толкували ваші слова, се те, що мы *тутъ*.

— Гарно, матусю! потверджуючи сказала Дуня.

— Значить отже, я и тутъ виноватый! обидився Лужинъ.

— Отъ, Петре Петровичу, вы заедно Родіона обвиняете, а вы и самі о нѣмъ колись-тутъ неправду написали въ листѣ, додала осмѣлившись Пульхерія Александрѣвна.

— Я не памятаю, щобы написавъ яку-небудь неправду, панѣ.

— Вы написали, рѣзко заговоривъ Раскольниковъ, не обертаячись до Лужина, — що я вчера оддавъ грошъ не вдовѣ роздопаного, якъ се дѣйстно було, а его донцъ, (котру до вчерашнѣго дня нѣколи не бачивъ). Вы написали те, щобы порѣзнити мене зъ рѣдними и ддятого и выразились погано о поведенію дѣвчины, котрой вы не знаете. Все те сплетня и нѣкчемность.

— Даруйте, пане, дрожачи одъ злости одповѣвъ Лужинъ, — въ листѣ моѣмъ я розписався о вашихъ прикметахъ и поступкахъ єдино выповняючи просьбу вашей сестры и матери описати имъ: якъ я васъ найшовъ, и яке вы на мене зробили вражѣне? Що же дотыкаєсь до написаного въ листѣ моѣмъ, то найдѣть хочъ стрѣчку несправедливу, то есть, що вы не протратили грошей, и щобы въ родинѣ той, хочбы и нещасливѣй, не було недостойныхъ осѣбъ?

— А по моему, такъ вы, зѣ всѣми вашими достоинствами, не стоите мизинного пальца сеп нещасной дѣвчины, на котру каменемъ кидаете.

— Такъ отже вы рѣшились бы и wprowadити єѣ въ товарство вашей матери и сестры?

— Я се вже и вчинивъ, коли вамъ хочеса знати. Я посадивъ єѣ сегодня рядомъ зъ матусею и зъ Дунечкою.

— Родю! закричала Пульхерія Александровна.

Дунечка почервонѣла; Разумихинъ поднявъ брови. Дужинъ глумливо и гордо усмѣхався.

— Самій зволите бачити, Евдокіе Романовно, сказавъ онъ, — чи можлива тутъ згода? Сподіюся теперъ, що справа отся скінчена и роз'яснена разъ на завсѣгды. А я оддалюся, щоби не перешкаджати дальшій приємности родинного побаченя и повѣреню секретовъ (онъ вставъ зъ крѣсла и взявъ капелюхъ.) Але одходячи, осмѣлюсь завважати, що на будуще сподіюсь бути увольненымъ одъ подібныхъ встрѣчъ и, такъ сказати, компромисовъ. Васъ же особливо буду просити, многоповажана пані, Пульхеріе Александровно, на ту саму тему, тымъ бѣльше, що и листъ мій бувъ адресований до васъ, а не до кого иншого.

Пульхерія Александровна трохи обидилась.

— Якосъ се вы вже зовсѣмъ насъ во власть свою берете, Петре Петровичу. — Дуня вамъ розповѣла причину, длячого не виконане ваше бажанє: она мала добрій замѣры. Та и пишете вы до мене, мовбы приказували. Або-жъ намъ кожде бажанє ваше за приказъ уважати? А я такъ вамъ противно скажу, що вамъ слѣдъ бы теперъ для насъ особливо бути вѣчливимъ и поблажливимъ, бо мы усе покинули и, довѣряючи вамъ, сюды приѣхали, отже и безъ того вже майже въ вашихъ рукахъ находимось.

— Се не зовсѣмъ справедливо, Пульхеріе Александровно, и особливо въ отсю хвилию, коли вже знаете о записаныхъ Маргою Петровною трехъ тысячахъ, що вѣдай дуже прийшлося вамъ въ пору, якъ могу судити зъ нового тону, котрымъ заговорили вы зѣ мною, додавъ онъ злосливо.

— Судячи по отсѣй замѣтцѣ, можна справдѣ догадуватись, що вы числили на нашу безпомочність, роздразнено завважала Дуня.

— Але теперъ по крайнѣй мѣрѣ на те числити не могу, и особливо не хочу перешкаджати повѣдомленю о тайныхъ предлогахъ Аркадія Ивановича Свидригайлова, котрыми онъ уповномочивъ вашого братчика, и котрї, якъ я бачу, мають для васъ дуже важне, а може-бути и дуже приємне значѣнє.

— Ахъ, Боже мѣй! вскрикнула Пульхерія Александрѣвна.

Разумихиновѣ не сидѣлось на крѣслѣ.

— И тобѣ не стыдно теперь, сестрице? запытавъ Раскольниковѣвъ.

— Стыдно, Родю, сказала Дуня. — Петре Петровичу, прошу за дверь! обернулась она до него, поблѣднѣвши ѡдѣ гнѣву.

Петро Петровичъ, здавсѣя, нѣкакъ не сподѣвасѣя такого кѡнца. Онъ надто надѣвасѣя на себе, на власть свою и на безпомѡчностъ своихъ жертвъ. Не повѣривъ и теперь. Онъ поблѣдъ и губы его задрожали.

— Евдокіе Романѡвно, коли я выйду теперь за отсѣй дверь при такѡмъ прощаню, то, — будьте сего певнѣй — я вже не вернусь нѣколи. Обдумайте гарненъко! Моѣ слово тверде.

— Що за зухвалѡстъ! крикнула Дуня, живо пѡднимаючись зъ мѣсца: — та я и не хочу, щобѣ вы вертались назадъ!

— Якъ? такъ ось я-я-якъ, панѣ! закричавъ Лужинъ, котрый не вѣривъ цѣлковито до послѣднѣи хвилѣ въ такую розвязку, и тому зовсѣмъ згубивъ теперь нитку: — такъ такъ оно! Але чи знаете, Евдокіе Романѡвно, що я мѡгъ бы и протестувати, панѣ?

— Яке право вы маєте такъ говорити зъ нею! горячо уймилась Пульхерія Александрѡвна: — чимъ вы можете протестувати? И якѣ-жъ тѣ вашѣ права? Ну, ѡддамъ я вамъ, такому, мою Дуню? Забирайтесь зъ Богомъ, оставте насъ зовсѣмъ! Мы самѣ виноватѣй, що на несправедливе дѣло пѡшли, а бѡльше всѣхъ я...

— Однакожь, Пульхеріе Александрѡвно, горячивсѣя Лужинъ въ бѣшености, — вы звязали мене данымъ словомъ, ѡдѣ котрого теперь ѡдрѣкаетесь... и наконецъ... наконецъ, я нараженный бувъ, такъ сказати, черезъ те на выдатки...

Сѣ послѣднѣя претенсѣя до того була въ характерѣ Петра Петровича, що Раскольниковѣвъ, котрый блѣдъ ѡдѣ гнѣву и ѡдѣ змаганя повздержати его, паразъ не выдержавъ и — розхохотавсѣя. Але и Пульхерія Александрѡвна выйшла зъ себе :

— На-а выдатки? На якій-жъ выдатки? Чи се не про куферъ нашъ вы говорите? Аджѣ-жъ вамъ его кондукторъ даромъ перевѣзъ. Господи, то мы васъ звязали! Та вы опамятайтесь, Петре Петровичу, се вы намъ руки и ноги звязали, а не мы васъ!

— Доста, матусю, прошу васъ, доста! просила Евдокія Романовна, — Петре Петровичу, будьте такъ добрѣ, вийдѣть!

— Вийду, панѣ, лишь ще одно послѣднє слово! проговоривъ онъ, вже майже цѣлкомъ не володѣючи собою: — ваша мати, здаєся, цѣлкомъ забула, що я рѣшився зъ вами женитись, такъ сказати, пѣсля онтихъ поголосокъ, що рознеслися по цѣлѣй околици про вашу славу. Погорджуючи для васъ прилюдною гадкою и ѳдаючи вамъ вашу славу, вже очевидно мѳгъ бы я дуже и дуже сподѣватись нагороды а навѣть домагатись вашою вдячности... И що-лишь теперъ ѳдкрылись очи мои! виджу самъ, що може-бути дуже и дуже поступивъ я нерозважно, не слухаючи прилюдного голосу...

— Та чи вѣ него двѣ головы, чи щѳ! крикнувъ Разумихинъ, зрываючись зъ крѣсла и вже готовлячись розпратись коротко.

— Низькѣй вы и лукавѣй чоловѣкъ! сказала Дуня.

— Нѣ слова! нѣ зъ мѣсяца! покрикнувъ Раскольниковъ, повздержуючи Разумихина; ѳтакъ пѳдѳйшовши ледви не до самыхъ грудей Лужина:

— Прошу за дверѣ! сказавъ онъ поволи и выразно: — и нѣ слова бѳльше, бо...

Петро Петровичъ кѳлька секундъ смотрѣвъ на него зъ блѣдымъ и выкривленнымъ ѳдъ злости лицемъ, ѳтакъ обернувся, вийшовъ, и вже, розумѣєся, рѣдко хто-небудь выносивъ на кого вѣ своѣмъ серци стѳлько лютой ненависти, якъ сей чоловѣкъ на Раскольникова. Ёго одного онъ обвинявъ о все. Уваги достойне, що вже сходячи зѳ сходѳвъ онъ заєдно ще думавъ, що дѣло таки може-бути не цѣлкомъ ще програне, и, щѳ дотыкаєсь самыхъ лишь дамъ, навѣть „дуже и дуже“ легке до направи.

III.

Головне дѣло було въ тѣмъ, що ѓнъ до самои остатной минуты нѣякъ не дожидавъ подобной розвязки. ѓнъ зухвалився до крайной границѣ, не припускаючи навѣтъ можности, що двѣ убогѣ, безъобороннѣ женщины можуть выйти зъ-пѡдъ его власти. Переконаню сему богато помогли пустота и тая степень певности себе, котру найлѣпше можъ назвати залюбленемъ въ себе самого. Петро Петровичъ, вылабудаившись зъ тяжкою бѣдою зъ крайнѣй нужды, хоробливо привыкъ любоватись собою, высоко цѣнивъ свой розумъ и свои способности и навѣтъ денеколи на самотѣ, любовався своимъ лицемъ въ зеркалѣ. Все-жъ таки бѡльшь всего на свѣтѣ любивъ и цѣнивъ ѓнъ добутѣ трудомъ и рѡзными способами свои грошѣ: они рѡвняли его зѡ всѣмъ, що було выше ѓдъ него.

Нагадуючи теперъ у гнѣвѣ Дунечцѣ о тѣмъ, що ѓнъ рѣшився взяти єѣ мимо поганыхъ о нѣй поголосокѣ, Петро Петровичъ говоривъ цѣлкомъ щиро и навѣтъ чувъ глубоке обрушене противъ такой „черной невдячности.“ А тымчасомъ, сватаючись тогдѣ до Дунѣ, ѓнъ цѣлковито вже бувъ переконаный о неправдѣ всѣхъ тыхъ сплетень, опрокинутыхъ прилюдно самою Мартою Петрѡвною и давно вже забутыхъ цѣлымъ мѣсточкомъ, котре горячо оправдувало Дуню. Та ѓнъ и самъ не ѓдпиривсьбы теперъ ѓдъ того, що усе те вже знавъ ѓдъ тогдѣ. Мимо того ѓнъ все таки высоко цѣнивъ свою готовѡсть пѡдвыснити Дуню до себе и уважавъ се подвигомъ. Вымовляючи се передъ хвилею Дуни, ѓнъ высказувавъ свою тайну, выелѣяну нимъ мысль, котрою ѓнъ вже неразъ любовався, и не мѡгъ пѡймити, якъ другѣ могли не бити чоломъ передъ его подвигомъ. Коли явився тогдѣ зъ визитою до Раскольникова, ѓнъ увѡйшовъ зъ чувствомъ добродѣя, котрый готовится збирати плоды и выслухати вельми солодкѣ компліменты. II вже очевидно, теперъ сходячи долѣ сходами, ѓнъ уважавъ себе въ найвысшѣй степени обидженнымъ и запѡзнанымъ чоловѣкомъ.

Дуня же була єму попросту необходима; ѓдказатись

одъ неи для него було неможливе. Давно вже, вже одъ колькохъ рокѡвъ, зъ розкошею маячивъ онъ о женитьбѡ, все-жь таки поки-що збиравъ лишъ грошенята и ждавъ. Онъ зъ упоенемъ пестивъ свое сердце думкою, въ найглубшій тайнѡ, о дѣвчинѡ приличнѡй и бѣднѡй (доконче бѣднѡй), дужь молоденькѡй, дужь гарненькѡй, зъ доброго роду и образованѡй, що була-бъ заполохана, незвычайно богато зазнала гор и вповнѡ передъ нимъ никнула, такѡй, котра цѣле жите уважала бы его — спасенемъ своимъ, таяла передъ нимъ, подчинялась, дивувалась ему, и толькѡ ему одному. Скѡлько сценъ, скѡлько солодкихъ епізодѡвъ вымаячивъ онъ въ уявѡ на отсю ласу и чудову тему, одпочиваючи въ тишинѡ одъ дѣль! И ось мрѡя толькѡхъ лѣтъ майже вже осущалась. Краса и образоване Евдокіѡ Романѡвны поразили его, безпомочне положене еи заманило его до живого. Тутъ найшлося навѣтъ трохи бѡльше одъ того, о чѣмъ онъ маячивъ: найшлась дѣвчина горда, характерна, чесотлива, вихованемъ и розвitemъ высша одъ него (онъ чувъ се), и така ось людина буде по невольничому вдячною ему усе жите за его подвигъ и обожаючи умалиться передъ нимъ, и онъ буде безгранично и вповнѡ панувати!... Якъ нарочно, недавно передъ тымъ, по довгихъ роздумованяхъ и дожданяхъ, онъ рѣшивъ наконецъ остаточно перемѣнити карієру и вступити въ бѡльшь просторый кругъ дѣятельности, а зъ тымъ заразомъ, мало-помалу, перейти и въ бѡльшь знатне товариство, о котрѡмъ онъ давно вже зъ солодкою розкошею подумувавъ... Однимъ словомъ, онъ рѣшився попрѡбувати Петербурга. Онъ знавъ, що женщинами можна „дуже и дуже“ много выграти. Понада красивой, чесотливой и образованой жѣнки могла въ дивный спѡсѡбъ скоротити его дорогу, притягнути до него, открыти его блескомъ... и ось, все провалилось! Сей теперѣшний, напрасный, поганий розривъ, подѣйствувавъ на него, якъ ударъ грому. Се бувъ якійсь недорѣчный жарт беззмысль! Онъ лишъ трохи, цяточку осмѣлился; онъ навѣтъ не успѣвъ и высказатись! онъ попросту пожартувавъ, унѣсся, а скѡнчилось такъ важко! Наконецъ, адже онъ вже навѣтъ любивъ по-своему Дуню, онъ вже володѣвъ надъ нею въ мрѡяхъ своѣхъ — и наразъ!... Нѣ! Завтра ще, таки завтра усе те треба назадъ одновити, затерти, поправити, а головне

— упокорити сего зухвалога молокососа, що бувъ всего причиною. Не мило, одражаючи пригадувався ему, такожь якось мимохотъ, Разумихинъ... однакъ онъ скоро зъ сего року успокоився: „Ще бы и такого-ось ставити зъ нимъ домъ!“ Але кого онъ въ самомъ дѣлѣ направду боявся, — якъ се Свидригайлова... однимъ словомъ, дожидало его не мало хлопотѣвъ.

— Нѣ, я, я большъ всѣхъ завинила! говорила Дунечка, обнимаючи и цѣлюючи матѣрь: — я закомилась на его грошѣ, але, клянуся, брате, — я не думала, щобъ се бувъ такой негодный человекъ. Колибъ я познала була его раньше, я бы инащо не закомилась! Не винуй мене, брате!

— Богъ выбавивъ! Богъ выбавивъ! воркотѣла Пульхерія Александрѣвна, все-жь таки якось несвѣдомо, начебъ ще не цѣлкомъ розобрала все, що случилось.

Всѣ тѣшились, черезъ пять минутъ навѣтъ смѣялись. Иногда лишь Дуня блѣднѣла и поднимала брови, нагадуючи те, що сталося. Пульхерія Александрѣвна и порозумѣти не могла, що она такожь буде рада; зорване зъ Лужиномъ здавалось ей ще вранцѣ странною бѣдою. Однакожь Разумихинъ бувъ въ захватѣ. Онъ не смѣвъ ще вповнѣ се выразити, але цѣлый дрожавъ якъ въ лихорадцѣ, якъ колибъ сотнаревый тигаръ звалився зъ его сердца. Теперь онъ має право оддати имъ все свое жите, служити имъ... Та чи мало що теперь! Все-жь таки онъ ще жахливо проганявъ дальшій мысли и боявся своей уявы. Оденъ только Раскольниковъ сидѣвъ безнастанно на томъ самомъ мѣсти, майже понурый и навѣтъ розсѣяный. Онъ, що наибольше настававъ на одправление Лужина, немовбы меньше всѣхъ интересувався теерь тымъ, що случилось. Дуня поневоли подумала, що онъ и одно ще дуже на неѣ сердиться, а Пульхерія Александрѣвна зыркала на него боязливо.

— Що-жь сказавъ тобѣ Свидригайловъ? подѣйшла до него Дуня.

— Ахъ, правда, правда! закричала Пульхерія Александрѣвна.

Раскольниковъ поднявъ голову:

— Онъ хоче dokonче подарувати тобѣ десять тысячъ рублѣвъ и при томъ заявляє бажанє бачити тебе разъ оденъ въ моѣй присутности.

— Бачити! нѣзачо въ свѣтѣ! крикнула Пульхерія Александровна: — и якъ онъ смѣе предлагати тѣ грошѣ!

Потомъ Раскольниковъ переказавъ (досить сухо) розмову свою зъ Свидригайловомъ, пропустивши о посмертныхъ прогулкахъ Марты Петровны, щобы не вдаватись въ непотрѣбну матерію, и тому, що чувъ велику одразу заводити яку бы то нѣ було розмову, кромѣ найпотрѣбнѣйшого.

— Що-жь ты ему одповѣвъ? запытала Дуня.

— Зразу одповѣвъ, що не скажу тобѣ нѣчого. Тогдѣ онъ заявивъ, що буде самъ, всѣми способами, добиватись сходишь. Онъ впевнявъ, що страсть его до тебе была хвилевою зморою и що онъ теперъ нѣчого до тебе не чує... Онъ не хоче, щобы ты выйшла за Лужина... Въ цѣлости однакожь говоривъ не завсѣгды до рѣчи.

— Якъ ты самъ его объясняешь собѣ, Родю? Якъ онъ тобѣ представился?

— Признаюся, нѣчого гараздъ не розберу. Жертвуетъ десять тысячъ, а самъ говоривъ, що небогатый. Заповѣдає, що хоче кудысь выѣхати, а по десяти минутахъ забувся, що о томъ говоривъ. Нараздъ такожь говорить, що хоче жениться, и що его вже сватають.. Очевидно онъ має якійсь замѣры, и мабуть поганій. Та зновъ якось дивно припускати, щобы онъ такъ по дурному брався за дѣло, колибъ мавъ супроти тебе поганій замѣры... Я, розумѣясь, одмовивъ ему въ твоѣмъ имени, що дотыкаєсь сихъ грошей, разъ на завсѣгды. Загаломъ онъ менѣ дуже дивнымъ показався, и... навѣтъ... зъ признаками начебъ-то помѣшаня. Все-жь таки я мѣгъ и помылитись; тутъ просто може бути нарочне дуренє людей въ якихъ-тамъ цѣляхъ. Смерть Марты Петровны, здаєся, зробила на него велике вражѣнє...

— Упокой Господи еи душу! промовила Пульхерія Александровна: — вѣчно, вѣчно за неѣ Бога молити-му! Ну, щобъ бы зъ нами було теперъ, Дуню, безъ отсихъ трехъ тысячъ! Господи, дословно мовбы зъ неба упали! Ахъ, Родю, адже у насъ нынѣ рано всего три цѣлковыхъ при души осталось, и мы зъ Дунечкою, только и роздумували,

якъ бы годинникъ де-небудь чимъ скорше заставити, щобъ тѣлько не брати у онтого, поки самъ не догадаеся.

Дуню якъсь вже надто поразивъ предлогъ Свидригайлова. Она весь часъ стояла задумана.

— Онъ щось страшного промышляе! заговорила она майже шепотомъ про себе, ледви не здрѣгаючись.

Раскольниковъ завважавъ отсей непомѣрный страхъ.

— Мабуть прийдеся менѣ неразъ ще его побачити, сказавъ онъ Дуни.

— Будемо слѣдити! Я его выслѣджу! енергично гукнувъ Разумихинъ. — Очей не спущу! Менѣ Родьо позволивъ. Онъ менѣ самъ сказавъ перше: „стережи сестру“. А вы позволите, Евдокіе Романѣвно?

Дуня усмѣхнулась и протягнула ему руку, все-жъ таки трѣвога не сходила зъ ея лица. Пульхерія Александрѣвна несмѣло на неѣ споглядала; тѣлько три тысячѣ еѣ очевидячки успокоювали.

Черезъ четверть години всѣ були въ незвычайно оживленій розмовѣ. Навѣтъ Раскольниковъ, хочъ и не розмовлявъ, то якійсь часъ уважно слухавъ. Передъ вѣвъ Разумихинъ.

— И чога, чога вамъ одѣвзжати! зъ упоенемъ розливався онъ одушевленою бесѣдою: — и щѣ вы будете робити въ дрантивѣмъ мѣсточку? А головне, вы тутъ всѣ разомъ, одно другому потрѣбнѣй, вже якъ потрѣбнѣй, — порозумѣйте мене! Ну, хочъ якійсь часъ... А мене приймѣть мѣжъ приятелѣвъ, въ спѣлку, и вже впевняю, щѣ зложимо славне підприємство. Слушайте, я вамъ въ подрѣбности се все розтолкую, — цѣлый проектъ! У мене ще нынѣ рано, коли нѣчого ще не лучилось, въ головѣ вже блискало... ось въ чѣмъ дѣло: есть у мене дядько (я васъ познакомлю, прегарный и сердечный старовина!), а въ отсега дядька есть тысячъ рублѣвъ капіталу, а самъ жиє зъ пенсіѣ и не потребує. Другій рѣкъ, якъ онъ пристає до мене, щѣбы я взявъ у него отсю тысячку, а ему щѣбы по шѣсть ѣдѣ ста плативъ. Я штуку бачу: ему попросту хочеса менѣ помочи; але торѣкъ менѣ не треба було, а сего року я лишъ приѣзду его дожидавъ а рѣшився взяти. Дятого вы дайте другу тысячку изъ вашихъ трѣхъ, и отъ и досыть на першій по-

чатокъ, ось мы и звяжемся спѣлкою. Щѣ-жь мы робити будемо?

Туть Разумихинъ взявся розвивати свѣй проектъ и богато толкувавъ о томъ, якъ майже всѣ нашій книгарѣ и выдавцѣ мало знаютъ толку въ свѣомъ товарѣ, а ддятого звычайно зле на свѣохъ выданихъ выходять, коли тымчасомъ поряднїй выдана загаломъ розходяться и дають процентъ, иногдѣ значный. О такой-то дѣяльности выдавця и маячивъ Разумихинъ, котрый вже два роки трудився на другихъ и незле знавъ три европейскїй языки, мимо того, що передъ шѣстма днями сказавъ-було Раскольникову, що въ нѣмецкомъ „швахъ“, зъ цѣлею уговорити его, щобъ взявъ на себе половину переводной работы и три рублѣ задатку: и онъ тогдѣ сказавъ неправду, и Раскольниковъ знавъ, що онъ говорить неправду.

— Нащѣ-жь, на щѣ-жь намъ своего пускатись, коли у насъ одно зъ найголовнѣйшихъ средствъ найшлося — власнїй грошѣ? горячився Разумихинъ. — Розумѣся, труду треба буде не трохи, але мы будемо трудитись, вы, Евдокіе Ромаѣвно, я, Родиѣнъ... деякїй выдана дають теперь славный процентъ! А головна основа предприемства въ томъ, що будемо знати, щѣ именно треба переводити. Будемо и переводити, и выдавати, и учитись, все разомъ. Теперь я можу бути пожиточный, бо маю досвѣдъ. Ось вже близъ два роки якъ по выдавцяхъ товчуся, и всѣ ихъ тайны знаю: не святїй горшки лѣплять, повѣрте! И нащѣ-жь, нащѣ-жь мимо рота кусокъ пропускати! Та я и самъ знаю, и въ тайнѣ держу два-три такихъ выданъ, що за саму тѣлько мысль перевести и выдати ихъ, можна рублѣвъ сто взяти за кожду книжку, а за одну зъ нихъ, я и пятьсотъ рублѣвъ за мысль не вѣзьму. И щѣ вы думаете, скажи я се кому, бути-може ще не повѣрять, така дубина! А вже що дотыкаєсь властивыхъ клопотѣвъ при отсѣмъ дѣлѣ, печатней, паперу, розпродажи, се вы менѣ поручѣть! Всѣ закаулки знаю! Помаленьки почнемо, до бѣльшого дѣйдемо, по крайнѣй мѣрѣ буде зъ чоготити, и вже будь-щѣ-будь свое вернемо.

У Дунѣ очи свѣтились.

— Те, що вы говорите, менѣ дуже подобась, Дмитре Прокѣпичу, сказала она.

— Я тутъ, очевидно, нічого не знаю, оббзвалась Пульхерія Александрівна, — може оно и добре, та знову Богъ же святий знає. Нове якось, незнакоме. Нічого и казати, намъ остатись тутъ доконче треба, хочъ на якійсь часъ...

Она посмотрѣла на Родя.

— Якъ ты думаєшь, брате? сказала Дуня.

— Я думаю, що его гадка дуже гарна, одповѣвъ онъ.
— О фірмѣ, розумѣся, вже теперъ маячити не треба, але пять-шѣсть книжокъ дѣйстно можъ выдати зъ непохибнымъ успѣхомъ. Я и самъ знаю одну книжку, котра навѣрно розойдѣся. А що дотыкаєсь до того, що онъ знати-ме повести дѣло, такъ въ тѣмъ нема и сумнѣву; дѣло розумѣ... А втѣмъ, буде ще часъ вамъ умовитись...

— Урра! закричавъ Разумихинъ: — теперъ слухайте, тутъ єсть одна квартира въ отсѣй самѣй хатѣ, у тыхъ самыхъ господарѣвъ. Она особна, має свѣй вихѣдъ, зъ отсими нумерами не стыкаєся, уряджена якъ слѣдъ, цѣна умѣрена, три кѣмнатки. Осъ на першій разъ и берѣтъ. Годинникъ я вамъ завтра заставлю и принесу грошѣ, а тамъ всѣ уладиться. А головне, можете всѣ троє разомъ жити, и Родько зъ вами... Та куды-жь ты, Родю?

— Якъ, Родю, ты вже одходишь? навѣтъ зъ перестрахомъ запытала Пульхерія Александрівна.

— Въ таку осъ хвилю! крикнувъ Разумихинъ.

Дуня смотрѣла на брата зъ недовѣрчивымъ здивуванемъ. Въ рукахъ его була шапка; онъ готовився вийти.

— Щѣ се: вы мене хороните, чи на вѣки прощаєтесь? якось дивно проговоривъ онъ.

Онъ немовбы усмѣхнувся, але була се начебъ и не усмѣшка.

— Та хто знає, може и останній разъ бачимось, додавъ онъ несподѣвано.

Онъ подумавъ се лишъ про себе, та якось такъ само вымовилось вголосъ.

— Та щѣ зъ тобою! покрикнула мати.

— Куды идешь ты, Родю? якось дивно запытала Дуня.

— Такъ, менѣ конче треба, одповѣвъ онъ сумно, начебъ недосмѣваючи сказати те, що хотѣвъ. Але въ блѣдомъ его лици виднѣлась якась рѣзка рѣшимѣсть.

— Я хотѣвъ сказати... идучи сюды... я хотѣвъ вамъ сказати, матусю... и тобѣ, Дуню, що намъ лѣпше бы на якійсь часъ розойтися. Я якійсь не свѣй, я неспокойный... я опѣсля прийду, самъ прийду, коли... буде можна. Я на васъ памятаю и васъ люблю... Оставьте мене! Оставьте мене самого! Я такъ рѣшивъ ще передже... Я се справдѣ рѣшивъ... Що бы зѣ мною нѣ було, загину я чи нѣ, я хочу бути самъ. Забудьте мене зовсѣмъ. Се найлучше... Не провѣдуйте за мною. Коли буде треба, я самъ прийду, або... васъ пѣзвув. Може бути, все воскресне!.. А теперь, коли любите мене, ѡдкажѣться... Инакше я васъ зненавиджу, я се чую... Прощайте.

— Господи! вскрикнула Пульхерія Александрѡвна.

И мати и сестра були въ страшнѡй трѣвозѣ; Разумихинъ такожѣ.

— Родю, Родю! Помирися зъ нами, будьмо якъ давнѣйше! покликнула ѡдна мати.

Онъ поволеньки звернувся до дверей и поволеньки пѡшовъ зъ кѡмнаты. Дуня здогонила его.

— Брате! Що ты зъ матерю робишь! прошептала она зъ поглядомъ палаючимъ ѡдъ зворушена.

Онъ важко посмотрѣвъ на неѣ.

— Нѣчого, я прийду, я буду приходити, пробормотѣвъ онъ впѡвогоса, начебъ не цѣлкомъ знаючи, що хоче сказати, и выйшовъ зъ кѡмнаты.

— Бездушный, злобный самолюбъ! покрикнула Дуня.

— Онъ бо-же-вольный, а а не бездушный! Онъ помѣшанный! Або-жъ вы сего не бачите! Вы бездушна тогдѣ!... горячо прошептавъ Разумихинъ надъ самымъ еи ухомъ, крѣпко стиснувши ѣй руку.

— Я заразъ вернуся! крикнувъ онъ, обертаючись до задеревѣлои Пульхеріѣ Александрѡвны, и выбѣгъ зъ кѡмнаты.

Раскольниковъ дожидавъ его на кѡнці куритаря.

— Я такъ и знавъ, що ты выбѣгнешь, сказавъ онъ.— Вернися до нихъ и будь зъ ними... Будь и завтра у нихъ... и завсѣгды. Я... може прийду... коли буде можъ, Прощай!

И не подаючи руки, онъ пѡшовъ ѡдъ него.

— Та куды ты? Що ты? Та що зъ тобою? Та чи можно такъ! бормотѣвъ збитый цѣлкомъ зъ толку Разумихинъ.

Раскольниковъ задержався ще разъ.

— Разъ на завсѣгды: нѣколи нѣ о чѣмъ мене не выпутуй. Нѣчого менѣ тобѣ ѡдповѣдати. Не приходи до мене. Може я и прииду сюды... Оставь мене, а ихъ... не оставь! Розумѣешь мене?

На куритари було темно; они стояли билия лампы. Зъ минуту они споглядали оденъ на другого мовчки. Разумихинъ цѣле жите памятавъ отсю минуту. Запаленый и влѣпленный въ него поглядъ Раскольникова будьтобы розгорюався ще бѡльшь зъ каждою хвилилкою, проникавъ въ его душу, въ почутѣ. Втомъ Разумихинъ вздрѡгнувся. Щось дивне немовбы перебѣгло промѣжь ними... Якась идея промкнулась, начебъ натякъ; щось страшне, обридле и ѡдразу повяте зъ обохъ сторонъ. Разумихинъ поблѣдъ якъ трупъ.

— Розумѣешь теперь? сказавъ наразъ Раскольниковъ зъ хоробливо-выкривленнымъ лицемъ... — Вертайся, иди до нихъ, додавъ ѡнъ живо и шпарко обернувшись, пѡшовъ зъ дому...

Не стану теперь описувати, що було въ отсей вечеръ у Пульхеріѣ Александрѡвны, якъ вернувся до нихъ Разумихинъ, якъ ихъ успокоювавъ и заклинавъ, щобъ дали спокѡй Родѣви, въ слабости, якъ божився, що Родѡ прийде нехибно, буде приходити кождый день, що ѡнъ вельми розстроеный, що не треба роздразнити его; якъ ѡнъ, Разумихинъ, буде слѣдити зъ нимъ, найде ему доброго доктора, найлѣпшого, цѣле консіліюмъ... Однимъ словомъ, зъ отсего вечера Разумихинъ ставъ у нихъ сыномъ и братомъ.

IV.

А Раскольниковъ пѡшовъ просто до дому надъ каналомъ, де жила Зоня. Дѡмъ бувъ триповерхий, старый и зеленой барвы. інъ дошукався двѡрника и одержавъ ѡдъ него недокладный сказѡвки, де жие кравецъ Капернауомъ. іднайшовши въ кутъ на подвѡрью вхѡдъ на вузкій и темный сходы, ѡнъ выйшовъ наконецъ на другій поверхъ и вступавъ на

галерію, що обходила его одъ стороны подвѣря. Якійсь часъ онъ дыбавъ потѣмки и роздумуючи, де бы мѡгъ бути вхѡдъ до Капернауова, ажъ ось о три кроки одъ него отворились якійсь дверѣ, онъ чѣпився ихъ махиально.

— Хто тутъ? несмѣло запытавъ женскій голосъ.

— Се я... до васъ, одповѣвъ Раскольниковъ и увѡйшовъ въ маленьку передню кѡмнатку. Тутъ на продѣравленѡмъ крѣслѣ, въ выкривленѡмъ подсвѣчнику мѣднѡмъ стояла свѣчка.

— Се вы! Господи! слабо покрикнула Зоня, и стала якъ вкопана.

— Куды до васъ? сюды?

И Раскольниковъ, стараючись не дивитись на неѣ, чимъ скорше перейшовъ въ кѡмнату.

Черезъ минуту вѡйшла зѡ свѣчкою и Зоня, поставила свѣчку и станула сама передъ нимъ, зовсѣмъ потеряна, цѣла въ невыразимѡмъ зворушенію и видимо настрашена его несподѣванымъ навѣщенемъ. Наразъ румянецъ кинувся въ еи блѣде лице, и навѣтъ слѣзы выступили въ очахъ... Ъй було и маркотно, и стыдно, и солодко.. Раскольниковъ живо одвернувся и сѣвъ на крѣсло, до стола. Душкомъ встигъ онъ обгорнути поглядомъ кѡмнату.

Се була велика кѡмната, але незвычайно низька, одинока, котру ѡднаймали Капернауовы, затворені дверѣ до котрыхъ находились въ стѣнѣ зъ лѣвого боку. На противнѡй сторонѣ, въ стѣнѣ зъ правого боку, були ще другі дверѣ, завсѣгды заперті наглухо. Тамъ вже була друга, сусѣдня квартира, пѡдъ иншимъ нумеромъ. Зонѣ кѡмната подобала мовъ-то на сарай, мала видъ дуже неправильного чотырокутника, и се робило єѣ вельми дивоглядною. Стѣна зъ трема ѡкнами, що выходила на каналъ, перерѣзувала кѡмнату якось скѡсно, одъ чого оденъ кутъ, страшенно острый, утѣкавъ кудись въ глубину, такъ що его при слабѡмъ освѣтленію навѣтъ бачити не можъ було добре; другій же кутъ бувъ вже надто погано тупый. Въ цѣлой отѣѡй великѡй кѡмнатѣ майже зовсѣмъ не було меблѣвъ. Въ кутѣ, направо, находилось лѡжка; биля него, ближе до дверей, крѣсло. При тѡй же стѣнѣ, де було лѡжка, коло самыхъ дверей въ чужу квартиру, стоявъ простый тисовый стѡлъ, покритый голубою

скатертью, а при столѣ два плетені крѣсла. Далѣй у противной стѣны, близенько острого кута, стояла невелика зъ простого дерева комода, що немовбы губилась въ пустотѣ. Отъ и все, що було въ комнатѣ. Жовтаві, обтерті, понаддирані и знищені обоѣ почорнѣли по всѣхъ кутахъ; видко, тутъ бувало вохко и холодно зимою. Бѣдність була видна; навѣть при лѣжку не було занавѣсы.

Зоня мовчаливо смотрѣла на своего гостя, що такъ уважно и безцеремонно обзиравъ ей комнату, и навѣть почала вкѣнци дрожати зѣ страху, мовбы стояла передъ судією и рѣшителемъ своей долѣ.

— Я опѣзнився... Чи вже буде одинадцята? запытавъ ѳнъ, все ще не пѣднимаючи на неѣ очей.

— Єсть вже, воркнула Зоня. — Ахъ такъ, єсть! поквапилась она ѳдразу, начебъ въ тѣмъ бувъ для неї єдиный выхѣдъ: — Що-лишь у господарѣвъ годинникъ выбивъ... и я сама чула... Єсть...

— Я до васъ у остатній разъ прийшовъ, понуро тягнувъ далѣй Раскольниковъ, хочъ и теперь бувъ лишь у першій, — я може-бути васъ не побачу бѣльше.

— Вы... ѣдете?

— Не знаю... усе завтра...

— Такъ вы не будете завтра у Катерины Иванѣвны? дрѣгнувъ голосъ у Зонѣ.

— Не знаю. Усе завтра рано... Не въ тѣмъ дѣло: я прийшовъ одно слово сказати...

ѳнъ пѣднйавъ на неѣ свой задумчивый поглядъ, и на разъ завважавъ, що ѳнъ сидитъ, а она заєдно ще стоитъ передъ нимъ.

— Що-жъ вы стоите? Сядьте, промовивъ ѳнъ ѳдразу змѣшанымъ, тихимъ и ласкавымъ голосомъ.

Она сѣла. ѳнъ привѣтливо и майже зъ вспѣвчутемъ вдвйлявся въ неѣ зъ минуту.

— Яка вы худенька! ось яка у васъ рука! цѣлкомъ прозрачна. Пальцѣ якъ у мертвой.

ѳнъ взявъ ей руку. Зоня слабо усмѣхнулась,

— Я и завсѣгды така була, сказала она.

— Коли и дома жили?

— Такъ.

— Ну, та вже розумѣся! вимовивъ онъ одривисто, и выразъ его лица, и звукъ голосу знову наразъ перемѣнились. Онъ ще разъ оглянувся кругомъ.

— Се вы одъ Капернаумова наймасте?

— Такъ, пане...

— Они тамъ, за дверми?

— Такъ... У нихъ такожъ така сама комната.

— Всъ въ однѣй?

— Въ однѣй, пане.

— Я бы въ вашѣй комнатѣ по ночахъ боявся, понуро завважавъ онъ.

— Господаръ дуже добрый, дуже приязный люде, одповѣла Зоня, заедно ще начебъ не опамятавшись и мовъ потеряна, и вся утваръ, и все... усе господарѣвъ. И они дуже добрый, и дѣти такожъ до мене часто ходять...

— Они гикави, здаєся?

— Такъ, пане... Онъ загикуюсь и кулявый такожъ. И жѣнка такожъ... Не те що загикуюсь, а якось не все вымояє. Она добра, дуже. А онъ колишній дворовый чоловікъ. А дѣтей семеро... И тѣлько старшій оденъ загикуюсь, а другій по-просту хорій... а не загикуються... А вы одки про нихъ знаете? додала она зъ деякимъ здивуванемъ.

— Менѣ вашъ батько усе тогдѣ розповѣвъ. Онъ менѣ усе про васъ розповѣвъ... И про те, якъ вы о шестѣй годинѣ пошли, а о девятѣй назадъ прийшли, и про те, якъ Катерина Иванѣвна била вашої постели на колѣнахъ клячала.

Зоня змѣшалась.

— Я его нынѣ майже на правду бачила, прошептала она нерѣшучо.

— Кого?

— Батька. Я улицеюшла, тамъ недалеко, на розѣ, о десятѣй годинѣ, а онъ будьто зъ переду иде. И цѣлкомъ, якъ бы онъ. Я хотѣла вже зайти до Катерины Иванѣвны.

— Вы прохожувались?

— Такъ, поквашно прошептала Зоня, знову змѣшавшись и понурившись.

— Адже Катерина Иванѡвна васъ ледви не била, коли вы були при батьку?

— Ахъ нѣ, щѡ вы, щѡ вы се, нѣ! зъ якимсь навѣтъ перелякомъ подивила на него Зоня.

— Такъ вы єѣ любите?

— Єѣ? та я-якже! протягнула Зоня жалѡбно, и мовбы страдаючи зложила наразъ руки. — Ахъ! вы єѣ... Колибъ вы тѡлько знали! Адже она цѣлкомъ якъ дитина... Адже у неи розумъ цѣлкомъ наче помѣшаний... ѡдъ горя. А яка она розумна була.. Яка великодушна... яка добра! Вы нѣчого, нѣчого не знаєте... ахъ!

Зоня выповѣла се майже въ розпуцѣ, зворушена и страдаючи и заломуючи руки. Блѣдї лица еи зновъ спаленѣли, въ очахъ выразилась мука. Видко було, що въ нѣй страхъ богато затронули, що їй страхъ хотѣлось щось выразити, сказати, уймитись. Якесь *ненасытїе* вспѡвчуте, коли можъ такъ выразитись, нарисувалось наразъ у всѣхъ чертахъ лица еи.

— Била! Та щѡ се вы! Господи, била! А хочбы и била, такъ щѡ-жь! Ну, такъ щѡ-жь? Вы нѣчого, нѣчого не знаєте... Се така безталанна, ахъ, яка безталанна! И хора... Она справедливости потребує... Она чиста. Она такъ вѣрить, що у всѣмъ справедливѡсть повинна бути, и еи домагаєсь.. И хочъ замучѣть єѣ, а она несправедливого не зробить. Она сама не замѣчає, якъ се неможливе, щобъ правда була мѣжь людьми, и роздражняєсь... Якъ дитина, якъ дитина! Она праведна, праведна!

— А зъ вами щѡ буде?

Зоня подивила пытаючи.

— Адже они на васъ остались. Оно, правда, и пережде усе було на васъ, а покѡйникъ на похмѣле до васъ такожь ходивъ просити. Ну, а теперь-то щѡ буде?

— Не знаю, понуро озвалась Зоня.

— Они тамъ остануться?

— Не знаю, они на тѡй квартирѣ винїи; тѡлько господина, кажутъ, говорила сегодня, що ихъ выгнати хоче, а Катерина Иванѡвна говорить, що и сама нѣ минуты не останется.

— Чого се она такъ храбрує? На васъ надѣєся?

— Ахъ, нѣ, не говорѣть такъ!... Мы одно, спѣльно жиемо, наразъ знову зворушилась и навѣтъ роздразнилась Зоня, цѣлкомъ такъ, якъ колибъ розсердився канарокъ, або яке друге мале пташеня. — Та и якъ же ѣй бути? Ну, якъ же, якъ же бути? запытувала она, горячучись и зворушаючись. — А якъ, якъ она сегодня плакала! У неѣ умъ мѣшаєся, вы сего не завважали? Мѣшаєся; то тревожиться якъ дитина тымъ, щобы завтра все прилично було, закуски були и усе... то руки ломить, кровю плює, заводить, ѳдакъ бити стане головою о стѣну, якъ въ розпуцѣ. А потѣмъ зновъ утѣшиться, на васъ она заедно надѣся: говорить, що вы теперъ еѣ помѣчникъ, и що она де-небудь трохи грошей позычить и поѣде въ свое мѣсто, зѣ мною, и пансіонъ для благородныхъ дѣвиць заведе, а мене вѣзьме на надзирательку и почнеся у насъ цѣлкомъ нове, прекрасне жите, и цѣлує мене, обнимає, потѣшає и такъ вѣрить! такъ вѣрить мрѣямъ своимъ! Ну, чи можъ же ѣй перечити? А сама, бачите, цѣлый день сегодня пере, мые, чистить, порасєя, корыто сама, своєю павутинячою силою, въ кѣмнату втащила, засапалась, закашлялась, такъ и упала на постѣль; а то мы на тандиту ще зъ нею рано ходили, черевики Полещѣ и Леночѣ купувати, бо у нихъ всѣ рознеслись, тѣлько у насъ грошей, бачите, не выстало, якъ обчислились, дуже богато а богато невыстало, а она такѣ маленькѣ черевички выбрала, бо она любить те що гарне, вы не знаєте... Таки въ крамници розплакалась, при купцяхъ, бачите, що не выстало... Ахъ, якъ жаль було смотрѣти!

— Ну и розумѣю пѣсля тогѣ, чому вы... такъ жиеете, сказавъ зъ гѣркою усмѣшкою Раскольниковъ.

— А вамъ хѣба не жаль? Не жаль? накинулась знову Зоня: — адже вы, я знаю, вы послѣдне самѣ ѳдали, ще нѣчого не бачивши. А колибъ усе те бачили, о, Господи! А скѣлько, скѣлько разъ я єѣ у слѣзы вводила! Та ще минушого тыжня! Охъ, якъ! Усего на тыжень передъ его смертю. Я жестоко поступила! И скѣлько, скѣлько разъ я се вчинила! Ахъ, якъ теперъ, цѣлый день, згадувати було гѣрко.

Зоня навѣтъ руки ломила говорячи, ѳдъ болю згадки.

— Се, кажете, вы жестока?

— Та я, я! Я прийшла тогдѣ, розповѣдала она плачучи, а покѣйникъ и говорить: „прочитай менѣ, говорить, Зоню, въ мене голова щось болить, прочитай менѣ... ось книжка“, якась-тамъ книжка, у него, у Андрѣя Семенича доставъ, у Лебезятникова, тутъ живе, онъ такій смѣшний книжки разъ-по-разъ добувавъ. А я говорю: „менѣ ити пора“, такъ и не хотѣла читати, а зайшла я до нихъ головою, щобъ ковѣрики показати Катеринѣ Иванѣвнѣ; менѣ Лизавета, торговка, ковѣрики и нѣрукавочки дешево принесла, гарненькїй, новѣсенекїй и мереженїй. А Катеринѣ Иванѣвнѣ дуже подобались, она надѣла и посмотрѣла въ зеркало на себе, и дуже, дуже їй сподобались: „подаруй менѣ, говорить, ихъ, Зоню, будь ласкава.“ *Будь ласкава* попросила, и вже такъ їй хотѣлось. А куды їй надягати? Такъ: давнїй, щасливїй часы ось нагадались! Дивиться на себе въ зеркало, любуєся, и нѣякого ось, нѣякого у неѣ одѣня нема, нѣякихъ, бачите, рѣчей, ось уже стѣлько лѣтъ! И нѣчого она нѣколи нѣ въ кого не попросить; горда, сама радше ѣдасть останнє, а тутъ таки попросила, — такъ їй сподобались. А я и дарувати пожалувала: „нащо вамъ, говорю, Катерино Иванѣвно?“ Такъ я и сказала, нащо. Вже сего-то не треба було їй казати! Она такъ на мене посмотрѣла, и такъ їй тяженько, тяженько стало ѣдъ моєѣ ѣдмовы, що ажъ жаль було смотрѣти... И не за ковѣриками було жаль, а того, що я ѣдмовила, я бачила. Ахъ, такъ бы здаєся, теперъ все вернула, все инакше зробила, всѣ онтї сказанїя слова... Охъ, я!... Та щѣ!... Адже вамъ, все рѣвнодушне!

— Отсю Лизавету, торговку, вы знали?

— Знала... А вы хибѣ знали? зъ деякимъ здивуванємъ запытала въ ѣдповѣдь Зоня.

— Катерина Иванѣвна має сухоты въ найвысшѣѣ степени, она небавомъ умре, сказавъ Раскольниковъ, помовчавши и не ѣдповѣвши на пытанє.

— Охъ, нѣ, нѣ, нѣ! И Зоня несвѣдомымъ рухомъ захопила его за обѣ руки, мовбы благаючи, щобъ нѣ.

— Адже-жъ се лѣпше, коли умре.

— Нѣ, не лѣпше, не лѣпше, зовсѣмъ не лѣпше! налякано и безъ памяти повторяла она.

— А дѣти-жь? Куды-жь вы ихъ тогдѣ вѣзмете, коли не до себе?

— Охъ, вже не знаю! вскрикнула Зоня майже въ розпуцѣ и схопилась за голову. Видко було, що отся мысль вже много а много разѣвъ въ нѣй самой проблыскувала, и онъ лишь сполошивъ наново сю мысль.

— Ну, а коли вы, ще при Катеринѣ Иванѣвнѣ, теперъ, занедужаете, а васъ въ лѣчницю завезуть, ну щѣ тогдѣ буде? безжалѣбно настававъ онъ.

— Ахъ, щѣ вы, щѣ вы! Се вже не може бути! и лице Зонѣ выкривилось невымовнымъ перестрахомъ.

— Якъ не може бути? пытавъ далѣй Раскольниковъ зъ ѣдкою усмѣшкою; — адже вы не заасекуровані? Тогдѣ щѣ зъ ними станесе? На улицу всею купкою пойдуть, она буде кашляти и просити, и о стѣну де-небудь головою товчѣ, якъ сегодня, а дѣти плакати... А тамъ упаде, на полицію завезуть, зъ-ѣдтамъ въ лѣчницю, умре, а дѣти...

— Охъ, нѣ!... Богъ сего не допуститъ! вырвалось наконецъ изъ давленой груди Зонѣ. Она слухала зъ мольбою, дивлячи на него и складаючи въ нѣмой просьбѣ руки, начебъ ѣдъ него все и зависѣло.

Раскольниковъ вставъ и ймився ходити по кѣмнатѣ. Се тягнулось зъ минуту. Зоня стояла, опустивши руки и голову, въ страшнѣй журбѣ.

— А складувати годѣ? на чорный день ховати? запытавъ онъ, напрасно задержуючись передъ нею.

— Нѣ, прошептала Зоня.

— Розумѣся нѣ! А пробували? додавъ онъ ледви не зъ насмѣшкою.

— Пробувала.

— И не йшло! Ну, та розумѣся! Щѣ и пытати!

И зновъ онъ явся ходити по кѣмнатѣ. Ще уплыло зъ минуту.

— Не каждый день заробите, правда?

Зоня ще бѣльшь якъ передже змѣшалась, и румянецъ вдаривъ ѣй знову въ лице.

— Нѣ, прошептала она ледви насилу.

— Зъ Полечкою мабуть те саме буде, сказавъ онъ паразь.

— Нѣ! не може бути, нѣ! якъ божевольна, голосно закричала Зоня, мовбы єѣ наразъ ножемъ ранили. Богъ, Богъ такъ страшною рѣчи не допустить!...

— Та иногдѣ таки допускає.

— Нѣ, нѣ! Єѣ Богъ охоронить, Богъ!... повтаряла она, не памятаючи себе.

— Та може и Бога отъ зовсѣмъ нема, зѣ якоюсь на-вѣтъ злобною радостю одповѣвъ Раскольниковъ, засмѣявся и посмотрѣвъ на неѣ.

Лице Зонѣ одразу страшно змѣнилось: по нѣмъ пере-бѣгли судороги. Зѣ труднымъ до выражения докоромъ глянула она на него, хотѣла-було щось сказати, але нѣчого не мо-гла вымовити, и тѣлько одразу гѣрко, гѣрко заплакала, за-крывши руками лице.

— Вы говорите, у Катерины Иванѣвны розумъ мѣша-єся; у васъ самой онъ мѣшаєся, промовивъ онъ, помовчавши хвилию.

Минуло пять хвилинь. Онъ разѣ-вразѣ ходивъ взадъ и впередъ, мовчаливо и не споглядаючи на неѣ. Наконецъ пѣдойшовъ до неѣ; очи вѣ него лыскали. Онъ взявъ єѣ обома руками за плечѣ и просто носмотрѣвъ вѣ єѣ запла-канѣи очи. Поглядъ єго бувъ сухой, запаленый, острый, губы єго сильно подрогували... Наразъ онъ цѣлый швидко скло-нився, и припавши до долѣвки, поцѣлувавъ єѣ ногу. Зоня переражена одъ него одскочила, якъ одъ божевольного. И дѣйстно онъ жвився якъ дочиста божевольный.

— Щѣ вы, щѣ вы се? Передѣ мною! прошептала она блѣда, и болючо, болючо стиснулось наразъ єѣ сердце.

Онъ заразъ пѣднися.

— Я не тобѣ поклонився, я всему страданю людскому поклонився, якось дико заголосивъ онъ и одѣйшовъ до ѣкна.

— Слухай, додавъ онъ звернувшись до неѣ пѣсля ми-нуты, — я недавно сказавъ одному обидителеви, щѣ онъ не стѣить твого мизинного пальца... и щѣ я моѣй сестрѣ зро-бивъ сегодня честь, посадивши єѣ рядомъ зѣ тобою.

— Ахъ, щѣ се вы имъ сказали! и при нѣѣ? налякано покрикнула Зоня: — сидѣти зѣ мною честь! Адже-жъ я... безчестна .. Ахъ, щѣ се вы сказали!

— Не за безчесте и грѣхъ я сказавъ отсе про тебе, а за велике страдане твоє. А що ты велика грѣшница, то се правда, додавъ ѓнъ майже въ захватъ, а гѣрше всего, тымъ ты грѣшница, що *надаремне* умертвила и ѓдала себе. Або-жь се не страшне! Або-жь не страшне, що ты жиєшь въ отсѣмъ болотѣ, котре такъ ненавидишь и рѣвночасно знаєшь сама (лишь очи потребуєшь отворити), що нѣкому ты симъ не помагаєшь и нѣкого ѓдъ нѣчого не спасаєшь! Та скажи-жь менѣ вконецъ, промовивъ ѓнъ, майже несамовитый, якъ такий соромъ и така низькѣсть въ тобѣ годнѣ помѣститись рядомъ зъ иншими противными и святыми чувствами? Адже справедливше, тысячу разъ разумнѣйше и справедливше було бы прямо головою у воду и за однимъ заходомъ покѣнчити!

— А зъ ними-то щѣ буде? слабо запытала Зоня, немовъ тая мучениця поглянувши на него, та разомъ зъ тымъ якбы зовсѣмъ и не здивувавшись его порадою. Раскольниковъ дивно посмотрѣвъ на неѣ.

ѓнъ усе вычитавъ въ однѣмъ еи поглядѣ. Отже дѣйстно у неи самои була вже тая мысль. Може-бути неразъ вже и направду обдумувала она въ розпуцѣ, якъ бы за однимъ заходомъ покѣнчити, и то такъ направду, що теперъ майже и не здивувалась надъ его радою. Навѣтъ жестокости слѣвъ его не завважала (змыслу докорѣвъ его и окремого погляду его на еи нечестъ, она, очевидно, такожь не завважала, и се ѓнъ бачивъ). Але ѓнъ понявъ вповнѣ, до якого дивоглядного болю розшарпала еѣ, и вже давно, мысль о безчестнѣмъ и постыднѣмъ еи положеню. Щѣ-жь, щѣ-жь могло бы, думавъ ѓнъ, до сеи поры повздержувати еи готовѣсть покѣнчити за однимъ заходомъ? И що-лишь теперъ порозумѣвъ ѓнъ вповнѣ, чимъ були для неи отсей бѣднѣ, маленькѣ дѣти-сирѣтки, и отся безталанна, пѣвбожевѣльна Катерина Иванѣвна, зъ своими сухотами, зъ калатанемъ о стѣну головою.

Та не менше ему знову такожь було ясно, що Зоня зъ своимъ характеромъ и зъ тымъ будь-що-будь образованемъ, яке она получила, нѣякимъ свѣтомъ не могла такъ оставатись. Все таки для него становило пытане: длячого она такъ надто довго могла оставатись въ тѣмъ положеню и не зѣйшла зъ розуму, коли вже не въ силѣ була кинутись у воду? Очевидно, ѓнъ понимавъ, що положене Зонѣ

есть случайне явище въ суспльности, хочъ на нещасте далеко не одиночне и не выключне. Все-жь таки та сама случайность, та дробочка образования и цѣле еи попередне жите могли бы, здаеся, одразу убити еѣ при періодѣ кроцѣ на мерзкой отсей дорожѣ. Що-жь поддержувало еѣ? Адаже-жь не розпушта? Весь отсей соромъ очевидно дотронувся еѣ только механично; справдениа розпушта ще не дѣбралась нѣ одною каплею до еи сердца — онѣ се бачивѣ; она стояла передъ нимъ на явѣ...

„Вѣи три дороги, думавѣ онѣ: кинутись въ каналѣ, по-пасти въ дѣмѣ божевольныхъ, або... або наконецъ, кинутись въ розпушту, що задуряе розумѣ и окаменеа сердце.“ Остання мысль була ему бѣльшь всего одражающею; только онѣ бувѣ вже скептикѣ, онѣ бувѣ молодой, утопистѣ, отже жестокий, проте и не мѣгѣ вѣрити, що послѣдній выхѣдѣ, то-есть розпушта, бувѣ найимѣвѣрнѣйшій.

„Та хита-жь се правда, покликнувѣ онѣ про себе, чи справдѣ и се существо, що схоронило мимо всего чистоту духа, свѣдомо дасться втягнути наконецъ въ тую мерзку, вонючу яму? Або може се втягнене вже почалось, и може тому лишь она и могла вытерпѣти до сеи поры, що порокѣ вже не здаеся вѣи такѣ одражающимъ? Нѣ, нѣ, се бути не може! покликувавѣ онѣ, якѣ передже Зоня: — нѣ, одѣ каналу повздержувала еѣ до сеи поры мысль о грѣсѣ, и они, тѣи... А що она до сеи поры не зѣйшла ще зѣ розуму... Але хто-жь сказавѣ, що она не зѣйшла вже зѣ розуму? Хита-жь она при здоровѣмѣ розсудку? Хита такѣ можѣ говорить, якѣ она говорить? Хита при здоровѣмѣ розсудку можѣ такѣ судити якѣ она? Або чи можѣ такѣ сидѣти надѣ погибелью, просто надѣ вонючою ямою, въ котру вже еѣ втягае, и махати руками, и уха затыкати, коли вѣи заговарять о небезпеченствѣ? Щѣ она, чи не чуда жде она? И навѣрно такѣ. Хита-жь все те не признаки помѣшания?“

Онѣ упѣрно задержався на отсей мысли. Сей выхѣдѣ ему навѣтъ бѣльшь подѣбався нѣжь каждый другій. Онѣ почавѣ уважнѣйше вдивловатись въ неѣ.

— Такѣ ты отже дуже молишься Богу, Зоню? запытавѣ онѣ еѣ.

Зоня мовчала, онѣ стоявѣ коло неи и ждавѣ одповѣди.

— Що-жь бы я безъ Бога та була? живо, рѣшучо прошептала она, окинувши его быстро заискренними паразъ очима, и крѣпко стиснула рукою его руку.

„Ну, такъ и есть!“ подумавъ онъ.

— А тобѣ Богъ що за се робить? запытавъ онъ, выпытующи дальше.

Зоня довго мовчала, начебъ не могла одповѣдати. Слабенька грудь ея цѣла филиовала одъ зворушеня.

— Мовчѣть! Не пытайте! Вы сего не гѣднѣ!... вскрикнула она паразъ, строго и гнѣвно смотрячи на него.

„Такъ и есть! такъ и есть!“ повтарявъ онъ разъ-поразъ про себе.

— Усе робить! живо прошептала она и потупилась знову.

„Ось и выхѣдъ! ось и обьяснене выходу!“ рѣшивъ онъ про себе, зъ жадною цѣкавостю приглядаючись ѣй.

Зъ новымъ, дивнымъ, майже хоробливимъ чувствомъ всмотрювався онъ въ се блѣденьке, худощаве и неправильне, гранчате личко, въ сѣ покѣрливѣ, голубѣи очи, що могли блискати такимъ огнемъ, такимъ суровымъ, енергичнымъ гнѣвомъ, въ отсе маленьке тѣло, що ще дрожало одъ обрушеня и гнѣву, и усе те здавалось ему чимъ разъ бѣльшь и бѣльшь дивнымъ, майже неможливимъ. „Юродива! юродива!“ твердивъ онъ про себе.

На комодѣ лежала якась книжка. Онъ кождый разъ, переходячи взадъ и впередъ, бачивъ еѣ; теперъ же взявъ и посмотрѣвъ. Се бувъ Новый Завѣтъ въ великорускомъ переводѣ. Книжка була стара, зъужита, въ шкѣрянѣмъ переплетѣ.

— Се одки? крикнувъ онъ ѣй черезъ кѣмнату. Она стояла заедно на тѣмъ самѣмъ мѣсци, три кроки одъ стола.

— Менѣ принесли, одповѣла она, мовбы знѣхочу и не споглядаючи на него.

— Хто принѣсъ?

— Лизавета принесла, я просила.

„Лизавета! дивно!“ подумавъ онъ. Усе у Зонѣ ставало для него чимъ разъ дивнѣйшимъ и чуднѣйшимъ зъ кождою минутою. Онъ перенѣсъ книгу до свѣчки и ставъ перебирати картки.

— Де тутъ про Лазаря? запытавъ онъ нагло.

Зоня упрямо смотрѣла въ землю и не ѡдповѣдала. Она стояла трохи бокомъ до стола.

— Про воскресеніе Лазаря де? Ѳдшукай менѣ, Зоню. Она скоса глянула на него.

— Не тамъ глядайте... въ четвертомъ евангеліи... сурово прошептала она, не приближающись къ нему.

— Найди и прочитай менѣ, сказавъ ѡнъ, сѣвъ, сперся лѡктями на стѡлъ, подперъ рукою голову и понуро звернувся въ бѡкъ, приготовившись слухати.

Зоня нерѣшучо подѡйшла къ столу, недовѣрчиво выслушавши дивне бажане Раскольникова. Все-жѣ таки взяла книжку.

— Або вы не читали? запытала она, глянувши на него черезъ стѡлъ зпѡдобья. Голосъ еи стававъ чимъ разъ бѡльшь суворый и строгій.

— Давно... Коли учився. Читай!

— А въ церкви не чували?

— Я... не ходивъ. А ты часто ходишь?

— Н-нѣ, прошептала Зоня.

Раскольниковъ усмѣхнувся.

— Розумѣю... И батька отже завтра не пойдешъ хоронити.

— Поїду. Я и минушого тыждня була... панахиду служила.

— По кимъ?

— По Лизаветѣ. Съ топоромъ убили.

Нервы его роздразнились все бѡльше и бѡльше. Голова починала крутитись.

— Ты зъ Лизаветою въ приязни була?

— Такъ... Она була праведна... она приходила рѣдко... нѣякъ було. Мы зъ нею читали и... говорили. Она Бога узрить.

Дивно звучали для него сї книжні слова, и знову новѡсть: Якїсь тайні сходины зъ Лизаветою, и обѣ — юродивї.

„Тутъ и самъ станешъ юродивый! заразливе!“ подумавъ ѡнъ. — Читай! покликнувъ ѡнъ наразъ настѡйчиво и роздразнено.

Зоня заедно хиталась. Серце еи стукотѣло. Не смѣла

якось она ему читати. Майже зь мукою смотрѣвъ онъ на „нешасну помѣшану“.

— Нащо вамъ? Аджѣ вы не вѣрите?... прошептала она тихо и якось задыхуючись.

— Читай! я такъ хочу! настававъ онъ: — адже-жъ читала Лизаветъ!

Зоня отворила книжку и одшукала мѣсце. Руки еи дрожали, голосу не ставало. Два разы починала она и оба разы не могла вымовити першого реченя.

„И бувъ хорый чоловѣкъ, именовъ Лазарь, изъ Вифта-ниѣ...“ выголосила она наконецъ насилу, але наразъ по третомъ словѣ голосъ зазвенѣвъ и урвался, якъ надто натягнена струна. Одыхъ перетяло и въ груди стало тѣсно.

Раскольниковъ понимавъ почасти, дячого Зоня не рѣшалась ему читати, и чимъ лѣпше се понимавъ, тымъ якось грубше и бѣльшь роздразнено настававъ на читанѣ. Онъ надто добре понимавъ, якъ тяжко було ѣй теперъ выдавати и зраджувати усе *свое*. Онъ понявъ, що чувства тѣ дѣйстно начебъ становили справдешню и вже давну може-бути *тайну* еи, може-бути ще одъ самого дитинства, ще въ семіи, била нещасного батька и божевольной одъ горя мачохи, посередъ голодныхъ дѣтей, одражающихъ криковъ и докоровъ. Але рѣвночасно онъ довѣдався теперъ, и довѣдався навѣрно, що хочъ и опиралась она, и боялась чогось незвычайно, принимаючись теперъ читати, то все-жъ таки разомъ зь тымъ ѣй невымовно самѣй хотѣлось читати, мимо всего суму и всеи обавы, и именно *ему*, щобы онъ чувъ и доконче теперъ, — „щѣ бы тамъ нѣ вышло зь того опѣсля...“ — Онъ вычитавъ се въ еи очахъ, вгадавъ зь еи одушевленого зворушеня... Она перемогла себе, придавила гортанну спазму, що перетяла при початку стиха еи голосъ, и читала далѣй однадцяту главу евангелія Іоанова. Такъ дочитала она до 19-го стиха:

„И многі изъ Іудеѣвъ приишли до Марты и Маріѣ утѣшати ихъ въ печали о братѣ ихъ. Марта почувши, що иде Іисусъ, пошла на встрѣчу Ему. Марія же дома сидѣла. Тогдѣ промовила Марта до Іисуса: Господи! колибъ Ты бувъ тутъ, не умеръ бы братъ мѣй. Але и теперъ знаю, що чого Ты попросишь у Бога, дасть тобѣ Богъ.“

Тутъ она запынилась знову, стыдливо предчуваючи, що задрожить и прѣрвесе наново ея голосъ...

„Исусъ говорить ѣй: воскресне братъ твой. Марта сказала Ему: Знаю, що воскресне въ воскресенье, у послѣдній день. А Исусъ сказавъ ѣй: *Я есмь воскресене и жите*; хто вѣритъ въ мене, хочъ и умре, оживе. И каждый, хто живе и вѣритъ въ мене, не умре на вѣки. Чи вѣришь ты сему? Она каже Ему “:

(И якбы зъ болей оддыхаючи, Зоя выразно и зъ силою прочитала, начебъ сама вголосъ исповѣдувала:)

„Такъ, Господи! Вѣрую, що Ты Христось, Сынъ Божій, котрый прийшовъ на свѣтъ.“

Она трохи задержалась, быстро подняла на него очи, але чимъ хутше перемогла себе и стала дальше читати. Раскольниковъ сидѣвъ и слухавъ нерухомо, не обертаючись, опершись о стѣлу и смотрячи набѣкъ. Дочитали до 32-го стиха.

„А Марія коли прийшла туды, де бувъ Исусъ и побачила Его, упала до ногъ Ему и сказала: „Господи! колибъ Ты бувъ тутъ, не умеръ бы братъ мой. Исусъ, коли побачивъ, якъ она плаче, и якъ плачуть Іудеѣ, що прийшли за нею, зойкнувъ въ души своѣй и занепокоився. И сказавъ: де вы его положили? Говорять Ему: Господи! Ходи и подиви. Прослезився Исусъ. Тодѣ говорили жидове: Диви, якъ онъ любивъ его. А декотрі зъ нихъ сказали: чи не мѣгъ той, що отворивъ очи слѣпому, вчинити, щобъ и сей не умеръ?“

Раскольниковъ обернувся до неѣ, и зъ зворушенемъ споглядавъ на неѣ: Справдѣ, такъ и есть! Она вже цѣла дрожала въ дѣйстнѣй, справдешнѣй лихорадцѣ. Онъ дожидавъ сего. Она приближалась до слова о наибольшѣмъ и нечуванѣмъ чудѣ, и чувство великого торжества обгорнуло еѣ. Голосъ ея ставъ звѣнкій, якъ криця; торжество и радѣсть звенѣли въ нѣмъ и крѣпили его. Стрѣчки мѣшались передъ нею, бо въ очахъ темнѣло, але она знала напамять, що читала. При послѣднѣмъ стиху: „чи не мѣгъ той, що отворивъ очи слѣпому...“ — она, понизивши голосъ, горячо и пристрастно передала сумнѣвъ, докѣръ и хулу невѣруючихъ, слѣпыхъ Іудеѣвъ, котрі заразъ, за хвилинку, якъ гро-

момъ пораженіи падутъ, зарыдають, и увѣрятъ... „И *онъ, онъ,* такожь ослѣпленный и невѣрующій, онъ такожь заразъ учуе, онъ такожь увѣритъ, такъ, такъ! таки заразъ, теперъ ще“, маячилося їй, и она дрожала одъ радостного дожиданя.

„Исусъ же, знову болѣючи въ души, приходитъ до гробу. Се була печера. И камѣнь лежавъ на нѣй. Исусъ говорить: Возьмѣть камѣнь. Сестра помершого, Марта, каже Ему: Господи! Уже смердитъ; бо *четыри* днѣ, якъ онъ у гробъ.“

Она енергично ударила на слово *четыри*.

„Исусъ говорить їй: чи не сказавъ я тобѣ, що, якъ будешь вѣрувати, побачишь славу богу? И взяли камѣнь, де лежавъ умершій. А Исусъ поднявъ очи вгору и сказавъ: Отче! хвалу Тобѣ оддаю, що услухавъ еси мене. Та я и знавъ, що Ты завсѣгды послухаешъ мене; але я сказавъ се народа ради, що стоить тутъ надовкола, щобы повѣрили, що Ты мене пославъ. И сказавши тее, позвавъ голоснымъ голосомъ: Лазаре! Выходи зъ одтамъ! *И выйшовъ умершій.*“

(Голосно и возторжено прочитала она дрожачи и холоднѣючи, мовбы наочно сама бачила!)

„обвязанный на рукахъ и ногахъ полотнами, и лице его обвязане було хустиною. Исусъ говорить имъ: розвяжѣть его и оставьте, нехай иде.“

„*Тогодѣ* многіи изъ *Иудеѣвъ*, що прийшли до *Маріѣ* и бачили, що учинивъ Исусъ, увѣрили въ Него.“

Дальше она не читала и не могла читати, замкнула книжку и живо встала зъ крѣсла.

— Усе про воскресене Лазаря, коротко и сурово прошептала она и стала неподвижно, одвернувшись въ бокъ, не смѣючи и мовъ-то стыдаючись подняти на него очи. Лихорадочна дрожь еи ще не уставала. Недогарокъ вже давно погасавъ въ кривомъ подсвѣчнику, мляво освѣтляючи въ отсѣй жебрацкѣй комнатѣ убійцю и блудницу, що въ дивный способъ зѣйшлися при читаню вѣчнои книги. Проминуло хвилинь пять чи больше.

— Я о дѣлѣ прийшовъ говорити, голосно и нахмурившись промовивъ наразъ Раскольниковъ, вставъ и подѣйшовъ

къ Зони. Тая мовчаливо пѣдняла очи. Поглядъ его бувъ незвычайно строгій и якась дика рѣшучѣсть ѡдбивалася въ нѣмъ.

— Я сегодня рѣднихъ покинувъ, сказавъ ѡнъ, — матѣрь и сестру. Я не пѣйду до нихъ теперъ. Я тамъ усе рѣзѣрвавъ.

— Пощѣ? крикнула якъ ошоломлена Зоня. Недавня встрѣча зъ его матерю и сестрою оставила въ нѣй незвычайне вражѣне, хочъ и ѣй самѣй неясне. Вѣсть о розрывѣ выслухала она мовъ громомъ поражена.

— У мене теперъ одна ты, додавъ ѡнъ. Ходѣмо вразъ... Я прийшовъ до тебе. Мы разомъ проклятї, ходѣмо отже разомъ.

Очи его искрились. „Цѣлкомъ якъ божевѣльный!“ подумалось Зони.

— Куды ити? въ страху запытала она, и мимохѣтъ подалася взадъ.

— Або-жь я знаю? Знаю тѣлько, що по однѣй и тѣй самѣй дорозѣ, навѣрно знаю, — тай тѣлько. Одна цѣль!

Она смотрѣла на него и нѣчого не понимала. Она понимала лишень, що ѡнъ страшно, безконечно нещасливый.

— Нѣхто нѣчого не пѣйме зъ нихъ, коли ты будешъ говорити имъ, тягнувъ ѡнъ далѣй, — а я пѣймивъ. Ты менѣ потрѣбна, тому я до тебе и прийшовъ.

— Не понимаю... прошептала Зоня.

— Потѣмъ пѣймешъ. Або ты не те саме вчинила? Ты такожь переступила... змогла переступити. Ты на себе руки наложила, ты загубила жите... *свое*, (се все одно!) Ты могла бы жити духомъ и розумомъ, а кѣнчишь на Сѣннѣй... Все-жь таки ты выдержати не можешъ, и якъ останешся *сама*, зѣйдешъ зъ розуму якъ и я. Ты вже и теперъ мовбы помѣшана; выхѣдитъ: намъ разомъ ити, по однѣй дорозѣ! Ходѣмо!

— Нащѣ? Нащѣ вы се! промовила Зоня, дивно тронута и зворушена его словами.

— Нащѣ? Натѣ, що такъ годѣ оставатись — ось нащѣ! Треба-жь наконѣць роздумати серіозно и просто, а не по дитячому плакати и кричати, що Богъ не допуститъ! Ну, щѣ буде, коли въ самѣмъ дѣлѣ тебе завтра въ лѣвницю повезуть? Онтая божевѣльна и сухотница умре скоро, а дѣти?

Хиба Полечка не загине? Хиба не бачила ты тутъ дѣтей по рогахъ улицъ, котрыхъ матери милостиню просити высылають? Я провѣдувавъ, де живутъ тѣ матери и въ якихъ оставинахъ. Тамъ дѣтямъ не можъ оставатись дѣтьми. Тамъ семилѣтокъ розпустный и злодѣй. А все-жъ таки дѣти — образъ Христовъ: „сихъ єсть царство небесне.“ Онъ велѣвъ ихъ почитати и любити, они будуча людскѣсть.

— Щѣ-жъ, щѣ-жъ чинити? — истерично плачучи и заломуючи руки повторяла Зоня.

— Щѣ чинити? зломити щѣсь треба, разъ на завсѣгды, тай тѣлько: и страданє взяти на себе! Щѣ? Не понимаєшь? Колись поймаешь... Волю и власть, а головне власть! Надъ всею дрожакою тварею и надъ всѣмъ муравельникомъ!... Ось цѣль! Памятай се! Се моя тобѣ наука на дорогу! Може я зъ тобою у останній разъ говорю. Коли не прийду завтра, почувєшь про все сама, и тогдѣ нагадай отсѣ слова, що чула теперь ѡдъ мене. И коли небудь, згодя, по многихъ лѣтахъ, зъ житємъ, може и поймаешь, щѣ они значили. Коли-жъ прийду завтра, то скажу тобѣ, хто убивъ Лизавету. Прощай!

Зоня цѣла здрѣгнулася ѡдъ страху.

— Та хиба-жъ вы знаєте, хто убивъ? запытала она, ледєнѣючи ѡдъ перераженя и дико смотрячи на него.

— Знаю и скажу... Тобѣ, одной тобѣ! Я тебе выбравъ. Я не опрощєня прийду просити до тебе, я просто скажу. Я давно тебе выбравъ, щѣбъ се сказати тобѣ, ще тогдѣ, коли батько твой про тебе говоривъ и коли Лизавета була жива, я отсе подумавъ. Прощай. Руки не давай. Завтра!

Онъ выйшовъ. Зоня дивила на него якъ на помѣшаного; але она и сама була мовъ божевольна и чула се. Голова въ неи крутилася. „Господи! Якъ онъ знає, хто убивъ Лизавету? Щѣ значили отсѣ слова! страшне!“ Все-жъ таки рѣвночасно *мысль* не приходила ѣй въ голову. Куды! Куды!... „О, онъ мусить бути страшно нещасливый!... Онъ кинувъ мать и сестру. Дячего? Щѣ було? И щѣ у него въ замѣрахъ? Щѣ се онъ ѣй говоривъ? Онъ ѣй поцѣлувавъ ногу и говоривъ... говоривъ (такъ, онъ ясно се сказавъ), що безъ неѣ вже жити не може... О, Господи!“

Въ лихорадцѣ и въ маяченю провела цѣлу нѣчь Зоня.

Она зрывалась часто, плакала, руки ломала, або забувалась знову горячковымъ сномъ, и ѣй снилась Полечка, Катерина Иванѡвна, Лизавета, читанє Євангелїя и ѡнъ... ѡнъ, зъ его блѣдымъ лицемъ, зъ палаючими очима... ѡнъ цѣлує ѣй ноги, плаче... О, Господи!

За дверми зъ правого боку, за тыми самыми дверми, котрї ѡддѣлювали квартиру Зонѣ ѡдъ квартиры Гертруды Карлѡвны Реслїховой, була кѡмната середня, давно вже пуста, що принадлежала до квартиры панѣ Реслїховой и ѡднаймалась нею другимъ, о чѣмъ и оповѣщали карточки на воротахъ и наклеєнїи четвертки паперу на склахъ ѡконъ, що выходили на каналъ. Зоня здавна привыкла уважати отсю кѡмнату незанятою. А мимо того, цѣлый сей часъ, біля дверей въ пустѡй кѡмнатѣ перестоявъ добродѣй Свидригайловъ, и притаившись пѡдслухувавъ. Коли Раскольниковъ вийшовъ, ѡнъ постоявъ, подумавъ, попхався на пальцяхъ въ свою кѡмнату, котра припирала до пустой кѡмнаты, взявъ крѣсло и нечутно перенѣсь его пѡдъ самїи дверѣ, що вели въ кѡмнату Зонѣ. Розмова показалаь ему цѣкавою и значучою, и вельми, вельми ему сподобалась, — такъ сподобалась, що ѡнъ крѣсло перенѣсь, щобъ на будуче, хочъ завтра прикладомъ, не попасти знову въ неприємнѡсть перестояти цѣлу годину на ногахъ, а уладитись выгѡднѣйше, щобъ вже въ кождѡмъ ѡдношенїи мати повне вдоволенє.

V.

Коли на другїи день рано, рѡвно о одинадцятѡй годинѣ Раскольниковъ увѡйшовъ въ дѡмъ ***го квартала полицїѣ, въ ѡддѣлъ урядника слѣдчихъ справъ, и попросивъ дати знати о собѣ Порѣфирови Петровичу, то ѡнъ навѣтъ здивувався тому, якъ довго не принимали его: уплыло що найменше хвилинь десять, заки его позвали. А по его обчисленїю повиннїи бы були, здаєся, таки заразъ на него и накинутись. Тымчасомъ ѡнъ стоявъ въ дожидальни, по-при него ходили и переходили люде, котрымъ, якъ було видко, нѣякого до него не було дѣла. Въ сусѣднѡй кѡмнатѣ, що подобала на канцелярїю, сидѣло и писало кѡлькохъ писарѣвъ, и очевидно

було, що нѣхто зъ нихъ не мавъ навѣтъ понятя : хто и що таке Раскольниковъ? Неспокійнымъ и недовѣрчивимъ поглядомъ слѣдивъ онъ докола себе заглядаючи : чи нема коло него хоч одного тайного погляду, що-бъ пильнувавъ его, назначеного его стерегти, щобъ онъ куды не утѣкъ? Але нѣчого подібного не було : онъ бачивъ тѣлько самі канцелярскій, злегка заклопотані обличя, потѣмъ ще якихсь людей, и нѣкому тутъ не було до него нѣякои потреби, хочъ иди онъ таки заразъ на всѣ чотыри стороны свѣта. Чимъ разъ твердше и твердше укрѣплялась въ нѣмъ думка, що коли бы дѣйстно онтой загадочный вчерашній чоловікъ, онта сновида, що вырнула изъ-пѣдъ землѣ, усе знавъ и все бачивъ, — такъ чи дали бы ему, Раскольникову, такъ стояти теперь и спокійно ждати? И неже-жь чекали бы его тутъ, до одинадцати години, поки ему самому ласкаво схочеса завитати? Выходило, що або той чоловікъ ще нѣчого не до нѣсь, або... або по-просту онъ нѣчого такожь не знае и самъ, своими очима, нѣчого не бачивъ (та и якъ онъ мѣгъ бачити?) — отже усе те вчерашнє, що лучилося зъ нимъ, Раскольниковомъ, зновъ таки було зморою, привидомъ, преувеличенымъ ѡдъ роздразненои и хорои уявы его. Отсей здогадъ еще навѣтъ вчера, въ часѣ найсильнѣйшихъ тревогъ и розпуки, почавъ укрѣплятись въ нѣмъ. Передумавши усе те теперь, и готовлячись до нового бою, онъ почувъ наразъ, що дрожить, — и навѣтъ обрушенє закипѣло въ нѣмъ при мысли, що онъ дрожить зѣ страху передъ ненавистнымъ Порфиромъ Петровичемъ. Найбѣльше ѡдражающимъ було для него стрѣтитись зъ отсимъ чоловікомъ знову : онъ ненавидѣвъ его безъ мѣры, безконечно, и навѣтъ боявся, щобъ своею ненавистю якъ-небудь не зрадивъ себе. И такъ сильно було его обрушенє, що заразъ застановило дрощъ ; онъ приготовився увѣйти зъ холоднымъ и зухвальымъ видомъ, и давъ собѣ слово : по можности якъ наибѣльше мовчати, дивитись лишь и слухати, бодай хочъ на сей разъ всѣми можливими способами побѣдити хоробливо-роздразнену натуру свою. Въ ту саму хвилю его покликали до Порфира Петровича. Показалось, що теперь якъ-разъ Порфиръ Петровичъ бувъ въ кабинетѣ самъ оденъ. Кабинетъ его була то кѣмната нѣ велика нѣ мала ; стояли въ нѣй : великій стѣлъ до писаня

передъ диваномъ, обитымъ шератою, бюро, шафа въ кутъ и кôлька крѣсель, — самі казенні меблѣ, зъ жовтого, політурованого дерева. Въ кутѣ, въ задній стѣнѣ, чи лѣпше сказати въ перогородцѣ, були зачинені дверѣ: тамъ дальше, за перегородкою мусѣли вѣдай бути ще якісь кôмнаты. При входѣ Раскольниковъ Порфиръ Петровичъ заразъ притворивъ дверѣ, въ котрій той увôйшовъ, и они остались на самотѣ. Онъ стрѣтивъ свого гостя, о скôлько можъ було бачити, зъ найвеселѣйшимъ и найпривѣтлившимъ видомъ, и що-лишь кôлька минутъ опôсля, Раскольниковъ по деякихъ знакахъ завважавъ въ нѣмъ якбы заклопотанѣ, — начебъ его ôдразу збили зъ толку, або застали на чимсь дуже укритомъ и тайномъ.

— А, ваша милôсть! Ось и вы... въ нашихъ краяхъ... почавъ Порфиръ, протягнувши ему обѣ руки. Ну, сѣдайте-жь, батюшка! Але вы бути-може не любите, щобы васъ называли милôстью и... батюшкою, — оттакъ tout court? За фамилярнôсть, будьте ласкаві, не гнѣвътесь... Ось сюды, добродѣю, на диванчикъ.

Раскольниковъ сѣвъ, не зводячи зъ него очей.

„Въ нашихъ краяхъ“, извини за фамилярнôсть, французке слôвце „tout court“ и т. д. и т. д., все те були при знаки характеристичні. „Онъ однакожь менѣ обѣ руки надставивъ, та нѣ одной на правду не давъ, ôдтягнувъ въ пору“ — блиснуло въ нѣмъ пôдозрѣваючо. Оба слѣдили оденъ за другимъ, але якъ тôлько ихъ погляды стрѣчались, оба, зъ скоростю блискавки, ôдводили ихъ оденъ ôдъ другого.

— Я вамъ принѣсъ отсю записку... про годинникъ, бачите, .. отъ она. Чи такъ написано, чи ще разъ переписувати?

— Щô? записка? Такъ, такъ... не безпокойтесь, цѣлкомъ якъ слѣдъ, промовивъ, мовбы спѣшучи кудись, Порфиръ Петровичъ, и коли вже сказавъ се, взявъ папѣръ и переглянувъ его. — Такъ, цѣлкомъ якъ слѣдъ. Бôльшь нѣчого и не треба, потвердивъ онъ тымъ самымъ поспѣшнымъ тономъ и положивъ папѣръ на стôль. Потôмъ, черезъ минуту, коли вже говоривъ о чѣмъ иншомъ, взявъ его знову зô стола и переложивъ до себе на бюро.

— Вы, здаєся, говорили вчера, що хотѣли бы запытати

мене... по формѣ... о моѣмъ знакомствѣ зъ сею... убитою? почавъ-було наново Раскольниковъ. — „Ну, чого-жь сказавъ я *здаѣся?*“ блыснуло въ нѣмъ напрасно. „Ну, чого-жь я такъ непокоюся тымъ, що вставивъ отсе *здаѣся?*“ ши-бнула въ нѣмъ заразъ таки друга мысль мовь блыскавка.

И онъ наразъ почувъ, що недовѣрчивость его, одъ одного лишь зѣткненя зъ Порфиромъ, одъ двоухъ лишень поглядѣвъ, уже розрослася въ мѣ ока въ чудовищнй роз-мѣры... и що се страшно небезпечно: нервы раздражаются, зворушене вмагася. „Бѣда! Бѣда!... Зновъ проговорюсь.“

— Но-но-но! Не безпокойтесь! Намъ не спѣшно, не спѣшно, добродѣю, воркотѣвъ Порфиръ Петровичъ, проходжу-ючись взадъ и впередъ довкола стола, та якось нѣбы безъ всякои цѣли, начебъ кидаючись то до окна, то до бюро, то знову до стола, то уникаючи пѣдозрѣваючого погляду Рас-колькова, то знову задержуючись и смотрячи на него просто въ лице. Незвычайно дивною здавалася при томъ его маленька, товстенъка и круглa стать, начебъ пилочка, що точиться на всѣ боки и заразъ одскакуе одъ всѣхъ стѣнъ и кутѣвъ.

— Маємо часъ, добродѣю, маємо часъ!... А вы ку-рите? Маєте при собѣ? Ось вамъ, добродѣю, цигаретко, тягнувъ онъ далѣй, подаючи гостеви папѣроску... — Знаете, я принимаю васъ тутъ, бо моя, бачите, квартира такожь тутъ, за перегородкою... казенна, мусите знати, а я теперъ якійсь часъ жию даромъ. Поправки треба було тутъ деякй зробити. Та теперъ майже усе готове... бесплатна квартира, знаете, се славна рѣчь, — а? якъ вы думаете?

— Такъ, славна рѣчь, одповѣвъ Раскольниковъ, трохи не насмѣшливо дивлячись на него.

— Славна рѣчь, славна рѣчь... повторявъ Порфиръ Пе-тровичъ, начебъ задумавшись о чѣмсь цѣлкомъ иншѣмъ. Такъ! славна рѣчь, ледви не вскрикнувъ онъ, та наразъ впи-ливъ очи въ Расколькова и станувъ два кроки одъ него. Се чаще, недорѣчне повтаряне, що казенна квартира славна рѣчь, низькостю своею стояло надто въ суперечноти зъ по-важнѣмъ, замысленѣмъ и загадочнѣмъ поглядомъ, котрый влѣ-пивъ онъ въ свого гостя.

Все-жь таки се ще бѣльшь пѣддухало гнѣвъ Расколь-

никова, и онъ вже не мѡгъ повзддержатись ѡдъ насмѣшливого и доволѣ необачного вызову.

— А знаете щѡ, запытавъ онъ наразъ, майже ажъ зухвало смотрячи на него и якбы любующись своею зухвалостю, — адже есть, здаеся, таке юридичне правило, такий звычай юридичный — для всѣхъ возможныхъ слѣдчихъ урядникѡвъ — зразу починати здалека, ѡдъ дрѡбницъ, або навѣтъ ѡдъ серіозного, та тѡлько цѣлкомъ посторонного, щобы, такъ сказати, осмѣлити, або ще лѣпше, розвлечі підсудного, приспати его осторожнѡсть, и опѡсля наразъ, ненадѣйно таракнути его въ само тѣмя якимъ-небудъ страшнымъ и небезпечнымъ пытанемъ; чи не такъ? о тѡмъ, здаеся, въ усѣхъ приписахъ и поученяхъ до сеи поры свято упоминаеся?

— Правда, правда... щѡ-жь, вы думаете, се я васъ казенною ось кватирую... того... а? — И сказавши те, Порфиръ Петровичъ прижмуривъ очи и подморгнувъ; щось веселе и хитре перебѣгло по лицу его, морщкы на чолѣ выгладились, ѡченька звузились, очерты лица розтягнулись, и онъ наразъ залився нервовымъ, довгимъ смѣхомъ, трясучись и колышучись цѣлымъ тѣломъ и просто смотрячи въ очи Раскольниковова. Сей засмѣявся зразу самъ, правда, лишень на силу, але коли Порфиръ, побачивши, що и онъ такожь смѣеся, заходився вже такимъ реготомъ, що ажъ посиѣвъ, то ѡдраза Раскольниковова нагло перемогла всю осторожнѡсть: онъ переставъ смѣятись, насупився и довго та ненавистно смотрѣвъ на Порфира, не зводячи зъ него очей за весь часъ его довгого смѣху, що начебъ зъ замѣромъ не хотѣвъ скѡнчитись. Неосторожнѡсть була впрѡчѣмъ явна и зъ обохъ сторонѣ: выходило, що Порфиръ Петровичъ начебъ смѣеся въ очи надъ своимъ гостемъ, котрый принимае сей смѣхъ зъ ненавистю и дуже мало робить собѣ зъ того. Се було вельми значуче для Раскольниковова: онъ понявъ, що мабуть Порфиръ и передже цѣлкомъ не укрывався передъ нимъ, а противно онъ самъ попался таки въ лапку; що тутъ певно е щось, чого онъ не знае, якась цѣль; що бути-може усе вже подготовлене и заразы, якъ - стѡй выкрыеся и звалиться на него...

Онъ отже заразы приступивъ просто до рѣчи, вставъ зъ мѣсця и взявъ шапку:

— Порфире Петровичу, почавъ онъ рѣшучо, але зъ доволѣ сильнымъ роздразненемъ: — вы вчера заявили бажане, щобы я до васъ зайшовъ для якихсь допросовъ (онъ поклавъ особливый натискъ на слово *допросовъ*.) Я зайшовъ до васъ, и коли вамъ чого треба, то пытайте, а нѣ, то позвольте вже менѣ одойти. Я не маю часу, у мене дѣло... Менѣ треба бути на похоронахъ того самого роздопаного кѣньми чиновника, про котрого вы... такожъ знаєте... додавъ онъ, заразъ таки розсердившись за сей додатокъ, а потѣмъ знову ще бѣльшь роздразнившись: — менѣ се все надобѣло, добродѣю, чи чуєте, и давно вже... я почасти одъ сего и хорый бувъ... однимъ словомъ, майже вскрикнувъ онъ, коли змѣркувавъ, що фраза о хоробѣ ще бѣльшь не на мѣсци, — однимъ словомъ: будьте ласкави або робити зѣ мною слѣдство, або пустити мене домѣвъ таки заразъ... а коли робити слѣдство, то не иначе, якъ по формѣ, пане! Инакше не позволю; а ддятого, поки-що майтеся гараздъ, бо намъ теперъ въ двѣйку нѣчого чинити.

— Господи! та щѣ вы се! та яке тамъ слѣдство, за-кудкудакавъ наразъ Порфиръ Петровичъ, одразу перемѣняючи и тонъ и видъ, и душкомъ переставши смѣятись, — та не непокойтеся прошу, — падыкувавъ онъ, то знову кидаячись на всѣ боки, то наразъ забираючись усажувати Раскольникова, — адже ще часъ, адже ще часъ, добродѣю, и усе те байка! Я, противно, такой радъ, що вы наконецъ до насъ завитали.. Я якъ гостя васъ приймаю. А за сей проклятый смѣхъ вы, батюшка, Родіоне Романовичу, мене звинѣть... Родіоне Романовичу? Адже такъ, здаеся, васъ по батькови величаютъ?... Нервовый я чоловікъ, бачите, розсмѣшили вы мене вже надто острою вашою замѣткою; инший разъ, справдѣ, затрясусь якъ гуміелястика, та такъ на пѣвъ години... Смѣшливый, бачите, чоловікъ. Задля комплексѣ мои навѣтъ параліжу боюся. Та сѣдайте бо, щѣ вы? Зробѣть ласку, батюшка, а то подумаю, що вы розсердились...

Раскольниковъ мовчавъ, слухавъ и слѣдивъ, усе ще гнѣвно нахмуреный. Однакъ онъ свѣвъ, все-жъ таки не выпустивъ зъ рукъ шапки.

— Я вамъ одну рѣчь, батюшка, Родіоне Романовичу, скажу про себе, такъ сказати въ объяснене характеристики,

говоривъ, пораючись по кѣмнатѣ, Порфиръ Петровичъ, и, якъ перше, мовбы уникаючи стрѣтитись очима зъ своимъ гостемъ. — Я, знаєте, чоловѣкъ нежонатый, не свѣтскій и незвѣстный, и до того вже чоловѣкъ законченый, закованый, добродѣю, въ стовпѣ пѣшовъ, и... и... и чи завважали вы, Родіоне Романовичу, що у насъ, то-єсть у насъ въ Россіи, пане, и бѣльше всего въ нашихъ петербургскихъ кружкахъ, накопи два розумні люде, не надто ще мѣжь собою знакомі. але котрї такъ сказати, взаимно себе поважають, ось якъ мы теперъ зъ вами, добродѣю, зійдуться разомъ, то цѣле пѣвъ години нѣякъ не можуть найти предмету для розмовы, — деревенѣють оденъ передъ другимъ, сидять и взаимно конфундуются. У всѣхъ є предметъ до розмовы, у дамъ, прикладомъ... у свѣтскихъ, прикладомъ, людей высшого тону, завсѣгды єсть предметъ до розмовы, *c'est de rigueur*, а середнїи версты люде, якъ мы — всѣ склонні до конфузїи и неговоркї... Мыслячі значить. Одки се, батюшка, походить? суспѣльныхъ интересѣвъ нема у насъ, чи може честнїи мы вже надто и оденъ одного обмянувати не хочемо, не знаю, пане. А? якъ вы думаете? Та шапку ось ѣдложѣть на бѣкъ, начебъ ѣдходити заразъ збираєтесь, справдѣ не мило смотрѣти... Я противно такъ радый, добродѣю...

Раскольниковъ положивъ шапку, не перестаючи мовчати и поважно, нахмурено вслухуватись въ пусту и недоладну балаканину Порфира. „Та щѣ ѣнѣ, въ самѣмъ дѣлѣ хоче ѣдвернути мою увагу глупымъ своимъ базѣканемъ?“

— Кавою васъ не гощу, не мѣсце, добродѣю, але минутокъ пять чому-жъ не посидѣти зъ приятелемъ, для розрывки, не умовкаючи торочивъ Порфиръ. и знаєте, пане, всѣ тї службовїи повинности... та вы, батюшка, не обижайтесь, що я ось такъ заєдно хожу взадъ та впередъ; звинѣть, батюшка, обидити васъ вже надто боюся, а рухъ менѣ таки доконечный. Разъ-вразъ сиджу и вже такъ радъ походити хочбы минутъ пять... гемороиды, добродѣю... заєдно гимнастикѣю збираюсь лѣчити; тамъ, говорятъ, статскї, дѣйствиельнїи статскї, а навѣть тайнїи совѣтники охотно черезъ мотузокъ скачуть, добродѣю; ось оно якъ: наука, бачите, въ нашѣмъ столѣтїю, пане,... такъ, пане... А що дотыкаєсь отсихъ тутешнихъ обовязкѣвъ, слѣдствъ и всеи тои формалї-

стики... ось вы, батюшка, що-лишь зволили згадати самі о слѣдствахъ... такъ, знаете, дѣйстно, батюшка, Родіоне Романовичу, сі слѣдства иншимъ разомъ самого судію бѣльше нѣжь подсудного зъ толку збивають. О сѣмъ вы, батюшка, зъ повною справедливою и остроумно що-тѣлько завважати зволили. (Раскольниковъ не завважавъ нѣчого подобнаго.) Запутаємось, добродію! на правду запутаємъ! бо заедно, бачь одно и те саме, заедно одно и те саме, якъ барабанъ! Онъ реформа иде, и мы хочь въ титулахъ навѣрно будемо прозвані, хе! хе! хе! А вже про звычайъ ось нашій юридичній, якъ вы остроумно зволили выразитись, — такъ вже зѣвсѣмъ а зѣвсѣмъ зъ вами згоджуюсь, пане. Ну хто-жь, скажѣть, изъ всѣхъ подсудныхъ, навѣть зъ самого споконвѣчного мужицтва, не знае, що єго, прикладомъ, сразу стануть посторонними пытаніями присыплати (пѣсля щасливого вашего выражена), а опѣсля наразъ и тарахнуть въ саме тѣмя, обухомъ, бачите, хе! хе! хе! въ саме ось тѣмя, пѣсля щасливого порѣвнанія вашего! хе! хе! хе! Такъ вы отже въ самѣмъ дѣлѣ подумали, що я кватирою, бачь, хотѣвъ васъ... хе! хе! Проничный же вы чоловікъ. Ну, не буду! Ахъ такъ, при нагодѣ, одно слѣвце друге кличе, одна мысль другу вызывае, — ось вы о формѣ такожь передже зволили згадати, дотычно слѣдства, бачите... Та що-жь изъ формы! форма, знаете, въ многихъ припадкахъ дурница, добродію. Иншій разъ тѣлько по приятельски поговорить, оно и выгѣднѣйше. Форма нѣколи не втече, пане, що до сего позвольте менѣ васъ успокоити, пане; та и щѣ таке на дѣлѣ форма, я васъ запытаю? Формою годѣ на кождѣмъ кроцѣ стѣсняти слѣдователя. Робота слѣдователя, адже се, такъ сказати, вѣльна штука въ своѣмъ родѣ, пане, або щось въ тѣмъ родѣ... хе! хе! хе!..

Порфиръ Петровичь пересапнувъ зъ минутку. Онъ такъ и сыпавъ, не устаючи, то безмыслино пусті фразы, то наразъ подпускавъ якійсь загадочній слѣвца и таки заразы зновъ збивався на безмыслицу. По кѣмнатѣ онъ вже майже бѣгавъ, чимъ разъ швидше и швидше порушаючи свои товстѣ нѣжки, заедно смотрячи въ землю, засунувши праву руку за плече, а лѣвою безнастанно помахуючи и выправляючи рѣзній рухи, котрі кождый разъ въ дивный способъ не подходили до его слѣвъ. Раскольниковъ наразъ завважавъ, що бѣгаючи по

кѡмнатѣ, онѣ разбѣ два якосѣ начебѣ задержувансѣ били дверей, на одну хвилинку, и начебѣ надслушующи... „Чи онѣ же може на що?“

— А се вы справдѣ щирю правду кажете, знову пѡдхопивѣ Порфирѣ весело, зѣ необычайною простодушностю смотрячи на Раскольниковѡ (ѡдѣ чоґо той такѣ и здрѡгнувѣ и душкѡмѣ приґотовивсѣ), дѣйствио справедливо надѣ юридичными формами такѣ остроумно позволили пожартувати собѣ, хе! хе! Вже отсѣ (декотрѣ очевидно) глубоко психолоґичнѣ звичаѣ нашѣ до крайностѣ смѣшнѣ, та сказати правду и безцѣльнѣ, особливо коли формою надто стѣсненѣ. Такѣ, добродѣю... я знову таки про форму: ну, держи я кого небудѣ за проступника, чи лѣпше сказати, пѡдозрѣвай я кого-небудѣ, того, другоґо, третѣґо, о виновництво вѣ якѡй-небудѣ справѣ, менѣ порученѡй... Аґже вы на юриста готовитесь, Родѣоне Романовичу?

— Такѣ, готовивсѣ...

— Ну, такѣ ось вамѣ, такѣ сказати, и прикладѣ маленькѣй на будуще, — але не подумайте, щобѣ я васѣ учити осмѣливсѣ: аґже вы не абы-якѣ статѣѡ о проступкахѣ печатаете! Нѣ, добродѣю, а такѣ, вѣ формѣ факту маленькѣй прикладѣ осмѣлось подати, — такѣ отже: уважай я, примѣромѣ, того, другоґо, третѣґо за проступника, ну пощо-жѣ, пытаю, буду я его передѣ часѡмѣ непокоити, хотябѣ я и доказы противѣ него мавѣ вже? Иншого я и обовязанѣй, прикладѡмѣ, заарештувати чимѣ скорше, другѣ же не такого характеру, дѣйствио; такѣ чоґу-жѣ бѣ и не дати ему погуляти по мѣстѣ, хе, хе! Нѣ, вы, я вижу, не цѣлкомѣ розумѣете, такѣ я вамѣ яснѣйше выложу, добродѣю: посади я его, прикладѡмѣ, надто рано, такѣ уже тѣмѣ самымѣ я ему моральну, щобѣ такѣ сказати, опору дамѣ, хе, хе! вы смѣтаете? (Раскольниковѣ и не думавѣ смѣятисѣ: онѣ сидѣвѣ стиснувши губы и не спускаючи своґо розпаленоґо поґляду зѣ очей Порфира). Нѣ, добродѣю, оно справдѣ такѣ, особливо зѣ декотрѣмѣ субѣектомѣ, бо люде рѡзнороднѣй, и надѣ всѣми не може бути одна практика... Такожѣ вы зволите теперѣ говорити: доказы вины; та оно правда доказы потрѣбнѣй, однакѣ доказы, батюшка, о двохѣ кѡнцахѣ, бѡльшою частѣю по крайнѡй мѣрѣ, а я слѣдователь, значить сла-

Библиотека найзи. пов. т. XXV ф. М. Достоевского „Вина и кара.“ II. 5

бий чоловѣкъ, признаюся: радъ бы слѣдство, такъ сказати, по математицѣ ясно представити, радъ бы дѣстати доказъ такий, щобы на два разы два чотыри походивъ! Щобъ на очевидный и неводпѣрный доказъ походивъ! Однакожь засадѣ я его не въ пору, — хочбы я бувъ и переконанный, що се *ѣнъ*, — такъ я тымъ самъ у себе средства ѡдберу до дальшого его опутаня, а дячого? А дячого, що я ему, такъ сказати, выразне положене дамъ, психологично его опредѣлю и успокою, ось *ѣнъ* и сховаеся ѡдъ мене въ свою шкаралу: поѣме наконецъ, що *ѣнъ* арестантъ. Говорять, прикладомъ, въ Севастополю, заразъ пѣсля Альмы, розумнѣй такий люде ухъ! якъ боялись, що ось наступае ворогъ ѡдкрытою силою и ѡдразу вѣзьме Севастополь; а якъ побачили, що ворогъ волѣвъ выбрати правильну облогу и першу паралелку ѡдкрывае, такъ куды, говорятъ, урадувались и успокоились розумнѣй отсѣ самѣ люде, добродѣю: по крайности на два мѣсяцѣ, значить, дѣло затягнулось, бо коли-жь тамъ правильною облогою вѣзьмутъ! Знову смѣтеться, знову не вѣрите? Оно, нѣчого казати, и годѣ ѡдмовити вамъ слушности, правда и по вашѣй сторонѣ, добродѣю! Се самѣ лишь одиничный случаѣ, признаю самъ; наведеный мною случай справдѣ одиничный, пане! Та тѣлько, бачите, на щѣ при отсѣмъ, сердечный Родѣне Романовичу, памятати треба: адже-жь загалного случаю, друже, такого случаю, на котрый всѣ юридичный формы и правила примѣрянѣ и зъ котрого они выснуванѣ и въ книжки записанѣ, зовсѣмъ нема. голубчику, вже дячого самого, що кожда справа, кождый, хочбы прикладомъ проступокъ, якъ тѣлько *ѣнъ* лучитьса, таки заразъ и перемѣняеся въ цѣлковито одиничный случай; та ще иногдѣ въ якѣй: такъ таки нѣ на щѣ давнѣйше не похожий, пане. Страхъ, якѣ комичный попадаються иногдѣ случаѣ въ отсѣмъ родѣ, бачите. Та оставъ я иншого, знаете, такого чоловѣчка цѣлкомъ самого: не бери я его и не турбуй, тѣлько нехай *ѣнъ* знае кожду годину и кожду минуту, або бодай пѣдозрѣвае, що я усе знаю, усѣ подробицѣ, и день и нѣчь слѣджу за нимъ, невсыпущо его пильную, и будь *ѣнъ* у мене свѣдомо пѣдъ вѣчнымъ пѣдозрѣнемъ и страхомъ, такъ божуся вамъ, ему голова закрутиться, самъ прииде, ей-Богу, та иногдѣ ще и начинить щѣсь таке, що вже на два разы два

походити буде, такъ сказати, математичный видъ мати-ме — оно и приємно, пане. Се и зъ мужикомъ сиволапымъ може лучитись, а вже зъ нашимъ братомъ, зъ сучасно-розумнымъ чоловѣкомъ, та ще въ звѣстный бѣкъ розвиненымъ, тымъ паче. Тому-то, голубчику, дуже важна штука поняти, въ котрый бѣкъ розвинены чоловѣкъ. А нервы, батечку, нервы, серденько мое, вы ихъ ось такъ и забули, друже! адже усе те нынѣ хоре та дрянтиве та роздрознене!... А жовчи, знаєте, жовчи въ нихъ у всѣхъ скѣлько! А все те, я вамъ скажу, при нагодѣ свого рода копальня, добродѣю! И яка менѣ въ томъ турбота, що онъ не звязаны, ходитъ по божому свѣтъ! Та нехай, нехай собѣ погуляе до часу, нехай; адже-жь я и безъ того знаю, що онъ моя пташина, и нѣкуды не одлетитъ одъ мене! Та и куды ему втѣкати, хе-хе! За границу може? За границу Полякъ втече, а не *онъ*, тымъ менше, що я пильную, та и мѣры предпринимаю. Въ глубину краю втече може? Але-жь тамъ мужики жиють, настоящій, споконвѣчный Русаки; такъ отже сучасно, бачите, розвитый чоловѣкъ радше острогъ выбере, нѣжь зъ такими чужоземцями, якъ мужики нашій, жити буде, хе-хе! Однакожь се все дурниця и побѣчна рѣчь. Що-таке: утече! Се формальность; а головне ось не те; не для того одного онъ не втече одъ мене, що нѣкуды втѣкати: онъ у мене *психологично* не втече, хе-хе! Яке гарне слѣвце! Онъ по закону природы у мене не втече, хочбы навѣтъ и було куды втѣкати. Чи бачили вы нетлю передъ свѣчкою? Ну, такъ само онъ разъ-вразъ буде, разъ-вразъ буде около мене якъ около свѣчки крутитись; воля немла стане, стане задумуватись, запутуватись, самъ себе навкрути запутае, якъ въ сѣтяхъ, затревожить себе на смерть!... Мало того: самъ менѣ яку-небудь математичну штучку въ родѣ два разы двоухъ приготовить, — тѣлько дай я ему якъ найдовшій антрактъ... И разъ-вразъ буде, разъ-вразъ буде кругомъ мене колувати, чимъ разъ бѣльше звучаючи та звучаючи лучъ, и — бебехъ! просто менѣ въ ротъ и влетитъ, я его и проковтну, а се вже дуже приємне, хе-хе-хе! Вы не вѣрите?

Раскольниковъ не одповѣдавъ, онъ сидѣвъ блѣдый и неподвижный, заедно зъ однаковою увагою вдвляючись въ Порфира.

„Лекція знаменита!“ думавъ ѓнъ, холоднѣючи. „Се навѣтъ вже и не кѣтка зъ мышєю, якъ вчера було. Та и не силу-жь ѓнъ свою менѣ безъ потреби показує и... пѣдповѣдає : ѓнъ на те надто розумный... Тутъ цѣль инша, тѣлько, яка? Ахъ, пусте, братчику, страшишь ты мене и хитришь! Нема у тебе доказѣвъ и не истнує вчерашній чоловѣкъ! А ты попросту зъ глуздѣвъ вывести хочешъ, роздразнити мене хочешъ по можности чимъ боржѣй, та въ такѣмъ станѣ и прицупнути, — тѣлько се даремне, не змудруєшь, не змудруєшь! Бо пощо-жь, пощо-жь до такой степени менѣ пѣдповѣдати?... На хорѣ нервы мои ѓнъ мабуть числити!... Нѣ, брате, дарма, не змудруєшь, хочъ ты може дещо и приготоувивъ... Ну, отъ и подивимось, щѣ таке ты тамъ приготоувивъ.“

И ѓнъ зѣбравъ всѣ свои силы, приготоувляючись до страшной и незвѣстной катастрофы. Хвилями его перло кипутись и таки тутъ на мѣсци задушити Порфира. ѓнъ ще, коли входивъ сюды, сеи злости своей боявся. ѓнъ чувъ, що засохли его губы, сердце калатає, пѣна запекася на губахъ. Все-жь таки рѣшився ѓнъ мовчати и не сказати нѣ словечка до часу. ѓнъ порозумѣвъ, що се найлѣпша тактика въ его положеню, бо не тѣлько ѓнъ не проговориться, але ще противно роздрочить мовчанемъ своего ворога, и бути-може той навѣтъ ему проговориться. Чи се справдѣ наступитъ чи нѣ, але ѓнъ таки на се надѣвся.

— Нѣ, вы, я бачу, не вѣрите, пане, думаете усе ще, що я вамъ невинній жарты пускаю, пѣдхопивъ Порфиръ, чимъ разъ бѣльшь веселѣючи и безъ перервы кихикаючи ѓдъ вдоволеня, та починаючи знову похожувати по кѣмнатѣ, — оно дѣйстно, вы не безъ причины; у мене и фигура вже такъ самымъ Богомъ устроена, що тѣлько смѣшний мысли у другихъ выкликує; смѣшний чоловѣкъ тай тѣлько; але я вамъ ось щѣ скажу и знову повторю, пане: що вы, батечку, Родѣне Романовичу — вже не гнѣвайтесь на мене старика, — чоловѣкъ ще молодой, бачите, такъ сказати першой молодости, и ддятого выше всего розумъ людскѣй ставите, якъ се чинить вся молодѣжь. Живѣсть и быстрота вашого мозгу и ѓдвлеченѣй доводы вашого розсудку васъ зводять зъ дороги, пане. И се йота въ йоту якъ колишній австрѣйскѣй гофъ-крѣсратъ, о скѣлько, розумѣся, я могу судити о военныхъ

рѣчахъ : на паперѣ ось они и Наполеона розбили и въ полонѣ взяли, и вже страхъ якъ до подробиць у себе въ кабинетѣ усе докладно обчислили и поладнали, а смотришь, генералъ Макъ и по́даєся зъ цѣлою своею армією, хе-хе-хе! Бачу, бачу, батюшка, Родіоне Романичу, смѣтєсь вы над́о мною, що я, такой статскій чоловікъ, заєдно зъ военнои исторіѣ приклады п́дбираю. Та що чинити, слаб́ость, люблю военне дѣло, и вже такъ люблю я читати всѣ военні тѣ рѣлицѣ... я направду не свою выбравъ карієру. Менѣ бы въ войску служити, добродію, ей-Богу такъ. Наполеономъ, ну, бути-може и не ставъ бы, але майоромъ таки бувъ бы, хе-хе-хе! Ну, такъ я вамъ теперъ, батечку м́ой, усю правду подр́бно выложу дотычно онтого, такъ сказати, *одиночного случаю*, бачите : дѣйстви́ость и природа, паночку вы м́ой, се важна рѣчь, и ухъ, якъ иногдѣ найпрозорливише обчислене п́друбують! Ей, послушайте старика, серіозно говорю, Родіоне Романичу, (говорячи се, заледви тридцяти-пятилѣтній Порфиръ справдѣ начебъ одразу з́остарѣвся : ажъ и голосъ его змѣнився, и якоесь такъ онъ цѣлый скорчився) щирый же я чоловікъ, добродію... Щирый я чоловікъ, чи нѣ? Якъ по вашому? Вже здаєся, що б́ольшъ щирымъ бути годѣ : такой, бачите, рѣчи вамъ даромъ розповѣдаю, та ще нагороды за се не жадаю, хе-хе! Ну, такъ ось, говорю дальше : быстрота и проворн́ость, по-моему, се славна рѣчь, пане ; се, такъ сказати, окраса природы и утѣха житя, и вже якѣ, подумаєшь, штуки може она п́дпускати, такъ що дѣ вже, подумаєшь, иніий разъ угадати першому лѣпшому б́дненькому слѣдователеви, котрый при т́омъ и самъ своею фантазією запоморочений, якъ и завсѣгды буває, бо и онъ такожь чоловікомъ! Що-жь, коли, бачите, природа б́дненького слѣдователя выручає, отъ въ чѣмъ б́да! А о сѣмъ и не подумає обманена быстротою молодѣжь, що-то „ступає черезъ всѣ перешкоды“, якъ вы вельми быстроумно и дотепно звалили вчера выразитись. Онъ ось припустѣмъ и збреше, значить чоловікъ онтой, *одиночный*, мовлявъ, *случай*, се incognito, и збреше знаменито, якъ найхитрѣйше ; тутъ бы, здаєся, и тріумфъ, и любуйся плодами своєи быстроты, тымчасомъ онъ гримъ! та на сам́омъ найинтересовнѣйш́омъ, въ сам́омъ найскандаличнѣйш́омъ мѣсци и попаде въ обморокъ. Оно бути-може слаб́ость,

духота також иншій разъ въ комнатахъ буває, та все-жь таки, бачите, все таки мысль по́давъ! Збрехавъ, правда, онъ знаменито, а зъ природою своєю таки не знавъ справи-тись. Отъ въ чѣмъ, бачите, лапка, пане! Иншій разъ спу-скаючись на свою быстроту, стане такий пошивати въ дурнѣ чоловічка, що єго по́дозрѣває, поблѣдне мовбы нарочно, мовбы въ грѣ, та *надто вже природно* поблѣдне, бачите, надто вже на правду похоже, ось и знову по́давъ мысль! Хочъ и виведе въ поле, та то́лько зъ першого разу, та за но́чь той надумаєся, коли самъ не крайній дурень. Та такъ оно всюды и завсѣгды, на кождомъ кроць! Отъ хочбы: самъ стане забѣгати, пхатись стане куды и не кличуть, заговорювати стане разъ-по-разъ про те, о чѣмъ бы, противно, мовчати треба, рѣзній аллегоріѣ стане по́дпускати, хе-хе! Самъ прийде и давай пытати: чого, мовлявъ, такъ довго мене не беруть? хе-хе-хе! и се, бачите, зъ найбыстрѣйшимъ чоловічкомъ може лучитись, зъ психологомъ и літератомъ, пане! Зеркало при-рода, зеркало найпрозрачнѣйше! пане! Смотри въ него и лю-буйся, ось якъ, добродію! Та що се вы такъ поблѣдли, Родіоне Романовичу, чи не душно вамъ, чи не отворити ёконце?

— О, не треба, нащó! покрикнувъ Раскольниковъ и ёдразу залився смѣхомъ: — щó вы таке! менѣ нѣчого!

Порфиръ задержався противъ него, по́дождавъ и наразъ самъ залився смѣхомъ, вслѣдъ за нимъ. Раскольниковъ вставъ зъ дивану, нагло и рѣзко перервавши свѣй зовсѣмъ нерво-вый смѣхъ.

— Порфире Петровичу, промовивъ онъ голосно и зъ натискомъ, хочъ ледви стоявъ на дрожачихъ ногахъ: — я ко́нець-ко́нцѣвъ бачу ясно, що вы на правду по́дозрѣваете мене о убійство сеи старухи и еи сестры Лизаветы. Що до мене, то заявляю вамъ, що всѣ те менѣ давно вже надо́ло. Коли думаете, що маєте право мене законно посягати, то посягайте; арештувати, то арештуйте. Однакожь смѣятись собѣ въ очи и мучити себе я не позволю...

Наразъ губы єго задрожали, очи запалали скаженостію, и повздержуваный до сеи поры голосъ зазвучавъ.

— Не позволю, пане! крикнувъ онъ наразъ, изъ всей

силы стукнувши кулакомъ о стół : — чи чуєте вы се, Порфире Петровичу? Не позволю!

— Ахъ, Господи, та щó се знову! вскрикнувъ, якъ здавалось, въ повиомъ перестраху Порфиръ Петровичъ : — батюшка! Родіоне Романовичу! Родненькій! Батечку! Та щó зъ вами?

— Не позволю! крикнувъ ще вдруге Раскольниковъ.

— Батюшка, тихше! Адаже учують, придуть! Ну, щó мы тогдѣ имъ скажемо? подумайте! прошептавъ въ крайнѣмъ страху Порфиръ Петровичъ, приближаючи свое лице до самого лица Раскольникова.

— Не позволю, не позволю! махінально повторивъ Раскольниковъ, але такожъ одразу цѣлковитымъ шепотомъ.

Порфиръ живо одвернувся и побѣгъ отворити ѳно.

— Воздуху напустити, свѣжого! Та водицѣ бы вамъ, голубчику, попити, адже се нервовый припадокъ! И ѳнъ метнувся вже до дверей приказати воды, але тутъ таки въ кутѣ, въ пору, найшлася карафка зъ водою.

— Батюшка, попейте! шептавъ ѳнъ, бѣжучи до него зъ фляшкою, — дѣйстви поможе.. Перелякъ и навѣтъ вспóвчуте Порфира Петровича були такъ природній, щó Раскольниковъ замовкъ и зъ дикою цѣкавостю ставъ ему приглядатись. Воды однакожь ѳнъ не прийнявъ.

— Родіоне Романовичу! миленькій! Та вы оттакъ зъ розуму себе зведете, вневняю васъ, е-ехъ! А-хъ! Выпейте-но! Та выпийте хочь трошечки!

ѳнъ таки приневоливъ єго взяти склянку зъ водою въ руки. Раскольниковъ махінально пóднѣсь єѣ до губъ, однакъ опамятавшись, зъ одразою поставивъ на стół

— Такъ, справдѣ, припадочокъ у васъ бувъ! Адаже вы такъ знову, голубчику, давнѣйшу слаббсть собѣ навернете, закудкудакавъ зъ приятельскимъ вспóвчутемъ Порфиръ Петровичъ, впрочѣмъ заєдно ще зъ якимсь занепокоєнымъ видомъ, — Господи! Та якъ же такъ на себе не зважати? Ось и Дмитро Прокопичъ до мене вчера приходивъ, — признаю, признаю, добродѣю, у мене характеръ зѣдливый, поганый, а они ось щó изъ сего вывели!... Господи! Прийшовъ вчера, пóсля васъ, мы обѣдали, говоривъ-говоривъ, я тóлько руки розставивъ; ну, думаю.. ахъ ты, Господи!

Одъ васъ чи якъ онъ приходивъ? Та сѣдайте-жь бо, батюшка, присядьте ради Христа!

— Нѣ, не одъ мене! Але я знавъ, що онъ до васъ пошовъ и зъ чимъ пошовъ, рѣзько одповѣвъ Раскольниковъ.

— Знали?

— Знавъ. Ну, щобъ-жь пося того?

— Та те, бачите, Родіоне Романовичу, що я не такі ще ваші подвиги знаю, о всѣмъ повѣдомлений, батечку! Адаже я знаю, якъ вы *кватиру*, слухайте, *наймати* ходили, подъ саму ночь, коли смерклося, та въ дзвонокъ стали дзвонити, та про кровь пытали, та робѣтниківъ и двѣрниковъ зъ толку збили. Ну, я понимаю, очевидно, вашъ душевий настрѣй, тогдѣшний, думаю... Та все-жь таки оттакъ вы себе по-просто зъ розуму зведете, ей-Богу такъ! Голова вамъ закрутиться! Обрушене у васъ, бачите, вже надто сильно кипить, добродѣю, благородне обрушене зъ причины полученныхъ обидъ, зразу одъ судьбы, а одтакъ одъ квартальныхъ, отже вы и кидаєтесь сюды и туды, щобы, такъ сказати, чимъ скорше спонукати всѣхъ заговорити, и тымъ усе доразъ покѣичити, бо надобли вамъ тѣ глупости и всѣ подозрѣня тѣ. Або-жь не такъ? чи вгадавъ, признайтесь, вашъ душевный настрѣй?... Тѣлько вы оттакъ не лишь себе, але и Разумихина заморочите, адже надто вже онъ *добрий* чоловікъ для сего, самі знаєте. У васъ, бачите, хвороба, а у него честнота, та хвороба и его легко чепитись може... Я вамъ, батюшка, ось коли успокоитесь, розповѣмъ... та сѣдайте-жь, бо, батюшка, ради Христа! Зробѣть ласку, одотхнѣть, лица на васъ нема; та присядьте-жь разъ.

Раскольниковъ сѣвъ, дрощъ перебѣгала его и жаръ виступавъ на цѣломъ тѣлѣ. Въ глубокѣмъ здивуваню, зъ напруженемъ слухавъ онъ наляканого и по приятельски ему надскакуючого Порфира Петровича. Все-жь таки онъ не вѣривъ нѣ одному его слову, хочъ одчувавъ якусь дивну склонность повѣрити. Несподѣвані слова Порфира о кватирѣ страшно его поразили: „Якъ же се, онъ отже знає про кватиру?“ подумавъ онъ наразь, — и ще самъ менѣ розповѣдає!“

— Такъ, добродѣю, бувъ майже зовсѣмъ такой самъ случай, психологичный, въ судебной нашѣй практицѣ, хоробливый такой случай, говоривъ далѣй, спѣшно сыплючи сло-

вами, Порфиръ Петровичъ : — Оденъ впакувавъ собѣ на голову такожъ убійство, бачите, та ще якъ впакувавъ : цѣлу, бачите, галюцинацію выснувавъ, факты предложивъ, обставини розповѣвъ, спутавъ, збивъ всѣхъ и кожного, а задля чого? Самъ онъ, цѣлкомъ ненарочно, почасти причиною убійства бувъ, але тѣлько почасти, и якъ довѣдався о тѣмъ, що онъ убійцямъ давъ понуку и нагоду, засумувавъ. здурѣвъ, стало ему маячитись, привиджуватись. звихнувся зовсѣмъ, тай переконавъ самого себе, що се онъ убійця! Але управляючій сенатъ наконецъ дѣло таки розбравъ и несчастный бувъ оправданный и подѣ лѣкарскій надзоръ ѳдданный. Спасибѣ сенатови. Ну, подумайте самі, якъ же такъ можно, батюшка? Адже легко и горячки нажитись, коли вже така охота бере роздразняти свои нервы, ходити по ночахъ, въ дзвѣнки дзвонити, та про кровь розпытувати! Та усю ту психологію знаю я зъ практики, добродію. Иногда чоловіка такъ тягне зѣскочити зъ ѳкна, або зъ вежѣ, и тягне такъ сильно, що опертись годѣ. Такожъ и дзвѣнки, бачите... Хороба, Родіоне Романовичу, хороба! Хоробу свою легковажити занадто вы почали. Отъ порадились бы досвѣдченого лѣкаря, а то щѣ у васъ сей бельбасъ якійсь!... Вы горякуете! Се все у васъ по-просту въ горячцѣ дѣється!..

На хвилину усе такъ и заходило ходоромъ въ головѣ Раскольниковова.

„Чи справдѣ, чи справдѣ, проблыскувало въ нѣмъ, — онъ и теперъ лже? Нѣ, нѣ! неможливе!“ ѳддрулювавъ онъ ѳдъ себе отсю мысль, предчуваючи задалегѣдъ, до якои степени бѣшенства и лютости може она довести его, и ѳдчувачи, що ѳдъ скаженого гнѣву зъ розуму зѣйти може.

— Се було не въ горячцѣ, се було на явѣ! закричавъ онъ, напружаючи всѣ силы своего розсудку, щѣобъ вникнути въ гру Порфира. — На явѣ, на явѣ! Чи чуєте!

— Такъ, понимаю и чую, паночку! Вы и вчера говорили, що не въ горячцѣ, зъ притискомъ навѣтъ впеvняли, що не въ горячцѣ! Усе, що вы можете сказати, розумѣю, пане! Е-ехъ!... Та звернѣть-но, Родіоне Романовичу, друже мѣй, вашу увагу хочбы, бачите, на отсю обставину. Адже колибъ вы були справдѣ, дѣйстно винні, або тамъ якъ-небудь замѣшані въ се прокляте дѣло, ну, чи почали бы вы,

подумайте! самі напирати, що не въ горячцѣ вы се все зробили, а противно при повной памяти? Та ще зъ притискомъ впевняти, зъ упорнымъ такимъ притискомъ впевняти, — ну, чи могло бы се бути, чи могло бы бути, подумайте? Та якъ-разъ противно, здався менѣ. Адже колибъ вы до чого почувались, такъ вамъ якъ-разъ треба-бъ впевняти, що не инакше, а тільки въ горячцѣ! Чи такъ? адже такъ?

Щось лукавого почулося въ томъ питаню. Раскольниковъ одсунувся до самой спинки дивана одъ Порфира, котрый наклонився до него, и мовчливо, упорно и зрадливо смотрѣвъ на него.

— Або ось, дотычно добродѣя Разумихина, значить дотычно того, чи одъ себе онъ вчера приходивъ говорити чи зъ вашою намовы? Та вамъ якъ-разъ треба бы впевняти, що одъ себе приходивъ, и укрыти, що зъ вашою намовы! А ось же вы не укрываете! Вы якъ-разъ настаєте на те, що зъ вашою намовы!

Раскольниковъ нѣколи не настававъ на те. Холодъ перейшовъ по спинѣ его.

— Вы подшились брехнею и заодно брешете, промовивъ онъ поволи и слабо, зъ выкрвленными въ хоробливу усмѣшку губами, — вы менѣ знову хотите показати, що всю гру нѣбы-то мою знаете, всѣ одповѣди мои напередъ угадуютъ, говоривъ онъ, самъ майже мѣркуючи, що вже не важить якъ слѣдъ слѣвъ, — застрашити мене хотите .. або попросту смѣтаетъ надѣ мною...

Онъ упорно смотрѣвъ дальше на него, говорячи теѣ, и втомъ знову безконечна злоба блынула въ очахъ его.

— Вы брехали и брешете! покрикнувъ онъ. — Вы самі добре знаете, що найлѣпшою заслоною для злочинца говорити по возможности правду... По возможности не скрывать, чого скрывать не треба. Не вѣрю я вамъ!

— Якій зъ васъ крутарь! — закихикавъ Порфиръ: — та зъ вами, батюшка, и не дѣйдешъ до кѣнця; мономанія якась, бачите, въ васъ засѣла. Такъ не вѣрите менѣ! А я вамъ скажу, що вже вѣрите, вже на четверть аршина повѣрили, а я зроблю, що повѣрите и на цѣлый аршинъ, бо наистъ васъ люблю и сердечно добра вамъ бажаю.

Губы Раскольникова задрожали.

— Такъ, бажаю, пане, ще разъ вамъ скажу, впевнявъ онъ, ще разъ злегка, по приятельски ухопившись за руку Раскольниковъ, трохи повысше локтя, ще разъ вамъ скажу, добродію: майте позоръ на вашу слаббсть. До того ще, бачите, до васъ и родина теперъ приѣхала; о нѣй пам'ятайте вы. Успокоювати вамъ и нестити ихъ слѣдъ бы, а вы ихъ тблько жахаєте...

— Щб вамъ до того? Звбдки вы се знаєте? Чого такъ интересуєтесь? Слѣдите, видко, за мною и хочете менѣ се показати?

— Батюшка! адже бдъ васъ, бдъ васъ таки самыхъ усе довѣдався! Вы и не замѣчаєте, що въ зворушенію своѣмъ усе напередъ самі розповѣдаєте, и менѣ и другимъ. Бдъ добродія Разумихина, Дмитра Прокопича, такожъ вчера багато цѣкавыхъ рѣчей довѣдався. Нѣ, добродію, та вы менѣ перервали, а я скажу, що въ наслѣдокъ недовѣрчивости вы, при всѣй быстротѣ вашбй, навѣтъ здоровый поглядъ на рѣчи зволили стратити. Ну, такъ примѣромъ, хочъ на тую зновъ саму тему, що до дзвбнокбвъ, бачите: та таку ось дорогоцѣннбсть, такій фактъ (цѣлый фактъ, добродію!) я вамъ такъ, зъ руками и зъ ногами, и выдавъ, я, бачите, слѣдователь! И вы нѣчого въ отсѣмъ не бачите? Та пбдозрѣвай я васъ хочъ трошечки, чи такъ треба менѣ поступити? Менѣ, противно, треба-бъ зразу приспати пбдозрѣня вашбй, и виду не подавати, що я о сѣмъ фактѣ вже знаю; бдтягнути васъ оттакъ въ противный ббкъ, та бдразу, напрасно мовь обухомъ по тѣмени (якъ вы самі выражаетесь) и калатнути: „А щб, мовлявъ, паночку, зволили вы въ квартиру убитой робити, о десятбй годинѣ вечеромъ, та ледви ще и не о одинадцатбй? А чого въ дзвбнокъ дзвонили? А чого про кровь розпытували? А чого двбрникбвъ баламутили и на полицію, до квартального поручника, кликали?“ Ось якъ треба менѣ поступити, колибъ я хочъ капельку на васъ пбдозрѣне мавъ. Треба бы по всѣй формѣ протоколъ зъ вами робити, хату и васъ перетрясти та може ще и васъ арештувати... Значить отже я на васъ пбдозрѣня не маю, коли инакше поступивъ! А вы здоровый поглядъ стратили, та и не бачите нѣчого, повтаряю ще разъ!

Раскольниковъ вздрогнувъ цѣлымъ тѣломъ, такъ що Порфиръ Петровичъ надто вже ясно завважавъ се.

— Брешете вы зарядомъ! закричавъ онъ: — я не знаю вашихъ цѣлей, а вы нѣ слова правды не кажете... Передже вы не въ томъ змыслѣ говорили и помылялись я не могу... Усе ложь!

— Ложь? пѣдхопивъ Порфиръ, видимо обрушаючись, але задержуючи по можности веселый и насмѣшливый видъ, и будьтобы нѣ трохи не роблячи собѣ зъ того, яку гадку має о нѣмъ Раскольниковъ. — Я брешу?... Ну, а якъ я зъ вами передже поступивъ? (я, бачите, слѣдователь,) коли самъ вамъ пѣдповѣдавъ и подававъ всѣ средства до обороны, та самъ вамъ усю тую психологію пѣдсувавъ: „Хороба, мовлявъ, горячка; обидженный бувъ; меланхолія та квартальнй“, и усе те инше? А? хе-хе-хе! Хотяй оно, впрочѣмъ, — скажу при нагодѣ, всѣ тѣ психологичнй средства обороны, перечене та вимѣвки, вельми маловажнй та и о двохъ кѣнцахъ. „Хороба“, скажете, „горячка, маячене, не памятавъ себе, не пригадую собѣ“, усе те такъ, добродѣю, але чого-жъ батюшка, въ хоробѣ, бачите, та въ горячцѣ самй такй именно рѣчи маячаться, а не иншй? Адаже могли-бъ бути и иншй, пане? Чи не такъ? Хе-хе-хе-хе!

Раскольниковъ гордо и зъ погордою посмотрѣвъ на него.

— Однимъ словомъ, зъ притискомъ и голосно сказавъ онъ, встаючи и трохи ѣддруливши при томъ Порфира, — словомъ, щобъ говорити коротко, я хочу знати: чи признаете вы мене остаточно вѣльнымъ ѣдъ пѣдозрѣня, чи нѣ? Говорѣть, Порфире Петровичу, говорѣть отверто и выразно, и чимъ борше, заразъ!

— Ухъ, що за комисія! Ну, комисія же зъ вами, покрикнувъ Порфиръ зъ цѣлковитомъ веселымъ, злымъ и нѣ трохи не занепокоенымъ видомъ. — Та и нащо вамъ знати, пощо вамъ такъ богато знати, коли васъ ще и не почали турбувати нѣ трохи! Адаже вы якъ дитина: дай та подай огонь въ руки! И чого вы такъ непокоитесь? Чого самй ось вы такъ до насъ напрошуетесь, зъ якихъ причинъ? А? хе-хе-хе!

— Повтараю вамъ, закричавъ въ роздразненію Раскольниковъ, — що не могу довше переносити...

— Чого, добродію? Непевности може? перебивъ Порфиръ.

— Не дрочѣться зб мною! Я не хочу!... Говорю вамъ, що не хочу!... Не могу и не хочу!... Чуєте! Чуєте! крикнувъ онъ, стукнувши знову кулакомъ въ стѣлу.

— Та тихше бо, тихше! адже почують, на правду перестерѣгаю васъ: вважайте на себе. Я не жартую, пане! проговоривъ шепотомъ Порфиръ, тѣлько на сей разъ въ лиці его вже не було дотеперѣшнѣго, по бабському добродушного и наляканого выразу; противно теперъ онъ просто *приказувавъ*, строго нахмуривши брови и начебъ одразу нарушаючи всѣ тайны и двозначности. Все-жъ таки се було тѣлько на оденъ мигъ. Остовпѣлый въ першій хвили Раскольниковъ наразъ попавъ въ скаженный гнѣвъ; лишъ дивне диво: онъ знову послуховавъ приказу говорити тихше, хочъ и бувъ въ найсильнѣйшомъ пароксизмѣ гнѣву...

— Я не дамъ себе мучити! зашентавъ онъ наразъ по давнѣйшому, зъ болемъ и зъ ненавистію мѣркуючи въ души, що не може не подчинитись приказови, и попадаючи одъ сеи мысли въ ще бѣльшу скаженѣсть, — арештуйте мене, перетрачайте мене, але прошу поступати по формѣ, и не грайтесь зб мною, пане! Не важтеся...

— Та не журѣться формою, перебивъ Порфиръ зъ давнѣйшою злобною усмѣшкою и мовбы навѣтъ зъ розкошею любуючись Раскольниковомъ; — я васъ, батюшка, призвавъ теперъ по домашнѣму, зовсѣмъ по приятельски!

— Не хочу я вашои приязни и плюю на неѣ! Чи чуєте? И ось вамъ: беру за шапку и иду. Ну-же, що теперъ скажешъ, коли маєшь охоту арештувати?

Онъ вхопивъ за шапку и пошовъ до дверей.

— А несподѣваночки чи таки справдѣ не хочете побачити? закихикавъ Порфиръ, зновъ хапаючи его трохи powyше лѣкта и затримуючи биля дверей. Онъ очевидячки стававъ чимъ разъ веселѣйшій и жартобливій, що до крайности роззярювало Раскольникова.

— Якон несподѣваночки? Що таке? запытавъ онъ,

наразъ задержуючись и зъ перестрахомъ спогладаючи на Порфира.

— Несподѣваночка, паноньку, ось тутъ за дверми у мене сидить, хе-хе-хе! (Онъ показавъ пальцемъ на зачиненій дверь въ перегородцѣ, котра вела до казенного помещкаія его). — Я и на замокъ заперъ, щобы не втекла.

— Що таке? де? що?... Раскольниковъ пѣдойшовъ до дверей и хотѣвъ отворити, але они були зачиненіи.

— Зачиненіи, батюшка, отъ и ключъ!

И въ самѣмъ дѣлѣ онъ показавъ ему ключъ, котрый вынявъ зъ кишенѣ.

— Бреешь ты та бреешь! заревѣвъ Раскольниковъ, вже не вздержуючись: — бреешь, блазие проклятый! и кипувся на Порфира, котрый ѡдступився до дверей, хочъ нѣ трохи не струсивъ.

— Я усе, усе розумѣю! пѣдсочивъ онъ до него. — Ты бреешь и дразнишь мене, щобъ я себе выдавъ...

— Та вже бѣльше и годъ себе выдати, батюшка, Родиѣне Романчу. — Адаже вы ѡдъ скаженого гнѣву ажъ себе не памятаете. Не кричѣть, бо людей позову.

— Бреешь, нѣчого не буде! Кличь людей! Ты знавъ, що я хорый и роздрочити мене хотѣвъ, привести до скажености, щобъ я себе выдавъ, ось твоя цѣль! Нѣ, ты фактѣвъ подавай! Я все порозумѣвъ! У тебе фактѣвъ нема, у тебе лишь пустіи здогады, Заметовскі!... Ты знавъ мѣи характеръ, до скажености мене довести хотѣвъ, а потому оголомшити ѡдразу полицейниками та судовиками. Ты ихъ ждешь? А? Чого ждешь? Де? Подавай!

— Ну, які тутъ судовики, батюшка! Привидиться же чѣловѣкови! Та оттакъ по формѣ и поступати годъ, якъ вы говорите; дѣла вы, голубчику, не розумѣете... А форма не втече, душенько, самі побачите!... воркотѣвъ Порфиръ, прислухуючись до дверей.

Дѣйствию, въ отсю хвилию била самыхъ дверей въ другѣи кѣмнатѣ почувся немѣвбы шелестъ.

— А, идутъ! покрикнувъ Раскольниковъ: ты за ними пѣславъ. Ты ихъ ждавъ! ты приготовився... Ну, давай сюды всѣхъ: цѣлый судъ, свѣдѣвъ, кого хочешь... давай! Я готовъ!... готовъ!...

Але тутъ збулась дивна подѣя, щось такъ несподѣваного при звычайномъ ходѣ рѣчей, що вже очевидно нѣ Раскольниковъ, нѣ Порфиръ Петровичъ на таку розвязку не могли бути приготовані.

VI.

Опѣсля, при вспоминахъ о той минутѣ, Раскольникову представлялось усе въ такѣмъ видѣ :

Почутый за дверми шелестъ наразъ мѣцно побѣльшився и дверѣ трохи отворились.

— Що таке? крикнувъ зъ досадою Порфиръ Петровичъ. — Адаже я сказавъ выразно...

Якійсь часъ ѡдповѣди не було, лишъ видно було, що за дверми находится кѣлькоро людей и мовбы когось ѡдтручуютъ.

— Та щѣ тамъ таке? занепокоєно повторивъ Порфиръ Петровичъ.

— Арештанта привели, Миколку, почувся чийсь голосъ.

— Не треба! Забирайтесь! подождати... Пощо ѡнъ сюды залѣзъ! Щѣ за непорядокъ! закричавъ Порфиръ, кидаячись до дверей.

— Та ѡнъ .. почавъ-було знову той самый голосъ и наразъ урвавса.

Секунды двѣ, не бѣльше, ѡдбувалась справдежня борба; потѣмъ ѡдразу мовбы хтось когось зъ силою ѡддруливъ и вслѣдъ за тымъ якійсь дуже блѣдый чоловѣкъ вступивъ въ кабинетъ Порфира Петровича.

Видъ сего чоловѣка зъ першого погляду бувъ дуже дивный. Ѣнъ споглядавъ просто передъ себе, але здавалось не бачивъ нѣкого. Въ очахъ его блыщала рѣшимѣсть, однакожь рѣвночасно смертельна блѣдѣсть покрывала его лице, начебъ его привели на страчене. Зовсѣмъ поблѣдшій губы его злегка вздрѣгували.

Ѣнъ бувъ ще дуже молодой, одѣтый якъ простолю-

динъ, росту середнёго, худошавый, зъ волосами обстриженными въ кружокъ, зъ тонкими, нѣбы сухими очертанми лице. Несподъвано ѳддрулений нимъ чоловікъ, першій кинувся за нимъ въ комнату и встигъ вхопити его за рамя: се бувъ судовый воякъ; але Микола торгнувъ рукою и вырвався ѳдъ него ще разъ.

До дверей стали тиснутись цѣкаві. Декотрі зъ нихъ порывались увѳйти. Все описане збулось майже въ млѣ ока.

— Забирайтесь, рано ще! Погоди, поки покличуть!... Нащо его ранше привели! бормотѣвъ въ крайнѣй досадѣ, начебъ збитый зъ толку Порфиръ Петровичъ. Однакожь Никола наразъ клякнувъ.

— Чого ты? крикнувъ Порфиръ вельми зчудуваный.

— Виноватый! Грѣхъ мой! Я убійца! ѳдразу заговоривъ Никола мовбы трохи задыхуючись, все-жь таки досыть сильнымъ голосомъ.

Секундъ десять стояла мовчанка, начебъ всѣмъ воду въ ротъ наливъ; навѣтъ воякъ ѳдсунувся и вже не пѳдходивъ до Николы, а ѳдступився махинально до дверей и стоявъ мовъ вкопаний.

— Щѳ таке? покрикнувъ Порфиръ, выходячи зъ хвилевою задеревѣлости.

— Я... убійца... повторивъ Никола, помовчавши цяточку.

— Якъ?... ты?... Якъ?... Кого ты убивъ?

Порфиръ Петровичъ очевидячки потерявся.

Никола знову помовчавъ трохи.

— Олену Ивановну и сестрицю ихню, Лизавету Ивановну, я... убивъ... топоромъ. Паморока найшла... додавъ ѳнъ коротко и знову замовкъ. ѳнъ весь часъ стоявъ на колѣнахъ.

Порфиръ Петровичъ кѳлька хвилинь стоявъ, якбы вдумуючись, ѳдтакъ скоренько знову прийшовъ до себе и замахавъ руками на непрошенихъ свѣдкѳвъ. Они душкомъ скрылись и дверь примкнулись. Потому поглянувъ на стоячого въ кутѣ Раскольниковъ, що дико смотрѣвъ на Николу, и пустился вже до него, та наразъ задержався, посмотрѣвъ на него, перевѣвъ заразъ таки свѳй поглядъ на Николу, ѳдтакъ знову на Раскольниковъ, ѳдтакъ знову на Николу, и ѳдразу, мовбы розъяренный, знову накинувся на Николу.

— Ты менѣ ще своєю паморокою та впередь забѣга-
ешь? крикнувъ онъ на него майже зъ гнѣвомъ. — Я тебе
ще не пытавъ, находила або нѣ на тебе паморока... говори:
ты убивъ?

— Я убійця... признаюся... промовивъ Никола.

— Е-ехъ! Чимъ ты убивъ?

— Топоромъ. По головѣ.

— Ехъ, спѣшишь! Самъ оденъ?

Никола не порозумѣвъ пытаия.

— Самъ оденъ убивъ?

— Самъ. А Митько неповинный и всему тому не при-
точный.

— Та не спѣши-бо зъ Митькомъ! Е-ехъ!... Якъ же
ты, ну якъ же ты зѣ сходѣвъ ось тогда збѣгъ? Адаже двѣр-
ники васъ обохъ стрѣтили?

— Се я для збаламученя... тогдѣ... бѣгъ зъ Митькомъ,
якбы спѣшачись и завчасу приготовившись ѡдповѣвъ Никола.

— Ну, такъ и есть! гнѣвно скрикнувъ Порфиръ: —
не свои слова говорить! воркнувъ онъ мовбы про себе и на-
разъ знову побачивъ Раскольниковъ.

Онъ очевидно такъ дуже занявся Николаю, що на
хвилю навѣтъ забудь о Раскольниковѣ. Теперъ онъ наразъ
опамятався, та ажъ змѣшався...

— Родіоне Романичу, батюшка! Извинѣть, пане, —
кинувся онъ до него, — такъ не можно! будьте ласкаві
проте... вамъ тутъ нѣчого... я и самъ... бачите, які неспо-
дѣванки!.. Будьте ласкаві, пане!...

И взявши его за руку, онъ показавъ ему на дверь.

— Вы, здаеся, сего не ожидали? промовивъ Расколь-
никовъ, котрый очевидно нѣчого ще не розумѣвъ ясно, але
уже успѣвъ сильно набрати смѣлости.

— Та и вы, батюшка, не дожидали. Ухъ, рученька ось
якъ дрожить, хе-хе!

— Та и вы дрожите, Порфире Петровичу.

— И я дрожу, добродѣю; не дожидавъ, правда!

Они вже стояли въ дверяхъ. Порфиръ нетерпеливо
ждавъ, щобы перейшовъ Раскольниковъ.

— А несподѣваночку-жь такъ и не покажете? промо-
вивъ наразъ насмѣшливо Раскольниковъ.

— Говорить, а у самого ще зубки въ ротѣ одень о другій кланцають, хе-хе! Иронічный вы чоловікъ! Ну, паночку, до побаченя.

— По моему такъ *прощайте!*

— Якъ Богъ дасть, добродію, якъ Богъ дасть! про-бормотѣвъ Порфиръ зъ выкрывленою якось усмѣшкою.

Переходячи канцелярію, Раскольниковъ завважавъ, що многі на него уважно глянули. Въ передній кѳмнатѣ, въ топцѣ, ѳнъ встигъ пѳзнати обохъ двѳрникѳвъ зъ того дому, котрыхъ ѳнъ кликавъ тогдѣ въ noci до квартального. Они стояли и чогось дожидали. Але тѳлько-що ѳнъ вийшовъ на сходы, заразъ почувъ за собою зновъ голосъ Порфира Петровича. Коли обернувся, ѳнъ побачивъ, що той доганявъ его, цѣлый засапаний.

— Одно слѳвце, добродію, Родіоне Романичу; тамъ що-до всего того дальшого якъ Богъ дасть, а все таки по формѣ о дечѣмъ прийдеся запытати, пане... отже мы ще побачимось, такъ, добродію!

И Порфиръ задержався передъ нимъ зъ усмѣшкою.

— Такъ, добродію, додавъ ѳнъ ще разъ.

Можь було догадуватись, що ему ще щось хотѣлося сказати, але якось не вымавлялось.

— А вы мене, Порфире Петровичу, звинѣть за те, що перше... трохи розгорячився, почавъ-було Раскольниковъ, котрый вже цѣлкомъ осмѣлився такъ, що приходила ему велика охота покепкувати собѣ зъ Порфира Петровича.

— Нѣчого, добродію, нѣчого, майже радѳстно пѳдхопивъ Порфиръ. — Я и самъ такожь трохи розгорячився... Зѣдливый у мене характеръ, каюся, каюся! Та ось мы побачимось, пане. Коли Богъ дасть житя, то и дуже, и дуже побачимось!...

— И вже докладно пѳзнаємо одень одного? пѳдхопивъ Раскольниковъ.

— И вже докладно пѳзнаємо одень одного, потакнувъ Порфиръ Петровичъ, и прижмуривши очи, дуже серіозно по-смотрѣвъ на него. — Теперь на именины, пане?

— Нѣ, на похоронъ.

— Ну, щѳ? на похоронъ! Здорове, слухайте, свое шануйте, здорове, памятайте!...

— А вже и не знаю, чоґо вамъ пожелати зъ своєї сторони! промовивъ Раскольниковъ, вже починаючи спускаться зъ сходівъ, але паразъ знову звертаючись до Порфира: — пожелавъ бы великихъ успѣховъ; однакъ, бачите, яке ваше занятє комічне!

— Та чому-жъ комічне? заразъ наостривъ уха Порфиръ Петровичъ, котрый такожъ звернувся-було пойти.

— Та якъ же, та сего бѣдного Миколку вы очевидно мусѣли накатуватись и намучити, психологично, мовлявъ, на свѣй ладъ, заки онъ признався; день и нѣчь вѣдай доказували ему: „ты убійця, ты убійця...“ ну, а теперъ, якъ онъ вже признався, вы его знову по кѣсточкахъ гладити станете: „брешешъ, шельмо, ты не убійця! Не мѣгъ ты нимъ бути! Не свои ты слова говоришь!“ Ну, то якъ же по́сля сего служба ваша не комічна?

— Хе-хе-хе! А таки завважали, якъ я сказавъ передъ хвилию Николѣ, що онъ не свои слова говорить?

— Якъ не завважати?

— Хе-хе! Быстрій, быстрій вы, добродію. Усе та усе завважаєте! Притомність не абы яка! И заразъ въ найкомічнѣйшу струну и вдарите... хе-хе! Се, бачъ, у Гоголя, зъ писателѣвъ, говорятъ, отся прикмета була въ найвысшій степени?

— Такъ, у Гоголя.

— Такъ, пане, у Гоголя... до приемного побаченя!

— До приемного побаченя!

Раскольниковъ пошовъ просто домѣвъ. Онъ такъ дуже бувъ збитый и спутанный, що вже прийшовши домѣвъ и кинувшись на диванъ, зъ четверть години сидѣвъ та лишъ оддыхавъ и пробувавъ хочбы по трохи зѣбрати свои мысли. Про Николу онъ и роздумувати не брався: онъ чувъ, що поражений; що въ признаню Николы єсть щось трудне до объясненя, дивне, чоґо теперъ ему нѣякъ не поняти. Все-жъ таки признанє Николы було дѣйственнымъ фактомъ. Наслѣдки сего факту ему таки заразъ стали яснї: неправда не могла не выкрытись, и тогдѣ возмуться знову до него. Але по крайнѣй мѣрѣ хочъ до сего часу онъ свободный и повиненъ доконче що-небудь для себе зробити, бо небезпеченство неминуче.

Однакожь, въ якѣй степени? Положене почало выясняться. Нагадуючи неясно, въ загальныхъ тѣлько очертахъ, цѣлу свою недавню сцену зъ Порфиромъ, онъ не мѡгъ не здръгнуться ще разъ ѡдъ смертельного страху. Розумѣся, онъ не знавъ ще всѣхъ цѣлей Порфира, не мѡгъ збагнути всѣхъ его штукѡкъ. Але часть gry була ѡдкрыта, и вже очевидно нѣхто лѣпше ѡдъ него не мѡгъ поняти, якъ страшнымъ бувъ для него сей „хѡдъ“ въ грѣ Порфира. Ще трохи, и онъ мѡгъ зрадити себе оконечно, вже фактично. Знаючи хоробливѡсть его характеру и зъ першого погляду вѣрно ухопивши и проникнувши его, Порфиръ поступавъ хочъ надто рѣшучо, але майже на-певняка. Нѣчого казати, Раскольниковъ встигъ вже себе и передже надто скомпромітувати, але до *фактѡвъ* все таки ще не дѡйшло; все ще те тѣлько ѡдносне. Але чи вѣрно, однакожь, чи вѣрно онъ все те теперь понимае? Чи не помыляеся онъ? До якого именно кѡнца добрався сегодня Порфиръ? Чи дѣйстно було у него що-небудь пригото- влене сегодня? Та и щѡ именно? Чи справдѣ онъ дожидавъ чогось, чи нѣ? Якъ именно розстались бы они нынѣ, колибъ не лучилась неспѡдѣвана катастрофа зъ Николою?

Порфиръ майже всю свою gry показавъ; правда, прѡбувавъ крутити, все-жь таки показавъ, и (доконче здавалось Раскольникову) колибъ дѣйстно у Порфира було ще щось бѡльше, то онъ показавъ бы и се. Щѡ таке отся „неспѡдѣванка“? Насмѣшка, чи що? Чи значило се що-небудь, або нѣ? Чи могло пѡдъ тымъ укрыватись хочъ що-небудь похоже на выразне обвинене? Вчерашній чоловѣкъ? Куды-жь онъ дѣвся? Де бувъ онъ сегодня? Бо якъ тѡлько есть що-небудь у Порфира позитивного, то вже очевидно оно въ звязи зъ вчерашнимъ чоловѣкомъ...

Онъ сидѣвъ на диванѣ, звѣсивши внизъ голову, спершись на колѣна, и закрывши руками лице. Первова дрощъ прѡймала заодно ще цѣле его тѣло. Наконецъ онъ вставъ, взявъ шапку, подумавъ и пустился до дверей.

Онъ якось такъ ѡдчувавъ, що бодай на нынѣшній день онъ майже смѣло може уважати себе безпечнымъ. И ось напрасно въ серци своѣмъ онъ почувъ трохи що не радѡсть: ему захотѣлось чимъ скорше до Катерины Ивановны. На по-

хоронъ ѓнъ, розумѣся, спѳзнизся, але на поминки поспѣе, и тамъ заразъ побачить Сою.

Ѣнъ задержався, подумавъ, и хороблива усмѣшка вырѣзалась на устахъ его.

— Сегодня! сегодня! повторивъ ѓнъ про себе: — такъ, сегодня таки! Такъ має бути.

Тѳлько-що ѓнъ хотѣвъ отворити дверь, якъ наразъ они почали отвиратись самі. Ѣнъ задрожавъ и ѳдскочивъ назадъ. Дверъ отвирались поволи и тихо и нечаяно показаласть по-стать — вчерашнѳго чоловѣка *изъ нѳдѳ землѣ*.

Чоловѣкъ остановився на порозѣ, посмотрѣвъ мовчаливо на Раскольниковѳ и ступивъ крокъ въ кѳмнату. Ѣнъ бувъ точка въ точку якъ и вчера, те саме лице, такъ само одягнений, але въ лиці и въ поглядѣ его зайшла сильна перемѣна: ѓнъ смотрѣвъ теперъ якось сумно и постоявши, трохи, глѳбоко зѳтхнувъ. Не доставало тѳлько, щобъ ѓнъ приложивъ при тѳмъ долонь до щѳки, а голову скрививъ на бѳкъ, щобъ вже зовсѣмъ походити на бабу.

— Чого вамъ? запытавъ помертвѣлый Раскольниковъ.

Чоловѣкъ помовчавъ и наразъ глѳбоко, ледви не до землѣ поклонився ему. По крайнѳй мѣрѣ дотронувся землѣ пальцемъ правои руки.

— Щѳ вы? закричавъ Раскольниковъ.

— Виноватый, тихо вымовивъ чоловѣкъ.

— Въ чѣмъ?

— Въ злѳбныхъ замѣрахъ.

Оба смотрѣли оденъ на другого.

— Маркотно стало. Якъ вы зволѳили тогды приходить, може въ похмѣлю, и двѳрникѳвъ въ кварталъ кликали и про кровь пытали, маркотно менѣ стало, що васъ такъ пустили и за пьяного васъ приняли. И такъ маркотно, що спати не мѳгъ. А затамивши адресу мы вчера сюды приходили и вы-пытували...

— Хто приходивъ? перебивъ Раскольниковъ, ѳдразу починаючи нагадувати.

— Я, бачите, васъ обидивъ.

— Такъ вы зъ того дому?

— Та я тамочка, тогдѣ такожь въ воротахъ зъ ними стоявъ, чи памятаєте? Мы и ремесло свое тамъ маємо, спо-

конвѣку. Кушнѣръ мы, бачите, мѣщане, до дому роботу беремо... а бѣльшь всего маркотно стало...

И наразъ Раскольникову ясно пригадалась цѣла сцена зъ позавчера пѣдъ воротами ; ѡнъ нагадавъ, що крѣмъ двѣрникѣвъ тамъ стояло тогдѣ ще кѣлькохъ мужчинъ, стояли и жѣнки. Ѳнъ нагадавъ оденъ голосъ, що домагався вести его просто въ полицію. Лице того, що говоривъ, не мѣгъ ѡнъ нагадати собѣ, и навѣтъ теперъ не пѣзнававъ его, але ему осталось въ памяти, що ѡнъ навѣтъ щось ѡдповѣвъ тогдѣ, звернувся до него...

Такъ отже ось якъ скѣнчився весь той вчерашній безграничный страхъ. Страшнѣйше всего було подумати, що ѡнъ дѣйстно ледви не загинувъ, трохи не згубивъ себе зъ такъ *нѣкчемной* причины. Показалось, крѣмъ найма кватиры и розмовы о крови, сей чоловікъ нѣчого не може розповѣсти. значить и у Порфира нема нѣчого, нѣчого, крѣмъ отсеи *горячки*, нѣякихъ фактѣвъ, крѣмъ сей *психологѣвъ*, котра о *двохъ пѣнцяхъ*, нѣчого певного. Значить, коли не найдѣся нѣякихъ бѣльше фактѣвъ (а они не смѣють вже найтися, не смѣють !) то... то щѣ-жъ можуть зъ нимъ зрѣбити ? Чимъ же могутъ ему доказати доводно, хочъ и арештують ? И выхѣдять, Порфиръ що-лишь теперъ, тѣлько въ отсею хвилю довѣдався о кватиры, а передъ тымъ и не знавъ.

— Се вы сказали сегодня Порфирови... о томъ, що я приходивъ ? покрикнувъ ѡнъ, пораженный напрасною идеєю.

— Якому Порфирови ?

— Приставови слѣдчихъ дѣлъ.

— Я сказавъ. Двѣрники не пѣшли тогдѣ, я и пѣшовъ.

— Сегодня ?

— Передъ вами на минутку бувъ. И усе чувъ, усе, якъ ѡнъ зъ вами слѣдство робивъ.

— Де ? Що ? Коли ?

— Та тамочки, у него за перегородкою, цѣлый часъ пересидѣвъ.

— Я-якъ ? Такъ се ось вы були неспѣдѣванкою ? Та якъ се могло бути ? Щѣ вы говорите ?

— Якъ я побачивъ, почавъ мѣщанинъ, — що двѣрники на мои слова йти не хотятъ, бо, говорятъ, вже пѣзно, та ще розкритичься, що якъ-стѣи не прийшли, стало менѣ

маркотно и сну позбавився, и ставъ провѣдувати. А провѣдавши вчера, нынечки пошовъ. Заразъ першій пришовъ — его не було. Годину опѣсля пришовъ знову — не прийняли, у третє пришовъ — допустили. Ставъ я ему розповѣдати усе, якъ було, и ставъ онъ по комнатъ скакати и себе въ грудь кулакомъ бивъ: „Що вы, говорить, зѣ мною, розбѣйники, чините? Знавъ бы я таке дѣло, я бы его зъ конвоемъ приставивъ сюды!“ Потѣмъ выбѣгъ, когось-тамъ закликавъ и ставъ зъ нимъ въ кутъ шептати, а ѳдакъ, знову къ менѣ, и явся выпытувати и зневажати. И, Господи, страхъ що зневажавъ; а донѣсь я ему о всѣмъ, и говоривъ, що на мой вчерашній слова нѣчого вы не посмѣли менѣ ѳдповѣсти, и що вы мене не пѣзнали. И ставъ онъ тутъ знову ѳбгати и разъуразъ бивъ себе въ груди и казився, и ѳбгавъ, а якъ дали знати, що вы прийшли, — ну, говорить, лѣзь за перегородку, сиди тамъ, не шевелись, що бы ты нѣ чувъ, и крѣсло менѣ туды самъ понѣсь, и мене заперъ; може, говорить, я тебе и запотребую. А якъ привели Миколку, тогдѣ онъ мене, коли вы выйшли, и выпровадивъ: Я тебе ще, говорить, прикличу и ще выпытаю о дечѣмъ...

— А Николу при тобѣ выпытувавъ?

— Якъ васъ выпровадивъ, и мене заразъ выпровадивъ, а Миколку выпытувати почавъ.

Мѣщанинъ задержався и наразъ знову поклавъ поклѣнь, доторкнувшись пальцемъ до долѣвки.

— За обмову и за злобу мою простѣтъ.

— Богъ простить, ѳдповѣвъ Раскольниковъ, и якъ тѣлько вымовивъ те, мѣщанинъ поклонився ему, лишь вже не до земли, а до пояса, поволеньки обернувся и вышовъ зъ комнаты. „Усе о двохъ кѣнцахъ, теперъ усе о двохъ кѣнцахъ“, твердивъ Раскольниковъ, и смѣливѣйше нѣжъ коли-небудь вышовъ зъ комнаты.

„Теперъ мы ще поборемось“, зъ злобною усмѣшкою промовивъ онъ, спускаючись долѣ сходами. Та злоба ѳдносилась до него самого: онъ зъ погордою и соромомъ згадувавъ о своѣй „малодушности“.

ЧАСТЬ ПЯТА.

I.

Поранокъ, що наступивъ пѣсля рокового для Петра Петровича объясненя зъ Дунечкою и зъ Пульхерією Александрѣвною, принѣсь свѣй отвержающей впливъ и на Петра Петровича. Онъ, на велику свою неприемнѣсть, приневоленный бувъ мало-помалу приняти за фактъ доконанный и неодоленный те, що вчера ще здавалося ему подѣєю майже фантастичною и такою, що хочъ и збулася, але все таки ще мовбы неможлива. Чорный змѣй ужаленого самолюбства усю нѣчь ссавъ его сердце. Пѣднявшись зъ лѣжка, Петро Петровичъ заразъ таки подивився въ зеркало. Онъ обавлявся, чи не розлилась въ нѣмъ за нѣчь жовчь. Однакожь, зъ сей стороны усе було поки-що гараздъ и посмотрѣвши на свое благородне, бѣленьке и трохи потовстѣле за послѣдний часъ лице, Петро Петровичъ навѣтъ на хвилинку подобрѣвъ, въ найповнѣйшѣмъ переконаню, що найде собѣ жѣнку де-небудь въ иншѣмъ мѣсти, та може ще и красшу; мимо того таки заразъ отямився и енергично плюнувъ въ бѣкъ, чимъ выкликавъ мовчаливу, але саркастичну усмѣшку въ молодѣмъ своѣмъ приятелю и кѣмнатнѣмъ товаришу, Андрѣю Семеновичу Лебезятникови. Усмѣшку тую Петро Петровичъ завважавъ и про себе таки заразъ поклавъ еѣ молодому своему другу на рахунокъ. Онъ вже богато успѣвъ покласти ему останними часами на рахунокъ. Злѣсть его подвоилась, коли онъ ѣдразу нагадавъ собѣ, що не треба було вчера розповѣдати о вче-

рашнихъ результатахъ Андрѣви Семеновичеви. Се була друга вчерашня похибка, зроблена нимъ на горячо, одъ злишній щирости, въ роздразненю... Пбсла-сего, цблый отсей поранокъ мовь нарочно слбдувала неприемнбсть за неприемнбстю. Навбтъ въ сенатб дожидала его якась неудаца въ справб, коло котрой бнъ тамъ заходився. Особливо же роздразнивъ его господарь квартиры, нанятои нимъ въ виду скорои женитьбы на довшій часъ ; сей господарь, якійсь розбогатбвшій нбмецкій рембсникъ, нбзащо не хотбвъ пристати на нарушене що-тблько заключеного контракту м жадавъ повного, означеного въ контрактб вынагородженя за передчасне выповбджене, мимо того що Петро Петровичъ звертавъ ему квартиру, майже наново на свою кишенью бдновлену. Такъ само и въ складб меблбвъ нбзащо не хотбли звернути нб одного рубля зъ задатку за купленй, але ще не перевезенй въ квартиру рбчи. „Не парокбмъ же менб женитись для меблбвъ!“ скреготавъ зубами про себе Петро Петровичъ, и рбвночасно ще разъ блысла въ нбмъ очайдушна надбя : „Та хибка-жъ въ самбмъ дблб усе те такъ безповоротно пропало и скбнчилось ? Або-жъ не можно ще разъ попрббувати?“ Мысль о Дунечцб ще разъ соблазняючо заскоботала его сердце. Зб мукою перенбсь бнъ сю минуту и вже, розумбся, колибъ можъ було таки заразъ, самымъ тблько бажанемъ, умертвити Раскольникова, то Петро Петровичъ не отягаючись вымовивъ бы се бажане.

„Похибка була ще крбмъ того и въ тбмъ, що я имъ грошей зовсбмъ не дававъ“, думавъ бнъ, понуро вертаючись въ комбрку Лебезятникова, „и звбдки, до ката ! взялось въ мене таке жидбвске скупство ? Тутъ навбтъ и розуму не було ! Я думавъ имъ дати посмакувати ббды и довести ихъ, щобъ они на мене якъ на Провидбне смотрбли, а они ось ! Тьфу !... Нб. колибъ я давъ имъ за весь сей часъ, прикладомъ, отъ хочбы тысячи пбвтора на вбно, та на подарунки, на скриньочки тамъ рбзней, несесеры, матерйб, и на всю тую дрянъ зъ англйского магазину, — такъ була бы справа чистбйша... и певнбйша ! Не такъ бы легко теперъ мене бдправили ! Се людцб такого складу, що навбрно уважали бы за повиннбсть звернути въ случаю бдправы и подарунки и грошб, а звертати, розумбся, було бы нб легко и жалъ !

Та и сумлѣне драпало бы : якъ, мовлявъ, такъ одразу прогнати чоловѣка, котрый доси бувъ такъ щедрый и ввѣчливый?... Гм! Стрѣливъ быка!“ И заскреготавши ще разъ зубами, Петро Петровичъ назвавъ себе таки заразъ дурнемъ — про себе, розумѣся.

Пришовши до сего заключена, онъ вернулся домо́въ двѣчи лютѣйшій, и большъ розъяренный, нѣжь выйшовъ. Приготовленя до поминкѣвъ въ ко́мнатѣ Катерины Иванѣвны знали почасті єго цѣкавѣсть. Онъ дешо и вчера ще чувъ про сї поминки; навѣтъ видѣлось єму, начебъ и єго запрошували; але за своими клопотами, онъ все те друге перепустивъ безъ уваги. Коли поспѣшивъ повѣдомитись у панѣ Липпексель, що заходила въ неприсутности Катерины Иванѣвны (котра пѣшла на кладовище) коло приготовленя стола, онъ довѣдався, що поминки будуть торжественнїи, що запрошенї майже всѣ сусѣды, мѣжь ними навѣтъ и не знакомї покѣйникови, що запрошенї ажъ самъ Андрѣй Семеничъ Лебезятниковъ, мимо єго звады зъ Катериною Иванѣвною, и наконецъ онъ самъ, Петро Петровичъ, не тѣлько запрошенїи, але єго навѣтъ дожидають зъ великою нетерпячою, тому що онъ майже найважнѣйшїи гѣсть изъ всѣхъ сусѣдѣвъ. Сама Амалїя Иванѣвна запрошена була такожь зъ великимъ притискомъ, мимо всѣхъ давнѣйшихъ неприемностей, тому отже господинила и заходила теперь, находячи въ тѣмъ трохи чи не розкѣшь, а надто була уся выряджена, хочъ и въ жалѣбнїи, але самї новї, шовковї рѣчи, вымускана и выкрѣшена, и гордилась тымъ. Всѣ, тї факты и вѣдомости подали Петру Петровичеви одну гадку, и онъ перейшовъ въ свою ко́мнату, значить въ ко́мнату Андрѣя Семеновича Лебезятникова, въ деякѣи задумчивости. Дѣло въ тѣмъ, що онъ довѣдався такожь, що до запрошеныхъ належить и Раскольниковъ.

Андрѣй Семеничъ сидѣвъ чоґось-тамъ цѣлый сей поранокъ дома. Зъ отсимъ добродѣемъ у Петра Петровича вытворились якїсь особлившїи, хочъ почасті и природнїи одностины : Петро Петровичъ погорджувавъ нимъ и ненавидѣвъ єго майже ажъ надъ мѣру, и то ледви не зъ того самого дня якъ у него поселенся, хочъ рѣвночасно якось нѣбы потрохи боявся єго. Онъ спровадився до него по приѣздѣ до

Петербурга не тільки зь однои надмірної економіѣ, хоч се и було таки аж и головною причиною, все-жь таки була тутъ и друга причина. Ще на провинціи чувъ ѓнъ о Андрѣю Семеничу, своѣмъ давнѣмъ вихованку, що ѓнъ оденъ зъ найпередовѣйшихъ молодыхъ поступовцѣвъ и таки аж грає видну ролю въ деякихъ цѣкавыхъ и сказочныхъ кружкахъ. Се поразило Петра Петровича. Отсѣ-то могучій, всевѣдущій, всѣми погорджуючій и всѣхъ на прилюдну зневагу выставляючій кружки вже давно наповняли Петра Петровича якимсь особливимъ страхомъ, хоч впрочѣмъ цѣлкомъ неозначенымъ. Уже розумѣся, самъ ѓнъ, та ще въ провинціи, не мѡгъ нѣ о чѣмъ *такѡмъ* виробити собѣ хочъ приближаючо ясного понятя. Чувъ ѓнъ, якъ и всѣ, що истнують, а особливо въ Петербурзѣ, якійсь тамъ поступовець, нігілісты, осудитель и тому подобне, але такъ само якъ многі инші побѡльшавъ и выкривлявъ ѓнъ змысль и значѣне назвъ аж до беззмыслу. Пустѣйше всего боявся ѓнъ, та навѣтъ аж ѡдъ кѡлькохъ рокѡвъ, *осуду*, и се було головною причиною его постѡйного, надмірного несупокою, особливо, коли маячивъ о перенесеню дѣяльности своєї до Петербурга. Въ сѣй справѣ ѓнъ бувъ, якъ то говориться, *заполошений*, якъ бувають деколи *заполошені* маленькі дѣти. Кѡлька лѣтъ тому назадъ, на провинціи, коли що-лишь починавъ свою карієру, ѓнъ стрѣтивъ два случаѣ жестоко „осужденыхъ“ губернскихъ, доволѣ видныхъ особѣвъ, за котрыхъ ѓнъ доси чѣпався и котрі були его покровителями. Оденъ случай скѡнчився для осужденон особы якось особливо скандально, а другій о волосъ лишь не скѡнчився навѣтъ и дуже погано. Отъ и причина, дячого Петро Петровичъ постановивъ, по приѣздѣ въ Петербургъ безпрОВОЛОЧНО розвѣдати въ чѣмъ дѣло, и коли буде треба, то на всякій припадокъ забѣгти впередъ и придбати собѣ ласку у „молодыхъ поколѣнь нашихъ.“ Въ сѣй справѣ надѣявся ѓнъ на Андрѣя Семеновича, и при навѣщеню, прикладомъ, Раскольникова, вже научився сякъ-такъ заокругляти пѡдслуханій, звѣстній фразы.

Очевидно, ѓнъ скоренько успѣвъ доглянути въ Андрѣю Семеничу вельми мизерненького и звычайненького чоловѣчка. Однакожь се нѣ трохи не розчарувало Петра Петровича и не дало ему смѣлости. Колибъ навѣтъ ѓнъ переконався, що

и всѣ поступовцѣ такі самі дурачки, то и тогдѣ не притихъ бы его неспокой. Властиво, до всѣхъ тыхъ правдъ, мыслей, системъ, (зъ котрыми Андрѣй Семеновичъ такъ на него и накинуся), ему пѣякого не було дѣла. У него була своя власна цѣль. Ему треба було тѣлько чимъ скорше довѣдаться: що и якъ тутъ сподѣялось? Чи мають *тѣ люде* силу, чи не мають? Чи есть чого боятись, именно ему, чи нѣ? Здемаскують они его, коли онъ отъ щось таке предпрійме, чи не здемаскують? А коли здемаскують, то за що именно, и за що властиво теперъ здемаскуюють? Мало того: чи не можна бы якъ-небудь до нихъ подѣзти и заразъ таки ихъ убрати въ шоры, коли они и въ самѣмъ дѣлѣ сплнѣи? Треба, чи не треба сего? Чи не можна-бъ, прикладомъ, що-небудь помогти собѣ въ каріерѣ своѣй, именно черезъ ихъ посередництво? Однимъ словомъ, сто пытанъ дожидали одповѣди.

Сей Андрѣй Семеничъ бувъ вяленькій и золотушный чоловічокъ, малого росту, служивъ десь-тамъ, и бувъ незвычайно бѣловолосый, зъ заличками въ видѣ котлетѣвъ, котрыми онъ дуже пышався. Надто ще у него майже постійно болѣли очи. Серце у него було доволѣ мягке, але бесѣда вельми самоувѣрена, а иншій разъ надъ мѣру навѣтъ смѣлива, що — въ порѣвнаню до невеличкого его росту, — майже завсѣгды выходило смѣшно. У Амаліѣ Ивановны онъ належавъ впрочѣмъ до числа досыть порядныхъ комѣрникѣвъ, то-есть не упивався и за квартиру плативъ правильно. Мимо всѣхъ тыхъ приметъ, Андрѣй Семеновичъ въ дѣйствости бувъ дурнейкій собѣ чоловічокъ. А причѣпився онъ до поступу и до „молодыхъ поколѣнъ нашихъ“ — задля страсти. Се бувъ оденъ изъ того безчисленного и рѣзнодорожного легіона дурачкѣвъ, недовареныхъ головъ и недоученыхъ самодурѣвъ, що-то душкомъ пристають доконче до наймоднѣйшой въ ходу идеѣ, щобъ заразъ споганити еѣ, чтобы въ одну хвилию скарикатировати всѣ, чому они часомъ навѣтъ найщирше служатъ.

Впрочѣмъ Лебезятниковъ, мимо того що бувъ навѣтъ вельми лагодный, такожь починавъ почасти нетерпѣти своего комѣрника и давного опѣкуна Петра Петровича. Склалось се зъ обохъ сторонъ якось одразу и взаимно. Якъ нѣ бувъ простенькій собѣ Андрѣй Семеновичъ, то все таки почавъ онъ потрохи помѣчати, що Петро Петровичъ его дурить

и тайкомъ нимъ погорджує, и що не „такій-то, далеко, сей чоловікъ“. Онъ було попробувавъ ему выложити систему Фурієра и теорію Дарвина, але Петро Петровичъ, именно послѣдними часами, почавъ слухати якось вже надто насмѣшливо, а одъ кѣлькохъ дней, таки ажъ ставъ кепкувати. Дѣло въ томъ, що онъ инстинктивно починавъ мѣркувати, що Лебезятниковъ не лишъ нѣкчемненькій и дурненькій собѣ чоловічокъ, але може-бути и брехунъ, и що нѣякихъ зовсѣмъ не має онъ звязей хочъ трохи значнѣйшихъ, навѣть въ свѣтѣ кружку, а тѣлько чувъ дещо зъ третихъ рукъ; мало того: и дѣла ось свого, *пропаганды*, мабуть такожь не знає якъ слѣдъ, бо надто вже легко збиваєся, и що вже куды ему бути небезпечнымъ! — Такожь згадаємо мимоходомъ, що Петро Петровичъ за отсего пѣвтора тыжня радо приймавъ (особливо въ початку) одъ Андрѣя Семенича ажъ и дуже дивнѣ похвалы, то єсть не перечивъ, прикладомъ, и промовчувавъ, коли Андрѣй Семеновичъ приписувавъ ему готовѣсть помагати будучому и скорому утвореню „*новой коммуны*“ денебудъ въ Мѣщаньскѣй улиці; або, прикладомъ, не перешкаджати Дунечцѣ, коли той, хочбы въ періодъ мѣсяци пѣсля вѣнчання, захочєся прийняти собѣ любовника; або не хрестити своихъ будучихъ дѣтей и т. д. и т. д. — саме въ томъ родѣ. Петро Петровичъ, по своєму звичаєви, не выправси отсихъ приписуваныхъ ему прикметъ, и позволяєвъ хвалити себе навѣть въ такій способъ, — до той степени приємна була ему кожда похвала.

Петро Петровичъ, розмѣнявши для якихъсь тамъ причинъ сего поранку кѣлька пяти-процентовыхъ акцій, сидѣвъ за столомъ и перелѣчувавъ пачки банкнотѣвъ. Андрѣй Семеновичъ, у котрого нѣколи майже не бувало грошей, ходивъ по кѣмнатѣ, и удававъ самъ передъ собою, будьто смотрити на ті пачки рѣвнодушно и навѣть зъ легковаженємъ. Петро Петровичъ нѣзащо бы, прикладомъ, не повѣривъ, що и справдѣ Андрѣй Семеновичъ може смотрѣти на такій грошѣ рѣвнодушно. Андрѣй знову Семеновичъ, зъ своєи стороны, зъ прикростю догадувався, що оно въ самѣмъ дѣлѣ Петро Петровичъ може бути способный про него такъ подумати, та ажъ и радъ, що може поскочотати и подразнити свого молодого приятеля розложеными пачками банковыхъ білетѣвъ, нагадуючи

ему его бѣдность и всю истинную нѣбы-то мѣжь ними обома рѣзницю.

Онъ находивъ его на сей разъ якъ ще нѣколи незно-симъ и неуважливомъ, мимо того, що онъ, Андрѣй Семеновичъ, пустився-було розвивати передъ нимъ свою улюблену тему о заведеню новои, окремой „комуну“. Короткїй переченя и уваги, що вырывались у Петра Петровича въ перестанкахъ мѣжь стуканемъ пальцами о стѣлу при лѣченю, дышали найвыразнѣйшою и зъ замѣромъ неввѣжливою насмѣшкою. Все-жъ таки „гуманный“ Андрѣй Семеновичъ приписувавъ настрої духа Петра Петровича вражнїю, яке зробивъ на него вчерашнїй розрывъ зъ Дунею, и палавъ бажанемъ чимъ скорше заговорити на отсю тему: онъ мавъ-було дещо сказати при отсѣй нагодѣ поступового и пропагандного, щѣ могло бы утѣшити его достойного друга и „нехибно“ принести хосенъ его дальшому розвоєви.

— Якї-то тамъ поминки устроюються у сеи... у вдовы, бачите? — запытавъ наразъ Петро Петровичъ, перерываючи Андрѣя Семеновича въ найинтересовнѣйшомъ мѣсци.

— Нѣбы-то не знаєте; адже я вчера ще говоривъ зъ вами на ту саму тему и розвивавъ мысль о всѣхъ отсихъ обрядахъ... Та она и васъ такожь запросила, я чувъ. Вы самї зъ нею вчера говорили...

— Я нѣякъ не сподѣвався, що ся убога, дурна баба вывалить на поминки всѣ грошѣ, якї дѣстала одъ сего другого дурня.. Раскольникова. Навѣтъ здивувався, коли туды передже переходивъ: такї тамъ приготовления, вина!... Спрошено стѣлько люда, — чортъ знае, щѣ таке! — продолжавъ Петро Петровичъ, выпытующи и наводячи на сю розмову мовбы зъ якоюсь цѣлею. — Щѣ? вы говорите, що и мене запрошували? — наразъ докинувъ онъ, поднимаячи голову: — коли-жъ се? Не памятаю, пане. Та втѣмъ, я не пѣду. Щѣ я тамъ? Я вчера говоривъ тѣлько зъ нею мимоходомъ, що могла бы, яко убога вдова по чиновнику, дѣстати рѣчну плату своего чоловѣка въ видѣ одноразовой пѣдмоги. Такъ вже чи не за се она мене запрошуе? Хе-хе-хе!

— Я такожь не думаю ити, сказавъ Лебезятниковъ.

— Ну вже-жъ! Власноручно потурбували. Розумѣся, що совѣстно, хе-хе-хе!

— Хто потурбувавъ? Кого? наразъ сполошився и навѣть почервонѣвъ Лебезятниковъ.

— Та вы ось, Катерину, бачите, Иванѡвну, зъ мѣсяць буде чи якось! Адже я чувъ, добродѣю, вчера таки... Ось они, переконаня ваші, бачите!... Та и женське пытанє щось пѡдгуляло. Хе-хе-хе!

И Петро Петровичъ, якбы утѣшенный, почавъ знову лѣчити и стукати о стѡлъ.

— Се все брехня и клевета! обрушився Лебезятниковъ, котрый заедно боявся згадки про отсю исторію: — и цѣлкомъ се не такъ було! Се було инакше... Вы не такъ чули, сметня! Я по-просту тогдѣ боронився. Она сама перша кинулась на мене зъ пазурами.. Она менѣ усъ залочки выщипала.. Кождому чоловікови дозволено, сподѣюсь, боронити свою особу. До того-жъ нѣкому не позволю зъ собою насилья... Зъ засады. Бо се вже майже деспотизмъ. Щѡ-жъ менѣ було робити: такъ и стояти передъ нею? Я єъ тѡлько ѡдруливъ.

— Хе-хе-хе! не перестававъ смѣятись злобно Лужинъ.

— Се вы длятого зачѣпаєте, щѡ самі розсерджені и лютитесь... А се пусте и цѣлкомъ, цѣлкомъ не дотычить женського пытаня! Вы не такъ понимаете; я навѣть думавъ, що коли вже принято, що женщина рѡвна мужчинѣ у всѣмъ, навѣть въ силѣ (якъ деякі вже твердятъ), то значить, тутъ повинна бути рѡвнѡсть. Очевидно, я порѣшивъ опѡсля, що такого пытаня въ сущности бути не повинно, тому що бити не годиться и що случаѣ бѡйки въ будучѡй суспѡльности неможливі... и що дивовижно було бы, нѣчого казати, шукати рѡвности въ бѡйцѣ. Я не такій дурный... хочъ бѡйка, правда, ще лучася... А таки зъ часомъ не буде, а теперъ ось ще лучася... тьфу! до ката! Зъ вами запутаєшься! Я не длятого не пѡйду на поминки, що лучилась тая неприємнѡсть. Я по-просту зъ засады не пѡйду, щобы не брати участи въ глупѡмъ забобнѣ поминокъ, ось щѡ! Та втѡмъ, оно се можъ бы було пѡйти такъ тѡлько, щобы посмѣятись... Лишь жаль, що попѡвъ не буде. А то бы нехибно пѡшовъ.

— Та хибя! сѣсти за чужу хлѣбъ-сѡль и таки заразы

наплювати на неѣ, рѣвно-жѣ и на тыхъ, що васъ запросили. Не такъ же?

— Цѣлкомъ не наплювати, а протестувати. Я маю хосенну цѣль. Я можу посередно помагати поступови, пропагандѣ. Кождый чоловікъ обов'язаний дбати про поступъ и робити пропаганду, и може-бути чимъ рѣзче, тымъ лѣпше. Я можу кинути идею, зерно... Зъ сего зерна виросте фактъ. Чимъ я ихъ обижаю? Зразу обидяться, а опѣсля самі побачать, що я имъ хосенъ принѣсь. Ось у насъ докоряли-було Теревіѣвнѣ, (тѣй що теперъ въ комунѣ), що коли втекла ѡдъ родини и... ѡдалася, то написала матери и ѡтцю, що не хоче жити посередь упереджень и вступає въ горожанське подружжє, и що мовбы-то се було надто по грубіанськи, зъ батьками, мовлявъ, и що можъ було бы ихъ пощадити, написати мягче. По-моєму все те неправда, и цѣлкомъ не треба мягче, противно, противно, тутъ ось и протестувати. Отъ Варонциха сѣмъ лѣтъ зъ мужомъ прожила, двое дѣтей покинула и рѣвночасно ѡдрѣзала мужеви въ листѣ: „Я прийшла до переконаня, що зъ вами не можу бути щаслива. Нѣколи не прощу вамъ, що вы мене обманювали, укryвши передѣ мною, що истнує инший устрѣй суспѣльности, комуністичный. Я тѣлько-що недавно усе те довѣдалася ѡдъ одного великодушного чоловічка, котрому я ѡдалася, и разомъ зъ нимъ заводжу комуну. Говорю просто, бо уважаю нечестною рѣчею васъ обманювати. Оставайтесь якъ вамъ любо. Не сподѣйтесь вернути мене, вы надто спѣзнались. Бажаю вамъ щастя“. Отъ якъ пишуться подѣбного рода листы!

— А отся Теревіѣвна, адже-жѣ се та сама, про котру вы тогдѣ говорили, що въ третѣмъ горожанськѣмъ подружжю жне?

— Всего що-лишь въ другѣмъ, колибъ судити пѣсля справедливости! Та хочбы и въ четвѣртѣмъ, хочбы въ пятнадцатѣмъ, то яка велика рѣчь! И сли менѣ коли-небудь жаль було, що менѣ батько и мати умерли, то вже, розумѣєся, теперъ. Я кѣлька разѣвъ маячивъ навѣть о тѣмъ, що колибъ они ще були живі, то якъ бы я ихъ огрѣвъ протестомъ! Нарочно сплатавъ бы що-небудь такє... Я бы имъ показавъ! Я бы ихъ здивувавъ! Дѣйстно жаль, що нема нѣкого!

— Щобъ здивувати думаєте? Хе-хе! Ну, та се нехай тамъ буде, якъ вамъ хочеса, перебивъ Петро Петровичъ, а вы ось що скажѣть менѣ: адже вы знаєте отсю доньку покойника, худенька така! Та чи се все правда, що про неѣ говорятъ, а?

— Що-жъ таке? Пóсля мене, то-есть пóсля мого особистого переконаня, се и есть найнормальнѣйше становище женщины. Дячого-жъ нѣ? Розважмо. Въ нынѣшнѣй суспóльности оно, правда, не цѣлкомъ нормальне, бо поневольне, а въ будучой цѣлкомъ нормальне, бо свободне. Та и теперъ она мала право: она терпѣла нужду, а се бувъ еи фондъ, такъ сказати капіталъ, котрымъ она мала повне право розпоряджати. Розумѣся, въ будучой суспóльности фондóвъ не треба буде; однакъ еи роля буде вызначена въ иншóмъ змыслѣ, условлена доладно и раціонально. А що дотыкаєсь Зофіѣ Романóвны особисто, то въ нынѣшній часы я дивлюся на еи поступки, якъ на енергичный и воплощенный протестъ противъ устрою суспóльности, и глубоко почитаю еѣ за се; навѣтъ радуюсь, смотрячи на неѣ.

— А менѣ, бачите, розповѣдали, що се вы выгнали еѣ одси зъ мешканя!

Лебезятниковъ ажъ затрясся зъ гнѣву.

— Се друга сплетня! крикнувъ онъ. — Зовсѣмъ, зовсѣмъ не такъ рѣчь малася! Усе те неправда! Се все Катерина Иванóвна тогдѣ набрехала, бо нѣчого не порозумѣла! И нѣ трохи я не пóдбирався до Зофіѣ Семенóвны! Я просто, попросту образувавъ еѣ, цѣлкомъ безкористно, стараючись выкликати въ нѣй протестъ... Менѣ тóлько протестъ и бувъ потрібный, та и сама по собѣ Зофія Семенóвна вже не могла оставатись тутъ въ отсѣй хатѣ!

— Въ комуну, чи якъ вы еѣ зазывали?

— Вы лишь смѣтеся та ще вельми неудачно, позвольте собѣ се сказати. Вы нѣчого не понимаете! Въ комунѣ такихъ роль нема. Комуна и устроюєсь на те, щобъ такихъ роль не було. Въ комунѣ отся роля змѣнить усе своє теперѣшне ество. И що тутъ глупе, се тамъ стане розумне, що тутъ, при теперѣшнихъ обставинахъ неприродне, се тамъ стане якъ найприроднѣйше. Усе зависить одъ того, въ якóй обстановѣ и въ якóмъ окруженю чловѣкъ. Усе иде одъ

окружена, а самъ чоловікъ єсть нѣщо. А зъ Зофією Семеновною я вѣ згодѣ и теперъ, чоґо докажемъ, що нѣколи она не уважала мене своимъ ворогомъ и обидителемъ. Такъ! Я намовляю єѣ теперъ до комуны, та толькы на зовсѣмъ, зовсѣмъ иншихъ основахъ! Що се вамъ смѣшне? Мы хочемо завести свою комуну, окрему, та толькы на бѣльшь широкихъ основахъ якъ давийшій. Мы поїшли дальше вѣ своихъ переконаняхъ. Мы бѣльшь заперечаемо и ѡдкидуемо! Колибъ вставъ зъ гробу Добролюбовъ, я бы зъ нимъ понатягався. А вже Бѣльинского заткнувъ бы за поясъ! А поки-що я толькы обѣучую, розвиваю Зофію Семеновну. Се прекрасна, прекрасна натура!

— Ну, а прекрасною, разумѣся, натурою и хѣснуетесь, а? Хе-хе!

— Нѣ, нѣ! О нѣ! противно!

— Ну, ажъ и противно! Хе-хе-хе! Отъ и сказавъ!

— Та вѣрте-жь бо! Та задля якихъ причинъ я ставъ бы скривати передъ вами, скажѣтъ, будьте ласкави. Противно, менѣ ажъ самому се чудно: зѣ мною она якась така вымушена, якась боязливо неприступна и стыдлива!

— И вы, та що и казати? розвиваете... хе-хе! доказуете ѣй, що всѣ тѣ стыдливости пугте?... недорѣцтво?...

— Зовсѣмъ нѣ! зовсѣмъ нѣ! О, якъ вы грубо, якъ навѣтъ глупо — простѣтъ мене — понимаете слово: развите! И нѣчоґо, якъ видко, вы не понимаете! О Боже, якѣ вы... неготовѣ! Мы побиваемось за свободу женщины, а у васъ одно на думцѣ... Поминаючи цѣлкомъ пытане о непорочности и о женьскѣй стыдливости, яко о рѣчахъ самыхъ по собѣ безхосенныхъ и навѣтъ належачихъ до упереджень, я вповнѣ, вповнѣ допускаю єи непорочнѣсть зѣ мною, тому що вѣ томъ — вся єи воля, усе єи право. Разумѣся, якбы она менѣ сама сказала: „Я хочу тебе мати“, то я бы уважавъ собѣ те за наибѣльшу удачу, бо дѣвчина менѣ дуже подобаєся; однакъ теперъ, теперъ по крайнѣй мѣрѣ, вже навѣрно нѣхто и нѣколи не обходився зъ нею бѣльшь чемно и честно нѣжь я, зъ бѣльшою уважливостю для єи достоинства... я дожидаю и надѣюсь — и толькы!

— А вы ось подаруйте ѣй радше що-небудъ. Я заложуся, що о отсѣмъ-то вы и не подумали.

— И нѣчого та нѣчого вы таки не понимаете, я вамъ вже сказавъ. Оно, правда, таке еи положене, тѣлько — тутъ инше пытане, зовсѣмъ инше! Вы попросту нею погорджуєте. Видячи фактъ, котрый несправедливо уважаете гѣднымъ погорды, вы вже ѳдмавляете людскѣй души право до гуманного на неѣ погляду. Вы ще не знаете, яка се натура! Менѣ тѣлько дуже досадно, що она въ послѣднѣй часы якось зовсѣмъ перестала читати и вже не бере у мене бѣльше книжокъ. А передже брала. Жаль такожь, що при всѣй своѣй енергѣи и порѣшено протестувати, — що она вже разъ доказала, — у неѣ заедно ще начебъ за мало самостѣйности, такъ сказати независимости, мало негациѣ, чтобы ѳдѣрватись цѣлковито ѳдъ иншихъ упереджень и... глупостей. Все-жь таки она знаменито понимае деякѣ пытаня. Она славно, прикладомъ, поняла пытане о цѣлованю рукъ, то-есть, що мужчина обѣжае женщину нерѣвностю, коли цѣлуе еи руку. Се пытане було у насъ обговорюване, и я заразъ таки ѣи все розповѣвъ. О стоваришеняхъ робѣтниківъ у Францѣи она такожь слухала уважно. Теперъ я обьясняю ѣи пытане вѣльного входу въ кѣмнату въ будучѣй суспѣльности.

— Се ще що таке?

— Обговорене було останними часами пытане: чи мае право членъ комуны входити до другого члена въ кѣмнату, до мужчины або женщины, въ кожду пору... ну и рѣшено, що мае...

— Ну, а якъ той, або тая занятѣ въ ту ю хвилию доконечными потребами, хе-хе!

Андрѣй Семеновичъ навѣтъ розсердився.

— А вы лишь заедно о тѣмъ! Вамъ бы лишь заедно о такѣмъ та о такихъ проклятыхъ потребахъ! закричавъ ѳнъ зъ ненавистю; тѣфу, якъ мене се гнѣвить и досадно менѣ, що выкладаючи систему нагадавъ я вамъ тогдѣ передвчасно о сихъ проклятыхъ потребахъ! Катъ вѣзьми! Се камѣнь спѣткнення для всѣхъ вамъ подобныхъ, а гѣрше всего, берутъ на зубы, заки довѣдаються, въ чѣмъ дѣло! И нѣбыто правда по ихъ сторонѣ! И отъ гордяться мовбы-то чимъ! Тѣфу! Я кѣлька разѣвъ твердивъ, що цѣле се пытане можъ выкладати новакамъ не иначе, якъ на самѣмъ кѣнци, коли ѳнъ вже твердый въ системѣ, коли вже розвитый и звезденый

на дорогу чоловіка. Та и що, скажѣть, будь ласка, що вы находите такого мерзкого и поганого, отъ хочбы въ помыйныхъ ямахъ? Я першій, я готовъ вычистити, якї хочете помыйнї ямы! Тутъ навѣть нема нїякой жертвы! Тутъ попросту робота, благородна, пожиточна для суспільности чинність, котра стобить стільки, що кожда друга, и вже о много вышше, прикладомъ, якъ робота якого-небудь Рафаеля або Пушкіна, бо пожиточнїйша!

— И благороднїйша, благороднїйша, — хе-хе-хе!

— Що таке благороднїйша? Я не розумѣю такихъ выразовъ въ змыслѣ означенїя людскои дѣятельности. „Благороднїйше“, „великодушнїйше“ — усе те недорѣцтво, глупота, старї слова упередженя, котрї я одкидую! Усе що *пожиточне* людскости, те и благородне. Я розумѣю тілько одно слово; *пожиточне*! Смѣйтесь, коли вамъ хочеса, а се такъ!

Петро Петровичъ смѣявся майже аж до розпуку. Онъ вже кѣнчивъ лѣчити и поховавъ грошѣ. Однакожь часть ихъ чомусь-тамъ завсѣгды ще оставалась на столѣ. Се „пытане о помыйныхъ ямахъ“ було вже кѣлька разовъ, мимо всеи своеи нѣкчемности, поводомъ до роздору и незгоды мѣжь Петромъ Петровичемъ и молодымъ его приятелемъ. Цѣла недорѣчність лежала въ тѣмъ, що Андрѣй Семеничъ напращу сердився. А Лужинъ знову одводивъ душу на тѣмъ, и теперь ему страхъ хотѣлось допечї Лебезятникову.

— Се вы одъ вчерашнїи вашои неудачѣ такїи лютой и навязчивый, перервавъ вконецъ Лебезятниковъ, котрый, говорячи правду, мимо всеи своеи „независимости“ и всѣхъ „протестовъ“, якось недосмѣвавъ перечити Петру Петровичеву и загаломъ заедно ще показувавъ ему якесь привычне зъ давныхъ лѣтъ поважане.

— А вы лѣпше ось-що скажѣть, надуто и взгѣрдно перервавъ Петро Петровичъ, — чи можете вы, добродѣю... або лучше сказати: чи дѣйстно вы и чи на стѣлько вы на доброй стопѣ зъ вышше згаданою молодою особою, щобы попросити єѣ теперь, такъ заразъ, на минуту сюды въ отсю кѣмнату? Здаєся, они всѣ вже тамъ вернулись, зъ кладовища, очевидно... я чую, почалось ходжене... Менѣ бы треба єѣ побачити, особу тую, будьте ласкаві.

— Та вамъ нащó? зъ здивуванемъ запытавъ Лебезятниковъ.

— А такъ, добродѣю, треба. Сегодня або завтра я одси одъѣздаю и тому хотѣвъ бы ѣй сказати... Та втómъ, нехай, будьте и вы тутъ, коли зъ нею говорити буду, такъ навѣтъ лѣпше. А то вы бути-може и Богъ знае щó подумаете.

— Я навѣрно нѣчого не подумаю... Я тóлько такъ запытавъ, и коли у васъ є дѣло, то нема нѣчого легчого, якъ єбъ закликати. Заразъ пóйду. А самъ, будьте спокóйній, вамъ перешкаджати не буду.

Дѣйстно, минутъ черезъ пять Лебезятниковъ вернувся зъ Зонечкою. Тая увóйшла въ незвычайнómъ зчудованю и пóсля свого звычайу несмѣло. Она завсѣгды терялась въ подóбныхъ нагодахъ и вельми боялася новыхъ особбъ и новыхъ знакомствъ, боялася и передже, ще одъ дѣтинства, а теперь тымъ бóльше... Петро Петровичъ стрѣтивъ єбъ „ласкаво и ввѣчливо“, хочъ зъ деякимъ одтѣнкомъ якогсь веселон фамилярности, прилично однакожь, по думцѣ Петра Петровича, такому поважному и статочному чоловѣкови якъ онъ, супроти такого молоденького и въ декотрómъ змыслѣ *интересного* существа, якъ она. Онъ поспѣшивъ єбъ „осмѣлити“ и посадивъ єбъ за стóль, напротивъ себе. Зоня сѣла, посмотрѣла надокола, — на Лебезятникова, на грошъ, що лежали на стóль, а потómъ знову на Петра Петровича, и вже не одрывала бóльше одъ него очей, мовбы приковалась до него. Лебезятниковъ пустився до дверей. Петро Петровичъ вставъ, знакомъ призвавъ Зою сидѣти и задержавъ Лебезятникова въ дверяхъ.

— Сей Раскольниковъ тамъ? Прийшовъ онъ? запытавъ онъ єго шепотомъ.

— Раскольниковъ? Тамъ. А щó? Такъ, тамъ... Що-лишь теперь увóйшовъ, я бачивъ... А щó?

— Ну, такъ я васъ особливо попрошу остатись тутъ зъ нами, и не лишати мене на самотъ зъ отсею панночкою. Рѣчь пуста, а выведуть Богъ знае щó. Я не хочу, щобы Раскольниковъ *тамъ* розповѣвъ... Розумѣете, про щó говорю?

— А, розумѣю, розумѣю! наразъ догадався Лебезятниковъ, — та вы маєте право... Оно, сказати правду, пóсля

мого особистого переконання, вы за далеко идете въ вашихъ обобахъ, однакъ... вы все таки маєте право. Нехай, я остаюся. Я стану тутъ біля ôкна и не буду перешкаджати... Пôсля мене вы маєте право...

Петро Петровичъ вернувся на диванъ, усѣвся напротивъ Зонъ, уважно посмòтрьвъ на неъ и наразъ прибравъ незвычайно поважный, навѣть трóхи стрóгий видъ: „Ну бо, ты ось сама чого не подумай, паннунцю.“ Зоня змѣшалась оковично.

— По-перше, вы будьте ласкаві звинити мене, Зофіе Семеновно, передъ многоповажною вашою матусею... Адже такъ, здася? Катерина Ивановна ваша мачоха? почавъ Петро Петровичъ, вельми поважно, хочъ впрочѣмъ досыть ласкаво. Видно було, що ôнъ має найбôльшь пріяельскій замѣры.

— Такъ, пане, такъ; мачохою, поквапно и жахливо ôдповѣла Зоня.

— Ну, отже, такъ ось и звинѣть мене передъ нею, що я зъ причинъ независимыхъ ôдъ мене приневоленый не явитись и не буду у васъ на блинахъ*) то-есть на поминкахъ, мимо ласкавыхъ запросинъ вашою матусѣ.

— Добре, пане; скажу; заразъ. — Зонечка поквапно зôрвалась зъ крѣсла.

— Ще не все, слухайте, задержавъ сѣ Петро Петровичъ, усмѣхнувшись на ея простакуватôсть и незнане приличности, — и мало вы мене знаєте, любенька Зофіе Семеновно, коли подумали, що зъ сего маловажною, дотыкаючою одного мене причины, я бы ставъ непокоити особисто и кликати до себе таку особу якъ вы. Цѣль у мене инша, панъ.

Зоня поспѣшно сѣла. Съренькій и рôзнобарвній банковій білеты, не зôбраніи зô стола, знову замелькали вѣй въ очахъ, але она швидко ôдвернула ôдъ нихъ лице и пôдняла его на Петра Петровича: вѣй наразъ показалось страхъ неприличнымъ, особливо вѣй, смòтрьти на чужій грошъ. Она встремила сразу поглядъ въ золоту лърнетку Петра Петровича,

---

*) пляцки.

котру онъ придержувавъ въ лѣвѣй руцѣ, а разомъ зъ тымъ и въ великій, массивный, незвычайно гарный перстень зъ жовтымъ каменемъ, що бувъ на середнѣмъ пальци сеи руки, — та наразъ и одъ него одвернула очи и, не знаючи вже куды дѣтись, скѣнчила тымъ, що вдвинулась зновъ просто въ очи Петру Петровичеви. Помовчавши ще зъ бѣльшою повагою якъ передже, той продовжавъ :

— Лучилося менѣ вчера мимоходомъ перекинутись кѣлькама словами зъ безталанною Катериною Иванѣвною. Выстарчило тыхъ кѣлька слѣвъ, щобы пѣзнати, якъ она находится въ станѣ — неприроднѣмъ, — коли тѣлько можна такъ выразитись...

— Правда, пане... въ неприроднѣмъ, спѣшно потакнула Зоня.

— Або простѣйше и выразнѣйше сказати — хоробливѣмъ.

— Такъ, пане, простѣйше и выразн... такъ, пане, она хора.

— Хора. Тому отже, зъ чувства гуманности, и-и-и, такъ сказати, зъ спѣвчутя, я хотѣвъ бы бути зъ своєї стороны чимъ-небудь пожиточнымъ, предвиджуючи неминучо нещастну долю, а... Здаєся, и цѣла нужденна отся родина одъ васъ одной теперъ лишъ и зависить.

— Позвольте запытати, наразъ пѣднчалась Зоня, — вы тѣй щѣ були ласкаві говорити вчера о можливости пенсїѣ? Бо отъ она ще вчера говорила менѣ, що вы взялися тѣй выробити пенсїю. Правда сѣ, пане?

— Цѣлкомъ а цѣлкомъ нѣ, и навѣть въ деякомъ змыслѣ недорѣчнѣсть. Я тѣлько натякнувъ о запомозѣ хвилевѣй для вдовы помершого на службѣ чиновника, — якъ тѣлько буде протекція, — однакъ, здаєся, вашъ покѣйный батько не лишъ не дослуживъ лѣтъ, але навѣть и не служивъ зовсѣмъ пѣдъ конецъ жита. Однимъ словомъ, надѣя хочъ и можлива, та вельми непевна, бо, по правдѣ, въ отсѣмъ припадку нема нѣякихъ правъ на пѣдмогу, а навѣть противно. . А она вже и о пенсїѣ маячить, хе-хе-хе! Горяча молодица!

— Такъ, пане, о пенсїѣ... Бо она легковѣрна и добра, и одъ доброты всему вѣрити и.. и... и... у неи така го-

лова .. Такъ, пане... Даруйте, сказала Зоня, и знову встала одходити.

— Позвольте, вы ще не дослухали.

— Такъ, не дослухала, пробормотъла Зоня.

— То сѣдайте-жь ще.

Зоня змѣшалась страшенно и сѣла знову за третимъ наворотомъ

— Видячи таке ей положенє, зъ нещастными малолѣт-ками, хотѣвъ бы я, — якъ вже и говоривъ, — чимъ-небудь пѣсля силъ бути пожиточнымъ, кажу, пѣсля силъ, не бѣльше. Можь бы, прикладомъ, зробити въ ей користь складку, або хочбы льотерію.. чи тамъ що-небудь того рода, — якъ се и завсѣгды въ подобныхъ разыхъ роблять близькїй, або хочбы и чужїй, та загаломъ бажаючїй помочи люде. Ось про се-то мавъ я замѣръ васъ повѣдомити. Оно бы можно.

— Спасибѣ, пане .. Богъ васъ за те... лепетала Зоня, пильно дивлячись на Петра Петровича.

— Можно, панѣ, тѣлько... се мы опѣсля... правда, можь бы навѣтъ почати и нынѣ. Вечеромъ побачимось, умовимось и покладамо, такъ сказати, основу. Зайдѣтъ къ менѣ сюды ось такъ о семѣй годицѣ. Андрѣй Семеновичъ, надѣюсь, та-кожь буде разомъ зъ нами... Однакожь... тутъ есть одна об-станова, про котру треба напередъ доконче згадати. Для отсего-то я и занепокоивъ васъ, Зофіе Семеновно, моимъ за-прошенємъ сюды. Именно, бачите, менѣ здаєся, — що гро-шей не можь, та и небезпечно давати въ руки самѣй Кате-ринѣ Ивановнѣ; а доказомъ сего — тї самїй нынѣшнїй по-минки. Не має, щобъ такъ сказати, одной крихѣтки насущ-ной поживы на завтѣршнїй день и... ну, и черевикѣвъ, и всего, а купує сегодня ямайскїй румъ и навѣтъ, коли не помыля-юсь, мадеру та-а-а каву. Я бачивъ переходячи. А завтра знову усе на васъ свалиться, до послѣднѣго куска хлѣба; се вже недорѣчнѣсть. Тому-то и складка, пѣсля мого осо-бистого погляду, повинна одбутися такъ, щобъ нещастна вдова, такъ сказати, и не знала о грошахъ, а знали вы, прикладомъ, лишь вы. Чи не добре говорю?

— Я не знаю, пане. Се лишь она сегодня, бачите, такъ... се разъ оденъ въ житю... Їй вже надто хотѣлось по-мянути, честь оказати, память... а она дуже розумна, пане.

Та втѣмъ, якъ ваша ласка, и я дуже, дуже, буду... они всѣ будутъ вамъ. . и Богъ, васъ пане... и сироты...

Зоня не договорила и заплакала.

— Такъ, панѣ. Ну, отже не забудьте, що я сказавъ, а теперъ зволѣтъ приняти для пѣдмоги вашои родички, на першу хвилию отсю суму ѡдъ мене особисто. Дуже и дуже бажаю, щобъ имя мое при сѣмъ не було згадане. Осъ вамъ... Маючи, такъ сказати, самъ рѣзній потреби, бѣльше не въ силѣ...

И Петро Петровичъ надставивъ Зони десятирублевый бѣлетъ, старанно розвинувши его. Зоня взяла, спаленѣла, пѣдскочила, щось проворкотѣла и чимъ борше стала кланятись на прощанѣ. Петро Петровичъ торжественно провадивъ еѣ до дверей. Она выскочила наконецъ зъ кѣмнаты, цѣла зворужена и змучена, и вернулася до Катерины Ивановны въ незвычайнѣмъ помѣшаню. За цѣлый часъ сеи сцены Андрѣй Семеновичъ то стоявъ биля ѡкна, то ходивъ по кѣмнатѣ, не хочачи перерывати розмовы; коли-жъ Зоня выйшла, ѡнъ заразъ приблизився до Петра Петровича и торжественно протягнувъ ему руку :

— Я всѣ чувъ и всѣ бачивъ, сказавъ ѡнъ, особливо ударяючи на послѣдне слово. — Се благородно, то-есть, я хотѣвъ сказати, гуманно! Вы хотѣли уникнути вдячности, я бачивъ! И хочъ, признаюся вамъ, я не могу похвалати зъ засады приватного милосердѣя, бо оно не тѣлько не выкореняе зла радикально, але ще навѣтъ его пѣддержуе, то все-жъ таки не могу не признатись, що смотрѣвъ на вашъ поступокъ зъ задоволенемъ, — такъ, такъ, менѣ се подобаеъ.

— Етъ, все те дурница! воркотѣвъ Петро Петровичъ, трохи тронутый и якось такъ приглядаючись Лебезятникову.

— Нѣ, не дурница! Чоловѣкъ обидженный и розсерджений якъ вы вчерашнѣю пригодою, та котрый рѣвночасно умѣе думати о нещастю другихъ, — такій чоловѣкъ... хочъ поступками своими ѡнъ робить соціальну похибку, — все-жъ таки .. гѣдный поважания! Я навѣтъ не спѣдѣвався сего по васъ, Петре Петровичу, тымъ менше, що пѣсля вашихъ понятій,... о! якъ ще перешкаджають вамъ вашій понятя! Якъ зворушае, прикладомъ, васъ отся вчерашня неудача, —

кликнувъ добренькій Андрѣй Семеничъ, наново почувши давню свою наклонность до Петра Петровича, — и нащо, нащо вамъ dokonче сеи женитьбы, сеи *законной* женитьбы, великодушный, сердечный Петре Петровичу? Нащо вамъ dokonче сеи *законности* въ женитьбѣ? Ну, коли охота, такъ бийте мене, а я радъ, радъ, що она не удалася, що вы вольный, що вы не зовсѣмъ ще погнѣли для людскости, радъ... Чи бачите: я высказався!

— Менѣ еи dokonче на те, паночку, що въ вашѣмъ горожанскѣмъ подружію я не хочу рогѣвъ носити и чужихъ дѣтей годувати, ось нащо менѣ законне подружіе потрібне, — щобы що-небудь одновѣсти, сказавъ Лужинъ. Онъ бувъ чимсь особливо занятый и задуманный.

— Дѣтей? вы дотронулись дѣтей? дрѣгнувъ Андрѣй Семеновичъ якъ боевой конь, що зачув военну трубу: — дѣти — пытанє соціальне и пытанє першої ваги, я признаю; все-жъ таки пытанє о дѣтяхъ рѣшиться инакше. Декотрі навѣтъ зовсѣмъ одкидують дѣтей, якъ кожый натякъ на семью. Мы поговоримо о дѣтяхъ опѣсля, а теперъ займѣмось рогами! Признаюся вамъ, се мой слабый пунктъ. Се погане, гузарске, пушкинське выраженє навѣтъ неможливе въ будущѣмъ лексиконѣ. Та и щѣ таке роги? О, яке заблужденє! Якѣ роги? Нащо роги? Щѣ за недорѣчнѣсть! Противно, въ горожанскѣмъ, бачите, подружію ихъ и не буде! Роги, се лишъ природный наслѣдокъ кожного законного подружя, такъ сказати, поправка его, протестъ, такъ що въ отсѣмъ змыслѣ они навѣтъ нѣ трохи не понижаютъ... И якъ я коли-небудь, — припустѣмъ недорѣчнѣсть, — жити-му въ законнѣмъ подружію, то я ажъ радъ буду вашимъ треклятымъ рогамъ; я тогдѣ скажу женѣ мойей: „душенько моя, до сеи поры я лишъ любивъ тебе. а теперъ я тебе поважаю, бо ты зъумѣла протестувати!“ Вы смѣетесь? Се томѣ, що вы не въ сплѣ одѣрватись одъ упереджень! Нехай катъ бере, адже я разумѣю, въ чѣмъ именно неприємнѣсть, якъ ошукуютъ въ законнѣмъ подружію: а все-жъ таки се только подлый наслѣдокъ подлого факту, де униженіе обѣ стороны. Коли-жъ роги приправляются явно, якъ въ горожанскѣмъ подружію, тогдѣ вже ихъ нема, они неможливы, и тратятъ навѣтъ назву рогѣвъ. Противно, жѣнка ваша докаже вамъ лишъ, якъ

она васъ поважає, що держить васъ за неспособного супротивитись єи щастю, и настолько развитымъ, щобъ не мститись на нѣй за нового мужа. Чортъ вѣзьми, я иногда представляю собѣ, що колибъ мене вы дали замужъ, тѣфу! колибъ я оженился (чи по горожаньски, чи по законному, все одно), я бы здаєся, самъ привѣвъ до жены любовника, наколибъ она довго єго не заводила; „серденько мое“, сказавъ бы я до неї, „я тебе люблю, толькo ще крѣмъ того бажаю, щобъ ты мене поважала — ось тобѣ, маєшь!“ Чи не добре, чи не добре я говорю?...

Петро Петровичъ кихикавъ слухаючи, однакъ безъ особлившого жару. Онъ навѣтъ мало и слухавъ. Онъ дѣйстно щось обдумувавъ инше, та ажъ и Лебезятниковъ наконецъ се завважавъ. Петро Петровичъ бувъ навѣтъ неспокойный, потиравъ руки, задумувався. Усе те Андрѣй Семеновичъ опѣсля пригадавъ и порозумѣвъ...

II.

Трудно було бы докладно означити причины, въ наслѣдокъ котрыхъ въ розстроєной головѣ Катерины Иванѣвны зародилась идея сихъ недорѣчныхъ помѣнокъ. Дѣйстно, на нихъ выкиненїи були трохи чи не десять рублѣвъ изъ двадцати зъ верхомъ, одержаныхъ ѡдъ Раскольникова выразно на похоронѣ Мармеладова. Може-бути Катерина Иванѣвна уважала себе обовязаною передъ покѣйникомъ почтити єго память „якъ слѣдъ“, чтобы знали всѣ въ домѣ, и Амалія Иванѣвна особливо, що онъ бувъ „не толькo цѣлкомъ не гѣршїй ѡдъ нихъ, а може ще о много щось лѣпшого“, и що нѣхто зъ нихъ не має права передъ нимъ „своѣй нѣсѣ задирати“. Може-бути тутъ всего бѣльшь мала впливу тая особливша *гордѣсть бѣднякъ*, въ наслѣдокъ котрой при декотрыхъ звычайныхъ обрядахъ, обовязковыхъ въ нашѣй суспѣльности для всѣхъ и каждого, многї бѣдняки тягнуться изъ послѣднихъ силъ и тратять остатнї придбанїи копѣйки, чтобы толькo бути „не гѣршимъ ѡдъ другихъ“ и чтобы „не осудили“ ихъ, не дай Господи, тїи другїи. Дуже правдоподобне и те, що Катеринѣ Иванѣвнѣ захотѣлось именно при отсѣй нагодѣ,

именно въ тую хвилю, коли она, здавалось бы, одъ всѣхъ на свѣтѣ опущена, показати всѣмъ тѣмъ „нѣкчемнымъ и мерзенымъ сусѣдамъ“, що она не только „умѣ жити и принять“, але що зовсѣмъ навѣтъ не для такой долѣ и була выхована, а выхована була „въ благородномъ, можъ навѣтъ сказати въ аристократичномъ полковницкомъ домѣ“, вже зовсѣмъ не для того готовилась, щобъ самой замѣтати долѣвки и жмыкати по ночахъ дитинячї шматы. Тї пароксизмы гордости и пустоты навѣщають иногда наибѣднѣйшихъ и наибольшъ пригнобленныхъ людей и на часы перемѣняются у нихъ въ раздражену, неповздержану потребу. А Катерина Ивановна була зверхъ того и не изъ прибитыхъ: еѣ можъ було цѣлкомъ придавити обстановами, але *прибити* еѣ морально, то-есть заполохати и подчинити собѣ еи волю, було неможливе. Надто ще Зонечка дуже справедливо о нѣй говорила, що у неи розумъ мѣшаеся. Напевне и оконечно сего ще, правда, годѣ було сказати, але, дѣйствию, въ послѣднї часы, въ отсей послѣднї рѣкъ, еи бѣдна голова надто намучилась, щобъ хочъ почастї не попусватися. Сильный розвѣй сухоть, якъ говорятъ медики, такожь причиняеся до ослабленя розумовыхъ силъ.

Винг въ многомъ числѣ и рѣзныхъ сортѣ не було, *мандеры* такожь: се була пересада, все-жъ таки вино було. Були горѣлка, румъ и лїзбоньске вино, усе препоганой якости, але всего въ достаточной скѣлькости. Изъ стравъ, кромѣ кутѣ, було три-четыри полумиски (межи инымъ и блины), усе зъ кухни Амалїи Ивановны. Та надто ще стояли разомъ два самовары на чай и пончъ пѣсля обѣду. Купномъ занялась сама Катерина Ивановна при помочи одного сусѣда, якогось мизеренького Полячка, що Богъ знае дячого коморувавъ у панѣ Липпевексель, и заразы таки накинудся до посылкъ Катеринѣ Ивановнѣ та бѣгавъ цѣлый вчерашнїй день и цѣлый сей ранокъ, засапанный и вываливши языкъ, та, здаеся, особливо стараючи, щобъ каждый бачивъ сю послѣдню обставину. За каждую дробницею онъ що хвиля прибѣгавъ до самой Катерины Ивановны, бѣгавъ навѣтъ еѣ шукати въ Гостинный двѣръ, называвъ еѣ безнастанно „панѣ хорунжина“, и надѣвъ тї наконецъ якъ редьква, хочъ зразу она и говорила, що безъ сего „услужного и великодушного“

чоловѣка она бы цѣлкомъ пропала. До прикметъ характеру Катерины Ивановны належало чимъ скорше прибрати першого лѣпшого встрѣчного въ найкрасшій и найсвѣтлѣйшій барвы, захвалити его такъ, що иншому робилось ажъ совѣстно, придумати въ его хвалу рѣзнї, рѣзнї обставины, котрыхъ нѣколи не бувало, цѣлкомъ щиро и наравду повѣрити самѣй въ ихъ дѣйстви́сть, и потѣмъ наразъ, напрасно розчаруватись, пошарпати, оплювати и выгнати кулаками чоловѣка, котрому она що-лишь передъ кѣлькама годинами буквально поклонялась. Зъ природы була она характеру смѣшливого, веселого и згѣдливого, тѣлько ѡдъ безнастанныхъ нещастъ и неудачъ, она такъ *настѣйчиво* стала бажати и домагатись, щобы всѣ жили въ згодѣ и радости, и не смѣли жити инакше, що найдрѣбнѣйшій диссонансъ въ житю, найменша неудача, стали приводити єѣ заразы майже въ скажений гнѣвъ, и она въ мѣѣ ока, пѣсля найпестрѣйшихъ надѣй и мрѣй, починала склинати судьбу, рвати и кидати усе, що нѣ попало їй пѣдъ руку, и бити головою о стѣну. Амалія Ивановна такожь нагло здобула собѣ чогось незвычайне значѣне и особливше поважанє у Катерины Ивановны, може-бути єдино тому, що задумала тї поминки и що Амалія Ивановна всѣмъ серцемъ рѣшилась приняти на себе всѣ клопоты: она взялася накрыти стѣлъ, достарчити бѣле, посуды и инше, и приготувити на своѣй кухни страву. Єѣ уповномочила у всѣмъ и оставила саму Катерина Ивановна, сама-жь пѣшла на кладовище. Дѣйстви́то, усе було приготовлене на славу: стѣлъ бувъ накрытый навѣть доволѣ чисто, посуда, вилки, ножѣ, келишки, склянки, чарки, усе те, розумѣєся, було збиране, рѣзныхъ фасонѣвъ и рѣзныхъ родѣвъ, ѡдъ рѣзныхъ суєдѣвъ, але все було на означену годину на своѣмъ мѣсци, и Амалія Ивановна, чуючи, що знаменито вывязалась зъ своєй задачѣ, привитала вертаючихъ навѣть зъ деякою гордостю, цѣла выряджена, въ чипчику зъ новыми жалѣбными лентами и въ чорнѣмъ уборѣ. Отся гордѣсть, хочъ и заслужена, не сподобалась Катеринѣ Ивановнѣ: „Овва, мовбы безъ Амаліи Ивановны и стола не зъумѣли накрыти!“ Не сподобався їй такожь и чипчикъ зъ новыми лентами: „чи не гордує, ще-бѣ чого не стало, отся дурна Нѣмкиня тымъ, що она господынею, и зъ милосердя була ласкава помагати бѣднымъ комѣр-

никамъ ? Зъ милосердя ? Прoшу покoрно ! У татoчка Катeрины Иванoвны, котрый бувъ полковникомъ и трoхи не губернаторомъ, стoль накрывали наразъ на сорокъ особъ, такъ щo яку-небудь Амалію Иванoвну, чи лучше сказати Людвикoвну, туды и на кухню бы не пустили....“ Та втoмъ Катeрина Иванoвна постановила до часу не высказувати своихъ чувствъ, хочъ и рѣшила въ серци, щo Амаліи Иванoвнѣ доконче треба буде таки ще сeгодня утерти носа и пригaдати їй еи властиве мѣсце, а то она Богъ знае щo o собѣ вымаячить ; тому отже поки-щo обoйшлась зъ нею лишь холодно. Друга неприсмнoсть такожь почасти причинилась до роздразнення Катeрины Иванoвны : на похоронѣ зъ сусѣдoвъ, запрошeныхъ на похоронѣ, крoмъ Полячка, котрый успѣвъ таки забѣгти и на кладовище, нѣхто майже не явився ; на поминки же, то - естъ на закуску, прийшли зъ нихъ самі лишь незначній и бѣдній ; многі зъ нихъ навѣтъ не цѣлкомъ тверезі и не прибрані, такъ отъ якeсь дрантѣ. Котрї-жъ зъ нихъ були старші и поважнѣйші, тї всѣ якъ нарочно, мoвбы зловившись, не прийшли. Петро Петровичъ Лужинъ, примѣромъ, можно сказати, найпочетнѣйшій изъ всѣхъ сусѣдoвъ, не явився, а тымчасомъ ще таки вчeра вечеромъ Катeрина Иванoвна вже успѣла наговорити всѣмъ и кождому, то-естъ Амаліи Иванoвнѣ, Полечцѣ, Зонн и Полячкови, щo се найблагороднѣйшій и найвеликодушнѣйшій чоловѣкъ, зъ величезными звязями и зъ маеткомъ, давній приятель еи першого мужа, приниманий въ домѣ еи татoчка и котрый обѣцявъ ужити всѣхъ способoвъ, щoбъ виробити їй значну пенсію. Завважаемо тутъ, щo коли Катeрина Иванoвна и хвалилась чимнe-небудь звязями и маеткомъ, то чинила се безъ всякого интересу, безъ всякого особистого выгляду, цѣлкомъ безкористно, такъ сказати, oдъ повноты серця, зъ самого тoлько задоволеня розхвалити и надати ще бoльш цѣны хваленому. За Лужиномъ, и мабутъ „беручи зъ него прикладъ“ не явився и „сей плюгавый мерзавецъ Лебезятниковъ.“ „Невже-жъ и той o собѣ щo думае ? Єго тoлько зъ ласки запросила, а то лишь томұ, щo oнъ зъ Петромъ Петровичемъ въ oднoй кoмнатѣ стоить и знакомый его, такъ годъ-жъ було не запросити“. Не явилась такожь и одна надаюча тонъ дама зъ своєю „перезрѣлою“ дочкою, котрї хочъ и прожи-

вали всего только двѣ недѣли въ нумерахъ у Амаліи Ивановны, все-жъ таки вже кѣлька разѣвъ жалувались на шумъ и крикъ, що піднимався зъ кѣмнаты Мармеладовыхъ, особливо коли покѣйникъ вертавъ пьяный до дому, о чѣмъ, разумѣся, довѣдалась вже Катерина Ивановна одъ Амаліи Ивановны, коли тая, сварячись зъ Катериною Ивановною и погрожуючи, що прожене цѣлу родину, кричала на цѣле горло, що они непокоять „благородныхъ сусѣдѣвъ, котрыхъ и ноги не варті“. Катерина Ивановна нарочне постановила теперъ запросити отсю даму и еи дочку, котрыхъ и ноги она будьтобы не була ворта, тымъ бѣльше, що до сеи поры при случайныхъ стрѣчахъ тая гордо одверталась, — такъ отъ щобы знала она, що тутъ „благороднѣйше мыслять и чувствуютъ, и запрошують не памятаючи зла“, и щобы бачили они, що Катерина Ивановна и не въ такой доли привыкла жити. О томъ нехибно порѣшено було пояснити имъ за столомъ, рѣвно якъ и о губернаторствѣ покѣйного таточка, а разомъ зъ тымъ при нагодѣ, мимоходомъ, завважати, що нѣчого було при встрѣчахъ одвертатись и що се було незвычайно глупо. Не прийшовъ такожъ и товстый подполковникъ (въ дѣйствости одставный штабей-капитанъ), только показалось, що онъ „безъ заднихъ ногъ“ ще одъ вчерашнѣго поранку. Однимъ словомъ явились лишь: Полячокъ, одтакъ оденъ плюгавенькій канцеляристъ безъ одѣня, въ замашенѣмъ фраку, зъ уграми на лиці и зъ одражающимъ запахомъ; потѣмъ ще оденъ глухій и майже цѣлкомъ слѣпый старикъ, що служивъ колись-тамъ при якѣйсь почтѣ и котрого хтось-тамъ одъ непамятныхъ часѣвъ и не знати дячого удержувавъ у Амаліи Ивановны. Явился такожъ оденъ пьяный одставный поручникъ, въ дѣйствости провіантовый чиновникъ, зъ найнеприличнѣйшимъ реготомъ, и „представте собѣ“ безъ камизольки! Оденъ якійсь-тамъ сѣвъ просто за стѣлъ, навѣтъ не поклонившись Катеринѣ Ивановнѣ, и наконецъ оденъ чоловѣчокъ, що задля недостатку одѣня, явился-було въ шляфроку, только се було вже до такой степени неприлично, що за старанемъ Амаліи Ивановны и Полячка таки успѣли его выпроводити. Полячокъ, правда, привѣвъ зъ собою ще якихъ двохъ иншихъ Полячкѣвъ, котрі нѣколи и не жили у Амаліи Ивановны и котрыхъ нѣхто до сеи

поры въ нумерахъ не бачивъ. Усе те вельми неприемно роздразнило Катерину Иванѡвну. „Для кого-жь пѡсля сего робились всѣ приготовленя?“ Навѣть дѣтей посадили, щобы зробити мѣсце, не за стѡлъ, котрый и безъ того занявъ цѣлу кѡмнату, а накрыли имъ въ заднѡмъ кутѣ на скрини, при чѣмъ обоє маленькихъ усадили на лавочку, а Полечка, яко старша, мала ихъ доглядати, кормити ихъ и утирати имъ „якъ благороднымъ дѣтямъ“ носики. Однимъ словомъ, Катерина Иванѡвна поневоли мусѣла приняти всѣхъ зъ подвоеною повагою и навѣть зъ гордостю. Особливо строго глянула она на декотрыхъ и звысока позвала сѣсти за стѡлъ. Уважаяючи дячогось-тамъ, що за всѣхъ неприсутныхъ мала ѡдповѣдати Амалія Иванѡвна, она наразъ стала обходитись зъ нею до крайности неуважливо, щѡ тая заразъ завважала и вельми тымъ була озлоблена. Такий початокъ не вѣщувавъ добраго кѡнца. Остаточно усѣлися.

Раскольниковъ увѡйшовъ майже въ ту саму хвилю, якъ вернули зъ кладовища. Катерина Иванѡвна вельми нимъ урадувалась, разъ томѹ, що ѡнъ бувъ одинокій „образованый гѡсть“ изъ всѣхъ гостей, и „якъ вѣдомо, за два роки готовився заняти въ тутешнѣмъ университетѣ професорску катедру“, а друге томѹ, що ѡнъ заразъ и зъ поважанемъ звинився передъ нею, що мимо найлѣпшой волѣ не мѡгъ бути на похоронѣ. Она такъ на него и накинулась, посадила его за столѡмъ коло себе по лѣвѡй руцѣ (по правѡй сѣла Амалія Иванѡвна), и — мимо безнастанной суѣты и клопотѡвъ о тѡмъ, щобы правильно розносились стравы и кожый щѡбъ дѡставъ, мимо томлячого кашлю, котрый щѡ хвиля перерывавъ и душивъ еѣ и, здаѣся, особливо вкоренився въ отсѣй послѣднѣй два дни, — разъ-по-разъ зверталась до Раскольникова, и придушенымъ голосомъ спѣшила выложити передъ нимъ всѣ нагромаженѣй въ нѣй чувства и цѣле справедливе недоволене свое зъ неудавшихся поминокъ; причѣмъ недоволене уступало часто мѣсце найвеселѣйшому, неповздержанѡму смѣхови надъ зѡбранными гостями, а особливо надъ самою господынею:

— Усему отся зозуля винна. Вы розумѣете, о кѡмъ я говорю: о нѣй, о нѣй! — и Катерина Иванѡвна кивнула ему на господыню. — Смотрѣть на неѣ: выбалушила очи,

догадуєсь, що ми о нѣй говоримо, та не може порозумѣти и очи выпялила... Фу, сова! Ха-ха-ха!... Кхи-кхи-кхи! И що се она хоче показати своимъ чипчикомъ? Кхи-кхи-кхи! Завважали вы, ѣй страхъ хочеса, щобы всѣ думали, що она опѣкуєся и менѣ честь приносить, зволивши прийти сюды. Я просила єѣ, якъ порядну сусѣдку, призвати порядныхъ гостей и именно знакомыхъ покѣйного, а дивѣть, кого она привела; страхопуды якѣ! Ополухи! Гляньте-но на сего зѣ немытымъ лицемъ: се якась бочѣлка на двоухъ ногахъ! А тѣ Полячки... ха-ха-ха! Кхи-кхи-кхи! Нѣхто, нѣхто ихъ нѣколи тутъ не бачивъ, и я нѣколи не бачила; ну, чо-го-жь они пришли, я васъ запытаю? Сидять собѣ рядкомъ, — Панє, гей! закричала она до одного зѣ нихъ: — чи взяли вы блинѣвъ? возьмѣть ще! Пива выпийте, пива! Горѣжки не хочете? Смотрѣть: зѣрвался, кланяєсь, смотрѣть, смотрѣть: мабуть цѣлкомъ голоднѣй, бѣдняки! Нѣчого, нехай погодуються! Не галасують бодай, тѣлько.. тѣлько, сказати правду, я боюся за господиннѣй сѣрѣбнѣй ложки!... Амаліє Иванѣвно! звернулась она наразѣ до неи трохи не вголосъ, — коли припадкомъ покрадуть вашѣй ложки, то я вамъ за нихъ не ѣдповѣдаю, упереджаю завчасу! — Ха-ха-ха! залилася она смѣхомъ, звертаючись знову до Раскольникова, знову киваючи єму на господиню и радуючись зѣ своєи зачѣпки. — Не порозумѣла, знову не порозумѣла! Сидить роззявивши ротъ, дивѣть: сова, сова справденина, сичиха въ новыхъ лентяхъ, ха-ха-ха!

Тутъ смѣхъ знову перемѣнився въ страшный кашель, що тягнувся пять мннуть. На хустинѣ осталось трохи крови, на чолѣ выступили каплѣ поту. Она мовчки показала кровь Раскольникову, и ледви просапнула, таки заразѣ знову стала нашептувати єму зѣ незвычайнымъ одушевленемъ и червоными пятнами на лицахъ:

— Подивѣть, я дала ѣй найделикатнѣйше, можь сказати, порученє: призвати отсю даму и єи дочку, розумѣете, о кѣмъ я говорю? Тутъ треба вести себе якъ найделикатнѣйше, поступати якъ найхитрѣйше, а она зробила такъ, що тая заѣзжа] дурна баба, тая зарозумѣла худобина, тая нѣкчемна селюшка, дятого тѣлько, що она якась нѣбы-тамъ вдова по майорѣ и приѣхала старатись о пенсію и доплати

Библиотека найзн. пов. т. XXV ф. М. Достоевского „Вина и кара.“ II. 8

помосты по урядахъ, ддятого що она при своѣхъ пятидесяти-пяти рокахъ вяляльчиться, выбѣлиться и вымалуеся (адже се звѣстно, звѣстно..) и така ось худобина не тѣлько не була ласкава явитись, але навѣть не прислала звинитись, коли вже не могла прийти, якъ въ такихъ разлахъ найзвычайнѣйша чемнѣсть жадае! Поняти не могу, чому не прийшовъ такожь Петро Петровичъ? Але де-жь Зоня? Куды дѣлась? А, ось и она, наконецъ! Щѣ, Зоню, де ты була? Чудо, що ты навѣть на похоронѣ батька така неточна. Родіоне Романичу, пуствѣть еѣ коло себе. Ось твоє мѣсце! Зонечко... чого хочешъ, бери. Мармеляды возьми, се добре. Заразъ блины принесуть. А дѣтямъ дали? Полечко, чи усе у васъ тамъ есть? Кхи-кхи-кхи! Ну, гараздъ. Май розумъ, Леночко, а ты, Коло, не телѣпай нѣжками; сиди якъ благородный хлопчина сидѣти повиненъ. Що ты говоришь, Зонечко?

Зоня поспѣшила таки заразъ передати вѣй извину Петра Петровича, стараючись говорити вголосъ, щобы всѣ чули, и уживаючи добѣрно поважливыхъ выразѣвъ, нарокомъ навѣть добраныхъ самымъ Петромъ Петровичомъ и розкрашенныхъ нею. Она додала, що Петро Петровичъ велѣвъ особливо переказати, що онъ, скоро тѣлько ему буде можливе, якъ найскорше прибуде, щобы поговорити о *дѣлахъ* на самотѣ и умовитися о тѣмъ, щѣ можъ зробити и предприняти дотычно дальшого, и проче, и проче.

Зоня знала, що се пригласкае и успокоить Катерину Иванѣвну, польститъ вѣй, а головне, гордѣсть еи буде вдоволена. Она сѣла коло Раскольникова, котрому наборзѣ поклонилась, и назырцемъ цѣкаво на него глянула. Впрочѣмъ, за весь останній часъ якосъ уникала она и смотрѣти на него, и говорити зъ нимъ. Она була начебъ навѣть розсѣяна, хочъ такъ и смотрѣла въ лице Катеринѣ Иванѣвнѣ, щобы вѣй догодити. Нѣ она, нѣ Катерина Иванѣвна не були въ жалобѣ, бо не мали одѣня; на Зони було якесь малинове темнѣйше, а на Катеринѣ Иванѣвнѣ одиноке еи одѣне, перкалеве, темне зъ смужками. Повѣдомлене о Петрѣ Петровичу перейшло якъ по маслѣ. Выслухавши зъ достоинствомъ Зоню, Катерина Иванѣвна зъ тымъ самымъ достоинствомъ повѣдомилась: якъ здорове Петра Петровича? Потѣмъ, таки заразъ и ледви не вголосъ, прошептала до Раскольника, що дѣй-

«тно нѣяково було бы достойному и солідному чоловѣкови, якъ Петро Петровичъ, попасти въ такую „незвычайну компанію“, хочъ онъ ажъ и дуже прихильный ей родинѣ и давный приятель ей таточка.

— Ось дячого я особливо вамъ вдячна, Родіоне Романовичу, що вы не цурались хлѣба-соли въ моѣй хатѣ, та ще и при такой нагодѣ, додала она майже вголосъ, — та втѣмъ, я переконала, що лишь ваша особливша приязнь до мого бѣдного покійника спонукала васъ додержати свое слово.

Потѣмъ она ще разъ гордо и зъ достоинствомъ осмотрѣла своихъ гостей, и знову зъ особливою дбалостю повѣдомилась голосно и черезъ стѣлу у глухого старика; „Чи не хоче онъ ще печенѣ и чи давали ему лиссабоньского?“ Старичокъ не ѳдповѣвъ и довго не мѳгъ поняти, о чѣмъ его пытають, хочъ сусѣды для смѣху ажъ почали его друляти. Онъ лишь озырався кругомъ, роззявивши ротъ, чимъ ще бѳльше пѳддувъ загальну веселѳсть.

— Отъ якій дурень! Смотрѣть, смотрѣть! И нащо его привели? А що тыкаєся Петра Петровича, то я завсѣгды була его певна, продовжала Катерина Иванѳвна Раскольникову, — и вже, нѣчого и казати, онъ не похожій — рѣзько и голосно и зъ незвычайно строгимъ видомъ звернулася она до Амаліѣ Иванѳвны, ѳдъ чога тая ажъ наполохалася — не похожій на тыхъ вашихъ смѣшныхъ шлепохвостницъ, котрыхъ у таточка въ кухарки на кухню не взяли бы, а покійникъ-мужъ вже розумѣєся, имъ бы честь зробивъ, принимаючи ихъ, и то хйба тѳлько задля невычерпаной своей дѳброты.

— Такъ, такъ, паночку, любивъ вышити, бачите; се любили, напивали иногдѣ! крикнувъ наразъ ѳдставный провіянтскій, выпорожняючи дванадцятую чарку горѣлки.

— Покійникъ мужъ дѣйстно мавъ тую слабѳсть и се всѣмъ звѣстно, — такъ и вчѣпилася заразъ его Катерина Иванѳвна, — та все-жъ таки се бувъ чоловѣкъ добрый и благородный, що любивъ и почитавъ родину свою; одно лихо, що въ добротѣ своѣй надто довѣрявся рѳзнымъ ледачимъ людямъ и вже Богъ знає зъ кимъ онъ не пивъ, зъ тыми, котрѣ навѣть половины его не були вартѣ. Представте

собѣ, Родіоне Романовичу, въ кишени его медѳвничного когутика найшли: пянесенькій иде, а на дѣтей памятає.

— Когутика? Вы зволили сказати: ко-гу-ти-ка? крикнувъ провіянтскій добродѣй.

Катерина Иванѳвна не удостоила его ѳдповѣди. Она о чѣмсь задумалась и зѳтхнула.

— Ось вы навѣрно думаете, якъ и всѣ, що я зъ нимъ надто строга була, говорила она далѣй, звертаючись до Раскольникова. — А таки оно не такъ! Онъ мене поважавъ, ѳнъ мене дуже, дуже поважавъ! Доброи душѣ бувъ чоловѣкъ! И такъ его жаль робилось неразъ! Сидить, бувало, смотреть на мене изъ кута, такъ жаль зробиться его, хотѣлось бы приласкати, а потѳмъ и думаєшь про себе! „приласкаєшь, а ѳнъ знову напєся“, лишь строгостю потрохи и повздержати можь було.

— Такъ, паночку, бували иногдѣ тучѣ и громы, бывали неразъ, заревѣвъ знову провіянтскій и вливъ въ себе ще чарку горѣлки.

— Не тѳлько бурями, але навѣть и помеломъ було бы хосенно обѳйтись зъ деякими дурнями. Я не о покойнику теперъ говорю! ѳдрѣзала Катерина Иванѳвна провіянтскому.

Червоні пятна на еи лиці розгорювались чимъ разъ сильнѣйше и сильнѣйше, грудь еи филювала. Ще минута, и она вже готова була почати исторію. Многій кихикали, иншимъ очевидячки було се приємно. Провіянтского почали штовхати и щось ему нашѣптувати. Ихъ очевидно хотѣли повадити.

— А по-о-озвольте запытати, се вы дотычно чого, почавъ провіянтскій, — то-єсть на чий... кошть... вы зволили що-лишь... А прочѣмъ не треба! байка! Вдова! вдовиця! прощаю.... Пасъ! и ѳнъ лыкнувъ знову горѣлки.

Раскольниковъ сидѣвъ и слухавъ мовчки и зъ ѳдразою. А ѣвъ ѳнъ, тѳлько зъ чемности дотыкаючись до кусникѳвъ, котрї що-хвила накладувала на его тарѣлку Катерина Иванѳвна, и то лишь, щобъ еи не обидити. Онъ разъ-вразъ приглядався Зони. Тѳлько Зоня ставалась чимъ разъ лачнѣйшою и бѳльшь заклопотаною; она такожъ догадувалась, що поминки мирно не скѳнчатся, и зѳ страхомъ слѣдила за ростучимъ роздразненємъ Катерины Иванѳвны. Ъй мѣжь иншимъ

було звѣстно, що головною причиною, для котрой обѣ звѣзжі дамы такъ взгѣрдно обѣйшлися зъ запрошенемъ Катерины Ивановны, була она, Зоня. Она чула одъ самой Амаліи Ивановны, що мати ажъ обидилась запрошенемъ и поставила питанє: „Якимъ свѣтомъ могла бы она посадити рядомъ зъ *тою дѣвчиною* свою доньку?“ Зоня була певна, що Катеринѣ Ивановнѣ се вже навѣрно звѣстне, а обида еи, Зонѣ, значила для Катерины Ивановны бѣльше нѣжъ обида еи самой, еи дѣтей, еи таточка, однимъ словомъ була обидою тяжкою, и Зоня знала, що вже Катерина Ивановна теперь не успокоитьсѣ, „поки не докаже симъ шлепохвостницямъ, що они обѣ...“ и т. д. и т. д. Якъ нарокомъ хтось тамъ переславъ зъ другого кѣнца стола Зони тарѣлку зъ вылѣплеными на нѣй зъ чорного хлѣба двома серцями, перешитыми стрѣлою. Катерина Ивановна розлютилась и заразъ таки голосно завважала, черезъ стѣлъ, що той, хто переславъ, очевидно „пьяный осель.“ Амалія Ивановна, котра такожъ предчувала щось недобре, а разомъ зъ тымъ обиджена до глубины душѣ гордостю Катерины Ивановны, щобы одвести неприємне настроєнє товариства въ другій бѣкъ и такожъ щобы пѣднати себе въ загальнѣй думцѣ, почала одразу, нѣ сѣло нѣ пало розказувати, що якійсь знакомый еи „Карль изъ аптеки“ ѣздивъ нѣчью фіакромъ и що „фіякеръ хотѣлъ его убиваль и що Карль его душе, душе просиль, щобы онъ его не убиваль, и плякаль, и руки зложиль и настрашилъ и одъ страхъ ему серце прошилъ. Катерина Ивановна хочъ и усмѣхнулась, все-жъ таки заразъ завважала, що Амаліи Ивановнѣ не годитьсѣ по велико-руски анекдоты розповѣдати. Тая ще бѣльше обидилась и одрѣзала, що еи „фатеръ авсь Берлинъ“ буль душе, душе важны шольовѣкъ и заедно руки по кишеняхъ водиль.“ Смѣшлива Катерина Ивановна не вытерпѣла и страшенно розхохоталась, такъ що Амалія Ивановна стала вже тратити останки терпеливости и зъ ледвою бѣдою повдержувала себе.

— Ухъ, сова! зашептала заразъ таки знову Катерина Ивановна до Раскольникова, майже повеселѣвши: хотѣла сказати: носивъ руки въ кишеняхъ а вышло, що онъ по кишеняхъ лазивъ, кхи-кхи! И чи завважали вы, Родіоне Романовичу, разъ на завсѣгды, що всѣ тѣ петербурскій чужо-

земць, то-есть голово Нѣмць, котрї до насъ ѳдкилясь на-
лазять, всѣ дурнѣйшїй ѳдъ насъ! Ну, признасте, хїба-жъ
можно розповѣдати о томъ, що „Карль изъ аптеки страхомъ
серце прошїбъ“, и що ѳнъ (смаркачина!), замѣсть звязати
вѳзника, „руки зльожїль и плякаль, и душе просїль.“ Ахъ,
бѳдненька! И ѳї здаєся, що се дуже трюгаюче и не дога-
дуєсь, яка она дурненька! По-моему сей пьяный провіантскїй
значно розумнѣйшїй ѳдъ неи; бодай хочъ видко що пьяюга,
останокъ розуму прошївъ, а тї всѣ прецѣнь таки при змы-
слахъ, тверезї... Ги, сидить, слѣпы выбалушила. Сердиться!
сердиться! Ха-ха-ха! Кхи-кхи-кхи!

Розвеселившись, Катерина Иванѳвна заразъ таки запу-
стилась въ рѳзнїй подробиць и наразъ заговорила о томъ,
якъ при помочи выстараної пенсїѳ она доконче заведе въ
своѣмъ рѳднѳмъ мѣстѣ Т*** пансїонъ для благородныхъ дѣ-
виць. О томъ еще не було сказано Раскольникову ѳдъ самої
Катерины Иванѳвны, и она заразъ запустилась въ найпонад-
нѣйшїй подробиць. Не знати якимъ чиномъ ѳдразу найшлася
въ еи рукахъ тая сама „похвальна грамота“, о котрѳй роз-
повѣдавъ Раскольникову ще покойникъ Мармеладѳвъ, обя-
сняючи ему въ шинку, що Катерина Иванѳвна, жѣнка его,
при выпуску зъ института танцювала зъ шалемъ „при губер-
наторѣ и при другихъ особахъ.“ Похвальна грамота отся
очевидно мала теперъ послужити за свѣдоцтво, що Катерина
Иванѳвна маѣ право сама завести пансїонъ; але головне,
була выведена зъ тою цѣлею, щобъ остаточнѳ зрѣзати „объ-
выляльченїй шлепохвостницѣ“ на припадокъ, колибъ они прий-
шли на поминки, и ясно доказати имѣ, що Катерина Ива-
нѳвна зъ найблагороднѣйшого, можъ навѣтъ сказати аристо-
кратичного дому, дѳнька полковника и вже безъ сумнѣву
щѳсь лѣпшого якъ другї, що шукають пригодъ и котрыхъ
такъ багато розплодилось въ остатнїй часы. Похвальна гра-
мота заразъ таки пѳшла по рукахъ пьяныхъ гостей, чѳму
Катерина Иванѳвна не перешкаджала, бо въ нѣї дѣйстно було
высказане en toutes lettres, що она дѳнька надворного ра-
дника и дворянина, отже и въ самѳмъ дѣлѣ майже дѳнька
полковника. Розгорячившись, Катерина Иванѳвна безъ прово-
локи запустилася въ усѣ подробиць будучого, прекрасного
и спокойного житя-бутя въ Т***: о учителяхъ гимназїѳ, ко-

трыхъ она запросить для лекцій въ свѣй пансіонъ; объ однімъ поважнѣмъ старику, Французъ Мангѣ, котрый учивъ по французски ще саму Катерину Ивановну въ институтъ, и котрый ще и теперъ доживае вѣкъ свѣй въ Т*** и напевне поїде до неї за найнижшу плату. Дѣйшло наконецъ дѣло и до Зонъ, „котра поїде до Т*** разомъ зъ Катериною Ивановною и буде їй тамъ у всѣмъ помагати.“ Але тутъ наразъ хтось зареготався на кѣнци стола. Катерина Ивановна хочъ и постаралась въ мѣ ока зробити видъ, що зъ погордою не завважае сего смѣху, все-жь таки заразы нарочкомъ пѣдвысшивши голосъ, стала зъ одушевленемъ говорити о безсумнѣвыхъ способностяхъ Зофїи Семеновны служити їй помѣщицею, о єї покорѣ, терпѣню, безкористности, благородности и образованю, причѣмъ повдаряла Зоню по личку, и припѣднавшись горячо двѣчи єї поцѣлувала. Зоня вспалахнула, а Катерина Ивановна якъ-стой розплакалась, таки заразы завважаючи для самої себе, що она слабосильна, дуренька и вже надто розстроєна, що пора бы вже кѣнчити, и коли закуска вже скѣнчена, то подавати бы чай. Въ ту саму хвилю Амалїя Ивановна, вже до крайности обиджена тымъ, що въ цѣлой розмовѣ она не брала нѣ найменшой участі и що єї навѣтъ цѣлкомъ не слухають, наразъ поважилась на послѣдню пробу и зъ прибраною участю осмѣлилась сказати Катеринѣ Ивановнѣ одну незвычайно умѣстну и быстру замѣтку о томъ, що въ будучѣмъ пансіонѣ треба звертати особлившу увагу на чисте бѣле двѣчать (дї веше) и щобъ „докончъ буль одна тька хороші дамъ (дї даме), чтобы гарно про бѣле смотрѣль“, и по-друге, „щобъ всѣ молодї двѣщиць тихонько по ночамъ нѣякой романъ не читаль“. Катерина Ивановна, котра на правду була розстроєна и вельми утомлена и котрой вже до крайности надѣли поминки, таки заразы „дрѣзала“ Амалїи Ивановнѣ, що тая „меле нѣсенѣтницѣ“ и нѣчого не розумѣе; що старане о дї веше рѣчь кастелянки, а не директрисы благородного пансіона; а що дотыкаєсь читаня романѣвъ, такъ вже се просто навѣтъ неприличности, и що она просить єѣ замовчати. Амалїя Ивановна вспалахнула и розсердившись завважала, що она тѣлько „добра бажаль“, а що їй за „квартиръ давно вже гельдъ не платѣль“. Катерина Ивановна знову „осадила“ єѣ сказавши,

що она лже, коли каже, що „добра бажаль“, бо ще вчера, коли покійникъ на столѣ лежавъ, она єъ за квартиру мучила. На се Амалія Иванѡвна дуже послѣдовательно завважала, що она „тихъ дамъ запросиль, але що тї дамъ не пришло, бо тї дамъ благородный дамъ, и не можуть пришло до неблагородный дамъ“. Катерина Иванѡвна знову заразъ „пѡдчеркнула“ ѡй, що она, будучи мыткою и не може судити о тѡмъ, що таке справдешнє благородство. Амалія Иванѡвна не вытерпѣла и заразъ таки заявила, що єи „фатеръ авсь Берлінъ буль душе, душе важнї шольовѣкъ и обѣ рукъ по кишняхъ водиль и заедно робиль такъ: пуфъ, пуфъ“ и щобы ще вѣрнѣйше представити своего фатера. Амалія Иванѡвна зѡрвалася зъ крѣсла, засунула свои обѣ руки въ кишень, надула губы и почала выдавати якїсь неозначенї звуки ротѡмъ, похожї на пуфъ-пуфъ, при голоснѡмъ реготѣ всѣхъ гостей, котрї нарочно пѡдохочували Амалїю Иванѡвну своими одобренями, предчуваючи стычку. Та сего вже не могла вытерпѣти Катерина Иванѡвна, и заразъ, не надумуючись, въ голосъ, щобъ кождый чувъ, „гукнула“, що у Амалїѣ Иванѡвны може-бути нѣколи и фатера таки не було, а що попросту Амалія Иванѡвна — петербурска пiana Чухонка и навѣрно де-небудь передже кухаркою була, а може ще и що гѡрше. Амалія Иванѡвна почервопѣла якъ ракъ и запищала, що се може-бути у Катерины Иванѡвны „зовсѣмъ фатеръ не буль; а що у неї буль фатеръ авсь Берлінъ, и таки довгї сурдуть носиль и заедно робиль: пуфъ, пуфъ, пуфъ!“ Катерина Иванѡвна зъ погордою завважала, що єи походженє всѣмъ звѣстнє, и що въ отсѣй самѡй похвальнѡй грамотѣ высказанє чорнє на бѣлѡмъ, що отецъ єи полковникъ; а що отецъ Амалїѣ Иванѡвны (коли тѡлько у неї бувъ якїй-небудь отецъ) навѣрно якїйсь петербурскїй Чухонецъ, молоко продававъ; а найвѣрнѣйше зѡ всѣго, що и цѣлкомъ батька не було, бо ще доси не знати, якъ зовуть Амалїю Иванѡвну по ѡтци: Иванѡвна чи Людвикѡвна? Тутъ Амалія Иванѡвна, розбѣшена до крайности и ударяючи кулакомъ по столу, ялася пищати, що она Амалъ Иванъ, а не Людвикѡвна, що єи фатеръ „зваль Йоганъ и що ѡнъ буль бурмайстеръ, а що фатеръ Катерины Иванѡвны зовсѣмъ нѣколи буль бурмайстеръ“. Катерина Иванѡвна встала зъ крѣ-

сла и строго, спокійнимъ голосомъ (хотяй цѣла побѣдла и грудь ея піднімалась глубоко), завважала їй, що коли она хочь тѣлько оденъ ще разъ осмѣлиться „ставляти на одну дощку своего дрянтивого фатерика зъ еи таточкомъ, то она, Катерина Иванѡвна, зѡдре зъ неи чипчикъ и подопче его ногами.“ Учувши теє, Амалія Иванѡвна стала бѣгати по кѡмнатѣ, кричачи изъ всеи силы, що она господиня, и щобъ Катерина Иванѡвна „въ тую мѣнутъ зъѣхаль зъ кватиръ“; ѡдтакъ кинулась чомусь-тамъ збирати зѡ стола срѣбнїи ложки. Пѡднявся гамѡръ и шумъ; дѣти стали плакати, Зоня кинулась зразу повздержувати Катерину Иванѡвну; але коли Амалія Иванѡвна наразъ закричала щось про жовтый білетъ, Катерина Иванѡвна ѡдѡпхнула Зоню и пустилась до Амалїї Иванѡвны, щобъ безъ проволоки выконати свою грѡзбу дотычно чипчика. Въ отсю хвилю отворились дверѣ и на порозѣ кѡмнаты нечаяно показався Петро Петровичъ Лужинъ. Онъ стоявъ и строгимъ, уважнимъ поглядомъ осматривавъ цѣлу компанїю. Катерина Иванѡвна кинулась къ нѣму.

III.

Петре Петровичу! закричала она: — оборонѣть хочь вы! Покажѣть сѣй дурнѡй скотинѣ, що она не смѣе такъ обходитись зъ благородною дамою въ нещастю, що на се есть судъ... Я до самого генераль-губернатора... Она ѡдповѣсть... Памятаючи на хлѣбъ-сѡль мого таточка, оборонѣть сирѡтъ.

— Позвольте, панѣ... Позвольте, позвольте, панѣ, ѡдмахувався Петро Петровичъ, — таточка вашого, якъ и вѣдомо вамъ, я цѣлкомъ не мавъ чести знати... даруйте, панѣ! (хтось голосно захохотався) а въ вашихъ безнастанныхъ звадахъ зъ Амалїєю Иванѡвною я брати участи не намѣряю, панѣ... Я въ своѣмъ дѣлѣ... и хочу розмовитись, таки разъ, зъ пасербицею вашою, Зофією... Иванѡвною... Здаєся такъ, панѣ? Позвольте перейти...

И Петро Петровичъ, обходячи бокомъ Катерину Иванѡвну, пустился въ противный кутъ кѡмнаты, де находилась Зоня.

Катерина Иванѡвна якъ стояла на мѣсци, такъ и осталась, мовбы громомъ поражена. Она поняти не могла, якъ мѡгъ Петро Петровичъ ѡдказатись ѡдъ хлѣба-соли еи таточка. Выдумавши разъ тую хлѣбъ-сѡль, она уже вѣи свято сама вѣрила. Поразивъ еи и дѣловый, сухій, повный навѣтъ якоись възгѡрдной грѡзбы тонъ Петра Петровича. Та и всѣ якось притихли мало-помалу при его появленю. Кромѣ того, що сей „дѣловый и серіозный“ чоловѣкъ надто вже рѣзко не пѡдходитъ пѡдъ всю компанію, кромѣ того видко було, що ѡнъ за чимсь важнымъ прийшовъ, що лишъ якась незвычайна причина могла притягнути его въ таку компанію, и що отже заразъ щось станеться, щось буде. Раскольниковъ, котрый стоявъ била Зонѣ, подався на бѡкъ, щобъ пропустити его; Петро Петровичъ, видѣлось, цѣлкомъ его не завважавъ. Черезъ минуту на порозѣ показався и Лебезятниковъ; въ кѡмнату ѡнъ не вѡйшовъ, але задержався такожь зъ якоюсь особлившою цѣкавостю, майже зъ задивомъ; прислухувався, тѡлько, здавалось, довго не мѡгъ чогось порозумѣти.

— Даруйте, що я може-бути перерываю, однакъ дѣло досить важне, завважавъ Петро Петровичъ якось загально, и не звертаючись нѣ до кого окремо; — я навѣтъ и радъ при публицѣ. Амаліе Иванѡвно, прошу васъ покѡрнѣйше, щобъ яко господиня кватиры звернули увагу на мою наступити маючу розмову зъ Зофією Иванѡвною. Зофіе Иванѡвно, тягнувъ ѡнъ далѣй, звертаючись просто до незмѣрно здивуванои и вже напередъ наляканои Зонѣ, — зъ мого стола, — въ кѡмнатѣ приятеля мого, Андрѣя Семеновича Лебезятникова, заразъ таки по вашѡмъ выходѣ счезъ належавшій менѣ державный кредитный билѣтъ на сто рублѣвъ. Коли якимъ бы то нѣ було способомъ, вы знаете и покажете намъ, де ѡнъ теперъ находится, то впевняю васъ честнымъ словомъ и беру всѣхъ на свѣдкѡвъ, що дѣло лишъ на тѡмъ скѡнчиться. Въ противнѡмъ же разѣ приневоленный буду вернуться до средствъ вельми серіозныхъ, тогдѣ . . . спорѣкайте вже на саму себе.

Въ кѡмнатѣ мовбы макомъ посѣявъ. Навѣтъ плачущі дѣти затихли. Зоня стояла мертво-блѣда, смотрѣла на Лужина и нѣчого не могла ѡдповѣсти. Она начебъ ще и не понимала. Минуло кѡлька секундъ.

— Ну, панѣ, якъ же? запытавъ Лужинѣ, пильно вди-
вляючись въ неѣ.

— Я не знаю... Я нѣчого не знаю... слабымъ голосомъ
промовила наконецъ Зоня.

— Нѣ? не знаете? запытавъ знову Лужинѣ и ще
кѣлька секундъ помовчавъ. — Подумайте, мадемуазель, по-
чавъ онѣ строго, тѣлько усе ще зъ повздержанемъ, — роз-
вакте, я пристаю вамъ дати ще хвилинку до намыслу. По-
звольте розважити: колибъ я не бувъ такъ переконаний, то
уже, розумѣся, при моѣмъ досвѣдченю, не поваживсь бы я
такъ просто васъ обвинити, бо за подѣбне пряме и голосне,
але ложне або хочбы тѣлько обвинене черезъ помылку, я, ро-
зумѣся, самъ ѡдповѣдаю. Я се знаю, панѣ. Нынѣ рано я
розмѣнявъ для своихъ потребъ кѣлька пятипроцентowychъ ак-
цій, на суму номпнально трехъ тысячей рублѣвъ. Рахунокъ
зъ банку у мене въ кишени. Прийшовши домѣвъ, я — свѣ-
докъ тому Андрѣй Семеновичъ, — почавъ лѣчити грошѣ
заразъ и налѣчивши двѣ тысячѣ триста рублѣвъ, сховавъ ихъ
въ пуляресъ, а пуляресъ въ побѣчну кишению сурдута. На
столѣ оставалось околѣ пятисотъ рублѣвъ кредитными биле-
тами, и межи ними три бѣлеты по сто рублѣвъ кождый. Въ
ту хвилю надѣйшли вы (на мой зазывъ) — и весь часъ
у мене перебули ѡдтакъ въ незвычайнѣмъ зворушеню, такъ
що ажъ тричи середъ розмовы вставали и спѣшили чогось
выходити, хочъ розмова наша ще не була скѣнчена. Андрѣй
Семеновичъ може се все посвѣдчити. Сподѣюсь, вы самѣ, ма-
демуазель, не ѡдкажетесь потвердити и признати, що позвавъ
я васъ черезъ Андрѣя Семеновича едино длятого тѣлько,
щобъ розмовитись зъ вами о сирѣтскѣмъ и безпомочнѣмъ по-
ложеню вашою неньки, Катерины Иванѣвны (до котрои я не
мѣгъ прийти на поминки), и о тѣмъ, якбы хосенно було уря-
дити въ еи користь що-небудъ въ родѣ субскрипцій, льотеріѣ
або тому подѣбного. Вы менѣ дякували и навѣтъ прослезни-
лись (я розповѣдаю усе такъ якъ було, щобы по-перше, на-
гадати вамъ, а по-друге, показати вамъ, що зъ памяти моеи
не загладилась нѣ найменша подробиця). ідтакъ я взявъ зѣ
стола десятирублевый кредитный билетъ, и подавъ ѡдъ свого
имени для розпорядимости вашою ненецки яко першу запо-
могу. Усе те бачивъ Андрѣй Семеновичъ. Опѣсля я васъ ѡд-

провадивъ до дверей, — вы усе ще були однаково помѣшаній, — після чого оставшись самъ-на-самъ зъ Андрѣемъ Семеновичомъ, я переговоривъ зъ нимъ минутъ около десять. Андрѣй Семеновичъ вийшовъ, а я знову звернувся до стола зъ лежачими на нѣмъ грѣшми, зъ замѣромъ перелѣчити ихъ и одложити, якъ и хотѣвъ передше, окреме. На моє велике здивуванє одного сторублевого білета не ставало. Позвольте розсудити; підозрѣвати Андрѣя Семеновича я вже нѣякъ не могу, панѣ; навѣть такого здогаду сорюмлюся. Помылитись въ рахунку я рѣвнож не мѣгъ, тому що на хвилинку передъ вашимъ появленємъ я покѣнчивъ цѣле обчисленє, и найшовъ цѣлу суму якъ слѣдъ. Признасте самій, що нагадуючи ваше помѣшанє, вашу поквапнѣсть одходити и те, що вы тримали якійсь часъ руки на столѣ; взявши наконецъ подъ розвагу суспѣльне становище ваше и сполучені зъ нимъ привычки, я, такъ сказати зъ перестрахомъ и навѣть противъ волѣ моеи, *приневоленный* бувъ остановитись на підозрѣню, — розумѣся, жостокѣмъ, але — справедливѣмъ, панѣ! Додамъ ще и повторю, що мимо всеи моеи *очевидной* певности, понимаю, що все таки въ теперѣшнѣмъ обвиненю моѣмъ єсть для мене трохи ризика. Однакожъ, якъ бачите, я не безъ причины; єдино ваша чорна невдячнѣсть єсть причиною всему! Аже-жъ я васъ запрошую въ интересахъ убогой матери вашой, я даровую вамъ десять рублѣвъ, а вы таки заразы, непосредно, платите менѣ за все те подѣбнымъ поступкомъ! Нѣ, панѣ, се вже не гарно! Наука доконечна. Та розберѣть самій; мимо всего того, якъ справдений другъ вашъ, прошу васъ (бо лѣпшого друга не можете мати въ отсю хвилю), опамятайтесь! Инакше буду неумолимый! Ну, панѣ, якъ?

— Я нѣчого не брала у васъ, прошептала переражена Зоня, — вы дали менѣ десять рублѣвъ, ось они, возьмѣть ихъ. Зоня выняла зъ кишенѣ хусточку, одшукала узоль, розвязала єго; выняла десятирублевый папѣрокъ и протягнула руку до Лужина.

— А до тыхъ сто рублѣвъ вы такъ и не признаєтесь? докѣрливо и зъ натискомъ проговоривъ онъ, не принимаючи грошей.

Зоня оглянулася надоокола. Всѣ позырали на неѣ зъ такими страшными, строгими, насмѣшливыми, ненавистными

лицями. Она поглянула на Раскольникову... той стоявъ била стѣны, зложивши навхрестъ руки, и палаючимъ поглядомъ смотрѣвъ на неѣ.

— О, Господи! вырвалось у Зонѣ.

— Амаліе Ивановно, треба буде дати знати въ полицію, отже прошу васъ покѣрно, пошлѣть поки-що за двѣрникомъ, тихо и навѣтъ ласкаво промовивъ Лужинѣ.

— Готъ деръ бармгерціге! — Я такъ и зналъ, що она крадь! всплеснула руками Амалія Ивановна.

— Вы такъ и знали? пѣдхопивъ Лужинѣ: — значить отже вже и перше мали хочъ деяку пѣдставу такъ судити. Прошу васъ, предостойна Амаліе Ивановно, запам'ятайте слова ваші, выголошені впрочѣмъ при свѣдкахъ.

— Я-я-якъ! крикнула наразъ, опам'ятавшись, Катерина Ивановна, и въ бѣшености кинулась до Лужина: — якъ! Вы еѣ о злодѣйство обвиняете? Зоню ось? Ахъ, падлюки! И кинувшись до Зонѣ, она немовъ въ клѣщѣ обхопила еѣ своими высохлыми руками.

— Зонечко! Якъ ты смѣла брати ѡдъ него десять рублѣвъ! О, глупа! Давай сюды! Давай сюды! Давай заразъ сихъ десять рублѣвъ — ось тобѣ они!

И выхопивши ѡдъ Зонѣ папѣрокъ, Катерина Ивановна зѣмняла его въ рукахъ и кинула на ѡдлѣвъ просто въ лице Лужина. Кулька попала въ око и ѡдскочила на помѡсть. Амалія Ивановна кинулась пѣднимати грошѣ. Петро Петровичъ розсердився.

— Держѣть еѣ божевѡльну! закричавъ ѡнѣ.

— Въ дверяхъ въ отсю хвилию рядомъ зъ Лебезятниковомъ показалось ще кѡлька особѣвъ, межи котрыми выглядали и ѡбѣ приѣзжі дамы.

— Якъ! божевѡльну? Се я божевѡльна? ду-у-рень! вискнула Катерина Ивановна. — Самъ ты дурень, скорченный параграфѣ, низькій чоловѣче! Зоня, Зоня возьме у тебе грошѣ! Зоня злодѣйка! та она ще тобѣ дасть, дурню! И Катерина Ивановна истерично зареготалась. — Чи бачили вы дурня? кинулась она на всѣ боки, показуючи всѣмъ на Лужина. — Якъ! И ты такожь? — побачила она наразъ господиню: — и ты сюды такожь, ковбаснице, потверджуешь, що она „краль“, пѣдла ты пруска куряча ного въ крино-

линѣ! Ахъ вы! Ахъ вы! Та она и зѣ комнаты ось не выходила и якъ прийшла одѣ тебе, падлюко, тутъ заразы била мене и съла; всѣ бачили. Ось била Родіона Романовича и съла!.. Обшукайте еѣ! Коли она нѣкуды не выходила, то грошѣ мусяць бути при нѣй! Шукай же, шукай, шукай! Только якъ ихъ не найдешь, то вже даруй, голубчику, одповѣшь! До государя, до государя, до самого царя побѣжу, милосердного, до ногъ кинуся, таки заразы, ще нынѣ! я — сирота! Мене пустять! Ты думаешь, не пустять? Брешешь, дойду! дойду-у! Се ты на те, що она несмѣла, числивъ? Ты на се ось надѣвся? Та я, брате, за те смѣла! Оборвешься! Шукай же! Шукай, шукай, ну, шукай!!

И Катерина Ивановна въ скажености, натягала Лужина волѣкучи его до Зонѣ.

— Я готовъ, панѣ, и одповѣдаю... але утихомирѣться, панѣ, утихомирѣться! Я надто добре бачу, що вы смѣли!... Се.. се.. се якъ же, панѣ? бормотѣвъ Лужинѣ, — се треба при полицѣ, панѣ... хочъ впрочѣмъ и теперъ свѣдѣвъ ажъ надто... Я готовъ, панѣ... Але въ такѣмъ разѣ якось оно не уходитъ мужчинѣ... бо се женщина... Колибъ зѣ помочою Амаліѣ Ивановны... хотяй впрочѣмъ такъ дѣло не робиться... Се якъ же, панѣ?

— Кого хочете! Нехай хто хоче той и обшукуе! кричала Катерина Ивановна: Зоню, выверни имъ кишень! Ось, ось! Смотри, покиде людскости, отъ пуста, тутъ хусточка лежала, кишения пуста, бачишь! Ось друга кишения, ось тобѣ на! бачишь! бачишь!

И Катерина Ивановна не те що вывернула, а такъ и выдерла обѣ кишень, одну за другою, наверхъ. Однакожь зѣ другою, правою кишень наразъ выскочивъ папѣрокъ и описавши въ воздухѣ параболу, упавъ пѣдъ ноги Лужина. Се всѣ бачили; многіи вскрикнули. Петро Петровичъ нагнувся, взявъ папѣрокъ двома пальцами зѣ долѣвки, пѣднѣвъ всѣмъ на показъ и розвернувъ. Се бувъ сторублевый кредитный білетъ, зложеный въ ѣсьмъ частей. Петро Петровичъ обвѣвъ надовкола свою руку, показуючи всѣмъ білетъ.

— Злодѣйка! вонъ зѣ квартир! полицай, полицай! заголосила Амалія Ивановна: — ихъ треба въ Сибіръ прогнать! вонъ!

Збъ всѣхъ бокѡвъ полетѣли выкликники. Раскольниковъ мовчавъ, не спускаючи очей зъ Зонѣ, зрѣдка але живо переводячи ихъ на Лужина. Зоня стояла на томъ самѡмъ мѣсци, мовъ безъ памяти. Она майже навѣтъ не була и зачудована. Наразъ румянецъ заливъ їй цѣле лице; она крикнула и закрылась руками.

— Нѣ, се не я! Я, не брала! Я не знаю! закричала она розрываючимъ сердце зойкомъ и кинулась до Катерины Ивановны. Тая схопила еѣ и мѡцно притиснула къ собѣ, мовбы грудью хочачи оборонити еѣ ѡдъ всѣхъ.

— Зоню! Зоню! Я не вѣрю! Бачишь я не вѣрю! кричала (не зважаючи на всю очевиднѡсть) Катерина Ивановна, потрясаючи еѣ въ рукахъ своѣхъ якъ дитинку, цѣлюючи еѣ безъ числа разѡвъ, лапаючи еи руки и, такъ и впи-ваючись, цѣлюючи ихъ. — Щобъ ты взяла! Та щ' се за глупій люде! О, Господи! Глупїи вы, глупїи, кричала она, звертаючись до всѣхъ, — та вы ще не знаєте, не знаєте, яке се сердце, яка се дѣвчина! Она вѡзьме, она! Та она свою послѣдню сорочку скине, продасть, боса пѡйде, а вамъ ѡддасть, коли вамъ треба буде, отъ она яка! Она и жовтый, бачите, бѣлетъ дѡстала, дятого що мои дѣти зъ голоду гинули, себе за насъ продала!... Ахъ, небѡщиченьку, небѡщиченьку! Ахъ, небѡщиченьку, небѡщиченьку! чи бачишь? чи бачишь? Ось тобѣ поминки! Господи! Та оборонѣтъ же еѣ, щѡ-жъ вы стоите всѣ! Родїоне Романѡвичу! Вы ось чому-жъ не уймется? Вы такожь може вѣрите? Мизинця вы еи не стоите, всѣ, всѣ, всѣ, всѣ! Господи! та оборони-жъ наконецъ!

Плачь бѣднои, сухотничои, осиротѣлои Катерины Ивановны зробивъ, здавалось, сильне вражѣне на публику. Тутъ було стѡлько гѡдного пожалованя, стѡлько страдаючого въ томъ ѡдъ болю выкривленѡмъ, сухотничѡмъ лица, въ тыхъ высохшихъ, запеченыхъ кровю губахъ, въ томъ хрыпло-крикливомъ голосѣ, въ томъ судорожномъ плачу, подобномъ до дитячого плачу, въ той довѣрчивѡй дитячѣй и рѡвночасно очайдушнѡй мольбѣ оборонити, що, здавалось, всѣ розжалились надъ несчастною. По крайнѣй мѣрѣ Петро Петровичъ заразъ таки еѣ *пожалувавъ*.

— Панъ! панъ! покликнувъ ѓнь переконуючимъ голо-
сомъ: васъ сей фактъ не дотыкае! Нѣхто не рѣшится
васъ обвинити о порозумѣннѣ або спѓлку, тымъ бѓльшь, що
вы таки самї выкрыли, вывернувши кишению: видко отже нѣ-
чого не догадувались. Дуже и дуже готовъ я жалувати,
коли, такъ сказати, нужда напутила Зофію Семенову, але
длячого-жь, мадемуазель, вы не хотѣли признатись? Сорому
налякались? Першій крокъ? Сторопѣли може-бути? Дѣло
понятне, панъ; дуже понятне... Все-жь таки, нащо було пу-
скатись на таку дорогу! Панове! звернувся ѓнь до всѣхъ
зѓбранныхъ, панове! Тому що у мене є серце, я, нехай, го-
товъ простити, навѣтъ теперъ, хочъ мене зневажано особи-
сто. Нехай отже, мадемуазель, теперѣшній соромъ буде вамъ
наукою на будуще, звернувся ѓнь до Зонѣ, — а дальшого
ужитку зъ того, що лучилось, робити не буду — и на тѓмъ
конецъ. Буде того! Петро Петровичъ скося посмотрѣвъ на
Раскольникова. Погляды ихъ стрѣтились. Палаючій поглядъ
Раскольникова готовъ бувъ перемѣнити его въ попѣлъ. Тым-
часомъ Катерина Ивановна, здавалось, нѣчого бѓльшь и не
слухала: она обнимала и цѣлувала Зоню мовъ божевѓльна.
Дѣти такожъ обхопили зѓ всѣхъ бокѓвъ Зоню своими руче-
нятами, а Полечка, — котра не цѣлкомъ впрочѣмъ розумѣла,
въ чѣмъ дѣло, — здавалось, цѣла такъ и потонула въ сле-
захъ, надрываючись ѓдъ шльоханя и укывши своє набре-
нѣле ѓдъ плачу, гарненьке личко на груди Зонѣ.

— Що за нѣкчемнѓсть! роздався наразъ сильный голосъ
въ дверяхъ.

Петро Петровичъ живо оглянувся.

— Що за нѣкчемнѓсть! повторивъ Лебезятниковъ, шильно
смотрячи ему въ очи.

Петро Петровичъ ажъ начебъ дрѓгнувъ. Се завважали
всѣ. (Опѓсля о тѓмъ згадували.) Лебезятниковъ вѓйшовъ въ
кѓмнату.

— И вы посмѣли мене на свѣдка ставляти? сказавъ
ѓнь, пѓходячи къ Петру Петровичеву.

— Щѓ се значить, Андрѣю Семеновичу? про що таке
вы говорите? пробормотѣвъ Лужинъ.

— Се значить, що вы... клеветникъ, ось що значать
мои слова! горячо промовивъ Лебезятниковъ, строго спогля-

даючи на него своїми підсліпуватими очками. Онъ бувъ страшенно розлючений. Раскольниковъ такъ и впився въ него очима, начебъ ловивъ и важивъ кожде его слово. Знову наступила мовчанка. Петро Петровичъ майже ажъ занезнався, особливо въ першу хвилию.

— Коли вы се до мене... почавъ онъ, гикаючись, — та щó зъ вами? чи вы при змыслахъ?

— Я ось при змыслахъ, пане, але вы... прости ледашо, мошенникъ! Ахъ, що за нѣкчемнóсть! Я усе слухавъ, я нарочно піджидавъ, щобъ усе порозумѣти, бо, признаюсь, навѣть до теперъ оно не цѣлкомъ логичне... Та дячого вы усе те зробили — не розумѣю.

— Та щó я зробивъ такого! Чи перестанете вже разъ говорити вашими беззвязними загадками? Або може вы випили?

— Се вы, нѣкчемный чоловіче, може-бути пьете, а не я! Я и горѣлки цѣлкомъ нѣколи не пью, бо се противъ мого переконаня! Представте собѣ, онъ, онъ самъ своїми власними руками óдавъ сей сторублевый білетъ Зофїи Семёновнѣ, — я бачивъ, я свѣдокъ, я присягу прийму! Онъ, онъ! повтараювъ Лебезятниковъ, звертаючись до всѣхъ и кожного.

— Та вы збожеволѣли чи щó, молокососе? заревѣвъ Лужинъ: — Она тутъ сама передъ вами, — она сама тутъ, що-тóлько при всѣхъ потвердила, що кромѣ десяти рублѣвъ, нѣчого óдъ мене не дóстала. Якимъ же чпномъ мógъ я їй передати, пóсля того?

— Я бачивъ, бачивъ! кричавъ и впевняювъ Лебезятниковъ: — и хочъ се противъ моихъ переконанъ, то я таки готовъ заразъ прийняти въ судѣ будь-яку присягу, бо я бачивъ на власнї очи, якъ вы їй зручно підсунули! Тóлько я ось дурень, подумавъ, що вы зъ милосердя підсунули! Въ дверяхъ прощаючись зъ нею, коли она обернулася и коли вы їй стискали одною рукою руку, другою, лѣвою, вы и положили їй зручно въ кишеню папѣръ. Я бачивъ! бачивъ!

Лужинъ поблѣдъ.

— Щó вы брешете! зухвало закричавъ онъ: — та и якъ вы могли, стоячи коло óкна, пóзнати папѣрокъ? Вамъ привидѣлось... підсліпуватими очима. Вы маячите!

— Нѣ, не привидѣлось; И хочъ я и далеко стоявъ, але я все, все бачивъ, и хочъ одъ окна дѣйстно трудно розпѣзнати папѣрокъ, — се вы правду говорите, — тѣлько я зъ особлившого припадку знавъ напевне, що се именно сторублевый бѣлетъ, бо коли вы стали Зофїи Семеновнѣ давати десятирублевый папѣрокъ, — я бачивъ самъ, — вы тогдѣ заразъ взяли зѣ стола сторублевый бѣлетъ (се я бачивъ, бо стоявъ тогдѣ близько, и томѣ, що якъ-разъ въ ту хвилю вродилась у мене одна гадка, то я и не забувъ, що у васъ въ рукахъ бѣлетъ). Вы его зложили и держали, стиснувши въ руцѣ, весь часъ. Опѣсля я зразу знову забувъ, але коли вы почали вставати, то зъ правою переложили въ лѣву и трохи не выпустили зъ рукъ; я тутъ знову нагадавъ, бо знову прийшла менѣ тая сама гадка, именно, що вы хочете зробити вѣй ласку такъ, щобъ я не бачивъ. Можете представити собѣ, якъ я ставъ слѣдити, — ну, и побачивъ, якъ удалось вамъ всунути вѣй въ кишению. Я бачивъ, бачивъ, я присягну!

Лебезятниковъ ледви не засапався. Изъ всѣхъ бѣгѣвъ почали роздаватись рѣзнодорожнїи выкликники, бѣльше всего означаючїи зачудованє; та почувлись и выкликники, що прибирали грѣзный тонъ. Всѣ стали тиснутись до Петра Петровича. Катерина Ивановна кинулась до Лебезятникова.

— Андрѣю Семеновичу! Я въ васъ помылилась! Оборонѣть еѣ! Одежь вы за нею! Она сирота, васъ Богъ пославь! Андрѣю Семеновичу, голубчику, сердце!

И Катерина Ивановна, майже не памятаючи, що робить, кинулась передъ нимъ навколѣшки.

— Брехня! заревѣвъ розъяренный до скажености Лужинъ, — недорѣцтва самї верзете, паничу. „Забувъ, пригадавъ, пригадавъ, забудь“ — що такє! Значить отже, я нарѣкомъ вѣй пѣдложивъ? Нащо? Въ якѣй цѣли? Що у мене спѣльного зъ сею...

— Дячого? отъ сего - то я и самъ не знаю, а що розповѣдаю справдешнїи фактъ, то се правда! Я до той степени не помыляюсь, мерзеныи, пѣдлый вы чоловічє, що именно памятаю, якъ по той причинѣ менѣ заразъ тогдѣ въ голову пытанє прийшло, саме въ ту хвилю, коли я вамъ дякувавъ и руку вамъ стискавъ. Дячого-жъ поклали вы вѣй

крадькома въ кишению? То-есть ддячого якъ-разъ крадькома? Чи лиш ддячого тѣлько, що хотѣли ѡдъ мене укрити, знаючи, що я противныхъ переконанъ и не люблю приватного милосердія, котре нѣчого не лѣчить радикально? Ну, и рѣшивъ, що вамъ дѣйстно передѡ мною стыдно такі дарунки робити, и кромѣ того може-бути, подумавъ я, ѡнъ хоче тѣй несподѣванку вчинити, здивувати еѣ, коли она найде у себе въ кишени цѣлыхъ сто рублѣвъ. (Бо деякі милосердні люде дуже люблять такъ розмазувати свои добродѣйства; я знаю.) Опѡсля менѣ такожь подумалось, що вы хочете еѣ спробувати, чи прийде она, найшовши, подякувати? Ѳдтакъ, що хочете уникнути вдячности и щобъ... ну, якъ се тамъ говоритися: щобъ права рука, чи якъ тамъ, не знала... однимъ словомъ якось такъ... Ну, та чи мало менѣ мыслей тогдѣ пришло въ голову, такъ що я постановивъ усе те обдумати опѡсля, та все-жѣ таки уважавъ нечемнымъ виявити передъ вами, що знаю все. Тѣлько менѣ заразъ тогдѣ пришло въ голову знову ще пытае: що Зофія Семеновна бути-може, заки завважае, готова ще загубити грошѣ; ось ддячого я рѣшився пѡйти сюды, выкликати еѣ и повѣдомити, що вы тѣй положили въ кишению сто рублѣвъ. Та по дорозѣ зайшовъ я перше въ номеръ до паней Кобылятниковыхъ, щобы занести имъ *Загальный выводъ положительной методы* и особливо поручити имъ статью Пидерита (а впрочѣмъ такожь и Вагнера); потѡмъ приходжу сюды, а тутъ ось вже яка исторія! Ну, чи мѡгъ я, чи мѡгъ я мати всѣ тѣ мысли, колибъ я дѣйстно не бачивъ, що вы вложили тѣй въ кишению сто рублѣвъ?

Коли Андрѣй Семеновичъ скѡнчивъ свои многословні розваги такимъ логичнымъ выводомъ на закѡнчене бесѣды, то страшенно втомився и ажъ потъ капавъ зъ его лица. Бѣдняка, ѡнъ и въ рѡднѡй мовѣ не умѣвъ обьяснитися порядно (не знаючи впрочѣмъ нѣякого другого языка), такъ що ѡнъ цѣлый якось ѡдразу знемѡгъ, ажъ начебъ похудѣвъ, пѡсля своего адвокатского подвига. Тымъ не меньше бесѣда его выкликала незвычайне вражѣне. Ѳнъ говоривъ зъ такою певностю, зъ такимъ переконанемъ, що ему, се було видко, всѣ вѣрили. Петро Петровичъ почувъ, що его справа зле стоить.

— Яке менѣ дѣло до того, що вамъ въ голову прий-

или якійсь глупій пытаня, закричавъ онъ. — Се не доказъ, пане! Вы могли все те вымаячити у снѣ, отъ и все! А я вамъ говорю, що вы лжете, добродѣю! Лжете и клеветаете зъ якоись-тамъ злости до мене, а именно въ гнѣвѣ за те, що я не пристававъ на вашій вольнодумній и безбожній соціальній предложеня, отъ що, пане!

Але сей выкрутъ не принѣсь хѣсна Петру Петровичеву. Противно, дався чути изъ всѣхъ бокѣвъ ропѣтъ.

— А, ты ось куды заѣхавъ! крикнувъ Лебезятниковъ. — Бреешь! зови полицію, а я присягу прийму! Одного тѣлько поняти не могу: длячого онъ наважился на сей нѣкчемный поступокъ! О окаанный, пѣдлый чоловікъ!

— Я могу объяснить, длячого онъ наважился на такій поступокъ, и, коли треба, самъ присягу прийму! твердымъ голосомъ озвався наконецъ Раскольниковъ и выступивъ впередъ.

Онъ бувъ незвычайно твердый и спокойный. Всѣмъ якось ясно стало, при одномъ лишь поглядѣ на него, що онъ дѣйствно знае, въ чѣмъ дѣло, и що дошло до розвязки.

— Теперь я вже зовсѣмъ усе собѣ выяснивъ, казавъ далѣй Раскольниковъ, звертаючись просто до Лебезятникова. — Одъ самого початку исторіѣ я вже ставъ пѣдозрѣвати, що тутъ якійсь мерзеный пѣдступъ; я ставъ пѣдозрѣвати въ наслѣдокъ деякихъ особлившихъ обставинъ, лишь менѣ одному звѣстныхъ, котрѣ я заразъ и объясню всѣмъ: въ нихъ цѣла суть рѣчи! Вы же, Андрѣю Семеновичу, вашимъ дорогоценнымъ свѣдоцтвомъ остаточно выяснили менѣ все. Прошу всѣхъ, всѣхъ послухати: Сей добродѣй (онъ показавъ на Лужина) сватався недавно до одной дѣвчины, а именно до моеи сестры, Евдокіѣ Романѣвны Раскольниковои. Але приѣхавши до Петербурга, онъ позавчора, при першѣй нашѣй стрѣчи зѣ мною посварився, и я выгнавъ его одъ себе, на що маю двоухъ свѣдкѣвъ. Сей чоловікъ дуже лукавый... Позавчора я ще и не знавъ, що онъ тутъ живе у васъ, Андрѣю Семеновичу, и що того самого дня, якъ мы посварились, то-есть позавчора, онъ бувъ свѣдкомъ того, якъ я передавъ, яко приятель покойного пана Мармеладова, подружѣ его, Катеринѣ Иванѣвнѣ дещо грошей на похоронъ. Онъ

заразь таки написавъ карточку до моеи матери и повѣдомивъ еѣ, що я ѳдавъ всѣ грошѣ не Катеринѣ Иванѳвнѣ, а Зофїи Семенѳвнѣ, и при тѳмъ въ найпѳдлѣйшихъ выказахъ згадавъ о. . о характерѣ Зофїи Семенѳвны, то-есть натякнувъ на характерѣ ѳдносинѣ моихъ до Зофїи Семенѳвны. Все те, якъ догадуесть, зъ цѣлею повадити мене зъ матерю и сестрою, показавши имъ, що я розкидаю зъ нечестными замѣрами ихъ послѣднїи грошѣ, котрыми они менѣ помагають. Вчера вечеромъ, при матери и сестрѣ и въ его притомности, я выяснивъ правду, доказавши, що передавъ грошѣ Катеринѣ Иванѳвнѣ на похоронѣ, а не Зофїи Семенѳвнѣ, и що зъ Зофїею Семенѳвною позавчера я ще и знакомый навѣтъ не бувъ, и навѣтъ на очи еи ще не бачивъ. Притѳмъ я додавъ, що ѳнѣ, Петро Петровичъ Лужинѣ, зъ всѣми своими достоинствами не стѳбитъ одного мизинця Зофїи Семенѳвны, о котрой ѳнѣ такъ погано выражаесть. На его же запытанѣ: чи посадивъ бы я Зофїю Семенѳвну рядомъ зъ моею сестрою? я ѳповѣвъ, що я вже се и зробивъ того самого дня. Розѳзлившись на те, що мати и сестра не хотятъ пѳсля его наущеня зѳ мною зѳрвати, ѳнѣ, слово по словѣ, ставъ говорити имъ непрѳстимїи грубости. Наступило оконечне розбраванѣ и его выгнали зъ хаты. Все те збулося вчера вечеромъ. Теперь прошу о особлившу увагу: представте собѣ, що колибъ ему удалось теперь доказати, що Зофїя Семенѳвна — злодѣйка, то по-перше, ѳнѣ доказавъ бы моѣи сестрѣ и матери, що его пѳдозрѣня були майже цѣлкомъ оправданїи; що ѳнѣ справедливо розсердився за те, що я поставивъ на одну дошку мою сестру и Зофїю Семенѳвну; що нападаючи на мене, ѳнѣ боронивъ отже и берѣгъ честь моеи сестры, а своєї зарученои. Однимъ словомъ, черезъ все те ѳнѣ навѣтъ мѳгъ знову порѳзнити мене зъ рѳдными и вже очевидно надѣявся знову дѳбратись до ихъ ласки. Не говорю вже о тѳмъ, що ѳнѣ мстився особисто на менѣ, бо мае причину догадуватись, що честь и щастѣ Зофїи Семенѳвны дуже для мене дорогїи. Отъ цѣла его цѣль! Отъ якъ я розумѣю сю справу! Отъ и вся причина, и другои бути не може.

Такъ або майже такъ закончивъ Раскольниковъ свою бесѣду, часто перерывану выкликниками публики, що слухала впрѳчѣмъ цѣкаво. Та не зважаючи на всѣ перервы, ѳнѣ

переговоривъ рѣзко, спокойно, докладно, ясно, твердо. Его рѣшучій голосъ, его переконанный тонъ и строге лице выкликали у всѣхъ незвычайне вражде.

— Такъ, такъ, се такъ! въ захватъ подтверждававъ Лебезятниковъ. Се навѣрно такъ и буде, бо онъ именно пыталъ мене, якъ тѣлько войшла до насъ въ комнату Зофія Семеновна, чи вы тутъ? Чи не бачивъ я васъ межи гостями Катерины Ивановны? Онъ позвавъ мене въ той цѣли до окна, и тамъ нишкомъ запыталъ. Значить, ему доконче треба було, щобъ тутъ були вы! Се такъ, се все такъ!

Лужинъ мовчавъ и взгѣрдно усмѣхався. Однакожь онъ бувъ дуже блѣдый. Здавалось, що онъ обдумувавъ, якъ бы ему выкрутиться. Може-бути онъ бы радо кинувъ усе и выйшовъ, тѣлько въ отсю хвилю се було майже неможливе; се значило просто признати справедливѣсть выведенныхъ противъ него обвинень, и признатись до того, що онъ дѣйстно оклеветавъ Зофію Семеновну. Крѣмъ того ще и публика, и такъ вже напитками пѣдохочена, надто вже ворушилась. Провіантскій, хочъ впрочѣмъ и не усе понимавъ, все-жь таки кричавъ бѣльше всѣхъ и предкладавъ деякі вельми неприемні для Лужина мѣры. Але були и не пияні; зѣйшлись и зѣбрались изъ всѣхъ комнать. Всѣ три Полячки страшенно горячились и ревѣли до него безнастанно: „пане лайдаку!“ при чѣмъ бормотѣли ще якісь грѣзбы по польски. Зоня слухала зъ напряженѣмъ, але якось начебъ такожь не усе понимала, дословно мовбы прокидалась зъ памороки. Она тѣлько не спускала очей своихъ зъ Раскольниковъ, відчуваючи, що въ нѣмъ цѣлый еи захистъ. Катерина Ивановна тяжко и хрыпло дыхала и була, здавалось, въ страшнѣмъ обезсиленю. Дурнѣйше всѣхъ стояла Амалия Ивановна, роззявивши ротъ и мовбы нѣчого не понимаючи. Она лишь змѣркувала, що Петро Петровичъ якось злапався. Раскольниковъ попрѣбувавъ знову говорити, тѣлько ему вже не дали докѣнчити: всѣ кричали и тиснулись около Лужина зъ наругами и грѣзбами. Все-жь таки Петро Петровичъ не пѣддався. Видячи, що вже справа що-до обвиненія Зонѣ дочиста програана, онъ просто чѣпився зухвальства:

— Звинѣть, панове, будьте ласкаві, не душѣться, дайте перейти! говоривъ онъ, перетискаючись крѣзь товпу: —

и зробіть ласку, не грозьте; впевняю васъ, що нічого не буде, нічого не зробіте; я не зъ трусливихъ, а противно вы таки, панове, одповѣсте, що насильемъ прикрили кримінальну справу. Злодійка выкрита, я буду переслѣдувати. Въ судѣ не такъ слѣпі и... не пияі, и не повѣрятъ двомъ явнымъ безбожникамъ, ворохобникамъ и вольнодумцямъ, що обвиняють мене зъ особистои мести о те, до чого самі они въ глупости своѣй признаються... Такъ, панове, позвольте!

— Щобъ заразъ а заразъ и духъ вашъ не пахъ въ моѣй кѡмнатѣ; вонъ, выносьться, и все мѣжъ нами скѡнчене! И коли подумаю, що я изъ шкѡры рванся, єму выкладавъ... цѣлі двѣ недѣлѣ!

— Адже я вамъ и самъ, Андрѣю Семеновичу, передже сказавъ, що выпроваджуюсь, коли вы ще задержували; теперъ же додамъ тѡлько, що вы дурень, пане. Бажаю вамъ, щобъ выльчили своѣй розумъ и ваші слѣпенькі очі. Позвольте-жь, панове!

Онъ перетиснувся; однакъ провіантскому не хотѣлось такъ легко его выпустити, зъ самими тѡлько зневагами: онъ схопивъ зѡ стола склянку, розмахнувся и пустивъ єѣ въ Петра Петровича; але склянка полетѣла просто въ Амалію Иванѡвну. Она запищала, а провіантскій, стративши одъ розмаху рѡвновагу, важко повалився пѡдъ стѡлъ. Петро Петровичъ перейшовъ въ свою кѡмнату, и за пѡвъ години его вже не було въ домѣ. Зоня, несмѣла одъ природы, и передже знала, що єѣ лекше погубити нѣжъ кого-небудь, а вже обидити єѣ кождый мѡгъ майже безкарно. Та все таки, до самои отсеп минуты, вѣй здавалось, що можъ якъ-небудь уйти передъ бѣдою при помочи осторожности и покѡрливости передъ всѣмъ и кождымъ. Розчароване єи було надто тяжке. Она, правда, зъ терпеливостю и майже безъ спорѣканя могла усе перенести, — та ажъ и отсе. Але въ першу минуту вже надто тяженько стало. Мимо свого торжества и своего оправданя, — коли проминуло перше переражене и першій заворотъ головы, коли она поняла и порозумѣла все ясно, — чувство безпомѡчности и обиды болючо стиснуло вѣй серце. Зъ нею почалась истерія. Наконєць, не выдержавши, она кинулась геть зъ кѡмнаты и побѣгла домѡвъ. Се було майже

заразъ по выходъ Лужина. Амалія Иванѡвна, якъ тѡлько въ неѣ при голоснѡмъ смѣху зѡбранныхъ влучила склянка, — такожь не выдержала. Зѣ крикомъ, мовъ бѣшена кинулась она на Катерину Иванѡвну, уважаючи еѣ за виновницю всего :

— Вонъ зѣ кватіръ! Заразъ! маршь! Сказавши те, стала хапати усе, що ѣй попадалось пѡдъ руку зѣ рѣчей Катерины Иванѡвны, и скидувати на долѡвку. Вже и безъ того пририта, мало що памятаюча себе, засапана, блѣда Катерина Иванѡвна зѡрвалася зѣ постели (на котру упала-було въ обезсиленю) и кинулась на Амалію Иванѡвну. Однакъ борба була надто нерѡвна ; тая ѡдѡпхнула еѣ якъ перше.

— Якъ! мало того, що безбожно оклеветали, — ще тая скотина на мене! Якъ! Въ день похорону мужа гонять зѣ кватиры, пѡсля мого хлѣба-соли, на улицу, зѣ сиротами! Та куды-жь я пѡйду! заголосила, рыдаючи и задыхуючись, бѣдна женщина. — Господи! закричала она наразъ, записквившись очима — чи вже-жь нема справедливости! Кого-жь Тобѣ боронити, коли не насъ, сирѡтъ? А ось, побачимо! Есть на свѣтѣ судъ и правда, есть, я найду! Заразъ, погоди, безбожна худобино! Полечко, оставайся зѣ дѣтьми, я вернуся. Дожидайте мене хочъ на улицѣ! Побачимо, чи есть на свѣтѣ правда!

И накинувши на голову тую саму зелену хустку, о котрѡй згадувавъ въ своѣмъ оповѣданѡ покрѡйный Мармеладѡвъ, Катерина Иванѡвна перетиснулася крѡзь пяну товпу сусѣдѡвъ, що все ще тиснулись въ кѡмнатѣ, и зѣ шлюхами та слезами выбѣгла на улицу, — зѣ неозначеною цѣлю: десь тамъ заразъ, безъ проволоки и за всяку цѣну, найти справедливѡсть. Полечка въ страху захалася зѣ дѣтьми въ куть, на скриню, де обявши обоѣ маленькихъ, цѣла дрожачи, стала дожидати повороту матери. Амалія Иванѡвна сѣпалася по кѡмнатѣ, пищала, ругала, шпуряла всѣмъ, що нѣ попадалось ѣй въ руки, на долѡвку и казилася. Сусѣды горлали зѣ цѣлои силы, оденъ одно, другій друге, — тѣ оповѣдали що умѣли, о тѡмъ що лучилось ; инші сварились и зневажались ; були и такі, що почали спѣвати...

„А теперъ пора и менѣ!“ подумавъ Раскольниковъ. —

„А-ну, Зофіе Семенівно, подивимось, що ви зволите теперъ говорити!“

И онъ пустився до кватиры Зонъ.

IV.

Раскольниковъ бувъ дѣятельнымъ и смѣлымъ адвокатомъ Зонъ противъ Лужина, мимо того, що самъ носивъ стѣлько власного тягару и горя на души. Однакожь, перетерпѣвши такъ богато рано, онъ ажъ радъ бувъ нагодѣ, що перемѣнить свои вражбня, котрї ставали вже незносными, не говорячи вже о томъ, якъ богато особистого и сердечного мѣстилось въ его стараню стати Зони въ пригодѣ. Кромѣ того его замѣромъ було и страшно тревожило его, особливо хвилями, побачитись зъ Зонею: онъ чувся *приневоленнымъ* объявити їй, хто убивъ Лизавету, и предчувавъ страшну муку для себе, и ажъ ѓдмахувався ѓдъ неї руками. И ддятого, коли онъ покликнувъ, выходячи ѓдъ Катерины Ивановны: „А-ну, що вы скажете теперъ, Зофіе Семенівно?“, то очевидно находився ще въ якомъсь хвилево-взбудженѣмъ станѣ смѣлости, вызову и недавней побѣды надъ Лужиномъ. Та тѣлько якое дивно лучилось зъ нимъ. Коли онъ дѣйшовъ до кватиры Капернаумова, то почувъ въ собѣ нагальне обезсилене и страхъ. Въ задумѣ остановився онъ передъ дверми зъ дивнымъ пытанемъ: „Чи треба розповѣдати, хто убивъ Лизавету?“ Пытане було справдѣ дивне, бо онъ заразъ, въ ту саму хвилю почувъ, що не тѣлько годѣ не сказати, але навѣтъ и ѓддалити сю минуту, хочбы на часочокъ, годѣ. Онъ ще не знавъ, ддячого годѣ; онъ тѣлько *ѓдчує* се, и се важке почуте свои безсилности передъ доконечностю майже придавило его. Щобъ вже не роздумувати, не мучитись. онъ хутко отворивъ дверь и зъ порога посмотрѣвъ на Зоно. Она сидѣла опершись лѣктями на столикъ и закрывши лице руками; коли-жь побачила Раскольникова, чимъ хутше встала и пѣшла ему на встрѣчу, начебъ ждала его.

— Що бы зѣ мною безъ васъ тамъ було! живо промовила она, зѣйшовшись зъ нимъ середъ кѣмнаты. Очевидно їй лишъ се и хотѣлось чимъ скорше сказати ему. Тому и ждала.

Раскольниковъ пѣдойшовъ къ столу и сѣвъ на крѣсло, зъ которого она тѣлько-що встала. Она станула передъ нимъ о два кроки, зовсѣмъ такъ само, якъ вчера.

— Щѣ, Зоню? сказавъ ѡнъ и наразъ почувъ, що го-лосъ его дрожить; — адже цѣла отся справа опиралась на „суспѣльные становище и идучи зъ нимъ рука въ руку при-вычки“. Чи порозумѣли вы се передже?

Терпѣне выразилося въ лицѣ еи.

— Тѣлько не говорѣтъ зѣ мною якъ вчера! перервала она его. — Ради Бога, вже не починайте. И такъ мѣки до-волѣ...

Она скоренько усмѣхнулась, налякавшись, що може-бути ему не сподобаеся докѣръ.

— Я дурницю зробила, що ѡдтамъ ѡдѣйшла. Щѣ тамъ теперъ? Передъ хвилию хотѣла-було ити, та все думала, що ось вы зайдете.

Ѣнъ розповѣвъ їй, що Амалія Иванѡвна гонить ихъ зъ кватиры и що Катерина Иванѡвна побѣгла кудысь-тамъ „правды шукати“.

— Ахъ, Боже мѡй! зѣрвалася Зоня: — ходѣмо чимъ скорше...

И она вхопила свою мантильку.

— Вѣчно одно и те саме! покрикнувъ роздразнено Раскольниковъ. — У васъ тѣлько и въ мысляхъ, що они! Побудьте зѣ мною.

— А... Катерина Иванѡвна?

— А Катерина Иванѡвна, вже розумѣеся, васъ не мине, зайде до васъ сама, коли вже выбѣгла зъ дому, гнѣвливо докинувъ ѡнъ. — Якъ васъ не застане, то вы сему будете винни...

Зоня въ прикрѡй нерѣшимости присѣла на крѣсло. Рас-кольниковъ мовчавъ, споглядаючи на землю и щось обду-муючи.

— Припустѣмъ, Лужинъ теперъ не захотѣвъ, почавъ ѡнъ не споглядаючи на Зоню. — Ну, а колибъ ѡнъ захо-тѣвъ або якъ-небудь се въ рахубу его входило, — то ѡнъ бы васъ въ тюрьму впакувавъ, не лучись тутъ я та Лебезя-тниковъ! А?

— Такъ, сказала она слабымъ голосомъ, — такъ! повторила она розсѣяно и въ трѣвозѣ.

— А я таки и на правду мѡгъ пѡдъ ту хвилю не бути тамъ! А Лебезятниковъ, той вже зовсѣмъ припадково по-пався.

Зоня мовчала.

— Ну, а колибъ въ тюрьму, щѡ тогды? Памятаєте, щѡ я вчера говоривъ?

Она знову не ѡдповѣла. Той переждавъ.

— А я думавъ, вы зновь закричите: „Ахъ, не говорѣть, перестаньте!“ засмѣявся Раскольниковъ, тѡлько якось зъ напруженемъ. — Щѡ-жъ, знову мовчите? запытавъ ѡнъ черезъ минуту. — Адже треба-жъ о чѣмъ-небудь розмовляти? Отъ менѣ особливо цѣкаво було бы довѣдатись, якъ бы вы розрѣшили теперъ одно „пытане“, якъ говорить Лебезятниковъ. (Ѡнъ якось начебъ починавъ путатись.) Нѣ, въ самѡмъ дѣлѣ, я серіозно. Представте собѣ, Зоню, щѡ вы знали бы всѣ замѣры Лужина задалегѡдъ, знали бы и те напевне, щѡ черезъ нихъ погибла бы зовсѣмъ Катерина Ивановна, та и дѣти; вы такожъ, въ добавку (бо вы себе нѣзашчо не маєте, якъ хибя за *добавку*). Полечка такожъ.. бо вѣй та сама дорога. Ну, такъ отже: колибъ наразъ усе те теперъ на ваше рѣшене ѡдали, чи єму, чи имъ жити на свѣтѣ, то-єсть Лужинѡви чи жити и робити погань, чи умирати Катеринѣ Ивановнѣ? то якъ бы вы рѣшили: кому зъ нихъ умирати? я васъ питаю.

Зоня зъ несупокоемъ на него посмотрѣла; вѣй щѡсь особливше почудось въ ѡтсѣй нетвердѡй и до чогось-тамъ здалека пѡдбираючѡйсь бесѣдѣ.

— Я вже знала, щѡ вы щѡ-небудь таке запытаєте, сказала она, цѣкаво смотрячи на него.

— Гарно; нехай; все-жъ таки якъ бы вы се рѣшили?

— Чого вы пытаєте таке, щѡ бути не може? зъ ѡдразою сказала Зоня.

— Выходить, лѣпше Лужину жити и робити поганѣ рѣчи! Вы и сего рѣшити не осмѣлились?

— Адже я Божого Промыслу знати не можу... И нащо вы пытаєте, чого не годиться пытати? До чого такѣ пустѣ пытаня? Якъ може лучитись, щѡбъ се ѡдъ мого рѣшеня за-

висьло и хто мене тутъ судією поставивъ: кому жити, кому не жити ?

— Ну, якъ Божій Промысль замѣшаеся, такъ тутъ вже нѣчого не вдѣешь, понуро воркнувъ Раскольниковъ.

— Говорѣть лѣпше просто, чого вамъ треба ! покликнула зъ бодемъ Зоня: — вы знову на щось натякаете... Чи вы тѣлько за тымъ прийшли, щобы мучити !

Она не выдержала и доразъ гѣрко заплакала. Въ мрачнѣй печали смотрѣвъ онъ на неѣ. Уплыло минутъ пять.

— А таки ты добре говоришь, Зоню, тихо промовивъ онъ наконецъ. Онъ одразу перемѣнився ; неприродно зухвалый и безсилно вызывающій тонъ его щезъ. Навѣтъ голосъ одразу послабъ. — Та самъ я тобѣ сказавъ вчера, що не опрощеня прииду просити, а трохи не тымъ почавъ, що опрощеня прошу... Се я про Лужина и про Промысль для себе говоривъ... Се я опрощеня просивъ, Зоню...

Онъ хотѣвъ усмѣхнутись, та лишъ щось безсилне и недокѣчене визначилося въ его блѣдой усмѣщѣ. Онъ склонивъ голову и закрывъ руками лице.

И втѣмъ-ось дивне, несподѣване чувство якось ѣдкою ненависти до Зонѣ перебѣгло по его серцю. Начебъ здивувавшись и налякавшись самъ симъ чувствомъ, онъ наразъ пѣднявъ голову и довго подививъ на неѣ ; але онъ стрѣтивъ на собѣ неспокоѣйный и до муки затрѣвоженный поглядъ еѣ ; тутъ була любовъ ; ненависть его щезла мовъ сонна мара. Се було не те ; онъ принявъ одно чувство за друге. Се лишъ значило, що *тая* минута прийшла.

Знову онъ закрывъ руками лице и склонивъ внизъ голову. Наразъ онъ поблѣдъ, вставъ зъ крѣсла, посмотрѣвъ на Зоню, и нѣчого не сказавши, пересѣвъ махинально на еѣ лѣжку.

Ся минута була страшно похожа въ его души на тую, коли онъ стоявъ за старухою, вже высвободивши зъ петлѣ топѣръ, и почувъ, що вже „нѣ хвилинки не можъ було тратити бѣльше.“

— Щѣ зъ вами ? запытала Зоня, страшенно затрѣвожена.

Онъ нѣчого не мѣгъ выговорити. Онъ цѣлкомъ, цѣлкомъ не такъ намѣривъ *выявити*, и самъ не понимавъ того, щѣ

теперь зъ нимъ чинилось. Она поволеньки по́дóйшла къ нѣму, сѣла на лóжку била него и дожидала, не зводячи зъ него очей. Серце еи стучало и завмирало. Стало невыносимо : óнъ обернувъ до неи мертво-блѣде лице свое ; губы его безсильно кривились, силуячись щось-тамъ вымовити. Гроза перейшла по сердци Зонѣ.

— Щó зъ вами? повторила она, злегка óдъ него óдсуваючись.

— Нѣчого, Зоню. Не жахайся... Байка ! Дѣйстно, коли розважити, — байка, воркотѣвъ óнъ, зъ видомъ не памятаючого себе чоловѣка въ горячцѣ. — Пощо тóлько тебе, бачь, я прийшовъ мучити ? додавъ óнъ наразъ, смотрячи на неѣ. — Справдѣ. Пощо ? Я заедно завдаю собѣ се пытане, Зоню...

Óнъ може-бути и завдававъ собѣ се пытане чверть години тому назадъ, однакожь теперъ промовивъ въ повнóмъ знеможено, ледви себе памятаючи, и óдчуваючи безнастанну дрошь въ цѣломъ своѣмъ тѣлѣ.

— Охъ, якъ вы мучитесь ! зъ бодемъ вымовила она, вдивляючись въ него.

— Усе байка !... отъ щó, Зоню (óнъ наразъ чогось усмѣхнувся, якось блѣдо и безсильно, на двѣ секунды) : — памятаешъ ты, щó я вчера хотѣвъ тобѣ сказати ?

Зоня неспокойно ждала.

— Я сказавъ óдходячи, що може бути прощаюся зъ тобою на завсѣгды, але що коли прийду сегодня, то скажу тобѣ... хто убивъ Лизавету.

Она наразъ задрожала цѣлымъ тѣломъ.

— Ну, такъ ось я и прийшовъ сказати.

— То вы се въ самóмъ дѣлѣ вчера... зъ трудомъ прошептала она : — óдкиля-жь вы знаєте ? живо запытала она, мовбы óдразу опамятавшись.

Зоня почала дыхати зъ трудомъ. Лице еи блѣднѣло чимъ-разъ бóльше и бóльше.

— Знаю.

Она перемовчала зъ минуту.

— Може нашли *его* ? несмѣло запытала она.

— Нѣ, не нашли.

— Та якъ же вы про *се* знаєте ? знову ледви чутно

запытала она, и знову аж майже по́сля цѣломинутного мовчання.

Онъ обернувся до неї и уважно, довго посмотрѣвъ на неѣ.

— Вгадай, промовивъ онъ зъ давнѣйшою выкривленою и безсильною усмѣшкою.

Мовбы конвульсїѣ перебѣгли по цѣломъ єї тѣлѣ.

— Та вы... мене.. що вы мене такъ... страшите? проговорила она, усмѣхаючись якъ дитина.

— Значить, я зъ *нимъ* великій приятель... коли знаю, тягнувъ далѣй Раскольниковъ, не залишаючи дивитись въ єї лице, дословно мовбы не бувъ въ силѣ одняти очей: — онъ Лизавету тую убити не хотѣвъ... онъ єѣ... убивъ ненадѣйно... Онъ старуху убити хотѣвъ... коли она була сама... и прийшовъ... а тутъ увойшла Лизавета... Онъ тогдѣ... и єѣ убивъ.

Перейшла ще страшна минута. Обое разъ-вразъ смотрѣли одно на друге.

— Такъ не можешъ таки одгадати? запытавъ онъ одразу, зъ тымъ чувствомъ, якъ колибъ кидався вдолину зъ дзвонницѣ.

— Н-нѣ, заледви чутно прошептала Зоя.

— Подумай лишъ гарненько.

И якъ то́лько онъ сказавъ се, заразы знову одно давнѣйше, знакове чувство заморозило якъ-стой его душу; онъ смотрѣвъ на неѣ и одразу въ єї лиці начебъ побачивъ лице Лизаветы. Онъ ясно запамятавъ выразъ лица Лизаветы, коли онъ приближався до неї тогдѣ зъ топоромъ, а она одходила одъ него къ стѣнѣ, выставивши впередъ руку, зъ цѣлкомъ дитячимъ страхомъ въ лиці, цѣлкомъ такъ само якъ маленький дѣти, коли наразъ починають чого-небудь трѣвожитись, смотрять неподвижно и неспокойно на лякаючій ихъ предметъ, одсуваються взадъ и протягаючи впередъ рученьку готовляться заплакати. Майже те саме лучилось теперъ и зъ Зонею: такъ само безсильно, зъ такимъ самымъ перестрахомъ смотрѣла она на него якійсь часъ, и наразъ, выставивши впередъ лѣву руку, злегка, ледви замѣтно, уперлась єму пальцями въ грудь и поволеньки стала подниматись зъ лѣжка, чимъ разъ бѣльше и бѣльше одъ него одсуваючись, и чимъ

разъ неподвижѣйшимъ робился еи поглядъ на него. Еи переражене образу удѣлилось и ему: зовсѣмъ такий самый страхъ показався и въ его лица, цѣлкомъ такъ само и онъ ставъ смотрѣти на неѣ и майже навѣтъ зъ такою самою *дитячою* усмѣшкою.

— Вгадала? прошептавъ онъ наконецъ.

„Господи!“ вырвался страшный зойкъ зъ груди еи. Безсильно упала она на постѣль, лицемъ въ подушки. Однакожь черезъ хвилию живо приподнялася, живо присунулась къ нѣму, схопила его за обѣ руки, и сильно стискаючи ихъ, мовь въ клѣщахъ, тонкими своими пальцами, стала знову неподвижно, начебъ прилигнувши, смотрѣти въ его лице. Симъ послѣднимъ, очайдушнымъ поглядомъ она хотѣла высмотрѣти хочъ яку-небудь послѣдню для себе надѣю. Але надѣѣ не було; сумнѣву не оставалось нѣякого; усе було *такъ!* Навѣтъ опосля, по довшомъ часѣ, коли она нагадувала отсю хвилию, ѣй робилось и непонятно и чудно: чому именно она такъ *образу* побачила тогдѣ, що нема вже нѣякихъ сумнѣвѣвъ? Адаже не могла она нѣякъ сказати, щобы, прикладомъ, она що-небудь въ томъ родѣ предчувала? А тутъ, теперъ, толькочо онъ сказавъ ѣй се, ѣй заразъ и привидѣлось, що и справдѣ она начебъ-то *те* саме и предчувала.

— Доста, Зоню, доволѣ! не мучь мене! мовь страдалецъ попросивъ онъ.

Онъ цѣлкомъ, цѣлкомъ не такъ думавъ выявити ѣй, але выйшло *такъ*.

Якбы себе не памятаючи, она зорвалася, и заломуючи руки дѣйшла до середины кѣмнаты; однакожь скоро вернулась и сѣла зновъ бияя него, майже дотыкаючись его рамени. И ось, начебъ перешита мечемъ, она вздрѣгнула, вскрикнула и кинулась, сама не знаючи длячого, передъ нимъ на колѣна.

— Що вы, що вы се надъ собою вчинили! въ розпуцѣ промовила она, и зорвавшись зъ колѣнъ кинулась ему на шию, обняла его и мѣцно, мѣцно стиснула его руками.

Раскольниковъ одсунувся и зъ жалбною усмѣшкою посмотрѣвъ на неѣ:

— Яка ты чудна, Зоню, — обнимаешь, коли я сказавъ тобѣ *про се*. Себе ты не памятаешь.

— Нема, нема нѣкого ѡдъ тебе нещасливнаго теперь на цѣломъ свѣтѣ! покликнула она начебъ въ божевѡлю, не почувши его замѣтки, и наразъ заплакала вголосъ, немовъ въ истеріи.

Давно уже незнакоме ему чувство струєю влилося въ его душу и ѡдразу розмягчило єъ. Онъ не супротивлявся ему; двѣ слѣзы выкотились зъ его очей и повисли на рѣсницяхъ.

— Такъ не оставишь мене, Зоню? говоривъ онъ, трохи не зъ надѣєю смотрячи на неѣ.

— Нѣ, нѣ; нѣколи и нѣгде! вскрикнула Зоня; — за тобою поїду, всюды поїду! О Господи!.. Охъ, я нещасна!.. И чому, чому я тебе передже не знала! Чомъ ты передже не приходишь? О, Господи!

— Отъ и прийшовъ.

— Та теперъ! О, що теперъ чинити!.. Разомъ, разомъ! повтаряла она, якбы забувшись и знову обнимаючи его: — въ каторгу зъ тобою разомъ поїду!

Его начебъ ѡдразу перемѣнило, давнѣйша ненавистна и майже надута усмѣшка ѡдбилась на губахъ его:

— Я, Зоню, ще въ каторгу, бачишь, може и не хочу йти, сказавъ онъ.

Зоня быстро на него поглянула.

Пѡсля першого страстного и поневольнаго вспѡвчутя до нещаснаго, наразъ знову страшна идея убійства поразила єъ. Въ перемѣненѡмъ тонѣ его слѡвъ тѣй ѡдразу почувся убійця. Она зъ зачудованемъ смотрѣла на него. Тѣй нѣчого ще не було вѣдоме, нѣ длячого, нѣ якъ, нѣ въ якѡй цѣли се було. Теперъ всѣ тѣ питання разомъ прокинулись въ єи души. И знову она не повѣрила! „Онъ, онъ убійця! або-жь се можливе?“

— Та що се! та де се я стою! промовила она въ глибокомъ забутю, начебъ ще не прийшла до себе: та якъ вы, вы, *такій*... могли на се рѣшитись?... Та що се!

— Ну, такъ, щобы ограбити! Перестань, Зоню! якось охляло и ажъ мовбы зъ досадою ѡдповѣвъ онъ.

Зоня стояла неначе оголомшена, та наразъ закричала:

— Ты бувъ голодень! ты... щобы матери помочи? такъ?

— Нѣ, Зоню, нѣ, воркотѣвъ онѣ одвернувшись и звѣсивши голову, не бувъ я такъ голоденъ... Я дѣйстно хотѣвъ помогти матери, але... и се не зовѣмъ правда... не мучь мене, Зоню!

Зоня сплеснула руками:

— Та хйба-жъ, хйба-жъ се все правда! Господи, та яка-жъ се правда? Хто-жъ сему може повѣрити? И якъ же, якъ же вы самі послѣднѣ оддаете, а убили, щобъ ограбити! А! покрикнула она напрасно: — тѣ грошѣ, що Катеринѣ Ивановнѣ оддали... тѣ грошѣ... Господи, або-жъ и тѣ грошѣ...

— Нѣ, Зоню, поквапно перервавъ онѣ, — тѣ грошѣ були не зъ тыхъ, успокойся! Тѣ грошѣ менѣ мати прислала, черезъ одного купця, и одержавъ я ихъ хорый въ той самый день якъ ихъ давъ... Разумихинѣ бачивъ,... онѣ ихъ и одобрывъ за мене... Сѣ грошѣ мои, и мои власнѣ, мои питомѣ.

Зоня слухала его не дѣймаючи вѣры, и зъ всѣхъ силъ старалась щось розбрати.

— А *онти* грошѣ... та вѣдѣмъ, я и не знаю, чи були тамъ и якѣ грошѣ, додавъ онѣ тихо и якбы въ задумѣ. — Я знявъ у неи тогдѣ мошонку зъ шиѣ, шкѣряну... повну, спору таку мошонку... та и не посмотрѣвъ въ неѣ; не успѣвъ, бачишь.. Ну, а рѣчи якѣсь самѣ спинки та ланцунки, — я всѣ тѣ рѣчи и мошонку на чужѣмъ однѣмъ подвѣрю, на В^{***}мъ проспектѣ, подѣ камѣнь сховавъ, заразъ на другій день рано... Усе тамъ и теперъ лежить...

Зоня изъ всен силы слухала.

— Ну, такъ чо-жъ... якъ же вы сказали: „щобъ ограбити“, а самѣ нѣчого не взяли, живо запытала она, чѣпаючись за соломку.

— Не знаю... я ще не рѣшивъ — чи вѣзму чи не вѣзму сѣ грошѣ, прошептавъ онѣ, знову якбы въ задумѣ, и наразъ отямившись живо и коротко усмѣхнувся: — Ехъ, щѣ се я плету!

У Зонѣ блыснула зразу мысль: „чи не божевольный онѣ?“ Але заразъ таки она еѣ оставила: нѣ, тутъ щось инше. Нѣчого, нѣчого она тутъ не могла розбрати!

— Знаєшь, Зоню, сказавъ онѣ одразу зъ якимсь оду-
Библиотека найзн. пов. т. XXV Ф. М. Достоевского „Вина и кара.“ II. 10

шевленемъ, — знаєшь, щó я тобѣ скажу : колибъ лишъ я зарѣзавъ дятото, щó голодень бувъ, говоривъ онъ дальше, кладучи натискъ на кожде слово и загадочно, але щиро смотрячи на неѣ : — то я бы теперь... *щасливый* бувъ ! Знай ты се !

— И щó тобѣ, щó тобѣ зъ того, закричавъ онъ по хвили зъ якоюсь навѣть розпукою, ну щó тобѣ зъ того, колибъ я и признався теперь, щó зле я вчинивъ ? Ну щó тобѣ зъ того глупого торжества надó мною ? Ахъ, Зоню, чи дятото я прийшовъ до тебе теперь !

Зоня знову хотѣла щось сказати, однакъ промовчала.

— Дятото я и звавъ тебе зъ собою вчера, щó одна ты у мене и осталась.

— Куды звавъ ? несмѣло запытала Зоня.

— Не красти и не убивати, не трѣвожся, не на те, усмѣхнувся онъ їдко ; — мы люде рóзній... И знаєшь, Зоню, я тóлько-щó теперь, тóлько-щó въ отсю хвилю, понявъ, *куды* звавъ я тебе вчера ? а вчера, коли звавъ, то и самъ ще не знавъ куды. Одно я знавъ, за однимъ и приходивъ : щобъ ты не оставила мене. Не оставишь, Зоню ?

Она стиснула его руку.

— И пощо, пощо я їй сказавъ, пощо я їй одкривъ, въ розпуцѣ покликнувъ онъ черезъ минуту, зъ безконечною мукою смотрячи на неѣ ; — ось ты ждешь одъ мене обьясненъ, Зоню, сидишь и дожидаєшь, я се бачу : а щó я скажу тобѣ ? Адже ты нѣчого не зрозумѣешь зъ того, а тóлько намучишься .. мене ради ! Ну, отъ ты плачешь и знову мене оббймаєшь, — ну, за щó ты мене оббймаєшь ? За те, щó я самъ не выїсь и на другого прийшовъ звалити : „терпи и ты, менѣ легче буде !“ И можешь ты любити такого падлюку ?

— Та хйба-жь ты такожь не мучишься ? покрикнула Зоня.

Знову те саме чувство филею хлюпнуло въ его душу и знову одразу розмягчило єѣ.

— Зоню, у мене серце погане, ты се знай : сммъ можь неодно обьяснити. Я дятото и прийшовъ, щó я поганый. Єсть такй, щó не прийшли бы. А я и трусь и... падлюка !

Але... нехай! усе те не те... Говорити теперь треба, а я и почати не ум'ю...

Онъ остановився и задумався.

— А що, и въ самомъ дѣлѣ! сказавъ онъ, якбы наду-
мавшись: — адже се такъ и було! Отъ що: я хотѣвъ На-
полеономъ стати, дятого и убивъ... Ну, розумѣешь теперь?

— Н-нѣ, наивно и несмѣло прошептала Зоня: —
тѣлько... говори, говори! Я пѣйму, я *про себе* все пѣйму!
молила она его.

— Пѣймешь? Ну, заразъ, побачимо!

Онъ замовкъ и довго обдумувавъ.

— Штука, бачишь, въ томъ: я задавъ собѣ оденъ
разъ таке пытане: що, колибъ, прикладомъ, на моѣмъ мѣсци
лучився Наполеонъ и не було бы у него, щобы карієру по-
чати, нѣ Тульона, нѣ Єгипта, нѣ перехода черезъ Монъ-
Блянъ, а була бы замѣсть всѣхъ тыхъ красныхъ и монумент-
альныхъ рѣчей одна лишъ яка-небудь смѣшина старушка, ле-
гистраториха, котру еще въ добавокъ треба убити, щобы
изъ скринѣ у неї грошѣ забрати (для карієры, розумѣешь?),
ну, такъ чи рѣшився-бъ онъ на се, коли бы иншого виходу
не було? Чи не ѡдцуравсь бы онъ дятого, що се вже надто
не монументальне, и... и грѣшне? Ну, такъ я тобѣ говорю,
що на отсѣмъ-то „пытаню“ я перемучився тяженько довго,
такъ що страхъ стыдно менѣ стало, коли я наконецъ дога-
дався (напрасно якось), що не тѣлько онъ не ѡдцуравсь бы,
але навѣть и въ голову бы ему не прийшло, що се не мо-
нументальне... и навѣть не понявъ бы онъ цѣлкомъ: чо-
го тутъ хитатись? И вже колибы тѣлько не було ему иншой
дороги, то задушивъ бы такъ, що и пикнути бы не давъ,
безъ всякои надумы! Ну, и я... покинувъ надумуватись... за-
душивъ по прикладу авторитета... И се точка въ точку такъ
и було! Тобѣ смѣшно? Ба, Зоню, тутъ смѣшнѣйше всего
те, що може именно оно такъ и було...

Зони зовсѣмъ не було смѣшно.

— Вы лѣпше говорѣть менѣ просто... безъ примѣровъ,
ще несмѣлѣйше и ледви чутно попросила она.

Онъ звернувся до неї, сумно посмотрѣвъ на неѣ
и взявъ еѣ за руки.

— Ты знову добре говоришь, Зоню. Адже се все дурне,

трохи не пуста балаканина, бачишь: та ты знаешь, що у матери моеи майже нѣчого нема. Сестра одержала выхovanе случайно и осуждена волочитись по гувернерахъ. Всѣ ихъ надѣѣ полягали на менѣ однѣмъ. Я учився, але утримати себе на университетѣ не мѣгъ, и на часъ приневоленный бувъ покинути науку. Колибы навѣтъ и такъ пхалося, то лѣтъ черезъ десять, черезъ дванадцать (якбы все пошло гараздъ), я все таки мѣгъ надѣятись стати якимъ-небудь учителемъ або чиновникомъ, зъ тысячу рублями платнѣ... (Онъ говоривъ мовбы вивчене на память.) А до той поры мати высохла бы одъ клопотѣвъ и одъ горя, и менѣ все таки не удалось бы успокоити єѣ, а сестра... ну, зъ сестрою могло бы ще и гѣрше сподѣятись!... Та и щѣ за охота цѣле жите мимѣ всего переходити и одъ всего одвертатись, на матѣр забути, а сестры соромъ ще може зъ почитанемъ перенести? Въ якѣй цѣли? Хиба на те, щѣбъ поховавши ихъ, новыхъ нажити — жѣнку та дѣтей, и такожь опѣсля безъ гроша и безъ куска хлѣба оставити? Ну... ну, отъ я и рѣшивъ, заволодѣвши грѣшми старухи, ужити ихъ на мои першій роки, щѣбъ не мучити матѣр, на обезпечене себе на университетѣ, на першій кроки послия университету, — и зробити все те широко, радикально, такъ щѣбъ уладити собѣ цѣлкомъ нову карієру и вступити на нову, независиму дорогу. . Ну... ну, отъ и все... Ну, розумѣся, що я убивъ старуху, — се я зле зробивъ... ну, и досыть того! Буде!

Въ якѣмсь знеможеню дѣбрався онъ до кѣнца оповѣданя и поникъ головою.

— Охъ, се не те, не те, зъ сумомъ покликнула Зоня, — и хиба-жъ такъ можно... нѣ, се не такъ, не такъ!

— Сама бачишь, що не такъ!... А я таки тѣлько щирѣ розповѣвъ правду!

— Та яка-жъ се правда! О, Господи!

— Я тѣлько, бачишь, гадину убивъ, Зоню, непожиточну, мерзєну, шкѣдливѣ.

— Се чоловѣкъ, тая гадина!

— Та я и знаю, що не гадина, одповѣвъ онъ, дивно смотрячи на неѣ. — Та втѣмъ, я неправду кажу, Зоню, додавъ онъ, — давно вже неправду говорю... Се все не те; ты добре кажєшь. Цѣлкомъ, цѣлкомъ тутъ иншій причины!...

Я давно нѣ зъ кимъ не говоривъ, Зоню... Голова у мене теперь дуже болить.

Очи его жарѣли горячковымъ огнемъ. Онъ ажъ починавъ маячити; неспокойна усмѣшка бѣгала по его губахъ. Крѣзь зворушений станъ духа вже приглядало крайне обезсилена. Зоня поняла якъ онъ мучиться. У неѣ такожь голова починала крутитись. И дивно онъ такъ говоривъ: нѣбы-то и понятне подекуды. але... „Та якъ же! якъ же! о Господи!“ И она ломала руки въ розпуцѣ.

— Нѣ, Зоню, се не те! почавъ онъ знову, одразу по́днимаючи голову, начебъ напрасный, новый поворотъ мыслей поразивъ и знову прочуниавъ его: — се не те! А лѣпше... подумай собѣ (такъ! такъ справдѣ лѣпше!), подумай собѣ, що я самолюбный, завистный, лукавый, мерзений, мстивый, ну... и въ добавку ще може склонный до божевольства чоловікъ. (Вже нехай усе разомъ. Та про божевольство говорили перше, я завважавъ!) Я, бачишь, сказавъ тобѣ перше, що въ университетѣ себе удержати не мѣгъ. А чи знаєшь ты, що я може-бути и мѣгъ? Мати прислала бы, щобъ оплатитись, а на черевики, одѣне и на хлѣбъ я и самъ заробивъ бы; напевне! Лекціѣ трафлялись; по полтиннику давали. Працює-жъ Разумихинъ! Та я заѣвся — и не хотѣвъ. Именно заѣвся, се слово гарне!. Я тогдѣ якъ паукъ въ своѣй дѣрѣ, въ кутѣ заѣвся. Адже ты була въ отсѣй дѣрѣ, бачила... А чи знаєшь, Зоню, що низькій стелъ и тѣснѣй кѣмнаты душу и розумъ давять! О, якъ ненавидѣвъ я сей закамарокъ! А все таки виходити зъ него не хотѣвъ. Нарочно не хотѣвъ! Добами не виходивъ, и працювати не хотѣвъ, и навѣтъ ѣсти не хотѣвъ, разъ-вразъ лежавъ. Принесе-було Настка — попоѣмъ, не принесе — такъ и день перейде, умысно зъ заѣлости не просивъ нѣчого! Въ ночи свѣтла нема, лежу въ темнотѣ, а на свѣчки не хочу заробити. Треба було учитись, я книжки попродавъ; а на столъ у мене, на запискахъ та на зошитахъ, на палець и теперь пороху лежить. Я найлѣпше любивъ лежати и думати. И заѣдно думавъ... И завсѣгды мавъ такі сны, дивный, рѣзний сны, нѣчого говорити якѣ! Та ось тогдѣ почало менѣ такожь маячитись, що... — Нѣ, се не такъ! Я знову не такъ розповѣдаю! Бачишь: я тогдѣ заѣдно себе пытавъ: чога я такій глупый,

що коли другій глупій, и коли я знаю вже напевне, що они глупій, то самъ не хочу бути розумнѣйшимъ? Потѣмъ я переконався, Зоню, що колибъ ждати, поки всѣ стануть розумными, то надто вже довго буде... Одакъ я ще переконався, що нѣколи сего и не буде, що не перемѣняться люде и не переробити ихъ нѣкому, и труду ложити шкода! Такъ, се такъ! Се ихъ законъ... Законъ, Зоню! Се такъ!... И я теперь знаю, Зоню, що хто дужій и сильный розумомъ и духомъ, той надъ ними и володарь! Хто багато посмѣе, той у нихъ и оправданий. Хто на бѣльше може плюнути, той у нихъ и законодавець, а хто бѣльше всѣхъ може посмѣти, той и лучшій у всѣхъ! Такъ доси велося и такъ на вѣки буде! Тѣлько слѣпый не бачить!

Раскольниковъ, говорячи теє, хочъ и смотрѣвъ на Зоню, та вже не дбавъ бѣльше, чи пойме она або нѣ. Горячка цѣлкомъ обгорнула его. Онъ бувъ въ якѣмсь мрачнѣмъ унесеню. (Дѣйстно, онъ надто довго нѣ зъ кимъ не говоривъ!) Зоня поняла, що сей мрачный катехизмъ ставъ его вѣрою и закономъ.

— Я догадався тогдѣ, Зоню, продовжавъ онъ одушевлено, — що власть даєся тѣлько тому, хто посмѣе схилитись и взяти єѣ. Тутъ одно тѣлько, одно: треба лишь посмѣти! У мене тогдѣ одна мысль выдумалась, у першій разъ въ житю, котру нѣхто и нѣколи ще передо мною не выдумавъ! Нѣхто! Менѣ одразу ясно якъ сонце представилось, що чому се нѣ оденъ до сей поры не посмѣвъ и не смѣе, переходячи мимо всего того плюгавства, взяти просто-простѣсенько усе за хвѣсть и шпурнути нимъ до бѣса! Я. . я захотѣвъ *осмѣлится*, и убивъ... я тѣлько осмѣлится захотѣвъ, Зоню, отъ вся причина!

— О, мовчѣть, мовчѣть! покрикнула Зоня, сплеснувши руками. — Одъ Бога вы оддалились, и васъ Богъ покаравъ, дїаволу передавъ!...

— Дѣйстно, Зоню, коли я въ темнотѣ, бачишь, лежавъ, то менѣ заєдно всяке привиджувалось; се отже чортъ, кажешъ, непокоивъ мене? а?

— Мовчѣть! не смѣйтеся, богохульнику, нѣчого вы не понимаете! О Господи! Нѣчого, та нѣчого онъ не пойме!

— Мовчи, Зоню, я зовсѣмъ не смѣюся; я и самъ

знаю, що мене чортъ тягнувъ. Мовчи, Зоню, мовчи! повтараю о́нь мрачно и настóйчиво. — Я усе знаю. Усе те я вже передумавъ и перешептавъ собѣ, коли лежавъ тогдѣ въ темнотѣ.. Усе те я самъ зъ собою переспоривъ до послѣднёй, найменшой точки, и усе знаю, усе! И такъ надо́ло, такъ надо́ло, такъ надо́ло менѣ тогдѣ усе те лепетане! Я усе хотѣвъ забути и наново почати, Зоню, и перестати лепетати! И хиба ты думаєшь, що я якъ дурень, зъ завязаными очима взявся за дѣло? Я взявся за дѣло якъ мудрый и се якъ-разъ мене и згубило! И хиба-жъ ты думаєшь, що я не знавъ, прикладомъ, хочъ того, що скоро вже почавъ я себе занытувати и выпытувати: чи маю я право мати власть? — то вже тымъ самымъ не маю права власть мати. Або що скоро ставляю пытане: чи гнида чоловѣкъ? то тымъ самымъ вже не гнидою чоловѣкъ *для мене*, а гнидою для того, кому се и въ голову не приходитъ и хто просто, не пытаючи, иде.. Уже скоро я стóлько дней промучився: чи по́шовъ бы Наполеонъ чи нѣ? такъ отже вже ясно одчувавъ, що я не Наполеонъ... Усю, усю мѹку усею того дурного лепетаня я вытерпѣвъ, Зоню, и всю сѣ зъ плечей о́дразу скинути забажавъ: я захотѣвъ, Зоню, убити безъ казуистики, убити для себе, для себе самого! Я брехати не хотѣвъ навѣтъ передъ самымъ собою! Не длятого, чтобы матери помогти, я убивъ — недорѣцтво! Не длятого я убивъ, чтобы добувши средства и власть, стати добродѣемъ людскости. Недорѣцтво! Я попросту убивъ; для себе убивъ, для себе одного, а чи буду я чимъ-небудь добродѣемъ, або чи буду цѣле жите якъ паукъ ловити всѣхъ въ паутину и зó всѣхъ живіи соки высосати, менѣ въ ту хвилию було зовсѣмъ байдужне!.. И не грошѣ, головно, були менѣ потрібнѣи, Зоню, коли я убивъ; не такъ грошѣ потрібнѣи были, якъ що инше... Я се все теперь знаю. . Порозумѣй мене: бути-можетю самую дорогою идучи, я вже нѣколи бóльше не повторивъ бы убійства. Менѣ що инше треба було провѣдати, що инше штуркало мене пóдъ руки: менѣ треба було провѣдати тогды, и чимъ скорше провѣдати, чи гнида я якъ всѣ, чи чоловѣкъ? чи зможу я переступити, чи не зможу? Чи осмѣлюсь я схилитися и взяти, чи нѣ? Чи дрожача тварь я, чи *правс* маю...

— Убивати? Убивати чи право маєте? смлеснула руками Зоня.

— Е-ехъ, Зоню! покрикнувъ онъ роздразнено, хотѣвъ-було щось їй одповѣсти, однакожь замовчавъ взгѣрдно. — Не перерывай мене, Зоню! Я хотѣвъ тобѣ лишъ одно доказати: що ось чортъ мене тогдѣ потягнувъ, а вже пѣсля того мене обьяснивъ, що не мавъ я права туды ходити, тому що я цѣлкомъ така сама гнида якъ и всѣ! Насмѣявся онъ надѣ мною, ось я до тебе и прийшовъ теперъ! Приймай гостя. Якбы я не гнида бувъ, то чи прийшовъ бы я до тебе? Слухай: адже коли тогдѣ до старухи ходивъ, то я тѣлько *попробувати* зайшовъ... Такъ и знай!

— И убили! убили!

— Та отъ якъ убивъ? Хиба-жь такъ убивають? Хиба такъ идуть убивати, якъ я тогдѣ ишовъ! Я тобѣ коли-небудь розповѣмъ, якъ я ишовъ... Та чи я старуху убивъ? Я себе убивъ, а не старуху? Тутъ таки, такъ разомъ и розторощивъ себе на вѣки!... А старуху отсю чортъ убивъ, а не я... Буде того, доста, Зоню, доста! оставъ мене, закричавъ онъ наразъ, дрожачи одъ нервового болю, оставъ мене!

Онъ сперся лѣктами на колѣна и якъ въ клѣщахъ стиснувъ собѣ долонями голову.

— Яка мѣка! вырвався тяжкій зойкъ у Зонѣ.

— Ну, що теперъ чинити, говори! запытавъ онъ, нагле пѣднявши голову, и зъ гидко одъ розпуки выкривленнымъ лицемъ смотрячи на неѣ.

— Що чинити! покликнула она, одразу зѣрвавшись зъ мѣсця, и очи еи, доси повнѣ слѣзъ, якъ-стѣй заискрились, — встань! Она вхопила его за рамя; онъ припѣднявся, споглядаючи на неѣ въ задивѣ. — Иди сейчасъ, въ отсю хвилю, стань на перехрестю, поклонися, поцѣлуй напередъ землю, котру ты осквернивъ, а потѣмъ поклонисъ цѣлому свѣтови, на всѣ чотыри стороны, и скажи всѣмъ вголосъ: „я убивъ!“ Тогдѣ Богъ поїлле тобѣ знову житѣ. Пѣйдешъ? пѣйдешъ? запытувала она его, цѣла дрожачи, мовбы въ лѣхорадцѣ, схопивши его за обѣ руки, мѣцно стиснувши ихъ въ своѣхъ рукахъ, и смотрячи на него огневимъ поглядомъ.

— Онъ зачудовався и бувъ навѣтъ пораженный еи на-
праснымъ захватомъ.

— Се ты про каторгу, чи якъ, Зоню? Донести, ка-
жешь, на себе треба? запытавъ онъ мрачно.

— Страдане приняти и выкупити себе нимъ, ось що
треба.

— Нѣ! Не пойду я до нихъ, Зоню.

— А жити-жь, жити якъ будешь? Жити зъ симъ бу-
дешь? кликала Зоня: — Хиба-жь се теперь можливе? Ну,
якъ ты зъ матерю будешь говорити? (О, зъ ними зъ ними
що теперь буде!) Та що я! Адже ты вже кинувъ матѣрь
и сестру. Адже вже кинувъ, кинувъ. О, Господи! покри-
кнула она: адже онъ вже те все самъ знае! Ну якъ же,
якъ же безъ чоловѣка прожити! Що зъ тобою теперь буде!

— Не будь дитиною, Зоню, тихо промовивъ онъ, —
чимъ я виненъ передъ ними? Пощо пойду? що имъ скажу?
Все те лишъ сонна мара.. Они самі гублять миліоны людей,
та се ще за чесноту уважають. Ледаща и падлюки они,
Зоню!... Не пойду. И що я скажу: що убивъ, а грошей
взяти не посмѣвъ, подъ камѣнь сховавъ? додавъ онъ зъ ѣд-
кою усмѣшкою. — Адже-жь они надѣ мною смѣяться бу-
дуть, скажуть: дурень що не взявъ. Трусъ и дурень! Нѣ-
чого, нѣчого не поймутъ они, Зоню, и не годні поняти.
Пощо я пойду? Не пойду. Не будь дитиною, Зоню..

— Замучишься, замучишься, повторяла она, въ очай-
душнѣй мольбѣ протягаючи до него руки.

— Я може на себе *ще* набрехавъ, мрачно завважавъ
онъ, начебъ въ задумѣ, — може я *ще* чоловѣкъ, а не
гнида, и поквапився себе осудити... Я *ще* поборюся.

Гордовита усмѣшка выдавилась на губахъ его.

— Таку мѹку нести! Адже цѣле жите, цѣле жите!...

— Привыкну... промовивъ онъ хмуро и задумчиво. —
Слухай, почавъ онъ черезъ минуту, — доволѣ плачу, пора
о дѣлѣ: я прийшовъ тобѣ сказати, що мене теперь шука-
ють, ловлять...

— Ахъ! покрикнула Зоня налякано.

— Ну, чого-жь ты кричишь! сама хочешь, щобъ я въ
каторгу пошовъ, а теперь напудилась? Тѣлько отъ що:
я *ще* не дамся. Я *ще* зъ ними поборюся и нѣчого не вдѣ-

юль. Цѣла у нѣ... доказовъ. Вчера я бувъ въ страшномъ небезпечествѣ и думавъ, що вже пропавъ: та нынѣ рѣчь поправилась. Всѣ потяки ихъ о двоухъ кѣнцяхъ, то-єсть ихъ обвиненія я въ мою користь могу обернути, розумѣешь? и оберну, бо я теперъ научився... Але въ тюрму мене посадять напевне. Колибъ не оденъ случай, то може и сегодня ще бы посадили, дѣйстно, навѣть може ще и посадять таки сегодня... Тѣлько се нѣчого, Зоню: посиджу, та и выпустять... адже нема у нихъ нѣ одного справдениго доказу, и не буде, слово даю. А зъ тымъ, що у нихъ єсть, годъ упечі чоловѣка. Ну, доста... Я тѣлько, чтобы ты знала... Зъ сестрою и зъ матерю я постараюсь якъ-небудь такъ зробити, щобъ ихъ перекопати о противномъ и не настрашити. Та сестра теперъ, здаєся, обезпечена... отже и мати... Ну, отъ и все. Будь впрочѣмъ осторожна. Будешь до мене въ острогъ ходити, коли я буду сидѣти?

— О, буду! буду!

Обое сидѣли рядомъ, сумнѣи и убитѣи, якбы пѣсля бурѣ выкиненѣи на пустѣи берегъ, самотнѣи. Онъ смотрѣвъ на Зоню, и чувъ, якъ много на нѣмъ було єи любви, и диво дивне, єму стало наразъ тяжко и болючо, що его такъ люблять. Такъ, се було дивне и страшне чувство! Идучи до Зонѣ, онъ чувъ, що въ нѣѣи цѣла его надѣя и цѣлый выхѣдъ; онъ думавъ зложити у неѣи хочъ частину своихъ мукъ, и наразъ теперъ, коли цѣле сердце єи обернулось къ нѣму, онъ ѣдразу почувъ и пѣзнавъ, що онъ ставъ незрѣвно нещасливимъ, нѣжъ бувъ передже.

— Зоню, сказавъ онъ, — вже лѣпше не ходи до мене, коли я буду въ острогѣ сидѣти.

Зоня не ѣдновѣла, она плакала. Уплыло кѣлька минутъ.

— Єсть на тобѣ крестъ? ѣдразу неспѣдѣвано запытала она, начебъ ѣдразу нагадала.

Онъ спершу не порозумѣвъ pytania.

— Нѣ, адже нѣ? — На, возьми отсей зъ кипарисного дерева. У мене другѣи остався, мѣдяный, Лизаветинѣи. Мы зъ Лизаветою крестиками помѣнялись, она менѣи свѣи крестикъ, а я ѣи свѣи образокъ дала. Я теперъ Лизаветинѣи стану носити, а сей для тебе. Возьми... адже мѣи! та мѣи! просила она. — Адже вразъ терпѣти пѣйдемо, вразъ и крестъ понесемо!

— Дай! сказавъ Гаск... не хотѣлось зрѣ-
бити тѣй прикрѣстѣ. Все-жъ таки онъ заразъ завернувъ про-
тягну за крестомъ руку:

— Не теперь, Зоню. Лѣпше опѣсля, додавъ онъ, щобъ
еѣ успокоити.

— Такъ, такъ, лѣпше, лѣпше, пѣдхопила она зъ уне-
сенемъ, — коли пѣйдешъ на страдане, тогдѣ и надѣнешъ.
Прийдешъ до мене, я надѣну на тебе, помолимось и пѣй-
демъ.

Въ отсю хвилю хтось тричи стукнувъ въ дверь.

— Зофіе Семеновно, чи можно до васъ? почувся чийсь
дуже знакомый, ввѣчливый голосъ.

Зоня кинулась до дверей въ перестрашу. Бѣляве лице
п. Лебезятникова заглянуло въ кѣмнату.

V.

Лебезятниковъ мавъ видъ наляканный.

— Я до васъ, Зофіе Семеновно. Звинѣть... я такъ
и думавъ, що васъ застану, повернувся онъ наразъ до Рас-
кольникова, то-есть я нѣчого не думавъ..., въ отсѣмъ родѣ..
але я именно думавъ... Тамъ у насъ Катерина Ивановна зъ
розуму зѣйшла, сыпнувъ онъ наразъ Зони, покинувши Рас-
кольникова.

Зоня вскрикнула.

— То-есть оно, по крайнѣй мѣрѣ, такъ здаеся. Впро-
чѣмъ... Мы тамъ не знаемо, що и чинити, отщѣ, панѣ! Вер-
нулась она — еѣ ѣдкись-тамъ, здаеся; выгнали, може и по-
били... та бодай такъ здаеся... Она бѣгала до начальника
Семена Захарича, дома не застала; онъ обѣдавъ у якогось
такожъ генерала... Представте собѣ, она махнула туды, де
обѣдали... до того другого генерала и, и подумайте, —
таки уперлась, выкликала начальника Семена Захарича, та,
здаеся, ще изъ-за стола. Можете представити собѣ, що зъ
того вийшло. Еѣ, .розумѣеся, выгнали; а она розповѣдае,
що она сама его выганѣбила и чимсь тамъ въ него шпур-
нула. Се можъ навѣтъ повѣрити... якъ еѣ не взяли, — не
понимаю! Теперь она всѣмъ розповѣдае, навѣтъ Амаліи Ивановнѣ,

тільки трудно порозумѣти, кричить и бѣся... Ахъ, такъ! Она говорить и кричить, що коли єъ всѣ теперь покинули, то она забере дѣти и поїде на улицу катаринку носити, а дѣти будуть спѣвати и танцювати, и она такожъ, и грошѣ збирати, и каждый день по́дъ ѓкно до генерала ходити... „Нехай, говорить, бачать, якъ благороднїй дѣти чиновного батька по улицахъ жебраками ходять!“ Дѣтей всѣхъ бѣе, тї плачуть. Леночку учить спѣвати „Хуторокъ“, хлопця танцювати, Полину Михайловну такожъ, дре все одѣне; робить имъ якїсь шапочки якъ акторамъ; сама хоче тацу нести, щобъ бубнити мѣсто музыки... Нѣкого не слухає... Представте собѣ, якъ же се? Се вже просто годѣ!

Лебезятниковъ розповѣдавъ бы ще дальше, але Зоя, що слухала его ледви дыхаючи, паразъ схопила мантильку, капелюшкѣ и выбѣгла зъ кѡмнаты, одагаючись въ бѣгу. Раскольниковъ выйшовъ вслѣдъ за нею, Лебезятниковъ за нимъ.

— Не инакше якъ збожеволѣла! говоривъ ѓнъ Раскольникову, выходячи зъ нимъ на улицу: — я тѡлько не хотѣвъ страшити Зофію Семеновну и сказавъ: „здаєся“, але и сумнѣву нема. Се, говорятъ, такї гузы въ сухотахъ, на мозгу робляться; жаль, що я медицины не знаю. Я впрочѣмъ, пробувавъ єъ переконати, але она нѣчого не слухає.

— Вы ѣй о гудзахъ говорили?

— Та не цѣлкомъ о гудзахъ. Притѡмъ она нѣчого бы и не поняла. Та я про те говорю: коли переконати чоловічка логично, що въ сущности ему нѣ за чимъ плакати, то ѓнъ и перестане плакати. Се ясно. А ваше переконане що не перестане?

— Надто вже легко тогдѣ було бы жити, ѓдповѣвъ Раскольниковъ.

— Позвольте, позвольте; нѣчого казати, Катеринѣ Ивановнѣ досить трудно порозумѣти; але чи вѣдомо, що въ Парижи вже ѓдбувались серіознїй досвѣды дотычно можливости лѣчити божевольныхъ, посредствомъ самого тѡлько логичного переконаня? Одень-тамъ професоръ, що померъ недавно, поважный ученый, бувъ переконаня, що такъ мож лѣчити. Основна идея его, що окремого розстрою въ организмѣ у божевольныхъ нема, а що божевольнїй суть, такъ сказати, логична помылка, помылка въ судженю, неправиль-

ный поглядъ на рѣчи. Онъ постепенно збиваетъ хорого и, представте собѣ, доходивъ, говорятъ, до результатѣвъ! Але що притѣмъ послуговався онъ ще и зливанемъ водою, то результаты сего лѣченя пѣдпадають, очевидно, ще сумнѣвови... по крайнѣй мѣрѣ такъ здається.

Раскольниковъ давно вже не слухавъ. Порѣвнявши съ своимъ домоу, онъ кивнувъ головою Лебезятникову и завернувъ пѣдъ ворота. Лебезятниковъ опамятався, оглянувся и побѣгъ дальше.

Раскольниковъ вѣйшовъ въ свѣй закамарокъ и станувъ по серединѣ его. „Чого онъ вернулся сюды?“ Онъ оглянувъ отсѣ жовтаві, обшарпані обоѣ, сей порошокъ, свое леговище... Зъ нѣдвору долѣтавъ якійсь рѣзкій, непрерывный стукѣтъ; щось десь начебъ вбивали, гвѣздъ може якій... Онъ пѣдѣйшовъ до ѣкна, пѣднявся на палець и довго, зъ видомъ незвычайной уваги, розглядався по пѣдвѣрѣю. Але пѣдвѣре було пuste и не було видко тыхъ що стукали. Налѣво въ ѣкцинахъ видко було мѣсцями поотвирані ѣкна; на ѣкнахъ стояли вазонки зъ рѣдонькими гераніями. За ѣкнами було вивѣшене бѣлѣ.. все те онъ знавъ напамять. Онъ ѣдвернувся и сѣвъ на диванъ.

Нѣколи, нѣколи ще не чувъ онъ себе такъ страшно самотнымъ!

Такъ, онъ ѣдчувъ ще разъ, що може-бути дѣйстно зненавидить Зоню, и именно теперъ, коли зробивъ еѣ ще нещаслившою. „Пощо ходивъ онъ до неи просити еи слѣзъ? Пощо ему такъ треба затроювати еи житѣ? О, пѣдлѣсть!“

— Я останусь самъ! промовивъ онъ наразъ рѣшучо: — и не буде она ходити въ острогъ!

Минуть черезъ пять онъ пѣднявъ голову и дивно усмѣхнувся. Се була дивна мысль: „Може оно въ каторзѣ таки справдѣ лѣпше“, подумалось ему наразъ.

Онъ не памятавъ, якъ довго онъ пересидѣвъ у себе зъ бючимись по его головѣ неясными мыслями. Ажъ втѣмъ дверѣ ѣдчинились, и вѣйшла Евдокія Романѣвна. Она спершу пристанула и посмотрѣла на него ѣдъ порога, якъ недавно тому онъ на Зоню; ѣдтакъ вже пѣдѣйшла и сѣла противъ него на крѣсло, на вчерашнѣмъ своѣмъ мѣсци. Онъ мовчливо и якось безъ мысли посмотрѣвъ на неѣ.

— Не гнѣвися, брате, я лишъ на одну минуту, сказала Дуня. Выразъ лица ея бувъ задумчивый, однакъ не строгій. Поглядъ бувъ ясный и лагѳдный. Онъ бачивъ, що и отся зъ любовіу прийшла до него.

— Брате, я теперъ знаю все, *все*. Менѣ Дмитро Прокопичъ усе обьяснивъ и розповѣвъ. Тебе переслѣдують и мучать задля глупого и нѣкчемного пѳдозрѣня. Дмитро Прокопичъ сказавъ менѣ, що нема нѣякого небезпеченства и що безъ потреби ты зъ такимъ страхомъ се приймаєшь. Я не такъ думаю и *цѣлкомъ* *понимаю*, якъ взбурене въ тобѣ все, и що се обрушене може оставити слѣды на вѣки. Сего я боюся. За те, що ты насъ кинувъ, я тебе не суджу и не смѣю судити и прости менѣ, що зробила тобѣ докѳръ передже. Я сама на собѣ ѳдчуваю, що колибъ у мене було таке велике горе, то я такожь усунулась бы ѳдъ всѣхъ. Матери я *про се* нѣчого не розповѣмъ, лишъ буду говорити разъ-по-разъ и скажу ѳдъ твого имени, що ты прийдешъ необавки. Не журися нею; я єѣ успокою; але и ты ея не мучь, — прийди хочъ разъ; памятай, що она мати! А теперъ я прийшла тѳлько сказати (Дуня почала пѳдниматись зъ мѣсца), що коли бути-може я тобѣ на що придамся або придасться тобѣ... цѣле мое житѣ, або щѳ... то позови мене, я прийду. Здоровъ бувъ!

Она живо обернулась и пѳшла до дверей.

— Дуню! задержавъ єѣ Раскольниковъ, вставъ и пѳдѳйшовъ къ нѣй; — сей Разумихинъ, Дмитро Прокопичъ, дуже гарный чоловѣкъ.

Дуня ледви замѣтно спаленѣла.

— Ну? запытала она, пѳдождавши зъ минуту.

— Онъ чоловѣкъ проворный, трудячій, честный и способный сильно любити... Здорова будь, Дуню.

Дуня вся спалахнула, ѳдтакъ наразъ заполохалась:

— Та щѳ се, брате, або-жь мы наравду розстаємось на вѣки, що ты менѣ... такі завѣщаня робишь?

— Все одно.. Прощай...

Онъ ѳдвернувся и пѳшовъ ѳдъ неї до ѳкна. Она постояла, посмотрѣла на него неспокоїно и выйшла, въ трѣвозѣ.

Нѣ, онъ не бувъ холодный для неї. Була одна хви-

линка (последня), коли ему страхъ захотѣлось сильно обнять еѣ и *попрощатись* зъ нею, и навѣтъ *сказати* ѣй, але онъ навѣтъ и руки ѣй не рѣшився подати :

„Опѣсля ще може здрѣгнеться, коли нагадає, що я те перь еѣ обнимавъ, скаже, що я укравъ еи поцѣлуй!“

„А чи выдержитъ *оптая*, чи не выдержитъ?“ додавъ онъ пѣсля кѣлькокохъ минутъ про себе. — „Нѣ, не выдержитъ, *такимъ* не выдержати! Такіи нѣколи не выдержать...“

И онъ подумавъ о Зоні.

Зъ ѣкна повѣяло свѣжостю. На дворѣ вже не такъ ясно було видко ся. Онъ наразъ взявъ шапку и вийшовъ.

Онъ, розумѣясь, не мѣгъ, та и не хотѣвъ займатись своимъ хоробливимъ станомъ. Все-жъ таки вся та безнастанна трѣвога и вся та душевна гроза не могли перейти безъ наслѣдковъ. И що онъ доси не лежавъ ще въ справдениѣй горячцѣ, то може-бути якъ-разъ тѣлько тому, що ся внутрення, безнастанна трѣвога ще пѣдержувала его на ногахъ и при памяти, та все-жъ таки тѣлько штучно, до часу.

Онъ пустився ходити безъ цѣли. Сонце заходило. Якійсь особливий несупокѣй почавъ обгортати его въ последний часы. Въ нѣмъ не було нѣчого особливо ѣдкого, пекучого, але ѣдъ него вѣяло чимсь постѣйнымъ, вѣчнымъ, предчувались безконечнїи роки сего холодного, умертвляющого несупокою, предчувалась якась вѣчнѣсть на „аршинѣ простору“. Въ вечернїи часъ се чувство звычайно ще сильнѣйше починало его мучити.

— Ну, при такихъ глупыхъ, чисто фїзичныхъ немочахъ, що зависять ѣдъ якого-небудь заходу сонця, удержися тутъ, щобъ не зробивъ дурницѣ! Не те що до Зонѣ, а до Дунѣ пѣйдешь! воркнувъ онъ ненавистно.

Позаду него хтось кликнувъ. Онъ оглянувся; до него пѣдѣбѣгъ Лебезятниковъ.

— Слушайте, я бувъ у васъ, глядаю васъ; подумайте, она выконала свѣй замѣръ и дѣтей забрала! Мы зъ Зофією Семеновною зъ бѣдою ихъ ѣдшукали. Сама бѣе въ сковороду, дѣтямъ велитъ танцювати. Дѣти плачуть. Стають на перехрестяхъ и коло крамницѣ. За ними дурнїи нарѣдъ бѣжитъ. Ходѣмо.

— А Зоня?... тревожно запытавъ Раскольниковъ, поспѣшаючи за Лебезятниковомъ.

— Трохи зъ розуму не зойде. То-єсть не такъ Зофія Семеновна, а Катерина Ивановна; та втомъ и Зофія Семеновна голову тратить. А Катерина Ивановна цѣлкомъ одурѣла. Говорю вамъ, на правду помѣшалась. Ихъ въ полицію вѣзъмутъ. Можете представити собѣ, якъ се подѣйствує. Они теперъ надъ каналомъ, біля ***ского мосту, цѣлкомъ недалеко одъ Зофіи Семеновны. Близько.

Надъ каналомъ, не дуже далеко одъ мосту, о два дома передъ домогъ, де жила Зоня, стовпилась купка народу. Особливо збѣгались хлопчики и маліи дѣвчата. Хрыпый, надѣрваний голосъ Катерины давався чути ще одъ мосту. И дѣйстно, се було чудне видовиско, способне зацѣкавити уличну публику. Катерина Ивановна въ своѣй старенькѣй одежи, зъ шалемъ и въ поломанѣмъ, соломянѣмъ капелюшнику, выгнутѣмъ погано на бѣгъ, була дѣйстно цѣлкомъ безъ памяти. Она утомилась и засапалась. Змучене, сухотниче лице еи выглядало ще бѣльшь терпяче, нѣжь коли-небудь, (до того ще на улици, на сонци, сухотникъ завсѣгды здаєся хворѣйшій и марнѣйшій нѣжь дома); та зворушений станъ еи не уступавъ и она зъ каждою минутою роздразнялась чимъ разъ бѣльшь и бѣльшь. Она кидалась до дѣтей, кричала на нихъ, уговорювала, учила ихъ тутъ таки при народѣ, якъ танцювати и щѣ спѣвати, починала имъ толкувати, дячого се потрібне, приходила въ розпуку одъ ихъ непонятливости, біла ихъ.. Потѣмъ, не докѣнчивши, кидалась до публики; коли завважала лишъ трохи добре одѣтого чоловѣка, що пристанувъ посмотрѣти, то заразъ пускалась обьяснити ему, що ось, бачите, до „чого доведеніи дѣти, зъ благородного, можъ навѣтъ сказати аристократичного дому.“ Коли чула въ товнѣ смѣхъ або яке-небудь зачѣпне слово, то таки заразъ накидувалась на зухвалыхъ и починала зъ ними сваритись. Дехто дѣйстно смѣявся, инші хитали головами; всѣмъ загаломъ було цѣкаво подивитись на помѣшану зъ налякаными дѣтьми. Сквороды, про котру говоривъ Лебезятниковъ, не було; по крайнѣй мѣрѣ Раскольниковъ не бачивъ; однакожь замѣсть стуку въ сквороду, Катерина Ивановна починала плескати въ тактъ своими сухими долонями, коли приказувала

Полечѣ спѣвати а Леночѣ и Кольови танцювати ; причѣмъ навѣтъ и сама пускалась пѣспѣвувати, але кождый разъ обрывалась на другой нотѣ одъ давячого кашлю, одъ чого знову приходила въ розпуку, проклинала своѣй кашель и навѣтъ плакала. Бѣльшь всего приводили еѣ до злости плачь и страхъ Коля и Ленѣ. Дѣйстно, знати було пробу вырядити дѣтей въ костюмъ, якъ выражаются уличній спѣваки и спѣвачки. На хлопеняти була надягнена зъ чогось червоного зъ бѣлымъ чалма, щобъ онѣ представлявъ собою Турка. На Леню костюмовъ не выстало ; була лишь надѣта на голову червона, вязана зъ верблюжого сукна шапочка (або лѣпше сказати, колпакъ покойного Семена Захарича,) а въ шапку затканый обломокъ бѣлого струсячого пера, котре належало ще бабѣ Катерины Ивановны и хорошилось доси въ скрини яко родинна рѣдкѣсть. Полечка була въ своѣмъ звычайномъ бѣдненькомъ одѣню. Она смотрѣла на матѣрь несмѣло и залякано, не одходила одъ неи, укрывала свои слѣзы, догадувалась о помѣшаню матери и неспокойно оглядалась кругомъ. Улица и товпа страхъ налякали еѣ. Зоня неѣдступно ходила за Катериною Ивановною, плачучи и благаючи еѣ що хвиля вернутись домѣвъ. Але Катерина Ивановна не давалась упросити.

— Перестань, Зоню, перестань ! кричала она разъ-поразъ, спѣшучи, засапуючись и кашляючи. — Сама не знаешь, чого просишь, якъ мале дитя ! Я вже сказала тобѣ, що не вернуся назадъ до сеи пьяной Нѣмкини. Нехай бачать всѣ, цѣлый Петербургъ, якъ милостинѣ просятъ дѣти благородного батька, що цѣле жите служивъ вѣрою и правдою и, можно сказати, умеръ на службѣ. (Катерина Ивановна вже успѣла вымаячити собѣ отсю фантазію и повѣрити вѣй слѣпо.) — Нехай, нехай сеи нѣкчемный генералкѣ бачить. Та и глупа ты, Зоню : що-жъ теперъ вѣсти, скажи ? Досыть мы тебе нассали, не хочу бѣльше ! Ахъ, Родіоне Романовичу, се вы ! покрикнула она, побачивши Раскольникову и кидаячись до него, — розтолкуйте вы, будьте ласкавы, сѣй дурненькой, що нѣчого розумнѣйшого зробити не можно ! Адже катаринкарѣ заробляють, а насъ заразыть всѣ розрѣзнять, провѣдають, що мы бѣдна, благородна родина сирѣтъ, доведеныхъ до нищеты, и вже сеи гене-

Библиотека найзн. пов. т. XXV ф. М. Достоевского „Вина и кара.“ II. 11

раликъ мѣсце стратить, побачите! Мы каждый день пѣдъ ѡкна до него будемо ходити, а переѣзжати-ме Государь, я клянѹ, сихъ всѣхъ выставлю впередь и покажу на нихъ: „Уймися, батьку!“ Онъ батько сирѣтъ, онъ милосердный уймися, побачите, а генералика того... Лени! tenez vous droite!*) Ты, Коло, заразъ будешь знову танцювати. Чого ты квилить? Зновъ квилить! Ну чого, чого ты боишься, дурненькій! Господи! щѣ менѣ зъ ними чинити, Родіоне Романовичу! Колибъ вы знали, які они безтолкові! Ну щѣ зъ такими почнешь!...

И она, сама ледви не плачучи (щѣ не перешкаджало ей безнастапному, невгомонному и швидкому говореню), показувала ему на шльохаючихъ дѣтей. Раскольниковъ попрѣбувавъ було намовити єѣ, щѣбы вернулась, и навѣтъ сказавъ, думаячи вплынути на ей самолюбство, щѣ їй неприлично ходити по улицяхъ зъ катаринкою, бо-жь она готовится стати директрисою благородного пансіона дѣвиць...

— Пансіона, ха-ха-ха! Славий бубны за горами! закричала Катерина Ивановна, таки заразъ пѣсля смѣху захопившись кашлемъ: — нѣ, Родіоне Романовичу, минула мрѣя! всѣ насъ покинули!... А сей генераликъ... Знаєте, Родіоне Романичу, я въ него каламаремъ шпурнула, — тамъ въ передній кѣмнатѣ пѣдъ рукою, на столѣ стоявъ, била аркуша, на котрѣмъ пѣдписувались, и я пѣдписалась, шпурнула та и втекла. О, пѣдлі, пѣдлі! Та наплювати; теперъ я отсихъ сама кормити буду, нѣкому не поклонюся! Доста мы єѣ мучили! (она показала на Зоню.) — Полечко, скѣлько зѣбрали, покажи? Якъ, всего лишь двѣ копѣйцѣ? О, поганцѣ! Нѣчого не дають, та лишь бѣгають за нами, вываливши языкъ! Ну; чого ось онтой бовванъ смѣся? (она показала на одного зъ товпы.) Се все длятого, щѣ сей Кольо такій непонятливый, зъ нимъ клопѣтъ! Чого тобѣ, Полечко? Говори зѣ мною по французки, *parlez-moi français*. Адже я тебе учила, адже ты знаєшь кѣлька фразъ!... Инакше якъ же розпѣзнати, щѣ вы зъ доброи родини, образованій дѣти и зовсѣмъ не такі, якъ инші катаринкарѣ; адже не „Пе-

---

*) Держися просто.

руся“ мы якого небудь представляємо на улицахъ, а спѣваємо благородну романцу... Ахъ, такъ! та що-жъ намъ спѣвати бы? Перебиваєте вы заєдно мене, а мы... чи бачите, ми тутъ задержались, Родіоне Романичу, щоби vybrати щобъ спѣвати, — таке, щобъ и Кольови можъ було потанцювати... бо все те у насъ, можете представити собѣ, безъ пригото-вленя; треба умовитись, такъ щоби все якъ слѣдъ одбулось, а потѣмъ мы поїдемо на Невскій, де о много бѣльше людей высшего товариства и насъ заразъ завважають. Леня знае „Хуторокъ...“ Тѣлько разъ-вразъ „Хуторокъ“ та „Хуторокъ“ и всѣ, бачите, спѣвають! Мы повинні заспѣвати щось о много благороднѣйшого... Ну, щѣ ты придумала, Полю, хочбы ты матери помогла! Памяти, памяти у мене нема, а бы нагадала. Невже-жъ „Гузара“ спѣвати! Ахъ, заспѣваймо по французки „Cinq sous“! Адже я васъ вчила, та вчила. И головне, томѣ що се по французки, то побачать аразъ, щѣ вы дворянскій дѣти, и се буде о много бѣльше рогающе... Можно бы навѣтъ: „Malborough s'en va-t-en guerre!“ тому щѣ се зовсѣмъ дитиняча, цѣлкомъ дитиняча вѣсенка и спѣваєся у всѣхъ аристократичныхъ домахъ, коли присыпляють дѣтей:

Malborough s'en va-t-en guerre
Ne sait quand reviendra...*)

почала було она спѣвати... — Але нѣтъ, дѣйше вже „Cinq sous!“ Ну, Колю, ручки по-пѣдъ боки, скорше, а ты, Леню, акожъ крутися въ противну сторону, а мы зъ Полечкою удемо пѣдспѣвувати и плескати!

Cinq sous, cinq sous
Pour monter notre ménage...**)

кхи-кхи-кхи! (И она заходилась одъ кашлю.) Поправъ ху-тинку, Полечко, на плечахъ зсунулась, завважала она крѣзь ашель, ловлячи за воздухомъ. — Теперъ вамъ особливо реба держати себе прилично и на тонкѣй нозѣ, щоби всѣ ачили, щѣ вы дворянскій дѣти. Я говорила тогдѣ, щѣ станѣ

*) Мальбру иде на вѣйну — Не знае коли верне...

***) Пять дудкѣвъ, пять дудкѣвъ, щѣбъ поправити наше го-дарство...

треба довше скропити и притомъ щобъ бувъ складаний. Се ты тогды, Зоню, зъ своими радами: „Коротше, та коротше“ отъ и выйшло, що зовсімъ зъогидили... Ну, знову вы всѣ плачете! Та чого вы, глупі! Ну, Колю, починай чимъ хутше, чимъ хутше, чимъ хутше, — охъ, якій се незносный хлопець!

Cinq sous, cinq sous. — Знову салдаты! Ну, чого тобѣ треба?

Дѣйстно крѣзь товпу перепхався полицейникъ. Але рѣвночасно оденъ панокъ въ мундурѣ и въ плащи, поважный чиновникъ лѣтъ пятидесяти, зъ ордеромъ на шиѣ (последне было дуже приємне Катеринѣ Иванѣвнѣ и вплынуло на полицейника) приблизився и мовчки подавъ Катеринѣ Иванѣвнѣ трирублевый, зеленый папѣрокъ. Въ лиці его выражалось щире вспѣвчутѣ. Катерина Иванѣвна приняла и чемно, навѣтъ церемонно ему поклонилась.

— Спасибѣгъ вамъ, ласкавый добродѣю, почала она звысока, — причины, котрі насъ побудили.. возьми грошѣ, Полечко. Бачишь, отже таки есть благородный и великодушный люде, заразы готові помогти бѣдной дворянцѣ въ нещастю. Вы бачите, ласкавый добродѣю, благородный сироты, можно навѣтъ сказати, зъ найаристократичнѣйшими звязями.. А онтой генераликъ сидѣвъ и орябки вѣвъ.. ногами затунавъ, що я его занепокоила... „Ваше Превосходительство, говорю, уймѣться за сиротами, знаючи добре, говорю, покойного Семена Захарича, и тому що его рѣдну доньку найпѣдлѣйшій зъ падлюкъ въ день его смерти оклеветавъ...“ Знову сей солдатъ! Уймѣться! закричала она до чиновника: — чого сей солдатъ до мене лѣзе? Мы вже втекли передъ однимъ зъ Мѣщанской сюды... ну, тобѣ ось яке дѣло, дурню!

— По улицяхъ заборонено, панѣ. Будьте ласкави не галасувати.

— Самъ ты галасуешь! Я зъ катаринкою хожу, тобѣ що до того?

— На катаринку треба позволене мати, а вы его не маєте и своимъ поведенѣмъ народъ задержуете. Де зволите проживати?

— Якъ, позволене! заревѣла Катерина Иванѣвна. — Я сегодня мужа похоронила, яке тутъ позволене!

— Панѣ, панѣ, успокойтесь, почавъ було чиновникъ, — ходѣмо, я васъ поведу... Тутъ въ товпѣ неприлично... Вы нездоровѣи...

— Ласкавый добродѣю, ласкавый добродѣю, вы нѣчого не знаете! кричала Катерина Ивановна: — мы на Невскій пойдѣмо, — Зоню, Зоню! та де-жь она? такожь плаче! Та що зъ вами зѣ всеми!... Колю, Леню, куды вы?! закричала она наразъ въ трѣвозѣ: — О глупѣ дѣти! Колю, Леню, та куды-жь они!...

Лучилося, що Кольо и Леня, наполоханѣ въ найвысшѣй степени уличною товпою и бесѣдами помѣшаной матери, побачивши вкѣнци салдата, котрый хотѣвъ ихъ взяти и кудысь тамъ вести, ѡдразу, якбы змовившись, схопили одно друге за рученьки и пустились втѣкати. Зъ зойками и плачомъ кинулась бѣдна Катерина Ивановна доганяти ихъ. Ѡдражаючо и прикро було смотрѣти на неѣ, якъ бѣгла плачучи и засапуючись. Зоня и Полечка погнали за нею.

— Заверни, заверни ихъ, Зоню! О, глупѣ, невдячнѣ дѣти!... Полю! лови ихъ... Та се для васъ я...

Она спотыкнулась въ повнѣмъ бѣгу и упала.

— Розбилась до крови! О, Господи! покрикнула Зоня, нахляючись надъ нею.

Всѣ збѣглися, всѣ стовпились надовкола. Раскольниковъ и Лебезятниковъ пѣдбѣгли мѣжь першими; чиновникъ такожь поспѣшивъ, а за нимъ и полицейникъ, воркнувши: „Ну тобѣ, маѣшь!“ и махнувши рукою, бо предчувавъ що рѣчь скѣнчиться неприємно.

— Розступайтесь! розступайтесь! розѣгнавъ ѡнѣ людей, що тиснулись надовкола.

— Умираѣ! закричавъ хтось-тамъ.

— Зѣ розуму зѣйшла! промовивъ другѣй.

— Господи! заступи! сказала одна женщина хрестячись — Чи дѣвчинку зъ хлопчикомъ зловили? Ось они, ведутъ, найстарша здогонила... Ухъ, скороногѣ!

Однакожь коли оглянули якъ слѣдъ Катерину Ивановну, то побачили, що она зовсѣмъ не розбилась о камѣнь, якъ подумала Зоня, а що кровь, що такъ захляпала улицу, бухнула зъ еи грудей горломъ.

— Се я знаю, бачивъ, воркотѣвъ чиновникъ до Рас-

кольникова и Лебезятникова, — се сухоты, панове; кровь оттакъ бухне и задушить. Зъ одною моею своячкою, ще недавно свѣдомъ бувъ, оттакъ зъ пѳвтора склянки... за одну хвилинку... Що-жь однакъ робити, умре заразъ!

— Сюды, сюды, до мене! молила Зоня: ось тутъ я жию!... Ось отсей дѳмъ, другій ѳдси... до мене, чимъ скорше... кидалась она до всѣхъ. — За докторомъ пошлѣть. О, Господи!

Заходами чиновника рѣчь скоро полагодилась; навѣтъ полицейникъ помагавъ переносити Катерину Иванову. Внесли еѳ до Зонѣ майже мертву и положили на постѣль. Выбухъ крови ще не перестававъ, але она начебъ починала приходити до себе. Въ кѳмнату вѳйшли разомъ, кромѣ Зонѣ, Раскольниковъ и Лебезятниковъ, чиновникъ и полицейникъ, що прогнавъ напередъ товпу, зъ котрой деякї ѳдпровадили до самыхъ дверей. Полечка привела, тримаючи за руки, Коля и Леню, котрї дрожали и плакали. Зѳйшлись и ѳдъ Капернаумовыхъ: самъ ѳнъ, кулявый и кривый, дивного виду чоловікъ, зъ щотинистыми, торчачими волосями и зѳличками; жѣнка его, котра мала якїйсь разъ на завсѣгды наляканный видъ, и кѳлькоро ихъ дѣтей, зъ одеревенѣлыми ѳдъ безнастанного здивуваня лицами и зъ роззявлеными ротами. Мѣжь всею тою публикою появився наразъ и Свидригайловъ. Раскольниковъ зъ задивомъ посмѳтрѣвъ на него, не понимаючи, зѳ ѳдки ѳнъ взявся и не запамятавши его въ товпѣ.

Говорили про доктора и про священника. Чиновникъ хочъ и шепнувъ Раскольникову, що, здаѣся, докторъ теперь вже злишній, все-жь таки пѳславъ. Побѣгъ самъ Капернаумовъ.

Тымчасомъ Катерина Ивановна перестала кашляти, выбухъ крови якось уставъ. Она смѳтрѣла болючимъ, але довгимъ и проймающимъ поглядомъ на блѣду и дрожачу Зоню, що хустинкою отирала ѣй каплѣ поту зъ чола; наконецъ попросила, щобъ еѳ припѳдняли. Еѳ посадили на постели, придержуючи зъ обохъ бѳковъ.

— Дѣти де? запытала она слабымъ голосомъ. — Ты привела ихъ, Полю? О, глупї!... Та чоґо вы втѣкали... охъ!

Кровь ще покрывала еи засохлї губы. Она повела кругомъ очима, розглядаючись:

— Такъ ось якъ ты живешь, Зоню! Нѣ разу я у тебе не була... привелося...

Она зъ терпѣнемъ посмотрѣла на неѣ:

— Выссали мы тебе, Зоню... Полю, Леню, Колю, ходѣть сюды... Ну, ось они, Зоню, всѣ, бери ихъ... зъ рукъ на руки.. а зъ мене доволь!... Скѣнченный баль! Га!... Оставьте мене, дайте хочъ умерти спокѣино...

Сѣ опустили знову на подушку.

— Щѣ? священника?... Не треба... Де у васъ злишій цѣлковый? На менѣ грѣховъ нема!... Богъ и безъ того простить... Самъ знаѣ, якъ я страдала!..

Неспокѣине маячене обгортало сѣ чимъ разъ бѣльше и бѣльше. На часы она вздрѣгалась, обводила надовкола очима, пѣзнавала всѣхъ на хвилинку: але таки заразъ на мѣсце памяти наступало маячене. Она хрыпло и зъ трудомъ дыхала; щѣсь начебъ клетѣло въ горлѣ.

— Я говорю ему: „ваше превосходительство!...“ покрикувала она, ѣдыхаючи пѣсля каждого слова: — отся Амаля Людвиковна... ахъ! Леню, Колю! ручки по-пѣдь боки, скорѣйшь, скорѣйшь, глѣссѣ, глѣссѣ, па-де-баскъ! Тупати нѣжками. . Будь любенькимъ хлопчикомъ.

Du hast Diamanten und Perlen...

Якъ се дальше? Ось бы заспѣвати...

Du hast die schönsten Augen,
Mein Liebchen, was willst du noch mehr?..

Ну такъ, якъ же не такъ! was willst du noch mehr?
— хибя бовванъ выдумаѣ!... Ахъ такъ, отъ ще:

Въ полдневный жаръ, въ долинѣ Дагестана...

Ахъ, якъ я любила... я до обожания любила сю романцу, Пѣлечко!... Зна-шь, твѣй батько.. ще женихомъ спѣвавь... О днѣ!... Отъ бы намъ заспѣвати! Ну якъ же, якъ же... ось я и забула.. та нагадайте-жь, якъ же? Она була въ незвычайнѣмъ зворушеню и силувалась припѣднятися. Наконецъ страшнымъ, хрыплымъ, надрывающимъ голосомъ она почала, выкрикуючи и засапуячися на кождѣмъ словѣ, зъ видомъ якогѣ ростучого перестраха:

Въ полдневный жаръ!.. въ долинѣ!... Дагестана...
Съ свинцомъ въ груди!..

Ваше превосходительство! наразъ заголосила она роздирающимъ зойкомъ и залившись слезами: — уймѣться за сиротами! Знаючи хлѣбъ-соль покѣйного Семена Захарича!... Можъ навѣтъ сказати аристократичного!... Га! вздрѣгнулась она знову, ще разъ трохи опам'ятавшись и зъ якимсь перелякомъ всѣхъ осматрюючи, все-жъ таки заразъ пѣзнала Зоню. — Зоню, Зоню! промовила она лагѣдно и ласкаво, мовбы здивувавшись, що бачить єѣ передъ собою: — Зоню, любонько, и ты тутъ?

Єѣ знову припѣдняли.

— Доста!... пора!... Прощай нужденна!... заѣздили шкапу!... Надѣрвала-а-сь! крикнула она очайдушно и ненавистно, и повалилась головою на подушку.

Она знову забулась, але се послѣднє забутє трѣвало недовго. Блѣдо-жовте, высохле лице єи закинулось горѣлицъ взадъ, ротъ отворився, ноги судорожно протягнулись. Она глубоко-глубоко зѣтхнула и сконала.

Зоня упала на єи трупъ, обняла єѣ руками и такъ и замерла, прилинувши головою до высохлой груди покѣйницѣ. Полечка припала къ ногамъ матери и цѣлувала ихъ, заводячи голосно. Кольо и Леня, ще не понимаючи, що случилось, але предчуваючи щось вельми страшне, схопили одно друге обома руками за плечики и уставившись одно въ друге очима, наразъ посполу отворили роты и стали кричати. Обое ще були въ костюмахъ: онъ въ чалмѣ, она въ ермолцѣ зъ струсячимъ перомъ.

И якимъ чиномъ отся „похвальна грамота“ найшлася одразу на постели били Катерины Иванѣвны? Она лежала тутъ таки, коло подушки; Раскольниковъ бачивъ єѣ.

Онъ одѣйшовъ до ѣкна. До него прискочивъ Лебезятниковъ.

— Умерла! сказавъ Лебезятниковъ.

— Родіоне Романовичу, маю вамъ два потрѣбнѣй словечка сказати, пѣдѣйшовъ Свидригайловъ. Лебезятниковъ заразъ таки уступивъ мѣсце и чемненько ѣддалився. Свидригайловъ повѣвъ зачудуваного Раскольникова ще дальше въ куть.

— Всю тую тяганину, то єсть похоронъ и друге, я беру на себе. Знаете, грошей треба, а я вамъ сказавъ,

що у мене є злишній. Сихъ двое мальчикѡвъ и отсю Полечку я помѣщу въ якихъ-небудь лѣпшихъ сирѡтскихъ заведеняхъ, и вложу для каждого, до повнолѣтности, по тысячу-пятьсотъ рублѣвъ капиталу, щобъ вже зовсѣмъ Зофія Семеновна була спокѡйна. Та и еъ зъ болота вытягну, бо дѣвчина она гарна, чи такъ? Ну, добродѣю, такъ вы и розповѣдajte Евдокіи Романѡвнѣ, що еи десять тысячъ я отъ-якъ и употребивъ.

— Зъ якими-жъ цѣлями вы такъ сыплетe грошима? запытавъ Раскольникѡвъ.

— Е-ехъ! чоловѣкъ недовѣрчивый! засмѣявся Свидригайловъ. — Адаже я сказавъ, що сѣ грошъ у мене злишній. Ну, а по-просту зъ людяности, не допускаете? Та не „гнида“-жъ була она (ѡнъ ткнувъ пальцемъ въ той кутъ, де лежала покійниця), якъ якась-тамъ старушка-лихварка. Ну, признасте, ну „чи Лужинови въ самѡмъ дѣлѣ жити и погань чинити, чи ѣй умирати?“ И не поможу я, такъ тогдѣ „Полечка, прикладомъ, туды-жъ, по тѡй самѡй дорозѣ поїде...“

ѡнъ проговоривъ се зъ видомъ якогось *пѡдморгуочои*, веселои насмѣшки, не спускаючи очей зъ Раскольника. Раскольникѡвъ поблѣдъ и похолоднѣвъ, чуючи свои власнѣ, сказанѣ до Зонѣ слова. ѡнъ живо подався назадъ и дико посмотрѣвъ на Свидригайлова :

— Зъ-ѡдки... вы знаете? прошептавъ ѡнъ, ледви ѡдыхаючи.

— Адаже я тутъ, за стѣною, у мадамъ Реслѣховои стою. Тутъ Капернаумовъ, а тамъ мадамъ Реслѣхова, давненька и щира приятелька. Сусѣдъ, пане.

— Вы?

— Я, тягнувъ далѣй Свидригайловъ, колышучись ѡдъ смѣху, — и могу вамъ честію запевнити, наймилѣйшій Родіоне Романовичу, що страхъ вы мене зацѣкавили. Адаже я сказавъ, що мы зѡйдемось, заповѣвъ вамъ се, — ну, отъ и зѡйшлись. И побачите, якій я дорѣчный чоловѣкъ. Побачите, що зѡ мною ще можъ жити...

ЧАСТЬ ШЕСТА.

I.

Для Раскольникова наступивъ дивный часъ: дословно начебъ туманъ упавъ одразу передъ нимъ и замкнувъ его въ безвыходну и тяжку самоту. Нагадуючи сей часъ опбсла, вже довго потому, онъ догадувався, що память его на часы мовбы запоморочувалась, и що такъ тягнулось, зъ малыми перервами, ажъ до оконченой катастрофы. Онъ бувъ переконанный ршучо, що въ многѣмъ тогдѣ помылявся, прикладомъ въ часѣ, коли що сталося. По крайнѣй мѣрѣ, нагадуючи опбсла и силуючи выяснити собѣ нагадане, онъ неоднократно о собѣ самѣмъ лишь посредствомъ сказѣнокъ, одержанныхъ одъ другихъ. Одну подѣю онъ змѣшувавъ, прикладомъ, зъ другою; инше уважавъ наслѣдкомъ подѣѣ, що истнувала тѣлько въ его уявѣ. На часы обгортала его хоробливо-томляча тревога, що перероджувалась навѣтъ въ панічний страхъ. Однакожь онъ памятавъ такожь, що бували минуты, години и навѣтъ може-бути дни, повнѣ апатѣ, котра заволодѣла нимъ, якбы наперекѣръ давиѣйшому страхови, — апатѣ, похожои на хоробливо-рѣвнодушнѣ станъ декотрыхъ умирающихъ. Загаломъ же въ тѣ послѣднѣ дни онъ и самъ начебъ старався втечи одъ ясного и повного зрозумѣня своего положеня; деякѣ насущнѣ факты, що домагались безпроводного розьясненя, особливо доскуляли ему; все-жь таки якъ радъ бы онъ бувъ освободитись и утечи одъ отсихъ клопотѣвъ, забуте котрыхъ грозило впрочѣмъ повною и неминучою погубою въ его положеню.

Особливо тревоживъ его Свидригайловъ; можъ навѣтъ було сказати, що онъ якось ажъ задержався на Свидригайловѣ. Одъ часу надто грѣзныхъ для него и надто ясно высказанныхъ словъ Свидригайлова въ помешканю Зонѣ, въ хвилию смерти Катерины Ивановны, мовь-то нарушився звичайный порядокъ его мыслей. Та мимо того, що сей новий фактъ незвычайно его непокоивъ, Раскольниковъ якось не спѣшивъ зъ розъясненемъ дѣла. Хвилями, находячи себе нагле де-небудь въ оддаленой и самотной части мѣста, въ якѣй-небудь убогой гостинниці, самого, за столомъ, въ задумѣ, и ледви памятаючи, якъ онъ понавъ сюды, онъ нагадувавъ одразу о Свидригайловѣ: ему одразу надто ясно и трѣвножно приходило перекопане, що треба бы, якъ можъ найскорше, розмовитись зъ симъ чоловѣкомъ и що буде можливе, порѣшити оконечно. Оденъ разъ, коли онъ вийшовъ кудись за якусь рогачку, онъ навѣтъ выобразивъ собѣ, що дождае тутъ Свидригайлова и що тутъ назначені у нихъ сходины Другій разъ онъ прокинувся на зарѣ десь на землі, въ куцахъ и майже не понимавъ, якъ залѣзъ сюды. Та впрочѣмъ за отсі два-три дни пѣсля смерти Катерины Ивановны, онъ вже двѣчи стрѣчався зъ Свидригайловомъ, завсѣгды майже въ помешканю Зонѣ, куды онъ заходивъ якось безъ цѣли, та тѣлько завсѣгды лишъ на минуту. Они перекидувались кождый разъ короткими словами и нѣ разу не заговорили о головномъ пунктѣ, будьтобы мѣжь ними такъ само собою и условилось, щобы мовчати о томъ до часу. Тѣло Катерины Ивановны ще лежало въ домовинѣ. Свидригайловъ заряджавъ похорономъ и суятився. Зоня такожь була дуже занята. При послѣдней стрѣчи Свидригайловъ объяснивъ Раскольникову, що зъ дѣтьми Катерины Ивановны онъ сякъ-такъ покѣнчивъ и покѣнчивъ щасливо; що у него, дякувати деякимъ звязямъ, одшукались такі люде, за помочою котрыхъ можъ було помѣстити всѣ три сирѣтки таки заразъ въ дуже приличній для нихъ заведеня; що одложені для нихъ грошѣ такожь богато помогли, зваживши що сирѣтъ зъ капиталомъ помѣстити о много легче, якъ сирѣтъ убогихъ. Сказавъ онъ щось и про Зоню, обѣцявъ зайти сими днями до Раскольникова и натякнувъ, що „хотѣвъ бы, порадитись; що дуже треба бы поговорити, бо есть такі справы..“ Розмова отся

одбувалась въ сѣняхъ, била сходо́въ. Свидригайловъ пильненько смотрѣвъ въ очи Раскольникову и наразъ, помовчавши и понизивши голосъ, запытавъ:

— Та що́ вы, Радіоне Романичу, такій які́сь не свѣ́й? Справдѣ! Слухаєте и смотрите, а якое мовь-то и не розумѣте. Вы ободрѣться. Отъ, дайте поговоримо; жаль то́лько, що дѣла багато и чужого, и своего... Ехъ, Радіоне Романичу, додавъ онъ несподѣвано, — всѣмъ людямъ треба воздуху, воздуху, воздуху, добродѣю... Перше всего!

Онъ скоренько одступився, щобъ перепустити входячого на сходы священника и дачка. Они шли служить панахиду. По розпорядженю Свидригайлова. панахиды служились два разы въ день, точнѣсенько Свидригайловъ пошовъ своею дорогою. Раскольниковъ постоявъ, подумавъ и увѣйшовъ вслѣдъ за священникомъ въ квартиру Зонѣ.

Онъ станувъ въ дверяхъ. Начиналась служба, тихо, по-важно, жалѣбно. Въ мысли о смерти и въ почутю присутности смерти лежало для него завсѣгда щось важке и таемничострашне, одъ самого дитинства; та и давно вже онъ не чувъ панахиды. Крѣмъ того було тутъ ще щось друге, надто вже страшне и трѣвожаче. Онъ смотрѣвъ на дѣтей: всѣ они клячали била домовины; Полечка плакала. Позаду нихъ, тихо и якое несмѣло плачучи, молилась Зоня. „Адже она въ усѣ тѣ дни нѣ разу на мене не поглянула и нѣ словечка менѣ не сказала“, подумалось наразъ Раскольникову. Сонце ярко освѣтляло кѣмнату; кадильный дымъ поднимався клубами; священникъ читавъ: „Упокой, Господи“. Раскольниковъ перестоявъ всю службу. Благословлячи и прощаючись, священникъ якое дивно озырався. Пѣсля службы, Раскольниковъ подѣйшовъ къ Зонѣ. Тая заразъ взяла его за обѣ руки и нахилила до его груди голову. Сей короткій, приятельскій рухъ навѣтъ поразивъ Раскольникова несподѣванкою; ажъ дивно ему було; якъ? нѣ найменшою одразы, нѣ найменшого омерзѣня до него, нѣ найменшою дрощи въ еи руцѣ! Се вже була якась безконечность выреченяся самои себе. Такъ по крайнѣй мѣрѣ онъ се понявъ. Зоня нѣчого не говорила. Раскольниковъ стиснувъ ѣй руку и выйшовъ. Ему стало страхъ тяжко. Колибъ можливе було втечи куды-небудъ въ отсю минуту и остатись цѣлкомъ самому,

хочбы на цѣле житѣ, то онъ уважавъ бы себе щасливымъ. Та дѣло въ томъ, що онъ въ послѣднїи часы, хочъ и завсѣгды майже бувъ самъ оденъ, нѣякъ не мѡгъ почути, що онъ самотный. Лучалось ему втѣкати за мѣсто, выходити на велику дорогу, навѣтъ разъ онъ выйшовъ въ якїйсь лѣсокъ; тѡлько чимъ самотнѣйше було мѣсце, тымъ сильнѣйше онъ ѡдчувавъ мовъ-то чинсь близьку и тревожну присутнѡсть, не те щобъ страшну, а якось вже надто доскуляюче, такъ що чимъ хутше вертався назадъ до мѣста, змѣшувався зъ товою, входивъ въ гостинницѣ, въ шинки, ишовъ на Толкучїй, на Сѣнну. Тутъ було вже будьтобы легче и навѣтъ самотнѣйше. Въ однѡй простѡй харчѡвни передъ вечеромъ спѣвали пѣсни: онъ пересидѣвъ цѣлый часъ, слухаючи, и памятавъ, що ему навѣтъ було дуже приємно. Все-жъ таки пѡдъ конецъ онъ наразъ ставъ знову неспокоѣнный; дословно мовбы грыжа совѣсти знову почала его мучити: „Отъ спджу, пѣсень слухаю, а хйба се менѣ треба робити!“ якось такъ подумалось ему. А втѡмъ онъ таки заразы догадався, що и не се одно его тревожить; було щось таке, що домагалось безпроводного покѡнченя, але чого нѣ ѡдумати, нѣ словами не можъ було передати. Усе немовбы въ якїйсь гллубокъ спленталось. „Нѣ, вже лѣйше бы яка боротьба! Лѣйше бы знову Порфиръ .. або Свидригайловъ... Кобы знову якїй-небудь вызовъ, якїй нападъ... Такъ! такъ!“ думавъ онъ. Онъ выйшовъ зъ харчѡвнѣ и пустився ледви не бѣгчи. Мысль о Дуни и матери навела на него нагло дячогось-тамъ начебъ панїчний страхъ. Въ отсю-то нѡчь, передъ досвѣтомъ, онъ прокинувся въ куцахъ, на Крестовскѡмъ островѣ, цѣлый дрожащїй въ лихорадцѣ; онъ пѡйшовъ домѡвъ и приишовъ вже раннимъ ранкомъ. По кѡлькохъ годинахъ сну лихорадка минула, але прокинувся онъ вже пѡзно: була вже друга година сполудня.

Онъ пригадавъ собѣ, що на сей день назначеный похоронъ Катерины Ивановны и утѣшився, що не бувъ на нѣмъ. Настка принесла ему ѣсти; онъ ѣвъ и пивъ зъ великимъ смакомъ, ледви не лакомствомъ. Голова его была свѣжѣйша, и онъ самъ спокойнѣйшїй нѣжъ за всѣ послѣднїи три дни. Онъ навѣтъ здивувався наразъ, якъ мѡгъ онъ передже

такъ страшно чогось боятись. Дверѣ отворились и увойшовъ Разумихинъ

— А! Ёсть, значить не хорый! сказавъ Разумихинъ, взявъ крѣсло и сѣвъ за стѣлу противъ Раскольниково. Онъ бувъ стрѣвоженный и не старався сего укрыти. Говоривъ онъ зъ видимою досадою, все-жь таки не кваплячись и не поднимаючи надто голосу. Можъ бы подумати, що въ нѣмъ за сѣвъ якійсь особливый и навѣтъ выключный замѣръ. — Слухай, почавъ онъ рѣшучо, — менѣ тамъ катъ до васъ, до всѣхъ, та не томѣ, що я виджу теперъ, виджу ясно, що нѣчого не можу поймати; тѣлько ради Бога не думай, що я прийшовъ выпытувати. Овва! Самъ не хочу! Самъ теперъ все ѡдкрывай, всѣ ваші секреты, такъ я ще и слухати ось може-бути не стану, плюну и пойду. Я прийшовъ лишь до вѣдаться особисто и оконечно: чи правда, по-перше, що ты божевольный? О тобѣ, бачишь, є такє переконанє (ну, тамъ, десь-тамъ), що ты може-бути божевольный або дуже до того склонный. Признаюсь тобѣ, я и самъ вельми бувъ склонный поддерживать се переконанє, одно, судячи послѣ твоихъ глупыхъ и почасти поганныхъ поступковъ (нѣчимъ не ѡбьясненыхъ) а другє, послѣ твоего недавного поведєня зъ матерю и сестрою. Тѣлько нѣлюдь и падлюка, коли не божевольный, мѡгъ бы такъ поступити зъ ними, якъ ты поступивъ, выходить отже, ты божевольный...

— Ты давно ихъ бачивъ?

— Що-тѣлько. А ты зъ той поры не бачивъ? Куды ты волочишься, скажи менѣ, будь ласкавъ; я вже до тебе тричи заходивъ. Мати хора ѡдъ вчера направду. Зѡбралась до тебе; Евдокія Романѡвна почала здержувати; слухати нѣчого не хоче: „Коли онъ, говорить, хорый, коли у него разумъ мѣшався, хто-жь ему поможе, якъ не мати?“ Пришли мы сюды всѣ, бо не кидати-жь намъ єѣ саму. До самыхъ твоихъ дверей благали успокоитись. Войшли, тебе нема; отъ тамъ она и сидѣла. Пересидѣла десять минутъ, мы надъ нею стояли та мовчали. Встала и говорить: „Коли онъ зъ хаты выходить, значить онъ отже здоровъ, и матѣрь забувъ, значить неприлично и стыдно матери у порога єго стояти и ласки, якъ милостинѣ, выпрошувати.“ Домѡвъ вернулась и лягла; теперъ въ горячѣ: „Бачу, говорить, для

свои у него есть часъ". Она думает, что *своа*. бачишь, се Зофія Семеновна, твоя суджена, чи тамъ коханка, не знаю. Я пошовъ ось заразъ до Зофіи Семеновны, бо, братику, я хотѣвъ все провѣдати, — приходжу, дивлюсь: домовина стоитъ, дѣти плачуть, Зофія Семеновна жалобній сукенчата имъ примѣрюет. Тебе нема. Посмотрѣвъ, звинився и выйшовъ, такъ и Евдокии Романовнѣ донѣсь. Все, кажу, се дурница и нема тутъ нѣякои *свои*, найподобнѣйше до правды, изъ всего выходить, се божевольство. Та ось ты сидишь и варене мясище жрешь, мовбы три днѣ не ѣвъ. Оно, правда, и божевольнѣй такожь ѣдять, все-жь таки хочъ ты и слова до мене не сказавъ, то ты... не божевольнѣй! на се я поклянуся. Перше всего не божевольнѣй. И такъ, катъ зъ вами зѣ всѣми, бо вже-жь очевидно тутъ якась тайна, якійсь секретъ; а я надъ вашими секретами ломити головы не гадаю. Такъ тѣлько зайшовъ высваритись, закѣнчивъ онъ, встаючи, — душу ѡвести, а я знаю, що менѣ теперь чинити:

— Що-жь теперъ хочешь чинити?

— А тобѣ яке дѣло, що я теперъ хочу чинити?

— Слухай, ты впьешься!

— По чимъ... по чимъ ты се познавъ?

— Ну, ще бы.

Разумихинъ помовчавъ зъ минуту.

— Ты завсѣгды бувъ дуже статочный чоловікъ и нѣколи, нѣколи ты не бувъ божевольнѣй, завважавъ онъ наразъ зъ жаромъ. Се такъ: я упыюся! Прощай! И онъ пустился ити.

— Я о тобѣ, позавчора, здаєся, зъ сестрою говоривъ, Разумихине.

— О менѣ! Та... ты де-жь еѣ мѡгъ бачити позавчора? ѡдразу задержався Разумихинъ, навѣтъ поблѣднѣвши трохи. Можъ було ѡгдати, що сердце его поволи и зъ напруженемъ застукало въ груди.

— Она сюды приходила, сама, тутъ сидѣла, говорила зѣ мною.

— Она!

— Такъ, она.

— Що-жь ты говоривъ... я хочу сказати, о менѣ, бачишь?

— Я сказавъ ѳй, що ты дуже порядный, честный и трудожчій чоловікъ. Що ты єѳ любишь, я ѳй не говоривъ, бо она се и сама знає.

— Сама знає?

— Ну, ще бы! Куды бы я нѣ забрався, що бы зѳмною нѣ лучилось, — ты щобъ остався у нихъ провидѣнемъ. Я, такъ сказати, передаю ихъ тобѣ, Разумихине. Говорю се ддятого, бо докладно знаю, якъ ты єѳ любишь, и переконаный о чистотѣ твоего сердца. Знаю такожь, що и она тебе може любити и навѣтъ може-бути вже и любить. Теперь самъ рѣшай, якъ знаєшь лѣпше, — треба чи не треба упиватись.

— Родьку... Бачишь .. Ну... Ахъ, до чорта! А ты то куды хочешь забиратись? Бачишь: коли все те секретъ, то нехай буде! Але я... я провѣдаю секретъ.. И переконаный, що безъ сумнѣву якась тамъ дурница и страшне недорѣцтво, и що ты самъ все те и выдумавъ. Все-жь таки ты пышный хлопецъ! Золотый чоловікъ!...

— А я именно хотѣвъ тобѣ сказати, та ты перебивъ, що ты се дуже добре перше порѣшивъ, щобы тайны и секреты тѣ не провѣдувати. Лиши до поры, не займайся тымъ. Усе въ своѣмъ часѣ провѣдаєшь, именно тогдѣ, коли треба буде. Вчера менѣ оденъ чоловікъ сказавъ, що треба воздуху чоловікови, воздуху, воздуху! Я хочу до него пѣйти заразъ и спытати, щѳ онъ пѳдъ тымъ розумѣ.

Разумихинъ стоявъ въ задумѣ и въ зворошеню и щѳсь розбиравъ.

„Онъ належить до якоисъ политичной змовы. Се заговорщикъ! Нема нѣякого сумнѣву! И онъ мабутъ нынѣ-завтра вѳзметься за якась рѣшуче дѣло, — се такъ, се певне! Инакше бути не може и... Дуня знає...“ подумавъ онъ переконаный.

— Такъ до тебе отже ходитъ Евдокія Романѳвна, промовивъ онъ, скандируючи слова, — а ты самъ хочешь бачитись зъ чоловікомъ, котрый говоритъ, що воздуху треба бѳльше, воздуху и... и, значить, и сей листъ... се такожь щѳсь, що ѳдноситья до того, заключивъ онъ якбы про себе,

— Якій листъ?

— Она листъ оденъ дѣстала сегодня, єѣ дуже занепоконвѣ. Дуже. Ажъ надто вже. Я заговоривъ о тобѣ — просила не говорити. Опѣсля... опѣсля сказала, що бути-може мы дуже скоро розстанемось, ѡдтакъ стала менѣ за щось-тамъ горячо дакувати; потѣмъ въ свою кѡмнату и заперлась.

— Она листъ дѣстала? задумчиво вкинувъ Раскольниковъ.

— Такъ, листъ; а ты не знавѣ? Гм.

Они оба помовчали.

— Бувай здоровъ, Родіоне. Я, братчику... бувъ оденъ часъ... та втѡмъ, бувай здоровъ, бачишь, бувъ оденъ часъ... Ну, прощай! Менѣ такожъ пора. Пити не буду. Теперъ не треба... брешешь!

Онъ сокирився; однакъ вже виходячи и вже майже зачинивши за собою дверѣ, наразъ отворивъ ихъ знову и сказавъ, споглядаючи кудись-тамъ набѡкъ:

— А правда! Чи памятаєшь се убійство, ну ось Порфиръ, бачишь: старуху тую? Ну, такъ знай, що убійця сей ѡдшукався, признався самъ и доказы всѣ подавъ. Се оденъ зъ тыхъ самыхъ робѡтниківъ, малярѣвъ, представъ собѣ, памятаєшь, я ихъ тутъ ще боронивъ? Чи повѣришь, що всю ту сцену бѡйки и смѣху на сходахъ зъ своимъ товаришомъ, коли тѣп-тамъ ишли до горы, двѡрникъ и два свѣдки, онъ нарокомъ урядивъ, и именно для обороны. Що за хитрѡсть, що за притомнѡсть духа въ такѡмъ щеняти! Повѣрити трудно; та самъ розъяснивъ, самъ до всего признався! И якъ я въ дурнѣ пошився! Що-жь, по-моему, се тѡлько гѣній крутарства и змысности, гѣній юридичнои обороны, — а показалось, и нема чому особливо дивуватись! Хѣба-жь такі не можутьъ бути? А що онъ не выдержавъ характеру и признався, такъ я єму за те ще бѡльше вѣрю. Подѡбнѣйше до правды... Але якъ то я, я тогдѣ въ дурнѣ попався!... За нихъ на стѣну лѣзъ.

— Скажи будь ласкавъ, ѡдки ты се довѣдався и дячого тебе се такъ интересує? зъ выразнымъ несупокоюмъ запытавъ Раскольниковъ.

— Ну, ще що! Дячого мене интересує! Отъ запытавъ!... та довѣдався я ѡдъ Порфира, мѣжь иншимъ. Та правда, ѡдъ него майже и все чувъ.

— Одь Порфира?

— Одь Порфира.

— Що-жь... Що-жь онъ? налякано запытавъ Раскольниковъ.

— Онъ се славно менѣ розъяснивъ. Психологично розъяснивъ, по-своему.

— Онъ розъяснивъ? Таки самъ тобѣ и розъяснивъ?

— Самъ, самъ; бувай здоровъ! Познѣйше ще дещо розповѣмъ, а теперъ маю орудку. Тамъ... бувъ оденъ часъ, що я подумавъ. Ну, та що; познѣйше!... Пощо менѣ теперъ упиватись? Ты мене и безъ вина напоивъ. Адже я п'яний, Родьку! Безъ вина п'яний теперъ, ну, але бувай здоровъ; зайду; дуже скоро.

Онъ вийшовъ.

„Се, се политичный ворохобникъ, нема сумнѣву, нема сумнѣву!“ оконечно рѣшивъ про себе Разумихинъ, поволи спускаючись зѣ сходѣвъ. „И сестру втягнувъ; се дуже, дуже можливе при характерѣ Евдокіѣ Романѣвны. Сходяться, адже она такожь менѣ натякнула. Зѣ многихъ еи слѣвъ... и слѣвцеъ... и натягѣвъ все те выходитъ, якъ-разъ такъ! Та и якъ инакше объяснить всю тую путаницю? Гм! А я було-думавъ... О Господи, що се я було-думавъ? Такъ, се було затмѣне, и я передъ нимъ виноватый! Се онъ тогдѣ коло лампы, на куритари, затмѣне на мене напустивъ. Тьфу! Яка погана, грубіяньска, пѣдла мысль зѣ моєи стороны! Гарный хлопецъ Миколка, що признався... Та и давнѣйше теперъ якъ усе объясняеся! Отся хвороба его тогдѣ, его чуднй всѣ такі поступки, навѣтъ и давнѣйше, давнѣйше, ще въ университетѣ, якій онъ бувъ завсѣгды хмурный, понурый... Але що таке значить теперъ сей листъ? Тутъ, очевидно, такожь щось есть. Одь кого сей листъ? Я пѣдозрѣваю... Гм. Нѣ, се я все провѣдаю!“

Онъ нагадавъ и розѣбравъ усе о Дунечѣ и сердце его заумерло. Онъ зѣрвався зѣ мѣсця и побѣгъ.

Раскольниковъ, якъ лишь вийшовъ Разумихинъ, вставъ, звернувся до ѳкна, вдарився въ оденъ куть, въ другій, якбы забувши о тѣснотѣ своєи комѳрки, и... сѣвъ знову на диванъ. Онъ цѣлый мовбы обновився; знову борба — значить найшовъ ся вихѣдъ!

„Такъ, отже найшовся виходъ! А то вже надто усе сперлось и закоркувалось, дѣймаючо стало душити, дурь якійсь чѣпався. Одъ самой сцены зъ Миколкою у Порфира, почавъ онъ душитись безъ виходу, въ тѣснотѣ. Пѣсля Миколки, въ той самый таки день була сцена у Зонѣ; перевѣвъ и скѣпчивъ еѣ цѣлкомъ, цѣлкомъ не такъ, якбы мѣгъ представити собѣ напередъ... Ослабъ, значить, одразу и цѣлковито! одразу! А таки признавъ онъ тогдѣ Зони, самъ признавъ, одъ сердца признавъ, що такъ ему самому зъ такимъ дѣломъ на души не пережити! А Свидригайловъ? Свидригайловъ загадка... Свидригайловъ непокоить его, се правда, все-жъ таки якось не зъ той стороны. Зъ Свидригайловомъ може-бути ще такожь чекає его боротьба. Свидригайловъ може-бути такожь цѣлый виходъ, але Порфиръ рѣчь инша.“

„И такъ: Порфиръ самъ ще и розъяснявъ Разумихину, психологично ему розъяснявъ! Знову свою прокляту психологію пѣдводити почавъ! Порфиръ? Та щобы Порфиръ увѣривъ хочъ на одну минуту, що Миколка виноватый пѣсля всего того, що мѣжь ними тогдѣ зайшло, пѣсля той сцены око въ око передъ появленемъ Миколки, на котру годъ найти правильного обьясненя, кромѣ *одного*? (Раскольникову на кѣлька заводѣвъ сими днями проблыскувала и нагадувалась шматками вся та сцена зъ Порфиромъ; въ цѣлости онъ не бувъ въ силѣ вынести спомину.) Були тогдѣ высказані мѣжь ними такі слова, зайшли такі рухи, гѣсты, замѣнялись они такими поглядами, сказане було дещо такимъ голосомъ, доходило до такихъ границъ, що вже пѣсля того не Миколцѣ (котрого Порфиръ наскрѣзь заразъ по першѣмъ словѣ и выразѣ лица ѡдгадавъ), не Миколцѣ було захитати саму основу его переконанъ.“

„Та ба! Навѣтъ Разумихинъ почавъ вже пѣдозрѣвати! Сцена на куритари, коло лампы, збулась отже тогдѣ не даромъ. Отъ онъ кинувся до Порфира... Тѣлько зъ якои причины отсей-то почавъ его такъ въ дурнѣ пошивати? Що у него за цѣль ѡдводити очи Разумихина на Миколку? Нѣ, онъ безъ сумнѣву щось задумавъ; тутъ есть замѣры, але які? Правда, одъ сего поранку уплыло багато часу, — надто, надто богато, а о Порфирѣ не було нѣ слуху нѣ духу. Щѣ-жъ, се очевидно гѣрше...“ Раскольниковъ взявъ

шапку и задумавшись пішовъ зъ кѣмнаты. Першій день за весь той часъ, онъ чувъ себе по крайнѣй мѣрѣ при здоровыхъ змыслахъ. „Треба покѣнчити зъ Свидригайловомъ, думавъ онъ, — и за яку бы то нѣ було цѣну, якъ можъ найскорше ; сей такожь, здаєся, дожидає, щоби я самъ до него прийшовъ.“ И въ ту хвилию така ненависть пѣднялась одразу въ его усталомъ серци, що може-бути онъ бы мѣгъ убити кого-небудь зъ сихъ двохъ : Свидригайлова або Порфира. По крайнѣй мѣрѣ онъ почувъ въ души, що коли не теперь, то згодомъ-перегодомъ онъ годенъ се вчинити. „Побачимо, побачимо“, повторявъ онъ про себе.

Та тѣлько-що онъ отворивъ дверѣ до сѣней, якъ ось зѣткнувся зъ самымъ Порфиромъ. Той входивъ къ нѣму. Раскольниковъ оставивъ на минуту, але тѣлько на одну минуту. Дивна рѣчь, онъ не надмѣрно здивувався приходомъ Порфира и майже его не налякався. Онъ лишь дрѣгнувъ, однакожь скоренько, таки заразы притотовився „Може розвязка ! Але якъ се онъ пѣдѣйшовъ тихонько, немовъ кѣтка, и я нѣчого не чувъ ? Невже-жь пѣдслухувавъ ?“

— Не ждали гостя, Родіоне Романичу, вскрикнувъ смѣючись Порфиръ Петровичъ. — Давно вступити збирався, переходжу, думаю — чого-жь не заглянути на кѣлька хвилинь. Кудысь зѣбрались ? Не задержу. Не задержу. Тѣлько, бачите, одну папѣроску, коли позволите...

— Та сѣдайте, Порфире Петровичу, сѣдайте. — усаджувавъ Раскольниковъ зъ такимъ на око задоволеннымъ и приятельскимъ видомъ, що справдѣ самъ бы собѣ чудувався, колибъ мѣгъ на себе поглянути. Пѣслѣдки, осады на днѣ выскребтувались ! Иногдѣ такъ чоловѣкъ вытерпитъ пѣвъ години смертного страху зъ розбѣйникомъ, а якъ приложить ему нѣжь до горла оконечно, такъ тутъ навѣтъ и страхъ мине. Онъ усѣвся простѣсенько передъ Порфиромъ и не клѣпнувши очима смотрѣвъ на него. Порфиръ скрививъ лице и почавъ закурювати папѣроску.

„Ну, говори-жь, говори-жь, такъ ажъ и хотѣло выскочити зъ серця Раскольникова. „Ну, що-жь, що-жь, що-жь ты не говоришь ?“

II.

— Та ті папѣроски! заговоривъ наконецъ Порфиръ Петровичъ, скѣпивши закурювати и ѳдсапнувши: — нездорове, шкодить, а ѳдвизатись годь! Кашляю, добродѣю, и душити почало. Я, бачите, трусливый, поѳхавъ колись-туть до Б***на. Кождого хорого мінімум по пѳвъ години осмотрюе; такъ ажъ розсмѣявся на мене смотрячи: и стукавъ и слухавъ, — вамъ, говорить, мѣжь иншимъ курити не треба; легки розширенїи. Ну, якъ я не буду? Чимъ тютюнъ заступлю? Не пью, отъ и вся бѣда, хе-хе-хе, що не пью се бѣда! Адже все ѳдносне, Родїоне Романовичу, все ѳдносне.

„Що се ѳнъ, за свою давнїйшу казенщину принимаеся, чи що!“ зъ ѳдразою подумалось Раскольникову. Цѣла недавня сцена послѣднихъ сходиныхъ нагло ему пригадалась, и тогдѣшне чувство филю впилося въ его сердце.

— Адже я до васъ вже заходивъ позавчора вечеромъ; вы и не знаете? говоривъ далѣй Порфиръ Петровичъ, оглядаючи кѳмнату: — до хаты, въ отсю саму кѳмнату заходивъ. Такъ само якъ и нынѣ переходжу мимо — ну-же, думаю, визиту ему зроблю. Зайшовъ, а кѳмната наостѣжь; оглянувся, — пѳдождавъ, та и служанцѣ вашѳй нѣчого не сказавъ — выйшовъ. Не запираете?

Лице Раскольникова помрачалось чимъ разъ бѳльше и бѳльше. Порфиръ начебъ угадавъ его мысли.

— Объяснитись прийшовъ, голубчику Родїоне Романовичу, объяснитись, пане! Я вамъ виненъ объяснене, тягнувъ ѳнъ дальше зъ усмѣшкою, и навѣтъ злегка вдаривъ долонью по колѣнѣ Раскольникова, хочъ майже въ ту саму хвилину лице его ѳдразу прибрало поважный и засуяченый выразъ; навѣтъ мовбы сумъ пронѣсся по нѣмъ, къ великому задивуваню Раскольникова. ѳнъ нѣколи ще не бачивъ и неспѳдѣвався у него такого лица. — Дивна сцена зайшла у послѣднїй разъ мѣжь нами, Родїоне Романовичу. Оно, правда, и при першѳй нашѳй стрѣчи ѳдѳгралась мѣжь нами такожь дивна сцена; але тогдѣ... Ну, теперъ вже одно до одного! Отъ щѳ, пане: я може-бути и надто въ вашихъ очахъ про-

винився передъ вами ; я се признаю. Адже мы якъ розстались, чи памятаєте : у васъ нервы спѣвають и колѣна дрожать, и у мене нервы спѣвають и колѣна дрожать. И бачите, якось оно навѣтъ и непорядно мѣжъ нами тогдѣ выйшло, не по людски. А все-жъ таки мы порядніи люде ; то-есть, на всякій способъ, перше всего порядніи люде ; се треба памятати. А то, згадайте, до чого доходило... цѣлкомъ вже навѣтъ и неприлично.

„Що-жъ се онъ, за кого мене держить?“ зъ задивомъ запитувавъ себе Раскольниковъ, приподнявши голову и повними очима смотрячи на Порфира.

— Я прийшовъ до переконання, що намъ отверто поступати теперъ лѣпше, говоривъ далѣй Порфиръ Петровичъ, трохи одвернувши голову и спустивши очи, начебъ не хотѣвъ трѣвожити бѣльше своимъ поглядомъ свою дотеперѣшню жертву, и начебъ погорджувавъ своими давнѣйшими способами и штучками ; — такъ, пане, такі підозрѣня и такі сцени трѣвати довго не можуть. Розлучивъ насъ тогдѣ Миколка, а то я не знаю, до чого бы мѣжъ нами дѣйшло. Сей проклятій мѣщанище пересидѣвъ у мене тогдѣ за перегородкою, — можете собѣ се представити ? Вы очевидно вже се знаєте ; та и самому менѣ вѣдомо, що онъ до васъ опѣсля заходивъ ; але те, що вы тогдѣ думали, того не було : нѣ за кимъ я не посылавъ и нѣчого ще тогдѣ не зарядивъ. Запытаєте, длячого не зарядивъ ? А якъ вамъ сказати : самого мене те все тогдѣ якось заскочило. Я и за двѣрниками, бачите, ледви-не-ледви наумѣвся пѣслати. (Двѣрникѣвъ вы вѣдай завважали, переходячи.) Мысль тогдѣ у мене пронеслася, такъ одна, наборзѣ, блыскавкою ; бо вже, чи повѣрите, сильно бувъ я тогдѣ переконаний, Родіоне Романичу. Нехай, думаю собѣ, — хочъ и пропушу одно на годинку, то за те друге ухоплю за хвѣстъ, — свого, розумѣея, свого вже нѣякъ не пропушу. Дразливй вы вже надто, Родіоне Романичу, одъ природы, пане : вже ажъ и надто, при всѣхъ тыхъ другихъ основныхъ прикметахъ вашего характеру и сердца, котрй, я пешу себе надѣею, таки почасті збагъ, пане. Ну, вже розумѣея, и я мѣгъ, навѣтъ и тогдѣ, знати, що не завсѣгды такъ лучаея, щобы ось вставъ чоловѣкъ та и сыпнувъ вамъ въ очи всѣми подробицами. Се хочъ и лу-

чаєся, именно, коли чоловіка до крайности зъ терпцю введе-
дешь, то все-жь таки, якбы тамъ нѣ було, рѣдко. Се и я
мѡгъ знати. Нѣ, думаю, менѣ бы хочъ нѣтякѣ! хочъ бы най-
меншу таку познаку, лишь одну, та тѡлько таку, щобъ вже
ось такъ руками можъ було взяти, щобъ вже рѣчь була,
а не те що саму ту психологію. Бо, думавъ я, коли чоло-
вѣкѣ провинився, то вже навѣрно можъ, якъ бы тамъ нѣ
було, чого-небудь сущого одъ него дѡждатись; вѡльно на-
вѣть и на найбѡльшь несподѣванный результатъ числити. На
характеръ вашъ я тогдѣ числивъ, Родіоне Романичу, бѡльшь
всего на характеръ, пане! Надѣявся вже надто тогдѣ
на васъ.

— Та вы, та щѡ вы теперъ заєдно такє гѡворите, вор-
кнувъ наконецъ Раскольниковъ, навѣть не застановившись
гарно надъ питанємъ. „О чѣмъ онъ гѡворить, мучився онъ
про себе, — чи може справдѣ за невинного мене має?“

— Щѡ такє гѡворю? А обѣяснитись прийшовъ, добро-
дѣю, такъ сказати за обѡязокѣ святой уважаю. Хочу вамъ
все до споду выложити, якъ все було, цѣлу ту исторію всего
того тогдѣшнѣго, такъ сказати, запоморочена. Не трохи на-
доскуливъ я вамъ, Родіоне Романичу. Я не нелюдь, пане.
Адже розумѣю и я, щѡ се значить перенести такє на собѣ
чоловѣкови пригнобленому та гордому и нетерпеливому, осо-
бливо нетерпеливому. Я васъ, на кождый припадокѣ, уважаю
за чоловіка найблагороднѣйшого, пане, и навѣть зъ задат-
комѣ великодушности, хочъ и не згоджуюсь зъ вами у всѣхъ
переконаняхъ вашихъ, о чѣмъ обѡязкомѣ уважаю упередити
васъ задалегѡдъ, просто и зъ повною щиростю, бо перше
всего не хочу обманювати. Пѡзнавши васъ, почувъ я до
васъ привязанє. Вы може-бути на такій мой слова розсмѣ-
тесь? Право маєте. Знаю, що вы мене и зъ першого по-
гляду не полюбили, бо, сказати правду, и не було за що
полюбити. Але думайте якъ хочете, а теперъ бажаю зъ моєи
стороны всѣми способами загладити те перше вражѣне и до-
казати, що и я чоловікѣ зъ серцемъ и совѣстю. Щиро го-
ворю, пане.

Порфиръ Петровичъ задержався зъ достоинствомъ. Рас-
кольниковъ почувъ приливъ якогось нового перестрашу.

Мысль о тѣмъ, що Порфиръ уважає его за невинного, почала одразу трѣвожити его.

— Розповѣдати усе по порядку, якъ оно нѣ сѣло нѣ пало тогдѣ почалось, нема доконечной потреби, продовжавъ Порфиръ Петровичъ; — я думаю, навѣтъ и злишне. Та хто зна, чи и бувъ бы я въ силѣ. Бо якъ се объяснить докладно? Первѣстно пѣшли поголоски. О тѣмъ, які се були поголоски, и одѣ кого и коли... и по якѣй причинѣ якъ-разъ до васъ дѣло дѣйшло, — такожь, я думаю, нѣчого розповѣдати. А у мене особисто почалось одѣ припадку, одѣ одного цѣлкомъ припадкового припадку, котрый въ найвысшѣй степени мѣгъ бути и мѣгъ не бути, — якій? Гм, я думаю, такожь нѣчого говорити. Усе те, и поголоски и припадки, зѣйшлось у мене тогдѣ въ одну мысль. Признаюсь щиро, бо, коли вже признаватись, такъ до всѣго, — се я першій на васъ тогдѣ и напавъ. Тѣ тамъ, ну, записки старухи на рѣчахъ и таке инше, и таке инше — все те дурне, пане. Такихъ штукъ сотню можъ начислити. Мавъ я такожь нагоду тогдѣ до подрѣбности довѣдатись о сценѣ въ конторѣ полиціѣ, также припадково, и не те щобъ такъ мимоходомъ, а одѣ розказчика окремого, головного, котрый, и самъ того не знаючи, въ задивляющій способъ тую сцену ожививъ. Отже усе те одно до другого, одно до другого, Родіоне Романичу, голубчику! Ну якъ тутъ було не нахилитись на звѣстный бѣкъ? Зѣ ста крѣликѣвъ нѣколи не зложиться кѣнь, зѣ ста пѣдозрѣнь нѣколи не зѣставиться доказу, якъ тамъ одна англійска пословица говорить, все-жь таки тѣлько тогдѣ, коли брати рѣчь на розумъ; а зѣ страстями, добродѣю, зѣ страстями попробуйте справитись, бо-жь и слѣдчій судія чоловікъ, бачите. Нагадавъ тутъ я и вашу статейку въ мѣсячнику тамъ, памятаєте, ще при першихъ вашихъ одѣднинахъ въ подрѣбности о нѣй, тямите, говорили. Я тогдѣ ставъ кепкувати, та се длятого, щобъ васъ на дальше вызвати. Повтаряю, нетерпеливій и хорій вы дуже. Родіоне Романичу. Що вы смѣлій, завятій, серіозній и... серцемъ жили, богато вже на серци перенесли, усе те я давно вже знавъ, пане. Менѣ всѣ тѣ чувства знакомі и статейку вашу я прочитавъ якъ знакому. Въ безсонній ночи и въ розпущѣ она замышлялась, зѣ пѣднимаючимся и бючимъ серцемъ, зѣ енту-

зіязмомъ подавленимъ. А небезпечный сей подавлений, гордый ентузіязмъ въ молодежи! Я тогдѣ кепкувавъ, а теперъ вамъ скажу, що страхъ люблю загаломъ, то-есть яко любитель, сю першу молодечу, горячу пробу пера. Дымъ, туманъ, струна звучить въ туманѣ. Стаття недорѣчна и фантастична, все-жь таки въ нѣй проблыскує така щирѣсть, въ нѣй гордѣсть молодеча и непѣдкунна, въ нѣй смѣливѣсть розпуки: она мрачна стаття, правда, та се гарно. Статейку вашу я тогдѣ прочитавъ, та и ѳдожививъ, и... якъ ѳдожививъ єъ тогдѣ то и подумавъ: „ну, зъ сѣмъ чоловѣкомъ такъ не перейде.“ Ну, такъ, якъ же, скажѣть теперъ, пѣсля такого минушого, не увлечися було тымъ, що наступило! Ахъ, Господи! та хйба я говорю що-небудъ? Хйба я що-небудъ теперъ тверджу? Я тогдѣ тѣлько завважавъ. Чого тутъ, думаю? Тутъ нѣчого, то-есть саме-тѣлько що нѣчого, и можебути въ найвысшѣй степени нѣчого. Та и заганятися такъ менѣ, слѣдователеви, цѣлкомъ навѣтъ не прилично: у мене онъ Миколка въ рукахъ, и вже зъ фактами, — тамъ якъ хочете а факты! И такожь свою психологію пѣдводитъ; нимъ треба занятися; бо тутъ вже дѣло о жите и смерть. Длaczego я вамъ теперъ все те ѳбясняю? А щобы вы знали и зъ вашимъ розумомъ и сердцемъ не винували мене за мое злобне тогдѣшне поведење. Не злобне, пане, щиро говорю, хе-хе! Вы щѣ думаете: я до васъ тогдѣ не приходивъ перешуковати? Приходивъ, паночку, приходивъ, хе-хе, приходивъ, коли вы ось тутъ хорый на постели лежали. Не ѳфициально и не въ своѣй особѣ, а приходивъ. До послѣднѣго волоска у васъ, въ кватирѣ, усе було осмотрене, по першихъ навѣтъ познакахъ: але *umsonst!* Думаю: теперъ сей чоловѣкъ приїде, самъ приїде, и дуже скоро; коли виновный, такъ вже нехйбно приїде. Другій не приїде, а сей приїде. А памятаєте, якъ добродѣй Разумихинъ почавъ вамъ проговорюватися? Се мы уладили такъ нарочно, щобы васъ занепокоити, длятого мы умысно и пустили поголоску, щобъ ѳнъ вамъ проговорювався, а добродѣй Разумихинъ такій чоловѣкъ, що обрушеня не выдержитъ. Пану Заметову перше всего вашъ гнѣвъ и ваша отверта смѣлѣсть въ око впали; ну, якъ се въ гостинници такъ ѳразу пальнути: „я убивъ!“ Надто смѣло, добродѣю, надто зухвало, и коли, думаю, ѳнъ

винень, то се страшный боёвникъ! Такъ тогдѣ и подумавъ я. Жду! Жду васъ изъ всѣхъ силъ, а Заметова вы тогдѣ просто придавили и... адже въ тѣмъ то и штука, що вся тая проклята психологія о двохъ кѣнцяхъ! Ну, такъ чекаю я васъ, смотрю, а васъ Богъ и дае, — идете! Такъ у мене и затрѣпоталось сердце. Ехъ! Ну, скажѣть пощо вамъ було тогдѣ приходити? Смѣхъ той, смѣхъ той вашъ, якъ увѣйшли тогдѣ, памятаете, адже я наче крѣзь скло усе тогдѣ ѓдадавъ а не дожидай я васъ тѣкъ горячо, и въ смѣху вашѣмъ нѣчого бы не завважавъ. Ось оно щѣ значить бути въ розположеню. Та и добродѣй Разумихинъ тогдѣ, — ахъ! та ще и камѣнь, камѣнь памятаете, камѣнь, пѣдъ котрымъ рѣчи онтѣ схованѣ? Ну, отъ начебъ его бачу десь тамъ въ огородѣ — адже въ огородѣ, говорили вы Заметову, бачите, а опѣсля у мене ще другѣй разъ? А якъ почали мы тогдѣ сю вашу статью перебирати, якъ стали вы выкладати, — такъ ось кождѣсенке слово ваше подвѣино берешъ, начебъ що инше пѣдъ нимъ сидѣть. Ну словомъ, Родіоне Романичу, такимъ способомъ я и дѣйшовъ, бачите, до послѣднихъ стовпѣвъ, та якъ гримнувся чоломъ, — и опамятався. Нѣ, говорю, щѣ се я! Адже коли захотѣти, то усе те, говорю, до послѣднѣй точки можъ въ другѣй бѣкъ объяснить, навѣтъ ще натуральнѣйше выйде. Мука, добродѣю! „Нѣ, думаю, менѣ бы вже лѣпше щѣсь певнѣйшого, нагляднѣйшого!...“ Та коли учувъ я тогдѣ про сѣ дзвѣночки, такъ цѣлый ажъ и заумеръ, ажъ дрѣщъ прѣйшла. Ну, думаю, ось тутъ вже щѣсь есть! Таки и есть! Та вже и не розбивавъ я надто тогдѣ, попросту не хотѣвъ. Тысячу рублѣвъ въ ту хвилину я давъ бы, своихъ власныхъ, щѣбъ тѣлько на васъ *власными очима* подивити, якъ вы тогдѣ сто крокѣвъ зъ мѣщухомъ поручъ ишли, пѣсля того, якъ онъ вамъ „убѣйцю“ въ очи кинувъ, и нѣчого у него, цѣлыхъ сто крокѣвъ запытати не посмѣли!... Ну, а холодъ - то сей въ хребтовѣмъ шпику? Дзвѣночки онтѣ, въ слабости, въ горячцѣ? И такъ, Родіоне Романичу, що-жъ вамъ пѣсля того и дивуватись, що я зъ вами тогдѣ такѣ штуки выправлявъ? И чога вы самѣ въ ту саму минуту прийшли? Адже и васъ хтось тамъ начебъ пѣддрулювавъ, ей-Богу, а колибъ не розлучивъ насъ Миколка, то.. а Миколку ось тогдѣ памятаете? Гараздъ запа-

мятали? Адже се бувъ грѣмъ, добродѣю. Адже се грѣмъ та-
рахнувъ изъ хмары, громова стрѣла! Ну, а якъ я его стрѣ-
тивъ? Стрѣлъ, правда, нѣ крыхѣтки не повѣривъ, самі зво-
лили бачити! Та куды! Вже потому, пѣсля васъ, коли онъ
почавъ дуже и дуже складно на декотрі пункты ѡдповѣдати,
такъ що я самъ зчудувався, то що и потѣмъ єму нѣ на грѣш не
повѣривъ! Ось що значить укѣрпився, якъ діамантъ. Нѣ,
думаю, моргенъ фрї! якій вже тутъ Миколка!

— Менѣ Разумихинъ що-лишь казавъ, що вы и теперъ
обвиняете Николу и самі Разумихина о тѣмъ впевняли.

Ѡдыхъ у него заперло, и онъ не докѣнчивъ. Онъ слу-
хавъ въ невыразимѣмъ зворушенію, якъ чоловікъ, що его наскрѣзь
розкусивъ, ѡдъ самого себе ѡдрѣкався. Онъ боявся по-
вѣрити и не вѣривъ. Въ двозначныхъ ще словахъ онъ ла-
комо шукавъ и ловивъ що-небудь бѣльшь докладного и око-
нечного.

— Ба, добродѣй Разумихинъ! покрикнувъ Порфиръ Пе-
тровичъ мовбы урадовавшись питанемъ заедно мовчаливого
Раскольника: — хе! хе! хе! Та добродѣя Разумихина
такъ и треба було геть ѡдпровадити: двомъ любо, третій не
пхайся. Добродѣй Разумихинъ не те, батюшка, та и чоло-
вѣкъ онъ посторонный, прибѣгъ до мене, цѣлый такій блѣ-
дый... Ну, та Богъ зъ нимъ, що его сюды мѣшати! А до-
тычно Миколки, чи не хотѣли-бѣ вы знати, що се за людина,
то-єсть, якъ я его понимаю? Насампередъ се ще дитя не-
повнолѣтнє, и не те щобъ боягузъ, а такъ щось начебъ
артистъ якійсь. Дѣйстно, пане, вы не смѣйтеся, що я такъ
его ѡбясняю. Невинный и все на себе бере. Серце має;
фантасть. Онъ и спѣвати, онъ и танцювати, онъ и казки,
говорять, такъ розповѣдає, що зъ другихъ мѣсьць сходятся
слухати. И до школы ходити, и реготатись до поваления зъ
того, що пальчикъ покажуть, и запитись на смерть, не те
щобъ зъ ледарства, а такъ, при нагодѣ, коли напоятъ по
дитинячому ще. Онъ тогдѣ, бачите, и укравъ, а и самъ того
не знає; бо „коли зъ землѣ пѣднявъ, що за укравъ?“ А чи
вѣдомо вамъ, що онъ зъ раскольникѣвъ, тай не те щобъ зъ
раскольникѣвъ, а по просту сектарь: у него въ родѣ „бѣ-
гуны“ бували, и самъ онъ ще не давно тому цѣлыхъ два
роки, на селѣ, у одного старця пѣдъ духовнымъ проводомъ

бувь. Все те я одъ Миколки и одъ его Зарайскихъ провъ-
давъ. Та куды: просто въ пустыню втѣкати хотѣвъ! По-
рывы мавъ, по ночахъ Богу молился, книги старіи, „истинній“
читавъ и зачитувався. Петербургъ на него сильно подѣй-
ствувавъ, особливо женскій полъ, ну, и горѣлка. Вразли-
вый, паночку, и старця и все забувъ. Вѣдомо менѣ, его
артистъ оденъ тутъ полюбивъ. до него ходити ставъ, та ось
и сей припадокъ лучився. Ну, настрашився — вѣшатись!
Втѣкати! Що-жь чинити зъ понятємъ, котре загнѣздилося въ
народъ о нашомъ судѣвництвѣ! Адаже иншому страшне слово
„засудять...“ Та хто виненъ! Отъ що то нові суды вдѣ-
ють? Охъ, давъ бы Бѣгъ! Ну, пане: въ острогъ отъ и на-
гадався видко теперъ честный старецъ; біблія такожь яви-
лась знову. Чи знаєте, Родіоне Романовичу, що значить у де-
котрыхъ зъ нихъ „пострадати?“ Се не те щобы за кого-
небудь, а такъ попросту „нострадати треба“, страдане, зна-
чить, приняти, а одъ властей, такъ тымъ лѣпше. Сидѣвъ за
мого часу оденъ вельми смиренскій вязень цѣлый рѣкъ въ
острогъ, на печи по ночахъ заедно біблію читавъ, ну, и за-
читався, знаєте, зовсѣмъ, та такъ, що нѣ зъ того нѣ зъ
сего выломивъ цоглу и кинувъ на начальника безъ всякой
обиды зъ его стороны. Та и якъ, слушайте: нарокомъ на
аршинъ вбѣкъ взявъ, щобъ не ушкодити! Ну, звѣстно, якій
конецъ вязневи, що зъ оружіемъ кидаєся на начальство:
и „принявъ, значить, страдане“. Такъ ось я и пѣдозрѣваю
теперь, що Миколка хоче „страдане приняти“, або щось по-
дѣбного. Се я навѣрно навѣтъ зъ фактовъ знаю, пане. Онъ
тѣлько самъ не знає, що я знаю. Що, може не допускаете,
щобъ зъ такого народу выходили люде фантастичні? Ажъ
надто часто. Старецъ теперъ знову почавъ дѣйствовати, осо-
бливо пѣсля петлѣ, бачите, пригадався. А втѣмъ, самъ менѣ
все розповѣсть, приїде. Вы думаєте, выдержитъ? Погодѣтъ,
ще выпресь! Зъ години на годину дожидаю, що приїде зѣ-
знане одкликати. Я сего Миколку полюбивъ и зъ нимъ зна-
менито переводжу слѣдство. И якъ бы вы думали? Хе! хе!
на декотріи, бачите, пункты дуже складно менѣ одповѣдавъ,
очевидно, потрѣбніи объясненія дѣставъ, зручно приговорився;
ну а въ другихъ пунктахъ попросту якъ въ калюжу: нѣчо-
госенько не знає та и самъ не пѣдозрѣває, що не знає!

Нѣ, батьку Родіоне Романичу, тутъ не Миколка! Тутъ дѣло фантастичне, мрачне, дѣло новочасне, нашего часу; се случай, пане, коли помутилосьъ сердце людске; коли цитуеся фраза, що хровъ „ѳдсвѣжує“; коли цѣле жите проповѣдуеся въ комфортѣ. Тутъ — книжнй мрѣвъ, пане, тутъ теоритично роздразнене сердце; тутъ видна рѣшимѡсть на першій крокъ, тѡлько рѣшимѡсть окремого рода, — рѣшився, та мовъ зъ горы упавъ, або зъ звѡнницѣ злетѣвъ, та на проступокъ, бачите, зовсѣмъ мовъ не своими ногами прийшовъ. Дверѣ за собою забудъ замкнути, а убивъ, двое людей убивъ, пѡсля теоріѣ. Убивъ, та и грошей забрати не умѣвъ, а що встигъ захопити, те пѡдъ камѣнь занѣсъ. Мало було ему, що муку вытерпѣвъ, коли за дверми сидѣвъ, а въ дверѣ ломились, и звѡнокъ звенѣвъ, — нѣ, ѡнъ потѡмъ вже на пусту квартиру, въ горячцѣ, пригадати сей звѡнокъ пѡйде, холоду хребтового знову зазнати прийшла ему потреба... Ну, та се, припустѣмъ, въ недузѣ; а то осьъ ще: убивъ, та честнымъ чоловѣкомъ себе уважає, людьми погорджує, блѣдымъ ангеломъ ходить, — нѣ, вже якій тутъ Миколка, голубчику Родіоне Романичу, тутъ не Миколка!

Сй послѣднй слова, пѡсля всего передже сказаного и такъ похожего на ѡдкликанє, були надто вже неспѡдѣванй. Раскольниковъ цѣлый задрожавъ, мовбы его ножемъ прошибъ.

— Такъ... хто-жь... убивъ?... запытавъ ѡнъ, не выдержавши, задыханымъ голосомъ. Порфиръ Петровицъ ѡдхилився на плечки крѣсла, начебъ вже такъ неспѡдѣвано и ѡнъ бувъ зачудованый пытанємъ.

— Якъ се, хто убивъ?... переговоривъ ѡнъ, будьтобы не вѣруючи ушамъ своимъ: та *вы* убили, Родіоне Романичу! Вы и убили, пане... додавъ ѡнъ майже шептомъ, цѣлковито переконанымъ голосомъ.

Раскольниковъ пѡдскочивъ зъ дивану, постоявъ кѡлька секундъ и сѣвъ знову, не говорячи нѣ слова. Дрѡбнй судороги перебѣгли по цѣломъ его лицы.

— Губонька, бачите, знову, якъ и тогдѣ, подрѡгує, пробормотѣвъ мовбы ажъ зъ спѡвчутємъ Порфиръ Петровицъ. — Вы мене, Родіоне Романичу, здаєся, не такъ поняли, пане, додавъ ѡнъ трюхи замовчавши, — томú такъ и здивувались.

Я именно пришовъ зъ тымъ, щобы вже все сказати и справу звести на отверту дорогу.

— Се не я убивъ, шепнувъ Раскольниковъ зовсѣмъ такъ якъ настрашеній маленькй дѣти, коли ихъ схоплять на горячѣмъ учинку.

— Нѣ, се вы добродѣю, Родіоне Романичу, вы, пане, и нѣхто иншій, строго и переконано прошептавъ Порфирь.

Они оба замовкли и мовчанка тягнулась ажъ до дивовижности довго, минутъ зъ десять. Раскольниковъ лѣктемъ сперся на стѣлу и мовчливо прошивъ пальцами свое волосе. Порфирь Петровичъ сидѣвъ покѣрно и дожидавъ. Ажъ ось Раскольниковъ взгѣрдно посмотрѣвъ на Порфира.

— Знову вы за старе, Порфире Петровичу! Заодно тѣ самі штучки : якъ се вамъ не надоѣсть, справдѣ?

— Е, говорите, щѣ менѣ теперъ штучки! инша бы рѣчь, колибъ тутъ находились свѣдки; а то-жъ мы у чотыри очи шепчемо. Самі бачите, я не зъ тымъ до васъ пришовъ, щобы гонити и ловити васъ, якъ заяця. Признастесь, або нѣ, — теперъ вже менѣ все рѣвно. Про себе, бачите, я и безъ васъ переконаный.

— А коли такъ, чого-жъ вы пришли? роздразнено запытавъ Раскольниковъ. — Я вамъ давнѣйше пытане задаю: коли вы переконані о моѣй винѣ, чого не берете мене въ острогъ?

— Ну, отъ и пытане! По пунктахъ вамъ и ѡповѣмъ: по-перше, взяти васъ такъ просто пѣдъ арештъ менѣ не выгѣдно.

— Якъ не выгѣдно! Коли вы переконані, такъ вы повинні.

— Ехъ, що-жъ що я переконаный? Адже все те поки-що мои мрѣѣ тѣлько, пане. Та и щѣ я васъ *на спокоѣй*, мовлявъ, туды посаджу? Самі знаєте, коли самі проситесь. Приведу я, примѣромъ, мѣщуха, щѣбъ вамъ до очей говоривъ, а вы ему скажете: „Ты пьяный чи що? Хто мене зъ тобою бачивъ? Я тебе по-просту за пьяного и принимавъ, та ты и бувъ пьяный“, — ну, щѣ я вамъ тогдѣ на се скажу, тымъ паче, щѣ ваше, бачите, ще подобнѣйше до правды нѣжъ его, бо въ его тверденю сама тѣлько психологя, — щѣ его рылу навѣтъ и не приличне, — а вы

ось и въ саму точку попадаете, бо нѣчого казати: шельма жлопае сивуху и надто вже звѣстный пьяница, та и самъ я вамъ широко признався, вже на кôлька заводôвъ, що психологія тая о двохъ кôнцяхъ и що другій конецъ бôльшій мабуть буде и о много имовѣрнѣйшій, та що крôмъ того противъ васъ у мене поки-що и нема нѣчого. И хочъ я васъ все таки посаджу и навѣтъ самъ ось прийшовъ (цѣлкомъ не по людски) вамъ о всѣмъ напередъ сказати, то все таки просто вамъ говорю (такожъ не по людски), що менѣ се буде невыгôдно. Ну, паночку, по-друге, я дятого до васъ прийшовъ...

— Ну, такъ, по-друге? (Раскольниковъ усе ще задыхувався.)

— Дятого, що якъ я вже и заявивъ передже, уважаю своєю повинністю дати вамъ объяснене. Не хочу, щобъ вы мене держали за нелюда, тымъ бôльше, що я сердечно до васъ привязаный, вѣрте не вѣрте. Наслѣдкомъ того отже potrete прийшовъ я до васъ зъ отвертымъ и простымъ предложомъ — идѣть самі и признайтесь до всего. Се вамъ буде несказано выгôднѣйше, та и менѣ такожъ выгôднѣйше, — позбудусь бѣды зъ головы. Ну, щô, отверто чи нѣ зъ моеи стороны?

Раскольниковъ подумавъ зъ минуту.

— Послушайте, Порфире Петровичу, адже вы самі говорите: сама тôлько психологія, а тымчасомъ вѣхали въ математику. Ну щô, коли и самі вы теперь помыляетесь?

— Нѣ, Родіоне Романичу, не помыляюсь. Познаку таку маю. Познаку, бачите, адже тую я ще тогдѣ найшовъ; по-славъ Господь!

— Яку познаку?

— Не скажу яку, Родіоне Романичу. Та и якъ бы тамъ нѣ було, теперь вже я и права не маю доьше ôдкладати; посаджу, добродѣю. Проте вы розсудѣтъ: менѣ *теперь* вже все одно, отже бачите, я едино тôлько для васъ. Сй-Богу, лѣпше буде, Родіоне Романичу!

Раскольниковъ злобно усмѣхнувся.

— Та се не тôлько смѣшне, се навѣтъ ажъ безвстыдне. Ну, нехай я ажъ и виненъ (чого я цѣлкомъ не говорю), ну,

зъ якои причини менѣ до васъ ити признаватись, коли самі вы вже говорите, що я сяду у васъ туды *на спокій*?

— Ехъ, Родіоне Романичу, не зовсѣмъ словамъ вѣрте; хто знає, чи и справдѣ буде *на спокій*! Адже се тільки теорія, та ще моя, паночку, а я вамъ що за авторитетъ? Я може-бути и самъ одъ васъ денещо ще и теперъ скриваю, хто знає. Не все-жъ менѣ вамъ такъ взяти та и выложити, хе! хе! Инша рѣчь: якъ яка выгода? Та чи знаєте вы, якій вамъ за се наступить опустъ? Адже вы коли явитесь, подумайте, въ яку хвилию? Вы се тільки розсудѣть! Коли другій вже на себе вину принявъ и всю справу запутавъ. А я вамъ, отъ самымъ Богомъ клянуса, такъ „тамъ“ надроблю и уладжу, що ваше признане выгядати буде буцѣмъ зовсѣмъ неждане. Всю ту психологію мы цѣлкомъ знѣвчимо, всѣ підозрѣня на васъ въ нѣщо оберну, такъ що ваше злочинство представиться немовъ якесь запоморочене, бо совѣстно кажу, запоморочене оно и єсть. Я честный чоловікѣ, Родіоне Романичу, и слова свого не зломлю.

Раскольниковъ насуплено мовчавъ и поникъ головою; онъ довго думавъ и наконецъ знову усмѣхнувся, але усмѣшка єго була вже покѣрлива и сумна:

— Ехъ, не треба! промовивъ онъ, мовбы вже цѣлкомъ не скриваючись передъ Порфиромъ. — Не стѣить! не треба менѣ зовсѣмъ вашои пѣльги, вашихъ опустѣвъ!

— Ну, отъ сего-то я и боявся! горячо и якбы мимохѣтъ покликнувъ Порфиръ! — отъ сего-то я и боявся, що не треба вамъ нашої пѣльги.

Раскольниковъ сумно и уважно подививъ на него.

— Ей, житемъ не помѣтуйте! говоривъ далѣй Порфиръ: — богато ще єго передъ вами. Якъ-то не треба пѣльги, якъ не треба! Нетерпеливый вы чоловікѣ.

— Чого богато ще передо мною?

— Житя! Вы що за пророкъ, або-жъ вы знаєте, якъ богато? Шукайте и найдете. Васъ може-бути Богъ на томъ и ждавъ. Тай не вѣкъ же они... тѣ ланчушки.

— Пѣльга буде... засмѣявся Раскольниковъ.

— А що, стыду буржуазного чи що напудились? Се може бути, що и напудились, та и самі того не знаєте, —

адже ще такі молоді! А все таки не вамъ бы боятись, анѣ тамъ стыдатись прийти добровольно та признатись.

— Е-ехъ! чорта зъ того! взгѣдно и зъ ѳразою прошептавъ Раскольниковъ, мовбы и говорити не бажаючи. Онъ вже знову було привставъ, начебъ хотѣвъ кудись ѳходити, але знову сѣвъ въ очевидной розпуцѣ.

— Ехъ, яке тамъ чорта зъ того! Вы стратили вѣру, вамъ осточортѣло, та заразъ и думаете, що я вамъ грубій чемности говорю; та чи багато вы ще жили, слухайте. Чи багато вы знаєте? Теорію выдумавъ, та и соромно стало, що обѣрвалася, що вже надто не оригинально вышло! Выйшло оно погано, се правда, та вы ось все таки не безнадѣйный падлюка. Цѣлкомъ не такой падлюка! Бодай хочъ довго себе не морочивъ, ѳразу до послѣднихъ стовпѣвъ дѣйшовъ. Адже я васъ за кого уважаю? Я васъ уважаю за одного зъ такихъ, що имъ хочъ кишки торочи, а онъ буде стояти, та зъ усмѣшкою смотрѣти на мучителѣвъ, — коли тѣлько вѣру або Бога найде. Ну, и найдѣтъ и будете жити. Вамъ по-перше давно вже воздухъ перемѣнити треба. Що-жь, страдане такожь гарна рѣчь. Страдае Миколка, ну, добродѣю, може и добре робить, що страдати хоче. Знаю, що не вѣрится вамъ, — а вы лукаво не мудруйте; ѳдайтесь житю просто, не разбираючи; не бѣйтесь, просто на берегъ вынесе и на ноги поставитъ. На який берегъ? А я ѳдки знаю? Я тѣлько вѣру, що вамъ ще богато жити. Знаю, що вы всѣ слова мои якъ проповѣдь теперъ приймаете вѣчену; та хто знае, опѣсля згадаете, може и придасться коли-небудь; длятого и говорю. Ще гараздъ, що вы тѣлько старушку убили. Выдумай вы иншу теорію, такъ, бути-може, ще и сто миліонѣвъ разъ поганѣйше дѣло бы вчинили! Ще Богови може дякувати треба; звѣдки вы знаете: може васъ Богъ для того и держитъ. А вы велике серце майте, та менше бѣйтесь. Великого, дожидаючого васъ сповненія вы налякались? Нѣ, тутъ вже соромъ лякатись. Коли зробили такой крокъ, такъ вже крѣпѣтсья. Се тѣлько справедливѣсть. Отже выповнѣтъ, чого домагаєсь справедливѣсть. Знаю, що не вѣрите, а ей-Богу жите перенесе. Ще вамъ опѣсля злюбитсья. Вамъ теперъ тѣлько воздуху треба, воздуху, воздуху!

Раскольниковъ ажъ дрѣгнувъ.

— Та вы ось хто такій, закричавъ онъ, — вы щó за пророкъ? Зъ высоты якого супокою величавого вы менѣ премудрїи пророцтва голосите?

— Хто я? Я скóнченый чоловѣкъ, бóльше нѣчого Чоловѣкъ бути-може такій, що має серце, що дещо и знае бути-може, але вже цѣлковито скóнченый. А вы — инша рѣчь: вамъ Богъ жите приготувивъ (а хто знае, може и у васъ оно такъ тóлько дымомъ перейде, нѣчого не буде.) Ну, щó-жь, що вы въ другїй óддѣль людей перейдете? Не выгоды-жь вамъ жалувати, вамъ, бачите, зъ вашимъ серцемъ? Що-жь, що васъ може-бути надто довго нѣхто не побачить? Не въ часъ рѣчь, а въ васъ самómъ. Станьте сонцемъ, васъ всѣ и побачать. Сонцю перше всего треба бути сонцемъ. Вы чого знову усмѣхаетесь: що я такій Шиллеръ? И бьюся о закладъ, вы думаете, що я вамъ теперъ пóдлещуюсь! А що-жь, може-бути и въ самómъ дѣлѣ пóдлещуюсь, хе! хе! хе! Вы менѣ, Родіоне Романичу, на слово, ну, нехай буде, и не вѣрте, чомъ нѣ? навѣтъ и нѣколи не вѣрте вповнѣ, — се вже така моя вдача, признаюся; тóлько ось що додамъ: наскóлько я низькїй чоловѣкъ и наскóлько я честный, самї, здаеся, можете розсудити!

— Вы коли мене думаете арештувати?

— Такъ добу ще одну, або пóвтора можу ще дати вамъ погуляти. Подумайте-но, голубчику, помолѣться-но Богу. Та и выгóднѣйше, ей-Богу, выгóднѣйше.

— А ну, якъ я втечу? якось дивно усмѣхаючись запытавъ Раскольниковъ.

— Нѣ, не втечете... Мужикъ втече, модный сектярь втече, — лакей чужой мысли, — бо ему тóлько кóнчикъ пальчика показати, такъ онъ на цѣле жите въ щó хотите повѣрити. А вы вашóй теорїи таки вже не вѣрите, — зъ чимъ же вы втечете? Та и чого вамъ втѣкати? Втѣкати погана рѣчь и трудна, а вамъ перше всего треба жита и положеня выразного, воздуху óдповѣдного, ну, а чи вашъ тамъ воздухъ? Втечете и самї вернетесь. *Безъ насъ вамъ годѣ обóйтися.* А засадї я васъ въ тюрьму, бачите, — ну, мѣсяць, ну, два, ну, три посидѣтъ, а тамъ, наразъ и згадаете мое слово, самї и явитесь, та ще якъ, ажъ собѣ самому несподѣвано. Самї ще годину передъ тымъ знати не будете,

що прийдете признатись до вини. Я навѣть ось перекопаний, що вы „страдане“ надумаетесь прийняти; менѣ, правда, на слово теперь не вѣрите, а самі на томъ остановитесь. Бо страдане, Родіоне Романичу, велика рѣчь; вы не дивѣть на те, що я потовствѣвъ, не бѣдую, але за те знаю, смѣйтеся або нѣ: въ страданю есть идея. Миколка розумъ має. Нѣ, не втечете, Родіоне Романичу.

Раскольниковъ вставъ зъ мѣсця и взявъ шапку. Порфиръ Петровичъ такожъ вставъ.

— Пойдете перейтися? Вечерь, бачите, буде гарный, тѣлько тучѣ кобы не було. Та втѣмъ и лѣпше, якбы одсвѣжило...

Онъ также ухопивъ за шапку.

— Вы, Порфире Петровичу, прошу, не забирайте собѣ въ голову, зъ строгою настѣйчивостю промовивъ Раскольниковъ, — що я вамъ сегодня признався. Вы чоловѣкъ чудный и слухавъ я васъ зъ простои цѣкавости. А я вамъ нѣ до чого не признався... запамятайте се.

— Ну, та вже знаю, запамятаю, — ухъ его, ажъ дрожить! Не трѣвожтесь, голубчику; ваша воля нехай буде. Перейдѣться трохи, тѣлько надто вже много, послушайте, не треба гуляти. На всякій припадокъ есть у мене ще такожъ до васъ одна маленька просьба, додавъ онъ, понизивши голосъ, — дразлива она, але важна: колибъ, значить на всякій припадокъ (въ що я впротѣмъ не вѣрю и до чого уважаю васъ цѣлкомъ не способнымъ,) колибъ на припадокъ, — ну такъ, на всякій припадокъ, — прийшла вамъ охота въ тягу сихъ сорокъ-пятидесяти годинъ якъ-небудь дѣло покѣнчити инакше, фантастичнымъ якимъ способомъ, — оттакъ рученьку на себе подняти (здогадъ поганий, ну, та вже ачей менѣ за чего wybачите,) то — оставте коротку, але докладну записочку. Такъ двѣ стрѣчки, двѣ тѣлько стрѣчечки, и о камени загадайте: благороднѣйше буде, добродѣю. Ну, до побаченя... добрыхъ мыслей, благихъ починѣвъ!

Порфиръ выйшовъ якось такъ зѣгнувшись, и начебъ икаючи смотрѣти на Раскольникова. Раскольниковъ подѣйвъ къ окну и зъ роздразненою нетерпеливостю выжидавъ се, коли послѣ его обчисленя той выйде на улицу и од-

далиться трохи. Потѣмъ поспѣшно вѣйшовъ и самъ зъ-
кѣмнаты.

III.

Онъ спѣшивъ до Свидригайлова. Чого онъ мѣгъ надѣя-
тись ѡдъ отсего чоловѣка — онъ и самъ не знавъ. Все-жъ
таки въ сѣмъ чоловѣцѣ крылась якась власть надъ нимъ. Пѣ-
знавши се разъ, онъ вже не мѣгъ успокоитись, а теперъ до-
того ще и пришла пора.

По дорозѣ одно питанѣ особливо мучило его : чи бувъ
Свидригайловъ у Порфира ?

Скѣлько онъ мѣгъ судити и на що онъ присягнувъ бы,
— нѣ, не бувъ ! Онъ подумавъ ще и ще, пригадавъ цѣлу
гостину Порфира и рѣшивъ : нѣ, не бувъ, розумѣся, не
бывъ !

Але коли не бувъ ще, то пѣйде чи не пѣйде онъ до
Порфира ?

Теперъ, въ ту хвилию ему здавалось, що не пѣйде.
Длячого ? Онъ не мѣгъ бы ѡбъяснити и того, та колибъ
и мѣгъ ѡбъяснити, то теперъ онъ бы не ставъ надъ тымъ
особливо ломити собѣ голову. Все те его мучило, и рѣвно-
часно ему було якось мовбы не до того. Дивна рѣчь, нѣхто
бы може-бути не повѣривъ тому, але о своѣй теперѣшнѣй,
дожидачѣй его судьбѣ, онъ якось лишъ слабо, розсѣяно
суятвся. Его мучило щось инше, о много бѣльшь важне,
незвычайне, — таки о нѣмъ самѣмъ и не о кѣмъ другѣмъ,
а все-жъ таки щось инше, щось головне. Дотого ще онъ
чувъ безконечну душевну утому, хочъ розумъ его сего по-
ранку дописувавъ лѣпше, нѣжъ за всѣ тѣ послѣднѣ днѣ.

Та и чи оплатилось бы теперъ, пѣсля всего шѣ було,
старатись побѣджати всѣ тѣ новѣ мизернѣ трудности ? Чи
оплатилось бы, прикладомъ, старатись интригувати, шѣобъ
Свидригайловъ не ходивъ до Порфира ; студіювати, пѣзнавати,
тратити часъ на якого-тамъ Свидригайлова !

— О, якъ ему все те надоѣло !

А тымчасомъ онъ все таки спѣшивъ до Свидригайлова ;
чи не дожидавъ онъ може чого-небудь ѡдъ него *нового*, ска-
зѣвокъ, виходу ? Адаже и за соломку хапаються ! Чи не

судба, чи не инстинктъ якій зводить ихъ до купы? Може-бути се була тѣлько утома, розпука; може-бути треба було не Свидригайлова, а когось иншого, а Свидригайловъ тѣлько такъ тутъ пѣдвернувся. Зоня? Та и пощо-жь пѣшовъ бы ѡнъ теперъ до Зонѣ? Знову просити у неї єи слѣзь? Та и страшна була єму Зоня. Зоня представляла собою неумолимый засудъ, порѣшенє безъ перемѣны. Тутъ — або єи дорога або єго. Особливо въ отсю хвили, ѡнъ не годенъ бувъ єи бачити. Нѣ, чи не лѣпше выдобути ѡдъ Свидригайлова: щѣ се такє? И ѡнъ не мѣгъ не признатись въ души, що и дѣйстно той на щось-тамъ єму давно вже начебъ пѣтрѣбный.

Ну, все-жь таки, щѣ може бути межи ними спѣльного? Навѣтъ и злочинство не могло бы бути у нихъ однакове. Сей чоловѣкъ до того ще надто бувъ неприємный, очевидячки незвычайно розпустный, безъ сумнѣву хитрый и обманчивый, и може-бути дуже лукавый. Про него ходять такі оповѣданя. Правда, ѡнъ занявся дѣтьми Катерины Иванѣвны; та хто знає дячого, и щѣ се означає? У сєго чоловѣка вѣчно якісь замѣры и проєкты.

Блыскала разъ-по-разъ у всѣ тѣ днѣ у Раскольникова ще одна мысль и страшенно єго непокоила, хочъ ѡнъ навѣтъ старався прогнати єѣ ѡдъ себе, такъ она була тяжка для него! ѡнъ, думавъ иногдѣ: Свидригайловъ безнастанно крутився около него, та и теперъ крутиться; Свидригайловъ пѣвѣдавъ єго тайну; Свидригайловъ мавъ замыслы противъ Дунѣ. А коли и теперъ має? Майже навѣрно можно сказати, що має. А коли теперъ, пѣвѣдавши єго тайну и такимъ чиномъ одержавши надъ нимъ власть, ѡнъ захоче ужити єѣ яко оружье противъ Дунѣ?

Мысль тая иногдѣ навѣтъ у снѣ мучила єго, та що-лишь теперъ першій разъ она явилась єму такъ свѣдомо ясно, коли ѡнъ шовъ до Свидригайлова. Сама вже мысль тая пѣводила єго въ мрачне роздразненє. По-перше, тогдѣ вже все змѣнитись, навѣтъ въ єго власнѣмъ положеню: треба буде таки заразъ ѡдкрыти тайну Дунечцѣ. Треба буде може-бути выдати самого себе, щѣбъ ѡдвернути Дунечку ѡдъ якогатамъ необачного кроку. Листъ? Нынѣ рано Дуня дѣстала якійсь листъ! ѡдъ кого въ Петербурзѣ могла-бъ она дѣста-

вати листы? (Хиба Лужинъ?) Правда, тамъ пильнуе Разумихинъ; але Разумихинъ нѣчого не знае. Може-бути треба буде завѣритись и Разумихинову. Раскольниковъ зъ омерзѣнемъ подумавъ о томъ.

Якбы тамъ нѣ було, Свидригайлова треба побачити якъ можъ найскорше, рѣшивъ онъ про себе оконечно. Слава Богу, тутъ не стѣлько иде о подробности, скѣлько о саму суть дѣла; однакожь, коли тѣлько способный онъ, коли Свидригайловъ що-небудь замѣряе противъ Дунѣ, — то...

Раскольниковъ такъ дуже подався за весь той часъ, за цѣлый той мѣсяць, що вже не мѣгъ рѣшати теперъ подобныхъ пытанъ инакше, якъ тѣлько однимъ порѣшенемъ: „тогда я убью его“, подумавъ онъ въ холодной розпуцѣ. Важке чувство придавило его сердце; онъ задержався на серединѣ улицѣ и ставъ роззыратись: якою дорогою онъ иде и куды онъ зайшовъ? Онъ находився на ***скѣмъ проспектѣ, кроковъ тридцать або сорокъ одъ Сѣннои, котру перейшовъ. Цѣлый другій поверхъ дому налѣво бувъ занятый гостинницею. Всѣ окна були одчинені наостѣжь; гостинница, судячи по двигаючихся тѣняхъ въ окнахъ, була биткомъ набита. Въ сали гомонѣли пѣсни, звенѣли кларнетъ, скрипка и гремѣвъ турецкій бубень. Давались чути женскіи писки. Онъ вже хотѣвъ вернуться назадъ, не розумѣючи, чога онъ завернувъ на ***скій проспектъ, коли втѣмъ въ одномъ изъ крайнихъ, отворныхъ оконъ гостинницѣ побачивъ Свидригайлова, котрый сидѣвъ бия самого окна за чайнымъ столомъ, зъ люлькою въ зубахъ. Се страшно, до переражена тронуло его. Свидригайловъ слѣдивъ и осмотрювавъ его мовчливо и, щѣ такожь заразъ поразило Раскольникова, здаеся, хотѣвъ вже вставати, щѣбъ по тихоньки успѣти втечі, поки его не завважали. Раскольниковъ заразъ зробивъ видъ, що начебъ и самъ не завважавъ его и смотритъ задумавшись вбѣкъ, але самъ не перестававъ слѣдити его краемъ ока. Серце его лачно билось. Такъ и есть: Свидригайловъ очевидно не хоче, щѣбъ его бачили. Онъ однявъ одъ губъ люльку и вже хотѣвъ забиратись; але поднявшись и одсунувши крѣсло, мабутъ наразъ завважавъ, що Раскольниковъ его бачитъ и слѣдитъ. Мѣжь ними збулось щѣсь похоже на сцену ихъ першої стрѣчѣ у Раскольникова, коли той спавъ. Мудерна усмѣшка

показалась на лицѣ Свидригайлова и чимъ разъ больше розширялась. И той и другій знали, що оба бачать и слѣдятъ себе взаимно. Наконецъ Свидригайловъ голосно розхохотався.

— Ну, ну! ходѣть вже, коли хочете, я тутъ! крикнувъ ѓнъ зъ ѓкна.

Раскольниковъ пѳднявся въ гостинницю.

ѓнъ найшовъ его въ дуже маленькѳй, заднѳй кѳмнатцѳ зъ однимъ ѓкномъ, що притыкала до великои салѳ, де на двадцати маленькихъ столикахъ, при крикахъ нужденного хору спѳваковъ. пили чай купцѳ, чиновники и велика сила рѳзного люду. ѓдкись-тамъ долѳтавъ стукъ куль на билардѳ. На столику передъ Свидригайловомъ стояла почата бутелька шампаньского и лямпка, до половины повна вина. Въ кѳмнатцѳ находились ще хлопчикъ - катаринкаръ, зъ маленькою ручною катаринкою и здоровенна, румяна дѳвка, въ пѳдпѳтой юбцѳ и въ тирольскѳмъ капелюсѳ зъ лентами, спѳвачка, лѳтъ ѓсѳмнадцѳти, котра не зважаючи на хорову пѳсню въ другѳй кѳмнатѳ, спѳвала при супроводѳ катаринки досыть сильнымъ контральтомъ якусь лакейску пѳсню...

— Ну, и доста! перервавъ еѳ Свидригайловъ при входѳ Раскольникова.

Дѳвчина таки заразъ перервала и задержалась въ вѳвчливѳмъ дожданю. Спѳвала она свою римовану лакейщину такожъ зъ якимсь серѳознымъ и вѳвчливымъ ѓдтѳнкомъ въ лицѳ.

— Ей, Пилипе, лямпку! крикнувъ Свидригайловъ.

— Я не буду пити вина, сказавъ Раскольниковъ.

— Якъ хочете, я не для васъ. Пий, Катрусю! Сегодня нѳчого бѳльше не буде треба, забирайся! ѓнъ наливъ ѳй цѳлу лямпку вина и положивъ жовтенькѳй бѳлетикъ. Катруся выпила лямпку ѓразу, якъ пѳть вино женщины, то-есть не перерываючи, въ двадцѳть глотокъ, взяла бѳлетикъ, поцѳлувала у Свидригайлова руку, котру той зовсѳмъ серѳозно допустивъ поцѳлувати, и вышла зъ кѳмнаты, а за нею вынѳсся и хлопчикъ зъ катаринкою. Обоѳ они були приведенѳ зъ улицѳ Свидригайловъ и тыжня ще не живъ въ Петербурзѳ, а вже усе около него було на якѳйсь патрѳярхальной стопѳ. Послугачъ гостинницѳ Пилипъ такожъ бувъ вже „знакомый“ и пѳдмещувався. Дверѳ до салѳ запирались; Свидригайловъ

въ отсѣй комнатѣ бувъ якъ у себе дома, и проводивъ въ нѣй може-бути цѣлїй днѣ. Гостинница була нехарна, погана и навѣть не середнѣи руки.

— Я до васъ ишовъ и за вами шукавъ, почавъ Раскольниковъ; — та дячого теперъ я наразъ завернувъ на ***скїй проспектъ зъ Сѣннои? Я нѣколи сюды не завертаю и не заходжу. Я беру звичайно зъ Сѣннои направо. Та и дорога до васъ не сюды. Только завернувъ, ось и вы! Се дивне!

— Чого-жъ вы просто не скажете: се чудо!

— Бо се може-бути только припадокъ.

— Що за складъ у всего того народу! зареготався Свидригайловъ — не признається, хочбы навѣть въ души и вѣривъ въ чудо! Адже вже самїй говорите, що може-бути только припадокъ. И якї тутъ оденъ въ другого трусы дотычно свого власного переконаня, вы представити собѣ не можете, Родіоне Романичу! Я не про васъ. Вы маєте свое власне переконане и не побоялись мати его. Тому-то вы и знадили мою цѣкавѣсть.

— Бѣльше нѣчимъ?

— Та и сего, думаю, досыть.

Свидригайловъ бувъ очевидно трохи пѣдохоченїй, але всего лишъ на капельку; вина выпивъ онъ не бѣльше якъ пѣвъ ляпки.

— Менѣ здаєся, вы прийшли до мене скорше, нѣжъ довѣдались о томъ, що я способный мати те, що вы называете власнымъ переконанемъ, завважавъ Раскольниковъ.

— Ну, тогдѣ була инша справа. Каждый робить, що ему треба и що знає. А дотычно чуда скажу вамъ, що вы мабуть сї остатнїй два-три днѣ проспали. Я вамъ самъ назначивъ сю гостинницу и нѣякого тутъ чуда не було, що вы просто сюды прийшли; самъ обьяснивъ всю дорогу, описавъ мѣсце, де она стоить, и сказавъ години, о котрыхъ мене тутъ застати можно. Памятаете?

— Забувъ, ѳдповѣвъ зъ здивуванемъ Раскольниковъ.

— Вѣрю. Двѣчи я вамъ говоривъ Адреса ѳдчеканилась у васъ въ памяти механїчно. Вы и завернули сюды механїчно, а тымчасомъ вѣрно пѣсля адресы, самїй того не знаючи. Я и говорячи, бачите, тогдѣ до васъ, не сподѣвався, що вы

мене по́ймили. Надто вы вже себе зраджаєте, Родіоне Романичу. Та ось ще: я переконаний, що в Петербурзѣ багато народу ходячи розмовляє зь самимъ собою. Се мѣсто повбожевольныхъ. Колибъ у насъ були науки, то медики, юристы и филозофы могли бы зробити надъ Петербургомъ вельми цѣнній замѣтки, кождый въ своѣй спеціальности. Рѣдко де найдеться стѣлько понурыхъ, рѣзкихъ и дивныхъ впливѣвъ на душу чоловѣка, якъ въ Петербурзѣ. Самій кліматичній впливы не малі! Тымчасомъ се адміністративный центръ всеи Россіи, и характеръ его мусить одбиватись на всѣмъ. Та не въ тѣмъ теперъ дѣло, а въ тѣмъ, що я вже кѣлька разъ смотрѣвъ на васъ зь боку. Вы выходите зь дому, ще держите голову просто. По двадцяти крокахъ вы вже єѣ опускаете, руки закладаете назадъ. Вы дивитесь и, очевидно, нѣ передъ собою, нѣ по бокахъ вже нѣчого не бачите. Наконецъ починаете рушати губами и розмовляти самій зь собою, причѣмъ иногдѣ вы увѣльяете руку и деклямуєте, наконецъ задержуетесь середъ дороги и надовго. Се дуже не добре, пане. Може-бути васъ дехто и по́дглядає, кромѣ мене, а се вже невыгѣдно. Менѣ въ сущности все одно и я васъ не выльчу, але вы, надѣюсь, мене розумѣете.

— А вы знаете, що за мною по́дглядають? запытавъ Раскольниковъ, цѣкаво вѣ него вдвляючись.

— Нѣ, нѣчого не знаю, мовбы зь здивуванемъ запытавъ Свидригайловъ.

— Ну, такъ и оставте мене въ супокою, нахмурившись воркнувъ Раскольниковъ.

— Нехай, лишѣмъ васъ вѣ супокою.

— Скажѣть лучше, коли вы сюды приходите пити и самій мене двѣчи сюды до себе звали, то чога вы теперъ, коли я смотрѣвъ у ѳкно зь улицѣ, ховались и хотѣли втѣкати? Я се дуже добре завважавъ.

— Хе! хе! А чога вы, коли я тогдѣ стоявъ у васъ на порозѣ, лежали на своѣй софѣ зь зажмуреными очима и чинились, мовъ-то спите, тогдѣ якъ вы зовсѣмъ не спали? Я се дуже добре завважавъ.

— Я мѣгъ мати... причины... вы самій се знаете.

— И я мѣгъ мати свои причины, хочъ вы ихъ и не доведаетесь.

Раскольниковъ опустивъ правый локоть на стółъ, підперъ пальцами правой руки здолу своій підбородокъ и уважно вдивлявся въ Свидригайлова. Онъ оглядавъ зъ минуту его лице, котре завсѣгда его поражало и передже. Се було якесь дивне лице, що подобало мовбы на маску: бѣле, румяне, зъ румяными, темными губами, зъ ясно-бѣлавою бородою и зъ доволѣ ще густымъ, русявымъ волосемъ. Очи були немовбы надто голубій, а поглядъ ихъ якось надто тяжкій и неподвижный. Щось було вельми и вельми неприемне въ отсѣмъ гарнѣмъ и незвычайно молодечѣмъ на свои лѣта лица. Одѣжь Свидригайлова була выбаглива, лѣтня, легка, особливо клавъ онъ вагу на хороше бѣле. На пальци бувъ величезный перстѣнь зъ дорогимъ каменемъ.

— Та що-жь, то менѣ и зъ вами ще такожь треба вжитись? сказавъ наразъ Раскольниковъ, виходячи зъ судорожною нетерпячкою просто на отверту дорогу. — Хочъ вы може-бути и найнебезпечнѣйшій чоловіккъ, коли захочете шкодити, все-жь таки я не хочу бѣльше морочити себе зъ вами. Я вамъ покажу заразъ, що не такъ дорожу собою, якъ вы мабуть думаете. Знайте отже, я прийшовъ до васъ просто сказати, що коли маєте все ще давнѣйшій замѣръ дотычно моєи сестры и коли длятого думаете чимъ-небудь покористатись зъ того, що ѓдкрылц въ послѣдній часъ, то я васъ убью перше, заки вы мене въ острогъ посадите. Моє слово святе: вы знаєте, що я зможу додержати его. По-друге, коли хочете менѣ що-небудь сказати — бо менѣ весь той часъ здавалось, що вы мовь-то хочете менѣ щось заявити, — то кажѣть чимъ скорше, бо часъ дорогій и може-бути дуже скоро буде вже пѣзно.

— Та куды-жь вы такъ спѣшитесь? запытавъ Свидригайловъ, цѣкаво ему приглядаючись.

— Кождый робить, що ему треба и що знає, мрачно и нетерпеливо промовивъ Раскольниковъ.

— А вы що-лишь домагались отвертости, а на перше таки пытаєте и ѓдказуетесь ѓдповѣдати, завважавъ Свидригайловъ зъ усмѣшкою. — Вамъ заєдно здаєся, що у мене якійсь тамъ цѣли, и длятого и смотрите на мене зъ недовѣремъ. Що-жь, се цѣлкомъ понятне въ вашѣмъ положеню. Але якъ я нѣ бажаю зѣйтися зъ вами, я все таки не вѣзьму на себе

труду переконати васъ о противнѣмъ. Сѣ-Богу, гра не стоить свѣчокъ,*) та и говорити, бачите, зъ вами я нѣ о чѣмъ такѣмъ особливѣмъ не задумувавъ.

— Чого-жь я тогдѣ вамъ такъ понадобився? Адаже вы коло мене направду крутилися?

— Та попросту яко коло предмету цѣкавого для слѣдження. Менѣ сподобалися вы фантастичностю вашого положеня, — отъ чимъ! Крѣмъ того вы братъ особы, котра мене вельми занимала и, наконецъ, ѡдъ самой тои особы въ свѣй часъ я страхъ багато и часто наслухався о васъ, зъ чого и заключивъ, що вы маєте на неѣ великій впливъ; або-жь сего мало? Хе-хе-хе! А втѣмъ, признаюся, ваше пытанє для мене вельми запутане, и менѣ трудно на него вамъ ѡдповѣсти. Ну, отъ хочбы: адаже вы прийшли до мене теперъ мало того що за дѣломъ, а за чимъ-небудь новѣсенкимъ? Або-жь не такъ? Не такъ? настававъ Свидригайловъ зъ лукавою усмѣшкою: — ну, представте-жь собѣ пѣсля того, що я самъ, бачите, ще влуди сюды, въ вагонъ на васъ таки числивъ, що вы менѣ такожь скажете децо *новѣсенного*, и що ѡдъ васъ таки удасться менѣ дечимъ для себе похѣснуватися! Отъ якї мы богачѣ!

— Чимъ такимъ для себе похѣснуватися?

— Та що вамъ сказати? Хѣба я знаю чимъ? Бачите, въ якѣй дѣрѣ цѣлый часъ пересиджую и се менѣ любо, чи радше не те щобъ любо, а такъ треба-жь де-небудь сѣсти. Ну, отъ хочъ отся бѣдна Катруся — бачили?... Ну, бувъ бы я примѣромъ, хочъ обжора, клюбовый гастрономъ, а то що я можу вѣсти! (Онъ ткнувъ пальцемъ въ кутъ, де на маленькомъ столику, на бляшанѣй тарѣлцѣ, стояли останки поганенького бѣстека зъ бараболею) Та правда, чи ѡбѣдали вы? Я перекусивъ и бѣльше не хочу. Вина, прикладомъ, цѣлкомъ не пью. Крѣмъ шампаньского нѣякого, та и шампаньского, бачите, за цѣлый вечеръ одну лямпу выпивъ — голова болить. Отсе я теперъ, щобъ покрѣпитися, велѣвъ подати, бо збираюся кудысь-тамъ, и вы бачите мене въ особливѣмъ розположеню духа. Я длятого перше укрявався якъ

---

*) французска пословица.

школяръ, бо думавъ, що вы менѣ перешкодите; однакожь, здаеся (онъ вынявъ годинникъ), могу ще перебути зъ вами годину; теперъ пѣвъ до пятой. Чи повѣрите, колибъ бодай чимъ-небудь занимався; ну, колибъ бувъ помѣщикомъ, ну, батькомъ, ну, уланомъ, фотографомъ, журналістомъ... н-нѣчого, нѣякою спеціальности. Иногда ажъ скучно. Дѣйстно думавъ, що вы менѣ скажете що-небудь нового.

— Та хто вы такі и чого вы сюды приѣхали?

— Я хто такій? Вы знаете: дворянинъ, служивъ два роки при кѣннотѣ, опѣсля такъ, тутки по Петербурзѣ волочився, ѡдтакъ оженився зъ Мартою Петровною и живѣ на селѣ. Отъ моя біографія!

— Вы, здаеся, грачъ?

— Нѣ, якій я грачъ? Шулеръ — не грачъ.

— А, вы были шулеромъ?

— Такъ, бувъ и шулеромъ.

— Що-жь, васъ били иногда?

— Бувало и таке. А щѡ?

— Ну, адже вызвати на поєдинокъ могли... Се-жь оживляе.

— Не перечу, але слухайте, я не майстеръ филозофувати. Признаюсь вамъ, я сюды бѡльше ради бабѡвъ приѣхавъ.

— Заразъ якъ тѡлько похоронили Марту Петровну?

— Ну такъ, усмѣхнувся зъ побѣджающею щиростю Свидригайловъ. — Такъ щѡ-жь? Вамъ, видко, оно не подобаеся, що я о женщинахъ такъ говорю?

— Пытаете, чи менѣ подобаеся розпуста?

— Розпуста? Ну, отъ вы куды! А втѡмъ, по порядку напередъ ѡдповѣмъ вамъ дотычно бабѡвъ; знаете, мене бере охота балагурити. Скажѣтъ, чого я буду себе здержувати? Пощо-жь покидатись бабъ, коли я бодай хочъ до нихъ ще охотникъ? По крайнѣй мѣрѣ заняте.

— Такъ вы тутъ тѡлько на одну розпусту надѣтесь?

— Ну, такъ що-жь, ну, и на розпусту! Але-жь влѣзла вамъ вѣ голову тая розпуста. Та люблю, по крайнѣй мѣрѣ, прямие пытане. Вѣ отсѣй розпустѣ будь-що-будь есть щось постѡйного, основаного навѣтъ на природѣ, котре

и довго ще, и зъ лѣтами може-бути не такъ скоро погасишь. Признасте самі, чи-жь не заняте въ своѣмъ родѣ?

— Отъ выдумали? Се хороба, и небезпечна.

— А, отъ вы куды? Я признаю, що се хороба якъ и усе, що переходить мѣру, — однакожь се, по-перше, у одного такъ, у другого инакъ, а по-друге ще, розумѣся, у всѣмъ треба держати мѣру, рахунокъ, хочъ и нѣкчемный, та що-жь чинити? Не будь сего, адже такъ застрѣлитись прийшлося бы. Я признаю, що порядний чоловікъ обов'язаний скучати, все-жь таки, бачите...

— А вы могли бы застрѣлитись?

— Ну, отъ! зъ одразою крикнувъ Свидригайловъ: — будьте ласкаві, не говорѣть о тѣмъ, додавъ ѓнъ поспѣшно и навѣть безъ всякого фанфаронства, котре виявлялось у всѣхъ его дотеперѣшнихъ словахъ. Ажь лице его мовбыто змѣнилось. — Признаюсь до поганой слабости, але щѣ чинити: боюся смерти и не люблю, коли говорять о нѣй. Чи знаєте, що я містикъ почасти?

— А! привиды Марты Петровны! Що-жь, ходите дальше?

— Ну єъ, не згадуйте; въ Петербурзѣ ще не приходила; та и чортъ зъ нею! покрикнувъ ѓнъ зъ якимсь роздрозненымъ видомъ. — Нѣ! Говорѣмъ радше о тѣмъ... та впрочѣмъ... Гм!... Ехъ, мало часу; не могу я зъ вами довго остатись, а жаль. Було бы ще дещо розповѣсти.

— А щѣ у васъ, женщина?

— Такъ, женщина, така несподѣвана одна пригода... нѣ, я не про те.

— Ну, а гидь, погань всей тои обстановы на васъ вже не дѣйствує? вже стратили силу задержатись?

— То вы ще и на силу претендуєте? Хе-хе-хе! Здивували вы мене теперъ, Родіоне Романичу, хочъ я ще перше знавъ, що се такъ буде. Адже вы толкуете менѣ о розпустѣ и о естетицѣ! Вы — Шіллеръ, вы — идеалистъ! Все те, очевидно, такъ и повинно бути и треба бы дивуватись, якбы оно було инакше, тѣлько, бачите, якось оно все таки дивне въ дѣйстности... Ахъ, шкода, що часу мало, бо вы самі страхъ цѣкавый предметъ! Не правда, вы любите Шіллера? Я страхъ его люблю.

— Та якій вы при всьмъ томъ фанфаронъ! зъ деякою одразою заговоривъ Раскольниковъ.

— Ну, бѣгме, нѣ! хохочучи одповѣвъ Свидригайловъ, — та втомъ, не спору, нехай и фанфаронъ; але прошу, чому-жь и не по фанфаронувати, коли оно нѣкому не шкодить.. Я сьмъ лѣтъ переживъ на селѣ у Марты Петровны, тому отже накинувшись теперъ на розумного чоловіка якъ вы, — на розумного и въ найвысшій степени цѣкавого, попросту радъ побалакати, та крѣмъ того выпивъ отсеи пѣвъ лампки вина и вжѣ цяточку въ голову вдарило. А головне, єсть одна така обставина, котра мене вельми пѣдъохотила, лишъ о котрѣй я... промовчу. Куды-жь вы? зъ перестрахомъ запытавъ наразъ Свидригайловъ.

Раскольниковъ почавъ-було вставати. Єму зробилось и тяжко, и душно, и якось маркотно, що онъ прийшовъ сюды. Въ Свидригайловъ онъ найшовъ найпустѣйшого и найнѣкчемнѣйшого непотрѣба на свѣтѣ.

— Е-ехъ! Посидѣть, останьтєся, запрошувавъ Свидригайловъ — та велѣть собѣ принести хочъ чаю. Ну, посидѣть, ну, я не буду плести теревенѣвъ, о собѣ, розумѣся. Я вамъ що цѣкавого розповѣмъ. Ну, хочете, я вамъ розповѣмъ, якъ мене женщина, говорячи на вашъ ладъ, „спасала“? Се буде навѣтъ одповѣдею на ваше перше пытанє, бо особа тая — ваша сестра. Можъ розповѣдати? Та и часъ забьемо.

— Розповѣдайте, тѣлько я сподѣюсь, вы..

— О, не бѣйтєся! Адаже Евдокія Романѣвна навѣтъ и въ такѣмъ мерзенѣмъ и пустѣмъ чоловіцѣ, якъ я, може выкликати єдино тѣлько найглубше поважанє.

IV.

— Вы знаєте може-бути (та втомъ и самъ я вамъ розповѣдавъ), почавъ Свидригайловъ, — що я сидѣвъ тутъ въ тюрмѣ за довги, за великаньску суму, и не маючи нѣ найменшой надѣъ сплатити ихъ... Нѣчого розповѣдати подрѣбно о томъ, якъ выкупила мене тогдѣ Марта Петровна; самі ба- чите, до якои степени дуру може иногдѣ полюбити женщина.

Се була женщина честна, зовсѣмъ не глупа (хочь и цѣлкомъ безъ образованя). Представте-жь собѣ, що отся таки сама завистна и честна женщина рѣшила знизитись, посли многихъ страшныхъ гнѣвѣвъ и сценъ, до деякого рода контракту зѣ мною, котрый и додержала за весь часъ нашего пожитя. Дѣло въ томъ, що она була значно старша одъ мене, крѣмъ того заедно носила въ ротѣ якійсь гвоздикъ. Я мавъ на стѣлько свинства въ души и своеобразной честности, що заявивъ їй безъ обиняковъ, що зовсѣмъ вѣрнымъ їй бути не могу. Се признанє привело єѣ въ скаженный гнѣвъ, тѣлько, здаєся, моя грубиянска ширѣсть їй подекуды сподобалась: „Видко, подумала, самъ не хоче обманувати, коли задалегѣдъ таке говорить“, — ну, а для завистной жѣнки се головна рѣчь. После довгихъ слѣзъ станувъ мѣжь нами такого рода устный договоръ: перше, я нѣколи не покину Марту Петровну и завсѣгды буду єи мужемъ; друге, безъ єи дозволу не выѣду нѣкуды; трете, постѣйной любовницѣ не мати-му нѣколи; четверте, за се Марта Петровна позволяє менѣ деколи заглядати до двѣрскихъ дѣвчатъ, але не иначе, якъ за єи тайнымъ вѣдомомъ; пяте, Боже сохрани мене полюбити женщину зъ нашей версты; шесте, коли на припадокъ, чого нехай Богъ не допустить, мене навѣстити яка-небудь страсть, бѣльша и серіозна, то я повиненъ признатись Мартѣ Петровнѣ. Дотычно останнєй точки Марта Петровна була впрочѣмъ за весь часъ досыть спокойна; се була розумна женщина, отже не могла на мене смотрѣти иначе, якъ на розпустника и волокиту, котрый серіозно полюбити не въ силѣ. Тѣлько розумна женщина и завистна женщина, два предметы рѣзній, и осьъ въ томъ то и бѣда. Впрочѣмъ, щобъ безпристрастно судити о некоторыхъ людяхъ, треба перше всего ѣдказатись одъ некоторыхъ упрежденъ и одъ буденной привычки до звычайно окружаючихъ насъ людей и предметѣвъ. На вашъ судъ бѣльшь нѣжь на чий-небудь я маю право надѣятись. Може-бути вы вже надто богато чули о Мартѣ Петровнѣ смѣшного и поганого. Дѣйстно, у неї були деякі вельми смѣшныя привычки; тѣлько скажу вамъ просто, що менѣ сердечно жаль тыхъ многихъ прикростей, котрыхъ я бувъ причиною. Ну, и доста, буде того, здаєся, для дуже приличной oraison funébre найнѣжнѣй-

шої жѣницѣ найнѣжнѣйшого мужа. Коли мы попали въ незгоду, я бѣлошою частію мовчавъ и не роздразнявся, и се джентельменське поступоване майже завсѣгды доводило до цѣли; оно на неѣ виплывало, тѣй навѣтъ подобалось; бували припадки, що она мною навѣтъ чванилась. Лишь сестрицѣ вашои все таки не стерпѣла. И якимъ свѣтомъ оно сподѣялось, що она осмѣлилась взяти таку красавицю въ свѣой дѣмъ за гувернантку! Я обьясняю тымъ, що Марта Петрѣвна сама влюбилась въ неѣ и аж на мене сердилась зразу за мое постѣйне мовчане о вашѣой сестрѣ, за те, що я такъ рѣвнодушный на еи безнастаннїи и влюбленїи ѡдзывы о Евдокїи Романѣвнѣ. Самъ не розумѣю, чога тѣй хотѣлось! Ну, вже розумѣеся, Марта Петрѣвна розповѣла Евдокїи Романѣвнѣ о менѣ усе, що тѣлько знала. У неи була нещасна привычка, кождому а кождому розповѣдати всѣ нашї родиннї тайны и передъ кождымъ разъ-вразъ на мене жалуватись; якъ же було пропустити такого нового, любого приятеля? Догадуюся, що у нихъ и розмовы иншой не було якъ о менѣ, и вже безъ сумнѣву Евдокїи Романѣвнѣ стали звѣстнїи всѣ тї мрачнїи, тасмннїи сказки, що то ихъ менѣ приписують... Заложуся, що и вы вже денещо зъ того такожь чули?

— Чувъ. Лужинъ обвинявъ васъ, що вы навѣтъ були причиною смерти дитины. Правда се?

— Зробѣтъ ласку, оставте всѣ тї пѣдлости въ спокою, зъ ѡдразою и сердито заперечивъ Свидригайловъ; коли вже такъ доконче схочете доведатись о всѣхъ тыхъ недорѣцтвахъ, то я коли-небудь розповѣмъ вамъ окреме, а теперь...

— Говорили такожь о якѣмсь тамъ вашѣмъ лакею на селѣ и що, будьтобы вы были такожь чога-тамъ причиною.

— Зробѣтъ ласку, буде того! перебивъ знову зъ явною нетерпеливостію Свидригайловъ.

— Се чи не той самый лакей, що-то вамъ пѣсля смерти люльку приходивъ набивати... якъ самї менѣ розповѣдали? роздразнявся все бѣльше и бѣльше Раскольниковъ.

Свидригайловъ уважно посмѣтрѣвъ на Раскольникова и тому показалось, що въ поглядѣ тѣмъ мелькнула хвилево, мовъ блискавка, лукава усмѣшка, тѣлько Свидригайловъ поздержався и вельми ввѣчливо ѡдповѣвъ:

— Се той самый. Я бачу, що васъ такожь усе те

незвычайно займае, и буду уважати своєю повинністю, при першій доброй нагодѣ що-до всѣхъ пунктѣвъ заспокоити вашу цѣкавость. Чортъ возьми? Я бачу, що справдѣ можу здаватися кому-небудь особливою романтичною. Судѣть же, до якої степені я обов'язаний пѣсля того бути вячнимъ по-кѣйной Мартѣ Петровнѣ за те, що она наговорила вашої сестрѣ о менѣ стѣлько таємничого и цѣкавого. Не смѣю судити о вражѣню; лишъ на всякій припадокъ се було для мене выгѣдне. При всѣй природной ѳдразѣ до мене Евдокіѣ Романѣвнѣ, и мимо мого вѣчно мрачного и ѳдыхающего виду, — вѣй стало наконецъ жаль мене, жаль пропашого чоловіка. А коли серцю дѣвчины стане *жаль*, то, вже, розумѣся, се для неї бѣльшь всего небезпечно. Тутъ вже нехибно захочеса и „спастн“, и напутити на добру дорогу и воскресити, и приеднати для бѣльшь благородныхъ цѣлей и ѳродити до нового житя и дѣятельности, — ну звѣстно, щѣ можно намаячити вѣ томъ родѣ. Я таки заразъ змѣркувавъ, що птичка сама летить вѣ сѣтку, и зъ свого боку пригтовився. Вы, здаеса, хмуритесь, Родіоне Романичу? Нѣчого, пане, рѣчь, якъ самі знаете, скѣнчилась на дурици. (Катѣ берн, скѣлько я пью вина!) Знаете, менѣ завсѣгды було жаль, зъ самого початку, що судьба не дала родитись вашої сестрѣ вѣ другѣмъ або третѣмъ столѣттю нашої еры, де-небудь донькою володѣющего князька, або тамъ якого-небудь правителя чи проконсуля вѣ Малѣй Азій. Она, безъ сумнѣвѣу, була бы одна зъ тыхъ, котрѣ перетерпѣли мучеництво, и вже напевне бы усмѣхалась, коли бы вѣй грудь пекли розпалеными клѣщами. Она бы пошла на се нарочно сама, а вѣ четвертѣмъ и вѣ пятѣмъ столѣттю втекла бы вѣ египетску пустыню, и жила бы тамъ тридцять лѣтъ, кормлячись корѣнями, одушевлянями и привидами. Сама она тѣлько того и жадить, и домагаеса, щѣбы за кого-небудь яку-небудь муку чимъ скорше прияти, а не дай вѣй сеи муки, такъ она бути-може и вѣ ѳкно выскочить. Я чувъ денещѣ о якѣмсь-тамъ пану Разумихинѣ. Онъ хлопецъ, кажуть, не дурный (щѣ и прѣзвище его показуе, семінаристѣ вѣдай), ну, такъ нехай и сторожить вашу сестру. Однимъ словомъ, я, здаеса, еѣ понявѣ, щѣ и уважаю собѣ за честь. Але тогдѣ, то-есть вѣ початку знакомства, самі знаете, буваешъ завсѣгды якійсь Библиѣтека найзн. пов. т. XXV ѳ. М. Достовеского „Вина и кара.“ II. 14

легкодушнѣйшій и дурнѣйшій, смотришь не такъ якъ слѣдъ, бачишь не те. Чортъ вѣзьми, чо-го-жъ она така хороша! Я тому не винень! Однимъ словомъ, у мене почалось одъ наибѣльшь неповздержаного, страстного, солодкого порыву. Евдокія Романѣвна неприступна страшно, нечувано и невидано. (Запамятайте собѣ, я вамъ говорю се о вашѣй сестрѣ, якъ фактъ. Она неприступна майже ажъ до хоробливости, мимо свого широкого розуму, и се їй пошкодить.) Тутъ у насъ найшлась одна дѣвчина, Параня, чорноока Параня, котру тѣлько-що привезли изъ другого села, кухонна дѣвчина, и котру я ще нѣколи не бачивъ, — гарненька вельми, лишъ глупа не до повѣреня: въ слѣзы, стала заводити на цѣлый двѣрь, и выйшовъ скандалъ. Разъ, пѣсля обѣду, Евдокія Романѣвна нарокомъ одшукала мене самотного въ алені въ саду, и зъ заискренеными очима *зажадала* одъ мене, щобъ я оставивъ бѣдну Параню въ спокою. Се була ледви чи не перша розмова наша на самотѣ. Я, розумѣся, уважавъ за честь вдоволити еи бажаню, постарався прикинутись пораженнымъ, змѣшанымъ, ну, однимъ словомъ, одѣгравъ ролю незле. Почались зносини, таемничї розмовы, норовствениї науки, просьбы, мольбы, навѣтъ слѣзы. — Чи вѣрите, навѣтъ слѣзы! Отъ до якои силы доходить у декотрыхъ дѣвчатъ страсть до пропаганды! Я очевидно усе зваливъ на свою судьбу, прикинувся алчущимъ и жаждущимъ свѣтла и наконецъ пустивъ въ хѣдъ наибѣльше и найпевнѣйше средство до покореня женского серця, средство, котре нѣколи и нѣкого не заведе и котре дѣйствуе нехибно на всѣхъ до одной, безъ найменшой выѣмки. Се средство звѣстне, лестъ. Нема нѣчого въ свѣтѣ труднѣйшого якъ простодушнѣсть и нема нѣчого легчого якъ лестъ. Коли въ простодушности тѣлько одна сотна частина ноты фальшива, то выходитъ заразы диссонансъ а за нимъ — скандалъ. Коли-жъ въ лести навѣтъ все до послѣднѣи ноты фальшиве, и тогдѣ она приємна и слухаеся не безъ вдоволеня; хочбы и зѣ грубымъ вдоволенемъ, то все таки зѣ вдоволенемъ. И якъ бы нѣ груба була лестъ, въ нѣй нехибно бодай хочъ половина здаеся правдою. И се для всѣхъ степеней образованя и станѣвъ суспѣльности. Навѣтъ вестальку можъ попусувати лестю. А вже про звычайныхъ людей и говорити нѣчого.

Безъ смѣху не могу собѣ пригадати, якъ оденъ разъ уведивъ я одну ѳдану своѣму чоловѣкови, своимъ дѣтямъ и своимъ чеснотамъ, паню. Якъ се було весело, якъ мало було работы! А панѣ дѣйстно була чеснотлива, бодай хочъ по своѣму. Цѣла моя тактика полягала въ томъ, що я просто кожду минуту бувъ роздавленный и падавъ ниць передъ ея неприступностю. Я лестивъ безбожно и тѣлько-що, бывало, добьюсь стисненя руки, навѣтъ погляду, то докоряю собѣ, що се я vyrвавъ его у неѣ силою, що она противилась, що она такъ противилась, що я нехибно бы нѣколи нѣчого не одержавъ, колибъ я самъ не бувъ такъ поганый; що она, въ невинности своѣй, не добачала пѣдступу и пѣдалась ненарочно, сама того не знаючи — не догадуючись, и т. д. и т. д. Однимъ словомъ, я достигъ всего, а моя панѣ оставалась въ найвысшѣй степени переконана, що она невинна и непорочна и выповняе всѣ повинности и обовязки, а погнѣла цѣлкомъ ненадѣйно. И якъ же она розсердилась на мене, коли я объявивъ їй вкѣнци-кѣнцѣвъ, що пѣсля мого щирого переконаня она якъ-разъ такъ само шукала приемности, якъ и я. Бѣдна Марта Петрѣвна такожь страхъ пѣддавалась на лестъ, и колибъ тѣлько я захотѣвъ, то безъ сумнѣву переписала бы цѣлый своѣй мастокъ на мене ще за своего житя. (Тѣлько я надто богато пью вина и балакаю.) Надбуюсь, вы не розсердитесь, коли я згадаю теперь, що такий самый эффектъ ставъ показуватись и на Евдокии Романѣвнѣ. Тѣлько я самъ бувъ глупый и нетерпеливый, и цѣлу справу попусувавъ. Евдокин Романѣвнѣ кѣлька разѣвъ ще и передже (а оденъ разъ якось особливо) страхъ не сподобався выразъ очей моихъ, вѣрите вы сему? Однимъ словомъ, въ нихъ чимъ разъ сильнѣйше и необачнѣйше займався якійсь огонь, котрый полохавъ еѣ и ставъ їй вкѣнци ненавистный. Нѣчого розповѣдати подробицѣ, тѣлько мы розѣйчлися. Тутъ я знову зробивъ дурницю. Почавъ вельми по ростацки высмѣвати всѣ тѣ пропаганды и наvertаня; Параня знову выступила на сцену, та и не она сама; — що тамъ богато говорити? почалась Содома. Охъ, колибъ вы бачили, Родіоне Романичу, хочъ разъ въ житю оченята вашоѣ сестрицѣ такъ, якъ они иногдѣ умѣють искритись! Се нѣчого, що я теперь пьяный и ось вже цѣлу лампу вина

выпивъ, я правду говорю; впевняю васъ, що сей поглядъ менѣ снился; шелестъ одѣня еи я вже наконецъ не мѡгъ вынести. Дѣйстно, я думавъ, що дѡстану епілепсію, нѣколи не снилось менѣ, що могу дѡйти до такого божеволѣства. Однимъ словомъ, конче треба було помиритись, але се було вже неможливе и представте собѣ, що я тогдѣ зробивъ. До якои степени запомороченя скажений гнѣвъ може довести чоловѣка! Нѣколи не предпринимайте нѣчого въ гнѣвѣ, Родионе Романичу. Числячи на тебѣ, що Евдокія Романѡвна въ сущности таки убога, (ахъ простѣтъ, я не те хотѣвъ... тѡлько, бачите, чи не все оно одно, скоро лишъ выражаеся те саме понятѣ?) однимъ словомъ, жие трудомъ рукъ своихъ — що у неи на головѣ и мати и вы (ахъ до ката, знову хмуритесь...), я и рѣшився предложити вѣй всѣ мои грошѣ (тысячъ до тридцати я мѡгъ тогдѣ зѡбрати) зъ тымъ, чтобы она втѣкала зѡ мною хочбы сюды, до Петербурга. Розумѣеся, я заразъ бувъ поприсягъ вѣчну любовь, щастѣ, и проче, и проче. Чи вѣрите, я до тои степени тогдѣ здурѣвъ, що скажи она менѣ: зарѣжь або отруй Марту Петрѡвну и женись зѡ мною, — се таки заразъ було бы выконане! Тѡлько скѡнчилось все катастрофою, вамъ вже звѣстною, и самі можете судити, до якои скажености мѡгъ я дѡйти, коли провѣдавъ, що Марта Петрѡвна добула тогдѣ сего пѡдлого Лужина, и о волосъ не скоила женитьбы, — що въ сущности було бы те саме що и я предкладавъ. Чи такъ? Чи такъ? Адаже такъ? Я мѣркую, що вы щось вельми уважно почали слухати... цѣкавый молодой чоловѣкъ.

Свидригайловъ въ нетерпеливости ударивъ кулакомъ по столѣ. Онъ почервонѣвъ. Раскольниковъ бачивъ ясно, що лампка або пѡвторя шампаньского, котрѣ онъ выпивъ, сербаючи потрошечки глотками, подѣйствовали на него шкѡдливо, — и рѣшився похѡснуватись нагодою. Свидригайловъ бувъ ему дуже пѡдозрѣлый.

— Ну, вже пѡсля того я цѣлкомъ переконаний, що вы и сюды приѣхали, маючи на оцѣ мою сестру, сказавъ онъ Свидригайлову просто и не скрываючись, щобъ ще бѡльше роздразнити его.

— Ехъ, оставте се, мовбы спохопився ѡдразу Свидри-

гайловъ, — адже я вамъ казавъ... и крѣмъ того ваша сестра стерпѣти мене не може.

— Та о тѣмъ-то я переконаный, що не може, але не въ отсѣмъ теперъ дѣло.

— А вы переконаный, що не може? (Свидригайловъ прижмуривъ очи и наслѣшка выразилась на его лицѣ.) Вы правду кажете, она мене не любить; тѣлько нѣколи не ручѣтъ въ рѣчахъ, що були мѣжь мужемъ и жѣнкою, або коханкомъ и коханкою. Тутъ есть завсѣгды оденъ кутокъ, котрый на вѣки цѣлому свѣтови остаеся незвѣстный и котрый звѣстный тѣлько имъ обоимъ. Вы заручаете, що Евдокія Романѣвна на мене зъ ѳдразою дивила?

— Зъ декотрыхъ слѣвъ и слѣвецъ вашихъ за часъ вѣшого оповѣданя я догадуюсь, що у васъ и теперъ свои цѣли и дуже выразный замѣры на Дуню, розумѣеся, поддѣи.

— Якъ! у мене вырывались такѣ слова и слѣвця? незмѣрно наивно наполошився ѳдрозу Свидригайловъ, не звернувши нѣ найменшой уваги на епитеть, приданный его замѣрамъ.

— Та они и теперъ вырываются. Ну, чого вы, прикладомъ, такъ боитесь? Чого вы ѳдрозу теперъ налякались.

— Я боюся и лякаюся? Лякаюся васъ? Скорше вамъ бояться мене, cher ami. И яка однакожь недорѣчнѣсть. Та втѣмъ, я подхмѣленный, я се бачу; трохи що-лишь знову не проговорився. До чорта, вино! Ей, воды!

Онъ вхопивъ бутельку и безъ церемонѣи выкинувъ еѣ за ѳкно. Филиппъ принѣсь воды.

— Се все дурне, сказавъ Свидригайловъ, намочивши полотенце и прикладаючи его до головы, — а я васъ однимъ словомъ могу осадити и всѣ вашѣ подозрѣния въ порохъ знѣвечити. Чи знаете вы, що я женюся?

— Вы вже менѣ се и перше говорили.

— Говоривъ? Забувъ. Тѣлько тогдѣ я не мѣгъ говорити напевне, бо навѣтъ судженои ще не бачивъ; я тѣлько мавъ замѣръ, ну, а теперъ у мене вже есть и суджена и рѣчь скѣнчена, и якбы тѣлько не орудки невѣдложный, то я бы нехибно взявъ васъ и заразъ до нихъ повѣзъ, — бо я вашои рады хочу поспытати. Ехъ, до чорта! Всего десять минутъ остаеся. Дѣйстно, дивѣтъ на годинникъ; а втѣмъ,

я вамъ розповѣмъ, бо се вельми цѣкавенька рѣчь ся моя женитьба, въ своѣмъ очевидно родѣ, — куды вы? Знову одходити?

— Нѣ, я вже теперь не одойду.

— Справдѣ не одойдете? Побачимо! Я васъ туды завезу, се правда, покажу суджену, та толькo не теперь, а теперь намъ скоро буде пора. Вы направо, я налѣво. Вы отсю Ресліхову знаете? Тую саму Ресліхову, у котрой я теперь живу, — а? Чуете? Нѣ, вы щo думаете, адже се та сама, про котру говорятъ, щo дѣвчина, знаете, въ водѣ, зимою, — ну, чи чуете? Чуете? Ну, такъ она менѣ все те и склепала; тобѣ, говорить, такъ самому скучно, розвечися на часъ. А я ось чоловѣкъ мрачный, скучный. Вы думаете, веселый? Нѣ, мрачный; не шкoдливый, а сиджу въ кутику; иншій разъ три днѣ не розговорять. А Ресліхова отся шельма. я вамъ скажу, она очевидно щoсь на думцѣ мае: менѣ звѣриться жѣнка, я, бачите, еѣ кину и поѣду зъ Богомъ, а жѣнка ѣй дoстанеся, она еѣ и пустить въ оборотъ; въ нашихъ кругахъ, розумѣеся, та ще высше. Есть, говорить, оденъ такій калѣка-батько, oдставный чиновникъ, въ крѣслѣ сидитъ и третій рoкъ ногами не рушае. Есть, говорить, и мати, дама розсудлива, практична матуся, бачите. Сынъ десь въ губерніи служитъ, не помагае. Дoнька выйшла замужъ и не навѣщае, а на рукахъ два маленькі свояки (своихъ, бачите мало), та взяли, не скoнчивши курсу, зъ гимназій дѣвчинку, дoньку свою послѣдню, за мѣсяць щo-лишь шѣснадцать лѣтъ мине, значить, за мѣсяць еѣ и выдати можно. Се за мене, бачите. Мы поѣхали; якъ се у нихъ смѣшно; представляюся: помѣщикъ, вдовець, звѣстного роду, зъ такими а такими звязями, зъ капіталомъ, — ну, щo-жъ щo менѣ пятьдесять а тої и шѣснадцати нема? Хто-жъ на те смотреть? Ну, адже лакома рѣчь, а? Адже лакома, ха! ха! Посмотрѣли бы вы, якъ я розговорився зъ татусемъ та зъ мамусею! Заплатити треба, щoбы толькo посмотрѣти на мене. Выходитъ она, присѣдае, ну, можете собѣ представити, ще въ коротенькoї сукеночцѣ, нерозвитый пучокъ, паленѣе, розгорюеся якъ заря (сказали ѣй, очевидно). Не знаю якъ вы дoтучно женскихъ личокъ, толькo по-моему, сї шѣснадцать лѣтъ, сї дитячї ще oчка, отся несмѣлость и слѣзки стыднї-

вості, — по-моему, се лѣпше одъ красы, а она ще до того хочь малюй. Ясенькій волосочки, въ маленькій льочки закрученій, губки повненькій, малиновій, нѣжки — чудо!... Ну, познакомились, я объявивъ, що спѣшу задля домашнихъ обставинъ, и на другій таки день, чи властиво третёго дня насъ и благословили. Зъ той поры якъ приѣду. такъ заразъ єѣ до себе на колѣна... Ну, палентѣе, якъ рожа, а я цѣлую що хвиля; матуся знову, розумѣся, наставляє, що се, мовлявъ, твоій чоловікъ и що се такъ треба, однимъ словомъ, малина! И сей станъ теперѣшній, зарученого, справдѣ можебути и лѣпшій одъ того, який буде посли вѣнчання. Тутъ те, що называєся по французски *la nature et la vérité!* ха! ха! Я зъ нею двѣчи розмовлявъ — куды! не глупа дѣвчинка; иншій разъ такъ крадькома на мене спогляне, — ажъ огнемъ прѣйме. — А знаєте, у неї личко въ родѣ Рафаелевой Мадонны. Адже у Сикстиньскої Мадонны лице фантастичне, лице скорбної юродивої, вамъ се не кинулось въ очи? Ну, такъ въ томъ родѣ. Тѣлько-що насъ поблагословили, а я на другій день на пѣвтора тысячи и привѣзъ: брилѣнтовый убѣръ оденъ, перловый другій та серебряну дамску туалетну шапку, — отъ якої величини, зъ рѣзними рѣзностями. такъ що ажъ у неї, у Мадонны, бачите, личко запалилось. Посадивъ я єѣ вчера на колѣна, та мабуть вже надто безцеремонно, — цѣла спалахнула и слѣзки брызнули, та цѣла горить. Выйшли всѣ на минуту, мы зъ нею самъ-на-самъ остались, наразъ кидаєся менѣ на шию (сама у першій разъ), обнимає мене обома рученьками и кленєся, що она буде менѣ послушною, вѣрною и доброю женою, що она зробить мене щасливимъ, що она употребить цѣле своє житє, кожду минуту свого истнованя, все, все пожертвує, а за все те бажає мати одъ мене тѣлько *мое поважанє* и „бѣльше менѣ“, говорить, — „нѣчого, нѣчого, нѣчого не треба, нѣякихъ подарункѣвъ!“ Признасте самій, що выслухати подѣбне признанє, на самотѣ, одъ такого шѣстнадцятилѣтнѣго ангелика, въ тюлевѣмъ одѣню, зъ закрученими льоками, зъ краскою дѣвичого сорому и зо слѣзками ентузіязму въ очахъ, — признасте самій, оно доволѣ понадне. Адже понадне? Адже стѣить чого-небудь, а? Ну, адже стѣить? Ну. ну слушайте... ну, вѣдмо до моєї судженої... тѣлько не заразъ!

— Такъ отже въ васъ отся чудовищна рѣжница лѣтъ и розвита и будить лакомство! И чи справдѣ вы таки зѣ нею женитесь?

— А щѣ-жь? Адаже кождый о собѣ самъ промышляе и найвеселѣйше той и живѣ, хто найлѣпше себе зыумѣе одурити. Ха! ха! Та щѣ вы въ чесноту, слушайте, такъ цѣлымъ дншлемъ въѣхали? Пощаждѣть, батюшка, я чоловічкѣ грѣшный. Хе! хе! хе!

— Вы однакожь намѣстили дѣти Катерины Иванѣвны. А втѣмъ... а втѣмъ вы мали на се свои причины... я теперь все понимаю.

— Дѣтей я загаломъ люблю, я дуже люблю дѣтей, захохотавъ Свидригайловъ. — Дотычно сего я вамъ можу навѣтъ розповѣсти дуже цѣкавый епізодъ, котрый и до сей поры ще не скѣнчився. Першого таки дня по приѣздѣ пошовъ я по рѣзнымъ сихъ кльоокахъ, ну, пѣсля семи, бачите, лѣтъ такъ и накинуся. Вы навѣрно завважали, що я зѣ своею компанією не спѣшу сходитись, то-есть зѣ давными товаришами и приятелями Ну, та и якъ можъ найдовше безъ нихъ потягну. Знаете: у Марты Петровны на селѣ мене до смерти замучили спомини о всѣхъ тыхъ таемничихъ мѣсяцяхъ и мѣстечкахъ, въ котрыхъ хто знае той богато може найти. Чортъ возьми! Нарѣдъ пѣячить, молодѣжь образована ѡдъ бездѣльности перегорюе въ неосушимыхъ снахъ и мрѣяхъ, чудовачѣе въ теоріяхъ; ѡдкись тамъ жида наѣхали, збивають грошки, а все инше гуляе и тратить. Такъ и дыхнуло на мене се мѣсто ѡдъ першого разу знакомымъ запахомъ. Попавъ я на оденъ такъ званный вечеръ зѣ танцями, — кльоока страшенна (а я люблю кльооки, именно якъ найпоганѣйшій), ну, розумѣся, канканъ невиданный и якихъ за моихъ часѣвъ и не було. Такъ, пане, въ тѣмъ есть справдешный поступъ. Наразъ, дивлюся, дѣвчинка лѣтъ чотырнадцяти, миленько одѣта, танцюе зѣ однимъ виртуозомъ; другій передъ нею візаві. А била стѣны, на крѣслѣ, сидитъ ей мати. Ну, можете собѣ представить, якій канканъ! Дѣвчина мѣшаеся, паленѣе, наконецъ обидившись починае плакати. Виртуозъ хапае сѣ и починае нею крутити и передъ нею штуки выправляти, всѣ кругомъ регочуться и — люблю въ такій хвилѣ нашу публику, хочѣбы навѣтъ и канканову,

— регочуться и кричатъ : „Славно, такъ и треба ! А не волочити дѣтей !“ Ну, про мене се байка, та и дѣла менѣ нѣякого : чи логично чи не логично самі себе они утѣшають ! Я заразъ мое мѣсце побачивъ, підсѣвъ до матери и починаю о тѣмъ, що я такожъ заѣзжій, що які тутъ самі невѣжѣ, що они не умѣють пѣзнати справдешнихъ достоинствъ и мати принадлежне поважане ; давъ знати, що у мене грошей купа, накинувся завезти въ своѣй каретѣ ; довѣзъ домѣвъ, познакомився (въ якѣйсь-тамъ комѣрцѣ, нанятѣй зъ другои руки, стоять, тѣлько-що приѣхали.) Менѣ объявили, що мое знакомство и онѣ и донька еи можуть принимати не иначе якъ за честь ; довѣдуюсь, що у нихъ нѣ кола, нѣ двора, а приѣхали старатись о щось въ якѣмсь урядѣ ; предкладаю услуги, грошѣ ; довѣдуюсь, що они черезъ помылку поѣхали на вечерѣ, думаючи, що дѣйстно танцювати тамъ учать ; предкладаю помагати зъ своєї стороны на виховане молодой дѣвчины, на французкій языкъ и танцѣ. Принимають зъ одушевленемъ, уважають за честь, и до сен поры знакомый... Хотите, поѣдемо, — тѣлько не заразъ.

— Оставьте, оставте ваші подліи, низькі анекдоты, розпустный, низькій чоловіче !

— Шіллеръ, Шіллеръ ось нашъ, Шіллеръ, бачите ! Куды чеснота пошла гнѣздитись ?*) А знаєте, я нарокомъ буду вамъ такі рѣчи розповѣдати, щоби чути ваші выклики. Розкѣшь !

— Нѣчо зъ того не буде, бо хіба я самъ собѣ въ отсю хвилию не смѣшний ? зѣ злобою воркнувъ Раскольниковъ.

Свидригайловъ реготався на цѣле горло ; наконецъ кликнувъ Пилипа, заплативъ и почавъ вставати :

— Ну, та и пьяный вже я, доста балаканины ! сказавъ онъ : — розкѣшь !

— Ще щобъ в амъ не зазнати розкоши ! покрикнувъ Раскольниковъ, такожъ встаючи ; — хіба-жъ для зъужитого розпустника се не розкѣшь оповѣдати о пѣдобныхъ выправахъ, — въ пору, коли маєся на оцѣ якійсь чудовищный

*) Француска пословица.

замѣръ въ томъ самѣмъ родѣ, — та ще при такихъ обставинахъ и такому чоловѣкови якъ я?... Хочь трохи розгрѣває.

— Ну, коли такъ, навѣть зъ деякимъ зачудуванемъ ђповѣвъ Свидригайловъ, приглядаючись Раскольникову, — коли такъ, то вы и самі порядный цинікъ. Матеріаль по крайнѣй мѣрѣ мѣстите въ собѣ дуже спорый. ђдчувати богато можете, богато... Ну, та вы и робити, очевидно, богато можете. Але доста. Дуже жалуя, що зъ вами такъ мало перемовивъ, та вы ђдъ мене не втечете... Отъ подождѣть тѣлько...

Свидригайловъ вийшовъ зъ гостинницѣ. Раскольниковъ пошовъ за нимъ. Свидригайловъ бувъ однакожь не надто пѣдхмѣлений; въ голову тѣлько на хвилину вдарило и се уступало зъ каждою минутою. ђнъ бувъ чимсь дуже занятый, чимсь незвычайно важнымъ, и хмурился. Якесь дожданѣ очевидночки ворушило его и непокоило. Зъ Раскольниковомъ въ послѣднѣй хвили ђнъ якось наразъ змѣнился и зъ каждою минутою стававъ чимъ разъ бѣльшь нечемнымъ и на смѣшливымъ. Раскольниковъ все те завважавъ и такожь занепокоился. Свидригайловъ ставъ ему вельми пѣдозрѣлый; ђнъ рѣшився пойти за нимъ.

Зѣйшли на тротуаръ.

— Вамъ направо, а менѣ налѣво, аѣбо може и на оборѣтъ, тѣлько — adieu mon plaisir, до милого побаченя!

И ђнъ пошовъ на право къ Свиннѣй.

V.

Раскольниковъ пошовъ вслѣдъ за нимъ.

— Се щѣ! закричавъ Свидригайловъ обертаючись: — аѣже я, здаѣся, сказавъ...

— Се значить те, що я ђдъ васъ теперъ не ђдступлю.

— Що-о-о?

Оба остановились, и оба зъ минуту смотрѣли оденъ на одного, якбы мѣряючись.

— Изъ всѣхъ вашихъ полупьяныхъ оповѣданъ, рѣзько ђдрѣзавъ Раскольниковъ, — я заключивъ на певне, що вы не тѣлько не залишили вашихъ пѣдлѣхъ замыслѣвъ на мою

сестру, але навѣтъ бѣльше нѣжь коли небудь ними занятї. Менѣ вѣдомо, що сегодня рано сестра моя дѣстала якїйсѣ листъ. Вамъ цѣлый часъ не сидѣлось на мѣсци... Вы бути-може по дорозѣ могли ѡдкони яку-небудь жену; тѣлько се нѣчого не значить. Я хочу переконались особисто.

Раскольниковъ ледви чи и самъ мѡгъ означити, чогу ему именно теперъ хотѣлось и о чѣмъ именно бажавъ ѡнъ переконались особисто.

— Отъ якъ! А хочете, я заразъ полицїю закличу?

— Кличъ!

Они знову постояли зъ минуто оденъ передъ другимъ. Наконецъ лице Свидригайлова змѣнилось. Переконавшись, що Раскольниковъ не настраився грѣзбы, ѡнъ принявъ якъ-стѡй найвеселѣйшїй и прїятельскїй видъ.

— Отъ якїй! Я нарочно о вашѡмъ дѣлѣ зъ вами не заговорювавъ, хотяй мене, розумѣся, мучить цѣкавость. Дѣло фантастичне. Ѳдложивъ-було до другого разу, тѣлько, бачите, вы годнїй и мертвого роздразнити... Ну, ходѣмо, але напередъ скажу: я теперъ лишъ на минутку до дому, щобы грошей захопити, потѡмъ замыкаю квартиру, беру вѡзника и на цѣлый вечеръ на острова. Ну, куды-жь вамъ за мною?

— Я поки-що зъ вами, однакъ не до васъ, а до Зофїѣ Семенѡвны, извинитись, що на похороцѣ не бувъ.

— Се якъ вамъ хочеса, тѣлько Зофїѣ Семенѡвнѣ дома нема. Она всѣхъ дѣтей ѡдвела до одной дамы, до одной знатной дамы-старушки, до моеи колишнѣи знакомой и розпорядительки въ якихъ-тамъ сирѡтскихъ заведеняхъ. Я очарувавъ тую даму, даючи їй грошѣ за всѣхъ троѣ бахурѡвъ Катерины Иванѡвны; крѡмъ того и на заведеня пожертвувавъ ще грошей; наконецъ розповѣвъ їй исторїю Зофїѣ Семенѡвны, навѣтъ зо всѣми подробности, нѣчого не скрываючи. Вражѣне зробила неописане. Отъ дячого Зофїѣ Семенѡвнѣ и назначене було явитись таки ще нинѣ, просто въ ***мъ готелю, де хвилево, прїѣхавши зъ села, пробувае моя панѣ.

— Якъ хочете, тѣлько я ось вамъ не товаришь; а менѣ щѡ! Отъ мы заразъ и дома. Скажѣтъ, я переконаный, вы дятого на мене смотрите недовѣрчиво, що я самъ бувъ на стѣлько деликатный и до сей поры не непокоивъ

васъ питаннями... вы розумѣете? Вамъ показалось се чимсь необычайнымъ; бюсь о закладъ, що такъ! Ну, отъ и будь же пѣсля того деликатнымъ.

— И пѣдслухуй пѣдъ дверми!

— А, вы про се! засмѣявся Свидригайловъ; — такъ, я бы здивувався, колибъ, пѣсля всего, вы пропустили се безъ замѣтки. Ха! ха! Я хочъ дещо и порозумѣвъ зъ того, щѣ вы тогдѣ... тамъ... набалакали и Зофїи Семеновнѣ самї наррозповѣдали, та тѣлько що-жь се таке? Я може цѣлкомъ ѳдсталий чоловѣкъ и нѣчого вже понимати не могу. Объяснїть, ради Бога, голубчику! Просвѣтъть новѣйшими засадами!

— Нѣчого вы не могли чути, брешете вы та брешете!

— Та я не про те, не про те (хочъ я впрочѣмъ дещо и чувъ), нѣ, я про те, що вы ось заедно охаєте, та охаєте! Шїлдеръ, бачите, въ васъ озывається що хвиля. А теперъ, отъ и пѣдъ дверми не пѣдслухуй! Коли такъ, идѣть та дайте знати власти, що ось, мовлявъ, такъ и такъ, лучився зѣ мною такїй казусъ: въ теорїи помылочка невеличка выйшла. Коли-жь знову вы переконанїи, що пѣдъ дверми не слѣдъ пѣдслухувати, а старушокъ вѣльно перѣщити чимъ попало, для своего вдоволеня, такъ забирайтесь куды-небудъ чимъ скорше въ Америку! Втѣкайте, молодой чоловѣче! Може ще пора. Я щиро говорю. Грошей може не маєте? Я дамъ на дорогу.

— Я цѣлкомъ о тѣмъ не думаю, перервавъ Раскольниковъ зъ ѳдразою.

— Знаю, знаю, (та вы впрочѣмъ не стыдайтесь, коли хочете, то багато и не говорѣть); адже я знаю, якї у васъ питаня на порядку дневнѣмъ: моральнїи, або може питаня горожанина и чоловѣка? Тѣлько вы имъ по-за уха; нащо они вамъ теперъ, послушайте? Хе, хе! Хибя тому, що вы усе ще и горожанинъ и чоловѣкъ? А коли такъ, то пѣсля мене и пхатись не треба було; нѣчого не за свое дѣло братись. Ну, стрѣляйтесь; щѣ, чи не хочеса?

— Вы, здається, на рокомъ хочете мене роздразнити, щѣбъ я доконче ѳдъ васъ теперъ ѳдѣпився..

— Отъ чудацькы вы, тѣлько мы вже приишли, отже

прошу на сходы. Бачите, ось тутъ вхѣдь до Зофіѣ Семёновны, смотрѣть, нема нѣкого! Не вѣрите? Запытайте у Капернауова; она имъ ключъ ѡддае. Отъ она и сама madame de Капернауова, а? Що? (она глуха трошки) ѡдѡйшла? Куды? Ну, отъ чули теперъ? Нема еи и не буде до глубокого може-бути вечера. Ну, теперъ ходѣмо до мене. Адже вы хотѣли и до мене? Ну отъ мы и у мене. Мадамы Ресліховои нема дома. Отся женщина, вѣчно въ клопотахъ, тѣлько хороша женщина впеvняю васъ... Може-бути она бы вамъ придалася, колибъ вы були трохи розумнѣйшій. Ну, отъ зволите побачити: я беру зъ бюрка сю пятипроцентову акцію (ось у мене ихъ ще скѡлько!) а отся сегодня до мѣняйлѡвъ пѡйде. Ну, бачили? Бѡльше менѣ тратити часу нѣчого. Бюрко замыкаеся, квартира замыкаеся, и мы знову на сходахъ. Ну, хочете, наймѣмо возника! Я-жь, звѣстно, на острова: Не маєте охоты переѣхатись? Отъ я беру отсю коляску на Єлагинь. щѡ? ѡдказуєтесь? Не выдержали? Переѣдемось, нѣчого. Здаєся, дощъ надтягає, нѣчого, спустимо верхъ...

Свидригайловъ сидѣвъ вже въ колясцѣ. Раскольниковъ розсудивъ, що пѡдозрѣня его, по крайнѣй мѣрѣ въ отсю хвилину, несправедливій. Не ѡдповѣдаючи нѣ слова, ѡнъ обернувся и пѡшовъ назадъ въ напрямѣ до Свнної. Колибъ ѡнъ обернувся хочъ разъ дорогою, то успѣвъ бы побачити, якъ Свидригайловъ, ѡдѣхавши не бѡльше ста крокѡвъ, заплативъ возникѡви и самъ опинився на ходнику. Тѡлько ѡнъ нѣчого вже не мѡгъ бачити и зайшовъ вже за рѡгъ улицѣ. Глибока ѡдразу ѡдпыхала его геть ѡдъ Свидригайлова. „Я мѡгъ хочъ хвилинку спѡдѣватись чого-небудь ѡдъ сего простого ледаща, ѡдъ сего розпустного непотрѣба и падлюки!“ покрикнувъ ѡнъ мимовольно. Правда, що осудъ свѡй Раскольниковъ вурѣкъ надто поспѣшно и легкодушно. Було дещо въ цѣлѡй особѣ Свидригайлова таке, щѡ по крайнѣй мѣрѣ придавало ему хочъ деяку оригинальнѡсть. коли не таємничѡсть. А що дотыкалось у всѣмъ тѡмъ сестры, то Раскольниковъ оставався все таки переконаный навѣрно, що Свидригайловъ не оставитъ еи въ супокою. Тѡлько надто вже тяжко и невыносимо ставало ему о всѣмъ тѡмъ думати и передумвати!

Після свого звичаю. Онъ, оставшись самъ, зъ двадцятьмъ крокомъ впавъ въ глубокую задуму. Выйшовши на мѣсть, онъ задержався била поруча и ставъ смотрѣти у воду. А tymчасомъ надъ нимъ стояла Евдокія Романѣвна.

Онъ стрѣтвся зъ нею при входѣ на мѣсть, але перейшовъ мимо, не завважавши ея. Дунечка ще нѣколи не стрѣчала его такимъ на улицѣ и була поражена до перестрахи. Она задержалась и не знала: чи кликнути на него чи нѣ? Втѣмъ она завважала, якъ поспѣшно ѡдъ стороны Сѣнной пѣдходивъ Свидригайловъ.

Але той, здавалось, приближався таємничо и осторожно. Онъ не увѣйшовъ на мѣсть, а остановився на боцѣ, на ходнику, стараючись всѣми силами, щобъ Раскольниковъ не побачивъ его. Дуню онъ вже давно завважавъ и ставъ робити ѣй знаки. Ѣй привидѣлось, що знаками своими онъ просивъ еѣ не вголошуватись до брата и оставити его въ спокою, а кликавъ еѣ къ собѣ.

Такъ Дуня и зробиле. Она по-тихоньки обѣйшла брата и приблизилась до Свидригайлова.

— Ходѣмо чимъ скорше, шепнувъ ѣй Свидригайловъ. — Я не хочу, щобъ Родіонъ Романовичъ знавъ о тѣмъ, що мы бачились. Упереджаю васъ, що я зъ нимъ сидѣвъ тутъ недалеко въ гостинниці, де онъ вынайшовъ мене самъ, и на силу ѡдъ него ѡдвизався. Онъ знае ѡдкись о моѣмъ до васъ листѣ и щось пѣдозрѣвае. Уже очевидно не вы ему сказали? А коли не вы, такъ хто-жь?

— Отъ мы вже завернули за рѣгъ улицѣ, перебила Дуня, — теперъ насъ не побачить. Заявляю вамъ, що я не пойду зъ вами дальше. Скажѣть менѣ усе тутъ; все те можъ сказати и на улицѣ.

— По-перше сего нѣякъ не можъ сказати на улицѣ; по-друге, вы повинни выслухати и Зофію Семеновну; по-третє, я покажу вамъ деякі документи... Ну и вкѣнци, коли вы не згодитесь зайти до мене, то я ѡдказуюсь ѡдъ всякихъ ѡбьясненѣ и заразъ таки ѡдходжу. Притѣмъ попрошу васъ не забувати, що вельми цѣкава тайна вашого сердечного братчика находится цѣлковито въ моѣхъ рукахъ.

Дуня остановилась въ нерѣшимости, и проникающимъ поглядомъ смотрѣла на Свидригайлова.

— Чого вы боитесь! завважавъ той спокѣйно: — мѣсто не село. И на селѣ микоды зробили бѣльше вы менѣ, нѣжъ я вамъ, а тутъ...

— Зофія Семенѣвна вже знае?

— Нѣ, я не говоривъ ѣй нѣ слова, и навѣтъ не знаю напевне, чи дома она теперь? А втѣмъ, може буде дома. Она сегодня похоронила свою мачоху: не такой день, щобъ по гостяхъ ходити. До часу я нѣкому не хочу говорити о тѣмъ, и навѣтъ каюся почасти, що вамъ сказавъ. Тутъ найменша неосторожнѣсть рѣвняея вже доноси. Я жию ось-тутъ, вѣ отсѣмъ таки домѣ, отъ мы и пѣдходимо. Ось вамъ двѣрникъ нашего дому; двѣрникъ дуже добре мене знае; ось ѣнъ кланяея; ѣнъ бачитъ, що я иду зъ дамою, и вже навѣрно успѣвъ завважати ваше лице, а се вамъ придасться, коли вы дуже боитесь, и мене пѣдозрѣваете. Звинѣтъ, що я такъ брусовато говорю. Самъ я наймаю кѣмнату ѣдъ комѣрникѣвъ. Зофія Семенѣвна жиє зѣ мною стѣна о стѣну, такожъ ѣднаймае зъ другои руки. Цѣлый поверхъ самі наемнї кѣмнаты. Чого-жъ вамъ боятись, якъ дитинѣ? Чи я вже може такой страшный?

Лице Свидригайлова выкривилось вѣ ласкаву усмѣшку; тѣлько ему було вже не до усмѣшки. Серце его билось и духъ зашправся вѣ груди. ѣнъ нарокомъ говоривъ голосяйше, щобъ укрити свое ростуче зворушене; але Дуня не встигла завважати сего особливого зворушеня; вже надто роздразнила еѣ замѣтка о тѣмъ, що она боиться его якъ дитина, и що ѣнъ такъ для неи страшный.

— Хотяй я и знаю, що вы чоловікъ... безъ чести, все-жъ таки я васъ нѣ трохи не боюся. Идѣтъ впередъ, сказала она, на око спокѣйно, тѣлько лице еи було дуже блѣде.

Свидригайловъ задержався коло кватиры Зонѣ.

— Позвольте провѣдати, чи она дома. Нема еи. Отъ шкода! Тѣлько я знаю, що она може прийти дуже скоро. Коли она выйшла, то не иначе, якъ до одной дамы, по поводу своихъ сирѣтъ. Имъ мати умерла. Я тутъ такожъ вмѣшався и робивъ ладъ. Коли Зофія Семенѣвна не вернеся черезъ десять минутъ, то я пришлю еѣ до васъ, якъ хотите, ще таки нынѣ; ну, отъ и мѣй нумеръ. Ось мои двѣ кѣмнаты.

За дверми проживає моя господиня, панѣ . . . Те
погляньте сюды, я вамъ покажу мои головні . . . а его
моєи спальнѣ ось тїи дверѣ ведуть въ цѣлкомъ . . .
кѣмнаты, котрїи дождають комѣриковѣ. Отъ они . . . на се
вамъ треба подивитись трохи уважнѣйше . . .

Свидригайловѣ занимавѣ двѣ умебльованїи, доволѣ про-
сторїи кѣмнаты. Дунечка недовѣрчиво оглядалась, але нѣчого
особливого не завважала нѣ въ урядженю, нѣ въ положеню
кѣмнаты, хочбы и можѣ було дещо завважати, прикладомѣ,
що квартира Свидригайлова лежала якось межи двома майже
незанятыми квартирами. Вхѣдъ до него бувѣ не просто зъ
куритаря, а черезъ двѣ кѣмнаты господинѣ, заедно пустїи.
Зѣ спальнѣ вже, Свидригайловѣ, ѣдѣмнувши дверѣ, запертїи
на ключъ, показавѣ Дунечцѣ такожѣ пусту, дождаючи ко-
мѣрика квартиру. Дунечка станула на порозѣ, не понима-
ючи, длячого єѣ завзываютъ смотрѣти, але Свидригайловѣ
поспѣшивѣ зъ розъясненемѣ :

— Отъ, подивѣть сяды, въ отсю другу велику кѣ-
мнату. Бачите дверѣ, они запертїи на ключъ. Коло дверей
стоитъ крѣсло, всего одно крѣсло на обѣ кѣмнаты. Се я при-
нѣсь зъ своєи квартиры, щобы выгѣднѣйше слухати. Ось
тамъ, заразъ за дверми стоитъ стѣлъ Зофїи Семеновны; тамъ
она сидѣла и розмовляла зъ Родїономѣ Романичомѣ. А я тутъ
пѣдслухувавѣ, сидячи на крѣслѣ, два вечеры зряду, оба разы
години по двѣ, — и вже, розумѣся, мѣгъ довѣдатись де-
нешо, якъ вы думаєте ?

— Вы пѣдслухували ?

— Такъ, я пѣдслухувавѣ; теперъ ходѣмо до мене ;
тутъ и сѣсти нѣгде.

Онѣ привѣвѣ Евдокїю Романѣвну назадъ у свою першу
кѣмнату, що служила ему за гостинну, и попросивѣ єи сѣ-
сти на крѣсло. Самъ сѣвѣ на другѣмѣ кѣнци стола, ѣдѣ неї
трохи не на сяжень, тѣлько, здаєся, въ очахъ его вже бле-
стѣло те саме полумя, котре такъ настрашило колїсь-тамъ
Дунечку. Она дрѣгнула и ще разъ недовѣрчиво осмотрилась.
Движенє єи було поневольне: вѣи видимо не хотѣлось пока-
зувати недовѣрїя. Але самотне положенє квартиры Свидригай-
лова такї єѣ поразило. Вѣи хотѣлось доконче запытати, чи
дома бодай его господиня, але она не запытала . . . изъ

то... еще и другие, незмѣрно больше терпѣне,
... за себе, стискало ей сердце. Она страшно му-
чилась.

— Ось вашъ листъ, почала она, поклавши его на столъ.
— Хйба можливе те, що вы пишете? Вы натякуете на якусь злочинство, доконане будьтобы братомъ моимъ. Вы надто ясно натякуете, вы не смѣете теперь ѳдпиратись. Знайте отже, що я ще передъ вами чула о той глупѳй казцѳ и не вѳрю ѳй нѳ трохи. Се погане и смѳшнне пѳдозрѳне. Я знаю исторію, знаю и якъ и длячого она выдумалась. Вы не можете мати нѳякихъ доказѳвъ. Вы обѳцали доказати: говорѳтъ отже! Тѳлько завчасу знайте, що я вамъ не вѳрю! Не вѳрю!...

Дунечка выповѳла те поквапно, и на хвилю румянецъ кинувся ѳй въ лице.

— Колибъ вы не вѳрили, то чи могло таке статися, щобъ вы поважились прийти сама до мене? Чого-жь вы отже прийшли? едино зъ цѳкавости?

— Не мучте мене, говорѳтъ, говорѳтъ.

— Нѳчого и говорѳти, що вы смѳлива дѳвчина. Сѳй-Богу, я думавъ, що вы попросите пана Разумихина товаришити вамъ сюды. Але его нѳ зъ вами, нѳ коло васъ не було; я таки смотрѳвъ; се ѳдважно; хотѳли, значить, пощадити Рѳдіона Романича. Та втѳмъ, у васъ усе божественно. А що дотыкаеся до вашего брата, то що я вамъ скажу? Вы тѳлько-що бачили его самѳй. Якѳй?

— Та чей не на тѳмъ однѳмъ вы основуете?

— Нѳ, не на тѳмъ, а на его власныхъ словахъ. Адже сюды два вечера оденъ за другимъ ѳнъ приходивъ до Зѳфѳ Семеновны. Я вамъ показувавъ, де они сидѳли. ѳнъ розповѳвъ ѳй цѳлу свою исторію. ѳнъ убійця. ѳнъ убивъ старушку-чиновницю, лихварку, у котрой и самъ заставлявъ рѳчи; убивъ такожь сестру ей торговку, по имени Лизавету, що неспѳдѳвано увѳйшла въ часъ убійства сестры. Убивъ ѳнъ ихъ обѳ топоромъ, котрый принѳсъ зъ собою. ѳнъ ихъ убивъ, чтобы ограбити, и ограбивъ; взявъ грошѳ и деякѳ рѳчи... ѳнъ самъ все те оповѳвъ слово въ слово Зѳфѳ Семеновнѳ, котра одна и знае секретъ, але въ убійствѳ не брала участи нѳ словомъ, нѳ дѳломъ, а противно настраши-

Библиотека найзн. пов. т. XXV. Ф. М. Достоевского „Вина и кара.“ II. 15

лась такъ само, якъ вы теперь. Будьте спокойнїи: онъ его не выдасть.

— Сего бути не може! лепетала Дунечка блѣдыми, за-костенѣлыми губами; Она засапалась; — бути не може, нема нѣякою, нѣ найменшою причины, нѣякого поводу. . Се ложь, ложь!

— Онъ ограбивъ, отъ и вся причина. Онъ взявъ грошѣ и рѣчи. Правда, онъ, пѣсля власного своего признаня, не покористався нѣ грѣшми, нѣ рѣчами, а занѣсь ихъ кудысь-тамъ пѣдъ камѣнь, де они и теперь лежать. Тѣлько се для-того, що онъ не посмѣвъ покористатись.

— Та чи подобне до правды, щобъ онъ мѣгъ украсти, ограбити? Щобъ онъ мѣгъ о тѣмъ тѣлько помыслити? за-кричала Дуня, и зѣрвалась зъ крѣсла. — Адаже вы его зна-ете, бачили? Хиба-жь онъ може бути-розбишакою?

Она мовбы благала Свидригайлова, она весь свѣй страхъ забула.

— Тутъ, Евдокїе Романѣвно, тысячѣ и мїліоны комбїна-цій и можливостей. Розбишака розбиває, злодѣй краде, зате они про себе и знаютъ, що они нѣкчемники; а ось я чувъ про одного порядного чоловѣка, що почту розбивъ; такъ хто его знає, може онъ и въ самѣй рѣчи думавъ, що поря-дне дѣло зробивъ! Розумѣся, я бы и самъ не повѣривъ такъ само якъ и вы, колибъ менѣ розповѣли чужї люде. Але своимъ власнымъ ушамъ я повѣривъ. Онъ Зофїи Семенѣвичъ и причины всѣ объяснивъ; лишень тая и ушамъ своимъ сразу не повѣрила, та очамъ наконецъ повѣрила, своимъ власнымъ очамъ. Адаже онъ самъ ѣй особисто опо-вѣдавъ.

— Якї же... причины?

— Справа довга, Евдокїе Романѣвно. Тутъ, якъ бы вамъ се выразити, ѣтого рода теорїѣ, переконане, пѣсля ко-трого ему здаєся, що одиничне злочинство позволене, скоро тѣлько головна цѣль добра. Одиничне злочинство, и сто до-брѣхъ дѣль! Оно, нѣчого казати, обидно для молодого чоло-вѣка, зъ талантомъ и зъ самолюбствомъ безграничнымъ, знати, що були бы, прикладомъ, всего тѣлько тысячѣ три, и вся карїера, цѣла будущина въ его житьевѣй цѣли склались бы инакше, а тымчасомъ нема сихъ трехъ тысячъ. Додайте до

того роздразнене одь голоду, одь тѣсної кватиры, одь яркого одчуваня красоты своего соціального положеня, а разомъ зъ тымъ ще положеня сестры и матери. А гѳрше всего зарозумѣлость, пыха и зарозумѣлость, та втѳмь, Богъ его знае, може-бути и при добрыхъ склонностяхъ... Адаже я его не виную, не думайте, прошу; та и не моя рѣчь. Тутъ була такожь одна власна теорійка, — такъ собѣ теорія, — пѳсля котрой люде роздѣляются, бачите, на матеріаль и на властивыхъ людей, то-есть на такихъ людей, для котрыхъ за-для ихъ високого положеня законъ не писаний, а противно, котрі самі устанавливають законы другимъ людямъ, мовлявъ, матеріалови, смѣтью. Нѣчого, такъ собѣ теорійка; une théorie comme une autre. Наполеонъ его страшно очарувавъ, то-есть властиво очарувало его те, що дуже многі геніяльний люде на одиничне зло не смотрѣли, а перекрочували черезъ него, не ломлючи собѣ богато головы. Онъ, здаеся, виобразивъ собѣ, що и онъ геніяльний чоловѣкъ, — то-есть бувъ о тѳмь якійсь часъ переконаний. Онъ вельми страдавъ, и теперь страдае одь мысли, що теорію, бачите, поставити онъ умѣвъ, а перекрочити, не ломлючи собѣ головы, онъ не втявъ, значить отже онъ чоловѣкъ не геніяльний. Ну, а вже се для мѳлодого чоловѣка зъ самолюбствомъ и понижаюче, въ нашъ вѣкъ особливо.

— А грыжа совѣсти? Вы отже, якъ бачу, одмавляете ему всяке норовственне почуте? А хибажь онъ такій?

— Ахъ, Евдокіе Романѳвно, теперь все помутилось, та втѳмь оно и нѣколи въ особливѳмь, бачите, порядку не було. Нашій люде загаломъ широкій люде, Евдокіе Романѳвно, широкій, якъ наша земля, и незвычайно склонній до фантастичного, до недоладного; тѳлько бѣда бути широкимъ безъ геніяльности. А памятаете, якъ богато мы на подѳбну тему переговори-ли зъ вами, сидячи по вечерахъ на терасѣ въ саду, кождый разъ пѳсля вечерѣ. Ще вы менѣ особливо тую широкѳсть закидували. Хто знае, може въ ту саму хвилию и говорили, коли онъ тутъ лежавъ, та свое задумувавъ. У насъ, у образованой версты, особливо святыхъ, нетыкальных переданъ нема, признасте самі, Евдокіе Романѳвно; хибажь той або другій зъ книжокъ собѣ дещо зѳстави-ть... або зъ лѣтописей собѣ що-небудъ выведе. Та тѳлько

се переважно ученій и въ своѣмъ родѣ саміи чудаки, такъ-що ажъ и неприлично свѣтовому чоловѣкови. А впрочѣмъ мои погляды въ цѣлости вы знаете; я нѣкого рѣшучо не обвиняю. Самъ я панокъ, сего и держусь. Та мы о томъ вже неразъ балакали. Я-жь и мавъ щасте интересувати васъ моими поглядами... вы дуже блѣдї, Евдокіє Романовно?

— Я отсю теорію его знаю. Я читала его статью въ журналѣ о людяхъ, котрымъ все позволяється... Менѣ приносивъ Разумихинъ ..

— Добродѣй Разумихинъ? Статью вашего брата? въ журналѣ? Есть така статья? Не знавъ я. Отъ вѣдай цѣкаве! Та куды-жь вы, Евдокіє Романовно?

— Я хочу бачити Зофію Семеновну, проговорила слабымъ голосомъ Дунечка. — Куды до неї идесь? Она може вже и прийшла; я доконче, таки заразъ хочу еѣ бачити. Нехай она...

Евдокія Романовна не могла договорити; оддыхъ еї мовбы ножомъ перетявъ.

— Зофія Семеновна не вернеся до ночи. Я такъ догадуюсь. Она повинна була прийти дуже скоро, коли-жь еї нема, то прийде вже дуже пѣзно...

— А, такъ ты лжешь! Я бачу... ты лгавъ. брехавъ... ты усе те брехавъ.. Я тобѣ не вѣрю: не вѣрю! не вѣрю! кричала Дунечка, цѣлкомъ несамовита, цѣлкомъ теряючи голову.

Трохи не въ обмороку упала она на крѣсло, котре поспѣшивъ пѣдставити її Свидригайловъ.

— Евдокіє Романовно, щѣ зъ вами, опамятайтесь! Отъ вамъ вода. Выпейте одну глотку...

Онъ брызнувъ на неѣ водою. Дунечка дрѣгнула и отямилась.

— Сильно пѣдѣйствовало! бормотѣвъ про себе Свидригайловъ, насупившись. — Евдокіє Романовно, успокойтесь! Знайте, що у него есть приятель. Мы его выратуемо, поможемо. Хотите, я выведу его за границу? У мене грошей доволъ; я за три днѣ дѣстану пашнортъ. А дотычно того, що онъ убивъ, то онъ ще довершитъ богато добрыхъ дѣлъ, такъ що все те загладиться; успокойтесь. Великимъ чоловѣкомъ ще може бути. Ну, щѣ зъ вами? Якъ вамъ теперъ?

— Лукавый чоловіче! Онъ ще насмѣваеся. Пустьъ мене...

— Куды вы? Та куды вы?

— До него. Де онъ? Вы знаете? Чого тѣ дверѣ заперті? Мы сюды увѣшли тыми дверми, а теперъ они заперті на ключъ. Коли вы успѣли заперти ихъ на ключъ?

— Аже-жь годѣ було кричати на всѣ комнаты, що мы тутъ говорили. Я цѣлкомъ не насмѣваюсь; менѣ тѣлько говорити симъ языкомъ надоѣло. Ну, куды вы така пойдете? Або вы хочете зрадити его? Вы его доведете до скажености и онъ зрадитъ себе самъ. Знаете, що вже за нимъ слѣдять, вже попали на слѣдъ. Вы тѣлько его выдасте. Погодѣть: я бачивъ его и говоривъ зъ нимъ передъ хвилию; его ще можно спасти. Погодѣть, сядьте, обдумаємо разомъ. Я на те и кликавъ васъ, щобъ поговорити о тѣмъ въ чотыри очи и гарненько обдумати. Та сядьте же!

— Якимъ свѣтомъ вы можете его спасти? Хиба его можъ спасти?

Дуня сѣла. Свидригайловъ сѣвъ билия неи.

— Все те одъ васъ зависить, одъ васъ, одъ васъ однои, почавъ онъ зъ заискренеными очима, трохи не шепотомъ, збиваючись и навѣтъ не вымавляючи деякихъ слѣвъ одъ зворушеня.

Дуня въ перестрашу одсунулась одъ него подальше. Онъ такожь цѣлый дрожавъ.

— Вы... одно ваше слово, и онъ уратованый! Я... я его выратую. У мене есть грошѣ и приятель. Я сей часъ вышлю его, я самъ вѣзму пашпортъ, два пашпорты. Оденъ его, другій мой. У мене приятель; у мене есть дѣловій люде... Хотите? Я вѣзму ще вамъ пашпортъ... ваиной матери... нащо вамъ Разумихина? Я васъ такъ само люблю... Я васъ безконечно люблю. Дайте менѣ край вашего одѣня поцѣлувати, дайте! дайте! Я не могу слухати, якъ оно шелестить. Скажѣть менѣ: зроби теє, я зроблю! Я все зроблю. Я неможливе зроблю. Въ що вы вѣрите, въ те и я буду вѣрити. Я усе, усе зроблю! Не смотрѣть, не смотрѣть на мене такъ! Чи знаете, що вы мене убиваете...

Онъ починавъ навѣтъ маячити. Зъ нимъ одразу щось

таке вчинилось, мовбы ему въ голову обухомъ ударивъ. Дуня зорвалась и кинулась до дверей.

— Отворѣть! отворѣть! кричала она черезъ дверь, призываючи кого-небудь и потрясаючи дверми. Отворѣть же! Чи справдѣ нема нѣкого?

Свидригайловъ вставъ и опамятався. Лукава и глумлива усмѣшка поволеньки выдавилась на дрожащихъ ще губахъ его.

— Тамъ нѣкого нема дома, промовивъ онъ тихо и зъ перестанками; господиня вышла, и надаремный трудъ такъ кричати: тѣлько себе даромъ зворушуете.

— Де ключъ? Отвори заразъ дверь, заразъ, низкій чоловіче!

— Я ключъ згубивъ и не могу его найти.

— А! Такъ се насилье! покрикнула Дуня, поблѣдла якъ хуста и кинулась въ куть, де чимъ хутше заслонилась столикомъ, що попався їй пѣдъ руку. Она не кричала; она тѣлько впилась поглядомъ въ своего мучителя и быстро слѣдила за кождымъ его движенемъ. Свидригайловъ такожь не двигався зъ мѣсця, и стоявъ противъ неи на другѣмъ кѣнци кѣмнаты. Онъ навѣтъ запанувавъ надъ собою, бодай хочъ на око. Тѣлько лице его було блѣде якъ перше. Глумлива усмѣшка не покидала его.

— Вы сказали передъ хвилею „насилье“, Евдокіе Романѣвно. Коли насилье, то самій можете здогадуватись, що я до него приготоуився. Зофіѣ Семенѣвны дома нема; до Капернауумовыхъ дуже далеко, пять запертыхъ кѣмнатъ. Наконецъ я, по крайнѣй мѣрѣ, у двоє сильнѣйшій ѡдъ васъ и крѣмъ того, менѣ боятись нѣчого, бо вамъ опѣсля и жалуватись годѣ: адже не схочете чей въ самѣмъ дѣлѣ погубити вашего брата? Та и не повѣритъ вамъ нѣхто: ну, чого-жь дѣвчина пѣшла сама на квартиру? Такъ, що коли навѣтъ и брата пожертуете, то и тутъ нѣчого не вдѣете: насилье дуже трудно доказати, Евдокіе Романѣвно.

— Пѣдлецъ! прошептала Дуня зъ омерзѣнемъ.

— Якъ собѣ хочете, тѣлько памятайте, я говоривъ поки-що лишъ въ видѣ припущеня. А по моему особистому переконаню вы маєте слушнѣсть: насилье — мерзена рѣчь. Я говоривъ тѣлько до того, що на совѣсти вашѣй рѣвно

нѣчого не останеся, колибъ навѣтъ... колибъ навѣтъ вы и схотѣли уратувати вашего брата добровольно такъ, якъ я вамъ предлагаю. Вы по-просту, значить, поддались обстоятельствамъ, ну, силѣ вкѣнцы, коли вже безъ сего слова годѣ. Подумайте о томъ; доля вашего брата и вашей матери въ вашихъ рукахъ. А я буду вашимъ невѣльникомъ... цѣле жите... Я ось тутъ буду ждати...

Свидригайловъ сѣвъ на диванъ, о ѡсѣмъ кроковъ ѡдъ Душѣ. Для ней вже не було нѣ найменшого сумнѣву, що ѡнъ порѣшився на крайнѣ и не уступить. До того она его знала ..

Блыскавкою она выняла зъ кишенѣ револьверъ, натягнула курокъ и опустила руку зъ револьверомъ на столикъ. Свидригайловъ подскочивъ зъ мѣсця.

— Ага! Такъ ось якъ! крикнувъ ѡнъ въ зачудованю, все-жъ таки лукаво усмѣхаючись; — ну, се цѣлкомъ змѣняе хѡдъ дѣла! Вы менѣ незвычайно облегчаєте дѣло самѣ, Евдокіе Романѡвно! Та де се вы револьверъ дѡстали? Вже чи не добродѣй Разумихинъ? Ба! Та револьверъ ось мой! Старый знакомый! А я, бачите, его тогдѣ такъ шукавъ!... Нашѣ сѣльскѣ лекціѣ стрѣляня, котрѣ я мавъ честь вамъ давати, не пропали таки дармо.

— Не твоѣй револьверъ, а Марты Петрѡвны, котру ты убивъ, нѣкчемнику! У тебе нѣчого не було своего въ еи домѣ. Я взяла его, якъ стала догадуватись, на щѡ ты способный. Смѣй ступити хочъ оденъ крокъ, и клянусь, я убью тебе!

Дуня була майже непритомна ѡдъ гнѣву. Револьверъ она держала на поготовью.

— Ну, а братъ? Зъ цѣкавости пытаю, запытавъ Свидригайловъ, все ще стоячи на мѣсци.

— Доноси, коли хочешъ! Нѣ зъ мѣсця! Не сходи! Я выстрѣлю! Ты жѣнку отроивъ, я знаю, ты самъ убійця!

— А вы твердо переконанѣ, що я Марту Петрѡвну отроивъ?

— Ты. Ты менѣ самъ дававъ до порозумѣня; ты менѣ говоривъ о отруѣ .. я знаю, ты за нею вѣдивъ... у тебе була приготвлена. . Се ты... Се нехибно ты... падлюко!

на стравы тобою... а се б...
 гаки... шичи...

— Лжеш! Я тебе ненавидѣла завсѣгда, завсѣгда...

— Еге, Евдокіє Романовно! видко забули, якъ въ жарѣ пропаганды вже склонювались и слабли... Я по очкахъ бачивъ; памятаєте, вечеромъ тогдѣ, при мѣсяцю, бачите, коли соловѣй щебетавъ?

— Лжеш! (Бѣшеность заскрѣлась въ очахъ Дуни) Брешеш, клеветнику!

— Лжу? Ну, нехай и лжу. Я лгавъ. Женщинамъ про такі рѣчи згадувати не годиться. (Онъ усмѣхнувся.) Знаю, що выстрѣлишь, звѣрь хорошій. Ну, и стрѣлай!

Дуня підняла револьверъ и мертво-блѣда, зъ поблѣвшою, дрожачою нижнєю губкою, зъ палаючими якъ огонь, великими чорними очима, смотрѣла на него, рѣшившись, примѣрюючись и дожидаячи першого движеня зъ его стороны. Нѣколи ще онъ не бачивъ ея такъ красною. Огонь, що палахнувъ зъ ея очей въ ту минуту, коли она піднімала револьверъ, мовбы осмаливъ его, и сердце его зъ болю защемило. Онъ ступивъ крокъ и выстрѣлъ роздався. Куля мкнула по его волосю и впиалась ззаду въ стѣну. Онъ пристанувъ и тихо засмѣявся:

— Укусила оса! просто въ голову цѣлить... що се? Кровь! Онъ вынявъ хусточку, щобъ обтерти кровь, котра тоненькою струйкою стѣкала по его правій скрани; видко, куля лишь трошечки задерла шкуру черепа. Дуня опустила револьверъ и смотрѣла на Свидригайлова не те що въ страсъ, а въ якѣсь дикѣмъ зачудованю. Она мовъ-то сама вже не понимала, щѣ таке чинила и щѣ дѣяся!

— Ну, що-жь, хибили! Стрѣляйте ще разъ, я жду, тихо промовивъ Свидригайловъ, все ще усмѣхаючись, лишь вже якось мрачно; такъ я васъ встигну схопити, заки натянете курокъ!

Дунечка дргнула, швидко натягнула курокъ и знову підняла револьверъ.

— Оставьте мене! промовила она въ розпуць: клянуся, я знову выстрѣлю... Я.. убую!...

— Ну, що-жь... на три кроки и годѣ не убити. Ну,

ще два кроки.

Дунечка выстрѣлила, капсюля спалила!

— Заложили кепско. Нѣчого! У васъ тамъ ще найдеса капсюля. Поправте, я подожду.

Онъ стоявъ передъ нею на два кроки, ждавъ и смотрѣвъ на неѣ зъ дикою рѣшимостю, зъ палающимъ, страстнымъ, важнымъ поглядомъ. Дуня поймила, що онъ скорше умре, нѣжъ пустить еѣ. „И... и вже очевидно она убѣе его теперъ, на два кроки!...“

Втомъ она одкинула револьверъ.

— Кинула! зъ зачудованемъ промовивъ Свидригайловъ и глубоко одѣтхнувъ. Щось якбы одразу злетѣло ему зъ сердца, и може-бути не само тѣлько беремя смертного страху: та ледви чи и чувъ онъ его въ отсю хвилю. Се було выбавлене одъ другого, бѣльшь прикрого и мрачного чувства, котрого онъ и самъ не мѣгъ бы докладно означити.

Онъ подѣйшовъ до Дунѣ и лагодно обнявъ еѣ рукою за станъ. Она не противилась, тѣлько дрожачи якъ листокъ смотрѣла на него благающими очима. Онъ хотѣвъ щось сказати, та лишъ губы его кривились, а выговорити онъ не мѣгъ.

— Нусти мене! благаючо сказала Дуня.

Свидригайловъ вздрѣгнувъ: се ты було вже якось не такъ вымовлене, якъ давнѣйше.

— Такъ не любишь? тихо запытавъ онъ.

Дуня заперечаючо похитала головою.

— И... не можешь?... Нѣколи? зъ розпукою прошептавъ онъ.

— Нѣколи! прошептала Дуня.

Наступила хвилинка страшной, нѣмой борбы въ души Свидригайлова. Невыразимымъ поглядомъ смотрѣвъ онъ на неѣ. Наразъ онъ однявъ руку, одвернувся, живо одѣйшовъ до окна и станувъ передъ нимъ.

Минула ще хвилинка.

— Отъ ключъ! (Онъ выймивъ его зъ лѣвои кишенѣ пальтота, и положивъ ззаду себе на стѣль, не смотрячи и не обертаючись до Дунѣ.) Берѣтъ; одходѣтъ чимъ скорше!...

Онъ упрямо смотрѣвъ въ окно.

Дуня подѣйшла къ столу взяти ключъ.

— Скорше! скорше! повторивъ Свидригайловъ, завсѣгды ще не двигаючись и не обертаючись. Тѣлько въ отсѣмъ „скорше“ выразно зазвучала якась страшна нота.

Дуня поняла еѣ, вхопила ключъ, кинулась до дверей, живо одомкнула ихъ, и вырвалась зъ комнаты. Черезъ минуту якъ божевольна, не памятаючи себе, выбѣгла она надъ каналъ и погнала въ сторону ***го мосту.

Свидригайловъ перестоявъ ще коло окна минуты три; наконецъ поволеньки обернувся, розглянувся надовкола и звольна погладивъ долоною чоло. Дивоглядна усмѣшка выкривила его лице, горка, сумовита, слаба усмѣшка, усмѣшка розпуки. Кровь, що вже засыхала, запачкала ему долонь; онъ посмотрѣвъ на кровь сердито; ѳдакъ намочивъ полотенце и вымывъ собѣ скраню. Револьверъ, ѳдкинений Дунею и понавшій пѣдъ дверѣ, напрасно впавъ ему въ очи. Онъ пѣднйавъ и осмотрѣвъ его. Се бувъ маленкій кишневый револьверъ на три выстрѣлы, старого строю; въ нѣмъ оставалось ще два набѣи и одна капля. Онъ подумавъ, уткнувъ револьверъ въ кишеню, взявъ шапку и вийшовъ.

VI.

Цѣлый сей вечеръ до десятой години онъ провѣвъ по рѣзныхъ гостинницахъ и кльоакахъ, переходячи зъ ѳднои у другу. ѳднайшлаась десь-тамъ и Катруся, котра знову спѣвала иншу лакейску пѣсню о тѣмъ, якъ хтось-тамъ „падлюка и тиранъ“

„почавъ Катю цѣлувати.“

Свидригайловъ напувавъ и Катрусю, и катаринкаря, и спѣваковъ, и лакеввъ, и двоухъ якихсь писарчукѣвъ. Зъ ѳтсими писарчуками онъ звязався именно длятого, що оба они були зъ кривыми носами; у одного нѣсь йшовъ криво направо, а у другого налево. Се поразило Свидригайлова. Они затягнули его наконецъ въ якійсь забавный огородъ, де онъ заплативъ за нихъ и вступъ. Въ отсѣмъ огородѣ була одна тоненька, трехлѣтня смерека и три кущики. Кромъ того

выбудованый бувъ „вакзалъ“, въ сущности шинокъ, але тамъ можъ було дѣстати и чай, та крѣмъ того стояло кѣлька зеленыхъ столиковъ и крѣселъ. Хоръ мизернихъ спѣваковъ и якійсь пьяный монахійскій Нѣмецъ въ родѣ паяца, зъ червонымъ носомъ, тѣлько чогось-тамъ незвычайно тужливый, забавляли публику. Писарчуки повадились зъ якимись иншими писарчуками и зачали бѣйку. Свидригайловъ выбранный бувъ ними судією. Онъ судивъ ихъ вже зъ четверть години, тѣлько они такъ кричали, що не було найменшой можности шо-небудъ зрозумѣти. Вѣрнѣйше всего було те, що оденъ зъ нихъ щось укравъ и навѣтъ встигъ таки заразы продати якомусь жидови, що заразы десь пайшовся; але продавши не хотѣвъ подѣлитись зъ своимъ товаришемъ. Показалось вѣбнци, що проданный предметъ була чайна ложечка, власнось шинку. Господаръ зъ прислугою чѣпився еи и справа почала принимати поганій розмѣры. Свидригайловъ заплативъ за ложку, вставъ и выйшовъ зъ огорода. Було около десятой години. Самъ онъ не выпивъ за весь той часъ нѣ одной каплѣ вина и всего лишь велѣвъ подати собѣ въ „вакзалѣ“ чаю, та и то бѣльше тѣлько для порядку. Передъ тымъ вечеръ бувъ душный и мрачный. Коло десятой години надтягнули изъ всѣхъ бѣковъ страшній хмары; ударивъ грѣмъ, и дощъ хлюснувъ якъ водоспадъ. Вода падала не каплями, а цѣлыми струями лилась на землю. Блыскавка миготѣла шо хвила, и можъ було налѣчити ихъ бѣльше якъ пять на секунду. Цѣлый промоклый до нитки, дѣйшовъ онъ домѣвъ, заперся, отворивъ свое бюрко, вынявъ всѣ свои грошѣ и роздеръ два-три паперы. Отакъ, уткнувши грошѣ въ кишеню, онъ хотѣвъ зразу перемѣнити на собѣ одѣне, однакожь посмотрѣвши въ ѣкно и прислухавшись громамъ и дождеви, махнувъ рукою, взявъ капелюхъ и выйшовъ, не заперши мешканя. Онъ пѣшовъ просто до Зонѣ. Таа була дома.

Она була не сама; докола неи було четверо маленькихъ дѣтей Капернауова. Зофія Семеновна напувала ихъ чаемъ. Она мовчки и зъ поважанемъ приймила Свидригайлова, зъ зачудованемъ оглянула его намокле одѣне, але не сказала нѣ слова. Дѣти же всѣ заразы повтѣкали въ неописанѣмъ перестраху.

Свидригайловъ сѣвъ до стола, а Зоню попросивъ сѣсти била него. Тая несмѣло приготовилась слухати.

— Я, Зофіе Семеновно, бути-може въ Америку поѣду, сказавъ Свидригайловъ, — и тому що мы бачимось зъ вами мабутъ у послѣдній разъ, отже я прийшовъ деякі розпорядження зробити. Ну, вы отсю даму сегодня бачили? Я знаю, щó она вамъ говорила, нѣчого повтаряти. (Зоня ворухнулась и спаленѣла.) У сего народу звѣстна вдача. А що дотыкаєсь до сестричокъ и братчика вашего, то они уже помѣщені, и грошѣ, припадаючі на нихъ, зложені мною за письменными посвѣдченями, куды слѣдъ, въ певні руки. Та вы отей посвѣдченя вóзмьтѣ до себе, такъ, на всякій припадокъ. Осъ маєте, вóзмьтѣ! Ну, пане, теперь се скóнчене. Та осъ ще три пятипроцентові акціѣ, всего на три тысячѣ. Се вы вóзмьтѣ собѣ, для себе самои, и нехай се такъ мѣжь нами и буде, щóбъ нѣхто и не знавъ, щó бы тамъ нѣ вы учули. Они-жь вамъ пригодяться, бо, Зофіе Семеновно, такъ жити якъ дотеперь, погано и потреби нема нѣякои.

— Вы, пане, такъ богато высвѣдчили добра менѣ, и сиротамъ, и покóйници, поквашлась Зоня, — що коли до сеи поры я вамъ такъ мало дякувала, то... не гнѣвайтесь...

— Е, байка, байка!

— А сі грошѣ, Аркадію Ивановичу, я вамъ дуже дячна, але они менѣ теперь злишній. Я себе одну завсѣгды прокормлю, не называйте мене невдячною; коли вже вы такі учинній, то сі грошѣ, пане...

— Для васъ, для васъ, Зофіе Семеновно, и прошу, бсзъ дальшихъ розговорóвъ, бо, бачите, и часу не маю. А вамъ придадутся. Родіонови Романовичови остаються двѣ дороги, або куля въ чоло, або Сибірѣ. (Зоня дико посмотрѣла на него и задрожала.) Не трѣвожтесь, я все знаю, óдъ него таки самого, и я не хляпа; нѣкому не скажу. Се вы его гарно учили тогдѣ, щóбъ óнъ самъ на себе пóшовъ и сказавъ. Се буде для него о много выгóднѣйше. Ну, якъ выйде Сибірѣ — óнъ туды, а вы мабутъ за нимъ? Адже такъ? Адже такъ? Ну, а коли такъ, то выходитъ, грошѣ осъ и придадутся. Для него таки придадутся, розумѣете? Даючи вамъ, я все одно що єму даю. Дотого ще

вы ось обѣцались и Амаліи Ивановнѣ довѣгъ заплатити; адже я чувъ. Що се вы, Зофіе Семеновно, такъ необачно развразъ такі контракты и зъобовязаня на себе берете? Адже Катерина Ивановна осталась винна сѣй Нѣмкини, а не вы, отже и наплювати бы вамъ на Нѣмкиню. Такъ на свѣтъ не проживешь. Ну, слушайте, якбы васъ хто-небудь пытавъ, — ну завтра або послѣ-завтра, — про мене, або дотычно мене (а васъ навѣрно будуть пытати), то вы о томъ, що я теперъ до васъ заходивъ, не згадуйте, и грошъ нѣ якимъ свѣтомъ не показуйте и не розповѣдайте, що я вамъ давъ, нѣкому. Ну, теперъ до побаченя! (Онъ вставъ зъ крѣсла.) Родіону Романовичеви мѣй поклѣнъ. Та ще: сховайте-но грошъ до часу отъ у добродѣя Разумихина. Знаете Разумихина? Вже бездогаду знаете. Се нѣчого собъ людина. Занесѣтъ до него завтра, або коли прииде пора. А до того часу чимъ можъ дальше спрятайте

Зоня такожъ зѣрвалась зъ крѣсла и налякано смотрѣла на него. Ъй доконче хотѣлось щось-тамъ сказати, щось запытати, тѣлько она въ першу хвилию не досмѣвала, та и не знала, якъ ѣй почати.

— Якъ же вы... якъ же вы, пане, теперъ въ такой дощ и пойдете?

— Ну, въ Америку збиратись та дощу боятись, хе! хе! Прощайте, серденько. Зофіе Семеновно! Жийте и много жийте, вы другимъ придастесь. А такожъ... скажѣтъ-но пану Разумихинову, що я велѣвъ ему кланятись. Такъ-таки и скажѣтъ: Аркадій, мовлявъ, Ивановичъ Свидригайловъ кланяется. Але доконче.

Онъ выйшовъ, оставивъ Зоню въ зачудованю, въ перестрау и въ якомъсь неясномъ и важкомъ подозрѣнью.

Показалось опѣсля, що въ той самой вечерѣ, о дванадцатѣй годинѣ, онъ ще и въ другомъ мѣсци явився вельми несподѣвано. Дощъ заедно ще не перестававъ. Цѣлый мокрый. увѣйшовъ онъ въ двадцать минутъ до опѣвночи въ тѣсне помешкане родителѣвъ своей судженои, на Василѣвскомъ островѣ, на Маломъ проспектѣ. Зъ ледвою бѣдою доковтався и въ початку выкликавъ велике занепокоене; тѣлько Аркадій Ивановичъ, коли хотѣвъ, бувъ чоловікъ зъ дуже заманливимъ поведенѣмъ, такъ що первѣстный, хочъ впрочѣмъ

цѣлкомъ оправданий) здогадъ розумныхъ батькѣвъ зарученой, що Аркадій Ивановичъ навѣрно до тои степени вже десь-тамъ заливъ собѣ пельку, що вже и себе не памятає, — таки заразъ упавъ самъ собою. Калѣку-батька выточила въ крѣслѣ до Аркадія Ивановича, вѣчно спорѣкаюча и „розумна“ мати зарученой, и пѣсля свого звичаю заразъ таки приступила до якихсь далекихъ питань. (Ся женщина нѣколи не ставила питань простыхъ, а завсѣгды пускала въ хѣдъ напередъ усмѣшки и затирания рукъ, а опѣсля, коли треба було що-небудь провѣдати доконче и напевне, прикладомъ : на якій день буде любо Аркадію Ивановичеви назначити весѣле, то починала прецѣкавыми и майже ажъ лакомыми питаннями о Парижи и о тамошняѣмъ придворнѣмъ житю, и хйба ажъ опѣсля доходила вже по порядку и до Василѣвского острова.) Въ иншу пору усе те, розумѣся, споводовувало богато уважливости, тѣлько на сей разъ Аркадій Ивановичъ показався якось особливо нетерпеливымъ и коротко зажадавъ побачити чимъ хутше заручену, хочъ ему вже и сказали на самѣмъ вступѣ, що панночка поклялась вже спати Розумѣся, заручена явилась. Аркадій Ивановичъ безъ обинякѣвъ заявивъ їй, що на якійсь часъ зъ одной вельми важной причины приневоленный выѣхати зъ Петербурга, а длятого и принѣсь їй пятнадцать тысячъ рублѣвъ срѣбломъ, въ всѣлякихъ паперахъ, просячи приняти ихъ ѡдъ него въ видѣ подарунку, бо ѡнъ давно вже збирався подарувати їй сю марницю передъ вѣнчанемъ. Особливои логичной звязи подарунку зъ безприволочнымъ ѡдѣздомъ и доконечною потребою прийти длятого въ дощ и о пѣвночи, очевидно, сими ѡбьясненями нѣ трохи не выказувалось, все-жь таки справа склалась вельми гладко. Навѣть найконечнѣйшій охання и ахання, допытуваня и зчудуваня зробились якось ѡдразу незвычайно умѣреніи и повздержаніи ; зате вдячнѣсть була высказана якъ найгорячѣйша и пѣдкрѣплена навѣть слезами вельми розумною матерю. Аркадій Ивановичъ вставъ, засмѣявся, поцѣлувавъ сужену, повдарявъ еѣ по личку, впевнивъ, що скоро приѣде, и завважавши въ еи ѡчкахъ хотяй и дитинячу цѣкавѣсть, та рѣвночасно зъ тымъ и якесь вельми поважне, нѣме питанє, подумавъ, поцѣлувавъ еѣ другій разъ и заразъ сердечно пожалувавъ въ души, що подарокъ пѣйде якъ-стѣй на сховокъ

пóд замокъ найпрозунѣйшою зъ матерей. О́нь вийшовъ, оставивши всѣхъ въ незвычайно розбуженóмъ станѣ. Тóлько спорѣкаюча матуся заразъ таки, полушептомъ и поспѣшно говорячи, порѣшила декотрї важнѣйшї сумнѣвы, а именно, що Аркадїй Ивановичъ чоловікъ великїй, чоловікъ зъ дѣлами и зъ звязами, богачъ, — Богъ знає, щó тамъ у него въ головѣ; прийшло до головы и поѣхавъ, прийшло до головы и грошей давъ, такъ отже и дивуватись нѣчого. Нѣчого казати, дивно, що óнь цѣлый мокрый, але Англїецъ, прикладомъ, ще ексцентричнѣйшїй, та и всѣ тї высшого тону не смотря на те, щó о нихъ скажуть, и не церемоняться. Може-бути óнь навѣть и нарокомъ такъ ходитъ, щóбъ показати, що нѣкого не боїться. А головне, о тóмъ нѣ слова, нѣкому не говорити, бо Богъ знає ще, щó зъ сего выйде, а грошѣ чимъ хутше пóд замокъ и вже, очевидно, найлѣпше въ усѣмъ тóмъ, що Феся пересидѣла въ пекарни, та ще головне : нѣякъ, нѣякъ, нѣякъ не треба говорити нѣчого отсѣй Реслїхової, и т. д. и т. д. Пересидѣли и нашептались до другої години. Заручена, правда, забралась спати о много ранше, здивувана и трохи сумна.

А Свидригайловъ тымчасомъ рóвнѣсенъко о пóвночи переходивъ черезъ ***кóвъ мóсть въ напрямѣ на Петербургскїй бóкъ. Дощъ переставъ и тóлько шумѣвъ вѣтеръ. Óнь починавъ дрожати и одну минуту зъ якоюсь особливою цѣкавостю и навѣть зъ пытанемъ посмóтрѣвъ на чорну воду Малої Невы. Тóлько заразъ ему показалось дуже холодно стояти надъ водою; óнь обернувся и пóшовъ на ***їй проспектъ. Óнь ступавъ по безконечнóмъ ***óмъ проспектъ вже дуже довго, майже зъ пóвъ години, неразь спотыкаючись въ пóтьмѣ на деревянóмъ бруку, однакожь не перестававъ чоґось зъ цѣкавостю óдшукувати по правóмъ боцѣ проспекту. Тутъ десь-тамъ, вже на кóнци проспекту, óнь завважавъ, переѣзжаючи мимо колись-тамъ недавно, одну гостинницю, деревяну, але простору, и имя еи, скóлько ему памяталось, було щось немовбы Адрианополь. Óнь не помылвися въ своѣхъ замѣрахъ: ся гостинниця въ такóй глуши була такою видною точкою, що можности не було не óдшукати еи, навѣть середъ темрявы. Се бувъ довжезный, деревяный, почорнѣлый будынокъ, въ котрóмъ, хочъ якъ було пóзно, ще свѣтились

свѣтла и знати було деяке оживленє. Онъ увойшовъ и одъ подыбаного на куритари оббравця зажадавъ нумерь. Оббравецъ, окинувши поглядомъ Свидригайлова, очунявъ и заразь таки завѣвъ его въ оддаленый нумерь задушный и тѣсный, десь-тамъ на самомъ концѣ куритаря, въ кутѣ, подъ сходами. Правда, другого не було; всѣ були заняті. Оббравецъ смотрѣвъ пытаючо

— Чай есть? запытавъ Свидригайловъ.

— Се можь, пане.

— Ще що есть?

— Телятина, горѣлка, закуска, пане.

— Принеси телятины и чаю.

— А бѣльше нѣчого не треба? запытавъ навѣтъ въ якѣмсь зачудованю оббравецъ.

— Нѣчого, нѣчого!

Оббравецъ оддалився, зовсѣмъ розчарованный.

„Гарне, видко, мѣсце, подумавъ Свидригайловъ; — якъ се я не знавъ! Я такожь, нѣчого й казати, выглядаю, мовбы вертавъ одкуды-небудь зъ кафе-шантана и мавъ вже по дорозѣ исторію. А цѣкаве тѣлько, хто тутъ заходить и ночує?“

Онъ запаливъ свѣчку и осмотрѣвъ кѣмнатку докладнѣйше, Се була кѣлочка такъ вельми маленька, що майже ажъ за низька для Свидригайлова, зъ однимъ окномъ; постѣль дуже негарна, простый мальований стѣлъ и крѣсло занимали трохи не цѣлый простѣръ. Стѣны були начебъ збиті зъ дощокъ зъ обдертыми обоями, до того вже запорошеными и зношеными, що барву ихъ жовту одгадати ще було можна, але рисунку вже бувъ не розпѣзнавъ нѣякого. Одна часть стѣны и стелѣ була скѣсна, якъ звычайно въ мансардахъ, тѣлько туды ишли сходы. Свидригайловъ поставивъ свѣчку, сѣвъ на лѣжку и задумався. Але дивный и безнастанный шепѣтъ, що на часы пѣднимався майже ажъ до крику въ сусѣднѣй кѣлтцѣ, звернувъ наконецъ его увагу. Сей шепѣтъ не перестававъ одъ той хвилѣ, якъ онъ увойшовъ. Онъ ставъ прислухуватись: хтось сваривъ и трохи не зо слезами докорявъ другому, але чути було тѣлько оденъ голосъ. Свидригайловъ вставъ, заслонивъ рукою свѣчку и на стѣнѣ заразь блыснула щелинка; онъ пѣдойшовъ и ставъ заглядати. Въ нумерьѣ трохи бѣльшомъ нѣжь его власный, було двоухъ людей.

Одень зъ нихъ безъ сурдута, зъ незвычайно кучерявою головою и зъ червонимъ, запаленымъ лицемъ, стоявъ въ ораторскѣй позѣ, розставивши ноги, щобъ удержати рѣвновагу, и, ударяючи себе рукою въ грудь, патетично докорявъ другому за те, що той убогій и що навѣть чину не має нѣякого, що онъ вытягнувъ его зъ болота и що, коли захоче, тогдѣ и може выгнати его, та що все те бачить одень тѣлько палець Всевышнѣго. Приятель, котрому дѣставались тѣ докоры, сидѣвъ на крѣслѣ и выглядавъ якъ чоловѣкъ, що ему страхъ хочеса чихнути, але котрому се нѣякъ не удаєся. Онъ зрѣдка, баранячимъ и мутнымъ поглядомъ позиравъ на бесѣдника, тѣлько видимо не мавъ нѣякого поняття, о чѣмъ той говорить, и ледви навѣть чи и слухавъ его. На столѣ догорѣвала свѣчка, стояла майже порожня фляшка горѣлки, чарки, хлѣбъ, склянки, огѣрки и начинѣ до чаю, котрый давно вже бувъ выпитый. Осмотрѣвши уважно сю картину, Свидригайловъ безучастно одѣйшовъ одъ щелинки и свѣвъ знову на лѣжку.

Обрванецъ, вернувшись зъ чаемъ и зъ телятиною, не мѣгъ удержатись, щобъ не запытати ще разъ: „Чи не треба ще чого-небудь?“ и почувши ще разъ заперачаючу одповѣдь, оддалився оконечно. Свидригайловъ накинувся на чай, щобы загрѣтись, и выпивъ чарку, але зѣсти не мѣгъ анѣ куска, бо стративъ дочиста апетитъ. У него видимо починалась лихорадка. Онъ знявъ зъ себе пальтотъ, жакетъ, закрутився въ покрывало и лягъ на постѣль. Ему було досадно: „Вже-жъ на сей разъ лѣпше бы бути здоровымъ“, подумавъ онъ и усмѣхнувся. Въ кѣмнатѣ було душно, свѣчка горѣла темно, на дворѣ шумѣвъ вѣтеръ, десь-тамъ въ кутѣ скребтала мышъ, та и въ цѣлой кѣмнатѣ начебъ пахло мышами и чимсь шкѣрянымъ. Онъ лежавъ и маячивъ; одна гадка переганяла другу. Здавалось, ему дуже бы хотѣлось хочъ до чого-небудь особливо привязатись уявою. „Се пѣдъ окномъ мабутъ якійсь садъ, подумавъ онъ, — шумять дерева; якъ я не люблю шуму деревъ въ ночи, въ бурю и въ темноту; погане вражѣне!“ И онъ згадавъ, якъ переходячи недавно тому била Петрѣвского паркѣ, ажъ зъ одразою подумавъ о нѣмъ. Тутъ онъ пригадавъ при способности и ***кѣвъ мѣсть и Малу Неву, ему одразу знову зробилось якось хо-

Библиотека найзн. пов. т. XXV. Ф. М. Достоевского „Вина и кара.“ II 16

лодно, якъ перше, коли вінъ стоявъ надъ водою. „Нѣколи, цѣле моє житє не любивъ я воды, навѣть на картинѣ“, подумавъ вінъ наново и заразъ зновъ усмѣхнувся на одну чудну гадку: „адже ось, здаєся, теперъ повинно бы бути усе байдужне що дотыкаєся до сеи естетики и комфорту, а я отъ якъ-разъ и переборчивый ставъ, неначе той звѣрь, що доконче мѣсце собѣ вибирає... въ подобнѣмъ припадку. Якъ-разъ треба було повернути передже на Петровскій! Тільки показалось темно, холодно, хе! хе! Мало що не приемныхъ вражень захотѣлось!... Але чого я свѣчку не гашу?“ Вінъ задувъ єѣ. „У сусѣдѣвъ полягали“, подумавъ вінъ, не видячи свѣтла въ онтой щелинѣ. „Ну, Марто Петровно, ось бы теперъ вамъ и завитати, и темно, и мѣсце пригоже, и хвиля оригинальна. А оно якъ-разъ теперъ и не приходите..“

Єму наразъ чогось-тамъ нагадалось, якъ недавно тому, на годину передъ выконанємъ замыслу на Дунечку, вінъ равъ Раскольникову поручити єѣ опѣць Разумихина. „Въ самѣмъ дѣлѣ я, здаєся, бѣльшъ щобъ подразнити самого себе, отсе тогдѣ говоривъ, щѣ и ѡдгадавъ Раскольниковъ. А все-жь таки шельма сей Раскольниковъ, богато на собѣ переносивъ. Бѣльшимъ шельмою може стати зъ часомъ, коли дуръ зъ него вылетить, а теперъ *надто* вже жити єму хочєся. Дотычно сего пункту сей народъ — падлюки. Ну, та чортъ зъ нимъ, якъ собѣ хоче, менѣ щѣ.“

Єму заєдно не спалось. Мало-помалу чаруючій образъ Дунечки почавъ ставати передъ нимъ, и наразъ дрошь перебѣгла по тѣлѣ єго. „Нѣ, се вже пора теперъ покинути“, подумавъ вінъ очунявши, „треба о чѣмъ-небудь иншѣмъ думати. Чудно и смѣшно: до нѣкого я нѣколи не мавъ особливои ненависти, навѣть мстити нѣколи особливо не захочувалось, а се, бачъ, недобра признака, недобра! Спорити такожь не любивъ и не горячився, знову недобра признака! А скѣлько я вѣй, бувало, наобѣцювавъ — фу, до ката! Та ще хочбы и робила менѣ якї надѣ...“ Вінъ знову замовчавъ и стиснувъ зубы; зновъ образъ Дунѣ станувъ передъ нимъ цѣлкомъ якъ выглядала тогдѣ, коли выстрѣливши у першій разъ страшно напудилась, опустила револьверъ и задеревенѣвши смотрѣла на него, такъ що вінъ два разъ встигъ бы ухопити єѣ, а она и руки бы не пѣдняла на оборону, колибъ

Онъ самъ еи не упомнувъ. Онъ пригадавъ, якъ ему въ ту хвилию ажъ жаль стало еи, мовбы сердце здавило ему... „Е, до чорта! Знову ті мысли; все те треба кинути, кинути!...“

Онъ вже занезнавався; лихорадочна дрожь утихала, втомъ начебъ щось перебѣгло подъ покрываломъ по руцѣ его и по нозѣ: „Фу, до чорта, та се мабуть мышь!“ подумавъ онъ; „се я телятину лишивъ на столѣ...“ Ему страхъ не хотѣлось одкрыватись, вставати, мерзнути, але втомъ знову щось неприемно перебѣгло по его нозѣ; онъ зорвавъ зъ себе покрывало и зажогъ свѣчку. Дрожачи одъ лихорадочной студени, нагнувся онъ осмотрѣти постѣль, — нѣчого не було; онъ стрясъ покрывало и ось на простирало вскочила мышь. Онъ кинувся ловити єѣ; однакъ мышь не збѣгала зъ постели, а шныряла зигзаками на всѣ боки, виховзалась зъ подъ его пальцѣвъ, перебѣгала по руцѣ и вкѣнци смыкнула подъ подушку: овъ скинувъ подушку, але въ мѣѣ ока почувъ, якъ щось вскочило ему за пазуху, шныряє по тѣлѣ, и вже за плечима, подъ подушкою. Онъ нервово задрожавъ и прокинувся. Въ кѣмнатѣ було темно, онъ лежавъ на лѣжку, обвиненый якъ перше въ покрывало, подъ окномъ вивъ вѣтеръ: „Що за погань!“ подумавъ онъ зъ досадою.

Онъ вставъ и усѣвся на краю постели, плечима до окна. „Лѣпше вже цѣлкомъ не спати“, рѣшився онъ. Одъ окна тягнуло холодомъ и вохкостю; не встаючи зъ мѣсця, онъ натягнувъ на себе покрывало и закрутився въ него. Свѣчки онъ не засвѣчувавъ. Онъ о нѣчѣмъ не думавъ, тай не хотѣвъ думати; але мрѣѣ поднимались одна за одною, миготѣли одрывки мыслей, безъ початку и кѣнца и безъ звязи. Онъ начебъ попадавъ въ дрѣмоту. Чи то холодъ, чи мрака, чи вохкѣсть, чи може вѣтеръ, що вивъ подъ окномъ и густавъ деревами, вызвали въ нѣмъ якусь упѣрну фантастичну наклоннѣсть и бажанє, — тѣлько ему разъ-вразъ почали представлятись цвѣты. Ему станувъ передъ очима чудовый цвѣтуцѣй крайобразъ; ясный, теплый, майже горячѣй день святочнѣй день! Зеленѣй свята. Богатѣй, розкѣшнѣй сѣльскѣй дворикъ, въ англѣйскѣмъ смаку, цѣлѣй оброслѣй запашными кльомбами цвѣтовъ, обсаженѣй грядами, що тягнуться кругомъ цѣлого дому; рундукъ, замаснѣй вѣючимись рослинами, заставленѣй грядами рожь, яснѣй, холоднѣй сходы, засланѣй

килимомъ и обставленій рѣдкими цвѣтами въ китайскихъ посудахъ. Онъ особливо завважавъ въ посудахъ зъ водою на окнахъ китиць бѣлыхъ и нѣжныхъ нарцизовъ, що склонилися на своихъ яснозеленыхъ, товстыхъ и довгихъ бадилькахъ, зъ сильнымъ ароматичнымъ запахомъ. Ему навѣть одойти однихъ не хотѣлось, все-жь таки онъ поднявся по сходахъ и увойшовъ въ велику, високу само, и знову тутъ всюды, бияя оконъ, около одчиненыхъ дверей на терасу, на самой терасѣ, всюды були квѣты. Долѣвки були выстелені свѣжо накошеною, пахучою травою, окна були отворені, свѣжий, легкій, холодячий воздухъ проникавъ въ кѣмнату, пташки цвѣрѣнкали подъ окнами, а посередъ салъ, на покрытыхъ бѣлыми атласовыми пеленами столахъ, стояла домовина. Отя домовина була обита бѣлымъ гроденапемъ и обшита бѣлымъ густымъ рушомъ. Гирлянды цвѣтовъ обвивали єѣ зѣ всѣхъ бокѣвъ. Цѣла въ квѣтахъ, лежала въ нѣй дѣвчинка въ бѣломъ тюлевѣмъ уборѣ, зъ зложенными и притуленными на груди, неначебъ выточеными изъ мрамора руками. Тѣлько розпущені волоса єи, волоса яснои бѣлявки, були мокрї; вѣнокъ зъ рожь обвивавъ єи голову. Строгий и вже закаменѣлый профіль єи лица бувъ такожь мовбѣ выточеный зъ мрамора, але усмѣшка на бѣдыхъ губахъ єи була повна якось не дитинячои, безмежнои журбы и великого суму. Свидригайловъ знавъ тую дѣвчину; нѣ образу, нѣ горючихъ свѣчь не було коло сєи домовины и не чути було молитвь. Ся дѣвчинка була самоубійница, — утопленица. Ъи було всѣго чотырнадсять лѣтъ, та тѣлько се було вже розбите сердце, и она погубила себе, оскорблена обидою, що нажахала и зчудувала сию молоду дитинячу совѣсть, що залила незаслуженымъ соромомъ єи ангельско-чисту душу, и вырвала послѣдній крикъ розпуки, непочутый, и напрасно законченый посередъ темной ночи, въ мраць, въ холодъ, въ сырѣи колыбани, коли вывъ вѣтеръ!..

Свидригайловъ прокинувся, вставъ зъ постели, и ступивъ до окна. Онъ налапавъ засувку и отворивъ окно. Вѣтеръ дмухнувъ несамовито въ его тѣсну кѣмрку и начебъ морознымъ инеемъ облѣпивъ ему лице и покрыту самою тѣлько сорочкою грудь. Подъ окномъ дѣйстно було щось въ родѣ саду и, здаєся, такожь забавочного; мабутъ во дни

туть такожь спѣвали пѣсенники и выносився на столики чай. Теперь же зъ деревъ и кущѣвъ летѣли въ ѳкно краплѣ, було темно якъ въ пивници, такъ що ледви-не-ледви можъ було розпѳзнати хйба якѳсь темнѳ пятна, що вызначали предметы. Свидригайловъ нагнувшись и опершись лѳктями на пѳдвѳконникъ, смотрѣвъ вже мнудть пятъ, не ѳдрываючись, въ отсю мраку. Середь темрявы и ночи роздався выстрѣль каноны, за нимъ другѳй.

„А, сигналъ! Вода прибывае“, подумавъ ѳнъ, — надъ ранкомъ выступить тамъ, де низше мѣсце, на улицѣ, зале пѳдземля и пивницѣ, затопить шуры, и середь дощу и вѣтру люде почнуть, сварячись, мокрѣ, переносити свое лахмате на горѣшнѳ поверхи... А котра-то теперь година?“ И тѳлько-жь подумавъ ѳнъ те, десь близько, тикаючи и начебъ спѣшачись изъ всеи силы, стѣнный годинникъ вдаривъ три. — „Єге, та за годину вже буде свитати! чога дожидати? Выйду заразъ, пѳйду просто на Петровскѳй: тамъ де-небудъ выберу великѳй кущъ, цѣлый облитый дощемъ, такъ що тѳлько цяточку дотрунешся плечима, а милѳны капель обсыплють цѣлу голову“ .. ѳнъ ѳдѳйшовъ ѳдъ ѳкна, заперъ єго, запаливъ свѣчку, натягнувъ на себе жилетку, пальтотъ, надѣвъ кашелохъ и выйшовъ зѳ свѣчкою на куритарь, щобъ ѳдшукати десь-тамъ сплючого мѣжь всякимъ драгентемъ и свѣчными недогарками обѳрванця, заплатити єму за номеръ и выйти зъ гостинницѣ. — „Найлѣпша година, годѣ лѣпше и выбрати!“

ѳнъ довго ходивъ по цѣлѳмъ довгѳмъ и узкѳмъ куритарѳ, не находячи нѣкого, и хотѣвъ вже голосно кликнути, якъ ѳсь въ темнѳмъ кутѣ, межи старою шафою и дверми, побачивъ якѳсь дивный предметъ щось нѣбы-то живе. ѳнъ нагнувся за свѣчкою и побачивъ дитину — дѣвчинку не бѳльше якъ пяти лѣтъ, въ намоклѳй немѳвъ та мытка, одѣню, дрожачу и заплакану. Она якось начебъ и не настрашилась Свидригайлова, тѳлько смотрѣла на него зъ тупымъ зачудованемъ своими великими чорными оченятами и зрѣдка шльохала, якъ дѣти, що довго плакали, але вже перестали и навѣтъ утѣшились, а тымчасомъ кожѳю хвилѣ зновъ заплачуть. Личко дѣвчинки було блѣде и утомлене; она закостенѣла ѳдъ студени, та тѳлько — „якъ же она попала сюды? Мабуть она туть сховалась и не

спала цѣлу нѣчь“. Онъ ставъ еѣ выпытувати. Дѣвчинка одразу оживилась и швидко-швиденько залепетала ему щось тамъ въ своѣмъ дитинячѣмъ языкѣ. Тутъ було щось про „мамасю“ и що „мамася бити-ме“, про якусь-тамъ чашку, котру „льозбила“ (розбила). Дѣвчинка говорила не умовкаючи. Зѣ бѣдою можъ було угадати зѣ всѣхъ тыхъ розказѣвъ, що се нелюблена дитина, котрой мати, навѣрно якась вѣчно пiana кухарка, мабутъ изъ тутешнѣи таки гостинницѣ, повдарила и застрашила; що дѣвчинка стовкла материнину чашку и такъ настрашилась, що ажъ втекла ще зѣ вечера; довго вѣдай укрывалась десь тамъ на подвѣрю, на дощи, наконець добралась сюды, влѣзла за шафу и пересидѣла тутъ въ кутѣ цѣлу нѣчь, плачучи, дрожачи одъ вохкости, темноты и одъ страху, що еѣ теперъ болючо за все те попобѣють. Онъ взявъ еѣ на руки, пѣшовъ до себе пѣдъ нумерь, посадивъ на лѣжку и почавъ роздягати. Дѣраві черевички еи, на босу ногу надягнені, були такъ мокрі, начебъ цѣлу нѣчь перележали въ калюжи. Роздягнувши, онъ положивъ еѣ на лѣжку, накрывъ и завинувъ цѣлу зѣ головою въ накрывало. Она заразъ заснула. Покѣнчивши усе, онъ знову понуро задумався.

„Отъ ще прийшла охота звязатися!“ рѣшивъ онъ вкѣнци зѣ терпкимъ и гнѣвнымъ чувствомъ. — „Що за нерозумъ!“ Въ гнѣвѣ взявъ онъ свѣчку, щобъ ити и одшукати за всяку цѣну обдранця, и чимъ скорше забратись одси. „Ехъ, дѣвчинка!“ подумавъ онъ зѣ проклономъ и отвираючи дверѣ, все-жъ таки вернувся ще разъ посмотрѣти на дѣвчинку, чи спить она и якъ она спить? Онъ обережно припѣднравъ покрывало. Дѣвчинка спала крѣпкимъ и блаженнымъ сномъ. Она зѣгрѣлась пѣдъ покрываломъ, румянецъ вже розливался по еи блѣдыхъ ягѣдахъ. Только диво, отсей румянецъ визначався начебъ ярчѣйше и сильнѣйше, нѣжъ мѣгъ бути звычайный дитинячій румянецъ. „Се горячковый румянецъ, подумавъ Свиригайловъ, се, — зовсѣмъ начебъ румянецъ одъ горѣлки, зовсѣмъ начебъ вѣ дали цѣлу чарку. Червоні губки дословно мовбы горять. пашать, та що се?“ Ему наразъ показалось, що довгі чорні вѣѣ еи начебъ подрѣгують и мигають, начебъ припѣднимаються, и зѣ пѣдъ нихъ выглядае лукаве, острѣякось не по дитячому пѣдморгуюче бчко, словомъ що дѣв-

чинка не спитъ и лишь чиниться, будтобы спала. Такъ, такъ и есть: еи усточка розтягаются въ усмѣшку; кѣнчики губокъ подрѣгуютъ, мовь ще здержуючись; се вже смѣхъ, явный смѣхъ; щось безстыдне, вызываюче свѣтиться въ отсѣмъ цѣлкомъ не дитинячѣмъ лицу; се розпуста, се лице камеліѣ, безсоромне лице продайной французской камеліѣ. Отъ, вже цѣлкомъ не таячись, отвираються обое очка: они обводять его огненнымъ поглядомъ, они зовуть его, смѣются.. Щось безконечно недорѣчне и обидне було въ отсѣмъ смѣху, въ отейхъ очахъ, въ усѣй той пѣгани въ лицу дитины. „Якъ! пятилѣтня!“ прошептавъ въ справедливей грозѣ Свидригайловъ; „се... що-жь се таке?“ Только ось она вже цѣлкомъ обертаеся къ нѣму всѣмъ палающимъ личкомъ, простирае руки.. „А проклята“, покликнувъ зъ ѡдразою Свидригайловъ, подносячи на неѣ руку... Та въ тую хвилю прокинувся...

Онъ на томъ самѣмъ лѣжку, такъ само завиненный въ покрывало, свѣчка не запалена, а вже въ ѡкнахъ бѣлѣе повный день.

„Змора цѣлѣсеньку нѣчь.“ Онъ гнѣвно припѣднявся, чуючи, що цѣлѣый поломанный; кости его болѣли. На дворѣ густа мрака, и нѣчо пѣзнати не можна. Близько пятой години; переснавъ! онъ вставъ, наядгъ свѣй жакетъ и пальто, ще вогкѣ. Палававши въ кишени револьверъ, онъ вынявъ его и поправивъ капсулю; потѣмъ свѣвъ, вынявъ зъ кишени записну книжку, и на першѣй, видной картцѣ, написавъ великими буквами кѣлька стрѣчокъ. Прочитавши ихъ, задумався и оперся лѣктями о стѣлъ. Револьверъ и записна книжка лежали тутъ таки, коло лѣктя. Пробуженѣй мухи обсѣли нетыкану порцію телятины, що стояла такожь на стѣлъ. Онъ довго смотрѣвъ на нихъ и наконецъ свободною рукою почавъ ловити одну муху. Довго мучився онъ въ пробахъ, але нѣякъ не мѣгъ поймати. Наконецъ схопивши себе на томъ интересовнѣмъ занятю, опамятався, дрѣгнувъ, вставъ, и зъ порѣшенемъ выйшовъ зъ кѣмнаты. Черезъ минуту онъ бувъ на улицѣ.

Молочна, густа мрака лежала надъ мѣстомъ. Свидригайловъ пѣшовъ по ховзкѣмъ, грязнѣмъ, деревянѣмъ бруку въ сторону Малой Невы. Ему маячились высоко поднявшася за нѣчь вода Малой Невы, Петровскій островъ, мокрѣ дорожки,

мокра трава, мокрїи дерева и кущї, и наконецъ оденъ и той самый кущъ .. Зѣ досадою ставъ онъ приглядатись домамъ, щобы думати о чѣмъ-небудь инашомъ. Нѣ прохожого, нѣ дорожжаря не було видко на проспектъ. Понуро и грязно смотрѣли ясно-жовтїи, деревянїи домики зѣ позамыкаными оконницами. Студнѣи и вохкѣсть прїймали цѣле его тѣло, нимъ почало трясти. Мѣсяцами онъ чѣпався крамничныхъ вывѣсокъ и кожду пыльненько прочитувавъ. Отъ и вже скѣнчився деревянїи брукъ. Онъ вже порѣвнявся зѣ великимъ камѣннымъ домомъ. Заболочене, дрожаче щеня зѣ пѣдѣгнутымъ хвостомъ, перебѣгало ему дорогу. Якїйсъ на смерть пьянїи чоловѣчище, въ плащи, лицемъ до землѣ лежавъ поперекъ ходника. Онъ поглянувъ на него и пѣшовъ дальше. Высока вежа пожарной сторожи мелькнула ему по лѣвѣомъ боцѣ. — Ба! подумавъ онъ, та отъ и мѣсце, пощо на Петрѣвскїи? По крайнїи мѣрѣ при офїцїальномъ свѣдку .. Онъ трохи що не усмѣхнувся до сеи новой мысли и повернувъ въ ***ску улицу. Тутъ бо стоявъ великїи дѣмъ зѣ вежою. Коло зачиненыхъ, великихъ ворѣтъ дому стоявъ, припернїисъ до нихъ плечима, невеличкїи чоловѣчокъ, завиненїи въ сѣрый вояцкїи пальтѣтъ, и въ мѣднѣомъ ахиллесовскѣомъ шоломѣ. Сонїямъ поглядомъ холодно окинувъ онъ очима пѣдходячого Свидригайлова. На лицїи его маловався той вѣковѣчнїи жалѣбнїи сумъ, що-то такъ кисло ѣдпечатався на всѣхъ безъ выемки лицяхъ жидѣвского племени. Оба они, Свидригайловъ и Ахиллесъ, якїйсъ часъ мовчки приглядались оденъ другому. Ахиллесови показалось наконецъ не въ порядку, що чоловѣкъ непянїи, а стоить передъ нимъ о три кроки, смотреть упѣрно и нѣчого не говорить.

— Цого, цого вамъ тутецки треба? промовивъ онъ, все ще не двигаючисъ и не змѣняючи своего положеня.

— Та нѣчого, братчику, здоровъ бувъ! ѣдповѣвъ Свидригайловъ.

— Тутецки не мѣсце.

— Я, брате, ѣду въ чужїи краѣ.

— Въ чужїи краѣ?

— До Америки.

— До Америки?

Свидригайловъ вынявъ револьверъ и натягнувъ курокъ. Ахиллесъ приподнявъ брови

— Пуєте, тї зарты тугецки не на мѣсци!

— Та чому-жь бы не на мѣсци?

— А тому, що тутъ не на мѣсци.

— Ну, серденько, се все одно. Мѣсце гарне; коли тебе стануть пытати, такъ и кажи, що поѣхавъ, мовлявъ, до Америки.

Онъ приложивъ револьверъ до своєї правої скрани.

— Слушайте, тугецки не мозъ, тугецки не мѣсце! здрѣгнувся Ахиллесъ, розширяючи чимъ разъ бѣльше и бѣльше очи и ротъ.

Свидригайловъ спустивъ курокъ...

VII.

Въ той самый день, тѣлько вже вечеромъ, о годнѣ семѣй, Раскольниковъ пѣдходивъ до кватиры матери и сестры своєї, — до той самой кватиры въ домѣ Бакалѣева, де намѣстивъ ихъ Разумихинѣ. Вхѣдъ на сходы бувъ зъ улицѣ. Раскольниковъ пѣдходивъ, заедно ще запинаячи кроки и начебъ хитаючись: убѣйти чи нѣ? Але онъ не вернувся бы нѣ за що; его порѣшене було окѣчне. „Адже они ще нѣчо и не знаютъ“, думавъ онъ, „а мене вже привыкли уважати за чудака...“ Однѣ его було препогане: усе заболочене, перѣмокле черезъ цѣлу нѣчь ѣдъ дощу, подерте, знищене. Лице его було майже неподѣбне до себе ѣдъ утомы, ѣдъ фѣзичного знеможения и трохи не цѣлу добу трѣваючої борбы зъ самымъ собою. Цѣлу отсю нѣчь провѣвъ онъ на самотѣ, Богъ знае де. Тѣлько по крайнѣй мѣрѣ онъ рѣшився.

Онъ заковтавъ до дверей; ему отворила мати. Дунечки дома не було. Навѣть и служанка въ отсю хвилю кудись вийшла. Пульхерія Александрѣвна зразу онѣмѣла ѣдъ радѣстного зачудованя; ѣдтакъ схопила его за руку и потягнула въ кѣмнату.

— Ну, отъ и ты! почала она, запинаячись ѣдъ радости. — Не сердься на мене, Родю, що я тебе такъ глупо приймаю, зъ слезамп: се я смѣюся, а не плачу. Ты дума-

ешь, я плачу? Нѣ, се я радуюсь, а вже у мене дурна привычка така: слёзы текуть. Се у мене одъ смерти твого батька, одъ безнастанного плачу. Съдай, голубчику, утомився мабуть, бачу. Ахъ, якъ ты замаргався.

— Я на дощи вчера бувъ, матусю... почавъ було Раскольниковъ.

— Та нѣ бо, нѣ! кинулась Пульхерія Александровна, перебиваючи его: — ты думавъ, я тебе такъ заразъ и выпытувати стану. пѣсля бабскои давнои привычки; не жахайся. Адаже я розумъю, усе розумъю теперь; я вже выучилась по тутешнѣму, и справдѣ, сама бачу, що тутъ розумнѣйше. Я разъ на завсѣгды порозумѣла; де менѣ понимати твои гадки и замѣры, та жадати рахунку одъ тебе? У тебе можебути и Богъ знае якѣ дѣла и пляны въ головѣ, або гадки тамъ якѣ-небудь родяться; такъ менѣ тебе и штуркати пѣдъ руку: о чѣмъ, слухай, думаешь? Я отъ... Ахъ, Господи! Та що-жъ се я товчуся туды и сюды, якъ пѣдпалена... Я ось, Родю, твою статью въ журналѣ читаю вже по третій разъ, менѣ Дмитро Прокопичъ принѣсъ. Такъ я ахнула, коли побачила: ось дурна, бачишь, думаю про себе, ось онъ чимъ занимався, ось и розвязка пытания. Ученѣ завсѣгды такѣ. У него бути-може новѣ мысли въ головѣ въ отсю хвилю; онъ ихъ обдумуе, а я его мучу и непокою. Читаю, друже мѣй, и очевидно не одного не розумъю; та оно Богомъ и правдою такъ и повинно бути, куды менѣ?

— Покажѣть-но матусю.

Раскольниковъ взявъ газетку и назырцемъ глянувъ на свою статью. Якъ нѣ противорѣчило те его положеню, все-жъ таки онъ почувъ те дивне и заманчиво-солодке чувство, яке дѣзнае авторъ, що першій разъ бачить себе напечатанымъ, а до того ще и въ двадцать третѣмъ року жия. Се трѣвало одну хвилину. Прочитавши кѣлька стрѣчокъ, онъ насупився, и страшный бѣль стиснувъ его сердце. Вся его душевна боротьба послѣднихъ мѣсяцѣвъ нагадалась ему духомъ. Зъ одразою и досадою одкинувъ онъ статью на стѣль.

— Та тѣлько, Родю, яка я нѣ глупа, а все таки я можу судити, що ты дуже скоренько будешь однимъ зъ першихъ людей, коли не найпершимъ, въ нашѣмъ ученѣмъ свѣтѣ. И смѣли они про тебе думати, що ты помѣшався!

Ха-ха-ха! Ты не знаєшь — адже они се думали! Ахъ, низькій червяки, та де имъ розумѣти, що таке умъ? И ажъ Дунечка, Дунечка такожь трохи не повѣрила — отъ оно якъ! Покійникъ батько твоѣ двѣчи посылавъ въ журналы, — сразу стихи (у мене и зошитъ захований, я тобѣ коли-небудь покажу), а потѣмъ вже и цѣлу повѣсть (я сама выпросила, щобъ онъ давъ менѣ переписати), и вже якъ мы молились обоє, щобы прийали, — не прийали! Я, Родю, передъ шѣстѣма-семома днями пропадала, смотрячи на твоє одѣнє, на те, якъ ты живєшь, щѣ ѣшь и въ чѣмъ ходишь? А теперъ бачу, що знову таки дурна була, бо захочєшь, усе теперъ собѣ одразу здобудєшь, умомъ и талантомъ. Се ты очевидно поки-що самъ не хочєшь теперъ, и о много важнѣйшими дѣлами займаєшься.

— Дунѣ дома нема? матусю.

— Нема, Родю. Дуже часто єи дома не бачу, лише мене саму. Дмитро Прокопичъ, спасибѣгъ єму, заходить зѣ мною посидѣти и заєдно о тобѣ говорить. Любить онъ тебе и поважає, мѣй друже. Та про сестру не говорю, щѣ она вже такъ надто була для мене неуважлива. Та я не жалуєсь. У неї свѣѣй характеръ, у мене свѣѣй, у неї свои тайны якѣсь завелися; ну, у мене тайнъ передъ вами нема нѣякихъ. Розумѣєся, я твердо переконана, що Дуня надто розумна, и крѣмъ того и мене и тебе любить... тѣлько вже не знаю, до чого все те заведе. Отъ ты мене ушаслививъ теперъ, Родю, що зайшовъ, а она ось и забралась; прийде, я и скажу: а безъ тебе братъ бувъ, а ты, панночко, де була ласкава часъ проводити? Ты мене, Родю, надто и не розпушай; можєшь — зайди, а нѣ — дарма, и такъ подожду. Адже я все таки буду знати, що ты мене любишь, зѣ мене и того досыть. Буду отъ твої статьи читати, буду про тебе чути одъ всѣхъ, а нѣ, и самъ зайдєшь провѣдати; чого-жъ менѣ бѣльше треба? Та ось зайшовъ ты теперъ, щѣбъ утѣшити матеръ, адже я бачу...

Тутъ Пульхерія Александрѣвна наразъ заплакала.

— Знову я! не гляди на мене, дурну! Ахъ, Господи, та що-жъ я сиджу, покрикнула она, зрываючись зѣ мѣсця, — адже кава єсть, а я тебе и не гошу! Отъ, бачишь, старєчїй єгоїзмъ щѣ значить. Заразъ, заразъ!

— Матусю, оставте се, я заразъ по́йду. Я не для того пришовъ. Будьте ласкаві, выслушайте мене.

Пульхерія Александровна несмъло подо́йшла къ нѣму.

— Матусю, що бы нѣлучилось, що бы вы нѣ о менѣ почувли, що бы нѣ вамъ о менѣ сказали, чи будете вы любити мене завсѣгды такъ, якъ любите теперъ? запытавъ онъ одразу одъ повноты сердца, мовбы не думаючи о своѣхъ словахъ и не важачи ихъ.

— Родю, Родю, що зъ тобою? Та якъ же ты о тѣмъ пытати можешъ? Та хто про тебе менѣ що-небудь скаже? Та я и не повѣрю нѣкому, хто бы до мене нѣ пришовъ, попросту прожену.

— Я пришовъ васъ впевнити, що я васъ завсѣгды любивъ, и теперъ радъ, що вы самі, радъ навѣтъ, що Дунечки нема, тягнувъ онъ далѣй зъ тымъ самымъ порывомъ, — я пришовъ вамъ сказати просто, що хочъ вы нещастній будете, то все таки знайте, що сынъ вашъ любить васъ теперъ бѣльшь себе, и що все, що вы думали про мене, що я жестокий и не люблю васъ, усе те була неправда. Васъ я нѣколи не перестану любити... Ну и доста; менѣ здавалось, що такъ треба вчинити и симъ почати...

Пульхерія Александровна нѣмо обнимала єго, притискала до своєї груди и нишкомъ плакала.

— Що зъ тобою, Родечку, не знаю, сказала она наконецъ; — думала я весь той часъ, що мы попросту надоѣдаемо тобъ, а теперъ бачу изъ всѣго, що тобъ велике горе готовится. Дятого ты и сумный. Давно я вже предвиджую тее, Родю. Прости мене, що о тѣмъ заговорила; заєдно о тѣмъ думаю и по ночахъ не сплю. Сю нѣчь и сестра твоя цѣлу-цѣльсеньку перемаячила и разъ-вразъ о тобъ згадувала. Чула я дещо, та нѣчого не порозумѣла. Цѣлий ранокъ якъ передъ казнею ходила, чогось дожидала, боялась и отъ дождалась! Родю, Родю, куды-жь ты? Ъдешъ, чи що, куды-небудь?

— Ъду.

— Такъ я и думала! Але бо и я зъ тобою поѣхати можу, коли тобъ треба буде. И Дуня; она тебе любить, она дуже любить тебе, и Зофія Семеновна, нехай, она такожь нехай зъ нами ѣде, коли треба; бачишь, я охотно за доньку

єть прийму. Намъ Дмитро Прокопичъ поможе разомъ зобратись... та .. куды-жь ты.. їдешъ?

— Прощайте, матусю.

— Якъ! ще нынѣ! покликнула она, мовбы тратила его на вѣки.

--- Менѣ нѣякъ, менѣ пора, менѣ дуже треба...

— Отже менѣ не можь зъ тобою?

— Нѣ, а вы клякайте и помолѣться за мене Богови. Ваша молитва може и дѣйде.

— Дай же, я перехрещу тебе, поблагословлю тебе! Ось такъ, ось такъ. О Боже, щѣ се мы робимо!

Справдѣ онѣ бувъ радъ, онѣ бувъ дуже радъ, що нѣкого не було, що они були лишъ у двоє зъ матерью. Немовбы за цѣлый сей страшный часъ разомъ розмягчилось его сердце. Онѣ упавъ передъ нею, онѣ ноги їй цѣлувавъ, и обое обнявшись плакали. И она не здивувалась и не розпытувала на сей разъ. Она вже давно понимала, що зъ сыномъ щось страшного дѣся, а теперъ наспѣла якась страшна для него година.

— Родю, милый мѣй, первѣнку ты мѣй, говорила она рыдаючи, адже ты теперъ цѣлкомъ такій, якій бувъ за малечку, такъ само приходивъ до мене, такъ само обнимавъ и цѣлувавъ мене; ще коли мы зъ батькомъ жили и бѣду клепали, ты утѣшавъ насъ вже тымъ самымъ, що бувъ зъ нами, а якъ я похоронила батенька твого, — то скѣлько разъ мы, обнявшись зъ тобою оттакъ, якъ теперъ, на могилѣ его плакали. А що я давно плачу, то се сердце материнське бѣду вѣщувало. Я якъ тѣлько въ першій разъ побачила тебе тогдѣ, вечеромъ, памятаешъ. якъ мы що-тѣлько приїхали сюды, то усе по твоѣмъ однѣмъ поглядѣ бѣгадала, такъ сердце у мене тогдѣ защемѣло, а сегодня, якъ отворила тобѣ, поглянула, ну, думаю, видко, приїшла година рокова. Родю, Родю, чей же ты не заразъ їдешъ?

— Нѣ.

— Ты ще приїдешъ?

— Такъ .. приїду.

— Родю, не гнѣвися, я и выпытувати не смѣю. Знаю, що не смѣю, та тѣлько такъ, два словечка лишъ скажи менѣ, далеко куды ты їдешъ?

— Дуже далеко.

— Що-жь, тамъ служба яка, карієра чи що для тебе ?

— Що Богъ пошле... помолѣться тѣлько за мене...

Раскольниковъ пошовъ до дверей, але она ухопилась за него и очайдушнымъ поглядомъ смотрѣла ему въ очи. Лице его выкривилось одъ розпуки.

— Буде того, матусю, сказавъ Раскольниковъ, глубоко каючись, що зайшовъ сюды.

— Не на вѣки? Адаже ще не на вѣки? Адаже ты прийдешь, завтра прийдешь ?

— Прийду, прийду, прощайте.

Онъ вырвався наконецъ.

Вечеръ бувъ свѣжій, теплий и ясный; погода розгулялась ще одъ поранку. Раскольниковъ йшовъ до свого помешканя; онъ спѣшивъ. Ему хотѣлось покѣнчити все до заходу сонця. До сеи-жь поры не хотѣлось бы зъ нѣкимъ стрѣтнитись. Пѣднимаючись до своєї квартиры, онъ завважавъ, що Настка, одѣрвавшись одъ самовара, пыленько слѣдитъ за нимъ и сопровождає его очима. „Вже чи нема тамъ кого у мене?“ подумавъ онъ. Ему зъ одразомъ привидѣвся Порфиръ. Але дѣйшовши до своєї кѣмнаты и отворивши єѣ, онъ побачивъ Дунечку. Она сидѣла сама-самѣсенька, въ глубокой задумѣ и, здаєся, довго вже ждала его. Онъ станувъ на порозѣ. Она зѣрвалася зъ дивана въ переляку, и выпростувалась передъ нимъ. Єи поглядъ, неподвижно востремлений въ него, виражавъ розпуку и невгомонный жалъ. И по одномъ отсѣмъ поглядѣ онъ вже порозумѣвъ заразъ, що їй все звѣстне.

— Що-жь, менѣ входить до тебе чи одѣйти? запытавъ онъ недовѣрчиво.

— Я цѣлый день сидѣла у Зофїи Семеновны; мы ждали тебе обѣ. Мы думали, що ты доконче сюды зайдешь.

Раскольниковъ вѣйшовъ въ кѣмнату и въ обезсиленю свѣвъ на крѣсло.

Онъ недовѣрчиво кинувъ на неѣ очима.

— Де-жь ты бувъ цѣлу нѣчь ?

— Не памятаю добре; бачишь, сеструню, я оконечно хотѣвъ рѣшитись и чимало находився коло Невы; се я памятаю. Я хотѣвъ тамъ и покѣнчити, тѣлько... я не рѣшився... прошептавъ онъ, знову недовѣрчиво споглядаючи на Дуню.

— Слава Богу! А якъ мы боялись якъ-разъ того, я и Зофія Семеновна! Значить отже, ты въ жите ще вѣришь, слава Богу, слава Богу!

Раскольниковъ гѣрко усмѣхнулся.

— Я не вѣривъ, а передъ хвилею разомъ зъ матусею, обнявшись, плакали; я невѣра, а еѣ просивъ за мене молитись. Се Богъ знае, якъ оно чиниться, Дунечко, я нѣчого зъ того не понимаю.

— Ты у матери бувъ? Ты вѣи сказавъ? въ трѣвозѣ покликнула Дуня. — Невже-жъ ты рѣшився сказати?

— Нѣ, не сказавъ... словами; тѣлько она багато догадалась. Она чула въ ночи, якъ ты маячила. Я переконаний, що она вже половину знае. Я може-бути не гараздъ вчинивъ, що заходивъ. Вже и не знаю, чога я заходивъ, бачишь. Я низькій чоловѣкъ, Дуню.

— Низькій чоловѣкъ, а на страданѣ готовъ ити! Адже ты идешь таки?

— Иду. Заразъ. Та щобъ уйти сего сорому, я и хотѣвъ утопитись, Дунечко, тѣлько подумавъ, вже стоячи надъ водою, що скоро я мавъ себе доси за дужого чоловѣка, то нехай же я и сорому теперь не боюся, сказавъ онъ, забѣгаючи напередъ. Се гордѣсть, Дуню?

— Гордѣсть, Родю.

Неначебъ огонь блиснувъ въ его погаслыхъ очахъ; ему ажъ любо стало, що онъ ще гордый.

— А ты не думаешь, сеструню, що я попросту налякався воды? запытавъ онъ, зъ выкривленою усмѣшкою заглядаючи въ еи лице.

— О, Родю, доста! гѣрко покликнула Дуня.

Минуты двѣ тягнулась мовчанка. Онъ сидѣвъ понурившись, и смотрѣвъ въ землю; Дунечка стояла на другѣмъ концѣ стола и зъ мукою смотрѣла на него. Наразъ онъ вставъ:

— Позно, пора. Я заразъ йду выдати себе. Тѣлько я не знаю, дячого я йду выдавати себе.

Рѣснѣ слѣзы текли по еи ягодахъ.

— Ты плачешь, сеструню, а можешь ты протягнути менѣ руку?

— И ты сумнѣваешься о тѣмъ?

Она сильно обняла его.

— Або-жь ты, идучи на страдане, не змываешъ вже половину своєї вины? покликнула она, стискаючи его въ объѣмахъ и цѣлующи его.

— Вины? Якои вины? закричавъ онъ наразъ въ якоїсь нагальнѣй лютости: — те, що я убивъ мерзону, шкѣдливу гниду, старуху-лихварку, нѣкому не потрібну, котру убити сорокъ грѣхѣвъ простять, котра зъ бѣдныхъ кровь высасала, або-жь се вина? Не думаю я о нѣй, и змывати єи не думаю. И якимъ правомъ смѣють менѣ все изъ всѣхъ бокѣвъ сулити въ очи: „проступокъ, злочинство, вина?“ Що-лишь теперь бачу ясно всю низкѣсть моеи малодушности, теперь, коли вже рѣшився ити на сю непотрѣбну ганьбу! По-просту, задля низкѣсти и нездарства свого рѣшаюся, та хйба ще задля выгоды, якъ равнѣ менѣ .. сей... Порфиръ!

— Брате, брате, що ты таке говоришь? Адаже-жь ты ты кровь проливъ! въ розпуцѣ закричала Дуня.

— Котру все проливають, пѣдохпивъ онъ, трѣхи не въ божевольномъ гнѣвѣ, — котра лѣся и завсѣгды лилася на свѣтѣ якъ водоспадъ, котру проливають якъ шампанске и за котру вѣнчаютъ въ Капитоліи и называютъ опѣсля добродѣемъ людскости; та ты подивись тѣлько уважнѣйше и приглянся! Я самъ хотѣвъ добра людямъ и зробивъ бы сотнѣ, тысячѣ добрыхъ дѣлъ, замѣсть одной сеи недорѣчности, навѣтъ не недорѣчности, а попросту беззмыслу, бо цѣла тая гадка була далеко не такъ дурна, якъ теперь она здаєся, скоро разъ не удалася; що неудасться завсѣгды здаєся дурне! Симъ беззмыслѣмъ я хотѣвъ тѣлько поставити себе въ независиме положене, першій крокъ зробити, добути средства, и опѣсля все бы загладилось незмѣрнимъ въ порѣвнаню хѣсномъ... Тѣлько я, я и першого кроку не выдержавъ, бо я — дурень! Отъ въ чѣмъ вся моя вина! А все таки вашими очима не буду дивити: колибъ менѣ удалося, то мене бы увѣнчали,... а теперь до дѣры!

— Адаже се не те, цѣлкомъ не те! Брате, що ты таке говоришь!

— А! не та форма, не такъ естетично гарна форма! Ну, я рѣшучо не понимаю: дячого валити въ людей бомбаши, правильною осадѣю, мало бы бути честнѣйшою, гар-

нѣйшою формою? Боязнь эстетики есть першою признакою немочи... Нѣколи, нѣколи яснѣйше не ѓдчувавъ я того, якъ теперь, и бѳльшь нѣжъ коли небудь не понимаю моеи вины! Нѣколи, нѣколи не бувъ я твердше переконаный якъ теперь!...

Ажъ румянецъ вдаривъ въ его блѣде, утомлене лице. Але вымовляючи послѣднй выкликъ, ѓнъ ненадѣйно стрѣтився поглядомъ зъ очима Дунѣ и стѳлько, стѳлько муки за себе вычитавъ ѓнъ въ тѳмъ поглядѣ, що мимохѳтъ опамятався. ѓнъ почувъ, що все таки зробивъ несчастными сй двѣ бѣднй женщины. Адаже таки ѓнъ причиною...

— Дуню, серденько! Коли я провинився, прости мене, (хочъ мене и годѣ простити, коли я справдѣ провинився.) Прощай! Не будемо спорити! Пора, годѣ довше звѳлѣкати. Не ходи за мною, благаю тебе, менѣ ще треба зайти.... А иди теперь, и заразъ сядь коло матери. Благаю тебе о те! Се послѣдня, наибѳльша моя просьба до тебе. Не ѓдходи ѓдъ неи весь часъ; я оставивъ еѣ въ тревозѣ, котру она тяжко щобы перенесла: она або умре або зѳйде зъ розуму. Будь отже зъ нею, Разумихинъ буде при васъ; я ему говоривъ.. Не плачь надѳ мною: я постараюсь бути и мужнимъ и честнымъ цѣле житѣ, хочъ я и убийця. Може-бути ты учуешь ще колись мое имя. Я не зроблю вамъ другои ганьбы, побачишь; я ще докажу... Теперь поки-що: до побаченя! поспѣшивъ ѓнъ закѳнчити, знову завважавши якійсь дивный выразъ въ очахъ Дунѣ, при послѣднихъ словахъ и обѣтницяхъ его. — Що-жъ ты такъ плачешь? Не плачь, не плачь, адже не на вѣки розстаємось!... Ахъ, правда! Погоди, забудь!...

ѓнъ пѳдѳйшовъ къ столу, взявъ одну грубу, запорошену книжку, ѓтворивъ еѣ и вынявъ захованый мѣжъ картками маленькй портретикъ, акварелею, на слоновѳй кости. Се бувъ портретъ господининои доньки, его бувшой зарученои, що умерла въ горячцѣ, тон самои чуднои дѣвчинки, що хотѣла постригатись въ черницѣ. Зъ минуту ѓнъ вдивлювався въ се выразисте и схорѣле личко, поцѣлувавъ портретъ и передавъ Дунечцѣ.

— Отъ зъ нею я богато переговоривъ и о тѳмъ, зъ нею одною, выголосивъ ѓнъ задумчиво; — еи серцю я богато завѣривъ зъ того, що ѓпѳсля такъ погано збулось. Не

трѣвожися, звернувся ѓнѣ до Дунѣ, — она не згоджувалась, якъ и ты, и я радъ, що си вже нема. Головне, головне въ тѣмъ, що все теперъ пѣйде по новѣй дорозѣ, переломиться на двоє, покрикнувъ ѓнѣ, наразъ знову вертаючись до тяжкого смутку свого, — усе, усе, а чи приготованый я до того? Чи хочу я того самъ? Се, говорятъ, для мого досвѣдченя потрібне! Нащо, нащо всѣ тѣ недорѣчнї досвѣдченя? Нащо они, чи лѣпше я може буду пѣзнавати тогдѣ, роздавлений муками, идіотствомъ, въ старечѣй немочи, пѣсля двадцятилѣтнѣй каторги, нѣжъ теперъ пѣзнаю, и нащо менѣ тогдѣ и жити? Нащо я теперъ ось пристаю такъ жити? О, я знавъ, що я нѣкчемникъ, коли ще сегодня досвѣта стоявъ надъ Невою!

Обое наконецъ вышли. Тяжко було Дуни, але она любила его! Она пѣшла, та ѓдѣйшовши кроковъ пятьдесятъ, обернулась ще разъ поглянути на него. Его ще було видно. Та дѣйшовши до рога улицъ, обернувся и ѓнѣ; у послѣднїй разъ они стрѣтились поглядами; але завважавши, що она на него смотреть, ѓнѣ нетерпеливо и навѣтъ зъ досадою махнувъ рукою, щобъ она йшла, а самъ живо завернувъ за рѣгъ улицъ.

„Я злосливый непотрѣбъ, я се бачу“ думавъ ѓнѣ про себе, засоромившись по хвили свого гнѣвливого знаку рукою Дуни. „Та чого-жъ они мене такъ люблять, коли я не заслуживъ на те! О колибъ я бувъ самъ оденъ и нѣхто не любивъ мене, и самъ бы я нѣкого нѣколи не любивъ, *не було бы всего того!* А таки цѣкава рѣчь, чи за сихъ пятнадцать або двадцать лѣтъ, що мене дожидають, такъ вже спокрїтись душа моя, що я покѣрливо стану квилити передъ людьми, называючи себе при кожѣй нагодѣ розбѣйникомъ? Та чи справдѣ се можливе, можливе?! Адже для сего-то они и зсылають мене теперъ, адже сего лишь имъ и треба... Отъ они снуються всѣ по улудци взадъ и впередъ, а говорѣмъ що хочемо: каждый зъ нихъ нѣкчемникъ и розбѣйникъ, тымъ ихъ мати родила; та що гѣрше — идіотъ! А нехай-но скѣнчиться для мене простою ссылкою, всѣ они заразъ стануть казитись ѓдѣ благородного обрушеня! О, якъ я ихъ всѣхъ ненавижду!“

Онъ глубоко задумався надъ тымъ: „Якимъ же се процесомъ може такъ выйти, що онъ наконецъ передъ всѣми ними вже безъ розумованя смириться, переконанемъ смириться? А що-жь, дячого-жь и нѣ? Розумѣся, такъ и повинно бути. Хиба двадцять лѣтъ безнастанного гнету не добьютъ дочиста. Вода камѣнь точить. И пощо-жь, пощо-жь жити пѣсля того, пощо я иду теперъ, коли самъ знаю, що все те буде именно такъ якъ по книжцѣ, а не иначе.“

Онъ вже въ сотный разъ може-бути задававъ собѣ се питанє одъ вчерашнѣго вечера, але все таки йшовъ.

VIII.

Коли онъ вѣйшовъ до Зонѣ, вже починало смеркати. Цѣлый день Зоня переждала его въ страшномъ несупокою. Они ждали разомъ зъ Дунею. Тая прийшла до неи ще раненько, нагадавши вчерашний слова Свидригайлова, що Зоня „о томъ знає“. Не будемо передавати подробности розмовы и слѣзъ обохъ женщинъ, и наскѣлько зѣйшлися они мѣжь собою. Дуня зъ сихъ одвѣдинъ по крайнѣй мѣрѣ вынесла одну потѣху, що братъ буде не самъ: до неи, Зонѣ, до першой прийшовъ онъ зѣ своєю сповѣдею; въ нѣй шукавъ онъ чоловѣка, коли ему чоловѣка стало треба; а она пѣйде за нимъ, куды пѣшле доля. Она и не пытала, бо знала, що се буде такъ. Она смотрѣла на Зоню навѣтъ зъ почестю и зразу ажъ трѣвожила еѣ симъ почестнымъ чувствомъ, зъ якимъ до неи ѣдносилась. Зоня готова була майже ажъ заплакати: она, противно, уважала себе негѣдною хочбы тѣлько поглянути на Дуню. Прекрасный образъ Дунѣ, коли тая поклонилась ѣй зъ такою уважливостю и зъ поважанемъ, якъ они у першій разъ бачились у Раскольниковѣ, ѣдъ той хвилѣ на вѣки остався въ души еи, якъ одна зъ найкрасшихъ и недосягненихъ згадокъ въ еи житю.

Дунечка наконецъ не вытерпѣла и оставила Зоню, чтобы дожидати брата въ его мешканю; ѣй заедно здавалось, що онъ туды перше приѣде. Оставшись сама, Зоня таки заразъ стала мучитись ѣдъ страху при мысли, що може-бути дѣйстно онъ покѣнчить самоубійствомъ. Того самого боялась и Дуня.

Але обѣ они цѣлый день на перемѣну переконували одна другу всѣми доводами о томъ, що сего бути не може, и були спокійнѣйшій, поки були разомъ. Теперъ же, якъ тѣлько розійшлись, и одна а друга почали о одно́мъ томъ лишъ и думати. Зоня пригадувала собѣ, якъ вчера Свидригайловъ сказавъ їй, що у Раскольника двѣ дороги — Сибіръ або... Она знала дотого ще его гордѣсть, завзяте, самолюбовство и невѣру. Та невже-жъ тѣлько малодушнѣсть и боязнъ смерти можуть наклонити его жити? подумала она наконецъ въ розпуцѣ. Сонце тымчасомъ вже забиравалось спочивати. Она сумно стояла передъ ѳкномъ и пыльноенько смотрѣла крѣзь него, — але въ отсе ѳкно була видна лишъ одна бокова, небѣлена стѣна сусѣдного дому. Наконецъ, коли вже она дѣйшла до рѣшучого переконання, що несчастный ѳдбере собѣ житє, — ѳнъ увѣйшовъ въ єи кѣмнату.

Радѣстный крикъ вырвався зъ єи груди. Однакожъ поглянувши уважно въ его лице, она ѳдразу сполотнѣла.

— Ну, такъ! сказавъ усмѣхаючись Раскольникъ: — я за твоими хрестами, Зоню. Адже сама ты мене на перекрестѣ посылала; що-жъ теперъ, якъ дѣйшло до дѣла, и налякалась?

Зоня въ зачудованю смотрѣла на него. Дивнымъ показався їй сей тонъ; холодна дрощъ перебѣгла по єи тѣлѣ, та тѣлько черезъ минуту она догадалась, що и тонъ и слова тѣ, все було удале. ѳнъ и говоривъ навѣтъ зъ нею, смотрячи якось въ кутъ и начебъ уникаючи поглянути їй просто въ лице.

— Я, бачишь, Зоню, розваживъ, що такъ будь що будь буде выгѣднѣйше. Тутъ заходить ще одна рѣчь.. Тѣлько довго бы розповѣдати, та и нѣчого. Мене лишъ, знаєшь, що сердитъ? Менѣ досадно, що всѣ тѣ дурнїй, звѣрячїй пики обступлять мене заразъ, будуть балушити просто на мене свои слѣпы, задавати менѣ свои дурнїй пытаня, на котрїй треба буде ѳдповѣдати, — будуть вказувати пальцами.... Тѣфу! Знаєшь, я не до Порфира иду; надоѣвъ ѳнъ менѣ. Я радше до моего прїятеля Пороха пѣйду, то-то здивую, то-то ефекту въ своѣмъ родѣ досягну. А треба бы бути холоднѣйшимъ; надго вже я горячковый зробився въ останнїй часъ. Чи вѣришь: я передъ хвилею нагрозивъ сестрѣ

трохи не кулакомъ за те тѣлько, що она обернулась у послѣдній разъ поглянути на мене. Свинство такій стань! Ехъ, до чого я дійшовъ! Ну, що же, де-жь хресты?

Онъ бувъ мовбы самъ не свѣй. Онъ не мѡгъ устояти одной минуты, нѣ на однѡмъ предметѣ не мѡгъ скупити уваги; мысли его перескакували одна черезъ другу. Онъ заговорювався; руки его злегка дрожали.

Зоня мовчаливо выняла зъ ящика два хрестики, кипарисный и мѣдяный, перехрестилась сама, перекрестила его и надѣла ему на грудь кипарисный хрестикъ.

— Се отже символъ того, що хрестъ беру на себе, хе! хе! И, правда, я до сей поры мало страдавъ! Кипарисный, то-есть простонародный; мѣдяный, се Лизаветинъ, собѣ берешъ, — покажи-но! такъ на нѣй онъ бувъ... въ ту минуту? Я знаю такожъ подобнѣ два хресты, срѣбный и образокъ. Я ихъ скинувъ тогдѣ старушцѣ на грудь. Отъ бы ти теперь, справдѣ, ти бы менѣ и надѣти... Та втѡмъ, я лишъ балакаю, о дѣлѣ забуду; розсѣяный я якось!... Бачишь; Зоню, — я именно по те прийшовъ, щобъ тебе повѣдомити, щобъ ты знала... Ну, отъ и всѣ... Адаже я тѣлько по те и прийшовъ. (Гм, а я думавъ, що бѡльше скажу.) Адаже ты и сама хотѣла, щобъ я пѡниовъ, ну, отъ и буду сидѣти въ тюрмѣ и сповнитъсь твое бажанѣ, ну, чого-жь ты плачешъ? И ты такожъ? Перестань, буде того; охъ, якъ менѣ тяжко-важко!

Ему справдѣ зробилося страхъ тяжко на души; сердце его стиснулось на нѣв смотрячи; — „Отся-то, отся-то чого? думавъ онъ про себе, — „та щѡ я вѣй? Чого она плаче, чого выправляє мене, якъ мати, або Дуня? Нянька буде моя!“

— Перехрестись, помолися хочъ разъ, дрожащимъ, несмѣлымъ голосомъ попросила Зоня.

— О, радо, скѡлько тобѣ хочеса! И зъ чистого сердца...

Ему хотѣлось однакожь сказати щось инше.

Онъ перехрестився кѡлька разѡвъ. Зоня вхопила свою хустку и накинула еѣ на голову. Се була зелена хустка, мабуть тая сама, про котру згадувавъ тогдѣ Мармеладовъ, „родинна“. У Раскольниковова блынула о тѡмъ мысль, але онъ не запятавъ. Дѣйстно, онъ вже самъ почавъ мѣрзувати, що

страшно розсѣяный и якось вже надто погано затревоженный. Онъ напудився того. Его одразу поразило и те, що Зоня хоче виходити разомъ зъ нимъ.

— Що ты! ты куда? Оставайся, оставайся! Я самъ! закричавъ онъ въ малодушной досадѣ и, трохи не розблзившись, пошовъ до дверей. — И пощо тутъ цѣлои свиты! бормотѣвъ онъ виходячи.

Зоня осталась середь кѳнаты. Онъ навѣтъ и не прощався зъ нею, онъ вже забувъ о нѣй; одень гѳркій и ворохоблячій сумнѣвъ закипѣвъ въ души его:

„Та чи доконче, чи доконче усе те має бути?“ ще разъ подумалось ему, коли ступавъ онъ долъ сходами: „чи не задержатись бы и зновъ усе переиначити... и не ходити?“

Але онъ все таки ишовъ. Онъ скоренько одчувъ оконечно, що нѣчого собѣ завдавати пытаня. Выйшовши на улицу, онъ пригадавъ, що она осталась середь кѳнаты въ своѣй зеленой хустцѣ, не смѣючи ворухнутись одъ его выкрику, и остановився на хвилинку. Въ ту саму хвилю напрасно одна мысль ярко озарила его, — начебъ ждала, щобъ поразити его оконечно.

„Ну дячого, ну пощо я приходивъ до неи теперь? Я ѣй сказавъ: за дѣломъ; за якимъ же дѣломъ? Нѣякого цѣлкомъ и не було дѣла! Повѣдомити, що *иду*; такъ що-жь? Яка потреба! Люблю, чи що я еѣ? Адаже нѣ, нѣ? Адаже що-лишь одѳгнавъ еѣ, якъ собаку. Хрестѳвъ чи щѳ менѣ въ самѳмъ дѣлѣ одъ неи захотѣлось? О, якъ низько упавъ я! Нѣ, — менѣ слѣзъ еи, слѣзъ треба було, менѣ перестрахъ еи бачити треба було, смѳтрѣти, якъ сердце еи болить и розрывается! Треба було хочъ о що-небудь зачѣпитись, зволѣчи, на чоловѣка подивитись! И я смѣвъ такъ на себе надѣятись, такъ маячити о собѣ, нищій я, нѣкчемный я нездара, пѳдлецъ!“

Онъ ишовъ по набережной каналу, и недалеко вже оставалось ему. Але дѳйшовши до мосту, онъ пристанувъ и одразу завернувъ на мѳстъ, набѳкъ, и перейшовъ на Сѣнну.

Онъ жадно оглядався направо и налево, вдивлювався зъ напряженемъ въ каждый предметъ и нѣ на чѣмъ не мѳгъ скупити уваги; усе вымыкалось. „Отъ, за тыждень, за мѣсяць мене повезуть куды-небудь въ видныхъ зъ далека арестантскихъ

каретахъ, по тѣмъ мостѣ; якъ се я тогдѣ подивлюся на отсей каналъ, — запамятати бы те,“ блыснуло у него въ годовѣ. „Ось тая вывѣска, якъ се я тогдѣ прочитаю тѣ самѣ буквы? Осьде написано: *Товариство*, тутъ отъ и запамятати бы се а, букву а, и посмотрити на неѣ за мѣсяць, на те саме а: якъ то я тогдѣ посмотрию? Якъ я тогдѣ посмотрию? Якъ то тогдѣ менѣ буде, и що я тогдѣ думати-му?... Боже, якъ се все мусить бути низьке, всѣ тѣ мои теперѣшній... журбы! Але правда, усе те, будь що будь, цѣкаве... въ своѣмъ родѣ... (ха-ха-ха! О чѣмъ то я думаю!) Я дитиною роблюся, я самъ передъ собою фанфароную; ну чого я привстыджую себе? Фу, якъ друляються! Ось той черевань, — Нѣмецъ мабуть, — що друливъ мене: ну, чи знає онъ, кого друливъ? Баба зъ немовлятемъ просить о милостиню; цѣкаве, що она уважає мене щасливимъ одъ себе. А що, отъ бы и дати ѣй дещо для куріозности. Ба. пятакъ уцѣлѣвъ въ кишени, одки? На, на... возьми, матушка!“

— Най Богъ тебе має въ своѣй опѣць! почувся плаксивый голосъ убогои.

Онъ вѣйшовъ на Сѣнну. Ёму немило, дуже немило було стрѣчатись зъ народомъ, все-жъ таки онъ ишовъ, якъ-разъ туды, де видко було якъ наибѣльше народу. Онъ давъ бы усе на свѣтъ, щобъ остатись самому; та тѣлько онъ самъ одчувавъ, що нѣ одной минуты не годенъ перебути самъ. Въ товпѣ дурачився одень пяниця: ему заедно хотѣлось танцювати, але онъ заедно падавъ ёго обступили. Раскольниковъ протиснувся крѣзь товпу, кѣлька минутъ смотрѣвъ на пяного и наразъ коротко зареготався. Черезъ минуту онъ вже забувъ о нѣмъ, навѣтъ не бачивъ его, хочъ и смотрѣвъ на него. Онъ одѣйшовъ наконецъ, ажъ и не памятаючи, де онъ находится; тѣлько коли дѣйшовъ до середины площади, зъ нимъ одразу вчинилось щось особливше, одно чувство заволѣло нимъ напрасно, захопило его цѣлого — зъ тѣломъ и мыслѣю.

Онъ одразу пригадавъ слова Зонъ: „Иди на перекрестѣ, поклонись народови, поцѣлуй землю, бо ты и передъ нею согрѣшивъ, и скажи цѣлому свѣтови вголосъ: „я убійця!“ Онъ цѣлый задрожавъ, пригадавши се. И до той степенни вже задала его бездонна журба и тревога цѣлого

сего часу, а особливо послѣднихъ днѣвъ, що онъ такъ и вскочивъ въ можнѣсть сего цѣлющего, нового, повного чувства. Якимсь ажъ припадкомъ оно до него наразь подступило: загорѣлось въ души одною искрою и образу, якъ огонь, огорнуло цѣлого. Все разомъ въ нѣмъ розмягчилось, и брызнули слѣзы. Якъ стоявъ, такъ и упавъ онъ на землю...

Онъ клякнувъ посередъ площади, нахилився къ земли и поцѣлувавъ сю грязну землю зъ розкошею и щастемъ, онъ вставъ и поклонився у другій разъ.

— Ажъ то нажльопався! завважавъ недалеко него оденъ парубокъ.

Озався смѣхъ.

— Се онъ въ Єрусалимъ иде, бра' зъ дѣтьми, зъ родиною прощаєся, цѣлому миру кланяєся, столичный городъ Санктпетербургъ и его ґрунтъ цѣлує, додавъ якийсь пьяненькій мѣщанинъ.

— Хлопчисько ще молодой! вкинувъ третій.

— Зъ благородныхъ! завважавъ хтось-тамъ соліднымъ голосомъ.

— Нынечки ихъ не познаєшь, хто благородный а хто нѣ.

Всѣ тѣ выкликники и розмовы вздержали Раскольниковъ, и слова: „я убивъ“, що може-бути готовились злетѣти у него зъ языка, заумерли въ нѣмъ. Але онъ спокѣйно вынѣсь всѣ тѣ крики и не оглядаючись, пѣшовъ просто черезъ переулокъ въ напрямъ до конторы. Одна поява мелькнула передъ нимъ дорогою, тѣлько онъ не здивувався їй; онъ вже предчувавъ, що такъ и повинно було бути. Въ той часъ, коли онъ на Сѣнной поклонився до землѣ у другій разъ, звернувшись налѣво, на пятьдесятъ кроковъ одъ себе, онъ побачивъ Зоню.

Она укрывалась передъ нимъ за однимъ изъ деревяныхъ баракѣвъ, що стояли на площади, значить отже она товаришила цѣлому его сумному походу! Раскольниковъ почувствовавъ и понявъ въ отсю хвилю, разъ на завсѣгды, що Зоня теперь зъ нимъ на вѣки, и поїде за нимъ хочъ на край свѣта, куды бы его нѣ кинула доля. Цѣле сердце его перевернулось... тѣлько, — отъ онъ вже и дѣйшовъ до рокового мѣсяця...

Онъ доволъ смѣло увѣйшовъ на подвѣре. Треба було

піднятися на третій поверхъ. „Поки-що ще вийду“ подумавъ онъ. Загаломъ ему здавалось, що до рѣшучої хвилі ще далеко, ще багато часу остаєся, о неоднѣмъ ще можъ передумати.

Знову те саме нехарство, тї самі шкаралупы на стрѣмкихъ сходахъ, знову двері мешкань отворені наостѣжъ, знову тї самі кухнї, зъ котрыхъ несе сопухъ и чадъ. Раскольниковъ зъ той поры тутъ не бувъ. Ноги его терпли и підгинались, все-жъ таки ишли. Онъ задержався на хвилинку, щобъ просапнути, щобъ оправитись, щобъ вѣйти *чоловѣкомъ*. „Та длячого? Пощо?“ подумавъ онъ наразъ, застановившись надъ тымъ що чинить. „Коли вже треба випити сю чашу, то чи не все вже теперъ одно? Чимъ поганѣйше, тымъ лѣйше.“ Въ уявѣ его мелькнула въ отсю хвилинку постать Ілїя Петровича Пороха. Чи въ самѣмъ дѣлѣ конче до него? а не можъ бы до кого другого? Може бы до Никодима Томича? Або може вернутись заразъ и поїти до самого надзирателя на квартиру? По крайнѣй мѣрѣ одбудеся по домашнѣму... Нѣ, нѣ! До Пороха, до Пороха! Пити, такъ пити все разомъ...”

Похолоднѣвши и ледви себе памятаючи, отворивъ онъ двері конторы. На сей разъ въ нѣй було дуже мало народу, стоявъ якійсь двѣрникъ и ще якійсь простый чоловѣкъ. Сторожъ и не выглянувъ зъ своєї перегородки. Раскольниковъ перейшовъ въ другу кѣмнату. „Хто знає, може ще буде можно и не говорити“ пробльскувало въ нѣмъ. Въ тѣй хвилі якійсь писарчукъ, въ приватнѣмъ сурдутѣ, лагодився щось-тамъ писати коло бюра. Въ кутѣ садовився ще оденъ писарь. Заметова не було. Никодима Томича, розумѣєся, также не було.

— Нѣкого нема? запытавъ-було Раскольниковъ, звертаючись до панича коло бюра.

— А вамъ кого?

— А-а-а! Слухомъ не слухати, видомъ не видати, а рускій духъ... якъ се тамъ въ казцѣ... забувъ. М-мое п-поважане! закричавъ наразъ знакомый голосъ.

Раскольниковъ задрожавъ. Передъ нимъ стоявъ Порохъ; онъ несподѣвано вийшовъ зъ третей кѣмнаты. „Се просто судьба“, подумавъ Раскольниковъ, „длячого онъ тутъ?“

— До насъ? Зъ чимъ? покликнувъ Ілія Петровичъ. (Онъ бувъ, се було видко. въ знаменитомъ и навѣть цяточку въ піднесеномъ станѣ духа.) Коли за дѣломъ, то ще за рано були ласкаві. Я самъ тілько припадково... Та втѣмъ, чимъ можу?... Я признаюсь вамъ... якъ? якъ? Звинѣть...

— Раскольниковъ.

— Та щѣ: Раскольниковъ! И хіба-жъ вы могли подумати, що я забувъ! Вы вже, бѣйтеся Бога, мене не уважайте за такого... Родіоне Ро... Ро... Родіоничу, такъ, здається?

— Родіоне Романовичу.

— Правда, правда, правда! Родіоне Романовичу, Родіоне Романовичу! Сего-то я и добивався. Навѣть не разъ пытавъ. Я, признаюсь вамъ, зъ тои пори сердечно жалувавъ, що мы такъ тогдѣ зъ вами... менѣ опѣсля объяснили, я довѣдався, що вы молодой літератъ и навѣть ученый... и такъ сказати, першій кроки.... О, Господи! Та хто-жъ зъ літератѣвъ и ученыхъ при першихъ початкахъ не робивъ оригинальныхъ кроковъ! Я и жена моя, — мы обое почитаємо літературу, а жена, то ажъ пристрасно!... Літературу и шутку! Щобъ тілько бувъ благородный, а друге все можъ добути талантами, знанємъ, розсудкомъ, гѣніємъ! Капелюхъ, — ну щѣ прикладомъ, значить капелюхъ? Капелюхъ єсть пляцокъ, и єго у Цімермана куплю; але що пѣдъ капелюхомъ ховаєся и капелюхомъ прикрываєся, сего вже я не куплю, пане!... Я, признаюсь, хотѣвъ навѣть до васъ ити перепрошувати, однакожъ думавъ, може-бути вы... Але щѣ я и не спытаю: чи вамъ въ самѣмъ дѣлѣ чого треба? До васъ, говорятъ, свои приѣхали?

— Такъ, мати и сестра.

— Мавъ навѣть честь и щасте бачити вашу сестру, — образована и вельми красива особа. Признаюсь, менѣ дуже жаль стало, що мы тогдѣ зъ вами такъ надто розгорячилися. Пригода! А що я васъ тогдѣ, по поводу вашого обморока, деякимъ поглядомъ окинувъ, — то потѣмъ оно найкрасшимъ способомъ объяснилось! Надмѣръ певности самого себе и фанатизмъ! Понимаю ваше обрушенє. Може-бути по поводу приѣзду родини квартиру перемѣняете?

— Н-нѣ, я то́лько такъ... я зайшовъ запытати... я думавъ, що найду тутъ Заметова.

— Ахъ, такъ! адже вы поприязнились, чувъ, добродію. Ну, Заметова у насъ нема, — не застали. Такъ, пане, стратили мы Олександра Григоровича! Одь вчерашнёго дня до насъ не належить; покинувъ... и, одходячи, зô всѣми навѣтъ посварився... такъ ажъ неуввѣчливо... Вѣтренный мальчикъ, бôльше нѣчого; можъ було навѣтъ покладати на него надію; та, ось зробѣтъ що зъ ними, зъ тою блискучою молодезью нашою! Испытъ чи щô якійсь, бачите, хоче робити, та ось у насъ лишъ бы побалакати, та пофанфаронувати, тымъ и испытъ кôнчиться. Адже се не те, що прикладомъ вы, або тамъ панъ Разумихинъ. вашъ приятель! Ваша каріера наука, и васъ вже не зôбьють неудачѣ! Вамъ всѣ тѣ красоты житя, можно сказати — nihil est, аскетъ, монахъ, пустинникъ!... для васъ книга, перо за ухомъ, ученіи выслѣды — отъ де гуляє вашъ духъ! Я самъ почасти... записки Лівингстона звалили читати?

— Нѣ.

— А я читавъ. Нынѣ впрочѣмъ дуже багато нігілістôвъ намножилось; ну, та правда оно и понятно; часы то які, я васъ запытаю? А впрочѣмъ, я зъ вами... адже вы, се розумѣся, не нігілість! Одповѣдайте отверто, отверто!

— Нѣ...

— Нѣ, знаєте, вы зô мною отвѣрто, вы не стѣсняйтесь, начебъ були самъ на самъ зъ собою! Инша рѣчь служба, инша рѣчь... Вы думали, я хотѣвъ сказати *дружба*, нѣтъ пане, не вгадали! Не дружба, а чувство горожанина и чоловіка, чувство гуманности и любви до ближнёго. Я можу бути и офіціальною особою и въ службѣ, але горожанина и чоловіка я завсѣгды одчувати въ собѣ повиненъ... Вы отъ звалили заговорити про Заметова. Заметовъ, онъ наробивъ поганого скандалу на французскій ладъ въ неприличнôмъ мѣсци при чарцѣ шампаньского чи тамъ доньского, — отъ що таке вашъ Заметовъ! А я може-бути, такъ сказати, згорѣвъ одь преданости и высокихъ чувствъ, и зверхъ того маю значене, чинъ, занимаю мѣсце. Жонатый и дѣти маю. Выповняю обовязокъ горожанина и чоловіка, а онъ хто, позвольте запытати? Звертаюсь до васъ якъ до чоловіка, ублагогородненого

образованемъ. Отъ ще тыхъ акушерокъ незмѣрно багато на-множуєсь.

Раскольниковъ пѣднѣвъ пытаючо брови. Слова Илїя Петровича, котрый очевидно недавно вставъ зъ-за стола, гомонѣли и сыпались передъ нимъ бѣлшою частю якъ пустїи звуки. Однакожь часть ихъ онъ все таки розумѣвъ; онъ смотрѣвъ пытаючо и не знавъ чимъ се все скѣнчиться.

— Я говорю про отсей стриженїи дѣвки, тягнувъ далѣй говоркїи Илїя Петровичъ, — я прозвавъ ихъ самъ ѳдъ себе акушерками и находжу, що прѣзвище цѣлкомъ ѳдповѣдне. Хе! хе! Лѣзуть въ академїю, учаться анатомїѣ: ну, скажѣтъ, я ось заслабну, ну, чи закличу я дѣвчину, щобъ мене лѣчила? Хе! хе.

Илїя Петровичъ хохотався, вельми вдоволенный своими дотенами.

— Оно бути-може жажда до просвѣты непомѣрна; тѣлько, думаю, просвѣтився, и досыть того. Нащо-жь надъуживати? Нащо обижати благороднїи особы, якъ робить непотрѣбъ Заметовъ? Нащо онъ мене обидивъ, я васъ запытаю?... Отъ ще скѣлько тыхъ самоубїйствъ памножилось, — такъ сего вы и представити собѣ не можете. Усе те протратить послѣднїи грошѣ, и вбиває самого себе. Дѣвчатка, мальцѣ, старухи... ось ще нынѣ рано дали намъ знати о якѣмсь тамъ панку, що недавно приѣхавъ сюды. Нилю Павличу, а, Нилю Павличу! якъ его, панка того, о котромъ перше повѣдомляли, що, мабутъ на Петербургскѣи, застрѣлився?

— Свидригайловъ, вяло и безъучастно ѳдповѣвъ хтось тамъ зъ другою кѣмнаты.

Раскольниковъ дрѣгнувъ.

— Свидригайловъ! Свидригайловъ застрѣлився! покрикнувъ онъ.

— Якъ! вы знаете Свидригайлова?

— Такъ... знаю... Онъ недавно приѣхавъ...

— Ну такъ, недавно приѣхавъ, жѣнку стративъ, чоловікѣ найгѣршого поведеня, и ось застрѣлився, та такъ скандально, що представити собѣ годѣ... Лишивъ въ своѣи записной книжцѣ кѣлька слѣвъ, що онъ умирає въ здоровѣмъ

розсудку и просить нѣкого не обвиняти о его убійство. Сей грошѣ, кажутъ, мавъ. А вы якъ зволите знати?

— Я... знакомый .. моя сестра була у нихъ гувернанткою...

— Ба, ба, ба... та вы намъ, значить, можете о нѣмъ докладне здати справозданє. А вы и не пѣдозрѣвали?

— Я вчера его бачивъ... онъ... пивъ вино... я нѣчого не знавъ.

Раскольниковъ чувся, якбы на него щось упало и его придавило.

— Вы зновъ начебъ поблѣдли. У насъ тутъ такий тяжкій воздухъ ..

— Та, менѣ пора, пане, воркнувъ Раскольниковъ, — звинѣть, занепоковъ...

— О, щѣ говорите, скѣлько хочете! Приемнѣсть зробили, и я радъ...

Илія Петровичъ ажъ руку протягнувъ.

— Я хотѣвъ тѣлько... я до Заметова...

— Понимаю, понимаю, и зробили приемнѣсть.

— Я... дуже радъ... до побаченя, пане..., усмѣхався

Раскольниковъ.

Онъ вийшовъ; онъ затачався. Голова его крутилась. Онъ не чувъ, чи стоить на ногахъ. Онъ почавъ сходити долѣ сходами, опираючись правою рукою о стѣну. Онъ памятавъ тѣлько, щѣ якійсь двѣрникъ, зъ книжкою въ руцѣ, друливъ его, идучи на встрѣчу ему въ контору; щѣ якесь щеня скавулячи дзявкало десь тамъ на долѣшнѣмъ поверсѣ, и щѣ якась женщина кинула въ отсе щеня скипою и закричала. Онъ збйшовъ внизъ и вийшовъ на подвѣре. Тутъ на подвѣрю, недалеко ѡдъ виходу, стояла блѣда, цѣла задеревенѣла Зоня и дико, дико на него посмотрѣла. Онъ остановився передъ нею. Щѣ хоробливе и змучене выразилось въ лиці ея, щѣ очайдушне. Она всплеснула руками. Выкривлена, чудовищна усмѣшка выдавалась на его губахъ. Онъ постоявъ, усмѣхнувся и повернувъ нагору, знову въ контору.

Илія Петровичъ усѣвся и порався въ якихсь-тамъ паперахъ. Передъ нимъ стоявъ той самый мужикъ, щѣ передже друливъ Раскольникова, идучи горѣ сходами.

— А-а-а! Вы знову, забули що-небудь?... Але щó зъ вами?

Раскольниковъ зъ поблѣдыми губами, зъ неподвижнымъ поглядомъ, поволеньки приблизився до него, пóдóйшовъ къ самому столу, оперся о него рукою, хотѣвъ щось сказати, та не мógъ; чути було тóлько якiсь беззвзній звуки.

— Зъ вами погано, крѣсло! Отъ сѣдайте на крѣсло, сѣдайте! воды!

Раскольниковъ опустился на крѣсло, однакъ не спускавъ очей зъ лица дуже немоло здивуваного Илiя Петровича. Оба зъ минуто смотрѣли оденъ на одного и ждали. Принесли воды.

— Се я... почавъ Раскольниковъ.

— Выпейте воды.

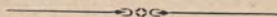
Раскольниковъ одсунувъ рукою воду и тихо, зъ перестанками, все-жь таки зрозумѣло, промовивъ:

— *Се я убивъ тогдѣ старуху-чиновницю и сестру еи Лизавету топоромъ, и ограбивъ.*

Илiя Петровичъ роззявивъ ротъ. Зó всѣхъ бокóвъ збѣглися.

Раскольниковъ повторивъ свое зóзнане

. . . . .
. . . . .
. . . . .

Е П І Л О Г Ъ

I.

Сибірѣ. На березѣ широкой, пустинной рѣки стоитъ городъ, оденъ зъ админістративныхъ центрѣвъ Россіи; въ городѣ крѣпость, въ крѣпости острогъ. Въ острогѣ вже девять мѣсяцѣвъ замкненый каторжникъ другого розряду, Родіонъ Раскольниковъ. Одъ дня его злочинства уплыло вже майже пѣвтора року.

Судъ въ его справѣ одбунся безъ бѣльшихъ трудностей. Злочинець твердо, докладно и ясно пѣддержувавъ свое зѣзнане, не запутуючи обставинъ, не змягчаючи ихъ въ свою користь, не выкривляючи фактѣвъ, не забуваючи нѣ найменшой подро-бицѣ. Онъ розповѣвъ до послѣднѣи точки весь процесъ убійства; розяснивъ тайну *заставу* (деревяной дощечки зъ металевымъ полыскомъ), котрый найшовся у убитой старухи въ рукахъ; розповѣвъ подробно о тѣмъ, якъ взявъ у уби-той ключѣ; описавъ сѣ ключѣ, описавъ скриню и чимъ она була наповнена; навѣтъ выльчивъ деякі зъ поодинокихъ предметѣвъ, що лежали въ нѣй; розяснивъ загадку о убійствѣ Лизаветы; розповѣдавъ о тѣмъ, якъ приходивъ и сту-кавъ Кохъ, а за нимъ студентъ, повторивши все, що они мѣжь собою говорили; якъ онъ, злочинець, збѣгъ опѣсля зѣ сходѣвъ и чувъ пискъ Миколки и Митька; якъ онъ укрався въ пустѣи кватирѣ, прийшовъ домѣвъ, и на закѣчене показавъ камѣнь на подвѣрю, на Вознесен-скѣмъ проспектѣ, пѣдъ ворѣтьми, пѣдъ котрымъ найдено рѣчи и мошонку. Однимъ словомъ, справа стала ясна.

Слѣдователь и судьѣ дуже дивувались мѣжь иншимъ тому, що ѓнъ укравъ мошонку и рѣчи пѡдъ камѣнь, не похѡснувавшись ними, а гѡрше всего тому, що ѓнъ не лишъ не памятавъ въ подрѡбности всѣхъ рѣчей, котрї самъ заграбивъ, але навѣтъ въ числѣ ихъ помылвся. Именно ся обстановка, що ѓнъ нѣ разу не отворивъ мошонки и не знавъ навѣтъ, скѡлько тамъ въ нѣй лежить грошей, показала ся не заслугою на вѣру (въ мошонцѣ найшло ся триста сѣмнадцать рублѣвъ серебромъ и три двугривенники ; ѡдъ довгого лежания пѡдъ каменемъ декотрї верхнї якъ разъ наибѡльшї папѣрки дуже попеувались.) Довго добивались провѣдати : дячого именно пѡдсудный въ тѡй однѡй рѣчи неправду говорить, коли до всѣго иншого и признаѣся добровѡльно и правдиво ? Наконецъ декотрї (особливо зъ мѣжь психологѡвъ) допустили навѣтъ можнѡсть того, що и дѣйстно ѓнъ не заглядавъ до мошонки, отже и не знавъ, що въ нѣй було, и не знаючи такъ и занѣсь пѡдъ камѣнь, тѡлько таки заразъ зъ сего и заключили, що самъ проступокъ не мѡгъ иначе збутися, якъ при деякомъ хвилевѡмъ помѣшаню, такъ сказати, при хоробливѡй мономанї убїйства и грабежи, безъ дальнихъ цѣлей и выгладѡвъ на користь. Тутъ якъ-разъ понадобилась нова модна теорїя хвилевого помѣшания, котру такъ часто стараються примѣнювати въ нашї часы до декотрыхъ злочинцѣвъ. Дотого ще давнѣйшїй ипохондричный станъ Раскольниковъ бувъ выказанный и достовѣрно стверджений многими свѣдками, докторомъ Зосимовомъ, колишними его товаришами, господинею, прислугою. Все те сильно причинялось до заключеня, що Раскольниковъ не цѣлкомъ похожїй на звычайного убїйцю, розбѡйника и грабителя, тѡлько що тутъ рѣчи инакше стоять. На превеликїй гнѣвъ боронячихъ сю гадку, самъ злочинець майже не пробувавъ боронити себе ; на оконечнїй питаня : що именно могло склонити его до душегубства и що спонукало его допуститися грабежи, ѓнъ ѡдповѣдавъ дуже ясно зъ найгрубшою точнѡстю, що причиною всему було его погане положене, его убогѡсть и безпомочнѡсть, бажане улегчити першї кроки своєї житьевої карїеры при помочи бодай трехъ тысячъ рублѣвъ, котрї ѓнъ спѡдѣвався найти у убитѡи. А рѣшився ѓнъ на убїйство въ наслѣдокъ своего легкомысного и малодушного характеру, роздрозненого

зердѣ того, недостаткомъ и неудачами. На пытаня же, щѣ именно спонукало его прийти самому и признаться до вины, просто ѡдповѣдавъ, щѣ щире и сердечне розкаяне. Все те було майже ажъ грубо...

Засудъ однакожь показався ласкавѣйшимъ, нѣжь можѣ було сподѣватись въ виду доконаного злочинства, та може-бути якъ-разъ ддятого, щѣ злочинець не тѣлько не хотѣвъ оправдуватись, але навѣтъ немовбы показувавъ бажане самъ ще бѣльше обвинити себе. Всѣ незвычайнѣ и чудовищнѣ обставини дѣла були взятѣ пѣдъ розвагу. Хоробливый и нужденный станъ злочинца передъ доконанемъ проступку не пѣдпавъ нѣ найменшому сумнѣвови. Те, щѣ ѡнъ не покривстався грабежею, принято почасти за дѣйство пробудившогося розкаяня, почасти за незовсѣмъ здоровый станъ душевныхъ способностей въ хвилию доконаня злочинства. Несподѣване убѣйство Лизаветы навѣтъ послужило за доказъ, котрый пѣдкрѣпивъ послѣднѣ здогады: чоловѣкъ выконуе два убѣйства и рѣвночасно забуває, щѣ дверѣ стоять отворомъ! Наконецъ признане добровѣльне до вины въ таку пору, коли справа незвычайно запуталась въ наслѣдокъ ложного обвиненя самого себе упавшого духомъ фанатика религѣйного (Николы), и крѣмъ того, коли на справдешиѣго злочинца не було не лишъ ясныхъ познакъ, але навѣтъ майже и нѣякого пѣдозрѣня (Порфирь Петровичъ вповнѣ додержавъ слова), все те оконечно причинилось до змягченя судьбы обвиненого.

Выкрылись крѣмъ того цѣлкомъ несподѣвано и другѣ рѣчи, щѣ сильно сприяли пѣдсудному. Бувшѣй студентъ Разумихинъ ѡдкопавъ ѡдкись вѣдомѣсть и подавъ доказы, щѣ злочинець Раскольниковъ, коли бувъ на университетѣ, зъ остатнихъ средствъ своихъ помагавъ одному своему бѣдному и знемагаючому на сухоты университетскому товаришеви и ажъ удержувавъ его черезъ цѣле пѣвроку. А коли той умеръ, ходивъ за оставшимся старымъ калѣкою-батькомъ покрѣйного товариша (котрый утримувавъ и кормивъ своего батька своими трудами трохи не ѡдъ тринадцатого року жита), помѣстивъ наконецъ сего старика въ лѣчници, и коли той такожь умеръ, похоронивъ его. Всѣ тѣ факты мали въ певноѣй мѣрѣ користный впливъ на рѣшене судьбы Раскольникова. Сама господиня его, мати покрѣйной зарученои Рас-

Библіот. найзн. пов. т. XXV. Ф. М. Достоевского. „Вина и кара.“ II. 18

кольникова, вдова Зарницина, посвѣдчила такожъ, що коли они ще жили въ иншомъ домѣ, коло Пяти-Угловъ, Раскольниковъ при пожарѣ, въ ночи, вытягнувъ зъ одною квартирою, що вже стояла въ полому, двое маленькихъ дѣтей и пошѣлся при томъ чимало. Сей фактъ выслѣджено докладно и его ствердили многі свѣдки. Однимъ словомъ, скончилось тымъ, що злочинця засуджено на каторжну роботу другого розряду, на часъ всего лишь осьмохъ рокѣвъ, взявши подъ розвагу добровольне признане до вини и декотрі облегчающі вини обставини.

Ще при початку процесу мати Раскольникова занедужала. Дуня и Разумихинъ нашли можність вывезти еѣ зъ Петербурга на цѣлый часъ процесу. Разумихинъ выбравъ мѣсто при желѣзной дорожѣ и не надто далеко одъ Петербурга, щобы мати можність правильно слѣдити за ходомъ процесу и рѣвночасно якъ найчастѣйше бачитись зъ Евдокією Романовною Недуга Пульхеріѣ Александрѣвны була якась чудна, нервова, и товаришило їй щось въ родѣ помѣшаня, коли не цѣлковитого, то по крайнѣй мѣрѣ частевого. Дуня, повернувши зъ послѣдней стрѣчи зъ братомъ, застала матѣрь вже цѣлкомъ хорою, въ горячѣ и непри томну. Въ той самъ вечеръ умовилась она зъ Разумихиномъ, щѣ именно одповѣдати матери на еи допыты о брату, и навѣтъ выдумала разомъ зъ нимъ для матери цѣлу исторію о одъездѣ Раскольникова кудись далеко, на границу Россіѣ зъ однимъ приватнымъ порученемъ, котре здобуде ему и грошѣ и славу. Однакожь ихъ поразило, що о нѣчѣмъ томъ сама Пульхерія Александрѣвна нѣ тогдѣ, нѣ познѣйше не розпытувала. Противно, у неѣ у самой явилась цѣла исторія о нагальномъ выѣздѣ сына; она зъ слезами розповѣдала, якъ онъ приходивъ до неѣ прощатись; давала при томъ познати натяками, що толькѣ їѣ одной вѣдомі многі, дуже важні и тайні обставини, и що у Родя багато вельми сильныхъ ворогѣвъ, такъ що ему треба навѣтъ укрыватись. А що дотыкаєсь его будучоѣ карієры, то она такожъ здавалась їѣ безсумнѣвою и блискучою, коли проминуть декотрі ворожі обставини; впевняла Разумихина, що сынъ еѣ буде зъ часомъ навѣтъ державнымъ мужемъ, щѣ доказує его статья, его блискучій літературный талантъ. Статью тую она читала без-

настанно, читала иногда навѣтъ вголосъ, трохи не спала разомъ зъ нею, а все таки, де именно находится теперь Родьо, майже не выпытывала, навѣтъ мимо того, що зъ нею очевидячки уникали о томъ розмовляти, — що вже само могло збудити ея подозрѣне. Стали наконецъ бояться сего дивного мовчания Пульхеріи Александровны дотычно декотрыхъ пунктѡвъ. Она, прикладомъ, навѣтъ не жалувалась на те, що ѡдъ него нема листѡвъ, тогдѣ якъ передже, коли проживала въ своѣмъ мѣсточку, только и жила одною надѣєю и однимъ дожданемъ достати чимъ скорше листъ ѡдъ улюбленого Родя. Последня обставина була вже надто трудна до объясненія и сильно непокоила Дуню. Ый приходила мысль, що мати бути-може ѡдгадує що-небудь страшного въ судьбѣ сына и боится выпытывати, чтобы не довѣдаться ще чого страшнѣйшого. На всякій припадокъ, Дуня ясно бачила, що Пульхерія Александровна не при здоровыхъ змыслахъ.

Разѡвъ два впрочѣмълучилось, що она сама такъ повернула розмову, що неможливе було, ѡдновѣдаючи ѣй, не згадати о томъ, де именно находится теперь Родьо; коли-жъ ѡдновѣди поневоли мусѣли выйти незадовольающій и подозрѣліи, она стала ѡдразу незвычайно опечалена, понура и мовчалива, що тревало дуже довгій часъ. Дуня побачила наконецъ, що трудно крутити и выдумувати, и прийшла до оконченого заключенія, що лѣпше вже цѣлкомъ мовчати о звѣстныхъ пунктахъ; только чимъ разъ бѡльше и бѡльше ставало ясно до очевидности, що бѣдна мати подозрѣваетъ щось страшного. Дуня пригадала собѣ мѣжъ иншимъ слова брата, що мати подслухала ея маячене въ ночи передъ онтымъ страшнымъ днемъ, пѡсля сцены ея зъ Свидригайловомъ: чи не довѣдалась она тогдѣ правды? Часто, иногда пѡсля кѡлькохъ днѣвъ и навѣтъ недѣль понурого, мрачного мовчания и пѣмыхъ слѣзъ, хора якось истерично оживлялась и починала ѡдразу говорити вголосъ, майже не замовкаючи, о своѣмъ сынѣ, о своѣхъ надѣяхъ, о будущинѣ... Фантазіѣ ея були иногда дуже чудовищны. Ёъ тѣшили, ѣй потакували (она сама може-бути бачила ясно, що ѣй потакують и только тѣшать еѣ), та все-жъ таки она говорила...

Пять мѣсяцѣвъ пѡсля добровольного ставленя въ судѣ злочинця, наступивъ его засудъ. Разумихинъ бачився зъ

нимъ въ вѣзници, коли тѣлько се було можливе. Зоня такожь. Наконецъ наступила и розлука; Дуня поклялася братови, що отся розлука не на вѣки; Разумихинъ такожь. Въ молодѣй и горячѣй головѣ Разумихина твердо укрьпился проектъ положити въ трѣхъ-чотырохъ маючихъ наступити рокахъ по можности хочъ початокъ будучои каріеры, зѣбрати дещо грошей и переѣхати въ Сибірѣ де почва багата пѣдъ кождымъ оглядомъ, а робѣтниківъ, людей и капіталѣвъ мало; тамъ поселитись въ тѣмъ самѣмъ мѣстѣ, де буде Родю и.. всѣмъ разомъ почати нове жите. Прощаючись всѣ плакали. Раскольниковъ въ саміи остатній днѣ бувъ дуже задумчивый, богато розпытувавъ о матери, разъ-вразъ непокоився нею. Навѣтъ вже надто мучився задля неї, що Дуню дуже тревожило. Дѣзнавшись въ подрѣбности о хоробливѣмъ станѣ душевнѣмъ матери, онъ ставъ дуже понурый. Зъ Зонею онъ бувъ дѣячогось-тамъ особливо неговѣркій за весь часъ. Зоня, при помочи грошей, лишеныхъ ѣй Свидригайловомъ, давно вже зѣбралась и приготувилась ѣхати за партією арестантѣвъ, зъ котрою вышлють и его. О тѣмъ нѣколи нѣ слова не було згадано мѣжь нею и Раскольниковомъ; тѣлько обое знали, що се такъ буде. При послѣднѣмъ прощаню онъ дивно усмѣхався на горячій запевненія сестры и Разумихина о щасливѣй ихъ будущинѣ, якъ онъ выйде зъ каторги, и заповѣвъ, що хоробливый станъ матери скѣнчиться скоро бѣдою. Онъ и Зоня наконецъ выѣхали.

Два мѣсяцѣ опѣсля Дунечка выйшла замужь за Разумихина. Весѣле було сумне и тихе. Зъ запрошеныхъ явились мимо того Порфиръ Петровичъ и Зосимовъ. За цѣлый остатній часъ Разумихинъ мавъ видъ чоловѣка, що рѣшився твердо. Дуня вѣрила слѣпо, що онъ выповнить всѣ свои замѣры, та и не могла не вѣрити; въ отсѣмъ чоловѣцѣ видко було на кождѣмъ кроцѣ зелѣзну волю. Мѣжь иншимъ онъ почавъ знову слухати университетскій ѣдчиты, щобы скѣнчити курсъ. Они обое безнастанно уклали пляны на будуще; обое твердо намѣряли по пяти рокахъ доконче переселитись въ Сибірѣ. А до той поры надѣялись тамъ на Зоню.

Пульхерія Александрѣвна зъ радостю благословила доню пѣдъ вѣнецъ зъ Разумихиномъ; але пѣсля вѣнчания стала

начебъ ще сумнѣйшою и бѣльшъ засуяченою. Щобъ справити ѣй приемну хвилю, Разумихинъ розповѣвъ ѣй мѣжъ иншимъ фактъ о студентѣ и немочнѣмъ его батьку и о тѣмъ, що Родьо попѣвся и навѣтъ хорѣвъ, выратувавши одъ смерти торѣкъ двое дѣточокъ. Обѣ вѣдомости довели и безъ того на розумъ розстроєну Пульхерію Александрѣвну трохи не до захвату. Она безнастанно говорила о тѣмъ, вступала въ розмову и на улиці (хочъ Дуня заєдно товаришила ѣй). Въ публичныхъ каретахъ, въ крамницяхъ, пѣймавши будь якого слухателя, наводила розмову на свѣго сына, на его статью, якъ онъ помагавъ студентови, попѣвся при пожарѣ, и инше. Дунечка навѣтъ не знала, якъ удѣржати єъ. Вже кромѣ небезпеченства такого хоробливого захвату, вже те саме грозило бѣдою, що хто-небудь мѣгъ пригадати собѣ имя Раскольниковъ зъ недавного процесу и заговорити о тѣмъ. Пульхерія Александрѣвна провѣдала навѣтъ адресу матери выратованыхъ одъ пожару дѣтей и хотѣла доконче ити до неї.

Наконецъ несупокѣй єї вирѣсь до крайнихъ границъ. Она иногдѣ нѣ сѣлю нѣ пало починала плакати, часто знемагала и въ горячѣ маячила. Разъ, ранкомъ, она объявила просто, що пѣсля єї обчисленія скоро повиненъ приѣхати Родьо, що она памятає, якъ онъ, прощаючись зъ нею, самъ згадувавъ що именно по девятѣхъ мѣсяцяхъ треба буде сподѣватись єго. Стала усе прибирати въ мешканю и готовитись до принятя, стала порядкувати назначену єму кѣмнату (свою власну), чистити меблѣ, прати и надѣвати нові занавѣски, и инше. Дуня занепокоилась, однакожъ мовчала и навѣтъ помагала ѣй лагодити кѣмнату на принятє брата. Пѣсля тревожного дня, проведенного въ безнастанныхъ фантазіяхъ, въ радѣстныхъ мрѣяхъ и въ слезахъ, въ ночи она занедужала а на рано була вже въ горячѣ и маячила. Вывязався тифъ и черезъ двѣ недѣлѣ она умерла. Коли маячила, вырывались у неї слова, по котрыхъ можъ було догадуватись, що она о много бѣльше пѣдозрѣвала страшну судьбу сына, нѣжъ сего сподѣвалися.

Раскольниковъ довго не знавъ о смерти матери, хочъ переписка зъ Петербургомъ завязалась ще одъ самого початку побыту єго на Сибіри. Завязалась она черезъ Зоню, котра правильно кождый мѣсяць писала до Петербурга на имя

Разумихина и правильно каждый мѣсяц доставала зъ Петербурга ѳповѣдь. Листы Зонѣ здавались зразу Дуни и Разумихинови якось сухими и незадовольячими; тѳлько пѳдь конецъ обое они змѣркували, що и писати лѣпше годѣ, бо зъ сихъ листѳвъ въ результатѣ одержувалось все таки якъ найповнѣйше и докладне представлене о судьбѣ ихъ несчастного брата. Листы Зонѣ були наповненѣ найбуденнѣйшою дѣйствительностью, найпростѣйшимъ и яснымъ описомъ всѣхъ подробиць каторжного житя Раскольникова. Тутъ не було нѣ разводженясь о власныхъ еи надѣяхъ, нѣ ворожбы о тѳмъ, що наступить, нѣ описѳвъ власныхъ чувствъ. Замѣсть пробъ розъясненя его душевного настрою и загаломъ цѣлого внутрѣшнѣго его житя, стояли однѣ лишъ факты. то-есть власнѣ слова его, подробнѣй вѣсти о станѣ его здоровья, чого ѳнъ зажадавъ тотды а тогды при стрѣчи, о що пытавъ еѣ, що поручавъ ѣй и проче. Всѣ тѣ вѣсти передавались зъ незвычайною подробностью. Образъ несчастного брата пѳдь конецъ выступивъ самъ собою, нарисовався докладно и ясно; тутъ не могло бути и помылокъ, бо все те були самѣ вѣрнѣ факты.

Однакожь мало ѳрадного могли вывести Дуниа и чоловікъ еи зъ тыхъ вѣстей, особливо въ початку. Зоня заедно писала, що ѳнъ безнастанно понурый, неговѳркый и майже нѣ трѳхи не интересуеся новинами, якѣ она ему приноситъ каждый разъ зъ одержаныхъ нею листѳвъ; що ѳнъ пытае иногдѣ о матери; и коли она, видячи, що ѳнъ вже догадуеся правды, сказала ему наконецъ о еи смерти, то, къ зачудованю еи навѣть и вѣсть о смерти матери на него начебъ не дуже сильно подѣйствовувала, по крайнѣй мѣрѣ такъ здавалось ѣй зъ его поведеня. Она доносила мѣжь иншимъ, що мимо того що ѳнъ, о скѳлько здаеся, такъ заглублений въ самого себе и ѳдъ всѣхъ мовбы заперся, — до нового своего житя ѳнъ ѳднѣеся дуже природно и просто; що ѳнъ ясно понимаетъ свое положене, не ожидае въ короткомъ часѣ нѣ чого лѣпшого, не мае нѣякихъ легкомысныхъ надѣй (що такъ звычайне въ его положеню) и нѣчому майже не дивуеся середъ нового своего окруженя, котре такъ мало похоже на щонебудь давнѣйше. Донесла она, що здоровье его задовольяюче. ѳнъ ходить на работы, ѳдъ котрыхъ не ухилиеся и на

котрї не напрошуея; до ѣды майже рѣвнодушный; тѣлько що ся ѣда крѣмъ недѣлѣ и святочныхъ днѣвъ такъ погана, що наконецъ онъ зъ охотою принявъ ѡдъ неи, Зонѣ, трохи грошей, щобъ завести у себе щоденный чай; а дотычно всѣго иншого просивъ не суятитись, впеvняючи, що всѣ тї журбы его ради ему лишь доскуляють. Дальше Зоня доносила, що помѣщене его въ острогѣ спѣльне зѣ всѣми; середины ихъ касарнѣ она не бачила, все-жь таки здогадуея, що тамъ тѣсно, погано и нездорово; що онъ спить на лежанцѣ, пѣдстелюючи пѣдъ себе коць, и иншого нѣчого не хоче собѣ приладити. Тѣлько що жие онъ такъ просто и бѣдно цѣлкомъ не задля якогось обдуманого пляну або замѣру, а такъ просто зъ недбальства и рѣвнодушности до своєї судьбы. Зоня просто писала, що онъ, особливо зъ початку не тѣлько не тѣшився еи навѣщанемъ, але навѣтъ майже сердився на неѣ, не хотѣвъ говорити и обходився зъ нею нечемно, але що пѣдъ конецъ еї навѣщения перемѣнились у него въ привычку и мало що не въ конечность, такъ що онъ мѣцно навѣтъ туживъ, коли она кѣлька днѣвъ нездужала и не могла приходити до него. А бачиться она зъ нимъ въ святочный днѣ коло ворѣтъ острога або въ стражниці, куды его выкликують до неи на кѣлька минутъ; въ буднѣ же на работахъ, куды она заходить до него, въ робѣтняхъ, въ цо-гольни, або въ сараяхъ на берегу Иртыша. Про себе Зоня доносила, що ѣї удалось придбати въ мѣстѣ навѣтъ деякі знакомства и опѣку: що она занимается шитьемъ, и зваживши що въ мѣстѣ майже нема модистки, то стала въ многихъ домахъ ажъ необходимою; не згадувала тѣлько, що черезъ неи Раскольниковъ одержавъ прѣтекцію у власти, що ему облегчено роботы, и инше. Наконецъ прийшла вѣсть, (Дуня навѣтъ завважала якесь особливше зворушене и трѣвогу въ еи остатнихъ листахъ), що онъ всѣхъ уникае, що въ острогѣ каторжники его не полюбили; що онъ мовчить по цѣлыхъ дняхъ и поблѣдъ страшенно. Ажъ ось въ послѣднѣмъ листѣ Зоня написала, що онъ захорѣвъ дуже небезпечно и лежитъ въ лѣчницѣ, въ арестансткѣмъ будынку.

II.

Онъ знемагавъ вже давно; однакожь не прикрости ка-торжнаго житя, не роботы, не пожива, не обголена голова, не лахаве одѣне зломилы его: о! що ему було до всѣхъ тыхъ мукъ и терпѣнь! Противно, онъ навѣтъ радъ бувъ роботъ: змучившись на роботѣ фѣзично, онъ по крайнѣй мѣрѣ добувавъ собѣ кѣлька годинъ спокѣйного сну. И що значила для него пожива, — сей поганый квасъ зѣ швабами? Студентомъ бывало онъ часто и того не мавъ. Одѣне его було тепле и приспособлене до его способу житя. Кайданѣвъ онъ навѣтъ на собѣ не чувъ. Чи було ему стыдатись своен обголеной головы и фѣльцовои курткы? Та передъ кимъ? Передъ Зонею? Зоня боялась его, и чи передъ нею було ему стыдатись?

Та що? Онъ стыдався навѣтъ и передъ Зонею, котру мучивъ за те своимъ взгѣрднымъ и грубымъ поведенемъ. Лишь не голеной головы и кайданѣвъ онъ стыдався: его гордѣсть мѣцно була скалѣчена; онъ и захорѣвъ одъ пораженной гордѣсти. О, якъ бы щасливый онъ бувъ, колибъ мѣгъ самъ обвинити себе! Онъ бы знѣсь тогдѣ всѣ, навѣтъ соромъ и ганьбу. Але онъ строго судивъ себе, и огѣрчена совѣсть его не найшла нѣякой бѣольшои вины въ его минувшинѣ, кромѣ хиба простой *помылки*, котра зѣ кождымъ могла лучитись. Онъ стыдався именно того, що онъ, Раскольниковъ, погибъ такъ слѣпно, безнадѣйно, глухо и гупо, въ наслѣдокъ якогось засуду слѣпѣи судьбы, и приневоленный смиритись и покоритись передъ „недорѣчностью“ якогось засуду, коли хоче хочъ трѣхи успокоити себе.

Тревога безпредметна и безцѣльна въ теперѣшности, а въ будучности сама безпрерывна жертва, котрою нѣчого не здобувалось — отъ що дожидало его на свѣтъ. И що зѣ того, що по осьмохъ рокахъ ему буде тѣлько тридцать два лѣтъ и можъ буде знову почати ще жити! Пощо ему жити? Що мати въ виду? До чого стремѣти? Жити щобъ истнувати? Адаже онъ тысячу разъ и передѣе готовъ бувъ ѣдати свое житѣ за идею, за надѣю, навѣтъ за мрѣю. Одного

истнованія завсѣгды было мало ему; онъ завсѣгды хотѣвъ большого. Може-бути лишь задля одной силы своихъ бажанъ, онъ и одкрывъ тогдѣ въ собѣ чоловіка, котрому бѣльше дозволено нѣжь другому.

И колибъ хочь судьба послаала ему каiane, пекучій жалъ за те, що вчинивъ; розбиваючыся сердце, що проганяло-бъ сонъ, таке каiane. одъ страшныхъ мукъ котрого приходитъ на гадку стрычокъ и божевольство! О, онъ бы урадувався нимъ! Мука и слѣзы — адже се также жите. Тѣлько онъ не каияся своєї вины.

По крайнѣй мѣрѣ онъ мѣгъ бы лютитись на свою дурноту, якъ и лютився онъ передже на недорѣчнй и найглупшій учинки свои, що довели его до острога. Але теперь, вже въ острожь, *на свободѣ* онъ на ново обсудивъ и обдумавъ всѣ давнѣйшій свои поступки и зовсѣмъ не найшовъ ихъ такъ глупыми и недорѣчными, якъ здавались они ему въ той роковой часъ, передже.

„Чимъ, чимъ“, думавъ онъ, — „моя мысль была дурнѣйша одъ другихъ мыслей и теорій, що роились и вдарились одна о другу на свѣтъ, одколи сей свѣтъ стоить? Треба тѣлько посмотрѣти на дѣло зовсѣмъ независимымъ, широкимъ и свободнымъ одъ буденныхъ впливѣвъ поглядомъ, и тогдѣ, справдѣ, моя мысль покажеться цѣлкомъ не такъ... чудовищною. О, критики и мудрець недовареній, чого вы задержуетесь на половинѣ дороги!“

„Ну, чого мѣй поступокъ здаеться имъ такъ переражающимъ?“ говоривъ онъ собѣ. — Дятого, що онъ — злочинство? Що значить слово злочинство? Совѣсть моя спокѣйна. Правда, стався уголовный проступокъ; правда, нарушена буква закона и пролита кровь; ну, и возъмѣтъ за букву закона мою голову... и доста! Ну вже-жь, въ такомъ разѣ навѣтъ многі добродѣть людскости, що не одѣдичили власти, а самі еъ загарбали, повиннй бы були бути страчений при першихъ своихъ крокахъ. Тѣлько тѣ люде вынесли свои кроки, и дятого *они оправдані*, а я не вынѣсь, и значить, я не мавъ права позволить собѣ сей крокъ.“

Отъ въ чѣмъ однѣмъ признававъ онъ свою вину: лишень въ томъ, що не вынѣсь еи, и самъ одався въ руки суду.

Онъ мучився такожь одъ мысли: чого онъ тогдѣ себе не убивъ. Чого онъ стоявъ тогдѣ надъ рѣкою и выбравъ пойти самому оддатися въ руки суду? Хиба-жь така сила въ томъ бажаню жити и такъ трудно одолѣти его? Одолѣвъ же Свидригайловъ, що боявся смерти.

Онъ зъ мукою задававъ собѣ се пытане и не мѡгъ поняти, що вже и тогдѣ, коли стоявъ надъ рѣкою, може-бути предчувавъ въ собѣ и въ переконаняхъ своѣхъ глубоко ложь. Онъ не понимавъ, що се предчуте могло бути вѣщуномъ будущого перелому въ житю его, будущого воскресеня его, будущого нового погляду на жите.

Онъ скорше допускавъ тутъ одну тольکو тупу тяжкѡсть инстинкту, котру не ему було пѡрвати и наслѣдкомъ котрой онъ зновъ таки не бувъ въ силѣ перекрочити (зъ причины слабости и нѣкчемности своєї). Онъ смотрѣвъ на каторжныхъ товаришѣвъ своихъ и дивувався: якъ такожь всѣ они любили жите, якъ они дорожили нимъ! Именно ему показалось, що въ острозѣ его ще бѡльше люблять и цѣнятъ, и бѡльше нимъ дорожать, нѣжъ на свободѣ. Якій страшнй муки и кары не переносили декотрї зъ нихъ, примѣромъ, розбишаки! Чи справдѣ вже стѡлько може для нихъ значити якїй-небудь лучъ сонця, дремучїй лѣсъ, де-небудь въ незвѣстной глуши студена кривниця, запам'ятана ще позаторѡкъ, и о побаченю зъ котроу розбишака маячить, якъ о побаченю зъ коханкою, бачить еъ у снѣ, зелену травцю довокола неї, спѣвучу пташку въ кущу? Всмотрюючись дальше, онъ бачивъ приклады ще бѡльшь труднї до объясненя.

Въ острозѣ, въ томъ що его окружало, онъ, розумѣся, неодного не завважавъ, та и не хотѣвъ зовсѣмъ завважати. Онъ живъ начебъ зажмуривши очи; ему мерзко и незносно було смотрѣти. Але пѡдъ конецъ не одно стало дивувати его, и онъ, якось мимохѡтъ, ставъ помѣчати те, о чѣмъ передже ему и не снилось. А загаломъ и наибѡльше стала дивувати его тая страшна, тая непроходима пропасть, котра лежала межи нимъ и всѣмъ тымъ людомъ. Здавалось, онъ и они були рѡзныхъ нацїй. Онъ и они смотрѣли на себе недовѣрчиво и неприязно. Онъ знавъ и розумѣвъ загальнї причины такого розѣднаня; однакъ нѣколи не допускавъ онъ передже, щобъ тї причины були на дѣлѣ такъ глибокї

и сильніи. Въ острогѣ були также зѣсланіи Поляки, політичніи преступники. Тѣ по просту уважали весь той людъ за невѣжъ и хлопѣвъ и погорджували ними; але Раскольниковъ не мѣгъ такъ смотрѣти: онъ ясно бачивъ, що тѣ невѣжъ въ неоднѣмъ значно разумнѣйшіи одъ самыхъ Поляковъ. Були тутъ и Россіане, що такожь надто згоры дивили на сей народъ, — оденъ бувшій офицеръ и два семінаристы: Раскольниковъ ясно бачивъ и ихъ помылку.

Та его самого не любили и уникали всѣ. Его навѣтъ почали пѣдъ конецъ ненавидѣти, — длячого? Онъ не знавъ того. Погорджували нимъ, смѣялись надъ нимъ, смѣялись надъ его проступкомъ тѣи, що провинились бѣльше якъ онъ.

— Ты панъ! говорили ему. — Чи треба тобѣ було зъ топоромъ ходити; зовсѣмъ не паньска рѣчь.

Другого тыжня великого посту прийшла на него черга сповѣдатись и причащатись зъ своєю касарнею. Онъ ходивъ до церкви и молився разомъ зъ другими. Зъ чого, онъ и самъ не знавъ того, — вьвязалась разъ сварка; всѣ разомъ напали на него зъ завлостію:

— Ты безбожникъ! Ты въ Бога не вѣришь, кричали ему. — Убити тебе треба.

Онъ нѣколи не говоривъ зъ ними о Бозѣ и о вѣрѣ, але они хотѣли убити его якъ безбожника, онъ мовчавъ и не ѡповѣдавъ имъ. Оденъ каторжникъ кинувся-було на него въ рѣшучѣмъ бѣшенствѣ; Раскольниковъ ожидавъ его спокѣйно и нѣмо; бровь его не ворухнулась, нѣ одна черта его лица не дръгнула. Стоячій на сторожи воякъ успѣвъ въ пору станути мѣжъ нимъ и убійцею, — не те пролилась бы кровь.

Необьяснене було для него ще одно пытане; длячого всѣ они такъ полюбили Зонію? Она до нихъ не примілювалась; стрѣчали они еѣ рѣдко, иногдѣ лишъ на работахъ, коли она приходила на одну минутку, щобъ побачити его. А тымчасомъ всѣ вже знали еѣ, знали и те, що она за нимъ прийшла, знали, якъ она живе, де живе. Грошей она имъ не давала, особливыхъ услугъ не свѣдчила. Разъ тѣлько, на Рѣздво принесла она дарунокъ на цѣлый острогъ: пироговъ и колачѣвъ. Все-жъ таки мало-помалу мѣжъ ними и Зонією завязались декотріи бѣльше близькіи ѡдносины: она писала имъ

листы до ихъ родинъ и посылала ихъ на почту. Ихъ свояки и своячки, що приѣзжали до мѣста, оставляли по ихъ порученю въ рукахъ Зонѣ рѣчи для нихъ и навѣтъ грошѣ. Жѣнки ихъ и коханки знали еѣ и ходили до ней. И коли она являлась на работахъ, приходячи до Раскольниковова, або стрѣчалась зъ партією арестантовъ, що йшли на работы, — всѣ знимали шапки, всѣ кланялись : „Матѣико, Зофіе Семеновно, ненечко ты наша, нѣжна страдальнице!“ говорили ей грубѣ, жестоки каторжники отсему маленькому и худенькому существу. Она усмѣхалась и ѡдклонювалась, и всѣ они любили, коли она до нихъ усмѣхалась. Они любили навѣтъ ей хѡдъ, обертались посмотриѣти ѣй вслѣдъ, якъ она иде, и хвалили еѣ ; хвалили еѣ навѣтъ за те, що она така маленька, навѣтъ вже не знали, за що похвалити. Ажъ лѣчитись ходили до ней.

Онѣ перележавъ въ лѣжниці цѣлый конецъ посту и великдень. Уже приходячи до здоровья, онѣ пригадувавъ свои сны, коли ще лежавъ въ горячѣ и маячивъ. Ему мерещилось въ слабости, будто цѣлый свѣтъ осуженый на жертву якѡйсь страшнѡй, нечуванѡй и невиданѡй моровѡй заразѣ, що иде зъ глубины Азіѣ на Европу. Всѣ мали погибати, кромѣ декотрыхъ, дуже не многихъ, выбранныхъ. Появились якѡсь новѣ трихины, существа мѣроскопичнѣй, що поселялись въ тѣла людей. Тѡлько тѣ существа були духи, обдаренѣй розумомъ и волею. Люде, що ихъ приняли въ себе, ставали заразѣ бѣсноватыми и божевольными. Та нѣколи, нѣколи люде не уважали себе такъ разумными и непомыльными въ правдѣ, якъ уважали себе отсѣй закаженѣй. Нѣколи не уважали бѡльшь непомыльными своихъ порѣшень, своихъ науковыхъ выводѡвъ, своихъ моральныхъ переконань и гадокъ. Цѣлѣй оселѣ, цѣлѣй мѣста и народы заражувались, и божевольли. Всѣ були въ тревозѣ и не разумѣли оденъ одного. Каждый думавъ, що въ нѣмъ однѡмъ мѣститесь правда, и мучився, смотрячи на другихъ, бивъ себе въ груди, плакавъ и ломивъ собѣ руки. Не знали, кого и якъ судити, не могли погодитись, що уважати за зле а що за добре. Не знали, кого обвиняти, кого оправдувати. Люде убивали оденъ одного въ якѡйсь беззмыснѡй злобѣ. Збирались оденъ на одного цѣлыми арміями, однакожь арміѣ, вже въ походѣ, ѡдразу почи-

нали самі нищити себе, ряди розб'їгались, вояки кидались оденъ на одного, кололись и р'їзались, кусали и б'їли оденъ одного. Въ м'їстахъ ц'їлий день дзвонили на гвалтъ: скликували вс'їхъ, лише хто и длячого кличе, н'їхто не знавъ того, а вс'ї були въ тревоз'ї. Полишили т'їлько найзвычайн'їйшій ремесла, бо кождый предкладавъ свои гадки, свои поправки, и не могли згодитись; управа р'їдъ застановилась. М'їсями люде зб'їгались въ купы, згоджувались разомъ на що-небудь, присягались не розставатись, — але заразы таки починали що небудь зовс'їмъ инше, якъ що-т'їлько самі хот'їли, починали обвиняти оденъ одного, сварились и р'їзались. Почалися пожари, почався голодь. Вс'ї и вс'ї гинуло. Рана росла и ширилась дальше и дальше. Спаситися на ц'їломъ св'їт'ї могло т'їлько к'їлькохъ людей, се були чисті и выбрані, призначені почати новий р'їдъ людей и нове жите, обновити и очистити землю; т'їлько н'їхто и н'їгде не бачивъ сихъ людей, н'їхто не чувъ ихъ слова и голосу.

Раскольниково мучило те, що ся недор'їчна змора такъ понуро и такъ томлячо одзывается въ его споминахъ, що такъ довго не уступае враж'їне сихъ горячковыхъ мр'їй. Минавъ вже другій тыждень п'їсля великодня; стояли теплі, яснї, веснянї днї; въ арестантск'їй касарни отворили окна (заставленї реш'їтками, п'їдъ котрыми ходила ст'їйка). Зоня за весь часъ слабости его могла всего т'їлько дв'їчи одв'їдати его въ касарни; кождый разъ треба було просити дозволу, а се було трудно. Все-жъ таки она часто приходила на подв'їре л'їчниц'ї, п'їдъ окна, особливо п'їдъ вечеръ, а иногд'ї такъ т'їлько, щобы постояти на подв'їрю минутку и хочъ здалека поглянути на окна касарн'ї. Разъ п'їдъ вечеръ, вже трохи не зовс'їмъ подужавшій Раскольниковъ заснувъ. Прокинувшись, онъ такъ соб'ї н'їчого п'їд'їшовъ къ окну и наразъ побачивъ въ дали, била вор'їтъ л'їчниц'ї, Зоню. Она стояла и начебъ чогось дожидала. Щось ажъ якбы прошибло въ ту хвилию его сердце; онъ вздр'їгнувъ и чимъ хутше од'їшовъ одъ окна. На другій день Зоня не приходила, на третій день такожъ; онъ завважавъ, що дожидаетъ е'ї зъ несупокоемъ. Наконецъ его выписали. Повернувши до острога, онъ дов'їдався одъ арестантовъ, що Зофія Сем'їновна занедужала, лежить дома и н'їкуды не выходитъ.

Онъ бувъ неспокойный, посылавъ вывѣдаться о нѣй. Скоро довѣдався онъ, що слабѣсть ея не небезпечна. Почувши зъ своей стороны, що онъ о нѣй такъ хлопочеся и за нею тужить Зоня прислала ему карточку, написану оловцемъ и повѣдомила его, що ѣй о много лѣпше, що у неї только легка простуда, и що она скоро, дуже скоро, придетъ побачитись зъ нимъ на роботу. Коли онъ читавъ ту карточку, сердце его сильно и болочо билось.

День знову бувъ ясный и теплый. Раннимъ ранкомъ, о шестой годинѣ, онъ выйшовъ на работу, на берегъ рѣки, де въ сараю уряджена була пѣчь до выпалюваня алябастру, и де товкли его. Выйшло сюды всего трехъ робѣтничковъ. Одинъ зъ арестантовъ взявъ супровожачого вояка и пошовъ зъ нимъ въ крѣпость за якимсь инструментомъ, другій почавъ приготовлювати дрова и накладувати въ пѣчь. Раскольниковъ выйшовъ зъ сараю на самъ берегъ, сѣвъ на зложеніи коло сарая колоды и почавъ смотрѣти на широку и пустинну рѣчку. Зъ высокаго берега ѡдкрывалась широка околнця. Зъ далекаго другаго берега ледви чутно доносилась пѣсня. Тамъ, въ облитѣмъ солнцемъ, непроглядномъ степу, заледви замѣтными точками чорнѣлись кочовіи юрты. Тамъ була воля, и жили иншіи люде, цѣлкомъ непохожіи на тутешнихъ, тамъ якбы самъ часъ остановився, мовбы не проминули ще вѣки Авраама и стадъ его. Раскольниковъ сидѣвъ, смотрѣвъ неподвижно, не ѡдрываючися; мысль его переходила въ маячене, въ мрѣбъ; онъ о пѣчѣмъ не думавъ, только якась туга непокила и мучила его.

Втѣмъ била него найшлася Зоня. Она подѣйшла заледви чутно и сѣла поузь него. Було ще дуже рано; поранній холодокъ ще не змягчився. На нѣй бувъ ея убогій, старый бурнусъ и зелена хустка. Лице ея ще носило признаки хоробы, помарнѣло, поблѣдло, осунулось. Она ввѣчливо и радѣстно усмѣхнулась до него, все-жъ таки пѣсля звычайу не смѣло надставила ему свою руку.

Она завсѣгды подавала ему свою руку несмѣло, иногда навѣтъ не подавала зовсѣмъ, начебъ боялась, що онъ ѡддруть еѣ. Онъ завсѣгды мовбы зъ ѡдразою бравъ ея руку, завсѣгды якось начебъ зъ досадою витавъ еѣ, иногда упѣрно мовчавъ за весь часъ ея ѡдвѣдинь. Бувало, що онъ ажъ по-

чинавъ джожати при нѣй, и она ѳдходила въ несказанѳй журбѣ. Однакожь теперь ихъ руки не розлучались; ѳнъ живо и быстро поглянувъ на неѣ, нѣчого не промовивъ и опу- стивъ свои очи на землю. Они були самѣ, ихъ нѣхто не бачивъ. Пильнуючѳй воякъ на ту пору ѳдвернувся.

Якъ се лучилось, ѳнъ и самъ не знавъ, тѳлько ѳдразу щось начебъ пѳдхопило его и начебъ кинуло до еи нѳгъ. ѳнъ плакавъ и обнимавъ еи колѣна. Въ першу хвилию она дуже затревожилась, цѣле лице еи задеревенѣло. Она зѳрва- лась зъ мѣсця и задрожавши смотрѣла на него. Але таки заразы въ ту саму хвилию она все поняла. Въ очахъ еи за- свѣтилось безконечне щасте; она поняла, и для неи вже не було сумнѣву, що ѳнъ любить, безконечно любить еѣ, и що настала таки наконецъ тая хвиля.

Они хотѣли-було говорити, та не могли. Слѣзы стояли въ ихъ очахъ. Они обоє були блѣдѣ и помарнѣлѣ; однакожь въ отсихъ сxorѣлыхъ и блѣдыхъ лицахъ вже сѣяла зоря обновленои будущини, повного воскресеня до нового жита. Ихъ воскресила любовь, сердце одного мѣстило безконечнѣй жерела жита для сердца другого.

Они постановили ждати и терпѣти. Имъ оставалось ще сѣмь лѣтъ: а до тои поры скѳлько страшнои муки и скѳлько безконечного щастя! Але ѳнъ воскресъ, и ѳнъ знавъ се, чувъ вповнѣ цѣлымъ ѳдновленнымъ ествомъ своимъ, а она — адже она и жила тѳлько однимъ его житемъ!

Вечеромъ того самого дня, коли вже заперли касарнѣ, Раскольниковъ лежавъ на лежанцѣ и думавъ о нѣй. Въ той день ему навѣтъ здавалось, що начебъ все каторжники, бывший вороги его, вже смотрѣли на него инакше. ѳнъ навѣтъ самъ заговарювавъ до нихъ, и ему ѳдповѣдали чемно. ѳнъ нагадавъ теперь се, адже такъ и повинно було бути: хибя не повинно теперь все змѣнитись?

ѳнъ думавъ о нѣй. ѳнъ нагадавъ, якъ ѳнъ заедно еѣ мучивъ и розрываваъ еи сердце; нагадавъ еи бѣдне, худеньке личко, але его майже и не мучили теперь тѣ згадки; ѳнъ знавъ, якою безконечною любовью ѳдкупить ѳнъ теперь все еи терпѣня.

Та и що таке *все* муки минувшости! Усе, навѣтъ зло- чинство его, навѣтъ засудъ и зѳслане здавались ему теперь,

въ першомъ порывѣ, якимсь постороннымъ, чуднымъ, мовбы навѣть и не зъ нимъ лучившимся фактомъ. Онъ впрочѣмъ не мѡгъ въ отсей вечеръ довго и постѡйно о чѣмъ-небудь думати, скупитись надъ чимъ-небудь мыслею; та онъ нѣчого бы и не розсудивъ теперь свѣдомо; онъ тѡлько ѡдчувавъ. На мѣсце дїялектики наступило жите, и его думки и сердце мусѣло заняти щось зовсѣмъ инше.

Пѡдъ подушкою его лежало евангелїе. Онъ взявъ его махинально. Отся книга належала ѣй. була та сама, зъ котрой она читала ему о воскресеню Лазаря. Въ початку каторги онъ думавъ, що она замучить его религїю, буде заговорювати о евангелїю и накидувати ему книжки. Однакожь къ превеликому его здивуваню она нѣ разу не заговорювала о тѡмъ, нѣ разу навѣть не подавала ему евангелїе. Онъ самъ попросивъ его у неи коротко передъ своєю слабостю и она мовчки принесла ему книгу. До сей поры онъ єъ и не отвиравъ.

Онъ не отворивъ єъ и теперь; все-жь таки одна мысль блыснула въ нѣмъ: „хиба-жь можуть си переконаня не бути теперь и моими переконанями? Си чувства, си стремлєня, по крайнѣй мѣрѣ...“

Она такожь цѣлый сей день була зворушена, а въ ночи ажъ наново занемогла. Тѡлько она була такъ щаслива и до той степени неспѡдѣвано щаслива, що майже ажъ напудилась своего щастя. Сѣмъ лѣтъ, *всего лишь сѣмъ лѣтъ!* Въ початку своего щастя, хвилями, они обое готовїи були смотрѣти на отсихъ сѣмъ рокѡвъ, якъ на сѣмъ дней. Онъ навѣть и не знавъ того, що нове жите таки не даромъ ему дѡстаєся, що его треба ще дорого купити, заплатити за него великимъ будучимъ подвигомъ...

Тѡлько тутъ вже починаєся нова исторїя, исторїя постепенного обновлєня чоловѣка, исторїя постепенного переродженя его, постепенного переходу зъ одного свѣта въ другїй, знакомства зъ новою, доси зовсѣмъ незнаною дѣйстностю. Се могло бы становити тему нового оповѣданя, — але теперьшине оповѣданє наше вже скѡнчене.

К о н е ц ь .

Перевѣвъ

Михайло Подолинскїй.

Головніші похибки печатні въ другімъ томѣ.

Стор.	стрѣчка		замѣсть	має бути
13	11	зъ долу	<i>у васъ</i>	<i>о васъ</i>
15	4	зъ горы	<i>не тѣлько</i>	<i>не стѣлько</i>
20	8	зъ долу	<i>по тѣмъ</i>	<i>потѣмъ</i>
33	2	зъ горы	<i>Не мило</i>	<i>Немило</i>
39	1	зъ долу	<i>вступавъ</i>	<i>вступивъ</i>
49	2	зъ горы	<i>одиночне</i>	<i>одиничне</i>
73	8	"	<i>привиджуватись</i>	<i>привиджуватись,</i>
85	2	"	<i>Сою.</i>	<i>Зою.</i>
86	15	"	<i>розповѣсти.</i>	<i>розповѣсти,</i>
89	10	"	<i>м жадавъ</i>	<i>и жадавъ</i>
90	13	зъ долу	<i>выкрѣшена</i>	<i>выкрашена</i>
90	13	"	<i>Вѣъ, тѣ</i>	<i>Вѣъ тѣ</i>
97	16	зъ горы	<i>Романѣвны</i>	<i>Семенѣвны</i>
107	4	"	<i>вы дали</i>	<i>выдали</i>
122	16	зъ долу	<i>Иванѣвною.</i>	<i>Семенѣвною.</i>
122	16	"	<i>Ивановно,</i>	<i>Семенѣвно,</i>
149	5	зъ горы	<i>приглядало</i>	<i>проглядало</i>
153	10	"	<i>О, зъ ними</i>	<i>О, зъ ними,</i>
161	1	"	<i>танцювати;</i>	<i>танцювати,</i>
164	12	зъ долу	<i>солдатъ!</i>	<i>салдатъ!</i>
164	11	"	<i>солдатъ</i>	<i>салдатъ</i>
172	4	зъ горы	<i>Радіоне</i>	<i>Родіоне</i>
173	8	"	<i>доскуляюче,</i>	<i>доскуляючу,</i>
187	6	"	<i>то що и</i>	<i>то ще и</i>
206	5	"	<i>по франфаронувати</i>	<i>пофранфаронувати</i>
206	10	"	<i>вжи</i>	<i>вже</i>
206	21	"	<i>що цѣкавого</i>	<i>щесь цѣкавого</i>
222	18	"	<i>зробиле</i>	<i>зробила</i>

